İSHAK SUNGUROĞLU

HARPUT Yollarında

Portresi, coğrafyası, tarihi, âbideleri, ilim müesseseleri, âlimleri, şairleri, zengin folkloru, aile tarihleri, âdet ve an'aneleriyle eski Harput

İKİNCİ CİLT

Bu ciltte 148 resim ve yazı vardır.

İSTANBUL
1959

TAKDİM

Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı olarak bugün, engin bir sevinç ve gururun içerisindeyiz. Zira,"Harput Yollarında"yı eksiksiz sizlere ulaştırmış bulunuyoruz.

Sahibolduğunuz bu eser için, birşeyler yazmak bizleri aşar. Çünkü 29 yılda gerçekten geceli gündüzlü, tarifsiz uğraşlar ve sıkıntılarla yazılmış, kalpten duyulmuş, yaşanmış ve bir karşılık beklenmeden kağıda dökülmüştür. "Harput Yollarında" hemen hemen sayılı bir iki ilimiz hariç, şehrimize nasibolan bir kültür hazinesidir. Türk Tarihi ve yöresel Türkiye araştırmaları için, tartışmasız bir büyük kaynaktır. Bu eserde tarihi ve coğrafyası ile, düğünü derneği ile, gelenekleriyle kendimizi ve geçmişimizi bulacaksınız. Yaşayan değerlerimiz için gururlanacak ve coşacak, kaybolan ve unutulanlar için yanıp tutuşacaksınız.

Vakfımıza bağışlamaları ile, bu kültür hazinesinin güncelleşmesini sağlayan, ayrıca geliri ile, ihtiyaç içerisindeki Elazığlı Üniversite öğrencilerine büyük destekte bulunan kıymetli kızı, Ayten ÖZÇELİK hanımefendiye ve oğlu Prof. Dr. Sayın İmer SUNGUROĞLU'na Vakfımız ve bütün Elazığlılar adına sonsuz sevgi ve saygılar sunuyorum.

Harputlu doğup, Harputlu yaşayan ve 1948 senesinde oluşturmaya başladığı bu eseri, tarifsiz zorluklar içerisinde 29 yıl aralıksız bir oya gibi işleyen, son zamanında bile beşinci cildini bitirebilmek için "Yüce Allahından bir yıl daha ömür niyaz eden" memleketimizin değerli evladı merhum İshak SUNGUROĞLU'nun aziz hatırası önünde saygıyla eğiliyorum.

Nur içinde yatsın.

Prof. Dr. Köksal BALOŞ
Vakıf Yönetim Kurulu Başkanı

İçindekiler

İKİNCİ CİLT

	Sahife
Harput hakkında nefis bir şiir parçası.	**VIII**
Bir tablo : (Süt kalesi — Ulu Cami)	
(Süt kalesi — Ulu Cami)	
HARPUT ve ELÂZIĞDA KÜLTÜR HAREKETLERİ :	
Mektep ve Medreseler	1 — 7
Osmanlı İmparatorluğu devrinde hususi mektep ve Medreseler. Aile ocağında tahsil. Mahalle mektepleri. Evkaf idaresindeki Sıbyan mektepleri	8 — 20
Medreseler	20 — 30
Medrese kütüphaneleri	30 — 33
İcazetname ve icazet merasimi	33 — 35
RESMÎ MEKTEPLER :	
İptidaî mektepleri (Erkek — Kız) Nümune mektepleri	36 — 45
Cemiyetler ve Spor hareketleri	45 — 49
Rüşdiye mektepleri. (Harput mülkiye rüşdiyesi — Elâziz askeri rüşdiyesi)	50 — 64
Elâziz Mülkiye İdadisi	65 — 75
MESLEK MEKTEPLERİ :	
Darülhilâfetül-aliye	76 — 78
İmam — Hatip mektebi	78 — 79
Darü'muallimin	79 — 81
Darülharir (İpekçilik mektebi). Nafıa Fen mektebi	81 — 82
Kız ve Erkek Sanat mektepleri	82 — 83
AKALLİYETLERE AİT MEKTEPLER :	
Ermeni mektepleri	84
ECNEBİ MEKTEPLERİ :	
Amerika Fırat Koleji	85 — 92
Fransız Kolej ve mektepleri	92 — 96

Sahife

Alman mektepleri ... ... 96 — 97
Bir istatistik 98
Cumhuriyet devrinde ... ... 99 — 101
İstitrat ... ... 102 — 107

HARPUTDA YETİŞEN MEŞHUR ÂLİM ve MUTASAVVİFLER :

Büyük Hacı Ali Ef. ... ... 108 — 110
Büyük Beyzade Hcı Ali Rıza Ef. ... ... 110 — 115
Beyzade Hacı Mehmet Nuri Ef. ... ... 115 — 120
Beyzade Hacı Bahaddin Ef. ... ... 120 — 122
Perçençli Şeyh Hacı Ali Ef. ... ... 123 — 124
Hoca İshak Ef. ... ... 124 — 127
Mehmet Cemaleddin ve Mehmet Emin Ef. ... ... 127 — 128
Şeyh Hacı Ali Ef. ailesinin muhtasar biyografileri ... ... 129 — 132
Harputî Hacı Abdurrahman Ef. ... ... 132 — 133
Hoca Abdullâh Ef. ... ... 133 — 134
Hacı Abdurrahman Ef. ... ... 134 — 137
Mustafa Tevfik Ef. Mahmut Feridüddin. İbrahim Celâleddin Ef. ... 137 — 138
Mahmut Salâhaddin. Seyit Mahmut Nedim. Mehmet Burhaneddin Ef. 139
Hoca Abdüllâtif Ef. ... ... 140 — 142
Seyit Ahmedülkürdi ... ... 143 — 145

EFENDİGİLLER :

Hoca Esad Ef. Hoca Ahmet Ef. 146
Müftü Mehmet Sait Ef. Müftü Hacı Ahmet Ef. ... ... 147 — 148
Müftü Hacı Ömer Naimi Ef. ... ... 149 — 156
Hacı Hafız Abdülhamit Hamdi Ef. ... ... 156 — 163
Hacı Mehmet Sait Ef. ... ... 163 — 163
Müftü Mehmet Kemâleddin Ef. ... ... 169 — 175
Müftü Hacı Ömer Naimi Ef. ... ... 176 — 178
Hacı Hafız Mahmut Vahdi Ef. ... ... 178 — 181
Hacı Hayri Bey. Hacı İbrahim Ef. ... ... 182 — 204
Hoca Ahmet Asım Ef. 205

Hasan Burhaneddin-i Cihangirî ... ... 206 — 208
Hacı İbrahim Lebip Ef. ... ... 209 — 213
İbrahim Hulûsi Ef. Hulûsi Kemal Ef. ... ... 213 — 215
Hoca İbrahim Ef. Kara Sofu 215
Dağistanlı Hacı Hafız Mehmet Ef. 216
Harputî Hacı Hafız Mehmet Emin Ef. 217
Karaçorlu Hoca Mehmet Hilmi Ef. Oğlu Hafız Mehmet Sait Ef. ... 218 — 219

TELLÂLZADELER :

Müftü Hacı Mehmet Ef. Oğlu Müftü Mehmet Faik Ef. ... ... 220 — 229
Şeyh Mahmut Ef. Nakibüleşraf Seyit Hacı Hafız Mahmut Ef.
Nakib Mehmet Emin Ef. ... ... 230 — 231

Sahife

SAĞIR MÜFTÜGİLLER :

Müftü Mahmut Nedim. Hoca Sadettin. Hasan Hicabî Ef. ler. ... ... 232 — 233

EMİN HAFIZGİLLER :

Mustafa Faik Ef. Ahmet Arifî Bey. Mehmet Rifat Ef. Ahmet Emin Paşa. Ahmet Fehmi Ef. Hacı Tevfik Ef. Ahmet Cevdet Bey. ... ... 235 — 243

Hersenkli Hoca Mustafa Ef. 243

ÇEMİŞGEZEKLİZADELER :

Hafız Mehmet Naci Ef. Muallim Mustafa Naci Ef. Abdürrahim Necip. Nami Mahmut Midhat Ef. ... ... 244 — 254

KÂMİLZADELER :

Hacı Hafız Osman Fevzi Ef. Muallim Hafız Tevfik Ef. ... ... 255 — 259

YAZICIZADELER :

Hoca Ahmet Vehbi Ef. Hacı Hafız Mehmet Zühtü Ef. Hafız Ahmet Ferit Ef. ... ... 259 — 268

Şeyh Hacı Hafız Osman Bedreddin Ef. ... ... 268 — 271

Ömer Fazıl Ef. 272

Ebu Bekir Ef. Müftü Sadullâh Ef. ... ... 273 — 274

Hacı Veli Ef. Hoca Ba's Ef. ... ... 274 — 275

Müftü Hacı Yunus Ef. Büyük Hacı Mehmet Ef. ... ... 275 — 278

KURRAHOCAZADELER :

Hacı Hafız Yusuf Ef. Hacı Hafız Ömer Ef. Hafız Mustafa Ef. ... 273 — 282

Yusuf Şükrü-i Harputî ... ... 283 — 284

ARPUTUN YETİŞTİRDİĞİ ŞAİRLER :

Hcgulu Hoca Ahmet Ef. Oğlu Rahmi-i Harputi ... ... 285 — 292

Hacı Abdülhamit Hazmi Ef. ... ... 292 — 298

Sunguroğlu acı Kerim Ef. ... ... 298 — 309

Çeribaşı Ali Bey ve kardeşi Mustafa Asım Ef. ... ... 309 — 312

Ahmet Hamdi-i Harputî ... ... 312 — 314

Ali Haydar Çırpanî ... ... 314 — 319

Harputî Aşık Cefaî ... ... 320 — 321

Şair Melûlî ... ... 325 — 326

Mustafa Sabri (Karacaoğlu) ... ... 322 — 324

Şair Melulî ... ... 325 — 326

Hacı Reşit Ef. (Köse Sefer) ... ... 326 — 334

Şair Veysi ... ... 334 — 337

Hacı Hafız Şeyh Yusuf Ef. ... ... 337 — 338

Muallim Sadi ... ... 339 — 344

İzzet dede ... ... 344 — 345

Sahife

HARPUTUN SİVİL BÜYÜKLERİ :

Abdüllâtif Ef. Abdurrauf Ef. (İspirzade) ... ... 346 — 343
Hurşit Ef. Mustafa Saffet Ef. (İspirzade) ... ... 343 — 349
Abdurrahman Ef. (Çemişgezeklizade). Ahmet Nedim Bey. İbrahim Rifat Ef. (Hekimgil) ... ... 349 — 352
Mehmet Arif Âğa. Oğlu Mehmet Bey (Hact Baloşzade) ... ... 352 — 354
Dayızade Mustafa Ef. ... ... 354 — 355
Mehmet Midhat Ef. Oğlu Ahmet Şevki (Feyzi beyzade) ... ... 355 — 353
Naci Bey. Muallim Ömer Şükrü Bey. (Çeçen) ... ... 353 — 362
Süleyman Faik Bey. Tevfik Ef. (Sofuzade) ... ... 362 — 365

İCAZETLİ ÂLİMLER :

Ali Hulûsi Ef. Hacı Ali Ef. Hacı Mehmet Sait (Gergeri) ... ... 366 — 368
Muallim Ali Şefik Ef. (Hüseynikli) ... ... 368 — 369
Abdullah Ef. ... ... 369 — 370
Hacı Abdullah Zühtü Ef. Hacı Hafız Abdurrahman Ef. ... ... 370 — 371
Hoca Hafız Hüseyin Ef. Esseyyit Abdurrahman Ef. ... ... 371 — 372
Harputî Abdurrahman Ef. Esseyyit Abdurrahman Ef. Hacı Mehmet Ef (Vaizzade) Müsevvit Hoca Ahmet Ef. ... ... 372 — 373
Ahmet Hilmi Ef. Seyit Halife Ef. Ahmet Zühtü Ef. 374
Hoca Ahmet Ef. (Kale İmami) Hacı Ahmet Ef. (Haddatzade) ... 375
Ahmet Nazım. Müderris Bekir. Ebu Bekir. Zihni Ef. ler ... ... 376 — 377
Kadı Hasan Tahsin Ef. (Kara Mehmet oğlu) Hasan Hilmi. Hasan Hilmi Ef. (Kaşıkçızade). Hacı Hüseyin Ef. Hacı Hüseyin Ef. ... 377 — 378
Esseyyit Hasan Ef. Halil Ef. (Emirzade) Hacı İshak Ef. ... ... 379 — 381
Hacı İbrahim Ef. (Delilzade). Hacı İbrahim Ef. Hoca İbrahim Halil Ef. ... ...

	Sahife
Halıutî Numan Ef. Hafız Osman Nuri Ef. (Semercizade) Kör Osman Hoca. Kiziroğlu Osman Hoca	411 — 412
Müftü Hacı Osman Ef. Şeyh Osman Ef.	413 —414
Hacı Ömer Şerî Ef. Hacı Ömer ve Hacı Tevfik Ef. ler (Ebcizadeler) Muallim Hoca Ömer Avni Ef.	414 — 416
Hacı Raşit Ef. (Alemdarzade) Hoca Raşit Ef. Müderris Sadık Ef. (Kadızade)	416 — 417
Hoca Sait Ef. Hacı Sait Ef. Bekir Fikri Ef. Hacı Sait Ef. (Davudoğlu	517 — 419
Hacı Tevfik Ef. (Kirazzade)	419 — 420
Hafız Ve'i. Müftü Hafız Ömer Fehmi. Müftü Mahmut Kâmil. Hafız Osman Cevri Ef. ler (Alafdarzadeler)	420 — 422
Hacı Zülfikâr Ef.	422
MEŞHUR HATTATLAR :	423 — 426
Hafız Ali Ef. Ali Riza Ef.	427
Hacı Abdurrahman Rahmi Hüseyin Hüsnü. Hacı Hurşit Ef.	428 — 429
Hafız İbrahim Ef. Hacı İbrahim Ef. Mustafa Rüştü Ef. Hafız Mustafa Naimi Ef.	429 — 430
Hacı Hafız Mustafa Ef. Mehmet Mehdi Ef. Mehmet Nazif Ef. Mehmet Hamdi Ef. Ömer Nasiri Ef.	431 — 432
Hacı Hafız Reşit Ef. Hafız Süleyman Ef.	433 — 434
Hafız Süleyman Ef. Hacı Mahmut Ef.	434
HARPUTLU GENARALLAR :	
Or. General Yakup Şevki. Or. G. İshak Avni Akdağ. Or. G. İsmail Hakkı (Kultepe). Kr. G. Yümnü Üresin. Tm. G. Rasim Topsever Tm. G. Fahri Uluğ. Tm. G. Mustafa Sabri Ertuğ. Tm. G. Refik Düzgören. Tm. G. Hüsnü Göktuğ. Tm. G. İsmail Hakkı Talay. Tm. G. Naim Üresin. G. Naim. Tuğ. G. Ahmet Hilmi Arbak. İzzet Paşa. Mehmet Ali Paşa. Mehmet Emin Paşa.	435 — 442
DOKTOR GENKARALLAR :	
G. Dr. Abdülkadir Noyan. G. Dr. Müslim Gür. G. Dr. Rüştü Turgul. G. Dr. Celâl Erimer.	442 — 443
SİVİL ve ASKERÎ DOKTORLARIMIZ :	443 — 460
ALEAYLARIMIZ :	461 — 473
YARBAYLARIMIZ :	474 — 479
BİNBAŞILAR :	480 — 486
YÜZBAŞILAR :	487 — 488
TEĞMENLER :	489 — 491
GENÇŞAİRLER :	492 — 522
Mehmet Mevlüt Özaydın (Mevlüt Hoca)	523 — 524
İshak Sunguroğlu (Bu kitabın yazarı)	525 — 533
ELÂZİZDE MATBAA ve YAYIN İŞLERİ	534 — 542
1. NCİ CİLT HAKKINDA MUHTELİF OKUYUCULAR TARAFINDAN YAZILAN YAZILAR.	543 — 552

Ey mehd-i vücudm, o güzel belde-i Harput!
Yok şimdi eser, cadde-i mamurelerinden.

Mabetlerin ebvab-ı münacatı kapanmış,
Aksetmede hep kendi sesim kubbelerinden

Hakka yüceten bang-i ibadetleri susmuş
Baykuş sesi gelmekte ezan nağmelerinden

Giryan kapanıp Medreseler, makber-i ilme,
Gözyaşı sanırsın, akıyor çeşmelerinden

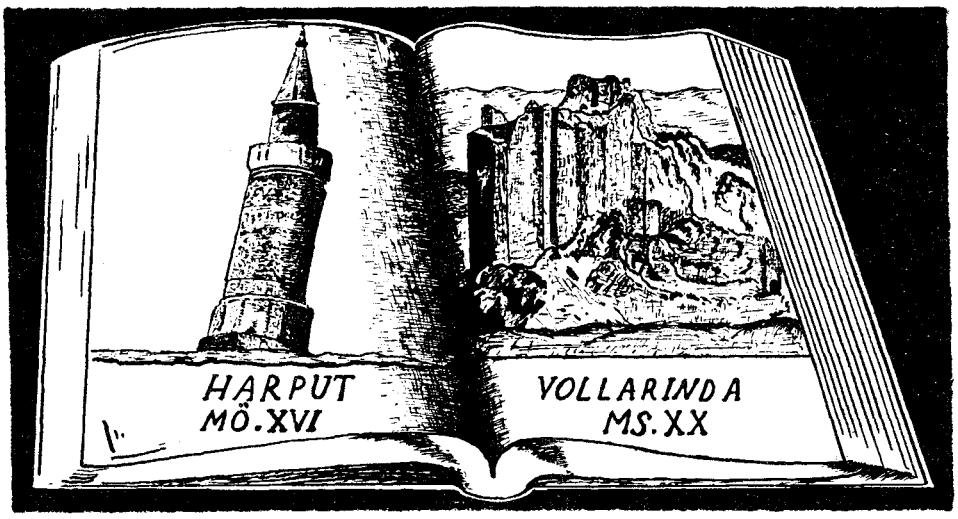

Harput Ve Elâzığda Kültür Hareketleri

MEKTEP VE MEDRESELER

Harput, İlk ve Orta Çağlarda elden ele geçerek bin bir çehre değiştiren bir bölgede yer aldığından ve mael'esef elimizde bu çağlara ait bizleri tatmin edici ilmî izlere de tesadüf edilemediğinden ilmin, bu bölgede başlangıç tarihini kesin olarak bilemiyoruz. Ancak Artuk oğullarından IV. üncü padişah Fahreddin Kara Aslan tarafından 1156 (551 H.) tarihinde yaptırılan Ulu Cami sitesi dahilindeki medrese ve Selçukiler devrinde III. üncü Giyaseddin Keyhusrev tarafından 1279 (678 H.) yılında yaptırılan Alâca Mescit gibi canlı misallerle Medrese, Darül-hadis ve Darül-hattat gibi müesseselerin kurulmasiyle kültür hareketlerinin başladığını ve mütaakip yıllarda da medreselerin ve ilim adamlarının çoğaldığını ve XIV. üncü asır başlarında arapçanın yerine farsçanın ve daha sonraları farsçanın zararına da türkçenin hâkim olduğunu ve XII. nci asırdan bu güne kadar da türkçenin resmî dil olarak kullanıldığını müsbet olarak görmekteyiz.

Selçuki Türklerinin medreselere ve dolayısiyle ilme karşı gösterdikleri önemli hareketlere, Akkoyunlular devrinde de devam edilmiş, Osmanlı devrinde ise bütün hıziyle medreseler, mektepler, kütüphaneler yapılmakla okuma ve okutma sayesinde halk efkârında ilm-ü irfana karşı geniş bir sevgi ve ilgi uyandırılmış, terakkiler kaydedilmiştir.

O devirlerde ilm-ü irfanın bu kadar hızla ilerlemesinde ve devamında dinin büyük tesirleri görülmüştür. Din, mahlûkat arasında akıl, fikir, iz'an ve irade sahibi olan insanlar için manevî bir kıymettir, medenî hayatın temelleri ancak din ve sonra bilgi ile atılmakta, dindar bir cemiyet ise tekemmül ettikce benlik ve refah seviyesi yükselmektedir. Hakikaten yeri, gökü ve bütün âlemleri yaratan bir halikın mevcudiyeti dinî fikirleri, ihtiyaç ve menfaatler de ilmi inkişaf ettirmiştir. Bu bakımdan din ile ilim birbirinden ayrılmaz iki mühim unsur haline gelmiştir, şayet

bunlardan birisi ele alınmış, diğeri ihmal edilmiş ise o cemiyet yürüyememiş, hür olarak refaha kavuşamamış, er-geç başı aşağı gelmiştir. Bunların daima at başı olarak yürümesi lâzımdır. İşte bundan 9 - 10 asır evvel bu hususu takdir ile hareket eden o zamanın âlimleri, bu iki unsur arasında ayrılık ve gayrılık göstermiyerek öyle çalışmışlar, öyle muvafvak olmuşlardı.

Bu fikirlerimizi te'yit edici mühim bir vesikanın örneğini kitabıma almakla bu kitaba bir ravnak ve önem kazandıracağıma emin bulunuyorum. Vesika: müsbet ilimlerin yanında, manevî bilgilerin kıymet ve ehemmiyetini belirten Muhiddin-i Arabî (1) tarafından muasırı bulunan büyük tefsir sahibi İmam Fahreddin-i Raziye yazılan Arapça bir mektubun, Harput ulemasından rahmetli hocam Müftü Kemal Ef. tarafından tercüme edilmiş bir örneğidir (2).

---

(1) Ismi, Ebu Bekir Muhiddin, babasının ismi, Muhammed bin-i Ali bin-i Arabidir. 1165 (560 - H) yılı ramazan ayının 17. nci pazartesi günü İspanyada Endülüs vilâyetinin Mersiyye şehrinde doğmuştur. 8 yaşlarında Mersiyyeden Sevile gitmiş ve o zamanın âlim ve muhaddislerinden olan Ebu Muhammed ve İbni Beşgülden ilim tahsil etmiştir. 1201/1202 (598 - H) yılında Hicaza gitmiş, Mısır, Irak, Şamı dolaşarak Konyaya gelmiş, orada meşhûr ulemadan Sadreddin-i Konyeviden maddî manevî ilimlerle süslenip Şama dönmüştür. Bir kısmı muhtelif lisanlara tercüme edilen 500 den fazla eser bırakmış ve 1240 (638 - H) yılı rabiülahirinin 22. nci cuma gecesi 78 yaşında Şamda ölmüş ve Salihiye denen mevkie gömülmüştür. Mezarı uzun zaman kaybolmuş ve Yavuz Sultan Selim tarafından bulunarak meydana çıkarılmış ve üzerine bir türbe yaptırılmıştı. Yavuz, hocası Zembilli Ali Ef. nin bıraktığı şu işaret üzerine kabrı aramış ve bulmuştu.

İza dahalessin-i ilâ şın
Yazharü fi kabr-ı Muhiddin

M. Ertuğrul Kaan,, İslâm büyükleri külliyatı, s. 3-10.

(2) «Veliyyü fillâhım!

Mevlâ himmetinizi ilâ etsün, Cenab-ı hak kitab-ı keriminde hak ile vasiyyeti emr-ü tavsiye buyurduğundan ben de şu mektubumla size karşı o vazife-i vasiyeti ifa ediyorum.

Teyid-i ilâhiye mazhar bir kuvve-i mütahayyileye, vasi ve münevver bir fikr-i cide malik olduğunuza delâlet eden telifatınızdan bazısını gördüm, okudum.

Kişi neyl-i mealide çalışmadan kalırsa istidad-i fıtrisini körlemiş olacağından cüd ve atay-i ilâhi he'avetini bulamaz. Öyesi kisb-i mahdudile gidalanır. İnsan-ı kâmil ise, rızk-ı mevhub-ı rahmani ile bes'enir.

Habib-i Âgâhım!

Cenab-ı hak sizi muvaffak buyursun. Bilirsiniz ki, alimler peygamberlerin vâris'eridir. Fakat bu verasetten murad yalnız bir vecihden değil, min küllilvücûh tahakkuk eden veraset-i kâmiledir. İmdi böyle minküllilvücûh mazhar-i sırr-ı veraset olmak, nuksan himmetle yarı yolda kalmamak âkil olan

Kültür meseleleri hakkında bu tarihlerden sonraki yıllara ait elde ettiğim bazı bilgileri de buraya kaydettikten sonra eşas mevzua geçeceğim.

Bunlardan birincisi:

Evliya Çelebidir, Evliya Çelebinin Harputu ziyareti 1654 (1065 H.)

---

her âlime lâzımdır. Yine bilirsiniz ki tabiat-i insaniye kişinin mearif-i ilâhiyedeki nasibi nisbetinde kesb-i salâh eder. Mearif-i ilâhiyeden bibehre kalan, hüsn-i tabiatten, feyz-i fıtratten mahrum olur. Bu halde âli himmet olana lâzımdır ki, ömrünü mühdisane mutaallik ahvale kesb-i vukûf için sarfü ifna etmesün. Tâ ki, marifet-i ilâhiyeden bibehre kalmasın. Fikr-i mahdudunun kuyûd-ı kahrü galebesinden de kendini âzad etmelidir. Zira fikrin ma'hazi malûmdur. Aranılan hak ise o değildir. Bir de Allâhı bilmek, anın varlığını bilmenin hilâfıdır. Müşahede cilvegâhından Allâhı bilmek murad eden, kalbini alâik-i fikriyeden boşaltmalıdır.

Yine Âli himmet olana lâzımdır ki, makam-i müşahedede olacak telâkkisi âlem-i hayaldan olmasın, zira müşahede denilen tecelli-i rabbanî alem-i hayalin ötesinde zevkî manalara delâlet eder bir hal-i nuranidir. Hayal, orada bimecal olur. Hayal, ancak akla mensûb olan manaları hissî kalıplara indirir. Adeti, hizmeti budur. Nasıl â'em-i manada ilmi süt, kuranı ip, dini bukağu suretinde gösterir, her bir şey ki kendi için hadd-i zâtında kemal o'amaz da gayrile tekemmül eder, fakirdir. Bu hal, bütün masivanın halüşanıdır. Fakirden almağa tenezzül ise âli himmet olana lâyık olmaz. İmdi sen himmetini yükselt, yükselt ki, ilmi keşf-i yakin üzre Allâhdan gayri kimseden almayasın. Şurası da malumunuz olsun ki, fikr-i mücerretleriyle taharri-i hakikate çalışanlar fikrin mertebe-i kusvasına erişince orada vakfegîr-i sükûn olamazlar. Duçar-ı hayret olan fikirleri döner, dolaşır da bilâhare anları menzile-i taklide düşürür Bu, yüksekden aşağıya bir düşüşdür.

Marifet-i ilâhiye, fikr-i mücerretle hasıl olamaz. Makamın menaatı, ulviyeti var, fikir oraya sokulamaz, o dereceye çıkışamaz, kolu kanadı kırılır ve bilâhare haibane, hasirane geri dönmeğe mecbur olur kalır. Binaenaleyh fikir mevcut oldukça, aklın kesb-i sükûn ve itminan etmesi muhaldır. Maahaza âkıllar için bir hadd-i muayyen vardır ki, o da aklın tasarrüf-i fikrideki kuvveti nisbetinde olur. Akıl, oturak mahallinden ileriye geçemez. İmdi âkil olan nefehât-ı cûd-ı nâmahdûd-i ilâhiden istimdat etmeli de kendi nazariyâtının kayd-i esareti altında kalmamalıdır, zira orada kalırsa hiç bir vakit şüpheden kurtulamaz, mazhar-i feyz-i yakin olamaz.

Sizinle ülfeti, hakkınızda hüsn-ü niyeti olan ihvanınızdan biri bana haber verdi ki, bir gün ziyaret kasdiyle İmam Fahreddin-i Raziye gitmişdim, yanında daha bazı kimseler vardı, İmamı ağlamış görünce sebebini sorduk. Cevaben, bize dedi ki: «Ağlamayayım da ne yapayım? Otuz yıldır ki, hak ve savap olmak üzere bir meseleye itikad eder, dururdum. Şimdi ise o itikadımın hakka muhalif edüğü, başka bir delil ile nazarımda tebeyyün etti, halbuki bu da bence bais-i itminan olamaz, olabilir ki bu sonraki istidlâlım dahi evvelki gibi hilâf-i hak ve hakikat ola! Dediğiniz pek doğrudur; Vasıta-i istidlâlı akıl ve fikrine munhasır kalanın hakayik-i eşyada lâsiyyema marifet-i mevlâda hakiki bir sükûn ve itminan ile müsterih olması muhaldır. Öyle olunca kardeşim! Niçin şu vartada kalıyorsun, niçin sahib-i şeriat efendimiz hazretlerinin emir buyurdukları riyazat, mükâşefat, mücahedat, halvet yoluna girmiyorsun ki, Hızr-i hik-

tarihlerine tesadüf eder, kültür mevzuunu seyahatnamesine şu şekilde kaydeder: «Altı adet Medrese olup, her camide de bir küçük dershane bulunmak mukarrerdir, amma Zahriye, Ulu Cami, Hatuniye medreselerinin canib-i vakıfdan müderrisleri vardır. Cümlesinde ilm-i hadis görü-

---

met-şinas gibi mazhar-i ilm-i ledün olasın?.. Halbuki bu mertebe-i refiaye namzed olanlar sizin gibi efâdıl-ı ümmettir.

Şurası da karin-i ilm-i yakinin olsun ki, esbabe tevessül suretiyle var olan her şey mühaddes olduğu gibi o sebepler dahi anlar gibi muhaddesdir. Var olan her şey için iki vech-i teallük vardır ki, biri adiyen sebeb-i vücuduna, öteki de esaleten mucidi olan vacib-ül vucuda nazirdir. Halkın hepsi, hattâ hükema ve felâsife esbabe bakarlar; fakat ehlüllâhdan olan muhakkikler ki, enbiyay-i izam, evliya ve melâike-i kiram hazaratıdır, anlar esbabı bilmekle beraber mucidlerine hasr-ı nazar-ı itibar ederler. Maazalik muhakkiklerin mertebe-i kemalları da mütefavittir. Kimi: (Kalbim bana rabbımdan haber verdi) diyor da arada vasıta isbat ediyor. Kimi de: Aksay-i mertebe-i kemale vasıl olduğu için aradan esbap ve vesaiti kaldırıyor, (Rabbım bana haber verdi) yolunda güher-efşan-ı feyz-i irfan oluyor. Bir şey ki, anın varlığı gayriden müstefad olmuş bulunuyor, muhakkakdır ki anın hükmü, bizim nazarımızda lâşey hükmündedir. Bu halde arif için elbette Âllâhdan gayri istinatgâh olmaz.

Bir de âkile lâzımdır ki, kendi için bais-i kemal olacak, kendinden ayrılamayacak ilimden başkasına hasr-ı himmet etmesün. Bu ise ilm-i billâhdır. Senin tıbba taallük eden ilmin, ancak hastalık âleminde işe yarar, hasta olmayan bir âleme gittiğin vakit, orada aceba kimi tedavi edeceksin?.. İlm-i hendese ve emsalı da böyledir ki, hal-i ıztihalında tabii anları kendi alemlerinde terk edersin de tehidest kalırsın. Öyle olunca âkıl olan, o gibi ilimlerden ya'nız ihtiyac-ı zaruri kadar alır da, asıl himmetini ilm-i nafi, ilm-i baki tahsiline sarfeder. Bu da iki ilimdir ki, biri zât ve sıfât-ı rabb-ı izzete, diğeri de mevâtın ve mekamat-ı ahirete taallük eder. İşte bu iki ilm-i bâki kimin meşale-i nûr-i hidayeti olursa o, dünyada kendi evine nasıl dosdoğru yürüyüp gidiyorsa, ahiret öleminde dahi öylece dosdoğru yürür, yolunu şaşırmaz ve tecelliyat-ı mütenevvia-i ilâhiyeden hiç birini inkâr etmiş olmaz; o taifeye katılmaz ki, Müslimin Sahihinde rivayet ettği hadis-i nebevide beyan buyrulduğu vechile Rabbülâlemin kendi'erine cilvenümây-i tecelli olacağı vakit perdebîrûnane bir cür'et-i cahilâne ile (Senden Allâha sığınırız, sen bizim Rabbımız değilsin, biz Rabbımızı tanır ve tecellisine muntazırız) diyecekler, ve cenâb-ı bâri kendilerince maruf olan surete tahvil-i tecelli edince, o vakit anı ikrar edeceklerdir. Bunlar tecelliyat-ı ilâhiyeyi, akıllarınca takyid ederek öyle itikad eder'erdi. Anın için itikadlarına muhalif bulacakları ilk tecelli-i ilâhiyi inkâr edeceklerdir. Kuyût ve hudût altına girmekden münezzeh olan rabb-ı izzete karşı şu cür'et ne büyük husrandır.

Halvetin âdabını, şurûtunu ve anda mütecelli olan esrarı tertip üzere size haber vermek arzu ederdim. Lâkin hal-ü zaman buna mani oldu, bundan muradım da o kötü alimlerdir ki, bilmedikleri şeyi inkâr eder dururlar. Daiye-i teassüp, sevday-i şöhret, hubb-i riyaset, hakkı anlayup teslim etmekten anları men eder.

Vallâh-ü veliyyüttevfik.

Eşşeyh
Muhyiddin-i Arabi

lür. Cümle 50 adet mektepleri vardır ki, canib-i vakıfdan eytama beher sene birer kat libas-ı hariri (3) sürre (4) ve atiyyesi mebzuldur.» (5).

İkincisi: «Vital Cuinet» dir. Bu da 1890 tarihindeki kültür mevzularını şöyle izah etmektedir: «Harput ve Mezriada 5800 ü erkek ve 1425 i kız ki, ceman 7225 talebesi ve 138 erkek, 18 kadın ki, ceman 156 da hocası bulunan 105 mektep vardır. Bu mekteplerden birisi Mezriada askerî, diğeri Harputla merkez arasında sivildi, bunların her ikisi de devlet tarafından idare ediliyordu. Türkçe ve Fransızca dillerinden başka Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Hesap, Jeoloji, Tabii ilimler, Resim ve Yazı okunurdu, gerek Gregoren protestan ve katolik ermeni mekteplerinin ve gerekse Lâtin ve Amerika mekteplerinin programları da Devlet mekteplerinin ayniydi.

Bu mektepler, Harput, Mezria ve Hüseynikde bulunanlardır.

Bütün Elâziz vilâyetine ait mektep kayıtları da şöyle gösterilmiştir:

Mektep adedi	Talebe mevcudu	Öğretmen adedi	U. Bütçe	İsimleri
160	9190 erkek 1750 kız	197 erkek 21 kadın	4200 T.L.	İslâm, hıristiyan ve Ecnebilere ait mektepler.

Bu mekteplerin hepsinin idaresi için yılda 4200 T. lirası sarf edilirmiş ki, bu paraya medreseler dahil değildir. Medreseler, Meşihat tarafından idare edilir ve umum vilâyette 45 de medrese vardır. Şunu da belirtmek isterim ki, idare başında bulunan büyük rütbeli memurlar,bütün malî sıkıntılara rağmen tedris ve terbiyevi ilerlemeler için ellerinden gelen yardımları esirgememekte, yeni mekteplerin açılması, lokallerin kurulmasiyle halkı kültür sahasında teşvik ve targip etmekte devam etmeleriydi. Vilâyetin bu hususdaki yardımı yalnız müslümanlar için değil, diğer cemaatler için de aynı derecede müsbet ve teşvik ediciydi.» (6).

Üçüncüsü ise İngiliz seyyahı H. F. Tozer'dir, yazısında yalnız Amerikalıların mekteplerinden bahseder ki, bunu doğrudan doğruya o bölümde göreceğiz.

---

(3) İpek elbise

(4) Para çıkını

(5) Evliya Çelebi seyahatnamesi, c. 3., s. 216, 217, 218.

(6) Vital Cuinet, Turquie D'Asie Géographie Administrative Statistique. Vilâyet de Mamuretül-Aziz. Merkez sandçak de Kharpout-Mezre. s. 315 ve dv. İstanbul, Alman Arkeoloji Enstitüsü, N. A. III. 83.

Bu bilgileri verdikten sonra yine mevzua dönelim. Harput âlimleri arasında da müsbet ilimlerle manevî ilimleri nefislerinde birleştirmiş bir çok kimselere tesadüf edilmektedir ki, bunlardan en meşhurları: Büyük Hacı Ali Ef., Dağıstanlı Mehmed Ef., Beyzade Hacı Ali Riza Ef., Efendigillerden Hacı Abdülhamid Ef. gibi zatlardı. Bunlar ilim sahasında en yüksek mertebeye ulaşdıkları gibi manevî sahada da o nisbette ileri gitmiş ve her iki bakımdan kutup derecesine ulaşmış kimselerdi.

İşte Harputda yetişen ve yetiştiren bu kıymetli ilim adamlarının sayesinde, Doğu illerinde mühim kültür merkezlerinden biri olmak mazhariyetini kazanmış bulunan Harput - Elâzığ illerinin kültür bakımından derin mazisi her zaman nazar-ı itibara alınmış her çağda ve her mehafilde alâka ve takdirle karşılanmıştır. Buna ait yakın senelerin malı olan bir tek misal vermekle yetineceğim:

Doğuda açılacak olan Üniversite haftasının 1942 yılında Elâzığda açılması sırasında, İstanbul Üniversitesi Rektörü rahmetli Cemil Bilselin şu sözlerini, bu mukaddes illerin ilim tarihine mal ettiğimiz için aynen buraya kaydetmeyi bir vazife bilirim.

Rahmetli Cemil Bilsel, aynen şöyle söylemişti: «**İkinci Üniversite haftasını hangi vilâyette açmayı düşündüğümüz vakit, her hangi bir haksızlığa meydan vermemek için yüksek tahsildeki kayıtları elden geçirttik ve o zaman müşahede ettik ki, 123 Elâzığlı genç, yalnız İstanbul Üniversitesinde okumaktadır. Bu rakamı, bütün şehirlerin nüfus yüzdesine vurduk, gördük ki, İstanbul da dahil, hiç bir vilâyet Elâğız kadar yüksek tahsile talebe vermemektedir. Bunun üzerine kararımızı verdik ve ikinci Üniversite haftasını Elâzığda açdık. Bu münevver şehrin hemşehrileri olarak, hepinize büyük bir iftihar payı düşmektedir. İleride bu aziz vatanda Şark Üniversitesi kurulacak olursa hiç şüphesiz bunun bir numaralı sahibi Elâzığ ve Elâzığlılar olacaktır.**»

Aradan epeyce zaman geçti, maalesef Cemil Bilselin temennileri tahakkuk etmedi ve bu hal bütün Elâzığlıları ve Elâzığ gençliğini ye'se ve gayr-i memnunluğa sevk etti, bununla beraber gençlik, daha çok artan bir azim ve imanla başka başka Üniversitelerde yüksek tahsillerine devam ediyor ve yine iftihara değer bir üstünlük sağlıyorlar.

Şimdi Harput - Elâğız mektep ve medreseleri hakkında bilgi ve müşahedelerimi, sayın okuyucularımın daha kolaylıkla takip edebiblmeleri için şu şematik esasa göre inceliyeceğiz.

I — OSMANLI İMPARATORLUĞU DEVRİNDE

1 — HUSUSÎ MEKTEP VE MEDRESELER :

A : Aile ocağında tahsil
B : Mahalle mektepleri.
C : Evkaf tarafından idare edilen Sıbyan mektepleri.
D : Medreseler - Kütüphaneler - İcazet

2 — RESMÎ MEKTEPLER :

A : İptidai mektepleri. Erkek, kız ve nümune iptidaileri.
B : Rüşdiye mektepleri. Harput Mülkiye Rüşdiyesi.
C : Elâziz Askerî Rüşdiyesi.
D : Mülkiye İdadisi ve Sultaniye
E : Meslek mektepleri:

1 — Dâr-ül-Hilâfet-ül-Âliye
2 — İmam - Hatip Mektebi
3 — Dârül-Muallimin
4 — Dârül-Harir
5 — Nafia Fen Mektebi (Kondoktür)
6 — Sanat Mektepleri
7 — İlk Mektepler

3 — ERMENİ MEKTEPLERİ :

4 — ECNEBİ MEKTEPLERİ :

A : Amerikan Fırat Koleji
B : Fransız Kolejleri
C — Alman Mektepleri

II — CUMHURİYET DEVRİNDE

A : İlk, Orta ve Lise

B : Meslek mektepleri:

1 — Erkek Sanat Enstitüsü
2 — Kız Sanat Enstitüsü
3 — Kız İlk Öğretmen Okulu
4 — İmam - Hatip Okulu

C : Harput Yetişdirme yurdu.

I — Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Hususi Mektep ve Medreseler

A : AİLE OCAĞINDA TAHSİL

Eski Harputlularda, din bağlılığı her şeyin üstünde olduğundan aile efradı ibadetlerinde hiç bir suretle ihmal göstermezlerdi. Bu dinî vazifeyi hakkile yapabilmek için de mutlak surette Kur'an-i kerimi ve dinî kitapları okumak, yazmak ve bilmek lâzımdı. İşte bu mecburiyet, aile efradını tamamiyle okuyup yazmaya sevk eder ve bu iş de evvelâ çocuklardan başlardı. Meselâ; konuşmaya başlamak üzere olan bir çocuk, baba, ana isimlerinin yerine, etrafın telkiniyle evvelâ: Allah, diye dile getirilir ve sonra bir az büyüyüp de beş altı yaşlarına gelince aile efradı tarafından hemen okutma değil de ağızdan öğretme suretiyle işe başlanır ve sonra çocuğa bir elif suparası (Elfabe) alınırdı. Aileden herhangi biri boş zamanlarında çocuğa elfabeyi az zaman içinde sonuna kadar ve sonra (Subhaneke, Salavatlar ve Namaz Sûrelerini) de sırasiyle öğretirdi. Bir tarafdan harfler, bir tarafdan da bunlar doğrudan doğruya, ağızla, yavaş yavaş çocuğa ezberletilirdi.

Bu gibilerden bir çoğu henüz mektebe gitmeden Kur-an-ı kerimi serbestce okumaya başlardı. Hattâ çocuklara yazmayı da yine bu yuvada baba ve kardeşler meşk ederlerdi. Bu güzel usûl, âdeta çocuğun mektebe verilmesini müteakip birdenbire karşılaşacağı zorluğu ortadan kaldıran ve aynı zamanda hazırlayıcı bir usûldü.

B : MAHALLE MEKTEPLERİ

Mahalle mektepleri kadınların ve erkeklerin idaresinde olmak üzere iki gruba ayrılırdı.

1 — Kadınların idaresinde :

Bu mektepler, mahallelerde kadın hocalar tarafından hususî surette açılmış Mahalle Mektepleridir ki, bir nevi ana mektebi veya ilk okul vazifesini görmekteydiler. Bu mektepler, ekseriyetle mahalle halkının teşebbüsiyle öğretmenlik edebilecek bilgi, kabiliyet ve evsafını haiz hanımlara açtırılırdı. Mektepler muhtelitti, 6 - 10 yaşlarındaki kız ve erkek çocuklar hep bir arada okutulurdu.

Bunlar, elifbadan başlarlar... Hatim (1) yapıncaya kadar burada

(1) Kuran-ı kerimi okuyup bitirme.

okurlar. Hatmi bitiren çocuk erkek ise, erkek mahalle mekteplerine götürülür, kız ise ayni mektepde kalır. Bir kaç hatim daha yapar ve bu arada hocadan din dersleri de görür ve sonra mektebi terkederdi.

Bu kızlar arasında hâfızlık edenlere de tesadüf edilirdi. Bunu da yine kadın hocalar takip ederlerdi.

Şimdi sizlere, tesbit edebildiğim bu mekteplerle, hocalarının isimlerini vereceğim:

1 — Kayabaşında berber Hacı Yusuf'un kızı Eco (İclâl) Hocanın mektebi.. İlk defa bu mektepde ben de okudum. Eco Hoca otoriter ayni zamanda, okutmağa ve öğretmeğe kabiliyetli olan çok muhterem bir hanımdı. Evlenmemiş ve bütün hayatını bu hayırlı işe vermişti. Mektebi, kışın evinin sofası, yazın da bu sofanın önündeki sallarla (2) döşeli geniş ve temiz koridor olup büyükçe bir asma ağacı sık yapraklariyle bu koridoru gölgelemekteydi.

2 — Kurra Hoca Hafız Yusuf Ef. nin kız kardeşi Güllü hanım... Meteris mahallesindeki evinde.

3 — Kurra Hoca Hafız Ömer Ef. nin refikası Ayşe Hanım.. Gümüş madeninden avdetinden sonra Dağ kapısındaki evinde. Müftü Kemal Ef. Kurra Hoca Hafız Mustafa Ef. Çötelizâde Hacı Küçük bey ve Hacı Hamid Ef.'nin kızları Tâhire ve Ayşe Hanımlar ilk defa okumağa Ayşe Hanımda başlamışlardır. Ayşe Hanım bilâhare Vilâyet merkezinde iptidai hocalığı da yapmıştır.

4 — Saraca Hafızın karısı Esma H. (3) Sarahatun mahallesindeki evinde.

5 — Tahtaburun Mehmet Ef. nin karısı Emoş (4) Hanım, Meteris mahallesindeki evinde.

6 — Haddad Ahmet Hocanın karısı Penbe Hanım, Ahmet bey mahallesindeki evinde.

7 — Sünbül Hoca, Ahmet bey mahallesindeki evinde.

Bu hanım sonraları maarif idaresi tarafından Vilâyet merkezinde açılan ilk ünas mektebinde baş öğretmenliğe kadar yükselmişti.

---

(2) Pekinik nahiyesine bağlı Cuma ağa bağları civarında Göldere mevkiinde bir dağdan tabakalar halinde muhtelif kalınlık ve incelikte ve muhtelif ebatda çıkarılan taşlara (sal) denilir. Bunlar eşeklerle kasabaya nakledilir ve yük hesabile satılırdı. Bir nevi bu günün mozayik ve karosiman çinileri yerlerine kullanılırdı. Avlular, yüz numaralar, matbahların zeminleri hep bu sallarla kaplanır ve lâğımların üzerleri bu sallarla kapatılırdı.

(3) Dr. Şükrü Beyin anası.

(4) Emine.

2 — Erkek hocaların idaresinde:

Erkek hocaların idaresindeki mekteplere, yaşları 8 - 15 yaşındaki çocuklarla 17 - 20 yaşlarındaki gençler kabul edilirdi.

Resim: 1 — 40 sene evveline ait bir mahalle mektebi öğrencisi

Bu mekteplerde Kuran-ı kerim tedrisinden başka dinî dersler, arap ve fars lisanlarına başlangıç olmak üzere Emsile ve Zeban-ı Farisi gibi kitaplar, hesaptan (Amâl-i-Erbea) (5) ve sonra yazı dersleri verilirdi. Yazı öğretmeğe de (Meşk) denilirdi. Meşk aldım, Meşkımı yazdım, Meşkımı bitirdim gibi...

Meşk (6): bir sahife kâğıdın baş tarafına hoca bir satır güzel bir sülüs yazı ile evvelâ tek harfle elifden (A) başlıyarak yeye kadar gider. Sonra harfler ikileştirilir, üçleştirilir, meselâ ep, et, em... meç, maç, taç... emel, emeç, eser gibi... Sonra Ebcete geçilerek meşk talimi devam edip giderdi. Talebe, sahifenin sonuna kadar meşk olarak verilen bu harfleri birbiri altına satır satır yazar, kâğıdı doldurur. Fakat bu doldurmada hüner, her satırı yazarken hocanın yazısına benzeterek yazmaktı, yoksa kendi yazdığı satıra bakar ve yazarsa son satırlar yazıdan başka her şeye benzerdi. Bu yazı dolu sahife hocaya gösterilir; hoca, tetkik ve yanlışlrı çocuğun gözü önünde tashih eder, nasıl yazılması lâzım geldiğini ikinci bir defa

(5) Toplama, çıkarma, çarpma, bölme.
(6) Yazı talimi.

daha çocuğa gösterirdi, kusursuz yazılıncaya kadar bu tekrarlama devam eder, kusursuz yazılınca hoca meşki değiştirirdi. İşte sülüs, rik'a, gibi yazı çeşitleri talebeye bu suretle öğretilirdi. Talebe arasında birinci sahifede muvaffak olanlar bulunduğu gibi 40 sahife yazdıktan sonra yine yazıya benzetemeyenler de bulunurdu.

Bu mekteplerin hocalarıyle mekteplerin bulundukları yerlerin isimleri aşağıya sıralanmıştır:

1 — Saraca Hâfız, Sarahatun mahallesindeki evinde.

2 — Hacı Hâfız Reşit Hoca, Esediye mahallesinde ve Esediye camii içerisindeki Sıbyan mektebinde ve sonraları da bu camiin karşısındaki evinde.

3 — Kebirlerin Hacı Tevfik Ef., Ulu Cami medresesinde (7)

4 — Hüseyin hoca, Dağ kapısında Tevfikiye medresesinde.

5 — Perili Hâfız Süleyman Ef. Kurşunlu camii bitişiğindeki hususi mektepte.

Resim: 2 — Bir mahalle mektebinin içten görünüşü
(Camiikebir imamı Hacı Tevfik Ef. mektebi)

(7) Hacı Tevfik Ef. yazı dersinde talebeye evvelâ mahallenin —sokak itibariyle— büyüklerinin isim ve lâkaplarını meşk olarak verirmiş... Bu çok güzel bir usuldü, çocuklar hem yazı meşkederler, hem de mahallenin büyüklerinin isimlerini ve soy adlarını öğrenirlermiş... Ruhu şad olsun.

6 — Hacı Şirin hoca, Sarahatun camii karşısındaki hususi mektepte.

7 — Kömürlüoğlu, Sarahatun medresesi içinde alt kattaki medrese höcrelerinden birisinde. Kömürlüoğlunun ölümünden sonra aynı yerdeki vazifeyi Özbek hoca üzerine almıştı.

8 — Türbedar Hacı Süleymanın torunu Mehmed Şükrü Ef. idaresinde. Uryan Baba türbesi yanındaki zaviyede.

9 — Kâmillerin Hafız Tevfik Ef. Ağacamii bitişiğindeki Cevheriye medresesinde.

Ben de ilk tahsilimi ve ilk feyzimi bu mektepde ve bu hocadan aldığım için hatıralarımı, mektebin hususiyetlerine ekliyerek nakledeceğim.

Cevheriye Medresesinin alt kısmında ve umumi caddeye nazır olan cephesinin tam köşesine isabet eden bölümünde bir kaç medrese odası birleştirilerek oldukça geniş bir hale sokulmuş, tavanı basık, pencereleri gerçi camlı ve çerçeveli ise de pek büyük olmadığından ışık ve güneş bol değildi. Zemin toprak olduğundan başdan nihayete kadar hasırlar serilmişdi. Üst kısımda yerden 30 santim yükseklikte bir set vardı. Bu setin sağ tarafındaki pencerenin önü hocanın yeriydi. Sedin üstünde bir makat ve duvarlara yastıklar dayanmışdı. Hocanın köşesinde ayrıca geniş bir minder ve önünde büyükçe bir çekmece vardı, üzerinde bir kaç kitap ve bir yazı takımı.. beyaz kırmızı ve yaldızlı renkte porselen bu yazı takımının tabağı içerisinde uçları muntazam yontulmuş kamış yazı kalemleri.. Makta.. kalem tıraş sıralanmıştı. Hocanın sağ tarafında iki üç değnek ve bu değneklerin tam hizasında duvarda asılı bir de falaka vardı

Hocanın sağ tarafındaki köşede mektebin en çalışkan talebeleri yer alırdı, sonra odanın sağ ve sol tarafları boydan boya kapıya kadar talebeye ayrılmıştı. Talebe ikişer sıra halinde yüz yüze otururlardı. Ortası boşdu. Talebeler evlerinden getirmiş oldukları minderler üzerinde otururlar, önlerinde de kitap, defter ve kalemlerini koymak üzere ufak Malatyakâri çekmeceler vardı. Avludan içeriye girilince bir papuçluk.. ayakkaplarımızı burada çıkarır, bir biri üzerindeki sıralara koyardık ve yine burada bir dikme üzerinde tahtadan mamûl ufak bir lâvha göze çarpardı, bu lavhanın bir tarafında (Zehebe) (8) bir tarafında da (Câe) (9) yazılıydı, talebelerden birisi abdest bozmak üzere dışarı çıkmak iktiza ettiği zaman bu lavhanın zehebe tarafını elile çevirir çıkar, içeriye döndüğü zaman lavhayı tekrar çevirir, yerine otururdu. Lavha zehebe ise hiç kimse

(8) Gitti.
(9) Geldi.

dışarı çıkamaz; çünkü bir helâ vardı. Talebeden dışarı çıkmak isteyenlerin gözleri kapı tarafında bu lavhadaydı, ders sırası kendilerine gelenler veyahut sigara içmek isteyenler bu suretle dışarı kaçarlardı.

Mektep muhtelit değil, yalnız erkek çocuklara mahsus.. fakat burada yaş haddi denilen bir şey yoktu. 7 - 8 yaşında küçük çocuklar olduğu gibi 17 - 18, hattâ 20 yaşında delikanlılar da bu mektepde okurlardı, ekserisi bıyıklı ve başlarında da ince sarıklar sarılıydı. Bunlardan bir kaç simanın isimleri: Çorbacılardan Sağır Mamo, Koruk oğlu İfo, Senem oğlu Mehmed, Hacı İbuşlardan Avni hoca ve saire...

Talebe mevcudu, 60 ile 70 arasında. Bu mektebin ders programı da diğerleriyle kıyas kabul etmez derecede bir üstünlük göstermekteydi. Başda, Kuran-ı kerim: Hafız Tevfik Ef. mükememl ve kurra bir hafızdı, Tecvit üzerine ders okuturdu. Talebe arasında hıfza çalışanların yekûnu da 10 - 15 den aşağı düşmezdi.

Sonra Arabi - Farisi dersleri: Bunların kaideleri.. Emsile Bina, Maksut, İzzi, Merrah gibi kitaplar okutturulur, bu dersler medreseden alınmıştır. Bu derslerin talebe arasında bir de koşmaları vardı ki, dilimizden düşmezdi:

Emsile, evlek evlek...
Bina, ballı börek..
Maksût, karış kuruş..
İzzide, kırıldı kiriş..
Kıçın varsa Merraha giriş..

Hakikaten İzzi ile Merrah hatırı sayılır derslerdendi.

Farsça, kavaid-i farisiden sonra Gülüstana kadar ilerleyen guruplar vardı. Hoca talebe arasında kabiliyetli olanları alır, yüksek derslere kadar götürür, yerlerinde sayanlara bakmazdı.

Sonra tarih : Kısası enbiya

Hesap: (Amal-i Erbaa) denilen cem, tarh, zarp, taksim.. bunlar talebeye (Kerrat cetveli) ile beraber öğretilir... kimin haddine düşmüş ki kerratta bir yanlış yapsın, bu dört bilgiden sonra tenasüp ve faiz bahsi de var, bunlar da en ince ve teferruatiyle talebeye öğretilirdi.

Din bilgisi: İlmi halden başlar, Dürriyekta gibi kitaplardan ders görürdük. Programda yazı da vardı. Bu mektebi ikmal, hocanın takdirine bağlıydı, Hoca, çocuğun babasına veya velisine, tamamdır derse çocuk mektepden alınır, daha üstün tahsile gönderilirdi. O zaman, memlekette bu günkü gibi maarif teşkilâtı geniş değildi. Yalnız Vilâyet merkezinde, Askerî bir Rüşdiye.. Arslan Pınarında da bir Mülkiye İdadisi vardı. Hafız Tevfikden çıkanlar bu iki mektepden birisine giderler ve bir kısmı da baba veya yakın akrabalarının mesleklerine intisap ederlerdi. Gerek Askerî Rüşdiyesine, gerek Mülkiye İdadisine giden talebeler derhal kendi-

lerini gösterir ve çok defa sınıfın ileri gelenlerini, hele birincilerini, ikincilerini Hafız Tevfik Ef. nin talebeleri teşkil ederdi.

Ders ve bilhassa terbiye hususunda Hoca hatır gönül dinlemezdi. Bu sebeple Hocadan korkmıyan, Hocayı saymıyan ve saygı göstermiyen ne bir tek talebe, ne de tek bir çocuk velisi vardı.

Bununla beraber, bu mektepde okuduğum üç sene zarfında Hocanın bir gün mektebe gelmediğini ve vazifesini ihmâl ettiğini hatırlamıyorum. Allâhın büyük rahmeti üzerine olsun.

C : EVKAF TARAFINDAN İDARE EDİLEN SIBYAN MEKTEPLERİ

Evkafca medrese vakıflarından muallim ve bevvaplarına yevmiye muayyen akça ücret verilmek suretiyle idare edilen bir takım Sıbyan mektepleri varmış ki, bu mektepler, medreselere talebe yetişdirirmiş. Muallimliğe kim tayin edilirse vaktin padişahı tarafından eline bir berat verilir ve bu berat babadan oğula intikal edermiş.. Metin ve klişesini aşağıya tesbit ettiğim bir beratla Esadiye medresesinde bulunan sıbyan mektebi muallimi kâmil zade Hacı Hafız Osman Fevzi (Büyük Kâmil) Ef. nin ölümü üzerine yerine yevmi üç akça ile oğlu Mehmed Esad Ef. tayin edilmiştir (10).

Bu mekteplerin nerelerde ve hangi mahallelerde olduğu bilinememekle beraber miktarının 50 den noksan olmadığı tarihi kayıtlarla tesbit edilmektedir.

Bu mektepler, bu okuma ve okutma hevesi, haricin ilhamı veya hükûmetin her hangi bir emir veya programiyle değil, halkın ilim ve irfan yolundaki merak ve daima yükselme ve ilerleme emel ve arzusiyle kurulmuş iptidaî ve fakat hazırlayıcı birer kültür yuvalarıydı.

Gerek kız, gerek erkek mekteplere çocuklarını kayıdettirenler haftada, ayda veya yılda muayyen bir ders ücretini hocaya vermeği taahhüt ederlerdi. Hoca artık başka hiç bir işle uğraşmazdı.

---

(10) Nezaret-i evkaf-i kumayun-ı mülûkâneme mulhak Evkafdan Harput'da vaki Esadiye namdiğeri Arslâniye medresesi vakfından olmak üzre yevmi üç akça vazife ile muallim-i sıbayanlık cihetinin tevcihine dair varid olan fermanım zirine kuyud-ı lâzimesi bilihraç muamelei kalemiyesi ledelicra cihet-i mezkûrun mutasarrıfı Osman Kâmil bin İbrahimin vefatı vukuiyle mahlulündan ehliyeti nümayan olan mahdumu işbu rafi-i tevki-i refiüşşan-ı hakani Mehmed Esad mezidi salâhahu'ya bermuceb-i nizam binnefs bilâkusur icray-ı hizmet etmek şartiyle bittevcih yedine berat-ı âlişanım ita olunmak babında canib-i nezaret-i evkaf-ı humayunumdan bittalhis ifade kılınarak mucibince tevcih olunmak fermanım olmaklığın 1305 senesi zilhiccesinin gurresi tarihiyle bu berat-ı humayunumu verdim ve buyurdum ki mumaileyh salifüzzikir muallim-i sıbyanlık cihetine vazife-i mersumesiyle şart-ı mezkûr üzre mutasarrıf ola şöyle bileler alamet-i şerife itimat kılarlar tahriren fil yevmilhamis min şehr-i saferülhayir sene sitte ve selâse mie ve elf. 1306) bu berat elimizde mevcuttur.

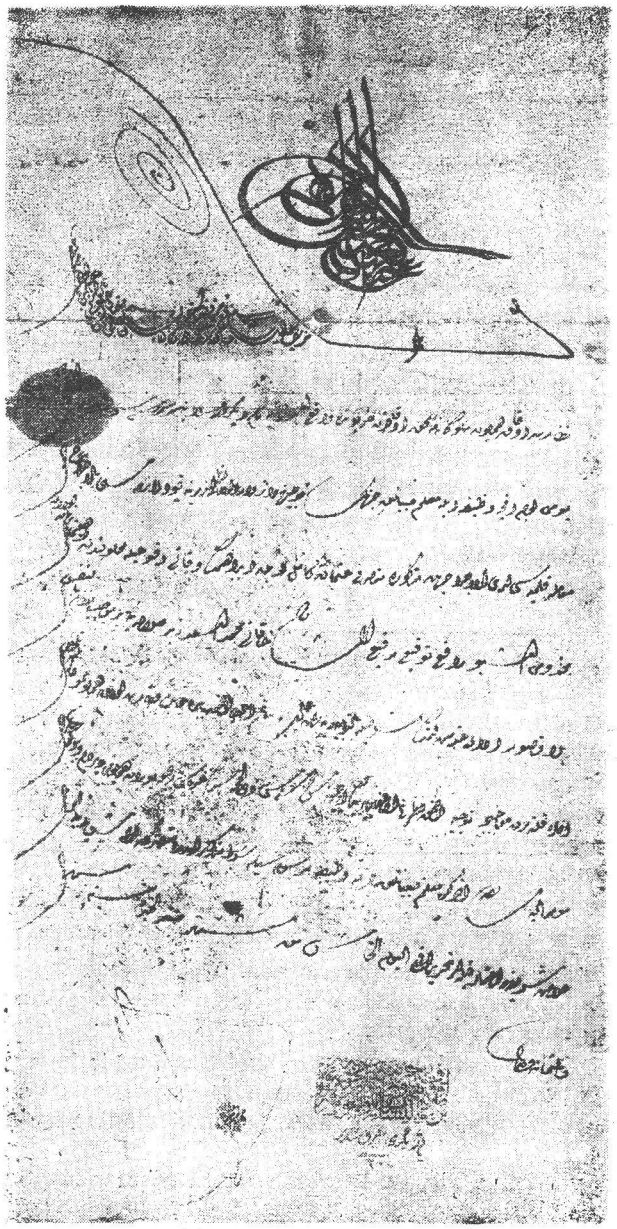

Yazı. 3 — Evkafa ait sıbyan mektepleri hakkında bir berat örneği

Okutma ücreti, o zamanın geçim şartlarına kıyasen pek cüzi bir şeydi. Fakir çocuklardan para alınmazdı. Bu mekteplerin ekseri hocaları, haftadan haftaya perşenbe günleri 10 para ücret alırlardı ki, ayda bir kuruş tutardı, buna perşenbelik denilirdi, perşenbeliği götürmeyen çocuk, o günü mektepden geri çevrilirdi. Bu ücret ayda 3 kuruşu geçmezdi, yalnız Hafız Tevfik Ef. ücret olarak altı ayda bir peşin olarak 27 kuruşluk bir çeyrek altın ücret alırdı ki, bunu da çocuk velileri seve seve verirlerdi.

Bu mektepler, ya bir evin geniş sofası veya bir medresenin zemin katındaki hücrelerden bir kaçının birleştirilmesi suretiyle, yahut doğrudan doğruya mektep haline sokulmuş müstakil binalar dahilinde ve fakat iptidaî bir şekildeydiler. Sofaların inşa tarzı, medreselerdeki hücreler gibi sokağa ve caddelere pencereleri olmadığından maalesef içlerine güneş ve ziya girmezdi. İç avluya bakan bir kaç pencereden içeriye azıcık ışık sızabilirdi. Zeminleri ekseriyetle toprakdı; fakat kırmızı toprak veya Obuz bağlarından getirilen beyaz killi toprağın samanla karışık bir harçla sıvanmış olduğundan temizdi.

Çocuklar suparalarını, (11) divitlerini, Kelâmı kadimlerini, Kitapla-

---

(11) Supara, cüz demektir. Bunlar Elifba, Amme, Tebareke, Kadsemiallâh, Vezzariyat cüzleri.

Alfabe: 1 nci sahifesinde 28 eski harf, ikinci ve onu takip eden sahifelerde ise harflerin birbirile olan münasebetleri ve hece usulları, son sahifelerde ise Ebced, Süphaneke, salavatlar ve Amentü, büyük harflerle yazılıydı.

Amme cüzü: sure-i Nebe'den başlıyarak Nas suresine kadar 37 küçük süreyi.

Tebareke: sure-i Mülkden sure-i Mürselâta kadar 11 sureyi.

Kad slmiallâh: sure-i Mücadeleden Tahrim suresine kadar 9 sureyi.

Vezzariyat: sure-i Zariyattan Hadid suresine kadar 7 sureyi havi idiler.

Hoca, bu cüzleri sırasiyle çocuklara okutur, öğretirdi. Birisi tamamlanmadan diğerine geçilmezdi ve bu geçişlere çocuklar Amme cüzüne veya Tebarekeye çıkdım derler ve sevinirlerdi.

Divit: Birbirine bitişik bir mürekkep hokkası ve bir kamış kalem mahfazasından ibarettir. Gümüşden ve ekseriyetle sarı tunçdan ve bazan dövülmüş bakır veya sarı tenikeden yapılırdı, üzeri işlemeli olanlar ise çok makbul ve kıymetliydiler.

Nümunesini verdiğim divitin üzerinde şu satırları okuyabiliyoruz:

Eli olsun ol kâtib-i bedtahririn ki
Fesad-i rakamı ~~sizmalarıyla~~ sör eyler
Sûrumuzu Sûr

Gâh bir harf sukutiyle Nadiri nar eyler
Gâh bir nokta sukutiyle gözü kör eyler.

rını önlerindeki çekmecelerin üzerine ve içerisine koyar, akşamları bunları mektep torbalarına, çantalarına alırlardı.

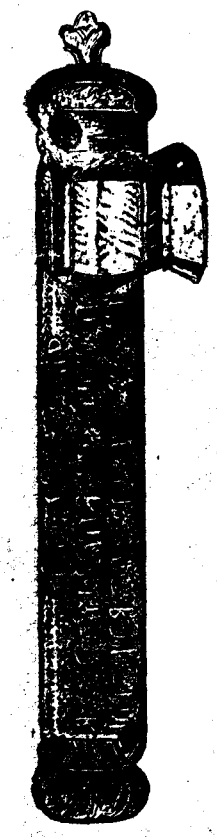

Resim: 4 — İki asır evveline ait bir Divit nümunesi

Kırk elli çocuk bu izbelere girer, sabahtan akşama kadar burada oturur, okumak ve yazmak öğrenirlerdi. Tedris usulü de bambaşka bir şeydi. Bütün talebe yüksek sesle derslerini tekrarlıyarak öğrenir ve sonra hocanın huzuruna giderek yine yüksek sesle okur ve hoca tarafından yanlışları düzeltilirdi.

Kırk elli çocuğun hep bir ağızdan ve yüksek sesle elif iki üstün enni.. elif iki esre inni.. elif iki ötür ünnü.. diye bağırmaları hakikaten huzûr ve sükûnu bozan kötü ve iptidaî bir öğretim usulüydü.

Hoca, yüksekce bir sedir üzerindeki, önünde büyük rahlesi bulunan geniş minderine otururdu. Yanında ince ve kalın bir kaç değenek, uzun bir sırık ve hocanın sırtını verdiği duvarda ise bir falaka asılıydı. Dersini bilmiyenler tokat ile, arsızlık ve haylâzlık edenler değnek ile döğülür ve ders sırasında birbirleriyle konuşanları, Hoca uzun sırığını uzatarak omuzlarına ve bazan başlarına, habersizce vurmak veya yanlarına dürtmek suretiyle ikaz ederdi.

Falaka cezası ağırdı, büyük suç ve kabahatler içindi (12).

Suçlu çocuk, mektebin halifesi (13) tarafından hocanın önüne getirilir ve hasırın üzerine yatırılır. Falaka duvardan indirilir, suçlu çocuğun ayakları falakanın ipi arasına geçirilir, ağaç bir tarafdan diğer tarafa çevrildikce ip ayakları sıkar ve ayakların artık buradan kurtulması imkânı da kalmaz. Güçlü kuvvetli iki çocuk ,falakanın

(12) Falaka, bir metre uzunluğunda ve 3 - 4 santim kutründe dişbudak ve çok defa mişe ağacının düzgün bir dalından yapılır, ortalarına yakın her iki tarafına iki delik açılır, bu deliklere 50-60 cm. uzunluğunda ve çamaşır ipi kalınlığında bir ip geçirilir, uçları düğümlenir, işte bu kadar.

(13) Halife, mektebin en eski ve aynı zamanda en uslu, terbiyeli ve çalışkan talebelerinden biridir, bunu Hoca seçer, Hoca bulunmadığı veya geç kaldığı zamanlar, bütün çocukları o idare eder ve okutur. Halifeler, bu mekteplerde adeta muid vazifesini görürlerdi.

her iki ucundan sımsıkı tutarlar, halife, Hocaya (tamam) deyince hoca yanındaki değeneklerden en sağlamını alır. Çocuğun yaptığı kabahatin derecesine göre iki ayağına birden başlıyarak beş, on, bazan yirmiye kadar sopayı sallar. Çocuk feryad-ü figan içerisinde, bu feryadı işiten ve bu göz yaşlarını seyreden etraftaki diğer çocuklar korkularından tirtir tit-

Resim: 5 — Bir Falaka cezasının tatbiki

rerlerdi. Artık kimin haddine düşmüş.. yaramazlık etsin.. şuna buna sataşsın.

Bir de âdi falaka vardı ki, bunda falaka düvardan inmezdi. Dayağa müstahak olan çocuk, hocanın önüne getirilince hoca güçlü kuvvetli bir talebeyi çağırır, suçlu, bu talebe tarafından yere yatırılır, suçlunun iki ayağını bacaklarının arasına alır, sıkıştırır ve ellerile sımsıkı tutar, dayak faslı başlar. Bu gibilere bir ve nihayet iki üç sopa sallanır ve sonra bırakılırdı.

Bazan suçlular bir kaç tane olabilirlerdi, meselâ üç suçlu çocuğun hep bir arada yere yatırılarak yalnız birer ayakları falakaya geçirilerek dayak tatbik edilirdi.

Bu ağır falaka cezaları, çok defa mektebin içinde değil de dışarıda mahallelerde işlenen ve halk tarafından hocaya şikâyet edilen suçlardı. Meselâ, bir mahallenin çocuklarının, diğer mahalle çocuklariyle yaptıkları taş kavgaları.. ve neticesinde kafalarının kırılması ve yüzlerinin yaralanması, yahut her hangi bir kimsenin damdan dama atlamak suretiyle damlarının ve süyünklerinin (14) tahrip edilmesi.. cam kırmak.. mektepten firar etmek.. veya sabahları ana ve babalara mektebe gidiyorum diye evlerinden çıkdıkdan sonra şurada burada dolaşmak.. hırsızlık etmek.. Sövmek... İşte bunlar ağır suçlardı. Bu suçların cüretkârları sıra ile falakaya çekilirlerdi. Bunlara tatbikedilen sopa adedi, mutlak ki, çok fazla ve sertti. Bu suretle falakadan kalkanlar saatlarca ayaklarını yere basamaz, ayakta duramazlardı.

İşte falaka, o zamanki çocukların terbiye sisteminde kullanılan en zalim ve titretici bir terbiye usulüydü. Sonra bu falaka ve dayak faslını duyan ana babalar da, elleri yeşil olsun diye çocuğun yüzüne karşı hocaya dua ederlerdi.

Şimdiki mekteplerde cereyan eden bazı hadiselerde, hocalar ve bilhassa idareciler zanedersem bu eski usulü ve bu falaka faslını dört gözle ve içden aramaktadırlar. Hakları da yok değildir. Fakat temenni edelim ki o devir bir daha avdet etmesin.

Gerek kadın, gerek erkek mahalle mekteplerinde yukarıda işaret ettiğim gibi bu beş cüzün okunması bitince çocuk Mushafa geçerdi. O günü aile tarafından hocaya helva yapılır, gönderilirdi.

Bundan sonra günde bir sahife kuranı usûl ve tecvide uygun şekilde okumak suretiyle kelâm-i kadim tamamlanır. Tamamlanınca da, aile de hatim merasimi için hazırlıklar başlardı.

Çocuğa yeni elbiseler yaptırılır, yeni ayakkabılar alınır, aile bir ziyafet tertip ederek başda çocuğun hocası olmak üzere konu komşu, akraba bu hatim merasimine davet edilirler. Sofralar kurulur, yemekler yenilir.. sonra hatimi bitiren çocuk pırıl pırıl yeni elbiseleriyle ortaya getirilir, bir az kuran-i kerim okutturulur ve sonra sesi iyi hafızlar tarafın-

(14) Saçak.

dan aşr-i şerifler okunur, hatim duası yapılır, merasimin hitamında hocaya münasip hediyeler ve paralar verilirdi.

O zamanki müşahedelerime dayanarak bu 15 mektebin her birinde vasati 30 - 40 talebenin mevcut olduğunu kabul etmek zorundayız. Bunlardan başka Harputun arka mahallelerindeki bu kabil mekteplerin yerlerini ve hocalarını tesbit edemedik. Bunları da 5 - 6 diye hesap edersek 20 den fazla olan bu mekteplerde 800 kadar çocuğun okutturulması hiç bir zaman azımsanamaz.

D — MEDRESELER:

Mevzua girmeden evvel Harputdaki medreselerin isim ve sayıları, kimler tarafından yapılmış ve kimler tarafından vakfedilmiş bulunduğu, müderrisleri, tesis tarihleri ve inşa tarzları hakkında bilgi vermeğe çalışacağım.

Harputda orta çağa ait üç medreseye rastlıyoruz. Bunlardan biri Artuk oğullarından Fahr al-Din Kara Aslan tarafından yapılan ve halen eğri minaresiyle mevcudiyetini muhafaza eden amii-kebirin (1), 2. ncisi yine Artuk oğullarından Hızır Şah tarafından yapılan Alâcalı camiin 3. üncüsü de Melik Esad tarafından yapılan Esadiye camiinin içindeki medreselerdir.

Bunlardan başka aşağıda sıraladığım medreselerden bir çoğu Anadolunun başka şehirlerinde emsaline nadiren tesadüf edilir derecede büyük, geniş ve muntazamdılar. Hele kurşunlu medrese sitesi ayrı ayrı beş medreseyi içinde toplamakdaydı. İki taraflı ve iki katlı yüzden fazla talebe hücrelerini içerisine alıp tedrisata ve müderrislerinin ikametine mahsus beş büyük dershanesi ve iki de büyük kütüphanesi vardı.

En son Sadrıâzam Yusuf Kâmil Paşa tarafından 1868 (1285 H.) tarihinde yaptırılan ve kendi ismine izafetle Kâmil Paşa medresesi denilen çok güzel, bol ziyalı ve sıhhî bir medrese vücuda getirilmişdi.

(1) Bak. bu kitabın 1. inci c., Camiler bölümüne, s. 302.

S.N.	Adları	Yeri	Kimlerin yaptırdığı	Talebe M.	Tesis Ta.	Müderrisleri
1	Alâca mescit	Kaya başında	Artuk oğulları malik-lerinden Hızır Şah	13	...	Şeyhoğlu Salt Ef.
2	Cevheriye	Ağa cami bitişiğinde	Çötelizade Hacı İsmail bey ve Ömer ağa	35	...	Ali Hulûsi Ef. Hoca İbrahim Ef. Ahmet Asım Ef.
3	Camii kebir	Camii kebir Mah.	Mütevelli Keşşafzade Ali bey	15	1150	Ali Rıza Ef. Seyyit Halife Ahmed Ef. Hacı Tevfik Ef.
4	Esadiye (2)	Esadiye Camii içerisin-de	Melik Esad	27	...	Kâmilzade Hasan Ef.

(2) Bu medreseye Esadiye denildiği gibi Arslaniye de denilirdi. Medresenin mütevellisi olduğu gibi bir de hususi mimarı varmış.. bunlara ait (3. üncü ve 4. üncü Murad devirleri) iki vesikayı kaydediyorum. (Herpertte vaki Medrese-i Ars'âniye namdiğeri Esadiye tevliyetinin Hasandan refile ulemadan Seyyid İsmaile verilmesi hakkında Herpert Kadısı Mahmudun arzı üzerine tevcihi hakk'nda).

Başvekâ'et arşivi Ali Emiri 3. üncü Murad, N. 164, s. 245.

(Herpert kad'sı mevlâna Ramazan zide fazlühu orduyu humayunuma mektup gönderüp kasaba-i Herpertte vaki Arslân'ye medresesinin mimarı olan rafi-i tevki-i refüşşan-ı hakani Seyyid Ahmed hizmet-i lâzimesin ile mukayyed iken aherden Hamza nam kimesne hilâf-ı inha ve bir tarikiyle almağıl medrese-i mezbure harabe müşrif o'mağ'n üslûb-ı sabık üzre mezbur Ahmede geru verilmek babında inayet ricasın arz etmeğin bu nişan-ı izzet makrunu verdim ve buyurdum ki mezbur badelyevm varup medrese-i mezburede mimar olup hizmet-i lâzimesin ifa ede efrad-ı aferideden hiç ahed mani ve dafi olmaya şöyle bileler alâmet-i Şerife itimat kılalar. Tahriren fi evail-i muharremü'haram sene erbea ve erbain ve elf).

Elimde mevcut bir şeri mahkeme kayt defteri, s. 166.

S.N.	Adları	Yeri	Kimlerin yapdırdığı	Talebe M.	Tesis Ta.	Müderrisleri
5	İbrahim paşa (3)	Meteris yolu üzerinde	Çötelizade Hacı İbrahim paşa	64	...	Dağıstanlı Hacı Mehmet Ef. Beyzade Hacı Ali ve Hcaı Mehmet Nuri Ef. ler
6	İshak paşa	Tarakcılarda	Çötelizade Hacı İshak paşa	30	...	Büyük Hacı Ali Ef. Seyyit Hacı Hafız Mahmut Ef. Oğlu Mehmet Ef.
7	Kurşunlu	Kurşunlu camii içinde Cümle kapısından girer girmez merdiveni çıkarken	Çötelizade Hacı Memi ağa	60	1210	Helezürlü Hacı Mehmet Ef.
8	İsmailiye	Kurşunlu minaresinin arkasında	...	29	...	Alafdarzade Müftü Ömer Fehmi Ef. Oğlu Müftü Mahmut Kâmil Ef.
9	Ziyaiye	Kurşunlu cami Çeşmenin üstü	...	17		Hacı Hafız Mahmut Ef.
10	Mehmet ağa	Kurşunlu cami Nefsi kurşunlunun alt kısmı	Çötelizade Hacı Memi ağa	15	...	Efendigillerden Hacı Mehmet Sait Ef. Çorbacızade Mustafa Ef.

(3) İbrahim Paşa, Harput hanedanından olup Diyarbekir valiliğinde bulunmuş ve 1832 (1248 H) yılında Keban Madeni nezaretine tayin edilerek Harput'a gelince hastalanarak ölmüş ve yerine oğlu İshak Paşa tayin edilmişti, iki sene bu vazifede kaldıktan sonra Diyarbekir valiliğine tayini üzerine Kebandan ayrılmıştı.

S.N.	Adları	Yeri	Kimlerin yapdırdığı	Talebe M.	Tesis Ta.	Müderrisleri
11	Çolak zade	Rüşdiye mektebinin yerinde	...	10	...	...
12	Kâmil paşa	Saraçhane caddesinde	Sadrıâzam Arapkirli Yusuf Kâmil paşa	80	1285	Hacı Abdülhamid Ef. Oğlu Müftü Kemal Ef.
13	Meydan	Meydan camii karşısında	Kelozade Hacı Ahmet ağa	10	...	Hacı Mehmet Ali Ef.
14	Ömeriye	Meteris caddesi üzerinde	Çötelizade Hacı Ömer ağa	30	...	Büyük Hacı Ali Ef. Hoca Mehmet Ef. Kadızade Sadık Ef. ler
15	Sarahatun (Hatuniye)	Sarahatun camii bitişiğinde	Çötelizade Hacı İsmail bey ve Ömer ağa	50	...	Hacı Veli Ef. Erzincanlı Mehmed Hoca - Hacı Mehmet Said Ef. ler.
16	Süleyman paşa	Hıyarcılarda	Çötelizade Süleyman paşa	59	...	Dellâlzade Hacı Mehmet Ef. Oğlu Müftü Faik Ef.
17	Şifaiye	Hacı Seyfullah ağa S.	Hoğulu Hacı İshak ağa	40	...	Saçlızade Hacı Mehmet ve Oğlu Ahmet Ef. ler
18	Tevfikiye	Dağ kapısında	Çötelizade Hacı İsmail bey	20	...	Sağır Müftü Mahmut Nedim Oğulları Sadeddin ve Hasan Hicabi Ef. ler

S.N.	Ad'arı	Yeri	Kimlerin yapdırdığı	Talebe M.	Tesis Ta.	Müderrisleri
19	Zahriye veya Çukur medrese (4)	Tarakcılarda	Büyük Hacı Mehmet Ef.	20	...	Büyük Hacı Mehmet Müsevvit Ahmet Ef. ler

Harput'daki bu 19 medreseden başka:

Vilâyet merkezinde:

1	Hacı İzzet paşa	Hacı İzzet paşa camii içerisinde	Hacı İzzet paşa	10	...	İbrahim Halil Ef.
2	Hacı Hüseyin Ef.	Kesirik köyünde		10	...	Hacı Hüseyin Ef.
3	Mustafa bey	Perçenç köyünde	Perçençli Mustafa bey	40	...	Hoca Abdurrahman Hacı Hüseyin Ef. ler
4	Ahmet Peykerî	Molla köyünde	4 üncü Murad	35	1045	Hacı Abdülhamid Ahmet Asım Ef. ler

(4) Bu Medresenin senevi 2400 kuruş geliri olduğunu şu vesikadan öğrenmiş bulunuyoruz. «Evkaf-ı Medrese-i Melik-i Zahriye der Şehri Harput. Hissei Malikâne-i Kariyye-i Haceri. 2400».

Baş Vekâlet Arşivi, Tapu defteri, 998. s, 191.

Müşahedelere göre Harput medreseleri mimarî itibarile eski devirler inşa tarzı dahilinde vücûda getirilmiş, oldukça büyük ve geniş binalardı. Câmilere bitişik veya Câmilerin yakınlarında olanların dar, basık tavanlı gayri sıhhi olmalarına mukabil, sonraları müstakil olarak yapılanlar daha ferah ve daha genişdi. Bunlardan birincilerin taş kapılarından iki, iki buçuk metre genişliğinde dar ve toprak bir iç avluya girilirdi.

İkincilerin cümle kapıları ise taş kemerli, iki kanatlı, büyük dervaze şeklindeydi. Cümle kapısından içeri girilince geniş taş kaldırımlı bir avlu... bu avluda bir kaç çınar veya bir iki söğüt veya başka ağaçlar etrafı gölgelendirirdi. Ekseriyetle müstatil şeklinde olan bu avluların uzun ve kısa kenarlarından ikisi, yüksek duvarlarla çevrilmiş, mukabil kenarlar üzerinde de sıra ile hücreler ki, bu hücreler de taş kapalı... Kalın demir parmaklıklı pencereler... İçerleri de 4-5 metre kare genişliğinde... Öğrenicilerin sokakla alâkaları kesilsin diye her iki çeşidinde de cadde ve sokaklara olan cephelerinde pencereleri yoktur.

Zemin kattaki hücrelerin sayısı on, onbeş arasında... Zemin kattan taş basamakla ikinci kata çıkılır. Bu katta ince uzun tahta parmaklıklı ön tarafı açık bir koridor üzerinde de yine zemin katta olduğu gibi hücreler... Koridorun baş tarafında ayrıca bir taş kapıdan içeri girilince bir aralık (hol) ve bu aralıkda sağda ve solda yine taş kapılı iki büyük oda vardı, bunlardan birisi Müderris odası ki, daha genişti, diğeri ise kütüphanevdi. Müderris odasının eşikten itibaren odanın üç tarafında 75 - 80 santim genişlik ve 25 santim yükseklikte setler vardı, bu setlerin üzerlerine şilteler ve halılar serilmiş, duvarlara da yasdıklar dayatılmıştı. Odanın zeminine halılar ve kilimler serilirdi. Baştaraf setin bir köşesinde Müderrise mahsus yumuşak bir minder, minderin önünde ceviz veya selvi ağacından mamul bir çekmece, çekmecenin üzerinde büyüklü, küçüklü bir kaç kitap, mavi veya penbe yaldızlı porselen bir yazı takımı.. takımın içinde uçları sivrice yontulmuş bir iki kamış kalem, bir makta, Hind mamulu bir kâğıt makası, fildişi saplı kalemtıraş bulunurdu. Duvarlarda raflar, dolaplar kitaplarla doluydu. Müderris bu odayı sınıf olarak kullandığı gibi kendisi de oturur ve müsafirlerini bu odada kabul ederdi.

Sabahları Müderris medreseye gelip de odasına girince, ders saatları evvelden belli olan talebe kitapları koltuklarında hücrelerinden hemen çıkar, kafile kafile müderrisin odasına girerler. Sağlı sollu kenardaki setlerin üzerine sıra ile diz çöker, kitaplarını açarlar. Hangi bahse gelinmiş ise müderris o bahsi bütün vuzuhile anlatmağa başlar. Talebe, çıt demeden ve dizlerini bozmadan edep ve terbiye dairesinde dersi dinledikten sonra müderris, geçen dersi müzakereye koyulur. Talebesinden sıra ile birer birer sorar, mâna verdirir, şerh ve izah ettirir ve cevaplar alır. Cevap veremeyenleri müessir sözleriyle haşlar, tekdir ve takbih eder, bazan bu

gibi talebeyi odasından kovar da... Derslerden muvaffakiyetli cevaplar alınırsa her iki taraf da memnun ve müftehir dersden çıkarlar.

Bu gurup çıkdıkdan sonra, bir ikinci, üçüncü gurup derse girerler. Bir ders bazan bir, bir buçuk saat kadar sürmek suretiyle öğle ezanına kadar devam eder, ezan derslerin tatilini haber verir.

Müderris başda olmak üzere bütün talebe abdest alarak öğle namazını eda için en yakın camilerden birine giderler. Öğle ile ikindi arası talebenin çalışma ve müzakerelerine ayrılmıştır. Bu saatlerde medresede herkes hücresine kapanır, hücre arkadaşlariyle yarınki dersi müzakere eder ve çalışırlar. Müderris odalarının yakınlarında halifelerin (Müid) hücreleri vardır ki, ilk gelen talebe bunların hücrelerine gider, derslerini halifeden alırlardı.

Medreselerde evvelâ, arapca sarf ve nahiv bilgilerini veren Emsile, Bina, Maksud, İzzi, Merrah, Avâmil, Kâfiye gibi dersler sırasıyle okutulur. Bu dersler yüksele yüksele Mantık (5), Alâka (6), Münazara (7), Beyan (8), Bedi (9), gibi derslerden sonra Edebiyat-ı Arebiye, İlmi Hadis, Usuli Fıkıh, Kelâm ve İlmi Tefsir gibi dersler okutturulurdu ki, bu derslere (Ulûm-ı İsna Aşer) (10) denilirdi.

Bu derslerin hepsi arapçadır. Metin arapça okunur, türkçeye tercüme ve şerh edilirdi.

Mollaların arasında zeki ve çalışkan olanlar bu dersleri sonuna kadar götürür ve nihayet 10-15 sene içinde tahsillerini muvaffakiyetle bitirerek icâzet alırlar. İcâzet aldıktan sonra da müderris, şer'î mahkemelerde memur. kadı ve müftü olabilirlerdi.

Bu talebeler arasında şiir ve edebiyata meraklı olanlar, bu derslerin haricinde, Farsca bilen hocalardan veya halifelerden farsca da öğrenirlerdi.

Bir az da medreselerde talebe hayat ve konforuna temas edeceğim. Medreselerde, gerek zemin katlarda ve gerekse ikinci katda sıralanmış

(5) Mantık: Doğruyu, eğriyi temyize ve hakiki düşünceleri nakle yarayan ilim.

(6) Alâka: Kelime, cümle ve ahkâmın tekdiğerine olan münasebet ve yakınlıklarını şerh ve izah.

(7) Münazara: Doğruyu eğriden ayırmak ve bir fikrin doğru ve yerinde olduğuna taraf kazanmak.

(8) Beyan: Bir fikrin daha vazıh ifadesinden bahseden ilim.

(9) Bedi: Kelamı, manevî ve lafzi sanatle mezceden tezyin ilmi. Ziya Paşa, bu iki ilim hakkında şöyle söylemişti:

Meydanda bedi ile meani
Biz de okuduk bir az beyanı

(10) On iki ilim.

hücreler, talebelerin yatıp kalkma, yeme içme ve ders çalışmalarına tahsis edilmişdi. Tek kanatlı taş kapıdan içeri girilince; toprak zeminli, basık tavanlı, tek pencereli olan hücrelerin sokağa bakan pencereleri olmadığı için ziya ve güneşden mahrumdular. Bu hücreler mollalara böyle çıplak ve sergisiz olarak verilir, bir hücreye kaç kişi konulmuş ise aralarında müştereken bu hücreyi tefriş eder ve yataklarını yerleştirirlerdi. Bu hücrelerden her hangi birisinin, kaç mollanın ikametine tahsis olunacağını müderris tayin ederdi. Uzak kasaba ve köylerden gelen talebeler, medreselerin bu hücrelerinde yatılı olarak kalırlar, kendileri pişirir kendileri yerler ve çamaşırlarını da kendileri yıkarlardı. Kasabada evleri bulunanlar ise gündüz medreselerinde, gece evlerindedirler. Sabahları erken medreseye gelir, ders saatına yetişirlerdi. Köylü mollalar, müderrislerinden izin almak suretiyle ayda bir köylerine gider gelirlerdi.

İşte bu iptidai şartlar altında o zamanın mollaları (Gençleri) ilim tahsili için büyük fedakârlık ve feragatle bu hayata katlanarak çalışır ve yetişirlerdi. Böyle olmasaydı Harput medreselerinde, ileride göreceğiniz vechile Biyografilerini tesbit edebildiğim yüzlerce âlim, fâzıl ve şair yetişebilirmiydi?

Mevcudu yirmiye varan bu medreselerin her birinde evvelce vasati olarak 75 - 100 talebe mevcut olduğuna göre «ki bunu biz görmedik, büyüklerimizden işitirdik.» Harput'ta 1500 - 2000 arasında büyük bir talebe kitlesi varmış...

Bu rakamların 1883 - 1890 seneleri arasında beş altı yüze düştüğü de tesbit edilmiştir.

Harput'da medreseler olgunluk ve verimlilik çağlarını ve önemlerini tedricen ve hele meşhûr müderris ve âlim Hacı Abdülhamid Hamdi Ef. nin ölümünden sonra büsbütün kayb etmiş bir haldeydi.

Medreseler mevcuttu, müderrisleri başlarındaydı, muayyen evaidlerini alırlardı, medrese önlerinde gerçi çoğu köylü olmak üzere 10 - 15 molla göze çarpardı; bunlardan bir ikisi müstesna diğerlerinde tahsil yokdu. Medreselere kayitli olan talebelerin hepsi asker kaçağı idi. Çünkü o zamanlar, askere gitmemek için bir medreseye kayıtlı olmak kâfi gelirdi. Artık bu gibilere yıllarca askerlik yokdu. O zamanın hükûmeti böyle bir usul ve kanun ile okumayı ve okutmayı teşvik ediyordu.

Talebe medreseye kaydedildikten sonra devam mecburiyetini; köylü ise bir kaç batman yağ, bir iki kuzu veya bir koç, beş altı tavuk, bir sepet yumurta.. Şehirli ise bir kaç top çitare, beş on halebî (Arşın) basma veya bez getirmek suretiyle müderrisle bu şekilde uzlaşırlardı. Bu suretle medreseler âdeta birer yemlik haline sokulmuşdu. Bu hal, taşra-

larda o kadar suiistimal edilmişdi ki, medreselerdeki talebe adedinin ordu aleyhine günden güne çoğaldığı nazarı dikkatı çekmiş olacak ki, her sene bu medreselerde okuyanları imtihan etmek, ehliyet alanları medreselerinde tahsillerine devam ettirmek, ehliyetsizleri ise doğrudan doğruya askere sevk etmek vazife ve salahiyetile ordularca (11) birer imtihan heyeti teşkiline karar verildi. Bu heyetler, ordu bölgeleri dahilinde medreseleri bulunan şehir ve kasabaları sıra ile dolaşır, buralardaki medrese talebelerini imtihan ederlerdi.

Bu imtihan heyeti, medreselerden yetişmiş, ilm-âşinâ ve icâzet sahibi ordu imamları veya alay müftülerinin başkanlığında ve yine bilgili ve muktedir ordu erkân ve zabitanından bir zat ile mahallin Redif dairelerinden (12) ya tabur kumandanı veya mektepli bir zabitten müteşekkildi.

Heyet, imtihan seyahetine çıkdı mı kimsenin haberi olmaksızın bir şehre veya bir kasabaya inerlerdi. Zamanın müfettişleri gibi! Bunlar, ilk vazife olarak birer birer medreseleri dolaşır, medreselerde yatıp kalkan talebe mevcudu ile medreseye kayıtlı talebe arasındaki farkı tesbit ederlerdi. Çünkü askerden muafiyet bir medresede uzun yıllar yatıp kalkacak, çalışacak, ders görecek ve neticede icazet-i ilmiye alabilecek bir seviyeye kadar yükselmeğe mutavakkıfdı.

Heyetin geldiği haberi şehirde süratle yayılırdı .Bunu duyanları telâş ve heyecan alır; köylere, bağlara, bahçelere husûsi adamlar salınır, mollalar medreselere toplattırılırdı. Hattâ başlarında sarıkları olmayanlar, aceleyle sarık yerine iç pantalonlarının uçkurlarını çıkarıp başlarına sardıkları ve medreselere koştukları görülen şeylerdi. Bu yoklama bittikden sonra imtihan faslı başlardı. Heyet bir program dairesinde ve muayyen günlerde medreselere sıra ile giderek talebeyi imtihan eder, haddeden geçirirdi. İmtihanlarda bazan öyle enteresan hâdiseler olurdu ki, bunlardan bir kaçını, kaydetmeden geçemiyeceğim. Mollalar arasında elifi bilmeyenler, yani elifi mertek sananlar çok olduğu gibi heyet âzalarının parmaklarını ağızlarında bırakacak derecede müstaid ve bilgili mollalar da mevcuttu. Fakat bunların miktarı birincilere nazaran çok

(11) O zaman osmanlı ölkesi askerî teşkilât bakımından yedi ordu dairesine ayrılmışdı. 1. inci İstanbul, 2. nci Edirne, 3. üncü Manastır. 4. üncü Erzincan, 5. inci Şam, 6. ncı Bağdat, ve 7. nci San'a. Şark vilâyetlerinden altı vilâyeti dördüncü ordu içine almışdı. Ordu merkezi Erzincan'dı. Ordu kumandanlarına müşir denilirdi. Dördüncü ordu müşiri Zeki paşa namında bir zat idi ki, Sultan Hamid nasıl İstanbulda, Yıldızda saltanat sürmüş ve yaşamış ise Zeki paşa da Erzincanda ayni şekilde saltanat sürmüş ve yaşamıştır.

(12) Redif daireleri, ayni zamanda şimdiki askerlik şubelerinin gördükleri işleri yaparlar ve bir muharebe vukuunda da redif dairesi bir tabur veya daha fazla ihtiyat asker çıkarırdı.

azdı. Mümeyyizlerden biri talebeye, imtihanda odanın duvarlarından birinde asılı bulunan levhayı göstererek bu levhadeki yazıyı okumasını, manâ vermesini ve tahlil etmesini ister. Levhadeki yazı: (Men amene bil'kaderi. Emine minel'kederi) (13) şeklinde arap harfleriyle, talîk yazılmış bir yazıydı.

Resim: 6 — Arapca bir cümel-i hikemiye

Molla kızararak, sıkılarak levhayi uzun zaman süzdükten sonra (Mezemiz balıkdır ememez ilikdir) deyince hemen hemen kapı dışarı olur. Ve künyesine de kırmızı mürekkeple (Asker) şerhi verilir.

Bu konuda şu cümle de çok güldürücü ve enteresandır:

Yine duvarda asılı ve içerisinde:

Eddünya saatün
Fecalha taatün (14)

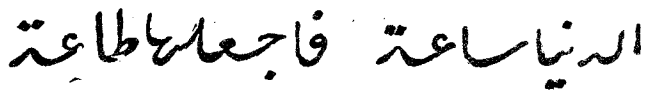

Resim: 7 — Arapca bir cümel-i hikemiye

ibaresi yazılı bulunan bir levhayı, bir medrese mollası aynen şöyle okumuştur: (Aldın ya saatı kaç Ali dağa)

2. nci bir molla hikâyesi daha: Hoca ders takriri sırasında Arapca (Asel) kelimesine tesadüf etmiş ve bunun türkçesini de (Baldır) diye manâlandırarak geçmiş.. cahil mollalardan biri bir kaç gün sonra, arkadaşlarına: Asellerim ağrıyor diye tutturmuş ve kimse bu cümleyi anlıyamamış.. nihayet içlerinden bir zekisi, hocanın ders takririni hatırlıyarak: Budala der, (Asel) bal demektir, baldır değildir, hoca acele ile öyle söyledi. Bu hakikatı kabul etmeyen molla, hayır, hoca (Asel) baldır demişti diye cehlinde ısrar eder dururmuş.

Hatta son zamanlarda müderrisler arasında da bu gibilere çok tesadüf edilirdi, bir müderris imtihan sırasında iltimas ettiği bir talebeyi kurtarırım ümidiyle, künyesine, şöyle bir kayd bırakmıştı: (Adem-i devamsuzluğundan naşi kefsûz)

Medrese mahsulu bu cahilleri bir tarafa bırakalım, bilgili olanlar arasında da iki satır hat ve imlâsı doğru ve düzgün yazı yazanlar pek az bulunurdu, çoğunun yazıları kargacık burgacıktı.

---

(13) Manası: Bir kimse kadere imanlı ise kederden masun kalır.

(14) Manası: Dünya bir saattli, yani ömür denilen şey ise kısadır, bu sebeple Allâhın emirlerine itaat et.

Harput medreseleri, son zamanlarda devrin icaplarına göre gerek Harput'da gerekse Vilâyet merkezinde devlet tarafından kurulan İptidai, nümune İptidaileri, mülkiye ve askeriye Rüşdiyeleri, Darülmuallimin, Mülkiye İdadisi ve Sultani mektepleri arasında, bunlara rekabet edemeyerek ve asasen ilmî birer müessese halinden ayrılarak bir nevi yemlik haline sokulmaları ve ehil olmayan müderrislerin fena idareleri yüzünden önemlerini büsbütün kaybetmişler ve acınacak bir hale gelmişlerdir ki, evvelce arı kovanı gibi işleyen ve mamûr olan bu medreseler, yıkılmağa, çökmeğe ve kapılarını da tedrici surette kapamağa mecbur kalmışlardı.

D — MEDRESE KÜTÜPHANELERİ:

Müderris odasının karşısında veya yanındaki geniş odalardan birisi de kütüphanedir. Bu kütüphane yüzlerce cild kıymetli kitaplarla doludur. Hafızı-kütübü olmayan medreselerde talebelerden bir ehli ve meraklısı müderris tarafından hafızıkütüb olarak vazifelendirilirdi. Talebe arzu ettiği kitabı imza mukabili hafızıkütübden alır, okur tekrar iâde ederdi.

Bu kütübhanelerde ne kadar kitap olduğunu kesin olarak bilemiyoruz. Ancak (1301. H) yılına ait bir Mamuretüzâziz salnamesinde şu kayitları buldum:

«Çötelizâde Hacı Memi ağa tarafından 1210 tarihinde tesis edilen Kurşunlu Medresesi kütübhanesinde 1000 ve 1249 da Çötelizâde Hacı İbrahim Paşa tarafından yeniden inşa ve tesis edilen ve ismine izafetle İbrahim Paşa Medresesi denilen medrese dahilindeki kütübhanede ise 300 ve sadrı esbak Arapkirli Yusuf Kâmil Paşa tarafından (1285. H) tarihinde yeniden inşa ve tesis edilen ve yine kendi ismine izafetle Kâmil Paşa medresesi Kütübhânesinde ise 300 kitab ki, ceman 1600 cilt kütüb-ı-nefise mahfuzdur. Bu kitabların bir çoğu el yazısıyle yazılmış nefis ilmî eserlerdir. Bunlardan başka bazı ilim adamlarının evlerinde bulunan hususi kütübhanelerde ise pek çok nefis ve nadir kitablar mevcuttur.»

Kâmil paşa medresesi kütübhanesindeki kitab adedinin (1325. H) yılında 500 e çıkarıldığı da yine bu salnamelerde zikredilmektedir.

Şurası muhakkak ki Harput kütübhanelerindeki kitab adedi bu kadar az değildir. Zira yalnız Hacı Mehmed Ef. nin kütübhânesinin çok zengin olduğunu, 1000 - 1500 cilt kadar kitab bulunduğunu büyüklerimiz söylerlerdi.

Bu kütüphaneye ait şu enteresan hikâye ağızdan ağıza dolaşır dururdu: «Harput'un en büyük alimi ve Kâmil Paşa medresesi müderrisi Hacı Hamid Ef, kendi kütüphanelerinde bulunmayan bir kitabı Hacı

Mehmed Ef. den bir yazı ile ister, Hacı Mehmed Ef. bu yazıyı okuduktan sonra altına: Kütüphaneden kitap çıkmaz manasına gelen,

En la yahrüce minelhizane

diye cevap verir, bundan müteessir olan Hacı Hamid Ef. Cümlenin altına,

İlâ Davud Keşiş (17)

diye yazarak pusulayı tekrar Hacı Mehmed Ef. ye göndermiştir.

Yukarıda adları geçen üç kütüphaneden başka Harputda daha 16 medrese kütüphanesi mevcutdu ki, bu kütüphanelerde en az 300 - 500 arasında kitap mevcut olması lâzımgeldiği ve şu takribi hesaba nazaren Harput medreseleri kütüphanelerinde kitab adedinin 10.000 e yakın ve bunlardan başka hususi şahsiyetlere ait kütüphanelerde de bine yakın kitap vardı. Şu halde Harputda 10.000 cildden fazla kitabın mevcut olduğuna muhakkak nazariyle bakabiliriz.

Harputun yıkılması sıralarında gerek medrese, gerekse hususi kütüphanelerde, islâmiyetin ilk intişar ettiği zamanlardan kalma büyük bir kıymet taşıyan el yazması Kuran-ı kerim tefsirleriyle İbn-i Hacib, Abdülkadir-i Geylâni, İmam-ı Azam (Numan bin-i Sabit), Hafız-ı Şirazi, Fahreddin-i Razi, Ali Kuşcu, Sadeddin-i Kâşgari, Kastamonulu Ahmed, Erdebilî Cemaleddin Muhammed, Sivasî Mustafa bin-i Ebu Bekir, Gelenbevi İsmail, Ebussuûd Muhammed, Rukneddin-i Esterâdabî gibi cihanşumûl alimlerin bir çok el yazması eserlerinin mevcudiyetine 948 yılında Harputu ziyaretimde şahit olmuşdum, hatta bunların içerisinde 153 sahifeden ibaret ve hicri 187 yılında (Semerkand) de telif edilen yazma bir kitabın içinde ve bir bölümünde aynen şu satırları okudum ve bir örneğini aldım ki, bu günkü modern telefonu tarif etmekteydi.

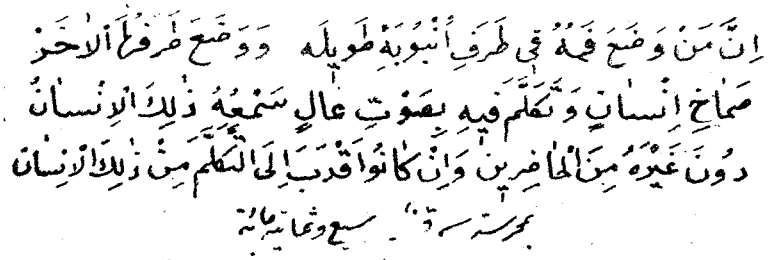

Resim: 8 — İslâmî bir kitapda bin küsûr sene evvel telefonu ortaya koyan fikirler

(17) Davud keşiş, çok dirayetli bir Süryani papazıdır. Hacı Mehmed E. nin kütüphanesine istediği zaman serbesce girer çıkar ve istediği kitabı da alabilirmiş.

Manası: «Ol bir kimse ki, ağzını uzun bir ince borunun bir tarafına ve diğer tarafını da başka bir insanın kulağına koyup yüksek sesle konuştuğu takdirde karşısındaki insan bu sesi işitir. Hazır bulunanlar o insana yakin olsalar da o sesi işitemezler.»

Halbuki ALEXANDER GRAHAM BELL (18) bu tarihden bin sene sonra telleri konuşturmağa muvaffak oldu. Bu misâl, İslâm ulemasının müsbet ilimler üzerinde ne derece dikkatle çalıştıklarını bizlere göstermektedir ki, kayde değer.

Muhterem arkadaşım Ömer Naimi Ef.giller, bu kütüphanelerden ancak kendi medreseleri bulunan Kâmil Paşa medresesi kütüphanesindeki binden fazla kitabın Elâzığ'a nakline ve evinde tesis ettiği kütüphanede muhafazasına muvaffak olmuştu. Diğer kütüphanelerde olan kitaplardan mühim kısmı şunun bunun elinde kalmış, kıymetlileri çalınmış bir kısmı ise Harput ve sonra da Elâzığ halk evleri kütüphanelerine nakledilmişti. Elâziğ halk evinde binden fazla eski ve üç bine yakın yeni yazı kitabın mevcut olduğunu da gördüm.

Beha biçilmez bu hazinenin toplattırılarak Elâzığda büyük bir (Merkez Kütüphanesi) kurulmak suretiyle umumun istifadesine arzını düşünmüş ve o zaman arkadaşlara tavsiyede bulunmuştum. 1955 seyahatımda, bu temennimin tahakkuk etmiş olduğunu memnunlukla gördüm, vilâyet merkezinde bir şehir kütüphanesi açılmıştı. Elâzığda kaldığım müddetce bu kütüphaneye uğradım, kendi mevzuuma ve Harput'a ait yazılar aradımsa da bulamadım, kütüphanede meşgul iken bir çok kitapların sandıklara istif edildiğini gördüm, memurlardan sordum, Maarif vekâletinin emriyle İstanbulda Süleymaniye kütüphanesine gönderileceğini söylediler, bundan müteesir olmuştum; fakat orada bulunduğum müddetce kütüphanenin boş olduğunu görünce ve bir tek okuyucuya raslamayınca bu nakil işine doğrusu ben de tarafdar oldum.

---

(18) İskoçyalı bir İngiliz olan Graham Bell, 1847 de Edinburghda doğmuştur. Tahsili sırasında pratik yollarla sağırları işitme ve konuşturma sevdasına düşmüştü. Bu ilme o zamanlar Ses fizyilojisi deniliyordu. Sonra yirmi beş yaşına geldiği zaman Bostona yerleşerek bu yolda çalışmağa başladı, ölü kafalarıla, ölü kulaklarılamı uğraşmadı, yıllar ve yıllarca bu fikrinden ve bu çalışmasından bıkmadı ve usanmadı. Nihayet 1873 de elektrik tellerinden istifadeyi düşündü, bunda muvaffak olmuştu. 1875 yılı haziranının ikinci günü mesai arkadaşı Waston ile telleri konuşturma yolundaki yaptığı tecrübeler iki ay sürdü. 1876 yılı ocak ayında hazırladıkları en yeni cihazlarını, uzun mesafe sayılır derecede vericiyi tavan arasına, alıcıyı ise elektrikci dükkânına yerleştirdiler. Bell, ilk defa Watsona: «Lütfen yanıma gelirmisiniz? size çok ihtiyacım var» demişti. Cevaben: «Duydum, duydum sizi, oldu oldu artık» diye heyecanla bağırarak cevap vermişti.

EGON LARSEN, Dünyanın cephesini değiştiren 12 adam, Doğan kardeş yayınları, s. 2 ve dv.

İstanbul'a geldikten sonra Süleymaniye kütüphanesinde bu kitaplar üzerinde tekrar tetkikatta bulundum, bu kitapların 445 i yazma, 9 u taş basması ki, ceman 454 adet olmak üzere kütüphaneye teslim edildiğine dair 26/11/1955 tarihli mazbatayı gördüm ve ben bunların arasında ancak Harputla ilgili bir kitap bulabildim ki, bu da Harputlu İbrahim Lebip Ef. (Uzun İbrahim Hoca) nın telif ettiği (Mizan-ül Adil), ve arapca (Neşrülkaraiz Şerhülferaiz) ı ile bu eserin Türkçe manzum olarak şerh ve izahı hakkındaki kitabıydı. (19)

E — İCAZET MERASİMİ:

Bir az da ilim icâzeti ve icâzet merasimi hakkında malûmat verelim:

İcâzet: Lûgatte, izin ve ruhsat manâsına gelir.

İcâzeti, yıllarca ilim tahsil eden talebelerin, o zamanın muayyen ilmî kitapları olan ve (Ulûm-ı isna aşer) denilen ilimleri görmüş olmaları ve bunlar arasında şeriat hükümlerine uygun fetva ve hüküm verebilecek mertebeye eriştiklerine müderrislerinin kanaat getirmeleriyle, bunların tahsil dereclerinin tasdiki ve ders okutmaya ehliyet kazanmaları şeklinde tefsir edebiliriz.

İcâzetnâme ise: bu günkü herhangi bir fakülteyi ikmale muvaffak olan gençlerin ellerine verilen diploma demektir.

Çok eski zamanlarda bu gibi icâzet alanlara nadiren tesadüf edilirmiş. Çünkü müderrisler bu hususda çok titiz davranırlar, her mollaya kolay kolay icâzet vermezlermiş, iltimas ve kayırma gibi şeyler ise hiç yokmuş, yüzlerce talebesi olan bir müderris, bunların arasından nihayet beş on kişiye icâzet verirmiş, ehliyet gösteremeyenler nisbeten okur yazar olarak ilim mesleğinden ayrılır, ya bir memuriyete veya başka bir mesleğe intisap ederlermiş..

Sonraları medreseler bu ciddî usûllerini kaybedince ehil olmayanlar da icâzete hak kazanmış olanlarla birlikte minderlere oturtulmuş ve kendilerine icâzet verilmiştir.

İcâzet merasimine gelince: Merasimin hangi medrese namına ve hangi câmide olacağına dair bir kaç gün evvel ilânlar yapılır, bu ilânı müteakip evvelâ şehirde ve sonra köylerde ve civar vilâyet ve kazalarda ne

(19) Bak, aşağıda âlimler ve şairler bölümü, uzun İbrahim Ef. biyografisi, s.

kadar âlim ve fâzıl varsa bunlara, sonra hükûmet ve belediye erkânına, ileri gelen tüccar ve zenginlere, o medresenin müderrisleri hususî davetiyeler göndererek davet ederlerdi.

Harputda en mutantan icâzet merasimi 1896 (1312 R.) tarihinde evvelâ Hacı Abdülhamid ve onu takiben bir ay sonra da Beyzade Hacı Ali Rıza Ef. ler tarafından verilen icâzetlermiş...

Merasim günü, öğle namazından sonra Sarahatun camiinin dört sütunun arasına evvelce evlerden, konaklardan getirilip hazırlanmış olan yüzleri, Şam ve Halep kutnusu kumaşlarından kabartılmış döşekler ve minderler konulurmuş... Birinci safda kâmilen siyah binişli büyük âlimler, Müderrisler, Vâızlar yer alırlar. Herkes yerini muhafazaya çalışır ve bu yer için bâzı icâzet günlerinde gürültüler bile olurmuş, daha doğrusu yer kavgası.. Herkes yerini aldıktan sonra camiin sol taraf maksuresinde oturmakta olan, yeni siyah cübbeleriyle ve bembeyaz sarıklarıyla icâzet alanları, dostları ve arkadaşları kollarına girmek suretiyle birer birer getirir minderlerin üzerine oturturlarmış...

Merasime, sesi ve kıraati güzel bir hafızın aşri şerifiyle başlanır ve çok defa be aşr i şerif, kıraat-i seb'a üzerine okunur sonra silsile-i şerif (15) okunurmuş.. bunu müteakıp hazır bulunanlar arasında en yaşlı ve nüfuzlu bir âlimin duası başda gelir, sırayla ve makam itibariyle diğer hocalar tarafından da birer dua yapılırmış... 1896 (1312 R.) tarihinde Hacı Abdülhamid Ef. tarafından Saraahtun camiinde verilen icazette Silsile-i şerifi Hoca İbrahim Lebib Ef. (Uzun İbrahim Ef.) minberin önündeki direğin dibinde, üzerinde geniş ve siyah binişi olduğu halde ayakda, Beyzadenin son icazet merasiminde ise Silsile-i şerifi Semercizade Hafız Osman Nuri Ef. yine ayakda ve Ömer Naimi Ef. nin 30/6/1922 (1338) tarihinde aldığı icazet merasiminde ise merhum kirazzade Hacı Tevfik Ef. (16) oturduğu yerde okumuşlardır. Sonra meşhur hafızlar tarafından tekrar aşri şerifler okunur ve icazet veren müderris son duayı yaparmış...

Bu merasimden sonra icazet alanlar minderlerinden kalkarak sırasıyle büyüklerin ve misafirlerin ellerini öperler ve icazet veren müderris bütün davetliler tarafından tebrik edildikten ve şerbetler içildikten sonra merasime son verilirmiş...

O günün akşamında ise medreseler tezyin edilir ve fenerlerle aydınlatılırmış... İcazet alanların şerefine dostları tarafından, evlerinde hususî

(15) İzacet veren müderrisin hocasının ve hocasının hocasının ve sırasiyle yukarıya doğru birbirine icazet verenlerin ta Hazret-i Peygambere kadar isimleri zikderilmek ve hayr ile yad olunmak.

(16) Bu icazetnameyi de Kiraz zade Hacı Tevfik Ef. bizzat kendi eliyle nefis bir surette yazmışdır.

surette yaptırılan yemekler, tepsi tepsi kadayif börek ve baklavalar, o akşam medreseye taşınır, büyük bir kalabalık akşam yemeklerini burada yerler ve gece yarılarına kadar ilâhiler, gazeller okunurmuş.

Resim: 9 — Bir İcazetname örneği.
Bu icazetname 1861 (1278 H.) yılının zilka'de ayı içinde Beyzade Hacı Ali Ef. tarafından Gergerizade Hacı Said ef. ye verilmiştir.

2 — Resmi Mektepler

A — İPTİDAİ MEKTEPLERİ, ERKEK, KIZ VE NÜMUNE:

Salnamelerin verdiği bilgiye göre Harputun resmî ilk tahsil müesseselerini 1907 (1323. R) yılında şöyle görüyoruz. İki iptidai mektebi var ki, bunlardan birincisinin muallimi evveli Hâfız Ali Ef., muallimi sânisi de Ahmet Ef. namındaki zevatmış ve 46 talebesi varmış. İkincisi hakkında sarih bir kayit yoktur, ancak bunun Kâmilzade Hâfız Tevfik Ef. nin mektebi olduğu muhakkaktır. Yine bu salnamelerde 9 tane Sıbyan mektebi gösteriliyor, bunlar yukarıda kaydettiğimiz hususî mahalle mektepleridir.

1908 (1324 R.) yılında Kâmilzade Muallim Hâfız Tevfik Ef. öldükten sonra, her ne kadar yerine Kurra Hocazade Hâfız Mustafa Ef. getirilmiş ise de, Hâfız Tevfik Ef. nin yerini dolduramamıştır. Bunun üzerine Harputlular çocuklarına daha iyi bir tahsil sağlanması için Harput Rüşdiyesi veya Hâfız Tevfik Ef. mektebi karakterinde yeni bir mektebin açılmasını hükûmetten istemişler, Hükûmet de halkın bu arzusunu yerine getirmiş ve Kurşunlu Cami avlusundaki eski Rüşdiyenin yerinde üç sınıflı bir mektep açtırmışdı. Muallimi evveli, İğnelizade Hoca Ahmet Ef. (I) namında bir zat idi ki, Mazgirt mektebinden buraya naklen geldiğini hatırlıyorum.

Sonra bu mektebin kadrosu 1908 (1324 R), 1910 (1326. R) yıllarında şu suretle gençleştirilmişdi. O sene Mülkiye İdadisinden mezun olan arkadaşlarımızdan Tasalıoğlu Mehmet Halit Muallimi evveliğe, Ferozade Mehmet Lütfü (2) ise ikinci muallimliğe tayin edilmişler, üçüncü muallim Gökcüoğlu Mehmet Ef. yerinde ipka edilmişdi. İhtiyat sınıfı namile bir sınıf daha vardı ki, bunu da Molla Mustafa namında bir zat idare ediyordu.

1910 (1326. R) 1911 (1327. R) ders yılı içerisinde yüksek tahsiline devam etmek üzere İstanbul'a giden Mehmet Halidin yerine Dellâl-zade Şeyh Ef. nin oğlu Süleyman Ef. vekâleten tayin edilmişdi.

Yine bu yıl içinde mektep, beş sınıfa çıkarılmışdı. İlk muallim kadrosu şöyleydi:

---

(1) Vilâyet muhasebesinde uzun zaman bulunan Aziz Ef. nin babası.

(2) En samimi arkadaşım olup genç yaşında ölmüştür.

Her sınıfa, bir sınıf hocası olmak üzere:

5 — Baş muallim, Bayram Ef. isminde İstanbul Darülmuallimininden mezun sarıklı bir zattı.

4 ci sınıf Muallimi	:	İspirzade	Kâmil	Elâziz İdadisinden mezun
3 cü » »	:	»	Cemil	» »
2 ci » »	:	Ferozade	Mehmet Lütfü	» »
1 ci » »	:	Gökcüzade	Mehmet	Eski Kadrodan

maaşlı olarak tayin edilen bu daimi muallimlerden başka kadroda iki de ücretli muallim vardı. Bunlardan biri resim ve beden terbiyesi, diğeri de marangozluk dersleri hocalıklarıydı. Resim ve Beden-Terbiyesi hocalığına ilk defa Kaza Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Edip bey, Marangozluğa da Hacdoroğlu namile maruf marangoz Arif usta tayin edilmişlerdi.

Kurşunlu cami avlusundaki bu eski mektep, çok geniş bir tek salondan ibaretti. Halbuki yeni açılan mektep beş sınıflı olmak itibariyle beş dershanesi ve hiç olmazsa muallim ve müstahdemler için de en az üç odası olması lâzımgelirken hiç de böyle değildi. Gerçi büyük salonun, tahta perdelerle sınıflara ayrılmasiyle bu ihtiyacın teminine çalışılmış ise de bu da faydasız olmuştu. Bu durumu nazara alan mektep idaresinin, gerek kaymakamlık, gerekse Belediye ile teması neticesinde, kirasının bir kısmı hususi idareden, bir kısmı da belediyeden verilmek suretiyle mektebe elverişli genişce bir binanın kiralanması kararlaştırılmışdı. Nihayet Kayabaşındaki İspirzade Hamdi Ef. nin harem dairesi geniş avlusuyla ve müştemilâtıyla kiralanarak mektep oraya taşındı.

İşte mektebin, bu binaya naklinden altı ay geçmeden, resim ve beden terbiyesi hocası yüzbaşı Edip Bey 1911 (1327 R.) yılı sonlarında Arapkir Jandarma Kumandanlığına tayin edilmişdi.

Arkadaşların ısrariyle maarif müdürlüğüne vaki teşebbüsüm üzerine Mart. 1912 (1328 R.) ayı içinde Harput nümune mektebi ibtidaisi resim ve beden terbiyesi muallimliğine tayin edildim.

Yine bu tarihlerde mektep altı sınıflı olarak nümuneye tahvil edilmişdi.

Ben, mektepde haftada iki gün sabahdan öğleye ve bir gün de öğleden akşama kadar 9-10 saatlik bir ders almışdım. İşe başlayınca arkadaşlarımla çok samimi bir hava içinde çalışmağa başladık. Bu çalışmalarımızın, talebe üzerindeki müsbet tesirini gördükçe mesaimize daha fazla hız veriyorduk. 1913 (1329 R.) yılı kış aylarında baş muallim Bayram Ef. Arapgir iptidai mektebi baş muallimliğine tayin edilince yerine 14

Mart 1914 (1330 R.) tarihinde yine İstanbul Darülmuallimininden mezun Şükrü Ef. (Sarıklı) namında bir zat geldi ki, bu zat fikren, ilmen daha kabiliyetli ve aynı zamanda yeniliği seven, çalışkan ve çalışdırmayı bilen bir meslek adamıydı. Mektep bu binada 15.Ocak.1914 (1330 R.) tarihine kadar çalışmasına devam etti.

Resim : 10 — Harput nümune iptidaisi öğretmenlerinden rahmetli Ferozade Mehmed Lütfi

Resim : 11 — Harput nümune iptidaisi öğretmenlerinden İspirzade Cemil

Resim : 12 — Harput nümune iptidaisi öğretmenlerinden İshak Sungurluoğlu

Birinci cihan harbi içerisindeyiz, Fransızlarla harp halinde olduğumuzdan Fransız tabiiyetinde bulunan papazların hudut haricine çıkartılmaları ve Fransız mekteplerinin maarif namühesabına işgal edilmesi Dahiliye Nezaretinden gelen 8.Ocak.1914 (1330. R) tarihli bir emirle bildirilmekle Harput kaymakamı İzzet bey, (3) bu mektebin hem kiradan kurtulması, hem de ihtiyacı temamile karşılıyamadığı için Harputdaki Fransız mektebinin Nümûne mektebine teslim edilmesi yolundaki teklifi Vilâyet makamınca kabul edilerek mektebin derhal nakli bildirilmişdi. Bu emrin geldiği günün ertesi benim de mektepde dersim vardı. 15. Ocak. 1914 (1330 R.) günü mektebe gider gitmez arkadaşlar beni avluda karşıladılar ve bu hadiseyi haber verdiler. O gün artık ders falan yoktu. Talebe de mektebin avlusunda birikmiş heyecan içerisinde bekliyorlardı.

Baş Muallim, Şükrü Ef, çocukların intizam dahilinde götürülmesini benden rica etti, çocukları sıraladım. En önde mektebin «Harput Nümune İptidaisi» yazılı büyük tabelası taşınıyordu, çocukların ellerinde ufak Türk bayrakları olduğu halde Kaya-Başındaki mektepden ayrıldık.

(3) Bak. Bu kitabın 1 inci cildi, 5, 251.

Mahallelerden, çarşılardan geçip Kale meydanındaki Fransız mektebine gidiyoruz, yolda çocuklar millî marş söylüyorlardı. Bu coşkunlukla Kale meydanına indiğimiz zaman (Burası kâmilen Ermeni mahallesiydi) caddelerde tesadüf eden veya pencerelerden bakan Ermenilerin bu halden çok müteessir oldukları hal ve tavirlerinden belli oluyordu.

Sınıflar evvelce arkadaşlar tarafından tertiplenmiş ve tesbit edilmiş olduğundan talebeyi sınıflarına dağıttık. O günden itibaren derslere bu mektepde devam edildi. Mektebin bütün kısımlarını gezdik, hatıra defterlerimin birisinde o günkü hissiyatımı ifade eden şu satırları buldum: «Ben, şahsen bu işden memnun değilim, düşünüyorum, bu yurdun, bu toprakların hakiki sahipleri bizleriz de Bizim ne için böyle modern mekteplerimiz yok?.. sonra yine kendi kendime soruyorum, acaba yarın bu canım tertemiz sınıfları, odaları, salonları ve içerisinde bulunan bütün eşyayı bozmadan, zedelemeden yine aynı şekilde hakiki sahiplerine teslim edebilecekmiyiz?.. diye içimde bir sorgu ve endişe var»

Bina esasen mektep olarak yapılmış olduğundan her ihtiyacı karşılıyabiliyordu. Arkadaşlarla hem fikir olarak o sene bu mektepde çalışdık. Konferanslar tertip ediyor, talebe arasında çeşitli münazaralar yaptırıyor, talebeleri konuşmağa ve serbestiye alıştırıyorduk. Çocuklara mekteplerini sevdirdiğimiz gibi bir tarafdan da velilerinin dikkatlerini hep bu mektebe çekmek için gece gündüz durmadan, dinlenmeden çalışıyorduk. Her birimiz kendi branşımız dahilinde haftada bir defa mektebin büyük salonlarından birisinde konferans veriyor ve hariçden genç arkadaşları da bu konferanslara davet ediyorduk.

Bir sene kadar bu mektepde tedrisata devam edilmiş ise de harp dolayısiyle hastane yapılmak üzere hükûmet tarafından geri alınmışdı.

Bundan sonra mektep, Amerikalıların muvafakatiyle Şehroz mahallesindeki Fırat Kolej'in halı sanat şubesini teşkil eden binaya taşınmışdı. 10.Ocak.1915 (1331 R.)

O sırada baş muallim olan Şükrü Ef. nin bizimle hem fikir olması, gayret ve neşemizi her gün bir az daha artırıyordu. Muallim kadrosu şöyleydi: İspirzade Kâmil, Emekli yüzbaşı Kenan, Fero zade Mehmet Lütfü, Arduçoğlu Nail, ben ve Arif ustaydı. Günden güne terakki ve inkişaf yolunda yükselen bu mektebin ahenkli gidişini zalim felek kıskandımı bilmem? Baş muallim Şükrü Ef. kısa bir hastalığı müteakip 20. Nisan 1916 (1332 R.) tarihinde öldü. Baş muallimliğe vekâleten Kenan Ef. tayin edildi.

O seneki imtihanların sonunda Harputdaki Türk mekteplerinde ilk defa diploma tevzii töreni yapmışdık. Haziran 1916 (1332. R)

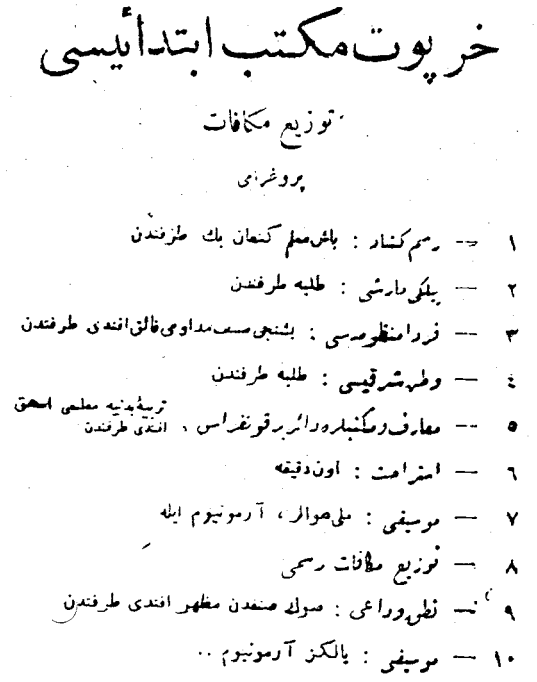

خربوت مکتب ابتدائیسی

توزیع مکافات

پروغرامی

۱ — رسم کشاد : باش معلم کنعان بك طرفندن

۲ — یلکی مارشی : طلبه طرفندن

۳ — ذرا منظومه‌سی : بشنجی صنف مداومی فائق افندی طرفندن

٤ — وطن شرقیسی : طلبه طرفندن

٥ — معارف و مکتبلر و دائر برقونفرانس ، تربیهٔ بدنیه معلمی اسحق افندی طرفندن

٦ — استراحت : اون دقیقه

۷ — موسیقی : ملی صوار ، آرمونیوم ایله

۸ — توزیع مکافات رسمی

۹ — نظم و وداعی : صوك صنعدن مظهر افندی طرفندن

۱۰ — موسیقی : یالکز آرمونیوم ..

Yazı: 13 Harput nümune iptidaisi tevziimükâfat merasimi hakkında

Kenan Ef. nin vekâleti hemen bir sene kadar devam etti. Ondan sonra Askeri Rüşdiyede imlâ hocamız bulunan İbrahim Ef. (Boynu eğri) namile maruf yaşlı bir zat baş muallimliğe getirildi. 13. MART.1917 (1333)

Bizler, bu mektepde samimi arkadaşlık hisleriyle birbirlerimize çok sıkı bağlanmış ve bir ideâl peşinde geceli gündüzlü çalışıyorduk. İdeâlimiz: Harputun çetin taassüp havasına karşı mücadele ve talebelerimizi o zamanın yeni metotlarına göre fikren ve bedenen yetişdirmek gayelerine matufdu, her iki cihetten de muvaffak oluyorduk. Harputda bizlere jön Türk derlerdi, halbuki bizim o zamanki jön türklükle hiç de bir alâkamız yoktu. Bizler terakkiye, yeniliğe meftûn ve meclûpduk. Harputda uyuşuk bir nesil yerine sıhhatli, hareketli, çalışkan bir kütle görmek istiyorduk. Halk arasında fikirlerimize yakın kimselere rastlayınca dost olur, aramıza alırdık. Beden terbiyesi sahasında, yalnız askerî mekteplerde mevcut olan «Barfiks» ve buna benzer jimnastik aletlerinde çalışma usulları evvelce aynen bu mekteplerde de tatbik ediliyordu.

Selim Sırrı merhum Terbiyevî Jimnastik, Bizce Meçhûl Hayatlar gibi eserlerini yayarken bir taraftan da **Terbiye** isimli bir mecmua çıkarıyordu, işte ben, bu neşriyattan faydalanarak Harput gibi İstanbula çok uzak ve ücra bir yurt köşesinde beden terbiyesi mevzunu ele almış, üstadı günü gününe takibe koyulmuştum.

Resim: 14 — Harput nümune iptidaisinde Beden terbiyesi derslerinde

Ayrıca Mullerin Benim usulüm namındaki Fransızca kitabını tercüme ettirerek büyük istifadeler sağladık. Şu ciheti ayrıca tebarüz ettirmek isterim ki, Beden terbiyesini, Terbiyevî oyunları, Futbolu ilk defa Harputa sokan ve tatbik eden, bu satırların naçiz yazarı olmuştur.

İşte nümune mektebinde bu suretle çalışdığımız gibi hariçde de gençliği bir araya toplayan teşekküllerin içerisinde yılmadan çalışırdık. Bunlardan da birer misal verelim.

Bilgi Derneği: Bu derneği, memleketin bir avuç münevver gençleri kurmuş, fikir aleminde ilmî konferanslar tertip etmek suretiyle çalışmağa başlamışdı. Bu konferansların birincisini, hiç unutmam 11/Kasım/1915 tarihinde İttihat Terakki kulübünde rahmetli arkadaşım Osman Fahri beye verdirmişdik. Salon, memleketin münevver gençleriyle hıncahınç dolmuş, çok aláka toplamışdı. Marşımız bile vardı.
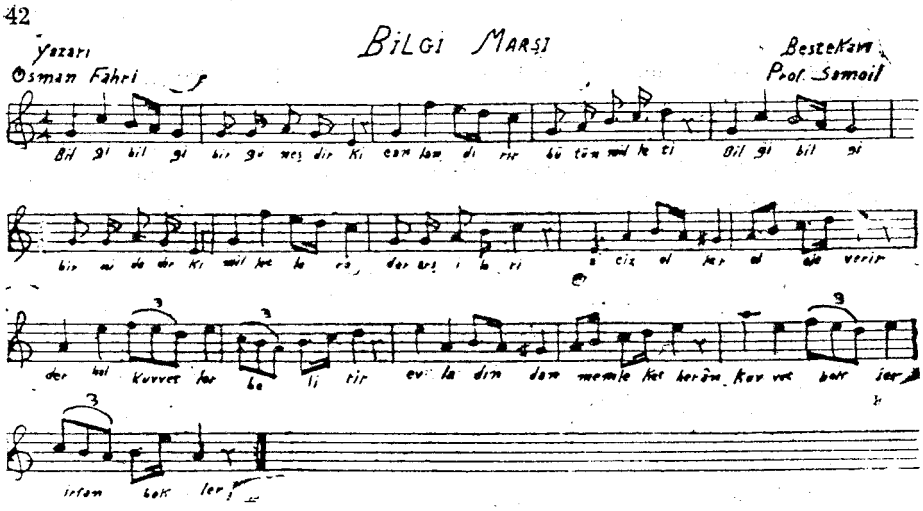
Resim: 15 — Bilgi marşı

Bilgi, bilgi, bir güneşdir ki;
Canlandırır bütün milleti.
Bilgi, bilgi, bir nidadır ki,
Milletlere der, arş ileri.

Aciz eller, el ele verir,
Derhal kuvvetler belrir,
Evlâdından, memleket her an,
Kuvvet bekler, irfan bekler.
Bilgi, bilgi...

İrfansızlık en derin zulmet,
Ya Rab! bizden bunu raf'et,
Uyan artık, ey büyük millet!
Marifettir, servet.. kuvvet. (4)
Bilgi, bilgi...

Bir kaç ay sonra da 22/Ocak/1915 tarihinde Donanma menfaatine Fransız Koleji salonlarında büyük bir müsamere tertip ederek Eşber temsil etmişdik (5) ve yine bu yıllarda milli bir bayram günü Donanma menfaatine iane toplamak üzere müteşebbis bir heyetin tertibi kararlaş-

(4) Bu marşı, Osman Fahri yazmış ve Profesör Samuel bestelemişdi.

(5) Eşber rolünde Arkadaşım rahmetli İzzeddin Çağpar, İskender Ben, Peridas Cemil İspir, Aristo rolünde ise rahmetli muallim uzun Osman bulunmuştuk.

tırılmış, iki posta halinde sabahdan akşama kadar çarşı pazar ve bütün müessesattan külliyetli iane toplamışdık (6).

Resim: 16 — Bir donanma gününde öğrencilerle birlikte iane toplandıktan sonra

Bundan bir sene sonra 1916 da Genç-Derneği namiyle bir cemiyet daha kurduk. O zamanki gençliğin fikir ve spor sahalarındaki faaliyetini desteklemek bakımından mühim bir teşebbüs sayılırdı (7).

Ben, ticaret hayatına atılmak suretiyle gerek Harputtan ve gerekse memuriyetten ayrılıp da 18/Kasım/1917 tarihinde İstanbula hareketim sıralarında nümune mektebi muallim kadrosuna 1/Kasım/1917 tarihinde Azizanlı İbrahim Ef. dahil olmuş ve 7/Kasım/1951 e kadar bu mektepde muallimlik etmiştir. Baş Muallim İbrahim Ef. ise Evkaf idaresine geçmiş, bir zaman Kâmil İspir vekâlette bulunmuş ve bu vazifeye asaletini bek-

(6) Bu postalardan birisi, Elâziz nümune mektebi baş öğretmeni Tahsin beyin, ikinci posta da benim idaremdeydi.

(7) Bu derneğin teşekkülü Vali Sabit beyin zamanına raslar.

lerken maarif idaresince Hocam oğlu Şüklü Beyin (8) Baş Muallimliğe tayini, Kâmil İspirin moralini büsbütün boşmuşdu. Rahmetli Kâmilin gerek hadise hakkında gerekse buna benzer daha bir çok safiyane hikâyeleri vardır, Aile tarihinde bahsedilecektir.

Hocam oğlundan sonra Baş öğretmenliğe yine İstanbul Darülmuallimini mezunlarından Sadık Hulûsi ve bundan sonra da Ahmet Hamdi Ef. namlarındaki zatlar tâyin edilmişlerdir. Benim zamanımda mektepde talebe mevcudu 130 - 150 arasındaydı.

Şehrin diğer semtlerinde bulunan aileler, ilk tahsil çağındaki çocuklarını uzaklığı dolayısiyle Kurşunlu cami sitesindeki mektebe gönderemiyorlardı. Vaki teşebbüs üzerine 1910 yılında Sarahatun mahallesinde Tarakcılarda Zahriye medresesinin bir kısmı tadil edilerek ikinci bir mektep daha açılmışdı. Bu mektebin ilk Baş öğretmenliğine İdadi mezunlarından rahmetli Cofcofzade Kerim, ikinci öğretmenliğe Kâmilzade Hafız Osman (9) ve üçüncü öğretmenliğe de Gökcü oğlu Mehmet Ef. tâyin edil-

Resim: 17 — Elâziz merkezindeki ilk okullardan birisine ait bir öğrenci gurubu. Başöğretmen Hüseynikli Hafız Tevfik Ef.

(8) Şükrü bey «Okurgil» soyadını almıştır. Öğretmenlikden emeklidir ve şimdi İstanbulda Ramide yaptırdığı evinde oturmakta ve her cumartesi günü öğleden sonra samimi arkadaşlarından bazı Harputluları etrafına toplayarak eski günlerin yadiyle teselli bulmaktadır.

(9) Hafız Osman, «Öge» soy adı almıştır. Emekliye ayrılarak şimdi Elâzığda oturmaktadır.

mişlerdi. Kerim Ef. nin başka bir kazaya tahvili üzerine (10/Mart/1915) tarihinde Hafız Osman Baş öğretmen olmuş, ikinciye de yine İdadi mezunlarından Hacı Tevfik Ef. nin oğlu rahmetli Fuat tâyin edilmişdi. Mektep üç sınıflıydı, ilk açılışında 50-60 talebesi varken bu mevcut günden güne azalınca Şehruz mahallesinde Amerikalıların mekteplerinde faaliyetine devam etmekte olan nümune iptidaisi ile birleştirildi. Son zamanlarda mevcudu 20-25 e düşmüşdü.

Meşrutiyetin ilânından sonra Harputda bir de resmî ünas (Kız) iptidai mektebi açıldı. Üç muallimesi vardı. Bu mektep, evvelâ Müftü Faik Ef. nin evi kiralanmak suretiyle açıldı ve sonra da Kayabaşındaki Kanbur Hamdi Ef. nin evine taşındı. Talebe mevcudu 50-60 kadardı.

10/Kasım/1919 tarihinde İstanbuldan Elâzığa döndüğümde samimi bir kaç arkadaşımla bir beden terbiyesi kulübü açmağa karar verdik ve açdık. Kulüpde üç şube üzerine çalışıyorduk. Beden terbiyesi, Binicilik, Atış(10).

Resim: 18 — Spor kulubu Atıcılık öğretmeni Yarbay Cemil Hadi

Resim: 19 — Spor kulubu Binicilik öğretmeni Mehmed Cevdet Akdağ

Resim: 20 — Spor kulubu Beden terbiyesi öğretmeni İshak Sungurluoğlu

Memeketin münevver gençerinden bir grubu etrafımıza toplayarak çalışmağa başladık. İlk iş olarak Yukarı mezria yolu üzerinde Numanın çiftliği karşısında bir sahayı tesviye ederek çalışma meydanı haline getirdik, her sabah güneş doğarken bu sahada toplanır, muayyen saatlerde

(10) Atış: Albay Cemil Hadi. Eski Harbiye Mektebi Müdürü. Binicilik: Mehmet Cevdet Karlıdağ. (Abdullâh Cevdet'in oğlu) Şimdi Muşda emekli Fransızca öğretmeni. Beden terbiyesi: Ben.

nöbetleşerek derslerimizi tatbik ederdik. İlk teşekkülde etrafımızda toplanan gençlerden bazılarının isimlerini veriyorum. Rüştü (11), Vecihi (12), Kadri (13), Sürüri (14), Selâmi, Sami, Fikri, Refik, Şefik, Celâl (15), Müslim (16), Şeref, Seyfeddin, Zülfikar.

Zamanla talebelerimiz çoğalmaya başladı, arada (Mamuretül-Âziz Gençler Cemiyeti) namile kurulan bir toplulukta da vazife aldık ve nihayet faaliyetimizi diğer fikir şubelerine de teşmil ederek bir «Dirilik» cemiyeti meydana getirildi. Cemiyet dört şube üzerine çalışıyordu. Beden terbiyesi, Temsil, Müzik ve Hitabet. Bu cemiyet de 20/Nisan/1921 tarihinde Elâzığın batısında ve Zarfanı köyünün önlerindeki düzlük sahada zengin bir programla memleket gençliğinin faaliyetini, büyük Spor şenlikleri tertip ederek halka, hükûmet adamlarına ve yabancılara göstermişdir ki, bu; memlekette ilk defa yapılan bir gösteriydi. İşte bu hatıraları canlandıran bir kaç fotoğraf:

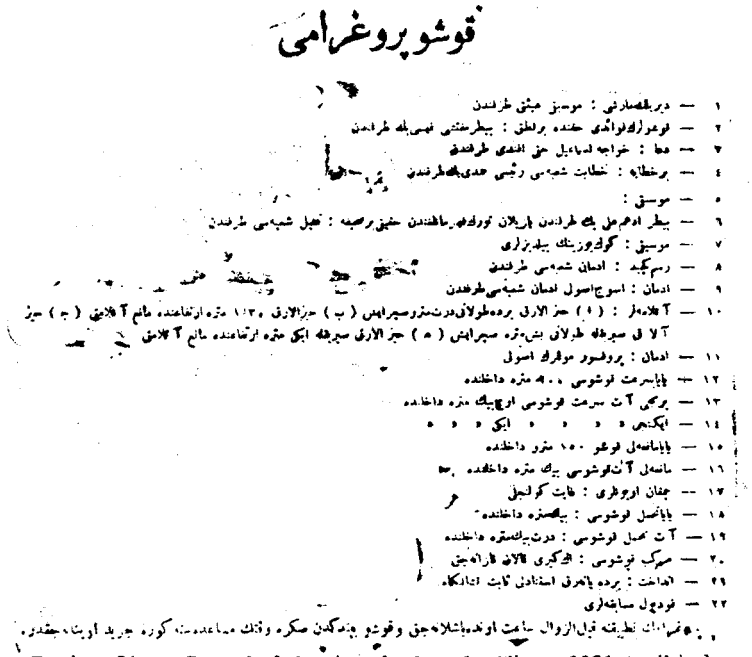

Resim: 21 — Spor kulubu tarafından 20/Nisan/1921 tarihinde tertip edilen spor şenlikleri programı

(11) Kasımpaşa Deniz hastanesi Başhekimi General Rüştü Turgul.
(12) Halen İstanbulda Tüccar.
(13) Halen İstanbulda Emekli öğretmen.
(14) Genç yaşında ölmüştür.
(15) Eskişehir akserî hastanesi Başhekimi General Celâl Erimer.
(16) Haydarpaşa askerî hastanesi Başhekimi general Müslim Gür

Resim: 22 — Spor kulubu gençlerinin geçit resmine hazırlıkları

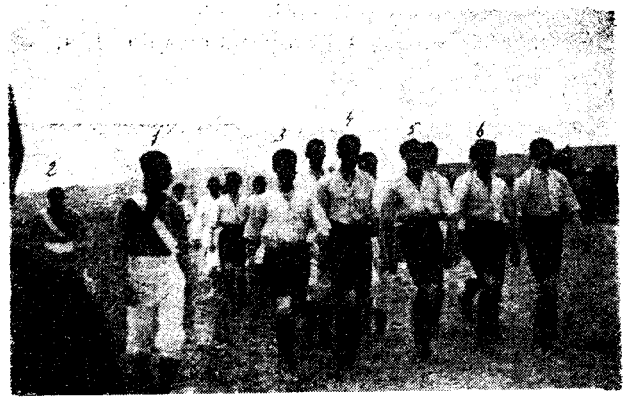

Resim. 23 — Spor kulubu gençlerinin geçit resmi. İki posta halinde

Resim: 24 — Spor kulubu gençlerinin bir beden terbiyesi gösterişi

Resim: 25 — Spor kulubu gençlerinin teneffüs harekâtı

Yalnız isim değişdirerek birbirini takip eden bu teşekküllere mensup kültür âşıkı gençler, sonunda (Türk Ocağı)nda toplandılar ve bu sahada büyük tarakkiler keydettiler.

Resim: 26 — Elâziz Türk ocağı mensuplarının İğiki bahçelerinde geçirdikleri bir son bahar gezisi hatıratı. Eylül 1926

1925 Şeyh Sait isyanında Türk Ocağının, isyanın bastırılması hususunda gösterdiği büyük teşebbüs ve rol, her yerde ve her mehafilde takdirle karşılanmış olduğundan yeni bir idare heyetiyle çalışmasına hız vermişti.

Resim: 27 — Türk ocağı idare heyeti

1926 yılı İdare Heyeti şu zevattan teşekkül etmişti.

Ocak Reisi	:	İstiklâl mahkemesi azasından Kırşehir mebusu Lütfü Müfid bey (Ortada oturan)
Aza	:	C. H. P. Müfettişi Nesimi Sarim bey (Solda)
Aza	:	Muallim mektebi müdürü Mirât bey (Sağda)

Ayaktakiler, sağdan sola doğru:

Muhasip	:	Gafur Sungurluoğlu
Murahhas Aza	:	Dr. Nazmi Aziz bey
Kâtip	:	Avukat Emin Hüseyin bey
Veznedar	:	Binbaşı Rasim bey

3 — Rüşdiye Mektepleri

B : HARPUT MÜLKİYE RÜŞDİYESİ

Harput Mülkiye Rüşdiyesinin, o zamanki hükûmet adamlarının teşebbüsü ve halkın da yardımiyle Kurşunlu cami sitesi dahilinde bulunan medreselerden (Çolak zade) denilen kısmının yıkdırılarak yeni tarzda ve çok büyük bir salon halinde yapdırıldığını ve faaliyete başladığını ve 1872 (1289 H.) tarihinde mevcut olduğunu tesbit edebildim. İki daimi ve bir de seyyar muallim tarafından idare edilmekteydi.

İlk muallimi evvel Balozade Hacı Abdullah Zühtü, 2 nci muallim, Kâmilzade Hacı Osman Fevzi Ef., Rik'a muallimi de Hacı Reşit Ef. (1) namındaki zatlarmış ve 75 de talebesi varmış.

1883 (1301 H.) yılında Abdullah Ef. nin tahvili üzerine yerine Çemişgezeklizade Mustafa Naci Ef., Kâmil Hocanın ihtiyarlığına mebni çekilmesiyle yerine oğlu Hafız Tevfik Ef. nin tâyin edildikleri, talebe mevcudunun 80 e çıkmasiyle üçüncü bir muallimlik daha ihdas edilerek Hasan Ef. namında bir zatın tâyin edildiği görülmüştür, (2) ve yine bu yıl içerisinde bu mektepden 60 talebe mezun olmuştu (3).

1890 (1308 H.) tarihinde ise hüsnühat (yazı) muallimliği Kâmilzade Hacı Hafız Hüseyin Ef. ye verilmiştir.

Mustafa Naci Ef. nin zamanında bu mektep en verimli devresini yaşamıştır, Harputun yetiştirdiği mühim simalardan ordu kumandanı Yakup Şevki Paşa ilk tahsilini bu mektepde gördüğü gibi diğer bir çok sivil asker şahsiyetler de bu mektepden feyz alarak yetişmişlerdir. Aslan Pınarındaki Mülkiye İdadisi açılınca bu mektep önemini kaybetmiş ve bir iptidai mektebine çevrilmişdi.

Mustafa Naci Ef. nin 1899 (1315 R.) tarihinde ölümiyle de mektep büsbütün gerilemiş, talebe mevcudu 40 a düşmüşdü, sonunda kapatıldı.

---

(1) Hacı Reşit Ef. benim amcam ve bu gün İst. Üniversitesi Tıp Fakültesi Parazitoloji ve salgınlar bilgisi Enstitüsü Profesörü Ekrem Kadri Onatın da dedesidir.

(2) 1301, H. tarihli Mamuretülâziz Salnamesi, Üniversite Kütüphanesi, N. 89442.

(3) Vital Cuinet, Céographie Administrative Statistique 2 inci cilt, s. 316 ve dv. İstanbbul Alman Arkeoloji enstitüsü N. III A. 83.

Resim: 28 — Harput Mülkiye Rüşdiyesine ait bir şehadetname örneği

Hüseynikde de bir Rüşdiye mektebi varmış, muallimi Muharrem Ef, yazı muallimi de Veli Ef. namındaki zatlarmış ve 40 da talebesi varmış(4).

(4) 1301 H. tarihli Mamuretülâziz Salnamesi, Üniversite Kütüphanesi, N. 89442.

C — ELAZIZ ASKERÎ RÜŞDİYESİ:

Bu mektep, gerçi Mamuretülâziz merkez kasabasındaydı, fakat talebesinin % 60 - 70 ını Harputlular teşkil ettiiğ ve benim de okuduğum bir mektep olduğu için bu mektep hakkındaki bilgi ve ihtisaslarımı kaydetmeden geçemedim.

Mektep, 1876 (1293 H.) yılında ve Vali Abdünnâfi Paşanın zamanında açılmıştır.

Eski Müşiriyet dairesi müştemilâtından (1) olan bu bina, Müşiriyet dairesinin yeni yapılan büyük kışlaya taşınmasiyle telgrafhaneye verilmişdi. Askerî rüşdiyenin Mamuretülâzizde açılması kararlaştırılınca telgrafhane başka bir binaya kaldırılmış, burası Askerî Rüşdiyeye terk edilmişdi (2). Bu mektep üstün idaresi ve sıkı disipliniyle bir ilim ve aynı zamanda mükemmel bir terbiye müessesesiydi.

Mezriada yukarı meydanda, Saray camiinin altındaki Umumî hapishanenin ve hapishane hamamının alt tarafında (3) Derviş mahallesine inen büyük caddenin sağ tarafında geniş bahçesi, havuz-başısı ve bol suyu ile 40 - 50 metre cephe üzerinde iki katlı mütevazi taş bir binaydı.

Mektebin idarecileri askerdiler. Bu idareciler bir mektep müdürü (Binbaşı veya kolağası (4) rütubesinde), bir dahiliye yüzbaşısı, üç de dahiliye zabitinden ibaretti. Mektep ilk kurulduğu zaman dört sınıflıymış... 1882 (1298 R.) tarihinde mektebin tedris kadrosunu şöyle görmekteyiz.

Müdür: Kolağası Saffet Ef. Riyaziye: Kolağası Salih. İlm-i sarf, mantık ve tatbikat-ı arabiye: İbrahim Lebib. (Uzun İbrahim Ef.), Farisi: Hacı Reşid. (Köse Seferzade), Lisan: Mülâzım-i sanî Mustafa Vasfî. (İspirzade), İlm-ihal ve Kavâid-i osmaniye: Zülkifl., Resim: Mülâzım-ı sâni Osman. Coğrafya, Hendese: Mülâzım-i sâni Ali Riza., Hüsn-i hat: Hacı İbrahim Efendiler. Mektebin ilk kuruluşunda 66 sı islâm, 33 ü hıristiyan olmak üzere 99 talebesi varmış. Bizim zamanımızda hıristiyan olarak tek talebe yokdu.

1883 (1299 R.) tarihinde ise yine Müdür Saffet Ef. mektep eski kadrosunu muhafaz etmektedir. Yalnız talebe adedi 77 İslâm, 28 Ermeni olmak üzere 105 e çıkmıştır.

Dersler: İlm-ihal, İmlây-i türki, Esma-ı türkiyye, Fevaidül'mütaallim,

---

(1) Bu günkü Jandarma kışlası ve onun karşısında ve etrafındaki yanıp yıkılan diğer mühim binalar.

(2) 1310 H. tarihli Mamuretülâziz salnamesinde aynen şu satırlara tesadüf ettim: «Mekteb-i mezkûr memleketimiz için şayan-ı mefharet bir darülfeyz olup elyevm derununda 240 şakirden tahsil etmektedir ve oradan neşet edip İdadiye, Harbiye ve Tıbbiye gibi mekâtib-i âliyede bulunan efendilerin miktarı ise 120 yi mütecaviz edüğü tayin olunmaktadır.»

(3) Şimdi burası Tüccar hanı, sebze, halı ve kasapların bulunduğu geniş sahadır.

(4) Kıdemli yüzbaşı.

Hüsn-ü hatt-i türki, Hüsn-ü hatt-i fransevi, Sarfı arabî, Gevheri sencide, Nasihatül'hükema, Hesabı mükemmel, Fransızca, Resim, Nahv-i arabî, Mükemmel hesap, Mülâhhas Coğrafya, Mükemmel Coğrafya, Gülistan, Mantık, Hendese, Gramer, Kavaid-i osmaniye, Hesab-ı tefadüli, Usûl defteri, Resm-i mücessem, Kitabet.

1887 (1303 R.) yılında ayni kadroyu muhafaza etmektedir. Talebe adedi:

1 ci sınıf — 44
2 ci » — 36
3 cü » — 31
4 cü » — 24

135 e yüksemiştir.

1890 (1306 R.), yılında: Müdür Kolağası Hulûsi Ef. namında bir zattı. Fransızca hocası Mustafa Vasfi Ef. Yüzbaşı olmuştur. Coğrafyaya Hilmi Ef. namında bir yüzbaşı getirilmiştir. İmlâ hocası Abdülhamit Hazmi (Kanbalakzâde), arabi ve din dersleri için Ömer Naimi Ef. namında bir zat kadroya alınmıştır. Bu zat arap hoca namile maruftur (5).

Bu gibi değişikliklerle seneden seneye inkişaf eden mektebin talebesi o sene 162 ye çıkmıştır.

1892 (1308 R.) yılında Müdür, Kolağası Salih Şükrü, Dahiliye yüzbaşılığ, Fransızca hocası Mustafa Vasfi Ef. ye verilmiştir. Dahiliye zabitliğine Rüstem Ef. getirlimş, Riyaziye hocalığına eski müdür Hulûsi Ef., Türkce kavaid hocalığına da Ali Şefik (Hüseynikli) Ef. tâyin edilmiş ve talebe mevcudu 188 e yükselmiştir.

Ben 1900 (1316 R.) yılı sonlarına doğru bu mektebe kaydedilmiş ve o zaman mektebi üç sınıflı bulmuşdum. Talebe adedi 200 e yakındı.

1903 (1319 R.) tarihinde ise yine eskisi gibi dört sınıflı oldu. Bu yıllarda mektep, gerek mevcudu, gerekse ders bakımından tekâmül devresindeydi. Talebe mevcudu: 280 e çıkmışdı. Mektep müdürü, Kolağası İsmail Hakkı beydi (6) bundan sonra Müdür ve ders nazırlığına kolağası Mehmet Habib Ef. namında bir zat geldi ve ben mektepten şehadetnâme alıncaya kadar bu zat müdürlükte kalmışdı.

Dahiliye zabitleri, Mülâzim-i evvel Abdullâh (saatcının oğlu namile

(5) Bu öyle cerbezeli bir hocaymış ki, biz buna yetişemedik. Bir Din dersinde taharet bahsini talebeye uzun uzadıya izah etmiş ve sonunda anlamadınız mı diye sormuş? Kimseden, evet - hayır cevabı alamayınca kızmış. Dışardan bir boş ibrik getirtmiş, masanın üzerine çıkıp çömelmiş ve talebeye, ibriğin hangi elde ve nasıl tutulduğunu, hangi el ile taharet alındığını göstermiştir.

(6) Bu zat sonraları 1908 - 1909 yıllarında Harput askerlik şube başkanlığında bulunmuştu, Servetin babası.

maruf), Mehmet Fevzi, Mülâzim-ı-sani Adil (7) ve Osman Ef. lerdi. Bunlardan evvel halâzâdem İğikili mülâzim-i evvel Mustafa Nailibey de (8) dahiliyede imiş, ben yetişmedim. Sarı zabitle Âdil Ef. nin talebeye kıyasıya dayak atmakdaki şöhretleri dillere destan olmuşdu. Osman ağa namında çok kıdemli ve yaşlı bir de mubassır vardı ki, odası bahçeye çıkmadan kapının sol tarafındaydı. Bu tecrübeli ihtiyar teneffüslerde daima talebe arasında sessiz, sadasız dolaşır arsızlık edenleri, terbiye haricine çıkanları hatırında tutar, talebeler sınıflarına çıkdıkları zaman isimlerini birer birer dahiliye zabitlerine yazdırırdı. Bir talebe dahiliyeye düşdü mü yandı demekdi. Evvelâ dayak, sonra hapis.. Mektep hapishaneleri de tuhafdı, ikinci katta merdiven başının arka tarafında ve dahiliye odasının yanında tahtadan yapılmış, tek bir kişinin oturamıyacağı ve daima ayakda duracağı şekilde dardı, ön taraf kapılarında yuvarlak birer de delikleri vardı. Bunların mevcudu 6 ile 7 arasındaydı. Talebe dayakdan sonra buraya kapatılır, kapısı kilitlenir, cezasının derecesine göre saatlerce burada aç susuz ayakda tutulmak suretiyle cezalandırılırdı.

Süleyman Nazif merhum, bu rüşdiyelerde her halde çok dayak yemiş olacak ki, bir yazısında bu mektepleri şöyle tenkit eder: «Devam ettiğim mektep, rüşdiye namı altında sersemleten bir yer, bir maktel-i zekâ (zekâyı öldüren yer) idi. ve orada okumakdan ve öğretmekden ziyade işkenceye tahammül idman ettirilirdi.»

Mektebin öğretmen kadrosu, asker ve sivil olarak 10-15 kişiden ibaretti. Bizim zamanımızdaki hocaların isimlerini rahmete vesile olur ümidile aşağıya kaydediyorum.

Ulum-i-diniye (Din dersleri): İbrahim Lebib Ef. daha sonra Müftü Kemal Ef. Arabi sarf ve nahiv: İlk defa Hacı İbrahim Lebib Ef. sonra Müftü Kemal ve Hüseynikli Ali Şefik Ef. ler. Farisi: Hacı Reşid Ef. (Köse seferzade) Bunların hepsi de sarıklıydılar. Fransızca: Kol-ağası Mustafa Vasfi (İspir-zade) Türkce kavaid: Ali Şefik ve Ömer Avni Ef. ler. Riyaziye: Yüzbaşı Halil bey (Uzun İbrahim Ef. zade) (9) ve sonra yüzbaşı Mehmet Şakir Ef. Coğrafya: Mülâzim Mustafa Naili, ve Mehmet Rıfat Ef. ler. Tarih: Hacı İboş Ef. (Zarfanılı) ve sonra oğlu Hasan Ef. İmlâyi Türki: Abdülhamit Hazmi Ef. (Kanbalak-zade) ve İbrahim Halil Ef. (Boynu Eğri hoca) Hüsn-i-hat (yazı): Hacı İboş Ef. ve oğlu Hasan Ef. Resim ve Hüsn-i-hatt-ı-firansevi: Mülâzim Salih Ef. ve mülâzim Hasan Ef.

Bu öğretim kadrosu içinde bulunanların çoğu kıymetli, aynı zamanda kendilerinden çok istifade edilen hocalardı.

Yalnız bunların içinde Hacı İboş Ef. ile oğlu Hasan Ef. çok güzel yazı

---

(7) Gözlerinde miyop olduğundan talebe arasında ona (Kör Adil) denirdi.
(8) Sarı zabit namile maruf.
(9) Halil Bey, bir zamanlar Elâzığ Belediye Reisliğinde de bulundu.

yazarlardı. Hakikaten bu baba oğul zamanın en meşhur hattatlarıydı, ikisi de mesleklerinde üstatdı. Bütün talebeleri kendilerinden büyük istifade etmişlerdir. Yalnız bu zatlara Tarih gibi mühim bir dersin verdirilmesine bir türlü akıl erdiremezdik, zira her ikisi de bu dersin cahili idiler. Hattâ Kösesefer Hacı Reşid Ef. (Çok zekî ve muzip bir zattı) Hacı İboş Ef. ye, konuşurken hissettirmeksizin hep «İçi Boş» Ef. diye hitap edermiş. Bu nükteye evvelâ hocalar vakıf olmuşlar, sonra da talebe arasına yayılmışdı ve ölünceye kadar zavallıya hep (İçi boş Ef.) denilirdi. Oğlu Hasan Ef. de ayni tipdeydi. Bir gün mullim odasında tarihden bahs açılmış konuşulurken, bu defa da Hüseynikli Ali Şefik Ef., Hasan Ef. ye hitaben (Yahu Hasan Ef. Hazreti Ademin babasının adı neydi?) diye bir sual sorar. Bu suali işitenler hep birden kulak kesilir ve merakla cevap beklerken, Hasan Ef. hiç düşünmeden, «Efendim biliyordum, fakat şimdi hatırımdan çıkdı» deyince etrafdakiler tahammül edemiyerek kahkahalarla gülmeğe başlamışlar.

Meşrutiyetten evvel 1907 (1323 R.) yılında ise, Müdür ve ders nazırı yine Mehmet Habib Ef. Müdür muavini ve riyaziye muallimi yüzbaşı Hacı İbrahim Ef. Kitâbet: Yüzbaşı Yusuf Kemaleddin ve riyaziyeye Abdülkadir beyler alınmak suretiyle eski kadro muhafaza edilmiştir.

1907 - 1908 yıllarında mektep dört seneye çıkarılmış, talebe mevcudu 150 ye düşmüşdü.

Mektebin ders proğramları şöyle tertip edilmişdi:

Birinci Sınıf	İkinci Sınıf
1 — İlm-i-hal-i-sağir (Din bilgisine) başlangıç	1 — İlm-i-hal-i-kebir (Din bilgisi)
2 — Sarf-i-türki (Türkce Kavaid)	2 — Nahv-i-türki (Türkçe Kavaid)
3 — Hesap	3 — Hesap
4 — Fransızca	4 — Fransızca
5 — İmlay-i-türki	5 — İmlay-i-türki
6 — Zübde-i-tarih-i-enbiya (Peygamberler tarihi)	6 — Hatt-i-türki
7 — Hatt-i-türki (Türkçe yazı)	7 — Hatt-ifransevi
8 — Hatt-i-firansevi (Fransızca yazı)	8 — Resim
9 — Resim	9 — Sarf-ı-arabi (Arapca Kavaid)
	10 — Kavaid-i- lisan-ı-Farisi
	11 — Umumi Coğrafya

Üçüncü Sınıf	Dördüncü Sınıf
1 — İlm-i-hal-i-kebir	1 — Ulûm-i-diniye
2 — Kavaid-i-lisan-ı-osmani	2 — Kavaid-i-lisan-ı-osmanî
3 — Mükemmel hesap ve usul defteri	3 — Cebr-i-adi
4 — Fransızca	4 — Fransızca
5 — Edebiyat	5 — Kitabet
6 — Tarih-i-islâm	6 — Resim
7 — Resim	7 — Coğrafyay-ı-osmanî
8 — Nahv-i-arabi	8 — Hendes-i-musattaha
9 — Farisi (Gülistan)	9 — Kırat-ı-fenniye
10 — Mufassal Coğrafya	
11 — Mebadi-i-hendese	

Askerî mekteplerin, teşkilâtı şöyleydi:

A — Vilâyetlerdeki rüşdiyeler 1 - 2 - 3 sınıf olmak üzere neharî (Orta mektep derecesinde)

B — Ordu merkezlerinde yine üç sınıflı İdadiler, yatılı. (Lise derecesinde)

C — İstanbulda yine üç sınıflı Harbiye Mektebi, yatılı. (Yüksek tahsil)

D— İstanbulda dört sınıflı Tıbbiye Mektebi, yatılı.

Harbiye ve Tıbbiye mekteplerini bitirenler zabibt olur, kılıç takarlardı. İlk rütbe mülâzım-ı sâni (Teğmen), Mülâzım-ı evvel (Üst Teğmen), Yüzbaşı, Kolağası (Kıdemli yüzbaşı) Binbaşı, Kaymakam (Yarbay), Miralay (Albay), ve sonra Paşa (General - Liva kumandanı) Ferik (General - Fırka kumandanı), Müşir (Mareşal - Ordu kumandanı).

Askerî rüşdiyelerden mezun olanlar serbesdiler. İsterlerse, askeri mektepleri takip ederler, istemezlerse başka bir mesleğe intisap edebilirler. Fakat askerî idadilerden itibaren Devlet hizmeti mecburiyesi vardı. Bu mekteplerden tard edilenler de nefer olarak orduya teslim edilirlerdi, bu gibilere (Alaya verildi) denilirdi. Tard cezası, aşırı ahlâksız olanlarla imtihanlarda muvaffak olamayıp da sınıfında kalanlara verilirdi.

Mektepde ehliyet derecesi:

Çok çalışkan ve ahlâken mazbut olanlar sınıf birincisi, ikincisi, üçüncüsü, dördüncüsü.. ilâh giderdi. Bunlar aynı zamanda sınıfda sıra başlarına oturtulur ve o sıranın inzibatı ona verilirdi. Sınıfın sonunda olanlara da (dümen neferi) denilirdi.

Tavır ve ahlâk derecesinin ölçüsü 200 numaraydı. Bu tam numarayı kazananlara pek de tesadüf edilemezdi.

Ders numaraları: Bütün derslerde tam numara 45 di. Yalnız resim ve yazı derslerinin numaraları yirmiydi. Ders ve ahlâk numaraları birbirleriyle birleştirilerek talebeye kazandığı not üzerinden Edna (Zayıf), Evsat (Orta), Âlâ (İyi), Aliyülâlâ (Pek iyi) diye mezuniyet şehadetnâmeleri verilirdi.

Mektepde bir de mükâfat dağıtma günü ve türesi vardı: Bu türe 15-20 günde bir defa, mevsim kış ise teneffüshanede, yaz ise bahçede yapılırdı. Akşamları talebe mektebi terk etmeden veya öğle vakti büyük teneffüsde sınıf çavuşları aldıkları emir üzerine talebeyi mutad toplantı yeri olan havuzbaşının alttarafında geniş bir daire halinde toplarlardı, Nöbetçi zabiti, elinde destelerle (Aferin varakaları) olduğu halde dâirenin içerisine girince, son sınıfın başçavuşu bir (Bak) kumandasiyle talebeyi hazırol vaziyetine sokar, nöbetçi zabiti dairenin ortasına kadar yürür ve mukabil bir hareketle askerce talebeyi selâmlar, sonra Aferin varakalarını okumağa başlardı. İsmi okunan talebe önüne gider, selâm verir, aferin varakasını alır, yerine dönerdi.

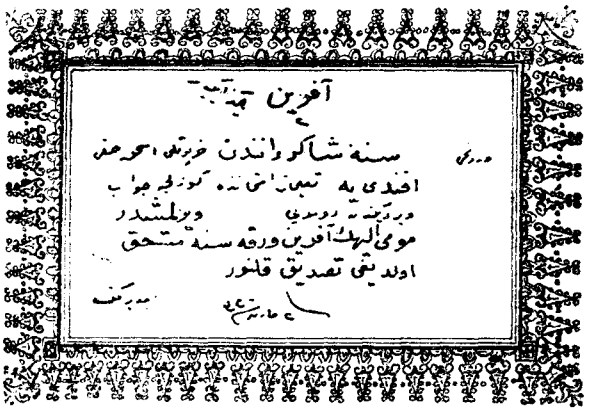

Resim: 29 — Elâziz Askerî rüşdiyesine ait bir âferin varakası örneği

Bu aferinlerin fonksiyonu, üç noktada toplanır. Birincisi: Derslerine en fazla çalışanlara ve hocaların ders esnasında sordukları suallere tamam ve doğru olarak cevap verenlere, İkincisi: Talebenin terbiyesiyle ilgili hal ve hareketine, Üçüncüsü ise: Mektebe muntazaman devam edenlere verilirdi.

Bunlar Aferin, Tahsin ve İmtiyazdan ibaretti. Tahsin Dört, İmtiyaz ise sekiz aferine bedeldi. Bu usûl, talebeyi çalışmağa, mektebe devama teşvik için iyi düşünülmüş ve müsbet tesirleri görülmüş faydalı şeylerdi.

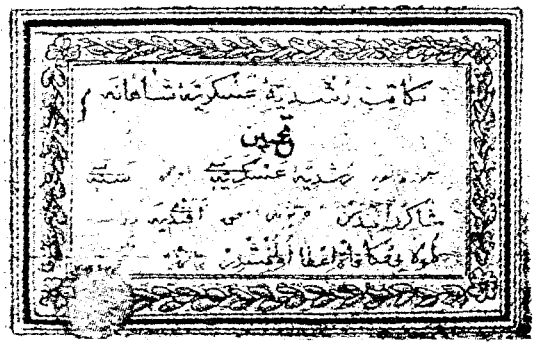

Resim: 30 — Elâziz Askerî rüşdiyesine ait bir Tahsin varakası örneği

Bu mektebe uzak şehir ve köylerden ve şehir dahili mahallelerden akşam sabah gelip giden talebenin bir intizam dairesinde mektebe girip çıkmalarını teminen mektep idaresi tarafından postalar tertip edilirdi. Mektebin bu tertip ve kararı yıllarca bir an'ane halinde devam edip gitmişdir. Bütün mektep talebesi semtlerine göre postaya ayrılırlardı. Her postanın bir postabaşısı vardı, bunlar talebe arasından ciddiyet ve çalışkanlıkları göz önünde tutularak dahiliye tarafından seçilirlerdi.

Şehir dahilinde üç posta vardı.

A — Nail bey,
B — Sarayatik,
C — Sako mahallesi.

Nail bey (zanedersem şimdi Kültür mahallesi adını almış) İzzet paşa maahllesi çocukları da bu postaya dahildi.

Sarayatik, (Aşağı Mahalle), Sako mahallesi (Mustafa paşa). Bu üç postanın ayrı ayrı posta başıları vardı.

Harputlular için de iki posta vardı: Süvari ve Piyade. Zengin çocukları veya bağ ve bahçe sahiplerinin çocukları at, katır ve eşeğe binerek mektebe giderlerdi ki, bunlara Süvari, yaya gidenlere de Piyade denilirdi. İcadiye ve Riyaziye mahallelerinin çocukları Harput piyade postası-

nın emrinde ve gerisinde yer alırlar ve yolda ayrılırlardı. İğikilirler, aşağı mahalle; Kesirik ve Perçençliler ise sako mahallesi postasının idaresinde; Hüseyniklilerin de ayrı postaları vardı.

İşte bu ayrı ayrı gruplara posta denilirdi. Akşamları mektepden çıkılırken Harput postası en önde yer alırdı, bu postanın büyük nam ve şöhreti vardı. Çünkü mektep mevcudunun yarısından fazlası Harputluydu.

Hatırımda kalan postabaşılarının isimlerini buraya kaydediyorum.

Hoğulu Tahir (Çalışkanlığı ve ciddiyetiyle bütün sınıflarda birinci olarak yetişen bu değerli hemşehrimizin sol kolundaki çifte çifte sarı şerit nişanlarını iyi hatırlıyorum (10). Hasan Fehmi, Sağır Mamo, İfo (Koruk oğullarından) Ağa Silo, (Emekli Tuğbay Süleyman Fethi bey), İshak Avni (General, Halen Konya mebusu). Bunlar onör ve dissiplinli idareleriyle nam almışlardı.

Sabahları talebenin toplanacağı semtler muayyendi. Meselâ Harputda Dağkapısı: Talebe her sabah burada toplanır, postabaşının saatine ve emrine göre hareket ederdi. Yollarda serbest yürünür, şehre gelince postabaşının bir işaretiyle bütün talebe ikişer olur ve muntazam bir şekilde askerce mektebe girilir, akşamları da ayni şekilde mektepden çıkılırdı. Postabaşılar, postalarını bir askerî kıt'a gibi vakar ve ciddiyetle mahallesine kadar götürür, orada dağıtırlardı. Postabaşılara büyük salâhiyetler de verilmişdi. Sırayı bozanların, konuşanların, yolda şuna buna sataşanların isimleri hemen kaydedilir ve ertesi gün mektep idaresine verilirdi. Onun için çocuklar, postabaşılardan çok çekinir ve korkarlardı.

En kalabalık posta Harput postası olduğundan bu postanın mektebe girişi de azametli ve cakalı olurdu. Aynı azamet ve ciddiyetle mektebin koridoru geçilir, bahçeye çıkılır ve sıra bozmadan tâ karşıki güllüklerin önüne (Harputluların Bahçedeki daimi yerleri) kadar gidilir, posta orada dağılır ve mektebin bahçesi bir anda dolardı. Öğle yemekleri guruplar halinde samimi bir surette bu gül fidanlarının yanında yenilir, lâtifeler, muziplikler, ders müzakereleri burada yapılırdı. Büyük havuzdan akan suların ayağı buraya kadar getirtilip bir çeşme halinde akıttırılmış ve önüne de yine talebe tarafından ufak çamur bir havuz yapılmıştı.

Ders ve teneffüs saatleri talebeye boruyla bildirilirdi. O zamanlar Osman Çavuş ismind çok terbiyeli bir borazancımız vardı. Öğle vakti büyük teneffüslerde, talebe umumiyetle havuz başının alt tarafında hususî surette yapdırılmış 15-20 muslukda, havuzun suyun kesildiği zamanlar da

(10) Bakırköy Emraz-ı-Akliye ve Asabiye hastanesinde mutahassıs Doktor Cihat Atasevin babası.

mektebin alt tarafında ve caddenin solunda (Ördekleri, kazlarıyle büyük bir çamur havuzu olan) çatal pınarda abdeslerini alır, sonra sıraya dizilerek ikişer ikişer bir nöbetci zabitin idaresinde Saray camiine öğle namazına götürülür, namazdan sonra yine ayni şekilde mektebe getirilirdi.

Sabahları ders borusu çalınınca, bütün talebe sınıf sırasiyle bahçeye dizilir, başda son sınıf yer alırdı. Nöbetci dahiliye zabiti görülünce son sınıf başçavuşu, yüksek sesle bir (Bak) kumandası verir, talebe vaziyet alır, zabit, talebeyi selâmlar ve diğer sınıf çavuşları da ellerinde yoklama defterleri sıradan çıkar, talebenin isimlerini birer birer okumağa başlarlardı (Mehmet Tevfik Harput, Fahri Hüseynik, Osman Perçenç, Şevki Sarayatik) gibi... isimleri bu şekilde okunanlar yüksek sesle: (Efendim) diye cevap verirlerdi. Yoklama defterinin ufak sütunlarına gelenler (M), mevcut, gelmiyenler (Na) işaretiyle tesbit edilirdi.

Bir de belirsiz günlerde akşamları veya sabahları arama, tarama yapılırdı. Talebe bahçeye iki sıra halinde dizilir, dahiliye zabitlerinden birisi bahçeye talebenin yanına iner, diğeri de yukarı katta balkondan talebeyi göz hapsine alır ve kimse yerinden kımıldayamazdı. Nöbetci zabiti serhademeye işaret eder, talebenin üzerinde silâh ve buna benzer şeylerle tütün, sigara, sigara kutusu, oyun kâğıdı olup olmadığı araştırılırdı.

Dahiliyenin en çok hassasiyetle üzerinde durduğu bıçak, rövelver ve topuz (11) gibi şeylerdi. Bunları taşıyan talebenin cezası çok ağırdı, tekerrür ederse mektepden tard edilirlerdi. Diğerlerinin cezaları hafifdi. Sigara keyfcileri paydoslarda mektebin 100-150 metre gerisinde umumi helâlara koşar, ancak orada sigaralarını tellendirirlerdi, artık orada içilen sigara zevkinin derecesini varın sizler takdir buyurun.

Sınıfların asayişinden Başçavuşları mesûldüler. Bu yüzden talebe Başçavuşlardan da bir dahiliye zabiti kadar korkar ve çekinirdi.

(11) Yarım metre uzunluğunda bir kaç parça kalın ipin örülmesiyle yapılmış bir sap ve kuvvetlice bir bez veya bir telis parçasının içine yerleşdirilmiş demir, taş parçalarından mürekkep bir kisenin bu sapin ucuna dikilmesi ve mükabil tarafında da el sokulacak şekilde iplerin ikiye ayrılması ve bunların üzerine de boydan boya siyah ve kalın bir meşinin kaplanmasiyle meydana gelen bir vuruşma ve dövüşme aleti.

Arasıra kışladan muzika takımı (Askerî Bando) da mektebe gelir, bahçede güzel parçalar çalarak talebeyi eğlendirirdi.

Perşenme günleri akşamı (Ertesi cuma, tatil günü) postalar bahçede yerlerini alır, Dahiliye zabitinin huzurunda ve Borazancı Osman Çavuşun boru ile verdiği işaret üzerine talebe üç defa (padişahım çok yaşa) diye bağırır, sonra Dahiliye Zabitinin: (Sağa dön, marş) kumandasıyla postalar gurup gurup yürüyerek mektepden ayrılırlardı.

İmtihanlar:

Bu mektepde bir ders yılı içerisinde 2 - 3 hususî, bir de umumî imtihan yapılırdı. Hususî imtihanlar, yazılı; umumiler ise şifahiydi. Yazılı imtihanlarda talebeden bir kısmı sınıflara bir kısmı da koridorlara birer metre aralıkla dağıtılır ve sonra ders hocalarının hazırladıkları imtihan sualleini karatahtaya yazdırırlardı; bazı hocalar, kopya edilmemesi hususunda talebeyle başa çıkamadıklarından imtihanın kontrolünü dahiliye Zzabitlerinden rica ederlerdi. Dahiliye zabitleri sınıflarda, salonda mütemadiyen gezinir ve talebeyi göz hapsine alırlardı, buna rağmen binbir çeşit hiyleyle yine kopya edenler bulunurdu. Kopyesi tutulan talebenin kâğıdı elinden alınır dışarıya çıkarılırdı, tabiî aldığı not sıfırdı.

Umumî imtihanlara gelince: Bu imtihanlar yaz tatili başlamadan yapılırdı. Haziran ayı girince, talebe arasında bariz bir kaynaşma göze çarpardı. Talebe derslere çalışmak üzere mektebin hemen tatiliyle uzun bir ara verilmesini isterdi, fırsat buldukça da bu isteklerini Dahiliye Zabitlerine anlatırlardı, fakat onlar da kös dinlemişlerden.. güler geçerlerdi.

Bu teşebbüsleri boşa çıkınca, bu defa da hiyleli usullere baş vurur ve bunda çok defa muvaffak olurlardı. Bu aylarda dutlar, ağaçlarda yemyeşil ve sert bir halde henüz beyazlanmamıştır. Her sınıfdan bir kaç muzip ve haşarı talebe paydoslarda, bahçedeki bu dutlardan bir kaç tane alır, sınıfa girerlerdi. Hocalar, ders verir veya müzakere yaparlarken, bunlar da dutlardan birini burun deliklerinden birinin içine sokar ve arkasından bir yumruk vurunca burunları kolaylıkla kanardı. Burunlarını bu suretle kanatanlar, ellerini kaldırarak kanları avuçlarına aka aka hocanın kürsüsü önüne gider, izin alır, dışarı çıkarak bahçede temizlenir-

lerdi. Birbiri ardınca her sınıfdan böyle burun kanamalariyle sınıflardan çıkan talebebnin çokluğunu gören Dahiliye Zabitleri, gûya bu burun kanamalarının sıcakların şiddetinden ileri geldiğini zannederek, raporlarını mektep müdürüne verirlerdi, bu suretle vaktinden evvel mektebin tatili ve imtihan iptidasının ilân edildiğini çok defa görürdük. Bu ilân, talebe arasında bir coşkunluk, bir sevinç yaratırdı ki, tarif edilemez. İmtihanın iptidası ise sınıflardaki siyah tahtalara: **«İmtihanın iptidası yevm-i cumartesi»** diye yazılarak ilân edilirdi.

Bu imtihanlar, çok zor ve şumûllüydü, her dersin imtihanı ayrı ayrı ve hariçden davet edilen mümeyyizler huzurunda yapılırdı. Ders yılı sonuna kadar gösterilen her ders için hoca bir sual varakası hazırlar ve bu sualler numaralandırılırdı. Talebe bu sualler üzerinde derslerine çalışırlardı.

Suallerin numaraları ufak kâğıtlar üzerine yazılır, dürülür ve (İğnedanlık) denilen ince uzun sarı madeni kutular içerisine konulurdu. İmtihan suali kaç ise kutuların sayısı da o kadardı. Kutular, beyaz bezden yapılmış geniş bir torbanın içerisine ve imtihan odasındaki masanın üzerine konulurdu.

İmtihan heyeti tamam olunca, içeriden haber gelir ve talebe çağrılır. Bu imtihan bazan sınıfın birincisinden, bazan da sınıfın dümen neferinden başlardı.

İmtihan odasına giren talebeye, masanın üzerinde bulunan torbadan iki sual çektirilirdi. Talebe torbadan aldığı bu kutuları hocaya verir, kutu açılır içerisinden sual numaraları çıkarılır, masanın üzerinde bulunan sual cetvelindeki hangi bahse isabet etmişse o bahis sorulurdu.

Talebe çalışmış ise iyi cevap verir, değilse kızarır bozarır, bazan apdallaşır da... İkinci suale ayni sistem cevap verenlere, tam numara, yanına da bir yıldız.. kısmen cevap verenlere de bilgilerine göre numara verilirdi. Aksi takdirde sıfırı alır çıkarlardı. Buna da saç ayağı derlerdi, yani üç sıfır...

Bu mektebin tarihi çok parlakdır, Harputlu nice kumandanlar, kurmay albay, yarbaylar ve daha küçük rütbeli binler ve binlerce zabit ve doktorlar bu mektepden yetişmiş, memlekete, millete namus ve iffetle-

riyle büyük çapda hizmet etmişler ve bir çokları da bu uğurda şehit olarak canlarını vermişlerdir.

Bu mektepde aynı zamanda Sivas, Malatya, Diyarbakır gibi yakın vilâyetlerin çocukları da okumuştur. Sivasdan, General Dr. Abdülkadir Noyan ve kardeşi rahmetli Kurtcebe, Diyarbakırdan Abdülcelil (Devlet şurası azasından) ve kardeşi Abdülkadir, Malatyadan rahmetli Mahmut Nedim Zapcı ve saire.

Bunlardan Kurtcebe ölmezden evvel Erzurumda Ordu kumandanı iken bir teftiş seyahatinde Eelâzığa da uğramış ve çocukluğunu geçirdiği bu şehirde günlerce misafir kalmışdı. Bu misafereti sırasında ilk ziyaret ettiği yerlerden birisi: Kışla caddesi üzerinde evvelce oturdukları evleri ve sonra da Askerî Rüşdiyenin bulunduğu yer olmuştur. Burayı ziyaret ederken yanındakilere:

— İşte mektebimizin kapısı tam buradaydı, diye parmağiyle işaret ederken göz yaşlarını saklıyamamışdı.

Son olarak diyebilirim ki, Harputluların ilim ve irfana karşı olan sevgi, merak ve bağlılıklarının derecesi çok üstündür. Meselâ: Harput, Elâzığa tam 5 km. mesafe uzakta bulunmasına ve kış mevsimlerinin de o zaman çok şiddetli ve devamlı olmasına rağmen çocuklarını bu mektebe göndermişler ve bu mektepden feyz aldırmışlardır.

Bu mektep, esasen yıllardanberi tamir görmediğinden dolayı herabiye yüz tutmuş ve yeniden yapılması için de hiç bir teşebbüsde bulunulmamışdır. Bir zamanlar bibnanın güney tarafındaki 1 inci sınıfa tahsis edilen büyük dershaneye talebe bile koyamaz olmuşlardı.

Bir tarafdan mektebin bu harabesi, diğer tarafdan Mülkiye İdadisinin leylî ve neharî bir hale çevrilmesiyle önem kazanması, Beş kardşlerde bir Darülmuallimin açılması ve ilk mekteplerin çoğalmasiyle bu mktep önemini kaybetmiş, Hükûmet konağının batısında Sarı binbaşının konağına taşınmışdı. Nihayet 1 inci cihan harbi başladığı ve Müdürü de Çemişgezekli Yüzbaşı Ahmet Mükbil bey olduğu zaman kadrosu orduya alınarak tamamen kapatılırken 40 talebesi vardı. Bu kırk mevcutlu mektep, ayni binada diğer 80 mevcutlu bir iptidai meketebiyle birleştirilerek

120 mevcutlu bir nümune iptidaisi haline konuldu ve hemen hemen yarım asra yakın bir maziye sahip bulunan (Mamuretülaziz Askerî Rüşdiyesi) de bu suretle tarihe karışıp gitti.

Resim: 31 — Elâziz Askerî Rüşdiyesinin son tedris heyetiyle, son öğrencileri bir arada. 2/Temmuz/1930 (12)

(12) 1 — Mektep müdürü yüzbaşı Ahmed Mukbil bey (Ortada)

2 — Riyaziye muallimi yüzbaşı Derviş bey (Solunda)

3 — Fransızca muallimi yüzbaşı Şevki bey (Sağında)

4 — Dahiliye zabiti, mülâzim Remzi bey (Solda)

5 — Tarih-Cğrafya muallimi Emekli yüzbaşı İsmail Hakkı bey (Sağda)

6 — Kitabet muallimi Fethi bey (Solda)

30 — Yazı muallimi Kesilikli Mustafa bey (Sağda)

Talebeler arasında tanıyabildiklerim:

7 — Albay Kemal. Celâl Doranın ağabeyi

10 — Komiser muavini Kemal

19 — Tuğgeneral Ahmet Hilmi

27 — Hulûsi Yetişgin. İstanbulda Akbank şeflerinden

37 — Celâl Dora. Kore kahramanı.

D — MÜLKİYE İDADİSİ VE SULTANİYE:

Aslan pınarı nam mevkideki bu mektebin cadde üzerindeki büyük kapısının üzerinde bulunan:

(MEKTEB-İ İDADİ-İ HAMİDİYE-İ MÜLKİYE-İ ŞAHANE)

1303

Kitabesine göre 1885 (1303. H) de Vali Hacı Hasan Refik Bey zamanında yapılmıştır. Bu mekteb hakkında 1303 H. tarihli Mamuretülâziz Salnamesinde aynen şu satırlara tesadüf edilir.

«Mekâtib-i âliyeden olmak üzere inşa edilen Mekteb-i Mülkiye-i Hamidiyenin bu sene resm-i küşadı icra edilmiş ve bir hayli talebe kayt ve kabul olunarak emr-i tedrise başlanmıştır. Harputla Mezria kasabası arasında ve şose üstünde olan bu mektebin etrafı büyük bir bahçe olmak üzere fidanlar dikilüp ve müstakil bir su getirilüp iki de havuz yapılmışdır. Mektebin binası pek muntazam ve merğub bir hüsni üslûb üzre bulunup dört cihette de nezaret-i tâmmeyi haiz ve öyle bir mevki-i dilküşade müesses bir mekteb daha bulunamaz dense sezâdır.»

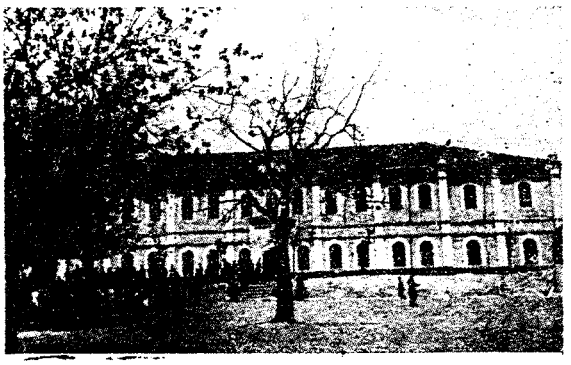

Resim: 32 — Mülkiye İdadisi. Mektebin batıdan görünüşü

Hakikaten tam iki kasaba arası.. bu kasabalara ikişer buçuk Km. mesafede, Elâzığ kasabasının kuzeyinde.. Elâzığ'dan mektebe kadar balık sırtı bir düzlük ve muntazam taş köprüleriyle 8-10 m. genişliğinde güzel bir şosa ile mektebe gelinir. Mektepten Harput kasabasına kadar da Aslan Pınarından başlıyarak 1280 m. yükseklikte dik bir dağı tırmanmak

için helezonlu virajlariyle, bir şosa devam eder. İşte bu iki hattın birleşdiği noktada ve Harputa çıkarken şosanın sağında düz bir arazi üzerinde, geniş bir bahçe ortasında büyük bir bina... dört bir etrafı 2-2,5 m. yükseklikde bahçe duvarlariyle çevrilmiştir. Yukarı bahçede menba sulu küçük bir havuz, aşağı bahçede ise yine suyu bol derin, yuvarlak, daha büyük ikinci bir havuz. Etrafı sık süs ağaçları, leylâk ve güllerle donatılmış mükemmel bir havuzbaşı, aşağı bahçeye ve bu havuz başına talebenin girmeleri, oturmaları, gezmeleri yasakdı. Burası Muallimlere ve idarecilere aitti. Yukarı kısım ise talebeye mahsusdu.

Mektep binası: Tahminen 20 m. yan ve 50-60 m. ön ve arka cepheli, iki katlı, çatılı ve geniş pencereleriyle büyük kârgir bir bina idi. Dershaneleri büyük, salonları geniş ve ferahdı. Ön cephesi batıya, arka cephesi doğuya verilmişti, bu yüzden sıhhî bir binaydı. Binadan ayrı ve binanın kuzeyinde sonradan yapılmış bir katlı matbah, kiler, depo ve hademe odaları sıralanmıştı. Büyük çinko kaplı cümle kapısı şosanın üzerindeydi.

1887 yılında mektebin tedris kadrosu:

Hacı Tevfik Ef.: Arebi-Farisî
Ömer Ef.: Tarih-i umûmî ve hendese.
Kolağası Salih Ef.: Hesap.
Doktor Murtaza bey: Tarih-i Tabii.
Faik Ef.: Kevaid-i Türkiye.
Kâmil zade Ahmet Ferit Ef.: Hüsn-i hat.
Bedros Ef.: Fransızca.
Mülâzım Osman Ef.: Resim.

Bu sırada mektebin iki mübassırı vardı, bunlardan birincisi: Kâmil zade Hacı Esad Ef. diğeri de Hacı Salih Ef. iydi.

İlk açılışında ve bu tarihde mektep müdürünün kim olduğu hakkında bir bilgi edinemedim. Bu yıl içerisinde 50 talebesi varmış.

1890 (1308. H) yılında, mektebin müdürü Fettah bey namında bir zatmış... Muallim kadrosunda ise değişiklikler vardır.

Müdür Fettah bey: Fransızca ve Coğrafya.
Ahmet Asım Ef.: Kavanin-i Mülkiye.
Mülâzım Rahmi bey: Hendese.
Hacı Abdürrahim Ef.: Hesap.
Mülâzım Osman Ef.: Hikmet-i Tabiiye.
Yüzbaşı Ziver bey: İlm-i Kimya.
Yüzbaşı Hulûsi bey: Cebir.
Ömer Ef. (Kurra hoca zade): Tarih-i Umumî ve Kavâid-i-Türkiye.

Talebe adedi 40 a düşmüşdür.

1892 (1310 - H) yılında kadroda Sezai bey namında bir zatın mektep müdürlüğüne tayininden ve rik'a hocalığına da Hacı İbrahim Ef. nin getirilmesinden başka bir değişiklik görülememiştir.
Talebe adedi 45 dir.

Resim: 33 — Mülkiye İdadisi. Bir dış manzara

Bu tarihden sonra mektep bir aralık Sultaniye çevrilmiş. Kadrosu genişletilmiş ve mektebe leylî talebe kabulüne de başlanmıştır. Talebelerinin yeknesak ve lâciverd elbiseleri ve kollarındaki renkli şeritleri, o zaman memleket gençleri arasında okuma yolunda mühim bir hava yaratmış ve bu yüzden talebe mevcudu çoğalmağa başlamışdı. Ders programlarına ingilizce de eklenmiş ve hocalığına da Artin Pekmeziyan tâyin edilmişdi. Maalesef ömrü az olmuş ve ertesi sene sultani teşkilâtı lâğv edilerek yine İdadiye çevrilmiştir.

Ben, Askerî rüşdiyeyi bitirip de İdadî mektebine girdiğim zaman 1905 (1321. R) Zekeriya Zihni bey müdürdü. (1) Çok kıymetli, bilgili, faziletli bir idare adamıydı. Hem müdür, hem de kitabet, coğrafya ve tarih derslerine gelirdi. Muavinleri, Necip bey ve Hüseynikli Çeçen Şükrü bey, üçüncü muavin Hoca Ahmet Fehmi Ef. (2) idiler. Muidlere gelince; başta, mektebin ilk kuruluşundan beri emekdar 1. inci muid Hacı Esad Ef., ikinci muid Coro zade Nuri beydi.

Zekeriyya Zihni bey, çoğu Elâzığda oturmakta olan öğretmenlerin

(1) Bak: Bu kitabın 1 inci cildi, S. 38.

(2) Oldukca küçük sakalının üzerindeki bıyıklarını kaba ve uzun bırakdığından talebe arasında kendisine: Pala Hoca denilirdi, aslen Eğinliydi.

akşam sabah yaya olarak mektebe gidip gelmelerini iyi bulmamış, kendi tarif ve icadiyle dört tekerlekli, yaylı ve iki atın güç çekebileceği bir vagon yaptırmıştı. Bu vagon araba, her sabah mezriaya iner, bütün hocaları Anbarın önünden alır mektebe götürür ve akşamları ise yine mezriaya getirirdi.

Bu mektep, idare itibariyle hiç de askerî rüşdiyesine benzemezdi. Burada hissedilir derecede bir demokrasi ferahlığı ve serbesti vardı. Ancak Muavin Çeçen Şükrü Bey diğer Muavinlere nisbetle daha sert, daha kıyak dayak atardı, bununla beraber Askerî Rüşdiyenin dahiliye dayaklarına hiç de benzemezdi.

Müdür Zekeriya Zihni Beyin 1906 (1322. R) yılı sonlarında başka bir vilâyete tahvilinden sonra yerine Halid Safa Bey getirilmişti. Bu zat ahlâk ve fazilet mücessemi olan Zekeriya Zihni Beyin yerini katiyyen dolduramadı. Yalnız edebiyat dersleri üzerindeydi. Edebiyat meraklıları bu suretle kendisinden çok istifade ederlerdi. Ben de bu meraklılar arasındaydım. Elime geçen her edebî parçayı okur, yazar ve ezberlerdim. O zaman okuma, yazma hürriyetsizliğine bir misâl olmak üzere başımdan geçen enteresan bir hâdiseyi nakletmeden geçemiyeceğim;

Bir gün teneffüslerden birinde 15 - 20 sahifelik (Hazen Yaprakları) namında ufak bir eseri okurken Halid Safa Beyi karşımda buldum, yanıma geldi ve kitabı elimden aldı, bir göz gezdirdi, o sıra kaşları çatılmış, yüzünün hatları değişmişdi. Hiddetle yüzüme bakdı, kitap elinde odasına girdi. Ben de bahçeye fırladım, biraz sonra arkamdan odacısı yetişdi, beni müdüriyet odasına götürdü. İçeri girdim, kapının önünde dururken masasının önüne çağırdı ve beni isticvaba başladı, kitabı nereden ve kimden aldığımı sordu: «Yolda buldum» diye cevap verdim. Sonra mektep kitaplarının haricinde bu gibi kitapların taşınması, okunması yasak olduğunu, hükûmet haber alırsa beni hapse atacağını ve mektep idarecilerini de cezalandıracağını söyledi durdu ve bu soruşturma iki gün devam etti. En ziyade kitabı kimden ve nereden aldığımın üzerinde duruyordu. Bunu da ben söylemedim. Sonunda gerçi bana bir ceza vermedi; fakat kitabı da iade etmedi. Meğer içinde o zamanki hükûmet rejimi aleyhinde rumuzlu bazı yazılar varmış, bunu sonradan anladım. Bununla beraber o zamanki tahsil sisteminde başka bir anlayış, başka bir heves ve ciddiyet vardı.

Bizim zamanımızda diyebilirim ki, bu mektep, en verimli devirlerini yaşıyordu. Mektepde hem yatılı, hem de neharî bir teşkilât vardı. Öğretmen ve talebe kadrosu genişletilmişti, Sancak ve Kazalardan bir çok talebe geliyor, mektebe kaydediliyordu. Bunlar arasında en ziyade dikkati

çeken Çarsancak, Palu Beyleri ve bazı Dersim Ağalarının (3) Çocuklarını bu mektebe kaydettirmeleriydi.

Bu beyler ve ağalar o zaman dünya gidişinin medenî bir âleme doğru ilerlediğini görerek çocukluktan Derebeyliği değil de feyz ve irfanla mücehhez olmaları için müsbet ilimler tahsiline ihtiyaçları olduğunu takdir etmişlerdi, bazıları bu teşebbüslerinin semerelerini bugün elde etmiş durumdadırlar.

Mektep hocalarının hepsi de muktedir ve faziletli insanlardı. Rahmete vesile olur ümidile hatırımda kalanların isimlerini buraya kaydediyorum.

Din dersleri:

Kur'an-i-kerim
İlmihal
Nimet-i islâm (4)
İlm-i ahlâk ve Fıkıh
} Hacık Tevfik Ef.

Kavaid-i-arabiye: Hüseynikli Ali Şefik Ef.
Farisi: Ahmet Asım Ef.
Fransızca: Maarif Müdürü Feyzi Bey.
Türkçe kavaid: Ahmet Fehmi Ef. (Pala Hoca)
Kavnin, Servet, Kitabet: Müdür Halid Safa Bey.
Tarih - Coğrafya: Müdür muavini Necip bey.

Riyaziye:

Hesab
Hendese
Cebir
Müsellesat
} Geçen Şükrü Bey.

Edebiyat: Çırpani zade Ali Haydar bey.

Fizik-Kimya:
} Doktor Şuayip Nuri bey.
Sıhhiye Müdürü Saffet bey.
Moktor Piyer Taşo.

Malûmat-ı ziraiye: Ziraat Müdürü. Fehmi bey.
Ermenice: Mösyö Edvard.
Hüsnühat (Yazı): Hasan Ef.

---

(3) Çarsancaklı Osman beyin oğlu rahmetli Ahmet bey.
Çarsancaklı Aslan beyin oğlu Bedri bey.
Çarsancaklı Şerif beyin oğulları Yümnü ve Paşa beyler.
Paludan Haşim bey.
Uhu Ağası Necip beyin oğlu Hüsnü bey.
Dersimden Diyap Ağanın oğlu Süleyman bey.

(4) Kitabüttahare, Kitabüssalât, Kitabüssavim, Kitabülhac, Kitabüzzekkât, Kitab-ı Münakehat ve Müfarekat, Kitabüzzabayih, gibi yedi kitaptan müteşekkil Mehmet Zihni Ef. merhumun çok kıymetli bir eseridir.

Yine bu seneler içerisinde evvelce beş sınıflı olan bu mektep, kadrosu genişletilmek ve ders proğramları yükseltilmek suretiyle yedi sınıfa çıkarılmışdı. Talebe adedi 300 kadardı. Müdür Halid Safa beyden sonra mektep müdürlüğüne getirilen İsmail Hameti Bey ve muavinleri de riyaziyeci Şakir, Abdüssamed ve Hüseynikli H. Tevfik beylerdi. Sonra müdürlüğe Konyalı Ferid Bey getirilmişti. Ferit Bey, yüksek karakteri ve faziletiyle kendini talebelerine ve halka sevdirmiş, sonra da Vilâyet maarif müdürlüğüne terfian tâyin olunmuştu. Onu, talebeleri ve biz Harputlular hiçbir zaman unutamayız.

Ferit bey, maarif müdürlüğüne tayin edilince yerine, hatırımda kaldığına göre Hoca Bahaddin Ef. tayin edilmiş ve mektebin lâğvine kadar bu vazifede kalmıştı.

Bu mektepde de mükâfat verme usulü vardı ki, hemen hemen Askerî rüşdiyede tatbik edilen usulün aynıydı.

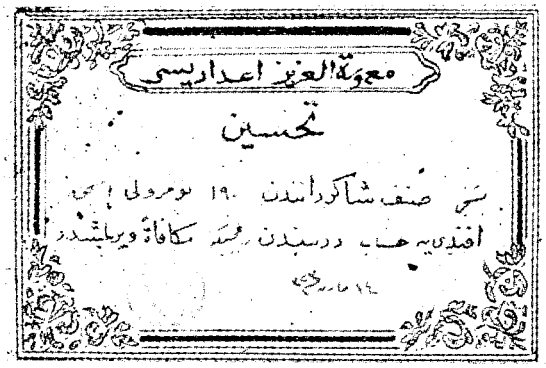

Resim: 34 — Mülkiye İdadisine ait bir tahsin varakası örneği.
4. Âferine bedel

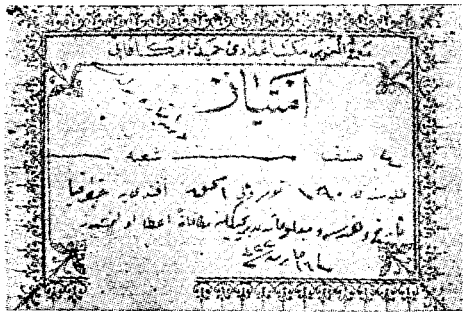

Resim: 35 — Mülkiye İdadisine ait bir İmtiyaz varakası örneği
8. Âferine bedel

İMTİHANLAR :

Bu mektebin imtihanları da hususî ve umumî olarak Askerî Rüşdiyede olduğu gibi iki kısımdı. Yalnız hava itibariyle hiç de askerî rüşdiyesine benzemezdi. Umumî imtihanlarda mümeyyiz heyetleri daha kalabalıktı. Buna rağmen, mümeyyizlerinde, hocalarında, talebelerinde bir ruh ferahlığı vardı. Askerî rüşdiyenin sıkıcı, korkutucu, havası yoktu. Bazan hocalar, güvendikleri talebelere sual çekdirmezlerdi, ya kendileri ve yahut mümeyyizlere istediğinizi sorabilirsiniz derlerdi.

İdadi imtihanlarının bu şekilde ciddi tarafları olduğu gibi gülünç tarafları da vardı.

Bizim Harputlu Avni Hoca isminde bir arkadaşımız vardı, tuhaflardandı. Kendisine mektepde talebe (Palas Avni) derlerdi. Medreseden geldiği için başındaki ince sarığı her nasılsa atmamıştı.

Avni Hoca umûmi imtihanlarda fransızca imtihanına girmiş.. fransızca muallimi vilâyet maarif müdürü Ahmet Feyzi bey, alay kasdile mümeyyizlere: Bu çok çalışkan bir talebemdir, istediğinizi sorabilirsiniz demesiyle, mümeyyizler kılık kıyafetiyle bir medrese döküntüsü olduğunu derhal anlayarak bir kaç lûgat sormak suretiyle hocayı hafifden savmak istemişler... Mümeyyizlerden Cemil Hadı bey: Hocam, fransızca tavana ne derler?.. Avni Hoca, başını bir sağa bir sola sallayarak ve güya biliyormuş da hemen şimdi unutmuş gibi yüksek sesle: (Le plafond) yerine (Le tavan) deyince, mümeyyizler, tebessümlerini saklamadan devam devam diye, sualler birbirini takip etmeğe başlamış...

— Döşemeye ne derler?.. (Le planche) yerine (Le döşeme)

— Kapıya ne derler?. (La Port) yerine (La kapı)

— Pencereye ne derler?.. (La Fenetre) yerine (La pencere) diye cevap vermesile mümeyyizler gülmeden katıla katıla Avni Hocayı, dışarı çıkarırlar, neticede yalnız fransızca (Le - La) harfi tariflerini öğrendiği ve bunu da yerinde doğru olarak kullandığı için Avniyi sıfırdan kurtarmışlardır.

I. inci cihan harbi başlayınca bu mektep, askerî birlikler tarafından işgal edilerek bir zamanlar Depo Alayının I. inci tabur merkezi, sonraları da askerî hastane ittihaz edilmişti. (5) Bu sıralarda mektep, merkezde

(5) Hastane hakkında bir hatıramı da buraya kaydetmekle harp facialarından birisini daha tebarüz ettirmiş olacğım:

«Bu mektep hstane iken bir gün bir iş için bu mektebe girmiş ve cümle kapısının yanındaki ahıra hayvanımı bağlamak üzere kapısını açtığım zaman manzarayı pek korkunç ve tüyler ürpertici bulmuştum, ahıra odun yiğinları gibi yüzlerce ölü çırıl çıplak terk edilmişti, kapıyı hemen çektim, manzara beni dehşet içinde bırakmıştı. Meğer bunları gömmek için ne mezar kazacak insan, ne de üzerlerine sarılmak üzere kefenlik bez varmış... İşte bunlarin tedarikine kadar Hastane idaresi, bu ölüleri burada sıra beklemeğe mahkûm etmişti.

Avukat Asdur Ef. nin evinde faaliyetine devam etmekte ise de talebesi azalmış ve 1916 (1332. R) de son sınıfda ancak iki talebe kalmıştı ki, bunlardan birisi hatırımda kaldığına göre Pertekli Cüvelek zade Mustafa ağanın oğlu Zeki beydi. Zeki bey, şimdi Hatay vilâyetinin merkezi Antakyada I. inci ağır ceza reisidir, çok kıymetli ve çok samimi bir arkadaşımız ve aile dostumuzdur.

Bu mektepde yılda bir defa da ilk bahar aylarında talebeyi sahraya götürmek âdeti vardı. Bahar gelip de havalar biraz ısınınca talebelerde bir hareket bir kaynaşma başlardı. Fırsat düşdükçe muavinlerin, muidlerin kulaklarına kadar sahra sesleri yetişdirilirdi. Bunun üzerine mektep idaresi de sahra gününü tayin ve ilân ederdi. Bu çok defalar mayıs ayında veya haziran iptidaları olurdu. Talebelerden, ailesinin malî durumuna göre para toplanır, sahranın yemek masrafları bu paradan ödenirdi. Sahra gününden bir kaç gün evvel kuzular alınır, diğer yemeklerin malzemesi de tamamen tedarik edilirdi. Tertip edilen proğram gereğince sahra günü, güneş doğmadan bu malzeme ile kazanlar, yemek takımları, çadırlar ve saire müidlerden birisinin idaresinde aşçılar, hademeler hep beraber, nereye sahraya gidilecekse oraya götürürler.. Çadırlar kurulur.. kazanlar kaynamağa başlardı. Talebe, o gün vaktinden evvel mektebe toplanır. Hareket saatinde ikişer ikişer sıra olarak, çok defa askerî bando, veya davul-zurna ve saz takımları önde çalınarak mektepden çıkılır ve yolda talebe serbest bırakılır. Neşe i;inde sahra yerine varılırdı.

Sahra yerleri, çok defa Deve gölü (kırk dutlar) (6) ve bazan da İğikide Şorşor ve Dipsiz Göl (7) bölgesiydi.

(6) Deve Gölü, Kırk dutlar: Burası, Elâzığ merkeziyle Hüseynik yolunun tam ortasında ve yolun sağ tarafında büyük bir çeşme... Suyu bol mu bol. Önünde de gayet geniş ve büyük çamur bir göl var, işte bu göle Deve Gölü derlerdi. Gölün alt tarafı düzlük ve sırasıra dut ağaçlarıyla yemyeşildi. Bu mevkie kırk dutlar denilmesinin sebebi de bu.. Bizim zamanımızda burada kırk değil, yüzlerce dut ağacı vardı. Gölün önündeki yüzlerce hektar arazi bu gölün suyu ile sulanırdı. Yolcular hayvanlarından iner, ekmek peynirlerini burada yer ve bu pınardan su içerlerdi. Sağır, Manda, Koyun ve Keçi sürüleri akşam sabah bu pınardan ve bu gölden sulanırlardı. Deve katarları bu göl başında dinlenirlerdi. Yukarı Harput, Hüseynik ve Mezria kasabalarından bir çok aileler çamaşırlarını getirir burada yıkar ve tezgâhlarında elleriyle dokudukları pamuklu bezleri burada ağartırlardı.

Ayni zamanda, bu pınar başı ve bu göl tarihî bir kıymet de taşımaktadır. Bak: Bu kitabın 1 inci cildi, S. 152 ve dv.

(7) Dipsiz Göl ve Şorşor, İğiki ile Sürsürü arasında sık bahçeler, Kavaklıklar ve yemyeşil üzüm bağları ve meyve bahçeleri arasında.. İsminden de anlaşılacağı üzere etrafı söğütlükler ve böğürtlenlerle çevrilmiş büyük bir göl...

Şorşor ise, Sürsürü köyünün alt tarafında bir çok gözelerden (Kaynak) çıkan daha geniş ve daha bol bir su ki, bu da Dipsiz gölün suyuna

---

Suyu dibinden belirsiz bir şekilde kaynıyor ve yine ayni dekor içerisinde aşağıya doğru akıp gidiyor.

Bu gölün efsanevi bir de masalı vardır:

«Çok eski derebeylik devirlerinde bir ağanın oğlu, civar köylerde avlanırken bahçeler arasında bir küme köylü kızlarına rastlıyor. Onlardan bir su istiyor, içlerinden en güzeli, toprak bir testiden, toprak bir maşrabayla ağanın oğluna su ikram ediyor. Kaşki etmeseydi ve suyu da vermeseydi... Bu su verme esnasında aralarında şu şekilde bir de konuşma oluyor.

Oğlan: — Güzel kız! Adın ne?...

Kız — Adım Ceylân, Gönlüm seyran.. ne yapacaksın koç yiğitim?..

Oğlan — Baban kim, adı ne, hangi oymaktansın?.

Kız — Babam bu illerin beğidir, adına Kara Osman derler...

Oğlan — Çok şirin, çok güzelsin anam!.. Gönlün mademki seyranmış, ne olur dalıma kondur, derken hakikaten bir ceylân gibi gencin yanından ayrılıp kızların arasına karışarak sık ağaçlıklar arasında kaybolup gitmiştir. Genç, bu günden itibaren bu kıza âşık olmuş, köyünün etrafında hayli zaman at oynatmış.. yanmış tutuşmuş.. ve en nihayet, meseleyi babasına açmış.. babası da adam salmış, Kara Osmanın kızını Allâhın emriyle oğluna istemiş.. Kara Osman da zorlulardan.. Kızını vermemiş.. Oğlan bu haberden sonra bir deliye dönmüş ve kafasında kızı kaçırma fikri dolaşmaya başlamış... Nihayet bir gün yedi sekiz silâhlı sekbanıyle arabasına binerek doğru kızın köyüne gitmiş... Köyün kenarında pusu kurarak geceyi beklemişler.. gözlerini kan bürüyen bu sergerde gece yarısı kızın evini sarmış ve içeri girerek ilk önlerine çıkan bekciyi öldürdükten sonra kızı yatağından almışlar, köyün haricinde bekleyen arabaya atarak gecenin zifiri karanlıkları içinde yollarını değiştirerek kırlardan, tarlalardan, çaylardan, geçerlerken bu heyecanlı kaçış onları dipsiz göle çıkarmış.. Şafak atmak üzeredir.

Beyzade, sekbanlarına emir verir, burada dinleneceğim, etrafı tarassut edecek, kuş bile uçurtmıyacaksınız, der. Arabacısına da arabayı bir az daha ileriye, gölün içine doğru al.. orada uyuyacağım.. der. Arabacının gölün dipsizliğinden haberi yok.. Dev gibi atlara kırbacını şaklatınca atlar şahlanarak olanca hızlariyle arabayı bir anda gölün ortasına kadar çekip götürürler. Fakat o anda, oğlan, kız, arabacı ve dev gibi atlar gölün ortasında sulara gömülerek kaybolup gitmişlerdir...

Tanrının adaleti hiç değişir ve gecikir mi?. Ayni gece ve ayni saatlerde adalet-i ilâhiye tecelli etmiş ve haksız yere öldürülen zavallı bekçinin intikamı bu suretle alınmış bulunuyordu.

Etraftaki sekbanları, bu faciayı görünce korkularından titremeğe başlamışlardı. Çünkü derebeyi oğlunu kendilerinden isteyecekti. Ve bunu ancak, başlariyle ödeyeceklerini bildikleri için aralarında şöyle bir karar verirler. Her birisi bir tarafa, uzak illere firar etmek suretiyle bu badireden kendilerini kurtarmak ve hayatlarını kazanmak.. gölün dibinde sevdiği kızla sarmaş dolaş yatan beyzadenin muhafızları, dehşet içerisinde arkalarına bakmadan, dere tepe demeden kaçmışlardır.

Bu efsanevi hikâyeyi, ben çocuk iken İğıkide oturan rahmetli halamdan dinlemiştim.

müvazi ve hemen yakınından geçerek, yine sık ağaçlıklar arasında 5 - 6 metre yüksekliğinde bir şelâle teşkil ederk aşağıya doğru akıp gider ve ileride bu iki su birleşince (Iğıkiçayı) namını alırdı.

Yine Sürsürünün batısında tek bir Kehrizden (Bu da bir menba ve kaynak ismi) çıkan 3 üncü bir su da bu sulara müvazi olarak Iğıkiden başlamak suretiyle bütün köy değirmenlerini işleterek Kesirik, Hırhik, Perçenç köylerinden geçer ve aynı zamanda bu köylerin bir kısım arazi, kavaklık, söğütlük, bağ ve bahçelerini sular ve sonra (Harinkit) çayına karışır. (8)

Talebe, sahra yerine yetişdiği zaman kazanların kurulup, yemeklerin pişirildiğini ve geniş çayırlar üzerine sofraların hazırlandığını görürler. Beş on dakika istirahatten sonra talebeye ekmek, peynir, haşlanmış yumurta, taze soğan gibi hafif bir kahve altı verilirdi. Bu arada, bando veya davul-zurna ve saz takımı güzel ve yerli havalar çalarlar ve sonra da oyunlar başlardı:

1 — İlk defa koşular:

Uzun mesafe (100 - 300). Mukavemet (100 - 200). Maniali (100). Çuval koşusu, bir çuvalın içinde belden aşağı (40 - 50) adım dahilinde.

2 — Atlamalar:

Mesafe ve yüksek atlamalar:

3 — Çortun Eşek..

4 — Tura oyunları..

5 — Bazan de büyük fedakârlıkla (Deve oyunu)

6 — Çelik - Çubuk

7 — Sallama.. (Büyük taş ve kaya parçalarını ileriye fırlatmak. (9)

Oyunların sonunda, birinci, ikinci ve üçüncülere çeşit çeşit hediye-

---

(8) Yaz aylarında bu suların azaldığı, bağ bahçe ve bilhassa sebze ve bostan tarlalarının suya daha fazla muhtaç bulundukları sıralarda köylüler arasında su yüzünden mücadele ve kavgalar eksik olmazdı, suları yukarı köylüler kesince, aşağı köyler kâmilen susuz kalırdı, bunun üzerine Hırhik ve Perçençliler geceleri belleri omuzlarında ve tabancaları bellerinde olduğu halde su korsanlığına çıkarlar, gecenin karanlığından ve issızlığından istifade ile kapalı bulunan bütün su hatıklarının ağızlarını açar ve suları kendi köyleri üzerine çevirirlermiş... Bu cümleden olarak sizlere bir espiriyi de nakledip sahramıza geçelim.

Kıymetli dostum General Hüsnü Götuğun annesi, bir yaz günü Perçençdeki bahçelerine ve sebzeliklerine günlerce su gelmediğini görünce, kalkmış çarşaflanmış, eline de koca bir kılıç alarak hiddetle Iğıkiye doğru giderken kendisine tesadüf eden konu komşu, Bacı nereye? diye sorunca: Iğıki'ye küffar üzerine cenge demiş...

İşte bundan anlıyoruz ki, bu köylerin halkı, su yüzünden birbirlerine âdeta düşman.. düşmanlıkları da müslümanca değil de küffarca imiş.

(9) Bu oyunlar hakkında bu kitabın 3 üncü cildi Folklor bölümünde ayrı ayrı tafsilât bulacaksınız.

ler verildi. Oyunlar devam ederken hademelerden birinin çalıdığı sert düdük sesleri işitilince herkes oyunları terk eder, kır sofralarına koşarak yerlerini alırlardı.

Yemekler:

Et suyu ile pişirilmiş bol ve nefis bir pilâv üzerinde lâle gibi kızarmış kuzu eti parçaları.. İrmik helvası.. Mis gibi Ayran.. bol mu bol.. Kazanlarla... Bu yemekler iştihayla ve bin bir lâtife ve muzipliklerle yenilirdi.

Müdür, muavinleri, hocalar ve bunların misafirleri.. hususî tertip edilen yerlerde veya çadırlarda oturur hazırlanan masalarda, aynı yemekleri yerlerdi. Bu arada hocalardan ve idarecilerden bazılarının talebe sofralarına geldikleri ve onlarla beraber yemek yedikleri çok defa görülürdü. Bunlar talebe arasındaki bütün lâtifelere ve sataşmalara iştirak eder, güler söylerlerdi. Samimi bir hava içinde yemekler bu suretle yenilirdi. Gerek yemek sırasında ve gerekse yemeklerden sonra, muzika güzel havalar çalar.. arada saz faslı yapılır.. Davul-zurna önünde Halaylar, Horumlar, Üç ayaklar oynanırdı. Bu oyunlardan sonra bir ikindi kahve altısı daha verilirdi.

Akşam yaklaşınca, Müdürün bir emir ve işaretiyle talebe hazırlanır ve sahra yerinden aynı neşeyle hareket edilirdi. Yolda, Muzika.. Davul - Zurna çalar.. mektebe giriş de çok azametli ve neşeli olurdu.

İşte Mülkiye İdadisinin, sahra günleri de böyle canlı, neşe'eli ve çok samimi geçerdi. Boş yere dememişler... (Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer) ... Bu hicran içerisinde ve bu tatlı hâtıralarla bu bahsi kapatırken rahmetli Rıza Tevfikin şu nefis parçalarını hatırladım.

Yine bir hamlede aldı gönlümü,
Hicran gecesinin kara sevdası..
Geçmiş zamanlara, saldı gönlümü,
Devr-i şebabımın nazlı hulyası.
Ruhumda mazinin hasreti vardı,
Gözlerim ufukda yıldız arardı..
Kara sisler gibi zihnimi sardı.
Ölen günlerimin gam-i ferdası.

E — Meslek Mektepleri

1 — DARÜLHİLÂFETÜLALİYE.

Meşrutiyeti müteakip İttihad Terakki hükûmeti, İstanbulda tesis edilen Dârülhilâfetülaliye medreseleri teşkilâtını yurdun muhtelif ilim merkezlerinde şubelendirmek kararını vermişti, bu şubelerden biri de 1/Şubat/1915 (1331 R.) tarihinde Harputda, Kurşunlu Cami sitesi dahilinde eski Rüşdiye mektebiyle, yine Kurşunlu Medreselerinden bir kısmında açılmış ve tedrisata başlanmıştı.

Teşkilâtı, İstanbul teşkilâtının küçük mikyasda bir modeliydi. Üç sınıf ihzari, üç sınıf iptidayı hariç, üç sınıf iptidayı dahil olmak üzere dokuz sınıfdı. Dokuzuncu sınıfı bitirenler için 1923 (1339. R) tarihinde Şahın sınıfı denilen bir sınıf daha açılmış ve mezun da vermişdi. İlk mezunlardan isimleri hatırımda kalanlar şunlardı: Hakkı, İmam Ef. zade Müfid, Ömer Bilginoğlu, Arpacı Mustafa, ve hoca Feyzi efendilerdi.

Medrese, üç müdür tarafından idare ediliyordu.

1 nci Müdür, ilmiyeden Nâsıh Ef. namında muktedir, natıkası yerinde bir zattı, az zamanda kendisini muhite sevdirtmişti, zannıma göre şimdi Ankara müftüsüdür.

2 nci Müdür, Beyzade Hacı Mehmet Nuri Ef.

3 ncü Müdür, Kerküklü Ali Riza Ef.

Medresenin geniş bir tedris kadrosu vardı, Müdür Nâsıh Ef. bu kadroya umumiyet itibariyle Harput ilim adamlarını seçmiş ve almıştı.

Müderris ve Muallim kadrosu:

1 — Müderris Hacı Osman Bedreddin Ef.: Mülteka, Fıkıh, Ahlâk-ı kuraniye.
2 — Müderris Hacı Mehmet Said Ef.: Fıkıh, İlm-i kelâm.
3 — Müderris Müftü Kemal Ef.: Tefsir-i şerif, Hadis-i şerif, Belâgat.
4 — Müsderris Müftü Faik Ef.: Mantık, Edebiyat, Mecelle.
5 — Müderris Ömer Naimi Ef.: Tarih-i islâm, Belâgat-i arabiye, Mecelle.
6 — Müderris Koç Ali zade Ahmet Ef.: Tefsir, Arabi sarf ve nahiv.
7 — Müderris Çorbacı zade Mustafa Ef. Tefsir, Arabi sarf ve nahiv.
8 — Müderris Halil Ef.: Mantık, Arabi sarf ve nahiv ve Hadis.
9 — Müderris Saçlı zade Ahmet Ef.: Farisi Nahiv.
11 — Müderris Mehmet Ef: (Dişidilli) Fıkıh, Arabi sarf ve nahiv.

1 — Muallim Hacı Abdülhamid Hazmi Ef. (Kanbalak zade): Edeibyat, Farisi, ve Malûmat-ı Hukukiye.
2 — Muallim Abdurrahman Ef.: Ulûm-ı diniye, Sarf ve Nahiv.
3 — Muallim Bekir Veysi Ef. (Hüseynikli) Tabiiye, Fizik-Kimya.
4 — Muallim Şerif Ef.: Riyaziye, Fransızca.
5 — Muallim Kemal Aziz Bey. Fransızca (338-340 R.) yılları arasında.
6 — Muallim Dr. Ali Kemal Bey.: Hıfzussıha.
7 — Muallim Hafız İbrahim Ef.: Kuran-ı kerim, Hüsn-i hat.
8 — Muallim Hafız Mehmet Ef. (Kömürlüoğlu) Arabi Sarf ve Nahiv.
9 — Muallim Lütfi Ef.: Tarih-Coğrafya, Riyaziye.
10 — Muallim Hacı Hüseyin Ef. (Kâmilzade): Hüsni hat.
11 — Muallim Hafız Osman Ef. (Kâmilzade): Kuran-ı kerim, Riyaziye, Tarih, İlâhi.
12 — Muallim Mehmet Ef. (Gökcüzade): Ulûm-i diniye.

Hocalarının hepsi de kıymetli ilim adamları olduğundan çalışkan talebe, bunlardan istifade etmiş ve feyz almışlardır. Ancak idare ve disiplin bakımından çok zayıfdı, hattâ mektebin çalışkan talebelerinden İmam Ef zade Müfid, bir gün siyah tahtaya şöyle rümuzlu bir resim yaparak idareyi tenkit etmişdi. (1)

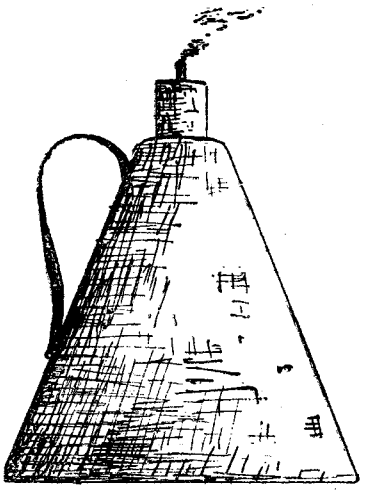

Resim: 36 — Darülhilâfedeki idaresizliği tenkit

(1) Yerli olarak tenekeden yapılan böyle bir kabın içerisine gaz doldurulur ve uzun, ince bir pamuk fitil de kapağındaki hususi bir deliğe geçirilmiş olduğu halde gazın içerisine konulur ve yakılırdı, üzerinde şişe olmadığı için çıkan isler ve koku her tarafı kaplardı, bununla beraber ışığı da pek azdı, buna Harputda İdare, Dındik veya cınik gibi isimler verilirdi, çok defa matbah ve ahırlarda kullanılırdı. İşte Müfid, bu resmi siyah tahtaya çizerek altına da (Mektebin idaresini tenkit kasdiyle) idare yazmışdı. Etrafa ışık vermeyen kör kandil manasına.

Bu mektebin talebeleri başlarına, medrese talebeleri gibi ince sarık sararlardı, bir hususiyeti de müdavim talebe, eski medrese talebeleri gibi askere alınmazlardı.

Bu mektepde, derslerden teneffüslere çıkmak ve teneffüslerden derslere girmek için çok tuhaf bir usul kullanılırdı, mektebin mubassırı ders saatları sonunda sınıfların kapısında gözükür ve (hitam) talebe teneffüslerden sınıflara döndüğü ve hocalar sınıflara girdikleri zamanlarda da yine kapıda (Mübaşeret) diye yüksekce seslenirdi.

Mektep, 1/Mayıs/1924 (1340. R) tarihinde lâğvedilerek yerini İmam - Hatib mektebine bırakmıştır.

Talebe mevcudu 90 - 100 arasındaydı.

Resim : 37 — Darülhilâfede okuyan öğrencilerin kıyafeti

2 — İMAM - HATİP MEKTEBİ

Tevhid-i tedrisat kanununun neşrinden sonra 1924 (1340. R) tarihinde Harputdaki Dârülhilâfenin lâğviyle yerinde İmam-Hatib mektebi namiyle bir mektep açılmışdı.

İdare, yine Nasıh Ef. nin müdürlüğü ile devam ettirildi; fakat muallim kadrosu yarıdan aşağıya düşmüşdü.

Edebiyat ve türkçe muallimliği Abdülhamid Hazmi Ef. ile Ömer Naimi Ef. arasında nevbetleme yapılıyordu.

Ömer Naimi Ef. Ankara hukuk fakültesine kaydedilmek üzere bu vazifeden 1928 (1344. R) yılında ayrılmıştı. Yerine Türk edebiyatı muallimliğine vekâleten babası Müftü Kemal Ef. tayin edildi.

Dârülhilâfe teşkilâtındaki talebe mevcudu yüz iken şimdi bu mevcut yarıya düşmüş ve sonra lâğvedilmişti.

3 — DARÜLMUALLİMİN:

1883 yılında ve vali Abdünnâfi Ef. zamanında Elâziz merkez kasabasında bir Dârülmuallimin görmekteyiz ki Askeri Rüşdiye mektebi yanında rağbet görememiş ve az zaman sonra kapanmıştır. Talebesi ancak 10 kişiden ibaretmiş.

Aradan çeyrek asır geçmiş, Meşrutiyet ilân edilmişdi.

Elâziz vilâyetinin umumî meclisi köylerde ve kasabalarda şimdiye kadar mevcut ve bilâhere açılacak iptidai mekteplerine muallim yetişdirmek gayesile memlekette bir Darülmuallimin açılmasını kararlaştırmış, şehrin batısında Beş Kardeşlerden sonra şosanın sol tarafında oldukça büyük iki katlı bir bina inşasına başlanmış, bina biter bitmez mektebin muallim kadrosu da tamamlanarak 1909 tarihinde (Mamuretülaziz Darülmuallimini İptidai) namile ikinci defa olarak açılmışdı. Evvelâ iki sınıflı, sonra her sene birer sınıf ilâvesiyle bilâhere beş sınıfa çıkarılmışdı.

İlk müdür, Ömer Lütfi Bey namında İstanbul Darülmuallimininden mezun bir zattı. (1) Müdür muavini ise İzmirli Mustafa Reşad Beydi. (sarıklı) kâtip Baki Bey namında bir zattı.

Muallim kadrosunda hatırımda kaldığına göre şu zatlar vardı.

Rahmi Bey: (Riyaziye)
Saçlı Ahmet Ef. (Farsca)
Ali Şefik Ef. (Arabi ve Türkce kavaid)
Hasan Fehmi Ef. (Ziraat)
Kömürlü İbrahim Ef. (Hikmet-Kimya)
İspirzade Cemil. (Tarih-Coğrafya)
İspirzade Kâmil Bey. (Malûmat-ı medeniye)
Tahsin Bey. (Riyaziye)
İbrahim Bey. sarıklı (Darendeli) (Kuran-i kerim)
Haykazon Ef. (Musiki)
Sahak Ef. (El işleri-Resim)
Hasan Ef. (Hüsni hat)

(1) Ömer Lütfi Bey, esasen Ağınlıydı. Emekli olarak İstanbul'da Cerrahpaşa'da oturmakta iken 1957 de ölmüştür.

Hatırımda kalanlar bunlardır. Mektepde şu dersler okutturulurdu:

Kuran-ı kerim ve malûmat-ı diniye, İlm-i ahval-ı ruh, Fenn-i terbiye, Kavaid-i edebiye, Sarf ve nahiv, Kıraat ve İmlâ, Ezber ve inşa, Tahrir, Hüsnihat, Lisan-ı Arabi, Lisan-ı Ecnebi, Hesap, Cebir, Usul Defteri, Hendese ve Fenn-i mesaha, Kozmoğrafya, Tarih-Coğrafya, Ziraat, Hikmet-i Tabiiye, Kimya, Hayvanat, Nebatat, Tabakat, Teşrih ve Fiziyoloji, Hıfzüssıha-i mekâtip, Ahlâk ve Malûmat-ı medeniye, ve honukiye ve iktisadiye, Musiki, Resim, El İşleri, Terbiye-i bedeniye ve Usul-ı tedris ve tatbikat.

Mektep, nehariydi. Umûmi bütçesinde talebe tahsisatı diye bir fasıl vardı, bu fasıldan her talebeye ayda 60 kuruş bir para verilebilirdi ki, o zaman 60 kuruşun oldukça büyük bir kıymeti vardı. Talebeler bu para ile kitap, defter, kalem-kâğıt gibi mübrem ihtiyaçlarını temin ederlerdi.

Ömer Lütfi beyin tahvilinden sonra 1917 tarihinde Müdürlüğe Hamdi Bey geldi. Bu zat, hakikaten tam mesleğinin adamıydı.

Mektebin umûmi imtihanlarına 1913 yılından itibaren 1916 yılı sonlarına kadar her sene arkadaşlar tarafından mümeyyizliğe çağrıldığım için mektebin hususiyetlerine vakıfdım. Hamdi Beyin zamanı mektebin en parlak devresini yaşamışdır.

1/Mart/1921 tarihinde ise mektep müdürü olarak Bedreddin beyi buldum, Hamdi Beyi aratmıyordu. O da kültürlü ve müteşebbis bir zattı.

Birinci cihan harbi içinde mektep, ciheti askeriye tarafından depo, hastane olmak üzere işgal edilmişdi. Mektep, şimdi Atatürk ilk okulunun bulunduğu yerde (Eski Misak oğlunun evi) ne ve harpten sonra yine eski binaya taşınmışdı. Bu mekteplerdeki son bir hâtıramı da kaydetmeden geçemiyeceğim.

21/Kasım/1921 pazartesi günü bu mektepde Harp şehitlerinin ruhlarına ithaf edilmek üzere bir mevlid-i şerif okutturuldu.

Hükûmet erkânından başka Harput âlimleri arasından İmam Bedreddin Ef., Hoca Mehmet Said Ef., Müftü Kemal Ef., Hacı Kerim Ef. ve sair bir çok davetli vardı. Mevlidi, Kâmil zade Hâfız Osman Ef. ile Kurra hoca zade Hâfız Mehmet Ef. (Doktor Erdem) okudular. Hacı M. Said Ef. gayet müessir ve beliğ bir dua etmişdi, Sesi şimdi kulağımda gibi...

Bu mektebin talebe adedi 110-120 arasındaydı.

Sonraları bu mektep, bir yangın neticesi içindeki bütün ders levazımı, kütüphanesi ve sairesiyle tamamen yanıp gitmişdi. Bilahare 1924 (1340 R.) tarihinde yine bu nam ve tam kadro ile Arslan Pınarındaki eski İdadi mektebinde yatılı olarak tekrar açıldı.

Müdür: Mirat bey: Tabiiye.
Müdür Muavini: Ali Alagöz: Edebiyat.
Emin bey: Tarih-Coğrafya.
Veysi bey (Hüseynikli): Tabiiye.
Hikmet bey: Fransızca.
Kemâl Aziz bey, 1925 (1341) yılında altı ay kadar bu mektepde Fransızca öğretmenliğinde bulundular.
Şükrü bey (Çeçen): Matematik.
Vehbi bey: Fizik-Kimya.
Nurettin Ormancı: Tarih-Coğrafya.
Fikret: Meslek dersleri.
Servet: Usul-i tedris.
Avni: Resim
Abdurrahman: Beden terbiyesi.
Süruri: Müzik.
Hafız Osman Öge (Kâmilzade): Kâtip ve Anbar M.

Bu mektep, 1928 - 1929 ders yılı iptidalarında Elâzığdaki eski Alman mekteplerinden Darüleytam olarak kullanılan bir binaya, Darüleytam da Aslan pınarındaki eski İdadi mektebine nakledilmiştir.

Müdür: Faik Uluğ.
Halim bey (Ağınlı): Usul-i tedris.
Rahmi Onur: Fransızca.
Cemil İspir: Tarih.
Küçük Rahmi: Türkçe.

muallimi olmak üzere ufak bir değişiklikle tedrisata devam edilmekte iken 1932 (1348 R.) tarihinde tamamen kapatılmıştır.

Bu yatılı devrede mektebin talebe mevcudu 160 - 180 arasındaydı.

4 — DÂRÜLHARİR (İpekcilik Mektebi)

Harput ve Elâzığda koza, ipek tohumu ve ipekcilik sanayiinin ne kadar ileri gittiği hakkındaki notlarımı İktisat bölümünde bulacaksınız. Ancak burada bu sanayie ait müessese ve tarihinden bahsedeceğim.

Meşrutiyeti müteakıp 1908 (1324. R) memleketin her tarafında bir kalkınma hareketi hissedilir derecede göze çarpmaktaydı. Bu arada ipek tohumu, koza ve ipekciliğin ihyası için Harputlular, bu sanayi hakkında bilgi edinmek üzere memleketin yetiştirdiği bir avuç genci Bursa Dârülharrine tahsile göndermişlerdi. Hatırımda kaldığına göre bu gurubun arasında Hacı Ziya beyzade Zeki, İspirzade Kâmil, Sarı Eyipzade Salih, Hacı Seyfullâhzade Şükrü ve Süryani Aziz Efendiler vardı. Bunlar tahsilden döndükten sonra bir aralık bu sanayi üzerinde münferiden, bir

aralık da şirket halinde çalışdılar, bu yolda büyük ilerlemeler kaydedilmişdi.

Bu terakkiyi gören hükûmet idarecileri, masrafı hususi idare bütçesinden temin edilmek suretiyle bir Dârülharirin açılmasına karar aldılar ve yukarı Mezriada Merhum Ferit Ef. nin cadde üzerinde yaptırdığı hususi binada bir Dârülharir (İpekcilik) mektebi açıldı ve tedrisata başlandı. Talebe mevcudu ondan fazlaydı, bunların arasında yalnız şu gençlerin isimlerini hatırlıyorum: Hacı Ziya beyzade merhum Mehmed bey, Kemal Aziz bey (Türkiye Kredi bankası umum müdür muavini) Gafur Sunguroğlu (Tüccar) Vecihi Agan (Tüccar), merhum Kara Kemal ve baytar Ethem.

Mektebi evvelâ Ziraat müdürü Emin bey idare ediyordu. Sonra müdürlüğe Akif bey namında bir zat geldi. Bu mektep mezun da vermiştir, mezun olanlara mesleklerinde teşebbüse geçmeleri için hususi idare bütçesinden her talebeye merasimle bir mikroskop, bir havan, yüz lira para ile Bursa tohumundan bir paket de tohum verilmişti. Gençler de aralarında Mamuretülâziz Türk tohumları birliği namile bir şirket kurmuş ve çalışmağa başlamışlardı.

Fakat maalesef harplerin çıkışı ve devamı dolayısiyle bu müessese de randıman vermeden kapandı, gitti.

5 — NAFIA FEN MEKTEBİ

Bugün Elâzığda açılmak istenilen Teknik Okul, esasen bundan otuz otuz beş sene evvel mevcuttu. Hususi idare tarafından şimdi hükûmet caddesinde Kerim Sunguroğlu evi olan binada açılmıştı. Müdürü Namık bey namında bir zattı. Mühendis Muhtar bey namında bir de öğretmeni, 30 kadar da talebesi vardı. Mezun da vermiştir. Mezunlardan bazılarının isimlerini hatırlıyorum:

Rahmetli Fahri Kuran (Doktor Erdemin kardeşi), Ali bey, Şefik bey (Malmüdürü Yaşar beyin damadı) ve saire. Sonra bu mektep kadrosiyle Ankaraya alınmıştı.

6 — KIZ VE ERKEK SANAT MEKTEPLERİ:

Elâzığ merkez kasabasında 9/Aralık/1915 (1331 R.) tarihinde ve vali Sabit beyin zamanında hususi idareden verilen altı bin liralık tahsisatla bir erkek sanayi mektebi açılmışdı. Talebe mevcudu 40 dı.

Ayni tarihde, Hacı Ziya bey merhumun Nail bey mahallesindeki köş-

kü ise hususi idare tarafından satın alınarak burada da bir ünas mekteb-i iptidaisi açıldı. Talebesi 100 den fazlaydı.

7 — İLK MEKTEPLER :

Bundan evvel 1907 (1323 R.) tarihinde Elâzığ merkez kasabasında iki muallime ve bir mübassıra ile idare edilen bir kız mektebi varsa da pek rağbet bulmamış, kapanmışdı. Talebe mevcudu 48 di.

Erkek mekteplerine gelince, üç iptidai mektebi vardı. 90 talebesi bulunan Merhum Hüsnü beyin (1) Burhan-ı terakkisi, 103 talebesi bulunan İbrahim Ef.nin ve 69 talebeli Hacı Raşit Ef. nin (2) mektepleri vardı.

7/Nisan/1914 (1333 R.) tarihinde ise bir nümune iptidaisi açıldı. Baş muallimi Tahsin bey namında bir zat olup İstanbul Dârülmuallimininden mezundu. Zamanında memleket kültürüne büyük hizmetleri görülmüştür. Talebe mevcudu 70-80 arasındaydı.

(1) Sonraları Maarif Müfettişi olmuşdu.
(2) Dayağı ile meşhur Deli Hoca.

3 — Akalliyetlere ait mektepler

ERMENİ MEKTEPLERİ:

Ermeniler, Amerikan ve Fransız mekteplerine gönderecekleri çocuklarının ilk tahsillerini kendi cemaatları tarafından idare edilen hususi mekteplerinde yaptırırlardı.

Bunlardan biri, Şehroz mahallesinde Surp Agop kilisesinin bitişiğinde, diğeri de Gürcübey mahallesinde İğdeli kilisenin yanındaki mekteplerdi. Tesis tarihleri hemen hemen birbirine yakın ve takribi olarak 1885 - 1887 yılları arasıdır.

Surp Agop kilisesinin bitişiğindeki mektep, son zamanlarda Ermeni cemaatı tarafından mühim mikdarda para yardımları yapılmak ve etrafındaki evler satın alınmak suretiyle yeniden büyük ve oldukca modern bir şekilde yapılan ve ismine de Garmir - Kolej (1) denilen üçüncü bir mektepleri daha vardı ki, ders proğramlarına göre bizim İdadi mektepleri derecesindeydi ve ayrıca iptidai sınıflarını da içine almıştı.

Bu mektepden mezun olanlar arasında Ropen Zarifiyan ve Telgadintzi gibi ermeni edebiyatında şöhret ve nam kazanmış kimseler vardı.

1915 yılında ve birinci cihan harbinden sonra bu mektepler de Harput gibi çökmüş ve tarihe karışmıştır.

Garmir Kolej ve ilk kısımlarında talebe mevcudu 100 - 120 kadardı.

İğdeli - Kilise mektebinde ise 70 - 75 talebe mevcuttu.

Ermeni mektepleri hakkında meşhûr istatistikci Vital Cuinet 1886 (1302 R.) tarihinde bizlere şöyle bilgi vermektedir:

«Grekorien Ermenilerin mektepleri, İstanbul Ermeniler sosiyetesine mensup şahıslar tarafından idare edilirlerdi. Bu mekteplerde Türkce, Fransızca, Ermenice lisan dersleriyle Din, millî Ermeni tarihi, Coğrafya, Aritmetik, Geometri, Fizik, Kimya, Resim ve saire olmak üzere daha mütekâmildi, kız mekteplerinde ise Dikiş ve Süsleme dersleri vardı.» (2)

Bir de Süryani mahallesinde bir ilk mektep daha vardı ki, bu mektebe de süryanilerin çocukları giderdi. Talebe mevcudu 40 - 50 arasında mütebeddildi.

---

(1) Kırmızı kolej, manasına.

(2) Vital Cuinet, Turquie D'Asie Géographie Administrative Statistique Vilâyet de Mamuretül-Aziz Merkez sancak de Kharpout-Mezre, s. 315 ve dv. Alman Arkeoloji Enstitüsü, N. A. III. 83.

4 — Ecnebi Mektepleri

A — AMERİKAN FIRAT KOLEJİ:

Amerikalılar, Harput'a 1856 (1272 R.) tarihinde gelmişlerdir. Harputda Amerikan Misyon teşkilâtı kurmak için ilk gelen «George W. Dunsmore» namında bir gençmiş ve kısa bir zaman Harputda kalmış. Sonra 1857 (1273 R.) tarihinde C. H. Wheeller namında bir zat gelmiş ve aynı yılda O.P. Allen ile H.N. Barnum da ona iltihak etmişler. Bunlar Harputda Ermenilerin kesafet itibariyle fazla bulundukları Şehroz mahallesinde bir kaç bina satın alarak işe başlamışlardı. İşte bu üç Amerikalı gayeleri uğrunda her fedakârlığa katlanarak son derece ciddi çalışmaları neticesinde ve seneden seneye bir az daha inkişaf ettirilmek suretiyle 1876 (1292 R.) tarihinde oldukça büyük bir protestan mektebi kurmağa muvaffak oldular, Müessese kurulunca müdürlüğünü C. H. Wheeller deruhte etti. Bunlardan O. P. Allen Amerikaya döndü ve H.N. Barnum ise C. H. Wheeller'in yardımcısı olarak Harputda kaldı.

Bu çalışma senelerinde C. H. Wheeller kızını Mr. Barum ile evlendirmiş ve bu sıhriyet, çalışma ve ilerleme hususunda daha fazla samimiyet ve muvaffakiyet temin etmiştir. Mr. Wheeller'in ölümü üzerine ki, bu ölüm tarihi takriben 1879 (1295 R.) senesine tesadüf etmektedir; çünkü bu tarihden bir sene sonra Mr. Barnumu Vilâyet maarif komisyonu azalığında ve ayni zamanda müessise müdürlüğünde görmekteyiz. O tarihde mektebin 100 talebesi varmış.

Mr. Barnum zamanında müessese çok ilerlemiş ve genişlemiştir. Eski mektebin bulunduğu yerin üst tarafları dağ tepelerine kadar ıslâh edilmek ve bir kısım ermeni evleri satın alınmak ve eski binalar yıkılmak suretiyle buralara yeni yeni muntazam binalar yaptırılmış, binaların araları ağaçlandırılarak müessese geliştirilmiştir.

Mr. Barnuma ben yetişdim, orta boylu, zayıf, mavi ufak ve keskin gözlerinden zekâ derecesini ölçmek. mümkündü. Daima siyah redingot ve siyah çizgili pantalon giyer, başına da melon bir şapka koyardı. Beyaz sakallıydı, Harput'a genç iken gelmişti, demek oluyor ki, bu sakalı Harput'da ağartmıştı, çok terbiyeli samimi ve Türk dostu bir zattı. İdare ve kültür bakımlarından vazifesinin ehli olması dolayısiyle Ermeni çoğun-

luğunu mektebine kazandırmış ve aynı zamanda islâm unsuru ile de yakından münasebetler tesis ederek kendisini bütün muhite sevdirmişti. Buna mukabil Harputluların o zamanki aşırı taassup zihniyeti, bir tek müslüman çocuğunu bu mekteplere vermeğe maalesef mâni olmuş, ancak meşrutiyetten sonra mahdût bir kaç Türk, çocuklarını bu mekteplere kaydettirebilmişlerdi.

Mr. Barnum şöyle böyle türkçeyi de öğrenmiş; fakat kendi şivesiyle tatlı bir şekilde konuşurdu. Bunu şu misal ile tebarüz ettireceğim. Mr. Barnum bütün müessese ihtiyaçlarının çarşı ve pazarlardan satın alınmasına, Kayacan isminde bir ermeniyi memur etmişti. Kayacan, bu yüzden az zaman içinde zengin olmuş, bunu çekemeyen açık göz bazı Ermeniler, Mr. Barnum'a müracaatla: Kayacanın hırsızlığından ve bu işin kendilerine verildiği takdirde müessesenin mühim mikdarda faydalanacağından bahsetmişler... Bunlar konuşurken gerek sözlerinin ve gerekse tavır ve hareketlerinin samimi olmadığını anlayan Mr. Barnum cevaben: — Biz, zannediyoruz ki sizleri her hangi birinizi bu işe memur etsek çalacak.. Lâkin biz, arzu ediyoruz ki bu adam biz çalsın diye bunları nezaketle dairesinden koğmuştur.

Mr. Barnum müslümanların da dostuydu, bunların dinî bayramlarına çok hürmetkârdı. Bayramın birinci günleri yanında daha genç bir Amerikalı ile Kolej Profesörlerinden biri (1) olduğu halde elinde bastonu, başında silindir şapkası Şehrozdan kalkar, yürüyerek şehre gelir, bu büyük kasabada ne kadar namlı âlim ve eşraf varsa sırasıyle bunların konaklarına uğrar, bayramlarını tebrik eder, zemin ve zamana dair konuşur, tekrar müesseseye dönerdi.

1892 (1308 R.) tarihli bir Mamure tülâziz salnamesinde mevzuumuzla alâkalı olarak şu satırlara rastlıyoruz: «Harputda Amerikalı misyonlar tarafından 30-35 senedenberi mutaaddit mektepler tesis edilerek geçen sene yapılan ve Koleç denilen, bizim idadiler ayarındaki mektepleri pek metin ve rasin bir daire olup şehrin de en letafet ve nezaretli mevkiindedir» demek oluyor ki, taş mektep bu tarihlerde yapılmiş ve Fırat Kolej namını da yine bu tarihlerde almıştır.

Mr. Barnum kızını bu teşkilâtta çalışan Mr. Henry Riggs ile evlendirmiştir ki, bu zatı da sonra müdür olarah göreceğiz. Mr. Barnum 1898 (1314 R.) tarihinde Harputda öldü. Yerine Dr. C. F. Gates tâyin edildi ve 1902 (1318 R.) tarihine kadar bu vazifede kaldı, sonra İstanbulda Robert Kolej başkanlığına tâyin edilince Harputdan ayrıldı. O tarihlerde mekte-

(1) Qok defalar Tenekeciyan Nikoğos Ef. bu, aynı zamanda tercümanlık da yapardı.

bin ilk-orta ve lise kısımlarında talebe mevcudu — 1100 — e kadar yükselmişti.

1903 (1319. R) tarihinde Mr. Henry Riggs müessise müdürlüğüne

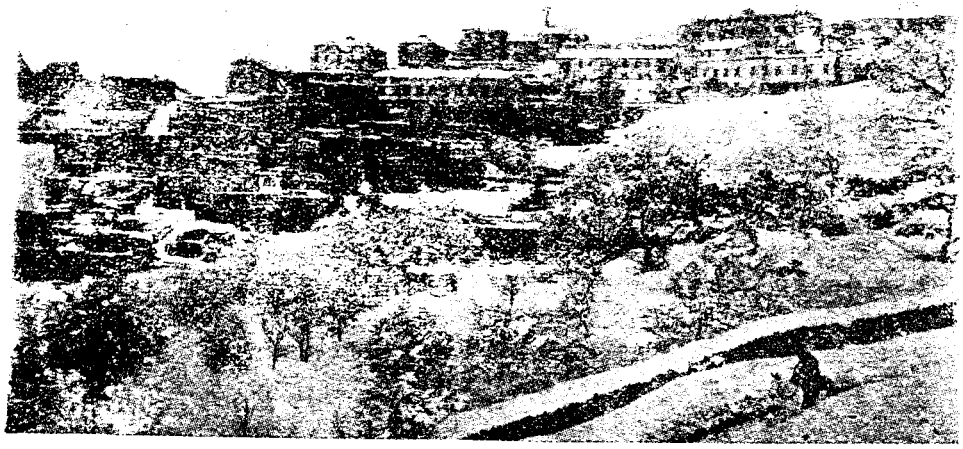

Resim: 33 — Amerikan mektepleri. Umumi manzara

tayin edildikten sonra müessise en olgun ve verimli çağına erişmişdir. Şehroz ermeni mahallesi emlâkinin hemen % 75 - 80 i bu müesseseye intikâl etmişti. Bu mahlleyi ikiye ayıran Çahpur yolunun üst kısmı kâmilen, alt tarafı ise kısmen müesseseye mal edilmişdi ki, takribi 50-60 bin metre kare arazi üzerinde çok büyük binalar, kız ve erkek kolejleri, halıcılık, marangozluk, tenekecilik, kunduracılık, ciltcilik, dikiş-biçki, musiki, sanat atölyeleri için de ayrı ayrı binalar ve salonlar yaptırılmıştı. Müessese sabahın erken saatlerinden akşamın geç vakıtlarına kadar bir arı kovanı gibi işlerdi.

Sanat şubelerinde çalışanlar bir kaç sene zarfında ihtisas sahibi, usta olarak çıkarlar ve istikballerini temin ederlerdi. Yüksek kısımdan her sene mezun olanların sayısı 30-50 arasındaydı. Bunlardan çoğu Avrupaya veya Amerikaya giderler, orada yüksek tahsillerini yapdıktan sonra memlekete döndükleri zaman, kendi istekleri üzerine ve bir ideal uğruna mutlak surette köy ermeni mekteplerinde muallimlik vazifesi alırlardı. Feragat ve fedakârlığın bu canlı misallarını bizzat görmüş bir müşahid sıfatile gençlerimize ibret olmak üzere kaydediyorum.

Mr. Henry Riggs 1910 (1326. R) tarihine kadar bu vazifede kaldı ve Amerikaya döndükten sonra kendisini aynı yıl kardeşi Mr. Ernest W. Riggs takip etti.

Çahpur yolunun üst tarafındaki yamaçlarda Kolejden başlıyarak Çahpur yolunun nihayetine kadar birbiri üstüne üç sıra geniş yollar yapdırılmışdı. Teneffüs saatlerini talebe bu yollarda geçirirdi.

Amerikalılar, Mr. Barnum zamanında Selvipınarının alt tarafındaki bir kaç bahçeyi satın alarak geniş bir çiftlik haline sokmuşlardı. Yaz aylarını burada inşa ettirdikleri kır evlerinde geçirirlerdi. Bahçeleri imar ve havuz başları ile tenis kortları tesis etmişlerdi. Bahçelerin ortasında bir de mezarlıkları vardı ki, müdür Mr. C. H. Wheeller ve Mr. Barnumun mezarları buradaydı, bunlardan başka daha bir kaç mezar vardı, bahçelerin ortasında, yeşillikler arasında beyaz taş sütunları altında yatan bu ölülere ben, mesut ölüler derdim; çünkü bir ideâl uğrunda bütün ömürlerini bu ideâlin tahakkukune vermek suretiyle çalışmış ve sonunda da muvaffak olmuşlar, şimdi ise ana yurtlarından binlerce fersah uzaklarda sessiz sedasız bu köşeye, faniye çekilmişlerdi.

İşte yukarıda bahsi geçen yamaçlardan birbirine müvazi olarak geçirilen yollar bu bahçelere kadar giderdi. Amerikalılar ile harp halinde olduğumuzdan dolayı Kolej talim heyeti bu tesislere birer bekci bırakarak Harput'dan ayrılmışlardı. Kolejin musiki profesörü piyanist dostum Samuel de ailesile bu bahçe evlerinden birinde oturuyordu. Köşklerden birine de beni davet etti, bir kaç ay beraberce kaldık ve çok samimi bir yaz geçirdik.

Bu müessesenin bir diploma merasiminde ben de bulunmuşdum. II/Haziran/1914 çarşamba günüydü. Amerikalılar, Valiyi, (2) ve mekteplerle alâkalı bazı zevatı da bu törene dâvet etmişlerdi. Ben bu tarihde Encümen kâtibiydim, Vali, Matbaa Müdürü Cemil beyle beni de beraberine aldı. Çahpur yolunun sol tarafındaki geniş Verjeranın (3) önünde karşılandık, içeri girdiğimiz zaman salon hıncahınç Ermeni aileleriyle dolmuştu, Vali ve maiyeti kendilerine tahsis edlen koltuklara oturdular,

(2) Mazhar Müfid beyin ağabeyisi Kâzım Müfid Bey.
(3) Ermenice konferans salonu.

ziller çalındı ve merasim başladı. O sene diploma alacak 16 erkek (4), II kız (5) yeknesak ve tertemiz elbiseleriyle salona alınarak davetlilere takdim edildiler, nutuklar söylendi, nefis müzik parçaları çalındıktan sonra diplomalar verildi. Sonra Müessese Müdürü Mr. Ernest Riggs Vali ile birlikte maiyetini evine davet etti, dondurmalar, pastalar ikram edildi.

Resim: 39 — Amerikan mektepleri. İdare ve kız kolejleri kısmı

Şimdi bu Müessise hakkında ecnebi kaynaklardan alınan bazı parçaları kayt etmeden geçemiyeceğim. Bunlardan birisi, Vital Cuinet eserinde şöyle yazar: «Protestan Ermeniler için Amerikalıların idaresinde türkçe, ingilizce, ve ermenice lisan dersleriyle beraber Tarih, Coğrafya, Fizik, Geometr, Tabii ilimler, Kimya, Resim ve Çizgilerden ibaretti Yüksek Kız mekteplerinde ise her türlü iğne işleri de gösterilirdi, bu mektepler Amerika Misyonerleri tarafından idare edilirlerdi.» (6)

---

(3) Diploma alan 16 gençten 6 sı Arapkirli, 2 si Harput, 2 si Mezria, 1 i Çemişkezek, 1 i Hüseynik, 1 i Hogulu, 2 si Bitlisli, 1 i Gürünlüydü.

(5) 11 kızdan 4 ü Harputlu, 2 si Arapkir, 2 si İçmeli, 1 i Diyarbekir, 1 i Mezria ve 1 i Hoguluydular.

(6) Vital Cuinet, Turquie D'Asie Géographie Administrative Statistique, 2 inci c., s. 350 ve dv. Alman Arkecloji Enstitüsü, Taksim. N. A. III.83.

İkincisi ve daha mühimmi İngiliz Seyyahı H. F. Tozer dir. Eserinde Harput ve batı Dicle diye ayırdığı IX. uncu kısımda bu mekteplerden ve bu Müesseseden uzun uzadıya bahs eder, ben bu yazılardan ancak bir hulâsa alıyorum: «Bu Müessese üç sene evvel (7) başlıca zeki ve gayretli bir zat olan Mr. Wheelerin sarf ettiği gayretlere borçlu olarak kurulmuştur. Bu zat, her kısımda zeki hıristiyan Liderler yetiştirmek suretiyle bütün memlekette bir hıristiyan medeniyeti kurmak gayesiyle, bu iş için Amerikada 12.000 lira kadar bir para toplıyarak Harputa gelmişti. Bu mekteplerin şehirde bulunan diğer mekteplerden daha yüksek bir mevkii vardı, bu mekteplere mutad ücreti veren herkes kabul ediliyordu, sonraları Muallim mektebi ve daha yüksek bir mektep olarak mustakil bir vaziyette Fırat Kolej kuruldu. Bu iki kısımdan evvelki ilk kısımda 80 talebe vardı, bu talebeler arasında siyah tahtada toplama ve çıkarma ameliyyeleri yaptırdık, bunlar oldukça çabuk hesap yapmaya alışık bir Oxford Koleji muhasebecisi olan arkadaşımı bile şaşırttı.

Bu kısımda öğretilen mevzular, İncille beraber iptidai İngilizce ve Türkçe, Aritmetik, Cebir, Tarih ve saireydi. Bu mekteplere talebe memleketin bütün kısımlarından Fırat üzerinde kuzeye doğru Eğin, Arepkirden, güneye doğru Diyarbekir ve Bitlise kadar her tarafdan Misyönerlere bağlı mahalli mekteplerden seçilerek geliyordu.

Diğer yüksek Kolej kısmında da 33 talebe vardı, bunların senelik yatılı pansiyon ücretleri beş lira, tahsil parası ise daha az bir şeydi. Bu kısımda okuyanların çoğu Porotestan olmalarına rağmen bazıları Süryanilerdi, asıl büyük ekseriyeti Ermeniler teşkil ediyorlardı; fakat bunların içerisinde Türkçe, Kürtçe, eski ve yeni Ermenice bilenler çoktu. Lisan bakımından bunları imtihana tabi tutarak Rabbın duasını (Lord's Prayer) bu lisanlar üzerine ayrı ayrı okumalarını istedik, bunlardan birisi eski Ermenicede çok muvaffak oldu. Bu lisanın Oxford'da olmadığını söylediğim zaman Mr. Wheeler bu talebeye, eğer rica ederlerse Oxford'a Ermenice Profesörü olarak gitmek isteyip istemediğini sordu, talebe, hemen müsbet cevap verdi. Kara gözleri ve cansız çehresinin keskin hatları, bu çocuğun Ermeni değil de bir Kürt fiziyonumisi taşıdığı hissini bende uyandırdı.

Çalışmaların takip ettiği istikamet çok genişti, yüksek kısımda Türkçe, Fransızca, Fars dilleri, Hukuk, tabiî ,aklî ve ahlâkî Felsefe, Geometr, Astronomi, Fiziyoloji, Neoloji, Müzik ve Resim vardı. Bu talebelerin İngilizce iyi bildiklerini görerek hocalarının ricası üzerine ben ve arkadaşım, onlara kendi dilimizde kısa bir hitabede bulunduk. Ondan sonra Kütüphaneyi gezdik.

---

(7) Yazar gerçi kuruluş tarihini, kendisinin ziyaretinden üç sene evvel, yani 1877 tarihinde kurulduğunu söylüyorsa da, doğrusu bizim yukarıda işaret ettiğimiz gibi 1857 dir.

Kolejin Müsümanlara karşı olan vaziyyetini sorduğum zaman, o imane sahip olan insanları talebe olarak kabul ettiklerini ve cesaret ettikleri takdirde epeyce Türkün oğullarını göndermek istediklerini; fakat memleketteki mutaassıp zümre tarafından belki de fena muameleye maruz kalmaktan korkduklarını söylediler. Misyonun ilk günlerinde, Müslümanlar tarafından kuvvetli bir muhalefet işaretleri belirmiş ise de sonraları onlarla da dost olduklarını söylediler.

Akşam üstü, Dr. Barnum ile beraber Misyonerlerin yaz aylarını geçirdikleri şehirden bir mil uzaklıkta bulunan iki evli bir bahçeye gittik. yol, toprağın uçurumlara doğru kaymağa başladığı dik yokuşlar boyunca uzanıyordu; fakat sırtın en tepesine çıkmak için bir noktada buradan ayrıldık, burası şehirden daha yüksekteydi. Hâkim olan manzara Güneye doğru Toros, kuzey ve batıya doğru da Anti Toros silsilesini ihata eden muhteşem bir dağ panoramasıydı, Anti Toroslar, civarda bulunan Arapkirle Eğine, onların arkasından da Fıratın yukarı vadisine doğru uzanıp gidiyordu. Ayağımızın altında toprağın meyillendiği yerde, ortada bulunan bir çöküntü de Muradın seyr ettiği istikameti çiziyordu.

Bahçeye vardığımız zaman tepenin kenarında hoş bir mevkide kendimizi bulduk. Burada Misyonun âzaları bulunan Mrs. Wheeler, Allen, ve Brovne ile diğer iki kadın ve bir kaç çocukla karşılaştık. Açık havada ve evlerin önündeki geniş sahada yemek yedik ve sonra hep birlikte oturup konuşduk. Gayet tabii olarak muhaveremiz, daha çok memleketin vaziyeti ve va'd ettiği şeyler üzerine çevrildi. Mr. Wheeler, bugün veya yarın İngilizlerin Ermenistanın idaresini deruhde etmelerine şiddetle tarafdardı, şimdi gönderilen Konsolosların zamanla Devlet mümessili veya salâhiyettar müşavir mevkiini deruhde edeceklerini ve bunun daha kat'i bir kontrol haline geleceğini düşünüyordu. Böyle bir hareket tarzına karşı diğer Avrupa Devletlerinin göstereceği tabii kıskançlığa işaret ettiğim zaman bu, tedrici bir şekilde yapılırsa böyle bir kıskançlığın da ortadan kalkacağını düşündüğünü söyledi. Bundan başka bir ümmit olmadığını; çünkü Ermenilerin memleketi kendi kendilerine idare etmekten âciz olduklarına hepsinin karar verdiklerini söyledi, Hanımlar da, yerli müslüman halkdan bazı şikâyetlerde bulundular.

Amerikalı iyi arkadaşlarımızdan ayrıldığımız zaman hemen hemen karanlık çökmüştü, atlarımıza binerek Dr. Barnumun rehberliği ile şehre döndük ve geceyi onun evinde geçirdik. Ertesi sabah, kızların mektebini ziyaret ettik, burada da talebeler yatılıydı ve mevcudu ise 35 kadardı, öğretilen mevzular ise yukarıki birinci kısım mekteplerde okutulan derslerin aynı idi. Bu mektepler de iki evlenmemiş Amerikalı kadın tarafından idare ediliyordu. Harput, doğuya dağılan Misiyon teşkilâtının en mühim merkezlerinden birisiydi. Kayseri, Sivas, Van ve Erzurumda

da birer mümessil ile işe başlamışlar ve bu gibi mektepuleri kurmağa ve yaymağa çalışıyorlardı.

Bundan sonra TOZER kiliseler bahsine geçiyor, uzun uzadı mutalâa yürüttükten sonra Amerika misyonerlerini ve kurdukları bu mektepler hakkında çok sitayişde bulunmakta ve onların feragat-i nefislerini düşünürsek ki, bunun başında vatandan ve medeniyyetten mahrumiyet, yerin tenhalığı, iklimin şiddeti ve bilhassa kış günlerinde cemaatlerini ziyaret için göze aldıkları uzun seyahatların güçlüğiyle ölçülebilir, diye medh-ü sena etmekte ve Ağustosun 19 uncu günü sabahı erken saatlerde at ve katırlarına binerek Harputtan ayrıldıklarını ve seyahatlerinin ikinci safhasına geçtiklerini yazar.» (8)

1951 tarihleri sırasında Ankarada Dil Tarih fakültesi Çin tarihi Profesörlerinden EBERHARDT, Harput ve dolayları halkının Amerikaya akınlarının sebep ve âmilini, bu mekteplerdeki kültür hareketlerinin bir neticesi olarak göstermekte ise de bu fikir doğru değildir. Yukarıda da işaret ettiğim gibi bu mekteplerden çıkan bir çok talebe gerçi Amerikaya, Almanya ve İnyiltereye gitmekteydiler; fakat bunların çoğu yüksek tahsil ve staj için giderler, sonra yine memlekete dönerlerdi. Amerikaya asıl akının başlıca âmili iktisadî durumdur ki, akın bu tarihlerden çok evvel başlamıştır, bunu İktisat bölümünde geniş bir mevzu halinde inceliyeceğiz.

Bu mektebe ve Amerika misyönerlerine ait Amerikadan gönderilen bütün eşya Gümrük resminden muafdı. (9)

Bu mekteplerin idare ve öğretim heyetinde kadın ve erkek 20 ye yakın Amerikalı vardı.

Bu müesseseler I. inci cihan harbinde Amerikalılar ile harp haline geçtiğimiz için 1916 (1332. R) de kapatılmış ve sonra da alâkalılar tarafından satılarak yıktırılmış ve bu suretle tarihe mal edilmiştir.

B : FRANSIZ KOLEJ VE MEKTEPLERİ

Harputda Fransız kolej ve mektepleri kurulmadan 9 sene evvel Fransız Papazları Harputa gidip geliyor ve orada yerleşmek üzere tetkiklerde bulunuyorlardı, hattâ o kadar ki, bu Fransız papazları hakkında memlekette bir aksül'amel zuhurunda bunların umur ve hususlarını deruhde etmek ve kendilerine yardımcı olmak üzere Fransız hükûmeti tarafından

(8) H. F. Tozer, Turqish Armenia and Eastern Asia Minor, London 1881, s. 217 ve dv. Alman Arkeoloji Enstitüsü. İst. Taksim. N. A., III, 83/14.

(9) Başvekâlet arşivi, İrade-i seniye, hariciye, 1292 sene, N. 16180.

1859 (Recep 1276) tarihinde M. Jorj Mille namında birisini de Konsolos vekili olarak Harputa göndermişlerdi. (1) Bu zat Harputda ikameti esnasında etrafı müsait görünce gerekenlere yazdı ve ilk defa olarak da 1868 de Mardinden Abona Padre. Angelo Villarubia (2) namında bir İspanyol zadegân kapusin papası (3) beraberinde Padre. Bervardino, Ad-

Resim: 40 — Harputtaki Fransız mektepleri

(1) Başvekâlet arşivi, İrade-i seniyye, hariciye, yıl, 1276. No. 9321.

(2) Bu zatın anası o zamanki İspanya kıralının süt ninesi olmak dolayısiyle kıralın süt kardeşi oluyordu.

Elâzizde ölmüşdür. Mezarı Fransız Koleji müştemilâtından hususi papas evlerinin avlusundaydı.

(3) Capusin: İtalyanca bir kelimedir. (Cappucino) dan alınmıştır. Vaktile (Capuchain) denilirmiş. Saint Francoi D'Assise tarafından kurulmuş Frerler tarikatinin, yahut (Franciscain)lerin bir kısmını teşkil eder. İfrat derecede zühd-ü takvaya kendini vermiş olan insan manasına da kullanılır.

(Franciscain)lerin bu kolu (Capuchon) bir pelerin giydikleri için bu ismi almışlardır. Aslında tarikat İtalyada çıkmış ve 1575 tarihinde Papa 13 üncü Gregorie'ın Fransa kıralı 9 uncu Charles'den aldığı bir müsaade sayesinde Fransaya da girdi. (Capucin)ler bilhassa fukaranın çok olduğu işçi sınıfları arasına fazla yayılmışdır.

Bu tarikatin bilâhara Fransada 400 manastırı vardı. Fakat 1790 tarihinde Fransadan tard edildiler ve ancak Restaurations devrinde ikinci defa olarak tekrar Fransaya girdiler. Bilâhare Fransız müstemlekelerine ve yakın şarka yayıldılar. Bunların bir de 1528 de kurulmuş kadınlara mahsus (Capucine) bir kolu vardır.

riano, Crispino adlarında üç arkadaşı ile birlikte gelmişlerdi. Bunlar da Şehroz mahallesinden sonra ermeni ve süryani çoğunluğunu etrafına toplayan Kale Meydanında bir ev satın alarak içerisine yerleşiyor ve bu evin bir kısmını da kilise olarak kullanmağa başlıyorlar.

Fransız müesseselerinin ilk kuruluş tarihi ise Maraşlı Hamid paşanın Elâziz mutasarrıflığı zamanına tesadüf eder. 1869 (1286. H)

Amerikalılar Protestanlığı, Fransızlar da katolikliği neşir ve tamim edecekler!.. Bu cihetle en yakınlarında bulunan bir kaç komşu ermeni ve süryani ile temasa geçiyor, az zamanda bunlarla samimiyet peyda ederek bunları âyinlerine de alıyorlar, bu suretle Kale meydanında katolikliğin tohumları da atılmış bulunuyordu.

P. Angelo yaşlı ve çok zeki bir adamdı. Etrafına hürmet ve muhabbet telkin etmeği iyi bilirdi. Bu sebeple kendisini yalnız Kale meydanında değil, bütün Harputda sevenler günden güne çoğalıyordu. Arapca ve türkçeyi ana lisanı gibi çok iyi bilir ve konuşurdu, kendisi aynı zamanda doktordu, o devirde bu gibi misyon papasları ilâhiyatla beraber hekimlik de öğrenirlerdi. P. Angelo Harputda temaslarını yalnız hıristiyanlara inhisar ettirmemiş, müslüman Türk âlimleri ve büyükleriyle de temas ederek bunlarla da dostluk ve samimiyet kurmuş, bir çok ailelerin evlerine serbestçe girip çıkmıştır.

P. Angelo ve arkadaşlarının mensup oldukları merkez İtalyadaydı. 1895 senelerinde idareleri aynı Capusin tarikatine mensup ve merkezleri Fransanın Lyon şehrinde bulunan (Proviance) a devir edilmekle P. Angelo Harputda kalmış ve diğer üç arkadaşı ise Harputdan ayrılmışlardı. Bunlaın yerlerine Fransız Capusinleri gelmiştir. Bunlar da P. Angelo ile teşrikimesai ederek Harputda Kale Meydanındaki evlerinin etrafında bulunan bir çok eski binaları satın alarak burada başda kilise ve modern binalar kurdukları ve mektepler açdıkları gibi Elâziz merkez kasabasında ve kışlanın üst tarafında geniş bir sahayi ihtiva eden araziyi satın alarak burada da büyük bir mektep, kilise, hususi evler, geniş bahçeler ve havuz başları yapdırarak Elâzizde de işe başlamışlardır. Bu çalışmalar sayesinde müsbet neticeler elde ettikce bu mektebi Kolleje tahvil etmişler... ders programları yükseltilmiş ve talebe adedi de seneden seneye o nisbette artmıştır.

Bu mekteplerde tedrisat tamamen Fransızca yapılır, türkçe ayrı bir ders gibi okutturulurdu. Türkçe hocalığına Alafdar zade Mahmud Ef. yi almışlardı. Bu zat uzun yıllar bu mekteplerde türkçe hocalığı yapmış ve talebe yetişdirmişdir. Rahmetli Mahmud Ef. kibar bir zat olduğundan papazlar onu çok sever ve hürmet ederlerdi.

Mektepler, muhtelitti.. bütün talebe aynı forma lâciverd elbise giyerdi. Merkez Kollejinde talebeden bir de bando takımı teşkil etmişler-

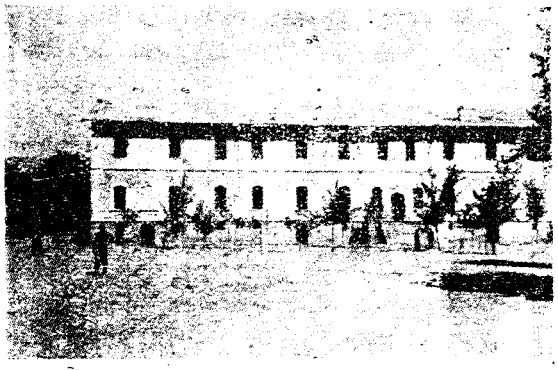

Resim: 41 — Elâzizdeki Fransız mektepleri

di. Arasıra bando takımı önde çalarak bütün erkek talebeyi dışarı çıkarır caddelerden geçirirlerdi. Bu bir nevi reklâm sayılırdı.

Bu mektepler, birinci cihan harbi arefesinde, 1914 - 1915 yıllarında en olgun ve verimli devrelerini yaşamışlardır. Bir çok mezun vermiş ve

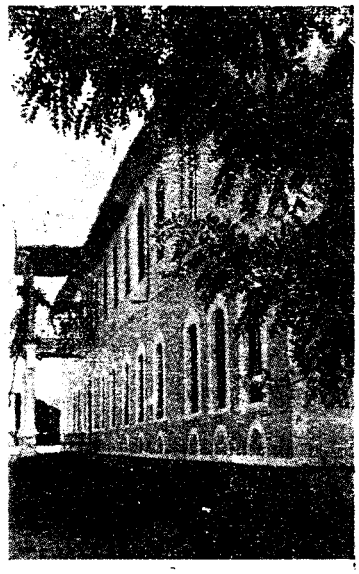

Resim: 42 — Elâzizdeki Fransız mekteplerinden güzel bir manzara

bunların içerisinden muhtelif meslekde hayli ilim adamları; Doktor, Avukat, Eczacı, Mühendis gibi gerek memlekette gerek Amerika, İngiltere, Almanyada nam ve şöhret kazanmış bir çok insanlar yetişdirmiştir. Her iki müessesede talebe mevcudu takribî 250 - 300 arasındaydı. P. Angelo-

nun ölümünden sonra yerini Fransız papazlarından Pere Rafael almış, metin bir ahlâka, iyi bir huya malik olan bu zat da kendini etrafına çok sevdirmişdi. Güzel türkçe bilir, âlim ve aynı zamanda Türk dostu bir insandı. Halepde ölmüştür.

Bundan başka gerek Harput, gerekse Elâzığ müesseselerinde çalışan papazların sayısı 7 - 8 i geçmezdi, buna rağmen öğretim heyetinde bir çok münevver Ermeni gençleri vardı.

C : ALMAN MEKTEPLERİ

Almanlar, Harput'a Fransızlardan sonra gelmişlerdir. İlk defa Dr. Harby, Her Max Zimmer, Her Ehmann namlarındaki bu üç Alman misyoneri 1896 tarihinde Harput'a gelmişler.. Elâzizde Vali Rauf Beye müracaatle bir müessese kuracaklarını söylemişler ve muvafakat cevabı alınca işe başlamışlar, ilk iş olarak da vilâyet merkezinin kuzey batı kısmında (yukarı mezrianın alt kısımları) geniş bir arazi satın alarak inşaata koyulmuşlardır. Bu inşaat sıralarında Dr. Herby Bağdada, Max Zimmer de Amasyaya gitmişler, Elâzizde yalnız Her Ehmann kalmıştır, neticede muazzam mektep binaları.. sanat atölyeleri.. Spor ve müzik salonları.. Hastane ve hususi lojmanlar meydana getirilmiştir.

Resim: 43 — Elâzizdeki Alman mektepleri. Umumi görünüş

Her Ehmannın gayret ve himmetiyle bu müessese de seneden seneye inkişaf etmiş, mektebe rağbet fazlalaşınca şehrin içerisine de girmişler, Rizaiye mahallesinde yine geniş arsalar satın alarak buralarda da muazzam mektep binaları yapdırmışlardır ki, bunları kız koleji halinde kullanırlardı.

Harput - Elâziz muhitinin taassup havası içinde maalesef tek müslüman çocuğu, bu modern mekteplere verilmemiş, bu müesseseden de yine Ermeniler istifade etmişler ve binlerce Ermeni genci Alman kültüriyle mücehhez olarak yetişdirilmiştir. Ancak meşrutiyetin ilânından sonra bazı büyük memurların ve yerli halkdan açık fikirli bazı ailelerin

birer ikişer çocukları bu müesseselerde görünmeğe başlamışdı.

Alman mekteplerinde kız ve erkek talebe ayrı ayrı binalarda ders görürlerdi. Merkez binada ise marangozluk, demircilik gibi sanat atölyeleri sabahdan akşama kadar arı koğanı gibi işlerdi.

Rağbet, talebe kesafeti ve yetişdirme bakımından bu üç müesseseden, en ileride Amerikalıların Fırat Kollejleri... İkinciliği Almanlar... üçüncülüğü de Fransızlar alıyordu.

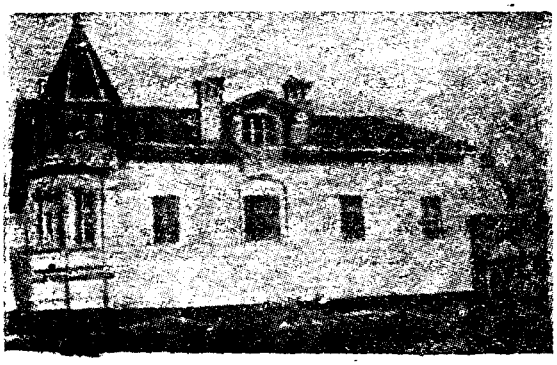

Resim: 44 — Elâzizdeki Alman mektepleri. Müdür Her Ehmanın bahçe içerisindeki hususi lojmanı

Almanlar da Amerikalılar gibi Pancarlık tepelerinin eteklerinde hususi bahçeler almışlar, yazlık köşkler yaptırmışlar ve bu çıplak dağ eteklerini imar ederek yemyeşil cennete çevirmişlerdi. Birinci cihan harbinde Almanlarla müttefik olduğumuz için bu mektepler Her Ehmannın (1) idaresi altında harp senelerinde de devam etti. Kız ve erkek talebe mevcudu 350 - 400 arasındaydı. Birinci cihan ve İstiklâl harplerinden sonra Almanlar da diğerleri gibi müesseselerini hükûmete devretmet suretiyle memleketten ayrılmışlardır.

Bu mektep bir zamanlar ilk öğretmen okulu olarak kullanıldığı gibi 1930 da da Ortaokul oldu, ve yine bu mektep müştemilâtından olan Müdür Her Ehmannın hususi evi de 1934 de Ortaokul pansyonu olarak kullanılmaktaydı.

Şimdi Osmanlı devrine ait Kültür hareketlerini iki kısma ayırarak bu devirlerdeki öğrenici sayılarını hulâsaten kaydediyorum.

(1) Bu Alman mektebinde müzik hocası Çüngüşlü Prof. Mardiros Bocukanyan namında bir dostum vardı ki, bunun delâletiyle müesseseye sık sık gider gelirdim ve Müdür Her Ehmann ile de görüşürdüm. Her Ehmann, temiz yüzlü, zekî, çalışkan ve çok samimî bir zattı.

A — Meşrutiyetten evvel nefsi Harput Mektep ve Medreselerinde

Öğrenici sayısı	Mekteplerin isimleri
245	Kadın Hocaların idare ettiği 7 mektepde
280	Erkek Hocaların idare ettiği 8 mektepde
70	Hafız Tevfik Ef. nin mektebinde
210	Şehrin diğer semtlerindeki 6 mektepde
805	Yekûn (1)
624	Yukarıda gösterilen 19 medresedeki resmî kayıtlara göre
1429	Yekûn

B — Meşrutiyetten sonra Harput ve Elâzız kasabalariyle Köy okullarındaki öğrenci sayısı :

140	Harput Nümune iptidaisi
30	Diğer iptidai
55	Kız iptidaisi
75	Mülkiye Rüşdiyesi
200	Elâziz Askerî Rüşdiyesi
300	» Mülkiye İdadisi
95	Harput Darülhilâfesi
175	Elâziz Darülmuallimini
50	Harput İmam Hatip Mektebi
17	Elâziz Darülhariri
25	» Kondöktör mektebi
40	» Erkek sanayi
100	» Kız iptidai mektebi
90	» Burhani terakki
103	» İbrahim Ef. ilk mektebi
69	» Hacı Reşit Hoca
75	» Nümune İptidaisi
182	Harput Ermeni mektepleri
45	» Süryani İlk Mektebi
450	» Amerikan Mektepleri (Fırat Kolej)
275	Harput-Elâziz Merkezinde Fransız Mektepleri
375	» » Alman Mektebi
500	Köy Mektepleri
3466	Yekûn

(1) Bu mekteplerin her birerlerinde vasati 35 talebe kabul edildiğine göre.

II. — CUMHURİYET DEVRİNDE

A — İlk, Orta ve Lise : (Vilâyet merkezinde)

Umumi Yekûn	Öğrenci sayısı	Okulların isimleri
1037	1037	Lise ve Orta Okul
	488	Atatürk İlkokulu
	592	M. Zeki İlkokulu
	527	Altın Ova İlkokulu
	352	Dumlupınar İlkokulu
	360	Cumhuriyet İlkokulu
	342	Murad Bey İlkokulu
2784	123	Aksaray İlkokulu
	35	Harput Nahiyesi İlkokulu
	83	Kesirik İlkokulu
	54	Sürsürü İlkokulu
245	73	Hüseynik İlkokulu
3469	3469	Merkeze bağlı diğer Köy İlkokulları

B — Meslek Mektepleri :

	168	1 — Erkek Sanat Enstiüüsü
	350	2 — Kız Sanat Enstitüsü
618	100	3 — Kız İlk Öğretmen

C — Harput Yetiştirme Yurdu :

100	100	Yekun (2)
8253		

D — Ankara ve İstanbul Üniversiteleri : (3)

500	500	Umumi yekûn
8753		

(2) Bu notlar 952/953 ders yılına ait olmak üzere ilgili müesseselerden resmen istenilmiş ve kayde alınmıştır.

(3) Elâzığ Kültür derneğinin Doğu Üniversitesi hakkında yayınladığı 3 sayılı muhtıra. s. 10.

4. SENE SONRA

A — İlk, Orta ve Lise : (Vilâyet Merkezinde)

Yekûn	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Okulların isimleri
1771	1771	42	Lise ve Orta okul
	716	14	Atatürk İlk Okulu
	676	11	M. Zeki »
	746	16	Altınova »
	561	13	Dumlupınar »
	469	10	Cumhuriyet »
	394	8	Murad Bey »
	489	11	Gazi Osman Paşa »
	297	8	Yakup Şevki Paşa »
4626	278	7	Namık Kemal »
	290	6	Hazar »
	274	6	Fırat »
742	178	5	Kesirik »
5081	5081	132	Merkeze bağlı 80 Köy »

B — Meslek Mektepleri :

	490	23	1 — Erkek Sanat Enstitüsü
	332	18	2 — Kız Sanat Enstitüsü
	153	13	3 — Kız İlk Öğretmen
1030	55	4	4 — İmam - Hatip

C — Harput Yetiştirme Yurdu :

152	152	7	
13402			YEKÛN (4)

D — Ankara ve İstanbul Üniversiteleriyle Yüksek okulları :

465	465	
13867		UMUMİ YEKÛN

(4) Bu notlar da 957/958 ders yılına ait olmak üzere Elâzığ Maarif Müdürlüğünün 26. Haziran, 1958 tarihli yazısı üzerine kayde alınmıştır.

Yukarıda kaydedilen dört cetvelin incelenmesi neticesinde Meşrutiyetten evvel Harput mektep ve Medreselerinde 1429 öğrenici olduğu halde Meşrutiyetten sonra Elâzığ ve Harput şehirlerinde bu miktar 3466 ya, bu devirden Cumhuriyetin 952/953 ders yılına kadar 8755 e, ve yine bu yıldan 1957/1958 ders yılına kadar da 13.867 ye yükselmiş olduğu görülmektedir.

Bu artış gerçi sevindiren bir neticedir, ancak gönül ister ki, kemiyet bakımından bariz bu yükselişe keyfiyet cihetinden de ayak uydurulabilinsin. Bu sebeple ilk okuldan Üniversitelere kadar her şeyden evvel, gençliğin üzerinde durulması ve onlara çalışma zevkinin tattırılması ve bu suretle bilgili, faziletli bir irfan ordusunun meydana gelmesi için, memleketimizin bünyesine uygun, müstakar ve verimli bir programla işe başlanması her bakımdan faydalı olacağına kanı bulunduğumuz gibi, bunu samimi kalbimizle de temenni ederiz.

İstitrad (1)

Harput mektep ve medreseleri diye yazdığım bu bölümün hususiyetlerini, keyfiyet ve kemiyet bakımından değerlerini bilmem ki, tahakkuk ettirebildim mi?

Ben, bu bölümün ilk notlarına 1951 yılı ekim ayı içinde Gönen Kaplıcalarında başlamıştım. Önümde gümüş bir dere sessiz sadasız akıyor.. Derenin etrafını sık söğütler kaplamış.. Çeşitli ve rengârenk kuşlar dereye inip kalkıyor.. Sığır ve manda sürüleri akşam sabah bu derenin sularına gömüle gömüle geçiyorlar.. ya gölgeler.. Günün her saatında değişiyor.. Karşı tepeler yemyeşil. Bahçeler, üzüm bağları aynı dekor içinde uzayıp gidiyor.. Her taraf başka başka güzellikler içerisinde... Bilmem rahmetli Faik Ali Bülbül manzumesini burada mı yazdı, bakınız aynı tasvir, bu diyara ne kadar da çok benziyor.

Akşam, âsude bir akşam.. lekesiz cevv-i kebûd;
Olacak sanki temasil-i melâik meşhûd..
Bir söğütlük ve bunun saye-i sebzininde,
Ufacık bir dere sakin ve hemen habide..
Mevkiin ruhuna düşmüş gibi hulyay-ı sükûn,
Dere durgun, yuvalar sessiz, ağaçlar yorgun.
.....
.....

Tesadüfler çok garipdir; gazeteci, otelin koridorunda havadis.. diye seslenince hemen fırladım.. I inci sayısından itibaren takip ettiğim Cumhuriyet Gazetesini aldım. 6/10/1951 gün ve 9761 sayılı nusha.. okumağa başladım. Rahmetli Üstad Adnan Adıvarın (Okutma sanatı) adlı makalesinin üzerinde merakla durdum. Bu makale, hakikaten üzerinde ehemmiyetle durulmağa değer ictimaî yaralarımızdan birini bütün açıklığıyla önümüze sermekteydi. Bu hususda Devlet, bilhassa Cumhuriyet devrinde olanca kuvvetiyle maarif işlerine ehemmiyet vermekte, bütçesinin mühim bir kısmını bu uğurda sarf etmekte. İlk, Orta okullar birbiri üstüne.. Liseler, liseleri takip etmede.. beri tarafda muazzam ve bağımsız idarî

(1) Bir fıkra veya bir makalenin arasında münasebet düşünce diğer bir fıkra veya makalenin bahis haricinde yazılması.

teşkilâtlariyle İstanbul, Ankara, Doğu ve İzmir Üniversiteleri.. Eğitim Enstitüleri.. Köy Enstitüleri.. Kolejler.. Sanat Okulları.. bunlar her suretle iftihara değer: fakat devletin bitmez tükenmez bu fedakârlıklarına rağmen istenilen randıman neden alınamıyor diye düşündürücüdür. Bu vesile ile makaledeki mevzu, yazılarımla yakından ilgili bulunması dolayısiyle ve sonra kıssadan hisse almak merakıyla bu satırları hulâsaten kitabıma almayı her bakımdan faydalı buldum. Bakınız Adnan Adivar, makalesinde ne diyor:

«Artık gizliyecek bir tarafı kalmadı, okuma bu memlekette günden güne azalmaktadır. Bunu kitap satışı, çıkan kitapların azlığı, kütüphanelerin, sinamalar ve kahvehaneler nam-ü hesabına boşluğu pekâlâ isbat ediyor. Diğer tarafdan son günlerde (Ulus) da okuduğumuz bir küçük test (Yoklama) de bunu bize gösteriyor. Muhterem Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam, kendi kıliniğine gelen 140 talebe arasında bir küçük istatistik yapmış.. netice şayan-ı hayrettir:

Bu talebe arasında:

Yabancı dilden kitap, hattâ tıp kitabı okumayanlar: ..... % 98
Edebiyata asla alâka göstermeyenler: ..... % 91
(Halbuki, tıbbiyenin edebiyat ile alâkası, tarihî bir şöhreti haizdi. Yazık!)
Namık Kemâlin bir eserini bile okumayanlar ..... % 89
(Halbuki bir zamanlar bu eserleri Tıbbiyede okuyanlar değil ezberleyenlerin nisbeti % 70 e yakındı.)
Felsefeye, hele felsefeye alâkasız duranlar: ..... % 98,6
(Halbuki Tıbbiye ananesinde okumak değilse bile cepde bir felsefe kitabı gezdirmek de varcı)

Din hakkında düşünmeyenler: ..... % 98
Velhasıl hep böyle gidiyor, yalnız bir tek olsun,
Roman okuyanlar: ..... % 50
Fakat en sevdiği bir gazetenin baş makalesini okumayanlar % 80 e varmış. (Baş muharrirlerin kulakları çınlasın)

İşte bir tıp hocasının aldığı netice budur.

Bundn bir kaç sene evvel Edebiyat Fakültesinde de böyle bir deneme yapıldığını ve alınan neticelerden bir kısmını işitmişdim. Sualleri ve cevapları bana okuyan Profesör, bir çok ricalarıma ve istirhamlarıma rağmen bir türlü bana vermedi. O neticeler lise tahsilimiz hakkında daha çok derin fikirler verici ve bizi düşünüp bir karara sevk edici mahiyetteydi. Yazık ki, hatırımda kalan bir iki cevap vardır:

Tanzimat-ı hayriyenin, bir hayır cemiyeti;
Mithat paşanın, XVII nci asırda bir Sadr-ı azam;
Eflâtunun, Amerikada doğmuş bir zat olduğuna dair cevaplardı. O

zaman anlamışdım ki, bu hallerimiz, noksanlarımız ayıp gibi örtülmek isteniliyordu...»

Rahmetli üstad, bu yazısında kütüphanelerin boşluğuna sebep sinamaları ve kahvehaneleri gösteriyor; fakat bence gençlerimiz için kahvehaneler sinemalardan daha çok zararlı, daha çok tehlikelidir. Evvelce mektepli gençlerin kahvelerde oturduklarına hiç rastlanmazdı, bir gencin kahvede oturması ayıp sayılırdı. Şimdi ise yalnız Üniversiteliler değil, Lise ve hattâ Orta okul talebeleri de kahvelerde oturabiliyor, kıymetli zamanlarını bu kahvelerin güneşsiz, havasız basık tavanları altında geçirdikleri gibi sıhhatlarından da kaybediyorlar.

Yakın seneler içerisinde hali vakti yerinde bir çok aileler tanıyorum ki, çocukları bu kahveler yüzünden ve bu kahvelerde kendilerini oyuna verdiklerinden okuyamamış, hayat ve istikballerini mahv ettikleri gibi aileyi de bedbaht ve perişan bırakmışlardır. Bunu şimdi bizzat tetkik ve müşahedelerime istinat ettireceğim: Ben, bir kaç sene evvel yüksek tahsilde bulunan bir talebe cemiyetinin idare heyeti başkanlığında bulunuyordum, bir de talebe yurdumuz vardı, bu teşekkül, ilk senelerinde çok faydalı ve müvazeneli olarak çalışıyordu.

Resim: 45 — İstanbulda Uluova talebe yurdu mensupları
(Bir sömestr başında İdareye veda dolayısiyle)

Yurt binası bir iken iki olmuş, kadro 150 ye çıkarılmış, bunların arasından 10 - 15 fakir talebeden bir kısmı ücretsiz, bir kısmı tenzilâtlı tarifeye tâbi olarak yüksek tahsillerine devam ediyorlardı.

Resim: 46 — Maarif vekili rahmetli Reşad Şemseddin Sirer'in Uluova talebe yurdunu ziyaretleri. (2)

Yurt binaları, Bayezit civarında olduğundan sık sık Bayezide gitmek mecburiyetindeydim. O sıra Bayezit ve civarı kahvehanelerinin günden güne arttığını ve yüzlerce gencin sabahdan akşama kadar bu kahve-

(2) Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer dün, Elâzığ Lisesinden yetişenler cemiyetinin Mercandaki Uluova talebe yurduna giderek Elâzığlı Üniversiteli gençlerle hasbihalde bulunmuştur.

Vekil, yurdun idare ve geçimi hakkında talebelerden etraflı izahat almış ve bu meyanda dertleri, ihtiyaçları ve dilekleri ile yakından alâkadar olmuştur. 1944 de Üniversiteli gençler tarafından kurulan cemiyet, yüksek tahsilde bulunan Elâzığlıları pansiyon köselerinden ve kahvelerden kurtarmak endişesiyle bu yurdu açmış ve şimdiye kadar kendi içlerinde muvaffakiyetle yürümüştür. Yurdun 35 kişilik bir kadrosu vardır.

Talebeler mali durumlarına göre ayda 50 liradan fazla olmamak üzere yurda para verirler. Bunlar arasında 4 meccani ve 6 yarı ücretli talebe de vardır. Yurt, cemiyetin tertip ettiği ve geçen günTaksim Belediye Gazinosunda muvaffakiyetle başarılan büyük folklor gecesinin getirdiği para ve Elâğız vilâyet ve belediyesinin senelik yardımları ile devam ettirilmektedir. Cemiyetin reisi İshak

lerde oturarak oyun oynadıkları ve dolayısiyle kumara alışdıklarını görüyor, müteessir oluyordum, bu hususda idare heyeti arkadaşlarımla temas ederek gençlerimizi kahvelere gitmekten vazgeçirmek için akşam yemeklerinden sonra mecburi mütalâa ve çalışma saatları ihdas olunarak kahveler yasak edilmişti. Hakikaten bundan çok istifade edilmiş o yıllardaki randıman nisbeti hayli yükselmişti.

Resim: 47 — Uluova talebe yurdu mensuplarının bir kır gezintisi

Bununla beraber yatakhaneler temiz, yemekler nefis ve muntazamdı. Buna mukabil yurt ücretleri ise 50 lira bibi cüz'i bir şeydi. Ancak iki binanın kira bedeli bütçemizi sarsıyordu, yurt binası kendi malımız olsaydı kira vermeyecek ve bu kira ile daha faydalı işler yapabilecektik. Nihayet hesab ettik, yurt ücretleri 60 lira olarak ödenir ve iyi idare edilirse yurt kendi kendini yaşatabilecekti. Şu halde cemiyet gelirlerini, yurt hesaplarına karıştırmamak ve bir bankada depo etmek suretiyle 5 - 6 sene içinde bir yurt binası satın alınabilecekti ve mümkündü. Gençlerimiz ve hemşehrilerimizden bazı yakınlarımız, gideceğimiz bu hayırlı yolda cüz'i bir feragatle ve samimiyetle bizleri destekleseler ve takip etselerdi yüzde yüz muvaffak olacaktık. Halbuki, iş aksine tecelli edince, bizler de gayeleri-

---

Sunguroğlu'nun müşfik ve sonsuz gayretleriyle şimdi daha büyük bir bina aranmaktadır.

Vekile, bilhassa bu hususda dert yanılmış, kendilerine yetecek kadar muntazam bir bina temini için kimyadan Fikret Sanaç ve tıpdan Bahaaddin Pamukçu Vekilden bilhassa istirhamda bulunmuşlardır.

Beraberinde Elâzığ millet vekili Fahri Karakaya da bulunduğu halde vekil gençlere,. tekrar geleceğini ve daha etraflı konuşacağını vaadederek ayrılmıştır.

7.Şubat.1957 tarihli Yenigün gazetesi.

mizin tahakkukunu görmeden çarnaçar çekilmek mecburiyetinde kalmıştık. Bu sakat ve izansız zihniyet, bir sene içerisinde yurt ücretlerinden başka cemiyetin 14.000 küsûr lirasının da altından girilmiş üstünden çıkılmış ve maalesef ortada ne cemiyet ve ne de yurt bırakılmıştı.

Resim: 48 — Uluova talebe yurdu mensuplarının bir kır gezintisinde müsafirleri

O günkü notlarım arasında, yine bu konu ile ilgili şu parçaları da kitabıma almadan geçemiyeceğim: «Bu hususda tam bir fikir sahibi olmak için 1951 yılı kasım ayı içinde bir gün öğleden sonra Bayezitten Aksasaya, Şehzadeye ve Divan yolundan Sultan Mahmut türbesine kadar uzanan yol üzerinde tamam 30 adet kahve saymış ve bunların çoğuna girerek bir kahve ve bir çay içerken de şu rakamları tesbit edebilmiştim. Bu 30 kahvehanenin hemen hepsi 30 - 60 masa alabilecek genişlikte büyük kahvelerdi, her kahvede masa adedinin vasatisi olan 45 i aldım, her masada en az 4 kişi oturduğuna göre: $4 \times 45 = 180$ ve 30 kahvede ise $30 \times 180 = 5400$ kişi bulunuyordu, her ihtimale karşı bu yekûndan 400 ünü çıkardığımız zaman geriye 5.000 kalıyordu ki, bunların hepsi de Üniversiteli, Liseli veya Orta okul talebesiydiler. Bu gün aynı usul ve zihniyet devam etmektedir ki, biz bunu bu günün gençleri ve gelecek nesiller için korkunç büyük bir facia olarak görmekteyiz.

Rahmetli Hacam Şair Abdülhamid Hazmi Ef. bunun, daha çok evvel farkına varmış ve bizleri şu kıtasiyle ikaza çalışmıştır.

«Silindi nur-i irfan safha-i idrâk-i milletten
Ne ilm-ü-ne amel kaldı sıgarında, kibarında,
Fazilet kisvesinden öyle uryan oldu kim bu halk,
Ölenler görse bu ahvali, ağlardı mezarından.

Harput'da Yetişen Meşhur Âlim Ve Mutasavvifler

Biz bu bölümde, Harput'da yetişen büyük Alim ve Mutasavviflerin sayısını nihayet 25 - 30 olarak tesbit edebiliyoruz. Ancak burada aynı aileden ve aynı meslekte yetişen oğulları baba ve dedelerden, kardeşleri kardeşlerden ayırmamak fikriyle aile şamasını numaralı olarak bir sıra dahilinde teselsül ettirmek suretiyle mevcudu 80 e çıkarmak mecburiyetinde kaldık.

Hurufi heca tertibile tanzim edilen bu usul ile sayın okuyucularıma, bunları daha kolaylıkla tanıtmış olacağıma kani bulunuyorum.

1 BÜYÜK HACI ALİ EF.

Büyük Hacı Ali Ef. Hacı Mahmut Ef. namında bir zatın oğludur. 1784 (1198. H) tarihinde Harputda doğmuştur. Tahsilini Zahriye Medresesinde yapmış ve Müftü Hacı Yunus Ef. den icazet aldıktan sonra Malatyaya giderek meşhur Müderris Süleyman. sonra Antepde Mustafa Sağir ve en sonra da İstanbula gelerek Harputlu Hacı Abdurrahman Ef. den Usul, Furuğ derslerini tekrarlıyarak Tefsir ve Kütüb-i Sitte ile Meşarık ve Mesabih (1) ve Hadisden ayrı ayrı ders görerek icazet almıştır. Aynı zamanda Hocası Hacı Abdurrahman Ef. nezdinde uzun zaman seyr-i sülûk görmüş ve Şazili tarikatinin halifeliğini de alarak dört bası mamur Harputa dönmüştür.

Harputa gelir gelmez. Ömeriye Medresesi Müderrisliğine tayin edilmiş, tedrisata başlıyarak yüzlerce talebe yetiştirmiş ve bir kaç defa da icazet vermiştir. Resmî kaytlerde Müftü-i sabık ve esbak denildiğine bakılırsa uzun zaman Harputda Müftülük de emiştir. Harputun yetiştirdiği âlimlerin başında gelir. İlim sahasında kutup denilebilecek mertebeye yükseldiği gibi tasavvufda da o nisbette terakkiler göstermis, Dellâlzade Müftü Mehmed Ef. ve Beyzade Hacı Ali Ef. bu zattan ders görmüşlerdir.

Merhum Müftü Kemal Ef. derdi ki, Harputda zahiri batını kutup denilebilen üç âlim yetişmişir, bunlardan biri Hacı Ali Ef., ikincisi Dağıstanlı Hacı Mehmet., üçüncüsü ise babam Hacı Abdülhamid Ef. dir. Bunların kâbına varacak başka kimse yoktur.

---

(1) Meşarık ve Mesabih, burada hemen ikisi de aynı manâya gelir. Yıldızların, Ayın, Güneşin doğduğu mahal. İlm-i Nücûm. Tenvir âletleri mânasına. Bu cihet Kur'an-ı Kerimde de: (Ve zyyenesemaeddünya bi mesabihe) âyet-i kerimesinde aynen zikredilmiştir.

Tanzimattan sonra kanun ve nizamların Şark Vilâyetlerinde tatbikına başlanıldığı sıralarda bir vergi meselesinden dolayı 1845 (1261. H) tarihinde Büyük Hacı Ali Ef, Müftü Hacı Yunus Ef, oğlu Hacı Mehmed Ef, Efendigillerden Hacı Ahmed Ef, oğlu Ömer Naimi Ef. lerin Konyaya nefyedilmeleri hakkında iki kıt'a Ferman-ı Âli sadir olunca, bunlardan Hacı Ahmed Ef. o sıra ölmüş, Hacı Yunus Ef. ise Keban madenine kadar giderek hastalanmış ve orada bırakılmıştı. Büyük Hacı Ali Ef, Hacı Mehmed Ef, ve Ömer Naimi Efendiler ise Konyaya sürülmüşlerdi, az zaman sonra bir örneği kılişeye alınan Meclis-i ahkâm-ı Adliyenin şu kararıyle affa uğrayarak tekrar memlekete dönmüşlerdir. (2)

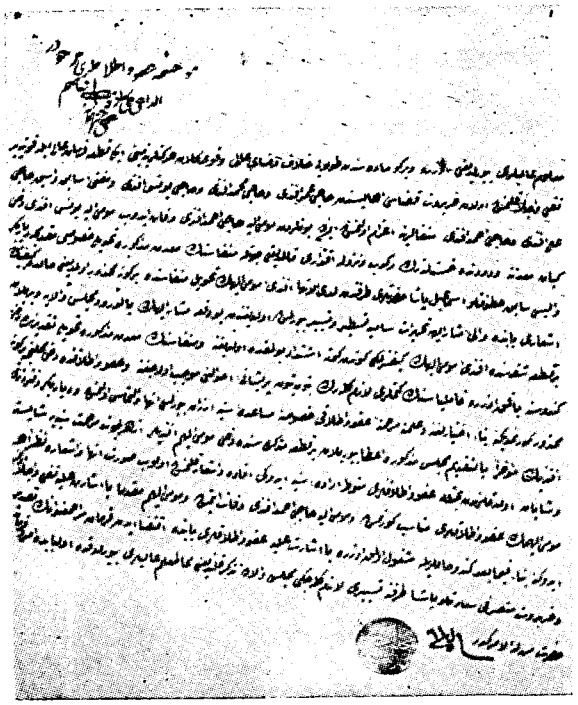

Yazı: 49 — Müftü Hacı Ali Ef., Hacı Ahmed E., Hacı Ömer Naimi Ef. ve Hacı Yunus Ef. ile oğlu Hacı Mehmed Ef. lerin Konyaya nefy edilmelerinden sonra afları hakkında Meclis-i Âhkâmı Adliyenin tezkere sureti

1850 (1266. H) tarihinde ise Gürcübey mahallesinde (Surp Karabet) Ermeni kilisesi hakkında İstanbula gelmiş, Bab-ı Âli ve Saray nezdinde

(2) Baş Vekâlet Arşivi, İrade-i Seniye, Dahiliye, N. 1320.

takip ve uzun zaman muhabere ve tetkikattan sonra kilisenin yıkılmasına irade-i seniye almağa muvaffak olmuştur. (3)

1874 (1291. H) tarihinde Harputda ölmüştür. (4) Cenazesinde Sarahatun camii önündeki meydan ve bu meydana bitişik sokak ve caddeler insan almaz bir hale gelmişti. Ölümünden evvel şu şekilde vasıyet ettiği tevatüren söylenirdi. Bana kabir açılırken içerisinden yuvarlak bir taş çıkacak, bu taşı, mezar taşı yerine başımın ucuna korsunuz, diğer alâmete lüzum yokur. Hakikaten ölümünde mezar kazılırken böyle bir taş çıkmış ve vasiyeti üzerine başı ucuna konulmuştur. Akyol mezarlığında medfundur, mezarı halk tarafından malûmdu ve ziyaret edilirdi.

BÜYÜK BEYZADE HACI ALİ RIZA EF.

2

Harputun meşhur Âlim ve Mutasavvıflarından Beyzade Hacı Ali Rıza Ef. nin ecdadı aslen Türkistanlı olup asırlarca evvel oldukça geniş bir oymak halinde «Özbekistan» bölgesinden Buharaya, oradan da Mısır'a göç etmiş ve Mısırda bir müddet kaldıktan sonra 1798 (1213. H) yılı Napolyon'un Mısır'ı işgalı sıralarında kendi boylarına bağlı kırk kadar aile ile Mısırdan ayrılarak kuzeye doğru hareketle Şam, Halep, Urfa tarikiyle Musul'a gelmişler ve bir müddet kaldıktan sonra orayı da terke mecbur olmuşlardır. Bu ailelerden bir kısmı Musulda kalmayı tercih etmiş, bir kısmı ise eski yurtları Türkistan'a doğru harekete hazırlandıkları sıra Bakır bayın idaresinde ufak bir topluluk bunlardan ayrılarak, kendilerine çok yakın ve bağlı bir kaç aile ile birlikte Harput'a gelmişlerdir. Bu uzun seyahatte mânen ve maddeten çok yorulmuş ve yıpranmış olan Bakır Bay (Hacı Bekir) ve küçük kardeşi Hacı Hafız Mehmet Ef. ler Harputu islâmî ideallerine muvafık bir belde olarak bulduklarından burada yerleşmişlerdir.

İlk defa iki kardeş Kurşunlu medreselerinde bir hücrede beyaz külâh imal ederek ailenin maişetini temine çalışırken diğer taraftan da ilim ile meşgul olmağa başlamışlardır. Kardeşi Hacı Hafız Mehmet Ef. bir müddet Harputda kaldıktan sonra Mısırın istilâdan kurtulması üzerine oradaki alâkalarını kesmek üzere Mısır'a ve ikinci defa olarak Hicaz'a gitmiş ve Harput'a dönüşünde Bilan şehrinde ölmüştür.

İşte Beyzade Hacı Ali Rıza Ef. bu Bakır bay (Hacı Bekir) ın oğludur. 1810 (1225. H) tarihinde Harputda doğdu. Hacı Mahmut Ef. namında bir de büyük kardeşi vardı.

---

(3) Bak. Bu kitabın birinci cildi, Kiliseler bölümü, s. 345 - 346.

(4) Ölüm tarihini ve ölümünde doksan yaşında olduğunu, Gönenin Sarı köyünde oturmakta iken 1956 da ölen 90 yaşındaki Emekli Öğretmen Harputlu Ebcioğlu Zülfikar Ef. den öğrenmiş bulunuyorum.

Beyzade Hacı Ali Rıza Ef. evvelâ Şeyhül-ulema büyük Hacı Ali Ef. den, sonra da Dağıstanlı Hacı Hafız Mehmet Ef. den ders görmüştür. Genç yaşına rağmen bu tahsil devresinde zekâ ve dirayetiyle kendisini hem hocalarına, hem de etrafına sevdirmiş.. bir taraftan ilme, diğer taraftan da tasavvufa karşı olan meclûbiyetiyle durmadan dinlenmeden çalışarak az zamanda çok ilerlemiştir.

Müsbet ilim sahasında hocalarının dikkat nazarlarını çekmiş olacak ki, Dağıstanlı, ölüm yatağında iken Kürsüsünün Beyzade Hacı Ali Rıza Ef. ye verilmesini medrese mütevellisi Çötelizadelerden Sırma hatuna şöyle vasiyet etmişti: «Ben yakında öleceğim, ölümümden sonra müderrislik için bir çok dedikodular, hattâ kavgalar olacaktır, sana vasiyet ediyorum, benim yerimi ancak Beyzade Ali Rıza Ef. doldurabilir, müderrisliği ona vereceksin. Şayet başkalarına verecek olursan kıyamet gününde seni saçlarından tutup sürüm sürüm süründürürüm» deyince, Sırma Hatun, bu sözden son derece heyecan duyarak Dağıstanlıya kat'i söz vermiştir.

Halbuki, Hacı Ali Ef. de, Dağıstanlı Hoca da Beyzadeye ilmî icazet vermeden ölüp gitmişlerdi. Bu yüzden Dağıstanlıdan münhal kalan müderrislik için hakikaten muhitte epeyce dedikodu olmuş, bunu haber alan ve Beyzade Ali Ef. nin ilmü fazlı hakkında hiçbir şüphe ve tereddüdü olmayan Antep ûlemasından meşhur Küçük Ali Ef. kendisine gıyaben bir icazetname göndermiştir. Bu icazetname gelince Dağıstanlının vasiyeti üzerine İbrahim Paşa medresesi müderrisliğine tayin edildiği gibi, Urfada meşhur Nakşibendî meşayihinden Hartevîzade Şeyh Mehmet Rehavi (1) den de inabe almış ve bu yolda az zaman içinde çok ilerlemiş ve şeyhi tarafından kendisine Nakşibendî tarikatinin halifeliği tevcih edilmiştir. Hacı Ali Rıza Ef. her iki sahada insan gücünün üstünde çalışmasıyla büyük mertebelere yükselmiştir.

Beyzadenin müderrisliği zamanında İbrahim Paşa medresesi şer., ka-

---

(1) Şeyh Rehavî ile Beyzade arasındaki münasebet şöyle başlamıştır:

O zaman Iğıki beylerinden Hacı Lâtif ağa namında bir zat, Rehav'nin gıyaben müritlerindenmiş.. Şeyhini Harput'a davet etmiş ve Şeyh Mehmet Rehavî, bu davete icabetle Iğıkiye gelmiş ve aylarca Lâtif ağanın konağında misafir kalmış ve bu misafereti sırasında Beyzade ile de görüşüp tanışmıştır. Şeyh Rehavinin Urfaya avdetinden sonra Hacı Lâtif ağa ile Beyzade Hacı Ali Ef. bu ziyareti iade için Urfaya giderek şeyhin evinde misafir kalmışlardı. Urfada kaldıkları müddetce ilmî, dinî, tasavvufî sohbetleri akşamlara ve çok defa da gece yarılarına kadar devam edip gitmiştir. Nihayet Rehavî, beyzadeye inabe (Hakka dönmek, günahları terk etmek yolu) vererek misafirlerini sülûk'a (Bir nevi riyazet) sokmuş bu misafirlik ve bu riyazet Rehavinin konağında tam yedi ay devam etmiştir. Neticede, Rehavî, Beyzadeye halifelik vererek onu Harputta irşada memur etmiştir.

labalık ve en verimli günlerini yaşamıştır. Bir kaç defa icazet verdiği anlaşılmakadır, bunlardan birisi 1601 (1278. H) tarihinde, diğeri ise 1894 (1312. H) yılı içinde (2) şu zatlara verilmiştir. Büyük oğlu Hacı Mehmet Nuri, Köse sefer Hacı Raşit, Müsevvit Ahmet, Kadı zade Sadık, Hekimhan müftüsü Kozagöz zade Mahmut, Gérgerizade Hacı Ali, Uzun Emin zade Alay Müftüsü Sait, Abdüsselâmzade Hakkı ve saire... Beyzade Ef. yıllarca Meydan camiinde ilim sever kalabalık bir zümreye Hâdis-i erbain okutmuştur. Fıkıh ve Akaide dair şerh ve haşiyeleri varsa da matbu değildir. 1883 (1300 R.) yılında onu Mamuretül-Âziz evkaf komisyonu reisliğinde görmekteyiz. Mekke mollalığı payesini haizdi. 1888 (1304 R.) veya 1890 (1306 R.) yılında büyük bir cemmi-gafir (Kalabalık) ile Hicaz'a gitmiş ve bu seyahati ramazan ayına tesadüf etmişti, yolda bütün ramazan hatimle teravih namazını bırakamadığını, beraberinde Hicaz'a giden Farisi hocamız Köse sefer Hacı Raşit Ef. söylerdi.

Hacı Ali Riza Ef. ilim yolunda ne kadar ilerlemiş ise zühd-ü takvaya da o nisbette ehemmiyet vermiş ve tasavvufun en yüksek kutbu derecesine kadar yükselmiştir. Yıllarca Harputda tarikat ve irşadla uğraşarak on binlerce müridine islâmî akıdeleri öğreterek bunların tarik-i hidayet ve riayetten ayrılmamalarına çalışmıştır.

Harput ve havalisinde büyük bir şöhret ve itibara sahip olan Beyzade, keramet sahibi bir zat olup bunun bir çok tezahürleri halk arasında görülmüş ve tesbit edilmiştir. Bilhassa Ermeni komitacılarının, şehrin büyüklerinin ifnası hakkındaki karar ve bilfiil harekete geçmelerini ve ilk plânda Beyzadeyi öldürmek için pusu kuran silâhlı dört beş Ermeni fedaisinin hareketlerini ne şekilde ve ne suretle felce uğrattığı ve bunları gecenin karanlıkları arasında tek başına önüne katıp ıssız mahallelerden, dar sokaklardan geçirerek Ermeni mahallelerine kadar elindeki âsâ ile götürdüğü ve onlara bir daha bu gibi çirkin ve fena hallerde bulunmamaları için tevbe ettirdiği ve sonra Sarahatun camii müezzini Perili Hafızla aralarında vukuagelen camiye erken gelme yarışında Periliye burhanını göstererek mahcup bir duruma soktuğu ve bunlara benzer daha bir çok fevkalâde halleriyle şöhret kazanmış bir insan-ı kâmildi.

Memleket müdafaasında da ön safda gelen vatansever bir kahramandı. 1877 (1293. R) Rus harbinde memleketi müdafaa kasdiyle her taraftan bir çok sivil halkın gönüllü olarak serhatlere koşdukları sırada Har-

(2) Hacı Abdülhamit Ef. nin icazet verme merasiminden tam bir ay sonra.

putda teşkil edilen toplulukların birisinin başında da Beyzadeyi görmekteyiz. Oğlu Mehmet Nuri ve genç torunu Halit Ef. leri yanına alarak kendilerine katılan bir avuç gönüllü mücahitlerin at, silâh ve bütün levazımını kendi kesesinden temin etmek suretiyle büyük bir merasimle Harputdan uğurlanan bu bir avuç vatan fedaisi Moskof harbine iştirak etmiş ve bilhassa Erzurum müdafaasında büyük yararlıklar göstermişlerdi.

Beyzade Ef. âlâyiş ve ihtişamı asla sevmez, aynı zamanda çok mütavazı ve halka karşı da büyük bir sevgi ve hürmet gösterirdi. Camilere gidip geldiği zamanlar, halkı rahatsız etmemek için daima ıssız ve ara sokaklardan geçer ve başını kaldırıp da etrafına bakmazdı. Çünkü halk kendisini görünce iş ve güçlerini bırakır, onu mutlak surette ayağa kalkarak selâmlarlardı. Yüzünde şefkat ve mülâyemetle karışık bir muhabet mevcut olup karşılaşdığı kimselerde daima derin bir hürmet ve muhabbet hissi hasıl olurdu. Pek az konuşur, nadiren tebessüm eder, söylenenleri dikkatle dinleyip bir müddet düşündükten sonra cevap ve nasihatlerde bulunurdu. Temizliğe son derece dikkat ve ihtimam eder, islâmiyetin belli başlı erkânı temizliktir, temiz olmayanın imanından da şüphe edilir diye yakınlarına daima telkin ve nesayihde bulunurdu.

Beyzade Hacı Ali Rıza Ef. uzun boylu, iri cüsseli, geniş omuzlu bir zattı. Elâ gözlü, beyaz ve uzun sivri sakalıyla yüzü çok sevimli ve nuraniydi. Başına beyaz fes giyer, bu fesin üzerine kışın büyük yeşil sarık, yazın ise beyaz sarık sarardı. Ayaklarında Harputun meşhur yerli mamulü olan sarı meşinden mes ve pabuç, kışın mavi veya lâcivert çuhadan şalvar, yazın ise Antep alacasından iki etekli entari ve çok defalar limon küfü veya mavi cübbe, bayramlarda ve resmî günlerde ise siyah biniş (Cübbenin büyüğü ve genişi) giyer, sokağa çıkdığı zaman daima elinde uzun bir âsa taşırdı.

80 seneye yakın bir zaman İbrahim Paşa medresesinde bizzat müderrislik etmiş, bir çok talebe yetişdirmiştir. İhtiyarlığında müderrislik vazifesini oğlu müftü Hacı Mehmet Nuri Ef. ye tevdi etmiş ve kendisi dünya işlerinden tamamiyle köşesine çekilerek manevî çalışmalarına hız vermiştir.

110 yaşına yakın ömür sürmüş ve 1904 (1322. H) yılında Harputda ölmüştür. Meteris mezarlığında medfundur, mezarı kasabadan çıkar çık maz soldaki birinci blok mezarlık içindedir. Mermer benzeri beyaz Körpe taşlarıyle mükemmel bir surette yaptırılmış olan mezarının baş taraf taşının iç cephesinde Hacı Kerim Ef. nin ve dışında da Şeyh Osman Bedreddin Ef. nin birer kitabeleri vardır. Birincisi şaheserdir.

Ey zair-i zülihtiram
İhlâs ile oku müdam

Üstad-ı kül kutb-ı cihan
Oldu dürûd-i küdsiyan

Elhak velidir bimenend
Ali Rizayı fazlımend

Beyzade-i şöhretşiar
Yarap bicah-i çar-ı yar

(Veğfir lehû) tarih-i hem (3)
Kıl müstecap ya zülkerem

Âdab ile gel ver selâm
Veğfir lehû yevmelkıyam

Fahr-i sunuf-ı ârifan
Veğfir lehû yevmelkıyam

Ser âmedân-ı nakşibend
Veğfir lehû yevmelkıyam

Rükn-i tarik-i yar-ı gar
Veğfir lehû yevmelkıyam

Ağlayarak yazdı kalem
Veğfir lehû yevmelkıyam

Taşın arkasındaki kitabe:

Beyzade Hacı Ali Riza Ef. nin ruhuna fatiha:

Cenab-ı Riyaz-ı nakşibendi
Gürûh-ı haceganın ser bülendi
Ol idi mehbit-i (4) feyz-i hudanın
Füyuzatı per attı şehri, kendi
Edüp irşad erişirdi hüdaya
Niçe dermadegânın derd-i mendi
Zamanın evhadi ol pir-i âzam
Cihanın kutbü Beyzade Efendi
Teveccüh eyleyüp hakka sivadan
Hüviyet buldu o samsam-ı hindi (5)
Koyup aher fenayı hakka gitti
Maarif mısrının aynıyle kandi (6)
Hesap et muhlis-i mucamle (7) Bedri
Olur tarih Riyaz-ı nakşibendi.

Ölümünde bütün Harput halkı, islâmı, hıristiyanı, yakın uzak köylerden gelen binlerce insan cenazesine iştirak ile göz yaşı dökmüşlerdir. Cenaze Sarahatun camiinin önündeki musallada iken meydanda iğne atacak yer (8) yoktu. Meteris'e çıkıldığı zaman bu kalabalığın nisbeti an-

(3) Veğfir lehû. Ebcet hesabile tam 1322 H. yi gösterir.
(4) Mehbit. inecek yer.
(5) Samsam, yüzü dönmez keskin kılıç.
(6) Kand, şeker Mecazen, mahbubenin iki dudağı.
(7) Mucam, noktalı harflerin Ebced hesabiyle sayılması.
(8) Bu tâbir «iğne atsan yere düşmez» tâbirinin aynidir.

laşılmış, beş altı bin kişinin topluluğu ve huzuriyle Beyzade kabre konulmuştu. Merasimde bulunan büyüklerimizden işittik ki, bu Harput büyükleri arasında hiç kimseye nasip olmayan ve görülmeyen bir tezahür ve mazhariyetti.

Şimdi Harput harap olmuş.. taş taş üstüne kalmamıştır. Harabelerin başında bu muhterem zatın mezarı, bıraktığımız gibi duruyor ve ziyaretçileri bu kabre uğrayıp fatiha okumadan dönmüyorlar ve dönemiyorlar. Hacı Mehmed Nuri, Hacı Behaddin Ef. namlarında iki oğlu vardı.

BEYZADE HACI MEHMED NURİ EF.

3 — 1

Hacı Mehmed Nuri Ef. Harputun meşhur Âlim ve Mutasavvıflarından Beyzade Hacı Ali Rıza Ef. nin büyük oğludur. Doğum tarihi hakkında babasının bıraktığı şu kayde göre:

قد ساق سابق التقدير الى نوبة الحقير علي الشهير بيكزاده
من تركة علي الصغماني
وقد ولد لنا في هذه السنة ولد سميته محمدا باشرف
اسماء النبي عليه السلام راجيا كونه خادما لشريعته
مع طول العمر. سنة سبعين مائتين والف (1)

Yazı: 50 — Beyzade Hacı Mehmed Nuri Ef. nin doğum kaydı.

Hacı Mehmed Nuri Ef. 1853 (1270. H) tarihinde Harputda doğmuştur. İlk tahsilinden sonra medrese tahsilini İbrahim Paşa medresesinde yapdıktan sonra memleket işleriyle de yakından meşgul olmaya başlamış, az zaman içinde gerek hükûmet erkânı, gerekse muhtelif halk tabakaları arasında yüksek bir mevki kazanmış ve bu suretle umumun muhabbet, itimat ve hürmetini üzerine çekmiştir. 1881 (1298. H) tarihinde Vali ve Vezir Abdullah Musip Paşa zamanında onu, Vilâyet maarif komisyonu reisliğinde, 1885 (1302. H) den 1891 (1308. H) yılına kadar da Dersim mu-

(1) Mânası: Beyzade şöhretiyle anılan ben Aliyi, takdir-i ilâhi bu kitabı, Aliyüssağmanînin terekesinden almaya sevk ettiği aynı yıl ve aynı günde bir oğlum dünyaya geldi. İsmini Hazreti Peygamberin isimleri arasından en şerefisi bulunan Mehmed ismile tesmiye ettim. Umarım ki uzun ömürlü ve şeriat-ı Ahmediyeye hadim olsun. Sene 1270 H.

tasarrıf vekâletinde bulunduğunu 1886 (27. Şevval. 1303) de ise Edirne paye-i mücerredi rütbesiyle taltif edildiğini görmekteyiz. (2)

1894 (1312. H) de babası Hacı Ali Rıza Ef. den icazet-i ilmiye almış ve az zaman sonra da babasının ihtiyarlığı dolayısıyla medresenin müderrisliği kendisine verilmiş ve yine bu sıralarda Vilâyet Müftülüğüne tayin edilmiş ve bu suretle mevkii bir kat daha yükselmiştir.

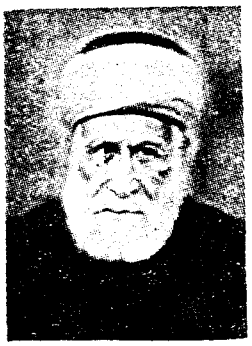

Resim: 51 — Beyzade Hacı Mehmed Nuri Ef.

Babasının ölümünden sonra kendisine küçük Beyzade denilirdi.

Vilâyet müftüsü bulunduğu sıra 1903 (1319. R) yılında Vali Hasan beyle çatışmış, Vali, teşebbüse geçerek kendisini müftülükten azil ve yerine Faik Ef. yi tayin ettirmiş ise de, halk bu değişiklikten memnun kalmayarak Harputda bütün dükkânların günlerce kapatılması ve halkın gece gündüz telgrafhane önüne toplanıp doğrudan doğruya İstanbulda Bab-ı âli ve sarayla muhabereyi teminen şikâyet ve müracaatları üzerine Vali Hasan bey de vazifesinden alınmıştı. 1904 (1320. R)

Meşrutiyetin ilânı sıralarında müftü Faik Ef. nin azli üzerine vilâyet, müftülüğü kendisine teklif etti ise de Mehmet Nuri Ef. bu teklifi kabul etmeyerek mebusluğu tercih etti.

Meşrutiyetten sonra:

1908 (6/Ekim/1324) den

1911 (5/Ocak/1327) ye kadar birinci devre:

1913 (15/Şubat/1329) dan

1918 (21/Aralık/1334) e kadar üçüncü devre:

Harput - Elâzizi temsil etmek üzere iki devrede mebus oldu. Mebus iken bir çok hemşehrilerinin işleri hakkında büyük yardımlar yapmış, fazilet ve dürüstlüğile İstanbulda da şöhret ve mevki kazanmıştı. Sonra Millî mücadelenin başlangıcı 1919 (1335. R) sıralarında Elâziz mümessili olarak Hacı Ziya beyle birlikte Sivas kongresine iştirak etmişti.

Hacı Mehmet Nuri Ef. ilmiyeden olmasına rağmen siyasî cereyan-

(2) 1334 tarihli İlmiye salnamesi, s. 79.

lara gayet iyi nüfuz etmiş, görüş ve kanaatlerine göre muhalefet veya iktidarı tenkit etmekten çekinmez, fikirlerini açıkca ve pervasızca söylemekten, muarızlarıyle ve bilhassa devrin muhalif liderlerinden Dersim mebusu Lütfi Fikri beyle gayet iyi dost olmalarına rağmen, onunla sık sık münakaşa ve bazı fikirlerini tenkit hususunda mücadeleden yılmaz ve çekinmezdi. Bu vesile ile yüksek rütbeli ve yüksek mevkide bulunan bir çok nazır, kumandan, vali gibi zevatla muarefe peyda ederek bunlarla dost olur ve fırsat düşdükçe bunları Sarını köyündeki çiftliğine davet ederek muazzam ve müdepdep ziyafetler verirdi. Bu cümleden olarak Ordu kumandanı Ahmet İzzet Paşa ile de dost olmuştu. I nci cihan harbinde Ordu karargâhı Elâzizde iken Paşayı, bütün ordu karargâh erkâniyle birlikte çiftliğine davet etmiş ve bu hareketiyle Paşayı sonsuz memnun bırakmıştı.

Sözü sohbeti yerinde, rey ve fikirlerinden daima istifade edilir, mert, dürüst, vefakâr ve hukuka son derece riayetkâr bir zattı. Bu sağlam karakteri ile Harput - Elâzığ halkı ve vilâyet dolaylarındaki beyler ve Âşiret Reisleri üzerinde büyük bir mevki sahibiydi. Bunlar arasında sık sık vukua gelen ihtilâf ve mücadeleleri, şahsi nüfuz ve itibariyle halleder, bir çok büyük dâvalarda hakemlik yapar ve adilâne verdiği hükümler taraflarca memnunlukla kabul edilirdi. I. inci cihan harbi sıralarında halka, büyük yardımlarda bulunduğu gibi zarurette olan bir çok fakir ve kimsesiz ailelerden de bu yardımlarını esirgememiştir.

1913 (31 . Ağustos . 1329) da küçük oğlu Ahmed Ef. yi de beraberine alarak Hacı Kerim Ef. kafilesiyle Hicaza gitmiş ve 1913 (3 . Ocak . 329) da dönmüşlerdir.

Kendisi medreseden yetişmiş bir ilim adamı olmakla beraber şiir ve divan edebiyatına çok meraklıydı, eski şairlerden bilhassa Fuzuli, Nedim divanlarını elinden bırakmaz, sırası gelince bunlardan güzel parçalar okur, dostları arasında en fazla sevdiği Hacı Kerim ve Köseseferzade Hacı Reşid Ef. lerle edebî müsahabelerde bulunurdu. Kendisinde de tabiat-ı şirye vardı. Yazdığı şiirlerden iki nümune:

Âşıkın derd-i dili biçarelenmek yoludur,
Hançer-i hasretle bağrım yarelenmek yoludur,
Köşe-i gamhanede, gamharelenmek yoludur.
Ta'n-ı düşmen ile bizde arelenmek yoludur,
Dest'i cevrinle şu namım parelenmek yoludur

Bade-i aşkınla gâhi mest-i hüşyarımmıdın?
Nazeninim ta ezelden sen benim yarımmıdın?
Mektep içre tıfl iken cana sebükbarımmıdın?
Ta'n-ı düşmenle .....
.....

Gel kerem kıl, söyle, lütfet sevdiğim noldu sana,
Cevr-i gerdûn bir yana, devr-i firakın bir yana,
Bilmezem ben neyledim, nettim acep canım sana,

Ta'n-ı düşmenle .....
.....

Leyle-i zülfün döküp uşşakı mecnun eyleme,
Gel gözüm! Nuri kulun cevrinle mahzun eyleme,
Dilbera! başın için kan ile kanun eyleme,

Ta'n-ı düşmenle .....
.....

Beyzade Mehmet Nuri Ef. nin yazdığı «Gülzar-ı zarı gördüm âhım figane geldi» diye başlıyan gazelini Hacı Hayri «Çıktı Hatın yüzünden tarf-ı (3) dehane geldi» şeklinde tahmis etmişti, biz birbirinden ayırmağı münasıp bulmadık.

Çıktı hatın yüzünden, tarf-ı dehane geldi
Sebz-i çemen kenarı, âb-ı revane geldi
Hengâm-ı nale şimdi, şeyda dilâne geldi

Gülzar-ı zarı gördüm, âhım figana geldi
Rahm eyle bülbülündür, halin beyana geldi

Şikeste kalb-ı zarım, dembestedir lisanım
Bimar-i derd-i hicrim, bi nutk-ü bi zebanım
Hûn-i ciğerle dolmuş, açılmıyor dehanım

Tir-i müjün yürekten, döktü sirişk-i kanım
Âh eyledikce gözden, hep dane dane geldi

Kaldım belâ yolunda, yok rehber-i necatım
Aşkınla hâk olursam, honin biter nebatım
Bak sûz-i kalbe bir kez, şûh-i meleksimatım

Bir bade sun lebinden, müştakıdır hayatım
Hasret piyalesinden, canım dehane geldi

Sinemde dağ-ı hasret, çeşmimde eşk-i firkat
İnsafı yok mu yokmu? ey şûh-i mest-i nahvet
Hal-ı siyahı özke, var mı beyana hacet

Göz görmemiş senin tek, bir şûh-ı bi mürüvvet
Ben tek belâlı âşık, var mı cihana geldi

(3) Uc, mânasına, Tarf-i rüh, Tarf-i dehen şeklinde kullanılır.

Saptım hayal-ı hame, sevday-ı vusla düşdüm
Rah-i cününa hayfa, bi ihtiyar koştum
Yandım çerağ-ı hicre, cansız kalup uyuştum

Gördükce şem-i ruyun, pervane-veş tutuştum
Sahray-ı aşka cismim, ta yana yana geldi

Oldum mey-i firakın, rencide-i humarı
Hal-i melâl özke, bir hal-i iztirarı
Lâyık mı ayp kılmak, uşşak-ı dil-fikârı

Aramı yok gönülde, gitmiştir ihtiyarı
Vezn-i arûzu bilmez, tab'ım zebana geldi

Hayri! cevap müşkil, derdimden olsa sail
Bunca emeklerimden bilmem ne oldu hasıl
Bu nazm-ı paki olmuş, bir ehl-i hale kail

Ne vusl-ı yara nail, ne derd-i aşkı zail
Yazmış bu yolda böyle, Nuri lisana geldi.

Şeyh Sait isyanı sıralarında doğrudan doğruya Atatürkün tensip ve emirleriyle Elâziz Vali vekâletinde bulundu. Bu ve buna benzer iyi hizmet ve hüsn-i niyetlerine rağmen isyandan sonra şarkdaki nüfuzlu kimselerin bulundukları mahelden uzaklaştırılmaları o zamanki hükûmetin siyaseti dahilinde bulunması yüzünden idarî bir tedbir olmak üzere Şark istiklâl mahkemesi, Beyzadeyi de İzmitte ikamete mahkûm etmişti. İhtiyar zamanında İzmite gelerek bin bir mahrumiyetle epeyce zaman İzmitte kaldı; fakat bu halden asla şikâyet etmedi, hatta o zaman İstanbul mebuslarından birisi İzmitte Bayzadeyi ziyareti sırasında: «Bir istida ile hükûmet nezdinde af talebinde bulunmasını» tavsiye edince, cevaben «Ben suçlu değilim ki, af diliyeyim, bu bir idarî tedbirdir. Hükûmet böyle bir tedbirin lüzumsuzluğuna kanaat getirince elbette ki, bizi serbest bırakacaktır.» diye cevap vermiş.. Bu ifade mebusun pek hoşuna gitmiş olduğundan Ankaraya gider gitmez Baş vekile (İnönü) bizzat nakledince, Baş vekil, «evet bu zat hakkındaki muamele hakikaten hatalı bir tedbir olmuştur» diyerek derhal serbestisine müsaade edilmiştir. Serbest bırakılınca İstanbula gelmiş, bildiklerini, dostlarını ziyaret etmiş ve sonra Harputa dönebilmiştir.

Fakat iş işten geçmişti, bu haller onörünü kırmış ve izzet-i nefsine çok dokunmuş, memlekete döndükten sonra eski mevki ve itibarını da kayıb ettiğini hissedince çok müteessir olmuştu.. Bununla beraber çok sevdiği Harput şehrinin boşalma ve harabisine de şahit olunca artık büs-

bütün çökmüş ve 1938 (1354. R) tarihinde vefat ederek, Harputda Meterisdeki aile mezarlığına gömülmüştür.

Beyzade Hacı Mehmet Nuri Ef. iri vücutlu, uzun boylu, kavi bünyeli, elâ gözlü, buğday benizli, nafiz nazarlı, yüzü mütebessim olmakla beraber son derece vakur ve heybetli bir zattı. Ata biner, cirit oynar, av meraklısı bir zat olup Halit, Hacı Ahmet, Hamza bey namlarında üç oğul sahibiydi. Halit ve Hacı Ahmet Ef. ler ölmüşler, Hamza bey sağdır.

BEYZADE HACI BAHAADDİN EF.

4 — 2

Beyzade Hacı Bahaddin Ef. Büyük Beyzade Hacı Ali Ef. nin küçük oğludur. Yukarıda kaydettiğimiz gibi aynı kitapda babasının bırakdığı şu kayıtla:

قدمنّ الله تعالى باحسان ولد ذكر سميته محمدا بهاء الدين
راجيا اتباعه بسنته عليه السلام وسلوكه طريقة
خواجه بهاء الدين قدس سره اللهم اجعله معمرا
وهو في سنة ثلث وثمانين ومائتين والف في شهر رمضان المبارك (1)

Yazı: 52 — Beyzade Hacı Eehaeddin Ef. nin doğum kaydı.

Hacı Bahaddin Ef. 1867 (1283. Ramazan) ayı içerisinde Harputda doğmuştur. İbrahim Paşa medresesinde babası Hacı Ali Ef. den ders görmüş ve tahsilini izacet alma derecesine kadar çıkarmış olduğu halde icazet almaya müsait zaman bulamamıştır. Medrese tahsilinden sonra kendisini bir taraftan tetebbua, bir taraftan da tasavvufa vermiş ve bunlar üzerinde yıllarca sessiz, sadasız çalışmıştır, günün en az yedi sekiz saatını bilhassa tarihî ve dinî eserler okumakla geçirirmiş.. yalnız İslâm dini değil, Hıristiyan dinleri hakkında İncil, Tevrat ve bunlara dayanan bir çok eserler okumuş, tetkik etmiş, derin bir bilgi sahibi olmuştur. Bunlara ait evlerinde yüzlerce cilt kitabın mevcut olduğunu ve kendisiyle babası

(1) Mânası: 1283 senesi mübarek ramazan ayında Allâh-ü tealâ hazretleri bana bir erkek evlâd ihsan etti. İsmini Hazreti Peygamberin sünnet-i seniyelerine tabi olsun diye Mehmed, ve sırrı mukaddes olan Şeyh Bahaaddin-i Nakşibendinin tarikatine sülûk etmesi için de Bahaaddin mahlasını koydum. Allâh kendisini dareynde muammer etsin.

arasında şöyle bir muhavere cereyan ettiğini oğlu Ali Rıza bey, bana yazdığı bir mektupda aynen şöyle anlatmaktadır: «Bir gün babamla aramızda şöyle bir mübahasa geçti: Babam bilvesile hıristiyan dini ve kütüb-ü kadime hakkında bana bilgi verir ve bunları izah ederken yarı ciddi, yarı lâtife: (Eğer islâmiyetin zuhurundan evvel her hıristiyan sizin kütüb-ü mukaddeseler hakkındaki bu vukuf ve malûmata sahip olsalardı, ya son dinin ve peygamberin vuruduna hacet kalmaz veya islâmiyet pek az inkişaf ederdi) dedim. O ânda söylediğime pişman olmuş, mahcup bir vaziyette duruşumu anlıyan babam, bir müddet düşünceye daldı ve sonra hafif tebessümle: — Oğlum! dedi. Kütüb-i mukaddeseyi okuyan ve onlara inanan hıristiyan dini mensupları, hatta âlimleri, sizin hatırınıza gelen bu yanlış ve hatalı düşünceye kapıldıkları içindir ki, islâmiyet dinindeki bu ulvî hakikati ne kendileri görmeğe, ne de etrafındakilere göstermeğe muktedir olabilmişlerdir. Ben şimdi size söylediğim kadim din ve kitaplardaki hakikatleri, ancak Kuranın irşad ve tenviriyle anlayabildim. Kuran, yalnız dalâlete düşenleri ikaz ve irşad için inzal edilmeyip gelmiş geçmiş bütün din ve hükümlerini tamamlayıcı ve ekmel-i din olarak gelmiştir, yani zuhuru zaruri ve mukadderdi. Şimdi sualinize cevap vereyim: Hıristiyan dini salikleri, Kuranın muhtevi olduğu manâ ve hakikatlere en az yani benim kadar vakıf olabilseydiler, hiç şüphe etmeyiniz, bugün tek bir hıristiyan dahi mevcut bulunmazdı» dedi. Bu izah karşısında aczimi anlayarak babamdan özür diledim.

Hacı Bahaddin Ef. bir aralık Elâzığ sultanisinde fahrî olarak tarih hocalığı da yapmıştır. Bu sebeple evlerinde yüzlerce cilt eski ve yeni tarihî eserler mevcutmuş.

Resim: 53 — Beyzade Hacı Bahaddin Ef.

Hacı Bahaddin Ef. Babası Hacı Ali Ef. ile birlikte Hicaz'a gidip gelmiş ve zühd-ü tekvada babasının izinde yürümüş ise de, babasından inabe de alamamış, ölümünden sonra babasının halifelerinden Alışamlı Bekir Ef. den inabe alarak tarikate girmiştir.

Zenginlik, mevki, mansıp gibi şeylere ehemmiyet vermez, halim, selim bir zat olup ahlâken o kadar yüksek bir karaktere sahipdi ki Harput gibi büyük bir şehirde, onu sevmeyen, ona hürmet etmeyen tek kimse yoktu. Aynı zamanda hoş-sohbet, mübahaselerini zarifane nükteler ve hikâyelerle tamamlardı. Dostları tarafından daima aranır, onun bulunmadığı meclislerde zevk ve revnak bulunmazdı; çünkü koyu mutaassıp değildi. Herkesin fikrine, akidesine riayet ederdi. Müdebbir, ileri hâdiseleri görmekte ve tahlil etmekte çok isabetli fikir ve mütalâaları vardı. Büyük kardeşi Hacı Mehmet Nuri Ef. ye babası kadar hürmet eder, o da kendisini çok severdi. Aralarında bir hayli yaş farkı olduğu halde Hacı Mehmet Nuri Ef. bir çok ahvalda kendisinin fikir ve mütaleasını almadan bir işe tevessül ve teşebbüs etmezdi.

Harputun büyükleri arasında mühim yer almış olan Bey zade Hacı Ali Rıza Ef. ile oğullarının gerek memleket dahilinde, gerekse taşralarda bırakdıkları büyük ilgi ve şöhretin izlerine her zaman tesadüf edilmektedir. Konya valisi Hasan Hilmi Paşanın Mabeyne yazdığı aşağıdaki vesika (1) bu ifademizi ne güzel teyit etmektedir.

Hacı Bahaddin Ef. 1949 (1365. R) tarihinde Hoş köyünde ölmüş ve cenazesi, vasiyeti üzerine Harputa nakil edilerek babası Hacı Ali Rıza Ef. nin yanına gömülmüştür.

(1) Konya Vilâyeti
mektubi kalemi
adet

Mabeyn-i humayun-ı mülûkâne baş kitabet-i celilesine

Devletlu Efendim Hazretleri

Mamuretülâziz ulemasından Beyzade Faziletlu Hacı Ali Ef. dailerinin mahdumu Hacı Bahaddin Ef. daileri bu kerre Dersaadet'e gelmiş olduğu haber alındı. Mumaileyh Hacı Ali Ef. nin sinni seksen beşi mütecaviz iken bugünkü günde yine neşr-i ulûm ile meşgul olarak emsalı taşralarca nadir bulunur bir fazıl ve tarikat-i âliyye-i nakşibendiye meşayıhından mürşid-i kâmil olup duası şayan-ı iğtinam ve ailesi efradı mustahakk-ı taltif ve ihtiram bulunduğuna ve bu misillu erbab-ı vecd-ü halât ve sahib-i irşad-ü keramattan, velinimet-i biminnet-i âzamımız şevketmeab efendimiz hazretlerine her yönden isticlâb-ı ahasin-i deavat -ı hayriye edilmesi dahi feraiz-i memlûkiyet ve sadakatten olup mumaileyh Hacı Bahaddin Ef. dahi isr-i pedere salik müstaiddandan ve şayeste-i taltif ve ikdar-ı daiyandan olduğuna binaen haiz olduğu taşra rüusunun lütfen ve pederinin fazl-i kemal ve sinn-i haline merhameten devriye mevleviyyetine terfi ile mürşid-i mumaileyhin bu vesile ile de deavat-ı mafruza-i hazret-i hilâfetpenahiye bir kat daha devam esbabının temini babında emrü ferman hazreti men lehülemrindir.

16. Ramazan. 1310 ve 21. Mart. 1309

Konya vilâyeti
valisi
Esseyit Hasan Hilmi

Baş vekâlet arşivi. Yıldız evrakı No. 4481

PERÇENÇLİ ŞEYH HACI ALİ EF.

5

Şeyh Ali Ef. aslen Perçençli olup takriben 1670 (1081. H) tarihinde Perçençde doğmuştur. Harput medreselerinde tahsile başlamış sonra İstanbula gelerek Fatih medreselerinde ders görmüş, icazet almış ve aynı zamanda Şazili tarikatine intisab ile seyr-i sülûk görmüş, halifelik almış ve bu suretle manevi sahada da tarakkiler kaydederek Harputa dön-

Resim: 54 — Şeyh Ali Ef. nin Perçenç mezarlığındaki türbesi: Çamlar ve güller arasında.

müştür. Harputa gelir gelmez köyüne çekilerek bütün kuvvetini tasavvufa vererek çok ilerlemiştir.

Elime geçen el yazması bir risalede: Şeyh Ali Ef. için, «Ezkâr-ı ilâhiyle müstağrak-i fillâh ve nadirülvücut bir kibritiyet-i ahmer idi» diye bir tabir kullanılmıştır. Aynı yerde çok enteresan şöyle bir hikâyesine de tesadüf ettim. (1)

Şeyh Ali Ef. mezar taşındaki kitabeye göre 90 yıl yaşadıktan sonra 1758 (1171. H) de öldüğü anlaşılmaktadır. Perçenç mezarlığında dört zarif sütun üzerine kubbeli ve etrafı açık türbesinde yatmaktadır, türbenin etrafı çamlar ve süs ağaçlariyle yeşillendirilmiştir. Şoseden geçen binlerce yolcu, bu türbeye bir fatiha okumadan geçemezler.

Şeyh Ali Ef. nin gerek oğul, gerekse kız tarafından dal budak salan nesli arasında çok değerli ve faziletli insanlar yetişdiğinden bu ailenin bir şamasını aşağıya kaydediyorum.

HOCA ISHAK EF.

6 — 1

Hoca İshak Ef. 1803 (1218. H) tarihinde Harputun Perçenc köyünde doğmuştur, babası Perçencli meşhur şeyh Ali Ef. nin torunu Abdullah Ef. dir.

---

(1) Harput civarında bulunan aşiretlerin isyanı üzerine, bunların islâhatına memuren Harput'a gelen Hasan paşa namındaki zat çok gaddar bir adammış, haklı haksız bir çok kimselerin kellelerini uçurtluğu gibi halka da zulüm ve işkence etmek suretiyle ortalığı titretmişti.

Paşa, bir gün mahiyyetiyle birlikte Perçencin önünden geçerken bu köyün bir kasaba kadar büyük ve şen olduğunu uzakdan görünce atının dizginini Perçence çevirmiştir. Köyü gezerken, Şeyh Ali Ef. de evinin damında loğ çekiyormuş.. Paşa, böyle koca sarıklı, saçlı sakallı bir zatı damın başında görünce, ağalarına Hocayı aşağıya almalarını emretmiş.. Ağalar yukarı çıkıp Paşanın kendisini çağırdığını söylemeleri üzerine, Şeyh Ali Ef. lütfen kendisi benim yanıma çıksın diye cevap verir, bu cevap Paşaya götürülünce Paşa hiddetle atından inerek Şeyh Ali Ef. nin evine girdiğini ve merdivenlerden çıktığını hisseden Ali Ef. damdan inerek Paşayı misafir odasına aldıktan sonra karşı karşıya konuşurken, Paşanın, ne cesaretle beni ayağına çğırdın? diye sert sualine, Ali Ef. yumuşak tavriyle: Efendim, bizim damda çok ot bitiyor, bunları temizlemekten, loğ çekmeden âciz kaldım, onun için sizi çağırdım, siz dama çıkıp damda biraz gezecek olursanız, bu otlar artık bitmez, ben de bu dertten kurtulurum; çünkü malûm-ı âlileri zalim ve gaddar olan ricalin ayak bastıkları yerde ot bitmez, efendimizi bu mas'ahat için yukarı dama davet ettim, demesi üzerine Paşa, hocanın cesaretle bu şekilde konuştuğuna son derece kızmış ise de bunun, kendisine manevi bir sille olduğunu takdiren hocayı beraberine alarak şehre getirmiş ve misafir etmiştir. Ali Ef. Paşanın yemeğini yememiş ve bazı keramet göstererek köyüne dönmüştür. Bunun üzerine pasa da Elâzizde tutunamamıştır.

İlk medrese tahsilini Harputda yapdıktan sonra İstanbula gelmiş, Fatih medreselerinde ders görerek tahsilini ikmal ve icazet aldıktan sonra tekrar Harput'a dönmüştür. Harput'a gidince münhal bulunan Meydan Camii medresesine müderris tayin edilmiş ve kısa bir zamanda ilmî kıymet ve derecesi Harput muhitinde şuyu bulunca yüzlerce talebe müracaatle medreseye kayd ve hocadan ders görmeğe başlamışlardır; fakat her nasılsa bu müderrislik kendisini tatmin etmemiş ve nihayet Harputda bir iki sene ancak kalabilmiş ve sonra tekrar İstanbul'a dönmüştür.

İstanbulda Fatih medreselerinde ders okutmağa başlayınca az zaman içerisinde şöhret kazanmış ve 1866 - 1870 tarihleri arasında Sultan Azizin sarayına davet edilmiştir. Sultan Azizle görüşmelerinde padişahın sevgi ve teveccühünü kazanmış olacak ki, kendisine huzur hocalığı verilmiştir.

Sultan Azizin Bektaşiliğe çok merakı varmış, bu merakını, Hoca İshak Ef. ye açınca, Hoca Bektaşilik hakkında gayet mufassal bir reddiye yazarak Padişaha taktim ve Padişahı bu reddiyesiyle ikaz etmiştir. Sonraları, birinci reddiyesini kâfi görmeyerek izahlı ve daha müsbet ikinci bir reddiye daha yazmıştır. (1)

Sultan Azizin ölümünden sonra Sultan Hamid, Hoca İshak Ef. yi daima nezaret altında bulundurmuş, bir taraftan da yazdıkları ilmî makaleleri takip eder, okur, bizim İshak hoca yine coştu dermiş.

Hoca İshak Ef. Fatih camiinde ders okutmuş ve icazet de vermiştir. İstanbul payeliği rütbesiyle rüûs almış, Evkaf Nezaretinde büyük bir komisyona âza tayin edilmiştir. (2)

Bir aralık maarif meclisi âzalığında bulunmuş ve sonra da 1855 (26 Muharrem 1272) tarihli örneği aşağıda yazılı irade-i seniye ile Darülmaarif hocalığına tayin edilmiştir. (3)

---

(1) Bu reddiyesini Harputlu Ebci zade Hoca Zülfikar Ef. ye tebyiz ettirmiştir. Bu satırları, 951 yılı Eylül ayı içerisinde Gönende Zülfikar Ef' den bizzat dinledim, ifadesine göre, bu ikinci reddiyesi matbu imiş.

(2) O zaman bütün Osmanlı memleketlerinde ne kadar Hatib, İmam, Müezzin ve deres-i âm varsa hepsi bu komisyonca seçilir ve bu komisyondan çıkan karar mazbataları üzerine tâyin edilir, vilâyetlere tebligat yapılırmış.

(3) «Ulûm-ı Edebiye tertibatından uhdesinde bulunan bin kuruş maaşın Muallimhane-i nevvabe ve mekteb-i irfaniye tertibatından 250 kuruş aylığın da mekâtib nezaretine terk ile münhal bulunan Darül-maarif hocalığına 1500 kuruş aylık ile Müderrisinden İshak Ef' nin tâyin kılındığı» Başvekâlet arşivi, Dahiliye, 26 Muharrem 1272, N. 23398.

Eserlerine gelince :

1 — Şemsülhakika

2 — Ziyaülkulûb

3 — Zübde-i ilm-i kelâm

4 — Esile ve ecvibe-i hikemiye

5 — Miftahüluyun

6 — Esile ve ecvibe-ı macmüatülkavaid (4)

7 — Kâşifülesrar

gibi değerli telifleriyle İbn-i Sinanın (İstişfa cümletüşşifa) adlı eserini terceme etmek suretiyle ilim âlemine eserler bırakmıştır.

Bunların içerisinde en kıymetlisi (Şemsülhakika) namındaki sualli ve cevaplı eseridir ki, 290 sahifeden ve 287 bölümden ibaret olan bu nefis eseriyle: dinî itikad meseleleri, Tevrat'da ve İncilde olan tağayyürat ve tebeddülâtın tafsilâtı, Kuran-i kerimin kütüb-i münzilenin âlâ ve erfa'ı ve cemi-i sıfat-ı ilâhiyeyi cam-i bulunduğu, Hazret-i İsanın çarmıha gerilmesi, semaya çıkması, Allâhın oğlu ve Uluhiyetinin reddi ile nübüvvetinin isbatı, asıl İncilin kelâmüllah olup nasaranın ellerinde bulunan İncilin ifsad suretiyle tağyir ve tahrif edilmiş olduğu gibi sualli ve cevaplı çok mühim ve derin ilmî mübahaseleri münakaşa ve isbat etmiştir.

Bir kaç sene evvel bildiklerden birisi, İstanbulda Bebekde Robert Kolej kütüphanesinde, Harputlu bir zata aid bir kitabın mevcut olduğunu haber vermişti. Tetkik için boş zaman bulup da Koleje kadar gidememiştim; fakat bir türlü içimden de çıkmıyordu, nihayet meseleyi, Kolejde okuyan yeğenlerimden Selçuk Sunguroğluna açtım, bu kitabı arayıp bulmasını ve numarasının tesbitini kendisine havale ettim, Selçuk kitabı bulmuş ve imza mukabilinde alarak bana getirmişti. Bir de ne göreyim, Hoca İshak Ef. nin (Şemsülhakika) namındaki eseri.. Bu kitap,

---

(4) «Müderrisin-i kiramdan Darülmaarif Hoca-i evveli İshak Ef.nin cem ve tertip etmiş olduğu sarf, nahiv, mantık, vazife ve istiare kitaplarına dair bazı esile ve ecvibeyi havi (Macmuatülkavaid) nam risalenin masraf ve temettüü tarafına ait olmak üzere tab ve temsiline ruhsat verilmesi ve bu sebeple her suretle rahin-i takdir ve tahsin-i âli olduğunun taltifen kendisine tebliğ kılınması hususundaki irade-i seniye» üzerine ölümünden sonra 1908 (1324 R.) tarihinde maarif-i umumiye nezaret-i celilesinin 10 Mart 1324 gün ve 3069/8 sayılı ruhsatnamesiyle Bayezid Fuad Paşa caddesinde 71 No. Ahmet Kâmil Ef. matbaasında tab edilen bu kitab 240 sahifeden ibaret olup bir nüshası kütüphanemde mevcuttur.
Başvekâlet arşivi, dahiliye, 23 Recep 1272, N. 22537.

1861 (1278. H) tarihinde takvimhane-i âmirede tab ve neşredilmiş ve Tevfik Fikret merhum tarafından Robert Koleje hediye edilmiştir. (5)

(Karınca kapdan) namiyle bir eseri daha olduğunu yeni haber aldım.

Hayatında Beykozun Akbaba köyünde 1886 (8 Şaban 1303) tarih ve 107 sayılı irade-i seniye ile inşasına izin verilen bir cami yaptırmış ise de birinci cihan harbi içerisinde asker işgali yüzünden ve bakımsızlıktan yıkılmıştır.

1892 (1310. H) tarihinde İstanbulda ölmüştür, Fatih Camii hetiresinde medfundur. Mehmed Cemaleddin namında bir oğlu vardı.

MEHMED CEMALEDDİN Ef.

7 — 2

Mehmed Cemaleddin Ef. Harputlu Meşhur Hoca İshak Ef. nin oğludur. 1858 (1275. H) tarihinde İstanbulda doğmuştur.

Tahsile, babasında başlamış ve Şamda bulunan kayın babası Harputî Abdurrahman Ef. den de icazet-i ilmiye almıştır.

Sırasiyle Kudüs, Beyrut defter-i hakani müdürlüğü, Halep, Diyarbekir defter-i hakani müfettişliği ve sonra İstanbul'a gelerek Meclis-i

Resim: 55 — Hoca İshak Ef. nin oğlu Mehmed Cemaleddin Ef.

maarif âzalığı ve ilâve-i memuriyet olarak mekteb-i mülkiye ilm-i kelâm hocalığı, maarif mübayea komisyon reisliği, tetkik-i müellefat komsiyon âzalığı ve darülhayır müdürlüğü yaptıktan sonra 1904 (1322. H)

---

(5) Ishak Ef. Of Harput, The sun of Turkey, Robert Kolej kütüphanesi, N. Tz. 2 - T. 297.

tarihinde Mekke kadılığına tayin edilerek Mekkeye gitmiş ve sonra Mısır kadılığına ve buradan ayrıldıktan sonra İstanbul'a gelerek tekrar meclis-i maarif âzalığına tayin edilmiştir.

1905 (1323. H) tarihinde İstanbul payelisi rütbesini ihraz etmiş, bir aralık vilâyet meclisi âzalığında bulunmuş ve 1908 (1326. H) tarihinde ise tekrar Maşihate geçerek emval ve eytam riyasetinde ve iki sene kadar da İstanbul Kadılığında bulunduktan sonra meclis-i tetkikat-ı şeriye âzalığına tayin edilmiştir.

En sonra Edirne kadısı iken 1916 (1334. H) tarihinde elli sekiz yaşında ölmüştür, Edirnede medfundur.

(Cihad-ı fi sebilürreşad) namında bir eser yazmış ise de tab ettirememiş ve birinci cihan harbi esnasında gayr-i matbu olarak Bayezid kütüphanesine hediye etmiştir.

Kendisi âlim, fazıl, dirayetli ve çok kibar bir zat olup Mehmed Emin, Muhiddin, Hulusi, Muammer, Hamid namlarında beş oğlu ve Memduha, Nebiye hanım namlarında iki kızı vardır.

MEHMED EMİN Ef.

8 — 3

Mehmed Emin Ef. Harputlu Meşhur âlim Hoca İshak Ef. nin torunu ve Mehmed Cemaleddin Ef. nin oğludur.

1880 (1298. H) de İstanbulda doğmuş ve babasından tahsil görerek icazet almıştır.

1907 (1325. H) tarihinde Dersiye-i Rahime hatun medresesi müderrisi iken, İstanbul rüusunun iptiday-ı dahil derecesini ihraz etmiştir. (1)

Sonraları ilmiye mesleğinden ayrılarak Bab-ı âliye intisap etmiş, mülkiye komsiyonu zabıt kâtipliğinde ve sonra da Şam ve Beyrut maarif başkâtipliklerinde bulunduktan sonra istifa ederek serbest ticaret hayatına geçmiş ve 1922 (1340. H) yılında Halebde ölmüştür.

Ahmed Halid namında bir oğlu, Aliye ve Saime namlarında iki kızı vardır.

---

(1) İlmiye salnamesi, 1334, s. 116.

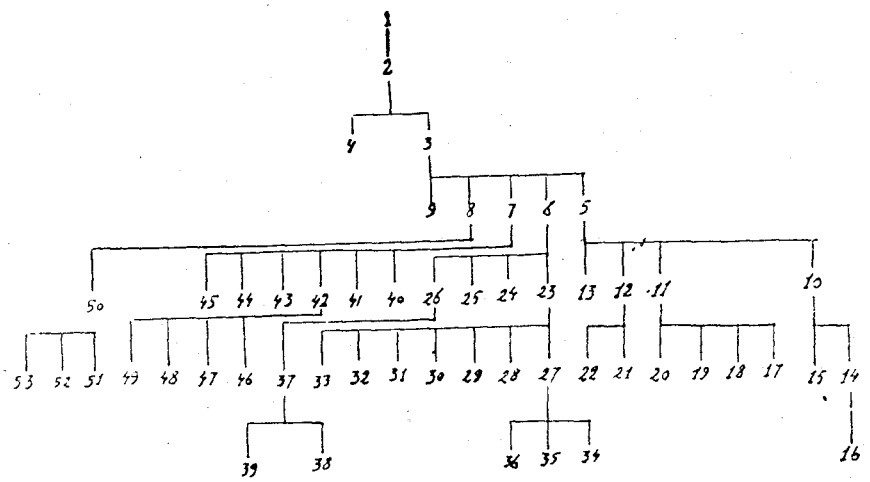

Şeyh Hacı Ali Ef. (1) Biyografisi yukarıda kaytlıdır.

(2) ?

Abdullâh Ef. (3) Şeyh Ali Ef. nin torunu olup, Hamide hanım namında bir kız kardeşi, Mehmed Ali (5), İshak (6), Hacı Ahmed (7), isimli üç oğlu ve iki de (8-9) kızı vardı. Bunlardan Mehmed Ali Ef. Harputda tahsile başlamış, sonra Şam'a giderek orada ikmal ile icazet almış ve Şam'a yerleşmiştir. Bilâhere Hicaz'a gitmiş ise de dönüp dönmediği belli değildir. Mustafa (10), Bekir (11), Abdullâh (12) isimli üç oğlu, Ayşe (13) namında bir de kızı vardı.

Mustafa Ef. Küçük Çekmecede, İspartakülede bir çok arazi edinerek oğulları Necip namıdiğeri Bekir (14) ve Abdullâh (15) Ef. lere bırakmış, şimdi bunların çocukları hep bir arada aynı yerde ziraat ve çiftçilikle uğraşarak servet sahibi olmuşlardır. Bunlardan Necip beyin kızı Süreyya hanım (16), Paşabahçe ilk okulunda baş öğretmen olup kıymetli bir maarifci ve idarecidir.

M. Ali Ef. nin ikinci oğlu Bekir Ef. (11) Şam'da muhtelif memuriyetlerde bulunmuştur. Erkek evlâdı yoktur, dört kız (17-18-19-20) babasıydı, bunlardan en büyüğü Emine hanım, aşağıda biyografisi çizili olan meşhûr Hoca Abdurrahman Ef. nin büyük oğlu Mehmed Ali ef. ile evli iken 1892 (1308. R) de ölmüştür, diğer üç kızı Şamda hayattadırlar.

M. Ali Ef. nin üçüncü oğlu Abdullâh Ef. (12) Bahriye mektebinin ilk mezunlarından olup makine kısmında ihtisas yaparak yarbaylığa yükselmiş, birinci cihan harbinde eceliyle ölmüştür. Azmi bey (21) namında bir oğlu, Hesna hanım (22) isimli bir kızı vardır.

Azmi bey, evvelce İstanbul İdadisi denilen Vefa İdadisinden mezun ve bir sene de Y. Ticarete devamdan sonra, evvelâ Tekirdağı İdadisinde,

sonra Midilli İdadisi Müdür muavinliğnde bulunduktan sonra İstanbula gelmiş, Maarif İdaresi muhasebesinde, Devlet matbaası Müdür ve kontrolluğunda bulunduktan sonra, en son Eyip Orta okul öğretmenliğinden emekliye ayrılmıştır. Kendisi sağ, fakat çok ihtiyarlamıştır. Kadıköyünde Söğütlüçeşme çayirönü Nabizade sukağı 46 N. evinde oturmaktadır. Kız kardeşi Hesna hanım ise, babasının sağlığında ölmüştür.

M. Ali Ef. nin kızı Ayşe hanım (13), meşhûr Hoca Abdurrahman Ef. ile Harputda evlenmiştir. Bu hanım Azmi beyin halası, ve Muhiddin beyin de büyük annesidir.

Abdullâh Ef. nin ikinci oğlu İshak Ef. nin biyografisi yukarıda kaytlidir.

İshak Ef. sırasiyle Fatma, Vesile, Sabbek namlarında üç hanımla evlenmiş, başda Mehmed Cemaleddin bey (23) namında bir oğlu ile Lütfiye (24), Sabiha (25) ve Rabia (26) namlarında üç de kızı olmuştur.

İshak Ef. nin üçüncü kızı Rabia hanımın Bahaddin (37) namında bir oğlu olup ölümünde, Zahit (38) ve Furuzan (39) isimli iki oğul bırakmıştır. Bunlardan Furuzan bey, doktordur, İstanbul Belediye sıhhiye müdür muavinidir, Anadoluhisarında oturmaktadırlar.

Mehmet Cemaleddin Ef. nin, Mehmed Emin (27), Muhiddin (28), Hulusi (29), Muammer (30), Hamit (31) isimli beş oğlu, Memduha (32) ve Nebihe (33) isimli iki de kızı vardı.

Mehmed Cemaleddin ve oğlu Mehmed Emin beylerin biyografileri yukarıda sıradadır.

Bunlardan M. Emin beyin, Ahmed Halit (34) namında bir oğlu, Aliye (35) ve Saime (36) adlarında iki de kızı vardı. Bunlardan A. Halit bey Balatda tesis ettiği demir imalât atölyesinde bizzat çalışmaktadır. Kız kardeşleri Aliye hanım sağ, Saime hanım ölmüştür.

M. Cemaleddin beyin ikinci oğlu Muhiddin bey, sağdır, İstanbul nukut-esham ve tahvilât borsasında acantadır. Bebekte oturmaktadırlar, amcazadelerinden Tevfik Ef. nin kızı İsmet hanımla evlidir, çocuğu yoktur asil, kibar ve samimi bir hemşehrimizdir. Aile Tuksavul soy adını almıştır.

Üçüncü oğlu Hulusi bey, genç yaşında ölmüştür.

Dördüncü oğlu Muammer bey, esasen kimya mühendisi olup bu gün Türk Maden şirketinde murahhas âza olup ticaretle meşguldur, Cihangirde Susam sukağındaki evinde oturmaktadır,evli değildir, aynı soy adını taşır.

Beşinci oğlu Hamit bey ölmüştür.

Abdullâh Ef. nin üçüncü oğlu Hacı Ahmed Ef. tahsile Harputda başlamış, ikmal için İstanbula gelerek Bayezit medreselerinde tahsilini tamamladıktan sonra icazet almış, Şam Askerî İdadisi Arabi muallimliğine tayin edilerek Şam'a gitmiş ve sonra Şam Mülkiye İdadisine geçerek 16 sene devamlı bu vazifede kalmış, mal mülk sahibi olmuştur. Bir aralık Medine kadılığına tayin edilmiş, bir yıl kadar bu vazifede kaldıktan sonra emekliye ayrılarak Şam'a dönmüştür. Şam'da kendisine (Baş Hoca) derlermiş.. Harputlu Hatice hanımla evliydi.

İzzet Paşa (40), Riza bey (41), Tevfik Ef. (42), Hamdi Ef. (43), adlarında dört oğlu, Nimet (44) ve Süreyya (45) namlarında da iki kızı vardı.

Bunlardan İzzet paşa, Harbiyeden yetişmiş, Halep redif kumandanı iken Yemen isyanını bastırmak üzere 1905 (1321. R) de Yemene sevk edilen birliklerden birinin başında bulunmuş, Sanayı muhasareden kurtarmak için vukubulan muharebede, maiyetindeki arap taburlarının, karşıdaki asi araplar tarafına geçmeleri üzerine Paşa ve karargâh zabitleri taarruza uğramış ve hepsi birden vahşiyane bir surette paranparça şehit edilmişlerdir.

Riza bey, Suriyede bir çok memuriyetlerde bulunmuş, son memuriyeti olan Şam nüfus nazırı iken ölmüştür.

Üçüncü oğlu Tevfik Ef. Rüştiye mezunudur, Askerî muamele memurluğunda bulunarak bütün ömrünü taşralarda geçirdikten sonra emekliye ayrılarak İstanbula gelmiş, çok geçmeden Cerrahpaşadaki evinde ölmüş ve Merkez Ef. mezarlığına gömülmüştür.

Yahya (46), Ahmed Ruhi (47) isimli iki oğlu, İsmet (48), Servet (49) adlarında iki de kızı vardı.

Bunlardan Yahya bey, sağdır, İstanbulda inşaat mutaahhidi olup Emirgânda oturmaktadır.

Ahmed Ruhi bey, avukattır, İstanbulda B. Postahane karşısında Valide hanındaki yazıhanesinde çalışmaktadır, muktedir, mütevazı kıymetli bir hemşehrimizdir.

İsmet hanım, İshak Ef. nin torunu Muhiddin beyle evlidir, Servet hanım ise evlenmemiş, eniştesi Muhiddin beyin yanında oturmaktadır.

Hacı Ahmed Ef. nin dördüncü oğlu Hamdi Ef. ise Şam idadisinden Harbiyeye geçerek subay olmuş ise de kalp rahatsızlığı yüzünden istifa etmiş ve takribi olarak 1918-1919 yıllarında Şamda ölmüştür. Kızlarından Süreyya hanım ölmüş, Nimet hanım ise Şamda hayattadır.

Abdullâh Ef. nin büyük kızından yani İshak Ef. nın kız kardeşinden Şevket bey (50) namında bir oğlu vardı ki, Darülfünunda Arabi müderrisi iken ölmüştür.

Safiyüddin (51), Giyaseddin (52) ve Vahdettin (53) namlarında üç oğlu vardı, bunlardan Safiyüddin İzmirde Kadastro memuru, Giyaseddin, İstanbul Ziraat müdür muavini, Vahdettin ise Şişlide Osmanbeyde doktordur.

HARPUTİ HACI ABDURRAHMAN EF.

Harputi Hacı Abdurrahman Ef. namında bir büyüğümüz daha vardır ki, kıymet ve şöhreti ve aynı zamanda Meşhur Perçençli Şeyh Ali Ef. nin torunu Hamide hanımın oğlu olup 1823 (1238. H) tarihinde Perçençde doğmuş ve ilk tahsilini yapar yapmaz, babası onu Medineye götürmüş, orada tahsilini ikmal ve ilmî icazetini aldıktan sonra Harput'a dönmüştür. Dönüşünde Hoca İshak Ef. nin kardeşi Mehmed Ali Ef. nin kızı Ayşe hanımla evlenmiştir. Harputda maişetini temin edemediğinden mi, yoksa kendisine lâyık olduğu mevki verilmediğinden mi 1890 (1308. H) tarihinde Şam askeri rüşdiyesi Arabi muallimliğine tayin edilerek Şam'a gitmiştir.

Abdurrahman Ef. Şamda muallim bulunduğu müddetce ilim yolundan bir an ayrılmadığı gibi, tasavvufa da çalışarak hayli ilerlemiştir. Resmî vazifeden emekliye ayrılınca, kendini büsbütün tasavvufa vererek Şamda parmakla gösterilir derecede bir allâme ve bir kutub mertebesine yükselmiştir.

Hoca İshak Ef. oğlu Mehmed Camaleddin Ef. yi. Abdurrahman Ef. nin kızı Zahide Merzuka hanımla evlendirdiğinden bu iki aile arasındaki sahriyet ve samimiyet daha ilerlemiştir.

Torunları ve mensupları Abdurrahman Ef. nin bin bir kerametini saymakla bitiremiyorlar, bunlardan bir tanesini kaydedelim:

«Şam valisi Köse Rauf Paşa, Hoca Abdurrahman Ef. ile yakından görüşür ve sohbetlerinden haz duyar ve istifade edermiş.. Paşa, bir sene

Şamda kaldıktan sonra Erzurum'a nakli hakkındaki irade-i seniye kendisine tebliğ edilince bundan çok müteessir olmuştur. Bu teessürlerini, Hoca Abdurrahman Ef. ye açtığı sıra, Abdurrahman Ef. Paşa, üzülmeyin, siz Şamda daha iki sene kalacaksınız demiş ve hakikaten o akşam ibkası hakkında ikinci bir emir daha almıştır.»

Abdurrahman Ef. Tanrısına o kadar bağlı ve mukadderat-ı ilâhiyeye o kadar boynu eğridir ki, 75 yaşında iken 38 yaşında ölen genç oğlu Mehmed Ali beyi, bizzat kendisi yıkamış ve kendisini taziye edenlere murad-ı ilâhiye değişmez, cevabını vermekle Tanrıya karşı olan itaat, sabır ve tahammülünü bu şekilde izhar ve isbat eylemiştir.

Damadı Mehmed Cemaleddin bey, manevî bakımdan kayınbabası Abdurrahman Ef. den korkduğu kadar devrin müstebit padişahı Sultan Abdulhamidden korkmadığını daima söyler dururmuş.

Mehmed Ali bey ve Abdullâh Ef. namlarında iki oğlu ve dört de kızı vardı.

1904 (1322. H) tarihinde 86 yaşında olduğu halde Şamda ölmüştür. (1)

HOCA ABDULLAH EF.

Abdullâh Ef. ilm-i zahiri ve batinide kutup derecesine yükselmiş Harputî Hacı Abdurrahman Ef. nin ikinci oğludur. 1868 (1285. H) tarihinde Harput'da doğmuş ve tahsilini Şamda yapmıştır. Bir zamanlar, Şam rüşdiyesinde öğretmen, ilk okullar müfettişliği ve sonra yine Şamda Salahaddin-i eyyübi türbesinin yanındaki bir mektepte kitabet hocalığı yapmış, aynı zamanda bir camiin imam ve hatipliğini de üzerine almıştır. Sonra babasının meslekinde ve izinde yörüyerek ilm-i batini ile ilm-i zahiriyi birleşdirerek o suretle çalışmış ve Şamın meşhur alimleri arasında yer tutmuştur.

Oğlu olmamış, beş kızı vardı, hepsi Şamdadırlar.

Kendisi on sene mütemadi romatizmadan muztaripdi, nihayet 17 Ocak 1954 tarihinde babası gibi 86 yaşında olduğu halde Şamda ölmüştür.

---

(1) Bu ailenin de bir şaması aşağıdadır.

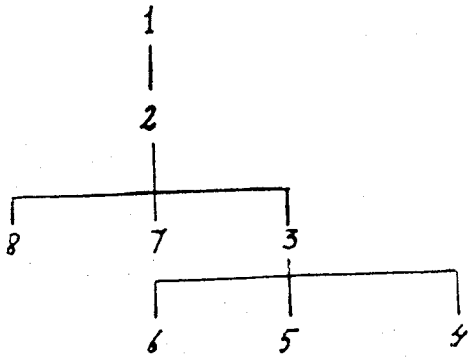

1 — Hamide hanım. Meşhûr Şeyh Ali Ef. nin torunu ve hoca İshak Ef. nin halasıdır.

2 — Hacı Abdurrahman Ef. Biyografisi mevcuttur. Mehmed Ali, Abdullâh namlarında iki oğlu, Zahide Merzuka, Esma, Alime, ve Rafet adlı dört de kızı vardı.

3 — Büyük oğlu Mehmed Ali Ef. Şam İdadisi Ulûm-i diniye hocalığında ve ilk okul müfettişliklerinde bulunmuş ve dayısı Bekir Ef. nin kızı Emine hanımla evlenmiştir. 1906 (1322. R) de 38 yaşında ölmüştür. Halil Şakir, Vasfı ve Bekir Sıtkı adlarında üç oğlu ve bir kızı vardı.

4 — Halil Şakir bey, Mühendis mektebinden mezundu, Niğdede Demir yolunda çalışırken bir kazaya kurban gitmiş ve kazanın vukubulduğu yere gömülmüştür.

5 — Vasfi bey, Mehmed Ali Ef. nin ikinci oğlu olup 31.Mart.1909 hâdisesinde İstanbulda mektep talebesi iken sokakta asiler tarafından sıkıştırılınca aklını kaybetmiş ve sonra da ölmüştür.

6 — Bekir Sıtkı Ef. Posta idaresine intisapla Müdürlüğe kadar yükselmiş, sonra emekliye ayrılmış ve halen Mersinde ikamet etmektedir.

7 — Hacı Abdurrahman Ef. nin ikinci oğlu Hacı Abdullâh Ef. Biyografisi sıradadır. Beş kız babasıydı.

8 — Hacı Abdurrahman Ef. nin büyük kızı Zahide Merzuka hanım Hoca İshak Ef. nin oğlu Mehmed Cemaleddin beyle evliydi.

HARPUTİ HACI ABDURRAHMAN EF.

Hacı Abdurrahman Ef. aslen Elâzığın Sivrice ilçesine bağlı 162 nüfuslu Çöke köyündendir. Bazı tarihî kayıtlar göz önüne alınarak 1756 (1169. H) tarihinde doğduğu tahmin edilmektedir. Tahsil için küçük yaş-

da Harput'a gelmiş ve Harput medreselerinde tahsile başlamış, sonra Diyarbakır'a gitmiş ve bundan sonraki tahsil seyri ve ilmî muvaffakiyeti ise şöyle ilâhi bir hikâyeye istinat ettirilmiştir.

«Diyarbakırda tahsili sırasında gabaveti cihetiyle bütün derslerden geri kaldığını gören medrese arkadaşları bununla daima alay etmeğe bşalamışlar, bu hale hocaları da vakıf olmuş ve bir gün kendisini çağırarak.. Oğlum! şimdiye kadar okuduğun sana kâfidir, köylerde imamlık edebilirsin, var git kısmetini ara demiş.. Biçare ister istemez medreseyi ve Diyarbakırı terke mecbur kalmış, sonra aşağıda çizilen hikâyesi (1) üzerine tekrar Diyarbekir'e dönmüştür.

Arkadaşları, Abdurrahman Hocayı karşılarında görünce alaya başlamışlarsa da bunlara aldırmamış, ders saatında hocasının huzuruna çıkarak elini öpmüş ve yerine oturmuştur. Dersde hoca, talebelerine sualler soruyor, cevaplar alıyordu, cevapsız kalan bazı suallara, Abdurrahman hoca cevap verince müderris de diğer mollalar da hayret içerisinde kalmışlardı. Bunun üzerine müderris geçmiş derslere ait daha müşkil ve derin suallerini Molla Abdurrahmana sormağa başlayınca, hepsine müsbet cevap almış ve bu hal bütün arkadaşlarının parmaklarını ağızlarında bırakmıştır. Aradan az zaman geçmişti, yine bir gün, hoca talebelerini imtihan ediyordu, bu imtihanı da Abdurrahman hoca, birincilikle kazanınca, Müderris, talebelerine hitaben: bir seccade getirin, ortaya serin ve hazır olun, icazet merasimi var. Az sonra bir yığın talebenin arasından yalnız Abdurrahman Hoca seccadeye oturtulmuş, Hocası tarafından silsile-i şerif okunduktan ve duası yapıldıktan sonra kendisine ilmî icazet verilmiştir.» Bu icazetten bir kaç gün sonra hocası, Abdurrahman Ef. yi nezdine çağırarak, senin burada artık işin bitti, var git İstanbula.. Meşihatte mühim vazifeler seni bekliyor. Bu tavsiye üzerine Abdurrahman Ef. hocasının ellerini öperek İstanbul yolunu tutmuş ve İstanbula geldikte, vazife için bir istida ile Meşihate muracaat etmiş, kalıp ve kıyafetinin

(1) Bu yolculuğu sırasında bir hana misafir olmuş ve bu hanın önünden geçen çayın kenarında oturmuş düşünürken çayın içerisindeki taşların, suyun şiddetli akıntısından yusyuvarlak olduklarını ve parladıklarını gören genç molla, yeisinden Allaha: (Yarabbi! beni sen halk ettin, bu gabaveti de bana sen verdin senin emrinde akan sular, şu taşları nasıl yusyuvarlak yapıyorsa, ve parlatıyorsa sen de benim zihnime bir küşayiş ihsan et ki, kürbiyetine vesile olacak ilim deryasından bir nebze de ben nasibimi alayım) diye yalvarmağa başlamış ve yol yorgunluğu ile bulunduğu yere düşüp uyumuştur. Ruyasında karşısına üç nurani zat çıkmış, beraberlerinde getirdikleri bir çuval darıyı hocaya nöbetle yedirdikten sonra gözden sır olup gitmişlerdir. Hoca uyanınca içinde bir ferahlık, bir sevinç, zihninde bir küşayiş husule geldiğini hissedince ertesi gün, yolunun istikametini değştirmiştir.

pejmürde olduğunu gören meşihat erkânı, köylerde nakil (2) vermek üzere hocanın eline bir vesika verip memleketine savmışlardır.

Abdurrahman Hoca, Harputa gitmiş, köylerde, şurada burada nakil vererek para biriktirmiş ve bu para ile güzel bir köylü kızı ile de evlenmiştir. Aradan çok geçmeden ailesini kaçırmışlar ve eline geçemiyeceğini anlayınca teessüründen Harputu terk ederek tekrar İstanbula gelmiştir. Bir gün vakıt namazını eda için Ayasofya camiine girmiş.. Namazdan sonra duvardaki bir levhaya gözü ilişince dikkatle tetkika başlamış ve levhanın altında bir kâğıt üzerinde: «Bu levhadaki ibareyi her kim doğru ve matlup derecede hallederse ona yüksek ikramiye verilecektir» diyen ilânı görmüş, hemen dışarıdan bir tabak kâğıt alarak yazıyı arizasmik bütün kaideleriyle hallettikten sonra, kâğıdın altına: «Daha başka manâlarda da halli mümkin ise de kâğıt param olmadığından ancak bu kadarla iktifa edilmiştir» diye bir şerh vererek ve altına da adres ve imzasını koyduktan sonra, tahlilnamelerin içerisine bırakmış ve camiden çıkıp gitmiştir.

Bu kâğıtlar, her akşam toplanıp saraya götürülür ve etresi gün vaktın padişahının huzurunda alâkalı âlimler tarafından tetkik edilirmiş.. Bu tetkikde, Abdurrahman Ef. nin tahlilinin hakikata muvafık olduğu gibi diğerlerine nazaran daha yüksek fikirlerle de izah edildiği görülünce, İrade-i seniye ile Abdurrahman Ef. saraya davet edilerek huzura çıkarıldıkda: Bunu sen mi yazdın? Evet Şevketlim! ben yazdım, demesi üzerine, Padişah, derhal hocayı hamama gönderip yıkandıktan ve eski elbiseleri külhanda yakılarak meslekine göre yeni elbiseler giydirildikten sonra huzura getirilince: — Siz benim hocamsınız, diye yanına oturtmak suretiyle iltifatta bulunmuştur. Bu iltifattan sonra kendisine Üsküdarda mükemmel bir ev verilmiş ve evlendirilmiştir.

Günden güne Hocanın şan ve şöhreti artmış ve devrin fuhul-i (3) ulema ve meşahir-i sulahasından olmuş, oğulları ve torunları arasından Kazaskerler ve bir çok ilim adamları yetişdirmek suretiyle bilgi ve faziletle mücehhez bir aile kurmuştur.

İstanbulda Kürt Hoca namiyle marufdu, bir aralık Şama giderek Cami-i Emeviye imamı meşhur âlim Sait Ef. den ders gördüğü resmî kayitlerle (4) anlaşılmaktadır.

Bu ilm-ü fazlının yanında manevî cephede de terakkiler kaydetmiş ve asrının mutasavvıfları arasında yer almıştır. Ayda 1500 kuruş (5) maaşı olduğu gibi aşağıda hulâsaları yazılı üç kıta irade-i seniye ile de

(2) Hikâye ve tercüme suretiyle ders okutmak.
(3) Fazl-ü kemal cihetiyle emsalına faik olan ulema.
(4) Başvekâlet arvişi, irade-i seniye, dahili, N. 14166.
(5) Başvekâlet Arşivi, İradei seniye, dahiliye N. 10902.

hemen her sene atiye-i padişahi ile hal-ü hatırı sorulurmuş, saray ve padişah tarafından gösterilen şu yakın alâka da Hocanın büyük bir adam olduğunu göstermektedir. Hattâ Büyük Hacı Ali Ef. nin, bu zattan ders gördüğü ve icazet aldığı da söylenirdi.

«Harputî Hoca Abdurrahman Ef. nin bir mıktar maaş-ı mahsusu varsa da bazı mertebe zaruretinden bahsile verdiği istida üzerine kendisine 5000 kuruş atiye-i şahane verilmesi hakkında 1841 (27/Ramazan/1257) tarihli irade-i seniye (6)

«Hocalardan Faziletlu Kürt Abdurrahman Ef. dua-gûyan-ı hazret-i şahaneden bulunarak her vechile atıfet-i seniye-i cenab-ı şehinşahiye sezavar olup bir aralık muzayakası olduğu dahi anlaşılmış olmağle Hazine-i Celile-i Maliyeden kendusuna 5000 kuruş atiye-i seniye ihsan buyurulması münasip gibi hatıra gelmiş ise de olbapda ve her vechile emr-ü ferman ihsan nişan-ı hazret-i tacidari şeref-sudur buyurulur ise mentuk-ı münifi icra olunacağı beyanile tezkere-i senaveri terkim kılındı» diye yazılan tezkere üzerine 1848 (4/Cemaziyelevvel/1264) tarihli irade-i seniye (7)

«Hoca Abdurrahman Ef. hasta olduğundan tepdil-i hava etmesi ve Üsküdardaki hanesinin tamir edilmesi için Ef. endi-i mumaileyhe hazine-i celileden 10000 kuruş atiye ihsanı hakkında 1850 (23/Şevval/1266) tarihli irade-i seniye (8)

Hoca Abdurrahman Ef. 1851 (1267. H) yılında Üsküdardaki evinde ölmüş ve Karacaahmet mezarlığına defnedilmiştir. Mustafa Tevfik Ef. Namında bir oğlu olmuşdur.

MUSTAFA TEVFİK EF.

Mustafa Tevfik Ef. meşhur kürt hoca Abdurrahman Ef. nin oğludur. Kendisi de ilmiyeden olup nakib-ül eşraf iütbesine yükseltilmiş ve ilm-ü fazlına binaen, babasına mahsus olan (1500) kuruş maaşın kendisine tahsisi hakkında 1849 (24/Cemaziyel-ahır/1265) tarihinde bir irade-i seniye (1) sadır olmuştur.

Sonra Nakib-ül eşraf Harputi Abdurrahman Ef. zade Mustafa Tevfik Ef' ye murassa nişan verildiğini de 1891 (24/Nisan/1307) tarihli diğer bir irade-i seniye (2) kaydinden öğrenmekteyiz.

---

(6) Başvekâlet Arşivi, dahiliye, N. 1873
(7) Başvekâlet Arşivi, dahiliye, N. 9862
(8) Başvekâlet Arvişi, dahiliye, N. 12374
(1) Başvekâlet arvişi, dahiliye, N. 10902
(2) Başvekâlet arvişi, dahiliye, N. 82

Doğum, ölüm tarihleri hakkında bir kayde tesadüf edilememiştir. Mahmut Feridüddin, İbrahim Celâleddin, Mahmut Salâhaddin ve Mahmut Nedim namlarında dört oğlu olduğu tesbit edilmiştir ki, bunlar da ayrı ayrı ilmiyeye intisap etmişler ve mevki sahibi olmuşlardır.

MAHMUT FERİDÜDDİN

Mahmut Feridüddin Ef. Meşhur Kürt Hoca namiyle maruf Hacı Abdurrahman Ef. nin torunu ve Mustafa Tevfik beyin oğludur.

Kendisi, baba ve dedesi gibi ilmiye mesleğine intisap etmiş ve sonra Medrese-tül kuzata girmiştir. 1881 (Recep/1298) tarihinde rabi derecesiyle bu mektepten neşet ederek Meşihate girmiş ve mektubi-i meşihat kalemi hulefasından iken ölmüştür. (1)

İBRAHİM CELALEDDİN EF.

İbrahim Celâleddin Ef. Hoca Abdurrahman Ef. nin torunu ve Mustafa Tevfik Beyin oğludur. Kendisi ilmiye mesleğine intisap ile babasında ve zamanının meşhur âlimleri nezdinde tahsilini yapdıktan ve icazetini aldıktan sonra rüûs imtihanında yüksek bir derece kazandığından 1895 (1313. H) yılında İstanbul Payelusu rütbesine nail olmuştur (1)

Bir zamanlar İstanbul emval ve eytam idare meclisi âzalığında bulunmuş, günahdan, haramdan sakınan müttaki ve fazıl bir zattı. Kendisi ders-i âm olup İstanbul camilerinde tedrisat-ı âliyede bulunarak yetiştirdiği talebelere bir kaç defa icazet vermiştir. Doğum, ölüm tarihleri belli değildir.

---

(1) 1334 İlmiye salnamesi, s. 703

(1) 1322 tarihli salname-i umumi, s. 105

MAHMUT SALÂHADDİN EF.

Mahmut Salâhaddin Ef. Harputî Hacı Abdurrahman Ef. nin torunu ve Mustafa Tevfik Beyin oğludur. Kendisi İlmiyeye mensupdur. 1908 (17/Şaban/1326) tarihinde Medresetül-kuzattan neşet ederek fetvahaneye memur edilmiş ve uzun seneler burada vazife görmüştür. Doğum ölüm tarihleri belli değildir. (1)

SEYYİT MAHMUT NEDİM EF.

Mahmut Nedim Ef. de Hoca Abdurrahman Ef. nin torunu ve Hoca Mustafa Tevfik Ef. nin oğludur. Kendisi dedesi gibi âlim ve fazıl bir zat olduğunu ve Cedide-i L'âlizade medresesi müderrisi bulunduğunu ve 1906 (1324. H) tarihinde İstanbul rüûsunun hareket hariç derecesini ihraz etmiş olduğunu 1334 tarihli İlmiye salnamesinin 123 numaralı sahifesindeki kaydinden öğrenmiş bulunuyoruz.

MEHMET BURHANEDDİN EF.

Mehmet Burhaneddin Ef. meşhur âlim ve fazıl Harputî Hacı Abdurrahman Ef. nin torunu Mahmut Nedim Ef. nin oğludur. Kendisi baba ve dedeleri gibi ilmiyeye intisap etmiş ve Dersiye-i Sofi Sinan Medresesi Müderrisliğine kadar yükselmiş ve 1907 (Gurre-i zilhicce/1325) tarihinde İstanbul rüûsunun iptidayı hariç derecesini ihraz etmek suretiyle mevki kazanmıştır. (1)

---

(1) 1334. İlmiye salnamesi, s. 726
(1) 1334 İlmiye Salnamesi, s. 127

HOCA HACI ABDÜLLÂTİF LÜTFİ EF.

Abdüllâtif Ef. takriben (300) sene evvel bir toplulukla güneyden kalkarak bir çok aşiret reisleriyle mücadele'ede ede Harput'a kadar gelmiş olan «KOCA MEHMET» Ağa namında bir zatın ahfadındandır. (1) «KOCA MEHMET» Ağanın büyük oğlu Mustafa ağanın beşinci nesli olarak 1842 (1258. H) tarihinde dünyaya gelmiştir.

Hoca Abdüllâtif Ef. zeki, dirayetli, ilme hevesli olup zamanının yüksek tahsil merkezi olan Harputda akrabasından müftü Ömer Naimî Ef. den ders görmeğe başlamış ve sonunda Harput'a sığamaz olmuş ve takriben 80 sene evvel İstanbul'a gelerek Fatih medreselerine dahil olarak bir çok müderris ve âlimlerden ders görerek tahsilini ikmâl etmiş, bir ara Adanaya giderek tedrisle meşgûl iken, orada evlenmiş ve tekrar İstanbul'a dönüp Beyazit Medresesine müderris olmuştur. Bundan sonra ayda 15 lira (altın) maaş alarak Meclis-i Tetkikatte âzalık etmiş.. Yine bu yıllarda Ticaret ve Nafia nazırı Zihni Paşanın da ilmî müşavirliğini yapmıştır.. Paşa, Abdüllâtif Ef. yi çok sever ve hürmet edermiş.. maaşından başka her ay 5 altın lira da Paşa verirmiş. 1891 (1307. R) tarihinde 2 nci Sultan Abdülhamidin vükelâsı arasında değişiklikler yapılırken Zihni Paşanın da Selânik valiliğine tayin edilmesi üzerine Abdüllâtif Ef. İstanbuldaki 15 lira maaşını, mahza idari istipdat hayatından uzaklaşmak için, bırakarak Paşa ile Selânik'e gitmiştir. Abdüllâtif Ef. Selânikde Paşanın kendisi için kiraladığı bir evde oturmuş, Paşa ile olan münasebet ve samimiyetini bu suretle uzun yıllar devam ettirmiştir. Selânikten dönüşünde 1901 (1319. H) de onu Darülfünunda ilm-i kelâm muallimi olarak görmekteyiz ve yine aynı yılda haremeyn-i Muhteremeyn payelusu rütbesine de nail olmuş bulunuyordu. Yine bu yıllarda huzur hocalığı da yapmıştır. (2)

Bu muallimliği sırasında Tenkihül-kelâm fi Akaid-i Ehl-ül islâm namiyle çok kıymetli bir eser hazırlamış ve 1909 (1327. H) da İstanbulda

---

(1) Koca Mehmet ağa, Harput'a gelince obasının iskânı için, hükûmete muracaat etmiş ve kendisine Elâzığ'a üç saat mesafede bulunan Germili, Dadaş ve Cünt köyleri verilmiştir.

Koca Mehmet ağa, Mustafa, Mahmut ve Ömer adlarındaki üç oğlu ile Germili köyünü merkez olarak seçmiş ve bu köye yerleşerek, diğer köyleri buradan idare etmiştir. Koca Mehmet ağanın bu üç oğlunun torunlarından bir çok zengin ağalar yetişmiş ve bu gün bu aile çocuklarından 60 - 70 kişinin hâlâ Germilide oturdukları ve ziraatle meşgul oldukları görülmektedir.

(2) 1322 Salname-i Umumiye. S. 109

Necm-i İstikbal matbaasında tabettirmiştir. Kitap o zaman bir altın liraya satılırmış...

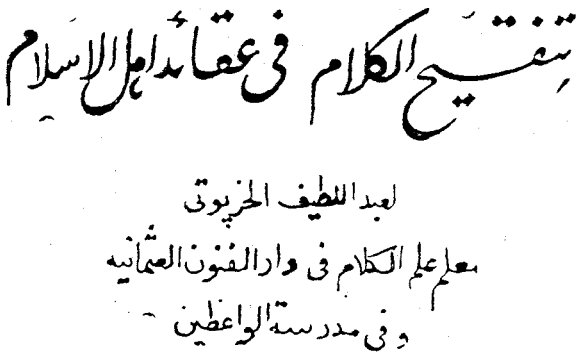
تنقيح الكلام فى عقائد اهل الاسلام

لعبد اللطيف الحرپوتى

معلم علم الكلام فى دار الفنون العثمانيه

و فى مدرسة الواعظين

Yazı: 56 — Harputi Abdül'âtif Ef' nin «Tenkihülkelâm fi Akaidi ehli islâm» isimli matbu kitabının kılişesi

Namile ve Türkce izahatiyle beraber 1912 (1330. H) tarihinde ikinci defa olarak tekrar tabettirilmiştir. Bu kitap, Bir mükaddime, üç rükün, bir hatime üzerine tertip edilmiştir. Mükaddimede İlm-i kelâmı tarif eder, Üç rükünde, müsbet ilimlerle, dinî ilimlerden bahs eden 240 maddeyi havi, çok kıymetli ve şümullu Kur'an-ı kerimden alınmış ahkâm ve arapca ve sonra türkceye tercümesi ve üçüncüsü de bunların tefsir ve beyanından ibaret bilgileri havidir. İfade-i mahsusa diye gayet kıymettar ahkâmı havi bir makale ile kitap sona ermekedir.

Kitabın Dokuzuncu sahifesinde (Avrupa âlimleri, dini kabul ediyorlar) kısmı çok kıymetli ve enteresan olduğu gibi, madde ve maddelerin tarif ve izahında ise Mevlâna Celâleddin-i Rumî'den naklettiği şu kıymetli parçalarla, bunları izaha çalışmıştır.

(Âsüman hay-ü zemin yek sîb-i dan)
(Kez diraht-i küdret-i hak şüd ayan)
(Tüçe-i germi meyan sîb-i der)
(Ez diraht-ü bağıbaneş bi haber)
(Kerem-i key daned key in bağ ez key est)
(Der behar ân zad-ü merkeş der vey est) (3)

(3) Mânâsı: Gökleri ve yeri; küdret-i hak şeceresinden hasıl olmuş bir elma.. ve kendini dahi, o elmada, elmanın hasıl olduğu kudret şeceresinden ve bağından ve bağbanından bihaber olan bir kurd gibi bil. Kurdun doğması baharda ve mevt-ü fenası da güz mevsiminde olduğundan hasıl olduğu elmanın bağının nereden vücut bulduğunu tabii bilemediği gibi sen de göklerin ve yerlerin mensup oldukları küdret-i hak şeceresini ve bağban ve halik-i perverdigârını bilemezsin demektir.

Beytleriyle maddilerin isbat-ı müddeadan âcizlerini vazıh surette beyan eder.

Kitabın sonunda da:

(Maasabeke min hasenetin feminallahü ve ma asabeke min seyyietin femin nefsük) mantuk-ı celili üzere işbu eser-i acizanemde zuhura gelen hasene, eser-i lütf-i celil-i ilâhi ve imdad-ı ruhani-i peygamberî olduğu gibi vukubulan seyyie dahi, kendi acz-ü kusurumdan olduğu cihetle lütf-i celil-i ilâhi mukabilinde hamd-ü sena ve imdad-ı ruhani-i hazret-i peygamberiye karşı da salât-ü selâm ve taksirat-ı acizanemden dahi istiğfar-ı tam ile hatm-i kelâm eylerim ve minallâh-i-t tavfik.) der. Bu eser, 1912 (1330. R) tariihnde (193) sahifeden ibaret olarak ikinci defa yine aynı matbaada tabettirilmiştir.

Abdüllâtif Ef. nin Maviza-i Abdüllâtif namında bir eseri daha vardır.

Kendisi de İstanbulda Beyazit müderrisi iken bir kaç defa icazet vermiştir. Talebelerinden Tokatlı Nuri Ef. namında birisi 700 kişilik bir müsabaka imtihanında birinci olarak müsabakayı kazandığı göz önünde tutulursa, Abdüllâtif Ef. nin ilim kudret ve kuvvetinin ne derece yüksek olduğu anlaşılır. Abdüllâtif Ef. 1910 (1326. R) yılında Hicaza gitmiş, orada arapca verdiği vaız ve dersler Hicaz âlimlerinin takdir ve senalarını celbetmiştir. Bir aralık Medresetülvaızinde de hocalık etti.

Abdüllâtif Ef. gençliğindenberi tasavvufa meraklıydı. Harputda Nakşibendi tarikatinin mürşidi, Bey Zade Hacı Ali Ef. den sonra İstanbulda Şeyhülislâm Uryani Zade Ahmet Esad Ef. den de inabe ve icazet almıştır. Tarikatte teşvik yoktur, dermiş... Kendinden gelene de tabiidir ki, bir şey söylenemez. Abdüllâtif Ef. bir aralık Yenikapıda Şeyh Hacı Necip Ef. ye de intisap etmiş ve 20 gün kadar sülûkda kalmıştır. Selânikde bulunduğu sıralarda Nevrakopda bir Halveti şeyhinin şöhretini işitmiş ve Nevrakop'a kadar giderek Şeyhle görüşmüş, yirmi gün kadar da onun nezdinde sülûk görmüştür. İstanbul'a döndüğü zaman meslek arkadaşlarına: Nevrakopdaki Şeyhin üstünlüğünü söyler dururmuş... (4)

Abdüllâtif Ef. nin, ismi gibi lâtif bir çehresi varmış... daima güler yüzle konuşur, âlim, fazıl, mütevazı ve bilhassa fukaraya karşı çok merhametli ve şafkatlıymış.. 1914 (1330. R) tarihinde İstanbulda ölmüş, Merkez Ef. mezarlığına defnedilmiştir. Doktor Faik bey namında bir oğlu vardı. Bu zat, istipdat devrinde Trablus'a sürgün edilmiş, oradan Mısır'a kaçmışdı. Meşrutiyeti müteakıp ana yurda döndüğü zaman esas mesleğini bırakarak bazı ticarî sahalarda çalışmak istediyse de bunlarda da muvaffak olamadı ve nihayet öldü. Cenazesi, Merkez Ef. mezarlığında babasının yanına defnedildi.

---

(4) Bu olup bitenlerin bir kısmını Gönenin Sarı köyünde oturan Harputlu doksan yaşındaki Ebcioğlu Hoca Zülfükâr Ef. den bizzat dinledim.

SEYYİD AHMEDÜLKÜRDÎ

Seyyid Ahmedülkürdî, Harputda (Çapakçurlu Şeyh) namile maruf-dur. Kendisi 1830 (1246. H) tarihinde Bingölün Kür köyünde doğmuştur. Cedleri Seyit Abdülhemit Ef. vaktile Bağdatdan Çapakçura gelmişler ve Kür köyüne yerleşmişlerdir.

Camii Kebir imamı Hacı Tevfik Ef. den nakledildiği üzere, Seyid Ahmedülkürdî, henüz 10 - 12 yaşlarında iken dağlarda koyun güdermiş... Bir gün dağda bir zata tesadüf etmiş, halini, hatırını soran bu zata cevaben, halinden memnun olmadığını, çünkü okumağa çok merakı olduğunu, halbuki bu yaşa kadar ancak bir fatiha öğrenebildiğini söyleyince, o muhterem zat yüzünü okşamış, kendisine dualar ederek yanından ayrılıp gitmiştir! Az zaman sonra kendisinin okumağa olan hevesi ile, öte tarafdan dağda tesadüf ettiği o muhterem zatın duası birleşince, Seyid Ahmedülkürdîyi bir gün babası elinden tutarak Paluda meşhûr âlim ve mutasavvıf Şeyh Ali Ef. nin nezdine götürmüş.. oğlunun talim ve terbiyesini kendisinden rica etmesi üzerine, bu ricaları kabul edilerek, babası oğlu Ahmedi Paluda bırakarak köyüne dönmüştür.

Şeyh Ali Ef. Seyid Ahmedi, o derece sevmişdir ki yanından asla ayırmaz ve uzak bir yere gittiği zaman onu daima atının terkisine alırmış... ve sonra bizzat Şeyh Ali Ef. den Kuran-ı Kerim talim etmek ve Şeyh Ali Ef. nin konağına daimî surette devam eden âlimlerden ders görmek suretile az zamanda ilim yolunda ilerlemeler kaydetmiş, diğer taraftan Şeyh Ali Ef. nin nezdinde riyazet ve mücahede ile ilm-i ledün sahasında da çalışmağa başlamış ve Şeyh Ali Ef. den maddî manevî istifade ederek ölümüne kadar yanından bir ân ayrılmamıştır. Bu çalışmaları sırasında Şeyh Ali Ef. Seyid Ahmedül Kürdî'ye Nakşibendî tarikatinin halifeliğini vermiştir (1).

Nihayet Seyid Ahmedülkürdî 1892 (1310. H) tarihinde Paludan Harputa gelmiş ve 14 sene kadar uzun bir zaman Harputda kalmıştır. (1906 - 1324. H) tarihinde Harputdan ayrılmış muvakkaten Sivereke gitmiş, 8 sene Siverekde, 2 sene de Viran Şehirde oturduktan sonra 1916 (1334. H)

---

(1) (Şeyh Ali Ef. hayatında bir çok kimselere halifelik vererek irşada memur ettiği gibi en son halifeliği Seyid Ahmedülkürdî'ye vermişdir).

tarihinde tekrar Harput'a dönerek ölümüne kadar artık Harputdan ayrılmamıştır.

Ben bu zata yetişdim, bayramlarda elini öpdüm. Uzun bir boy, geniş omuzlar, elleri ve parmakları uzunca, kuru ve zayıf, kaşları ince, zekâ ve şefkat nurları akan iki munis göz. Yüzü uzunca, zayıf, elmacık kemikleri çıkık, ağzı küçük, beyazı fazla uzun ve seyrek bir sakal.. uçuk esmer benzile nuranî bir çehreye malikdi. Ben âlimim, ben şeyhim diye benlik satacak bir tinet ve tabiatta olmadığından hiçbir hal ve kemâli kendine mal edinmezdi. Ahlâk-ı mücesseme sahibi çok mütevazı bir zat olduğundan Harputlular onu çok sever ve sayarlardı. Günde bir kaç defa evinden çıkar, çarşıyı dolaşır ve namaz vakitlerinde ya Sarahatun Camii'nde ve çok defalar da Ulu Cami'de görünürdü. Bu halile onun fazl-ü kemali, ilim ve tasavvuf yolunda feyz-ü irfanı ancak ölümünden sonra anlaşılabilmiştir. O kiminle görüşse cehlin aleyhinde ve ancak ilmin ve faziletin insanlığı yükseltebileceği ve kemâle ancak iyi huylu ve hem cinsine nafi hareketlerle erişilebileceği yolunda nasihat ve halki irşad ederdi.

Şeyh Ahmedi Kürdî, keramet ehli bir zat olup bilhassa 1. inci cihan harbinde Rusların Erzurum ve Erzincanı aldıktan sonra Çapakçur üzerinden Paluya, ve Dersim üzerinden de Çemişkezeğe inmek üzere iken Viranşehirde bulunan Hazreti Şeyh habersiz ve ânî olarak Harputa gel-

Resim: 57 — Şeyh Ahmedülkürdinin türbesi
(Ulucami hatiresinde)

miş, muhcereti durdurmak için halkın önüne geçerek: «Ey ahali, ey din kardeşleri! Ben sizler için Harputa geldim, hicret etmeğe lüzum yoktur, perişan olursunuz, düşman gerçi Çapakçura kadar gelmiştir. Fakat buraya kadar gelemiyecektir. Eğer düşman buraya gelirse evvelâ beni idam ediniz» diyerek ahaliyi muhaceretten alıkoymağa çalışmış, halkın kuvveimâneviyesini bu suretle kuvvetlendirmiş ve hakikaten Ruslar da Harputa inememişlerdi.

Hayatını Kelâm-i Kadim yazmakla kazandığını ve bununla ayni zamanda yüksek bir hattat olduğunu da ölümünden sonra öğrenmiş bulunuyoruz. Şeyh Ahmdülkürdî mide rahatsızlığına tutularak kırk günlük hastalıktan sonra 94 yaşında olduğu halde 1921 (1340. H) senesi rebiülevvelinin 24 ncü cuma günü gece yarısı ölmüştür. Vasiyeti üzerine Ulu Cami avlusunda gülağaçlarının bulunduğu köşeye defn edilmiştir.

Sunguroğlu Hacı Kerim Ef. tarafından kaleme alınan aşağıdaki kitabe mezar taşına hâk edilmiştir:

Şeyh Çabakçuri demekle müştehir
Seyid Ahmed Kaddesallâhül'âlâ
Hacegân-i nakşibendin rehberi
Zülcenaheyn ser firaz-i evliya
Sinni Doksan Dörde varmış pir idi
Fakr-i fahrî vadisinde dilrüba
Tarih oldu işbu kavli ol pirin
Özle, gözle feyz-i hakkı kıl dua.

49 + 68 + 890 + 118 + 140 + 75 = 1340

Seyid Ahmed Kürdîyi yakından tanıyanlardan (Rıza) namında bir zat da ikinci bir mersiye yazmıştır ki, onu da kaydediyorum:

Kutb-t-âzam elveda çekdi bu dar-i mihnete
Bilumum ihvan-ı dini koydu nar-i hasrete
Gûş edince irci'i ferman-ı âlişanını
Per açup erdi heman dergâh-i rabbülizzete
Âh kim terk-i hayatı işbu âli siretin
Pek büyük hüzn-ü melâl verdi kulub-i ümmete
Varis-i şah-i risalet arif-i billâh idi
Eyleyin bir fatiha ithaf bu kenz-i hikmete
Geldi bir er Hû deyüp tarih-i tam yazdı Rıza
Erdi Seyid, Ahmedül kürdî, makam-ı vuslate

299 + 318 + 181 + 531 = 1340

EFENDİGİLLER AİLESİ

HOCA ESAD EF.

Hoca Esad Ef. bugün Beyoğlu Müftüsü olan Ömer Naimi Ef. nin sekizinci nesil cedleridir. Hoca Esad Ef. Ahmet Ef. Müftü Memhet Sait Ef. Müftü Hacı Ahmet Ef. Müftü Ömer Naimi Ef. Hacı Hafız Abdülhemit Hamdi Ef. Müftü Kemaleddin Ef. Hacı Ömer Naimi Ef.

Resmî kayıtlara göre on altıncı asırdan bugüne kadar Harputda ilim adamı olarak şöhret kazanmış olan bu aileye evvelce (İmamzade) derlermiş.. Aile arasında yetişen büyük zatlardan bir çoğu, uzun zaman memleket müftülüğünde bulundukları için sonraları Harput tabiriyle (Müftügil) ve en sonra da (Efendigiller) unvaniyle anılan bu ilim ailesinin cetleri aslen Harputun (Teştek) (1) köyünden Harputa gelmişlerdir, bunlardan Hoca Esad Ef. tahsilini Harputda muvaffakıyetle tamamladıktan ve icazet aldıktan sonra tedris ile meşgul olmuş ve yüzlerce talebe yetiştirmiştir.

Doğum ölüm tarihleri hakkında resmî bir kayıt yoktur. Ancak 1634 (1044. H) yılında doğduğu ve 90 yıl yaşadıktan sonra 1722 (1134. H) tarihinde de öldüğü tahmin edilmektedir.

HOCA AHMET EF.

İmamzade namiyle maruf, Hoca Esad Ef. nin oğludur. Tahsilini babasında başlamış ve bitirdikten sonra yine babasından icazet almıştır. Babasının ölümünden sonra, müderris olmuş ve aynı zamanda Sarahatun camii vaızlığı da kendisine verilmiştir.

Gerek Hoca Ahmet Ef. gerekse babası Hoca Esad Ef. nin şahsiyetleri, hususiyetleri, ve eserleri hakkında yazılı hiçbir bilgi elde mevcut olmadığından yalnız isimlerini yazmakla iktifa ediyorum.

Hoca Ahmet Ef. takribi olarak 1682 (1093. H) de doğmuş ve 1757 (1170. H) yılında ölmüştür.

---

(1) Hoca Esad Ef. ailesine mensup bir kolun, bu gün halâ «Teştek köyünde mevcut olduğunu görmekteyiz ki, renkleri, yüz hatları, ve bilhassa göz renkleriyle bu aile Fiziyonomi (Physionmie) sinin aynıdır.

Efendigillere ait bir kol da Bordurda mevcutmuş.

MÜFTÜ MEHMET SAID EF.

Müftü Mehmet Said Ef., ilim adamı meşhûr vaız Hacı Esad Ef. nin torunu ve Hoca Ahmet Ef. nin oğludur. İlk medrese tahsilini Harputda bizzat babasında başlamış, sonra Harputu bırakarak tahsilini tamamlamak üzere Diyarbekir'e gitmiştir. Uzun zaman Diyarbekirde tahsiline devam etmiş ve bu tahsili sırasında, bir ramazan bütün arkadaşları cer için köylere dağılmış oldukları halde Mehmet Said Ef. bir tarafa çıkmayarak höcresine kapanmış ve Mülteka şerhi (Paşa)nın bir kopyesini almak üzere (ki bu kitap bin sahifeden ibarettir) Ramazan iptidasında kendi el yazısıyla başladığı bu kitabı arefe günü bitirmeğe muvaffak olmuştur. Bu el yazması kitap, Müftü Ömer Naimi Ef. nin hususî kütüphanesinde ata yadigârı olarak muhafaza edilmektedir. Kitabın nihayetinde ve bir köşesinde de aynen (Akşama bir, sahûra bir para sarf etmek suretiyle bayrama atmış para ile çıktım) diyor ki, bu ilim için ferağatinin derecesini gösteren bir misâldir.

Diyarbekirde tahsilini ikmâl ve icazet-i ilmiye aldıktan sonra Harputa gelmiş, aradan çok geçmeden memlekete müftü tayin edilmiştir. İmamzade denilmekle ve (Mehmet Said Ef. fetvası) namiyle neşrettiği bir mecmua-i fetva ile de bütün muhitinde ve ulema arasında büyük şöhret kazanmış âlim, fazıl bir zattır, kırk sene fasılâsız müftülük yapmıştır.

Müftü Mehmet Said Ef. 1725 (1137. H) tarihinde doğup 82 yıl yaşadıktan sonra 1804 (1210. H) yılında Harput'da öldüğü anlaşılmaktadır.

MÜFTÜ HACI AHMET EF.

Müftü Hacı Ahmet Ef. Müftü Mehmet Sait Ef. nin oğlu olup âlim, fazıl ve bilhassa ilm-i fetvada yed-i tûlâ sahibi bir zattır. Medresesinde talebelerine çeşitli ilim öğretmek, camilerde halka vaz-ü nasihatta bulunmak ve konağındaki hususî selâmlık odasında (1) ise her gece ihvan

(1) Bu oda, konaklarının mirascılar arasında taksimi sırasında Hafız Mahmud Ef. lerin hissesine isabet etmiş olan ve Hacı Hayrinin oturduğu odaydı, Hacı Ahmet Ef. işte bu odayı bir fethahane haline sokmuş ve bu odada binlerce fetva vermiş, bu yüzden çok zengin olmuş, Hanköy, Könk, Şemsi gibi köylerde mühim arazi satın almıştır.

ve yaraniyle ilmî musahabe ve mübahaseler yapmak suretiyle ömrünü yıllarca ilme ve müftülük vazifesine hasretmiş bir zattı. İlm-ü irfan sahasında büyük nam ve şöhret kazanan bu zat, bugün hâlâ Harputun harabeleri arasında mevcudiyetini muhafaza eden meşhûr Sarahatun Camiini 1843 (1259. H) tarihinde ve ihtiyarlığı zamanında genişletmek suretiyle hakikaten taşralarda emsalına nadir tesadüf edilir derecede metin ve rasin olarak yeniden inşa ettirmiştir. (2) Böyle tarihî bir camiin inşası şöhretine büyük bir kıymet daha ilâve etmiş bulunmaktadır.

Hacı Ahmet Ef. aynı zamanda hoşsohbet bir zattı, buna bir misâl olmak üzere şu hikâyesini aşağıya kaydediyorum. (3)

Doğum, ölüm tarihlerinin tesbitine şu suretle muvaffak oldum.

Bir vergi meselesinden dolayı Müftü büyük Hacı Ali Ef. Hacı Yunus Ef. Oğlu Hacı Mehmet Ef. ve Ömer Naimî Ef. lerle birlikte iki kıta ferman-ı âli ile Konyaya sürgün edilmeleri 1845 (1261. H) yılı şaban veya ramazan ayları içerisinde vukubulmuş ve bu emir çıkdıktan sonra Hacı Ahmet Ef. ihtiyar zamanında bu acıya tahammül edemeyerek Konyaya gitmeden evvel ölmüştür. Kendisine o zaman Müftü-i sabık deniliyor. (4) Ölüm tarihi bu suretle tesbit edilince 85 yıl yaşadığı da tevatüren söylenmekte bulunmasına binaen 1762 (1176. H) tarihinde de doğduğu anlaşılmaktadır. Mezarı, Meterisde Kürtler Külbesi (Külübe) denilen yerde ve yolun sağ tarafında aile mezarlığındadır.

Hacı Ahmet Ef. nin üç oğlu vardı. Bunlardan en büyüğü Ömer Naimî, ikincisi, şair ve edip Hacı Hayrinin babası Hacı Hafız Mahmut Ef. üçüncüsü ise Ahmet Asım Ef. nin babası İbrahim Ef. dir ki, bunların hal tercümelerini ayrı ayrı aşağıda bulacaksınız.

---

(2) Bak. Bu kitabın birinci cildi, Camiler bölümü, s. 285

(3) Hacı Ahmet Ef. Müftü iken, çok mutaassıp ve gayet uzun sakallı bir Muhzırı (Muhakeme olunacak kimseleri hâkimin huzuruna getiren zat. Mübaşir) vardı. Bu Muhzır, bir gün şehrin ileri gelenlerinden birini fena halde sinirlendirmiş olacak ki, tahammül edemiyerek sakalına sövmüş... Muhzır, telâşla ve dâvacı olarak Müftüye şikâyette bulunmuş... Müftü, bu sövme suçundan dolayı tarafları dinlemiş, neticede suçlunun dâvacıya bir miktar para vermek suretiyle işin sulhan halli cihetine gitmek istemiş ise de Muhzır, bu teklifi kabul etmemiş.. habire: Sakalım elden gitti, diye söylenip dururmuş.. Hacı Ahmet Ef. ne kadar israr etmiş ise de adamın kabul etmediğini görünce, suçlu zatı bir bahane ile savdıktan sonra, Muhzırı önüne çağırarak: (Sünnet üzre olan sakal bir kabzadır, suçlu diyor ki, ben bu bir kabzalık sakala sövmedim, ne dersin.. Bu sebeple sen dâvanı kaybedeceksin, var git paranı al da yerine otur) demesi üzerine cahil muhzır, yine sakalım, sakalım! elden gitti diye israr edince, Hacı Ahmet Ef. kızarak: (Öyle ise geri kalanına da ben S...) diye adamı huzurundan koğmuştur.

(4) Baş vekâlet Arşivi irade-i seniye. Dahiliye. N. 1320.

MÜFTÜ HACI ÖMER NAİMİ EF.

Hacı Ömer Naimi Ef., Müftü Hacı Ahmet Ef. nin büyük oğlu olup (Kaside-i Bürde Şarihi) namiyle marufdur. 1801/1802 (1216. H) yılında Harputda doğmuştur. Babası Hacı Ahmet Ef. den ders görmüş ve esasen talim ve tedrise çok meraklı olup fıtraten de çok zeki bulunması dolayısile emsali arasında kendisinden çok sene evvel derse başlamış olanların derslerine yetişmiş ve onları geride bırakmıştır. Ne yazık ki, kendisinin içden gelen bu ilım sevgi ve kabiliyetine karşı babasının fetva işlerile meşgalesi çok olduğundan muntazam ders göremiyordu, çarnaçar aile yuvasından ve yurdundan ayrılarak (İlim Çinde de olsa arayınız) fehvasınca Antebe hicret etmiştir. Tahsil derecesinin birinci kademesine ayak basmış olan Naimi Ef. şevk ve sevk-i tabiî ile bir an evvel muntazaman iyi ve yüksek tahsıl yapmak gayesile bu seyahata karar vermiş ve babasının muvafakatini almak üzere fikrini açınca: Babası Hacı Ahmet Ef. hiç beklemediği bu teşebbüs karşısında hayretler içinde kalmış ve fakat oğlunun bu arzu ve iradesini kırmamak için muvafakat etmişti. Antebi tercih etmesindeki sebep, hem memleketine yakın olması, hem de o zaman Antebin ulema makarrı bulunmasıydı. Antebe gider gitmez Antebin büyük âlimlerinden Küçük Hafız Necip Ef. gibi faziletli bir hocadan ders gördü ve icazet aldı ve aynı zamanda Antep ulemasının büyüğü ve küçüğü ile temasa geçerek, kendisini bütün Antep ilim adamlarına tanıttı ve bunlarla ilmî müsahabe ve münakaşalara başladı. Fakat 1819 (1234. H) yılı sıralarında Anadolunun bir çok yerlerinde devam edegelmekte olan Yeniçeri isyanları Antebe de sirayet etmiş, bütün şehirde halk arasında ve bilhassa ilim adamları nezdinde huzur ve sükûn bırakmamıştı. Nihayet isyanların önüne geçilememiş ve bu kargaşalıklar arasında kıymetli ilim adamlarından bir çoğu da yok yere öldürülmüşlerdi. (Naimi Ef. nin Hocası Hafız Necip Ef. de dahil)

Bu sırada Naimi Ef. iki yönden çok müteessirdi: Birisi hocasiyle beraber diğer yakından tanıdığı âlimlerin haksız yere bu feci akibetleri, diğeri ise Antepde tahsili sırasında bu kıymetli insanlardan gördüğü ve duyduğu zevk ve revnakı kayip etmesi!.. Bu cihetten meyus ve mükedder olan Naimi Ef. bir fırsatını bularak arkadaşı Hoğulu meşhur şair Rahmi-i Harputî ile hemen Antepden ayrılmış ve Kayseriye gitmişlerdir. O zaman Kayseri de Antep gibi ulema makarriydi.

Naimi Ef. Kayseriye gelir gelmez meşhur âlim Hoca Kasım Ef, Gözübüyük zade Hacı Vahdi Ef, Sarı Abdullâh zade Mehmet Ef. gibi faziletli büyük âlimlerle temas etti ve bunlardan ders görmeğe başladı. Sekiz sene gibi uzun bir zaman Kayseride kalarak tahsilini ikmâl ettikten sonra Hoca Kasım Ef. den de 1826 (1242. H) yılında icazet-i ilmiye alarak Harputa döndü. Harputda baba ve ecdadı gibi tedrise başladı ve aradan az zaman sonra da Harput müftüsü oldu. Bu vazifede 15 sene kaldı.

Naimi Ef. zatî fazilet ve kemalâtına ve ilim vadisinde eriştiği en son mertebe ve behresine karşı bir de güzel ve fasih konuşma, Seha, kerem, Lâtifegûluk (Lâtife söyleyici) gibi insanlar için ayrı ayrı birer meziyet ve fazilet sayılan çeşitli varlıklara da sahipti. Naimi Ef. gerek musahebelerinde, gerek vaz-ü nasihatları sırasında sarf ettiği lâtif ve zarif fıkralar kaydedilmiş olsaydı misli bulunmaz büyük bir eser meydana gelirdi. Bunlardan bir tanesini kaydetmekle bu hususdaki ifademizi teyit etmiş olacağız: Ömer Naimi Ef. Kayseriye gidip Hoca Kasım Ef. ye müracaatinde talebesinin çokluğu dolayısile boş medrese odası bulunmaması yüzünden Naimi Ef. ye karanlık, rutubetli ve pek dar bir hücre tahsis etmişti. Bu hal, Naimi Ef. nin ruhunu çok sıkmış ve bunaltmıştı ki, kalemini eline aldı ve şu Arapça beytini yazdı:

Ateyteni hücreten ve hüve minelkeremi
Lâkinneha zıkatün kelkabri fizzülemi. (1)

ve dersten çıkarken Hocasının rahlesi üzerine bıraktı. Hocası bu beyti okuyunca, Ömer Naimi Ef. nin zekâ, kabiliyet ve bilgisi hakkında hükmünü verdi ve sonra bu fazilet ve istidadını takdiren, bizzat kendi hususi hücresini Naimi Ef. ye tahsis etti.

Ömer Naimi Ef. arap, fars ve Türk edebiyatına olan vukufu dolayısile bir çok manzum ve mensûr eser yazmıştır. Bunlardan bazılarını hulâsaten kaydediyorum.

A — Kayseri ulemasından Hacı Vahdi Ef. nin (Rübü Risalesi) namındaki eserini şerh etmiştir.

B — Yine bu zatın ilm-i münazara ve âdabdan (Velediye Hicabisi) ni de tahşiye eylemiş ise de ikmâl edememiştir.

C — Ömer Naimi Ef. nin asıl şöhretinin kaynak miyarı 1826 (1241. H)

(1) Mânası: Bana kereminizden bir hücre verdiniz. Lâkin dar ve kabrin zulmeti kadar da karanlıktır.

tarihinde ve tahsili sırasında İmam-ı Bosiri (2) nin (Kaside-i Bürde) sine (Elasidetüşşehde Fi Kasidetülbürde) (3) namiyle yazdıkları şerhdir ki, gerek üslûp ve ifadesi, gerek bendlerin erişilemeyecek derecede ve bütün meselelerin zarif ve lâtif bir surette hal ve beyanı dolayısiyle bu kasidenin, bundan evvelki şerhlere nazaran kıyas kabul etmez derecede üstünlüğü zamanın uleması arasında tahakkuk ve tesbit edilmiştir.

D — Esbak Şeyhülislâm Arif Hikmet Beye:

«Fefi ba Suadi vasfini bi kelimetin
İzelcismi kad zabe ve dabe bi firkatin» (4)

---

(2) Imam Bosirinin aslı ve nesebi şimal Afrikalı (Meğribi) olup ecdadı Mısıra naklederek oraya yerleşmişlerdir. Kendisi de Mısırda yetişti. Meşahir-i şuara ve sofiyundan olup şiirde meharet-i fevkalâde sahibiydi. Hazret-i Peygamberi medih yolunda bir çok kasideler yazmıştır. En meşhuru (Kaside-i Bürde) daha doğrusu (Kaside-i Büre) sidir. Büre; hastanın iyileşmesi ve sağalması demektir.

Bosiri, bu kasidesini hasta döşeğinde yazmağa başlamışdı. Elli beyt yazdıktan sonr a51 inci beytin birinci mısraı olan: (**Femeblagül ilmi fihi ennehu beşerün**) ü yazmış, ikinci mısraı bulup yazmakta epeyce zorluk çekmiş ve nihayet yazamadan uyumuştur. O gece, Hazret-i Peygamberi ruyasında görerek, bulamadığı mısra Hazret-i Peygamber tarafından kendisine: (**Ve ennehu hayrü halkillâhi küllihim**) şeklinde ifham ve talim edilmiş ve aynı zamanda üzerindeki örtüyü göğsünden ayaklarına kadar mübarek elleriyle sıvamışlardır. Ertesi gün, Bosiri, dokuz ay kalkamayan yatağından kalkmış, gezmiş ve ifaket bulmuştur. 694. H tarihinde ölmüştür.

Emin tezekkerü ciranin bizi Selemin
Mezecte deman cera min muklatin bidemi

matlaile başlayan ve (161) beytten ibaret olan bu kasidesine binlerce şerh ve tahmisler yazılmıştır.

(3) Ömer Naimi Ef. Hicaza giderken Mısıra da uğramıştı. Mısır Hidivi Mehmet Ali Paşa, Ömer Naimi Ef. yi bir gün sarayına yemeğe davet etmiş. Bu ziyafette Mısır Müftüsü Allâme-i Bacuriyi de bulundurmuş.. Bu Türk ve arap âlimlerinin ilim derecelerini ölçmek üzere mübahaseler açmış ve bazı mesail hakkında fikirlerini sormuş.. Bu denemede Ömer Naimi Ef. nin üstün çıktığı tevatüren söylenmektedir; çünkü Mehmet Ali Paşa, Ömer Naimi Ef. nin (Elasidetüşşehde Fi şerh-i kasidetülbürde) sine, bir nişane'i cemile olmak üzere bu ziyafette hususi Aside (Bal helvası) yapdırtmıştı. Aside sofraya gelince, İmam-ı Bacûri, Ömer Naimi Ef. ye hitaben: — Kül min şerhik (kendi şerhinizden yeyiniz) diye Naimi Ef. ye iltifatla buyurun demiştir. Bunu yine Mısırın meşhur müellif ve âlimlerinden Şeyhüşşuyuh âllâme-i Bacûri.. şeyh Saka, şeyh İbrahim Ebreş gibi âlimleri tarafından tahsin ve takdir edilmesinden ve bunların kendisine ayrı ayrı birer takdirname göndermelerinden anlıyoruz.

(4) Arap şairi Suadın bir kelimesiyle bana şifa verdin ve cismimi eriterek başka bir kalıba dökdün.

matlaiyle başlıyarak medih ve hasbihal yollu on fasıl üzere yazdığı çok kıymetli bir kasidesi.

E — Ahmet Midhat Paşanın hanımı Harputluydu. Enistesi Tosun Paşa ile Harput'a sılaya gitmişlerdi. Tosun Paşa ümmi olduğu halde mutasarrıfdı. Bununla beraber çok şişman ve boğazına da çok düşkündü. Naimi Ef. her gün Harputlular tarafından şerefine verilen ziyafetleri kastederek lâtife yollu:

«Çemenzar-i vatanda otlasun, gezsün Tosun Paşa»

mısraını ihtiva eden bir manzume yazmıştır ki çok nefis olduğu söylenmektedir.

F — En son eseri olan ve Çemişgezeklizade Mustafa Raci Ef. tarafından yazılıp 1866 (Cemaziyel'ûlâ/1283) yılında Elâzizde tab ettirilen (Manzume-i Naima) sı ki; çocuk ahlâk ve terbiyesinden, islâm akidelerinden ve diğer bazı dinî meselelerden bahseden ve 46 sahifeden ibaret bulunan manzum eseridir.

Ömer Naimi Ef. 1843 (1259. H) yılında Hicaza gidip gelirken Halep, Şam, Mısır, Hicazda bir çok arap ve acem ulemasiyle temas ederek bunlar arasında mühim mevki kazanmış, bunlardan ayrı ayrı sevgi ve saygı görmüş ve kendisini bunlara tanıtmıştır. Bilhassa 1843 (1259. H) tarihinde Şamda Meşhur Muhaddis Kiziri Abdurrahman Ef. ile görüşerek ilmi hâdisden ayrıca icazet-i ilmiye almıştır. Mısırda ise (Kaside-i Bürde) sinden dolayı Mısır hıdivi Mehmet Ali paşa merhumdan büyük hürmet ve hüsnü kabul görmekle beraber, mükâfat olarak sözü geçen Kaside-i Bürde şerhi Hidivin emriyle en evvel Mısır ve sonra da İstanbul matbaalarında mükerremen tab ettirilmiştir. (5)

Ömer Naimî Ef. bir vergi meselesinden dolayı 1845 (1261. H) yılında iki kıta ferman-ı âli ile Konyaya nefyedilen Harput büyük âlimleri arasında bulunuyordu, bunlar arasında babası Müftü Hacı Ahmet Ef. de vardı, çok ihtiyar olduğundan nefiy haberini alır almaz hemen ölmüştü. Ömer Naimî Ef. Konyaya gitti; fakat öyle anlaşılıyor ki, aynı yılda affe uğrayarak memlekete dönmüşlerdir. Hatta dönmezden evvel Ömer Naimî Ef. nin affiyle Harput müftülüğüne tayini hakkında meşihat tarafın-

(5) Tabından evvel yazma olarak da neşredilmiştir, bunlardan birisi (3653) sayı altında (Şerhül'Bürde) namiyle ve nesih yazısiyle arapça olarak bugün Beyazit umumî kütüphanesinde mevcuttur.

dan padişaha böyle bir inha da yapılmış ve Harput'a dönüşte hakikaten müftü olmustur. (6)

1866 (1283. H) tarihinde İstanbula gelmiş ve ileri gelen ilim adamlariyle görüşmüş ve bunlardan da ayrı ayrı hürmet ve hüsn-i kabul görmüş ve şöhreti mabeyne kadar aksedince, takdiren evvelce hamil bulunduğu rüusunun Mevleviyet derecesine yükseltilmesiyle beraber emekli ilim adamları gibi kendisine ayda bin kuruş (on altun) gibi mühim bir maaş da tahsis edilmişdi.

Ömer Naimî Ef. nin bir çok gazelleri olduğunu işitirdik, bir talih eseri olarak iki gazelini elde edebildim:

Şeha lâl-i lebin diller emüp emleşmesünlermi
Devacûlar bulup dermanı merhemleşmesünlermi
Feramûş eyleyüp cevr-ü cefa resmin vefalar kıl
Seninle aşikın hem-bezm hemdemleşmesünlermi
Niyaz ettikde âğûşu itmesin şah-ı hûbana
Dahi bazularım kuçmağa muhkemleşmesünlermi
Güneş kim her seher hak-i rehinden tutiya ister
Dil-i şeydaların aşkınla sersemleşmesünlermi
Behey sofi cemal-i yusüfü seyreyleyen âşık
Girüp zindana nakd-i canla femleşmesünlermi
Naimi zarı katletmek havasın tutmuş ol dilber
Ferahdan gözlerim gül gibi şebnemleşmesünlermi

(6) (Malûm-ı âli buyurulduğu üzere hasbelicap Konyaya nefy-ü iclâ buyurulmuş olan Harput üleması abd-ı daileri bu âna kadar saye-i küdretvaye-i hazret-i şehinşahide mütenebbih olarak bundan böyle umur ve mesalih-i devlet-i âliyede cansiparâne sarf-ı küll-i iktidar edecekleri mukaddema muhakkak olan reviş-i hallerinden müsteban olduğu nümûdar ise de kâffei mücrim bendegân hakkında meczûm-ı âmme-i âlem olan rahm-ü şafkat ve lütf-ü ihsan-ü atıfet-i hazret-ı şehinşahî mucibince mumaileyhima abd-ı daileri hakkında dahi afv-ü ihsan-ı âli-i cenab-ı hilâfetpenahi erzan buyurulması muvafık-ı emr-ü irade-i âli buyurulduğu takdirde istiçlâb-ı deavet-ı hayriyeyi mucip olacağına ve Efendi-i mûmaileyhima abd-ı dailerinden müftü-i esbak Elhac Ömer Ef. daileri her vechile umur-ı fetvaya elyek ve mustahak ve müteşerri ve perhizkâr ve umur-ı mehamm-ı saltanat-ı seniyede ve fükara hakkında yarar ve işgüzar bir abd-i daileri olduğu min gayr-i haddin mükaddemlerde saye-i hazret-i padışahide tecrübe ve tahkik olunmuş olduğunu inayeten ve terahhümen tensib-i süddei âli buyurulduğu takdirde Harbırut müftülüğü mûmaileyh Elhac Ömer Ef. abd-ı dailerine ihale ve ihsan buyurulması keyfiyeti mücerred ramh-ü şafkat-ı seniyeye menût olduğu veyahut mahallinde badelazime Vali Hazretleri tarafından inha olunmak hususu irade buyurulduğu halde iktizası icray-ı emr-ü ferman-ı âliye mutavakkif olmağle olbapda ve her halde emr-ü ferman hazret-i men lehülemrindir) Başvekâlet arşivi, Dahiliye 1261. H N: 1320.

Bir başkası:

Mihr-i şah-i aşk urulmuş cûşiş-i kaftanıma
El âtar bay-ü gedalar koşe-i damanıma
Eylemem gerdun-i bedbine müdara zerrece
Dürr-i lâl olsa revan manzar-i eyvanıma
Mihnetim ebnay-ı asra hep tehalüfden gelür
Tir-i tan-ı zahidi âldırmazam kalkanıma
Başım üzre tac-ı aşk vardır elimde gör gamim
Sofu-i sahip riyalar girmesün meydanıma
Her ne cevr eylersen eyle padişahım razıyım
Leşker-i müjgânla kasdeyleme nalanıma
Ehl-i seyr-i-daniş için söyledim ben bir gazel
Gül nihal-veş dinlesün gelsün divanıma
Serfiru etmem **Naima** yar için ağyara ben
Şah-ı aşkım bu rezalet düşmez elbet şanıma

Ömer Naimî Ef. bütün ömrünü ilme vakfedip yüzlerce talebe yetiştirerek bunlara icazet-i ilmiye vermiş ve sonra kürsüsünü oğlu Hacı Abdülhemit Ef. ye terk eylemiştir. Naimî Ef. ihtiyarlığında pek zayıf düşmüş ve vücudunda bir çok hastalıklar baş göstermekle kalmayıp 1858 (1274. H) yılında iki gözü birden görmez olmuştur ki, o halinde bile durmayıp çalışmış ve (Manzume-i Naima) (7) sını da bu yıllarda yazmağa başlamıştır. Bu hicranını şimdi kendi ağzından dinliyelim.

Leâli-i (8) kalemde dürri yekta (9)
Hüdanın hamdidir âladan âlâ
Dahi elfaz-ü akvalın lâtifi
Resuluna salâtıyle tahaya (10)
Salât olsun dahi aline daim
Ki anın her biridir ehl-i tekva
Ve badü (11) badi-i (12) nazmın beyanı
Sana tahrir edeyim eyle işğa (13)
Bu abd-i âsi ve hâti ve müznip (14)
Alil-ü acizim hem natüvana (15)
Ömer namım, Naimî mahlasımdır
Şehirim şarih-i bürdeyle halâ
Kaza-i Harput oldu vatan hem
Olurdu mesnedim ki cah-ı fetva (16)
Ederdim neşr-i tedris-i ulûmı
Kılardım ders ile tullâbı (17) ihya (18)

(7) Matbudur, bir nüshası elimizde mevcuttur.

Okuturdum ehadis-i şerife
Dahi tefsir-i kuranı hususa
Kılardım bazı telif-i resail
Bu kuldan halk görürdü nef-i evfa (19)
Hutur eylerdi (20) kalbe gâhi gâhi
Kılam ben hasbihalim nazm-ü imlâ
Feraiz gibi hem nice nesayih
Yazam ihvan içün ola hedaya
Benim necl-i necibim (21) Abdülhemidim
Olur bu bend ile nefsi mürebba
Tezekkür ömrüme oldum reside (22)
Alâmetler bütün oldu hüveyda (23)
Meşip oldu başım üzre müsafir
Konuk içün amel yok elde asla
Hatayamı tefekkür eyler iken
Tedarik niçe edim Zahr-i uhra (24)
Kaza indi bu abde nagihânî
Düçeşmim (25) nezleyle oldu beyza (26)
Kitabetle kitaptan dûr oldum (27)
Dahi tedris-ü neşrimden müberra (28)
Mekin-i (29) Külbe-i ahzan (30) olup ben
Hazin olup dedim heyfa diriğa
Ahali cümleten kıldı tahassür
Acur bu halime ahbab-ü ada (31)
Nidem takdir-i mevlâ oldu böyle
Dedim Yakub-veş (32) sabren cemilâ
.....
.....

Hemen bir asra yakın hayatının sonlarında, şuur ve hafızası gençliğinde nasıl işlemiş ise, bir çok âlimleri ve fakihleri hayrette bırakan, mesail ve mebahis-i ilmiye üzerinde sahife ve satırlarına kadar tayin ve tarif etmek suretiyle ihtiyarlığında da aynı şekilde işlemiş mümtaz bir dahi ve bir allâmeydi. Zekâ ve ferasetinin üstünlüğünü şu misâl bizlere

(8) Inciler (9) Emsali olmayan inci (10) Selâm (11) sonra (12) Sebep (13) Dinlemek (14) Hatalı ve günehkâr (15) Kuvvetsiz, küdretsiz (16) kadir ve mansıp yeri (17) Talebeler (18) Diriltmek (19) çok faideli (20) Hatıra gelirdi (21) Asil evlât (22) İrişmek (23) Zahir.

(24) Ahiret için fahr etmek (25) İki gözüm (26) beyaz - Ak (27) Uzak.

(28) Beri kılınmak (29) oturmak (30) Keder külübesi (31) Düşmen

(32) Hazret-i Yakup gibi.

ne güzel göstermektedir. Oğlu Hacı Abdülhemit Ef. başında çok kıymetli tac olan bir gelinin, evlerine geldiğini gece rüyasında görmüş ve sabahın erken saatında rüyasını tabir ettirmek üzere heyecanla babasının odasına girmiş, rüyasını anlatınca; Ömer Naimî Ef. tebessümle: Heyecana lüzum yok, Mısırda (Tacülarûs) namında bir kitab neşredilmiştir, demek bize de gönderiyorlar, diye cevap verince, oğlu bu tabire hayran olarak intizarda iken, hakikaten aradan bir kaç gün geçmeden kitap posta ile evlerine gelmişti. Ömrünün sonunu, köşesine çekilerek son nefesine kadar mevlâ zikri, tesbih ve tahlil ile geçirmiş ve en nihayet 1882 (11/Cemaziyelahir/1299) perşembe günü ve cuma gecesi 83 yaşında gözlerini hayata kapamıştır. Ölümü için oğlu Abdülhemit Ef. tarafından bir temiyeli (33) olarak şu tarih yazılmıştır.

Peder Ef. bu sal etti azm-ı dar-i baka.

mısraı, ebcet hesabiyle (1300) toplar, bir çıkarılınca (1299) u gösterir.

HACI HAFIZ ABDÜLHAMİT HAMDİ EF.

H. H. Abdülhamit Ef. meşhur Kaside-i Bürde şarihi Ömer Naimî Ef. nin oğludur. 1830 (18/Şevval/1245) yılında Harputda doğmuş, babası Ömer Naimî Ef. de muntazam tahsile başlamıştır. Abdülhamit Ef. nin fıtrî kabiliyeti ile beraber ilim yolundaki şevk ve ikdamı az zaman içinde ona akranı arasında büyük bir ilerleme kaydettirmiş, babasının da dikkat nazarını ve takdirini kazanmış olmalıdır ki, medresedeki ilk tahsil çağında bulunanların derslerini okutmağa mezuniyet vermiştir. Bu sıralarda henüz icazet-i ilmiye almadığı halde mazbût, müsellem ve mükemmel bir üstad gibi hareket etmekle kendini etrafına sevdirmiştir. On sekiz yaşında iken arap, fars ve divan edebiyatı üzerinde çok çalışmış ve 1847 (1263. H) de Avamil töhfesini (Nüzhetülahdan fi haşiye-i tühfetülihvan) namiyle mükemmel bir surette tahşiye ettiği gibi, bir divançe teşkil edecek derecede kaside, gazel, kıta, müfred gibi nefis şiirler yazmağa başlamıştır. Bu cümleden olarak esbak Şeyhülislâm Arif Hikmet beyin sitayişine dair:

(33) Ebced hesabınca tarihi tutturmak için, eksik gelene bir ilâve ve fazla gelenden bir çıkarma usuluna denilir.

Zeban-i hameyi ter buldum elbet bunda hikmet var
Ki ahenk, tekellüm eylemezdi hayli müddet var
S'pihrin vaz-ı na hemvarı bağrın çâk kılmışdı,
Lebinde haliya dikkat olunsa ol alâmet var.

matleiyle başlıyarak başından nihayetine kadar zarif bir üslûp ve tabir ile hakimane bir kaside yazmışdır ki, takdire mazhar olmuş ve mukabeleten rütbe aşırı rüus ile de taltif edilmişdi. Sonra şu nefis gazeli de, onun şiir ve edebiyattaki kıymet ve kabiliyetini gösterir:

Cari olup eşkim yine mecray-ı ciğerden
Mevc-i gam-i pür cûşiş-i deryay-ı ciğerden
Rindane-i bezm-i game mahrem olamazsın
Nuş etmiyecek sağar-i minay-ı ciğerden
Zir-i ham-i kiysûde olan anber-i halın
Nakşi alınur dağ-ı süveyday-ı ciğerden
Yad eyleyicek l'alini pür oldu dü-çeşmim
Yakûte-i seyyale-i sahbay-ı ciğerden
Gözden dökülen kafile-i katre-i eşkim
Tutmuş yükünü dün gece sahray-ı ciğerden
Bir padişeh-i hüsne dilin olduğu memlûk
Hamdi bilünür suret-i tamgay-i ciğerden

Bir başka gazelini de Naimi bey arkadaşım lütfetmişlerdi.

Bir navek-i-dildûz-i-siyehkâre vuruldum
Tir-i-nikeh-i-gamze-i-dildare vuruldum
Tar-i-şeb-i vuslunde şitap üzre yürürken
Güm-gerde-i-reh oldum der-ü-divare vuruldum
Bir sağer ile aklımı tarac-ı gam etti
Meyhanede bir saki-i gaddare vuruldum
Artık kızılı çıktı bu baht-i siyehin de
Geh l'aline yarın, gehi rühsare vuruldum
Bûs eyleriken ruyunu Hamdi gelüp ağyar
Gül-çide olurken şaşırup hare vuruldum.

İşte Abdülhamid Ef. bir yandan edebiyat sahasında ilmî, edebî bir takım ölmez eserleri yaratırken, diğer yandan da babası Ömer Naimî Ef. nin rahle-i tedrisinde ders görerek âlim-i kül mertebesine yükselmekdeydi.

Nihayet 1856 (1272 H.) yılında 27 yaşlarında iken babası Ömer Naimî Ef. den usulen (Ulum-ı isna aşer) denilen 12 ilimden icazet almıştır.

Bu arada hemen bir iki ay gibi az bir zaman içerisinde Kuran-ı Kerimi hıfza muvaffak olmuş ve Harputda (Reisülkurra vakıf-ı vücuh-ı ilmüleda) denmekle maruf Kurra hocazade Hafız Yusuf Ef. den usul görerek ve Şatıbi (1) merhumun (Hirzülemanî) namındaki kıraat-i sebaye dair meşhur metninden istifade ederek Hafız Yusuf Ef. den İlmüleda ve kıraatten dahi icazet almıştır.

Hacı Abdülhamit Ef. bir aralık Molla Köyündeki Ahmet Peykerci Medresesinde müderrislik etmiş ve mederesenin tamiri için Evkafi humayun idaresinden gelen tahsisatı, Harputda yeniden bir medrese inşasına kullanmak istemiş ise de buna muvaffak olamamış ve bu işi takip için 1862 (1279 H.) tarihinde İstanbula gelmiş, ilgili makamlarla temaslara başlamış, medrese hakkındaki müracaatı da tetkik edilip, şikâyetcinin haklı olduğu, Abdülhamit Ef. nin de bu işde yolsuz hareket ettiği ve evkafdan ikinci bir tahsisatın da şimdilik imkânı olmadığı anlaşılınca iş Sadrıazama intikal etmiştir.

Rahmetli İbnülemin Mahmut Kemal bey merhumun yazdıkları gibi, babası Emin Paşa tarafından, Abdülhamit Ef. nin beraberinde getirdiği mazbatanın kemal-i ciddiyetle «zat-ı kerimanelerine havalesi lâzım gelir» denmesiyle, Paşa, bu mazbatayı getirenle görüşelim diyor. Sonra görüşmelerinde Abdülhamit Ef. nin ilmine fazlına hayran kalan Paşa, kendisine çok iltifatta bulunuyor. En nihayet namına izafe edilmek suretiyle medresenin inşaatı için 1000, nukud-ı mevkufe olarak da 1000 ki, ceman 2000 altının, Abdülhamit Ef. ye verilmesine, medresenin mütevelli ve müderrisliğinin de kendisine tevdiine ve ayda 500 kuruş maaşla da tavzifine emir buyurmuşlardır.

Bu muvaffakiyet üzerine Hacı Abdülhamit Ef. sevinçle Harput'a dönmüş, Kâmil Paşa medresesini daha mükemmel bir şekilde tevsi ve ikmal ettirmeğe muvaffak olmuş, aynı zamanda Mollaköyündeki Ahmet Peykerî medresesinin tahsisatiyle yapılmasında da büyük rol oynamıştı.

Hacı Hamid Ef. 1866 (1283 H.) yılında ise babası Hacı Ömer Naimî Ef. ile birlikte İstanbul'a gelmiş, Sadrıazam Yusuf Kâmil paşaya misafir olmuşlardır. Paşaya hediye olarak getirdikleri Harput yerli ipekli kumaşlarını, paşa çok beğenmiş ve bundan memnun olmuştur. Ertesi akşam Paşa selâmlığa çıkdığında kürküne bu kumaşlardan kaplattığını gören misafirler bundan çok memnun olmuşlar; Paşa da, bu kumaşları kürküne

(1) Şatıbi, Endülüslü olup 1062 (454.H) de «Şatıbe» kasabasında doğmuş ve ilim tahsili için Şama hicret etmiş ve burada kıraat-ı Sebi hakkında (El-mukni) isimli pek muteber bir kitap telif etmiştir.

kaplatmakla misafirlerine karşı memnuiyetini izhar ve kendilerini bu suretle taltif etmişlerdir.

Yine bu seyahatlarında devlet ricaliyle ve İstanbulun ileri gelen âlim ve edipleriyle görüşmüş, tanışmış ve bunların her birinin nezdinde ayrı ayrı hüsnü kabul ve ihtiram görmüşlerdir.

Hacı Abdülhamid Ef. 1874 (1291 H.) yılında Hicaz'a gitmiş ve seyahatı sırasında Antep, Halep, Şam, Mısır, Hicaz gibi büyük şehirlerde bir çok arap, fars ulemasiyle görüşmüş, tanışmış ve bunlardan da ayrı ayrı hürmet görmüştür.

İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Abdülhamid Ef. hakkında aynen şöyle yazar. «İstanbulda ve vilâyetlerde mülâkat ettiğim efazıl-ı ulema arasında Abdülhamid Hamdi Ef. zahiri ve batını mamur ve türklüğün medar-ı iftiharı olan enderülemsal bir allâmedir.» (2)

Meşhur şair Rahmi-i Harputi de üstadın kadrini şu nazımiyle tebcil eder.

Zat-ı pakın senin ey nur-i beşer
Hikem-âmûz-ı debistan-ı hüner
Tabını görseldi İskender
Her kiz ayineye etmezdi nazar
Dil-i safın senin ey hayr-i halef
Güher-i nadire-i ilme sadef
Cihet-i camia-i rüşd-ü kemal
Nasıyende görünen malâmal
Oldu tevfik-i hüda üstadın
Zirve-i ilmedir istinadın.

Hacı Abdülhamid Ef. 1893 (1309 R.) tarihinde Sarahatun camiinde minber ile mihrabın arasında Buhar-i Şerif okutmuş ve bir yıl içerisinde hatme muvaffak olmuştu. Talebeleri ve dersine devam eden diğer meraklılar bu derslerden çok istifade etmişlerdir. Hacı Abdülhamid Ef. memleket dışında da şöhret kazanmış olduğundan henüz kendisiyle görüşmeğe muvaffak olamayan bir çok erbab-ı takdir ve irfan ile de gıyabi muhabere ederek dini. edebî bir çok suallerine cevab-ı savap vermekle perestişlerini kazanmışdı. Ezcümle büyük vezirlerden Sırrı ve Abdünnafi Paşalarla gıyabî dost olmuş ve bu zevat yazdıkları bir kısım eserlerini tab ettirmeden evvel tetkik için Abdülhamid Ef. ye gönderirler ve bu eserler hakkında Abdülhamid Ef. den muvafakat cevabı almadan tapettirmezlerdi. Hele Sırrı Paşa ile olan samimi münasebeti 17 sene devam etmiştir. Sırrı Paşanın Diyarbekir valiliğine tayininde Harputda Abdülhamid Ef.

(2) Son asır Türk Şairleri, C. 3, S. 531.

nin konaklarında misafir kalmışlar ve Diyarbekir'e gittikten sonra da Abdülhamit Ef' yi Diyarbekir'e davet etmesi üzerine bu daveti kabul ile Diyarbekir'e vardığında: (Hamdi! sevk etti bizi Amededek sırrı kader) diye bir mısra yazarak Paşaya vermiştir ki, bu münasebetle misafir bulunduğu müddetce Paşanın hürmet ve sevgisini üzerine toplamıştır.

Hayatında yedi defa icazet-i ilmiye verdi, 1894 (1312 H.) yılında Sarahatun camiinde son defa olarak, oğlu Hacı Mehmed Sait, diğer oğlu Kemaleddin, Alafdarzade Mahmud, Çorbacızade Mustafa, Koç Ali Mehmed, Perçençli Hacı Hüseyin, Kirazzade Hacı Tevfik, Kâmilzade Hafız Ahmed Ferit, Alhanzade Seyfo ve sair ki, 15 kişiye icazet-i ilmiye vermiştir.

Hacı Hamid Ef. müsbet ilimler sahasında zamanının kutbu denebilecek bir mertebeye erişdiği gibi, maneviyatda da o nisbette ileri gitmiş nadir bir şahsiyetti, çocukluğundan beri ismi gibi ahlâk-i hamide sahibiydi. Tarikatlar hakkında da uzun zaman ilmî tetkiklerde bulunmuş ve nihayet bunların künhü hakikatlerini iyice anladıktan sonra Kadiri ve Şazilî tarikatlarının ikisine birden intisap etmişti. Ahmet bini İdrisin Şazilî tarikatinde açdığı meslek-i arifanede çok ilerlemiş ve arzu edenleri irşada memur edilmişti. Bu suretle manevî sahadaki ittikası (3) ilmî faziletleriyle mütenasip olduğundan bütün sözlerinde, iş ve hareketlerinde sünnet-i seniye-i hazret-i nebeviyeyi tatbikden bir an hali kalmamıştır.

Bu yüzden, halkın intihabı ve vilâyet makamının def'atla tensip ve israrı üzerine teklif edilen müftülük vazifesini kabulden daima imtina etmişlerdir. Henüz ihtiyar denilecek yaşta değildi; fakat romatizma gibi müziç ve müzmin hastalığa tutuldu. Bu hastalık kendisini çok yıprattı ve vaktinden evvel ihtiyarlattı. Yıllarca devam edegelmekte olan bu rahatsızlığı yüzünden medresedeki derslerinden yalnız Hadis, Tefsir, Fıkıh gibi yüksek ve kudsî ilimlerin tedris ve mütalâasiyle meşgul olarak, diğer bütün derslerin tedrisini oğlu Kemâl Ef. ye bırakmışdı; fakat yine duramazdı.

(3) İttika: (Allâhdan korkma) mânâsınadır. Hacı Abdülhamit Ef. nin Hicaz seyahatı 6 ay sürmüşdü. Hicazdan döndükten sonra, Harputun meşhur kış geceleri sohbetlerinde, Hacı Hamit Ef. nin bu uzun yolculukda namazlarını kazaya bırakıp bırakmadığı hakkında hasbihaller yapılırken taraflar arasında bu konu üzerine bahse girişilmiş ve vaktın geç olmasına rağmen taraflardan iki kişi bizzat kendisinden sormak ve anlamak üzere Hacı Hamit Ef. nin konağına gitmişler, harem dairesine geçmiş olan Ef. yi çağırarak tereddütlerini sorunca: Hacı Hamit Ef. «— Hamdolsun bu müddet içinde bir vakit olsun namazımı kazaya bırakmadım, ancak Mekke ile Medine arasında bir ikindi namazını, camaat bulamadığım için yalnız olarak kıldım ki, o da gitti gider» diye cevap vermiştir. Müttaki, Abid, Zahit işte buna denilir.

1197 (593. H) yılında ölen İmamı Merginanînin (4) telif ettiği eserlerinden en meşhuru bulunan (Kitabülhidaye) namındaki eseri bir ramazan iptidasında tedrise başlamış ve bu kitap hakkında ince ve derin tetkikatta bulunarak haşiyeler hazırlayan Kemâl ibnülhümamın fikir ve mütalealarını takip ederek ilmî ve dinî feyz almağa ve heveslilere anlatmağa giriştiği sıralarda hastalığı bu çalışmalarına mani olmuştu.

Hastalığı 25 gün kadar sürmüş ve sonunda 1902 (29/Nisan/1318. R) pazartesi günü akşam ezanından bir saat evvel, tilâvet-i kuran tevhit ve zikr-i fikr-i rabbaniden bir an ayrılmaksızın gözleriin hayata kapamıştı.

Ben, bugünü çok iyi hatırlıyorum. Akşamın sükûnu içinde, Efendigillerin evleri tarafından bütün mahalleye bir ağlama, bir feryad, bir vaveylâdır yayılmıştı. Bu acı sesleri, kasabadaki bütün camilerin minarelerinden etrafa akseden salât-ü selâm sesleri takip ediyordu. Bütün Harput halkı büyüklerinin ölümünden müteessir olarak için için ağlıyorlardı.

Ertesi gün öğleden sonra cenaze namazı, kasabadan Meterise çıkılınca sol taraftaki, büyük meydanda kılındı. Bütün Harput ahalisi bu cenaze merasimine iştirak etmişlerdi.

Oğlu Kemâl Ef. babasının ölümü için yazdığı tarîhin birinci beyti rumi, ikincisi ise hicri olmak üzere iki tarih göstermektedir ki, tarih sanatı bakımından kayda değer.

Aya mekabir-i zair olan güruh-i ibad
Edin şu marked-i pakın ziyaretin mutad
Teessüf eyleyerek eşkiriz olun her dem
Yıkıldı çünkü bu din içre bir metin imad
Risale şarihi Abdülhemit Ef. Hoca
İmam-i azam-i asr iken ol kerim nihad
Bu kabr-i pake defin oldu yani fevt olarak
Umuma olsun ilâhi şefi-i yevm-i tenad
Kemâl yazdı teessürle çifte tarihin
Birinci rumi olur, mısraaynı kıl tadad
Peder Ef. bugün eyledi bihişti mekân (5)
Haman cihanla değişdi cihanı bir üstad. (6)

---

(4) Merginaninin ismi Burhaneddindir. (Fargane) de (Merginan) beldesinde yetişmiştir. Cengiz zamanında Buharada tedrisle meşguldu. Cengizin Buharalılarla olan mücadelesinde şehrin yıkılması ve ahalisinin öldürülmesi sırasında şehit olmuştur. Fıkıhda üstad-ı küldü.

(5) Bu mısra ebcet hesabiyle ölüm tarihini rumî olarak gösterir.

(6) Bu mısra ebcet hesabiyle ölüm tarihini Hicrî olarak gösterir.

Mezar taşı için de şu kitabeyi yazmıştır:

Ey zair-i ibret karin — Bir zattır ki, burda defin
Abdülhamit Ef. kim — Allâme-i asr-ı güzin
Olduğuyçün mevti ile — Âlem umum üzre hazin
Tarihini yazdı Kemâl — Ağladı cümle müminin.

(1902 - 1320)

Hacı Abdülhemit Ef. dedesi Hacı Ahmet Ef. nin isrine uyarak o nasıl ki, Sarahatun Camiini 1843 (1259. H) yılında yeniden kârgir olarak yaptırmış ise, kendisi de, esasen ahşap olmakla beraber harabiye yüz tutmuş olan ve konaklarına en yakın bulunan (Ağa Camiini) 1889 (1306. H) yılında yeniden kârgir olarak kubbeli ve minareli bir hale getirilmesinde bizzat ön ayak olarak çalışmış ve bilhassa iane ceminde üstadın büyük himmetleri görülmüştür.

Zekâ fışkıran gözleri açık mavi, burnu uzunca ve sağ tarafa mail olduğundan daima burnundan konuşurdu. Sakalı kâmilen beyaz ve uzundu. Daima tebessüm beliren yüzü nuranî ve sevimliydi. Kışın geniş bir şalvar ve siyah bir cübbe, yazın ise, altı parmak denilen Şam çitaresinden entari ve üzerine çok defa Şam hırkası giyerdi.

Hacı Abdülhemit Ef. nin bütün hayatı ilim sahasında tetkik ve tetebbula geçmiş ve halli müşkil bir çok ilmî ve dinî meselelerin zapt-ü tefsiri hususunda geceli gündüzlü çalışmış, gerek bu yolda ve gerekse edebî bir çok eser vermiştir. Biz burada başlıcalarını kaydedeceğiz.

1 — Nesayicülebkâr fi haşiye-i netayicülefkâr.

2 — Essumtülabkari fi şerh-i ikdülcevheri filfarki beyne kisbilmatüridi velaşari.

2 — El haşiyetülcedide alâ havasilsilkûtiye alâ tarifüttasavvürat min şerh-i şemsiye.

4 — El hallülmükemmeli alelhevaşissilkûtiye alelmutavval.
5 — El feyzürravi fi haşiye-i celâlilgelenbevî.
6 — Tabsiretülhakkı alelayani fi hürmetilisticar alâ kıraetil kuran.
7 — Cevabülvezir-i fi hürmeti imtinaülhaçc-i an duhul-i Mekke indelvebaülkes:::.
8 — Safvetül efkâr-il ulema fi isbati ilmin beynena bissema.
9 — Mükehheletülebsari fi rüyetil hilâli binnehar.
10 — Bağiyetülkasıd fi cevabilesiletülvaridetü min Amed .
11 — El bürhanülmünevver fi tahrimittasviri ve iktinaülmünevver.
12 — Tahmisülkasidetülmünferice.
13 — Velediye hicabisine haşıye
14 — Divançe-i aş'ar.

HACI MEHMET SAİD EF.

Hacı Abdülhamit Ef. nin büyük oğludur. 1858 (1274. R) yılında Harputda doğmuştur. Tahsilini Kâmil Paşa Medresesinde babası Abdülha-

Resim: 58 — Meşhur vâız Hacı Mehmed Said Ef.

mit Ef. den ders alarak ikmal etmiş ve 1895 (1312. H) tarihinde on beş arkadaşiyle icazet-i ilmiye almıştır. Deli Hacı Namiyle marufdur. (1)

Baba ve ecdadından irsen intikal eden zekâ ve kabiliyeti ile o sırada açık olan Sarahatun medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir. İlmiyle beraber merhumda kuvve-i hafıza ve natıka son haddini bulmuş olduğundan Sarahatun Camiinin Vaızlığı da uhdesine tevcih olunmuştu. Gerek Harputda, gerek civar vilâyet ve kasabalarda onun kâbına varacak bir vaız daha yoktu. Talâkat-ı lisaniyeye malik, sesi gür kendisi de cesur olduğundan cülus (2) ve velâdet (3) günleriyle diğer resmî günlerde ve resmî selâmlıklarda nutuklar söyler, müessir dualar ederdi.

Muhtelif tarihlerde Vilâyet İdare Meclisi âzalıklarına alınmış (4) Hukuk mahkemesi âzalıklarında ve Kadı vekilliklerinde bulunmuştur. 1887 (1303. R) yılından 1892 (1308. R) tarihine kadar onu vilâyet maarif meclisi, 1907 (1323. R) tarihinde de Harput Belediye meclisi âzası olarak görmekteyiz.

Hacı Mehmet Said Ef. meşrutiyetin ilânından sonra üçüncü seçim devresinde 1913 (15/Şubat/1329) den 1918 (21/Aralık/1334) e kadar Harput mebusu olarak memleketi temsil etmiş ve meclis kürsüsünde hükû-

---

(1) Nefsini kırmak için kendisini daima küçük ve kalender meşrep gösterir ve yine aynı halet-i ruhiye ile bu ismi de kendi kendine takmıştır.

(2) Padişahın tahta çıktığı günler.

(3) Padişahın doğduğu günler.

(4) Rahmetli Hacı, bu âzalıklarda daima karşısında Çöteli Zade Hacı Küçük beyi rakip olarak görürdü. Yine böyle bir seçimde Hacı partiyi kaybetmişti. O gün meyus olarak şehre evine çıkmış ise de kendi tabiriyle tüyü bozum mu bozukdu. Bu kâfi değilmiş gibi akşamın geç vakıtlerinde atlı pusatlı birisi konaklarına geliyor, elinde resmî büyük bir zarf.. Hacı Ef. yi görmek istiyor ve zarfı bizzat kendisine vereceğini söylüyor. Hizmetçiler, bu haberi Hacıya aynen ulaştırdıkları sırada, bu zarfın, kendisinin âza olduğuna dair vilâyetten gönderilmiş bir emir olduğu ve evvelki haberin her hangi bir yanlışlıkla meydana geldiği zihabına kapılarak hemen merdiven başına koşuyor, birde ne görsün.. Hacı Küçük beyin kâhyası Osman ağa.. elindeki mektubu Hacı Ef. ye vererek acele merdivenlerden inerek atına binmesi bir oluyor.

Zarfın üzeri aynen şöyledir: Harput ulemay-ı kiramından Hacı Mehmet Said Ef. Hazretlerine. Hacı zarfı açınca, içerisinde yine kalın ve resmi kocaman bir kâğıt.. içinde şu cümleler yazılı:

Nasp ile olan memnun
Azl ile olur mahzun
Hengâm-ı feragatte
Bir başka safa vardır.

Hacı bunu okuyunca büsbütün küplere biniyor, elinde mektup önüne gelene okutuyor, bir taraftan da Hacı Küçük beye atıp tutuyordu.

meti tenkit eder mahiyette bir çok beyanatta bulunmuş, alkış toplamış ve bir çok hemşehrilerinin de işlerini görmek suretiyle kendilerine yardımda bulunmuştur. Mebusluğu sırasında, bir gün Talât Paşa (Sadr-ı âzam) Hacı Ef. ye, bize meclis kürsüsünden dini bir vaz-ü nasihatte bulun demiş.. Hacı, evvelâ bunun bir lâtifeden ibaret olduğuna zahip olmuş ise de ciddiyetini anlayınca, pekiyi Efendim diye söz vermiş.. O zaman meclisde bir çok ilim adamları bulunmasından, baltayı taşa vurmamak ve bilhassa hükûmet erkânı arasındaki prestişini kaybetmemek için günlerce ne yolda ve ne gibi bir mevzu üzerinde konuşacağını ve dinliyenlerin mezhep ve meşrebine uygun bir mevzu bulamadığını düşünüp dururken vad edilen gün ve saat gelip çatmış, kürsüye çıkacağı sıra birdenbire şu âyet-i kerime hatırına gelmiştir

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

Yazı: 59 — Bir âyeti kerime

âyet-i kerimeyi buraya kadar okumuş ve bütün vuzuh ve talâkatiyle tefsir etmiştir. Ancak âyet-i kerimenin sonundaki (LİMEN YEŞA) (2) cümlesini meskût geçmiştir; çünkü dinliyicilerin zihinlerinde Allâh benim afvimi dilemedi ise halim nice olur diye bir şüphe uyandırıp manevî akidelerini bozmamaları için... Bu vesile ile umumun takdir ve memnunluğunu üzerinde toplamış bulunuyordu.

1917 (1333. R) yılında rütbesi (Bilâd-ı hamse payesine) yükseltilmiş mümtaz bir şahsiyetti.

Hacı Ef. çok eski bir ilim hanedanına mensup olduğu cihetle ecdadının isrinde yürümüş, âlim, fazıl, natık bir zattı. Kendisi şair değildi; fakat şairleri, güzel yazı yazanları, zeki ve münevver kimseleri çok sever; fakat cahil ve sahta vekar kimselerden hiç de hoşlanmazdı. Güzel şiir ve yazılara, lâtifeye, hoş fıkralara, hele ses ve saza bayılır, bunlardan zevk alırdı.

Mebus iken İstanbuldan 27/Ocak/1332 tarihinde bana yazdığı 8 sahifelik mektubunun ilk sahifesini aynen kitabıma alıyorum ki, Hacı Ef.

(1) Mânası: doğrusu, Allâh kendine şirk koşanları mağfiret etmez. Ondan başkasını af eder ve mağfiret buyururlar. Burada şirk mutlak olduğundan alelitlâk küfürdür.

(2) Allâh dilediğini mağfiret eder, mânasınadır. Kuran-ı kerim Sure-i Nisa. 48 ve 116 cı âyetler.

nin güzel yazılara karşı olan incizabını ve ince ruhluluğunu öğrenmiş olalım.

(Selâm-ı tam bi mezidilmuhabbeti velikram
âle'-ahi fillâhi muhlisüttarikati bilâ iştibah İshak
Ef. Harputi ekremehullâh ve enamehullâh filûlâ velâti)

«Mezid-i ihlâsı, kemal-i müveddet ihtisası mübeyyin üslûb-ı lâtif ve beyan-ı zarifi mütebeyyin keremname-i kerimanelerini aldım. Okudum, okudum, lücce-i mesar ve sürura daldım. Münderecat-ı âlisinden anın lezzetini beyan ve nükte-i mezayasını tadat ve tibyandan bihakkın aciz kaldım.

Aferin,karihanize!.. bu üslûb-ı beyandan Naciler, Fikretler muallimlerin lezzeti geliyor, geliyor da insanı kendinden geçiriyor. Başka bir hal oluyor. Doğrusu, bizim Hayri (1) göçeli böyle şeyleri unutmuş idik. Sağ olasın!.. Allâh-ü azimüşşana şükrolsun, vatanımızda zat-ı âlileri gibi erbab-ı iktidar yetüşür de ifaza-i zevkde bizim ruhumuza imdat ederek son zamanımızda kalbimize nesr-i ruh eden kaleminizden ruhumuzu değil kalbimizi kalıbımızı bile taze hayat-itasiyle hayatlandırıyor. Bu cihetle ne türlü vasfedeceğimi ve ne suretle teşekkür edeceğimi hakikaten bilmiyorum. Böyle en az zamanımda ben bu mektuba cevap yazamam, yazarım yazarım amma hırdılhış (2) eylerim, memleketimizden her şeyden bizleri habir eyledin, Allâh sana da atalar güzel gıdalar ihsan etsin».

Hacı Ef. nin ilmine, zekâsına karşılık yazısı gayet fenaydı. Bununla beraber o zamanın bütün hocalarının yazıları hemen hemen ekseriyetle böyleydi.

Hacı Ef. uzun boylu, iri cüsseli, geniş omuzlu, ensesi ve göbeği yerinde.. sık ve gür kaşlarının altında her an parıldayan ve zekâ fışkıran iki siyah göz.. kırmızı ve sıhhatli bir yüz.. gür ve uzunca bir sakal.. üzerinde siyah ve geniş bir cübbe.. sarığının büyüklüğü ve şekli ayrıca bir hususiyet taşırdı.

Hacı Mehmet Said Ef. nin hayat seyrinin, hususiyet ve lâtifelerinin temamı yazılacak olursa büyük bir cilt teşkil edeceğine şüphe yoktur. Hacı, Harputun Nasreddin hocasıydı. Hikâyelerini aile tarihleri bölümüne bıraktım, orada tatlı tatlı okuyacak ve güleceksiniz.

Hacı Ef. mebusluğu sırasında yüksek devlet adamları Talât Paşa, Enver paşa gibi zevatla dostluk münasebetleri kurduğu gibi, bilhassa veliahd Yusuf İzzeddin Ef. ile daha yakından samimi bir hususiyet pey-

(1) Hacı Hayri merhum.

(2) Hacı Ef. nin bu da hususi tabirlerinden biridir. Karma karışık etmek, bir işi yerinde beceremmemek mânasına kullanırdı.

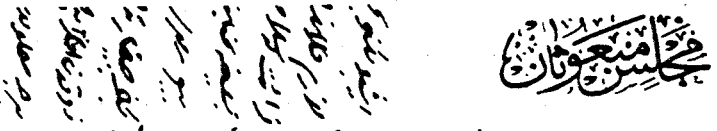

Yazı: 60 — Hacı Mehmed Said Ef. nin mebus iken İstanbuldan bana yazdığı 27/I/1916 tarihli sekiz sahifelik mektubunun ilk sahifesi. (Kendi el yazısı)

da ederek güzel fıkra ve hikâyeleriyle gerek veliahdi, gerek meclisinde bulunan diğer erkân ve ümeranın pereştişlerini kazanmış olduğundan sık sık Zincirli kuyudaki köşke davet edilirdi. Hattâ bir gece yemekten sonra veliahd tarafından kendisine, içi nefis sigaralarla dolu gayet kıymetli altun bir sigara tabakası hediye edilmişdi ki, bu tabakayı bil'ahere İstanbulun işgalını mutaakıp Halep tarikiyle Harputa giderken parasızlıkdan sıkışmış olacak ki, satıp yolparasına ekliyerek Harputa girebilmişti.

Hacının ömrünün son günleri maalesef malî durumunun bozukluğu yüzünden idbar ile neticelenmişdir. Sonra bir çok sevdiği dostlarının ölümü ve hemşehrilerinin mühim bir kısmının da Harputdan ayrılmaları dolayısiyle etrafının boşaldığını ve Harputun yavaş yavaş çöktüğünü görünce mânen de benliği sarsılmış, bir taraftan ihtiyarlık ve hastalık, onu tam bir sefalet ve iztirap çerçevesi içerisine almış ve son zamanlarında kendisine lâyıkıyla bakılamamıştır da. Nihayet bu şen, şatır ve samimi insan 4/Kasım/1926 (1342. R) tarihinde 68 yaşında ölmüş, maalesef beş on kişinin omuzlarında Meterisdeki aile mezarlığına sessiz sadasız gömülmüştür.

Bu satırları, başından sonuna kadar göz yaşlarımla yazıyorum. Allâhın rahmeti üzerinden eksik olmasın. nur içinde yat Hacım!

Mezar taşının iç yüzüne: (Kaside-i Bürde şarihi merhum Ömer Naimi Ef. ahfadından Sulatanül-Vaızin mebus-ı esbak elhac Mehmed Sait Ef. merhumun ruhuna fatiha. 1345. H) yazdırılmış ve dış yüzüne de: Kardaşı Kemal Ef. tarafından yazılan şu kitabe hakedilmiştir.

Vaızların hakikat olmuştu ercümendi
Fevt oldu gitti heyfa Hacı Said Efendi
Fıtri letafetiyle meşhur-i âlem idi
Ne kimse ana benzer, ne başkasına kendi
Zahirde lâübali zannedilirdi lâkin
Batında hissemendi esrar-ı fendi
Yazdım Kemal çıktı bir mısra ile tarih
Cenette adene gitti Hacı Said Efendi.

462 + 129 + 444 + 22 + 144 + 145 = 1346 — 1 = 1345

MÜFTÜ MEHMET KEMALEDDİN EF.

Müftü Mehmet Kemaleddin Ef. 1866 (1283. H) yılında Harputda doğmuştur. Buna dair. babası Hacı Abdülhamit Ef. nin bir kayıt ve kitabesi vardır ki aynen şöyledir:

(1283. H yılı mahi ramazan-ı şerifinin on beşinci gecesi leyle-i isneyn ki, pederi büzürkvar sellemehullâh-i tealâ, ile Derâliyeye defa-i saniye olarak gidip, avdet olunduktan kırk beş gün sonra mahdumun Mehmet Kemaleddin bilütfihi teâlâ zib-i mehd-ı vücut oldu. Cenab-i feyyaz-i mutlak, âlim-i amil. fazıl-ı kâmil ve zühd-ü takva ile âraste ve salâh-ü felâh ile piraste eyleyüp barrül valideyn ve ilm-ü amelde salisülkemâlin eyleye, bicah-i seyyüdülmürselin sallâllâhü teâlâ aleyhi ve sellem ve âlâ alihi acmain amin)

Bu satırlardan sonra bir de şu mısralarla tarih düşmüştür:

«Çok şükr ola ey bari-i enfas
Sen beytimizi (1) beyt-i ulûm-i şeref eyle
Verdin bana fazlınle Mehmet Kemalı
Lütfünle anı piyrev-i seyr-i selef eyle (2)
Bu bir, çıkacak fazlile tarihidi Hamdi
Yarap Kemalı bana nimel halef eyle.» (3)

1284 — 1 = 1283

İlk tahsilini Harputdaki Cevheriye medresesi dahilinde bulunan mektepte bitirmiş dinî, edebi bir çok manzumeler ezberledikten sonra, Kâmil Paşa medresesinde, babası Hacı Abdülhamit Ef. nin halka-i tedrisine girmiştir.

Bu medrese hayatına girişinin tarihini de yine babası Abdülhemit Ef. şu mısralarla tesbit etmiş bulunuyor:

«Söyledim tarih-i tamın Həmdiye kıldım dua
Sehl (4) ola rabbim Kemaleddine tahsil-i funun.»

---

(1) Ev.
(2) Ecdadının ardısıra ilim yolunda gitmek.
(3) Iyi evlâtâ.
(4) Kolay.

Medresede 1877 (1294. H) tahsiline devam ederken diğer taraftan da bin beyti mütecaviz ilm-i fıkıhdan (manzume-i Vehabbin) ve sekiz yüzden ziyade (Mutavvel ebyatı), kaside-i bürde, kaside-i Müdariye, Mizanüladil gibi meşhur edebî eserleri ve bir çok arabî kasideleri de ezberliyerek, bunları tamamlamıştır.

Resim: 61 — Müftü Mehmed Kemaleddin Ef.

Bununla beraber 1889 (1307. H) yılı ramazan-ı şerifinde otuz gün içinde Kuran-ı Kerimi hıfza muvaffak olmuş ve bundan sonra altı ay içinde de babasından İlmüleda, vucûh-i kıraat-ı seba ve aşereyi talim ederek Cezrî ve Şatıbî kitaplarını ezberlemiştir. (5)

1890 (1308. H) yılından itibaren fasılasız kırk sene ramazanlarda hatm-i şerifle teravih namazı kıldırmış ve nihayet 1894 (1312. H) yılında İlmüledadan münferiden ve bir hafta sonra da diğer ilimlerden 15 arkadaşiyle babası Hacı Abdülhemit Ef. den icazet-i ilmiye almıştır. Kemâl Ef. nin bu 15 arkadaşı arasında Çemişkezekde Hamidiye medresesi müderrisi Tevfik Ef. de vardır, onun ismine izafeten cinas suretiyle şöyle bir tarih düşürmüş ve tesbit etmiştir:

(5) Kuran-ı kerimi çeşitli okuma usulu hakkındaki eserler.

«Tarih çıkar bir, iyi iyhamı (6) dâ vardır,
Tevfik ile aldım, bu sene ben de icazet»
1313 — 1 = 1312

Şam efadıl-ı ulemasından muhaddis-i şehir Şeyhuşşuyuh Bedreddin Ef. den de (İlm-i hâdis) den ayrıca icazet almıştır.

Türk âlimlerinin en büyüklerinden olan Hacı Abdülhemit Ef., oğlu Kemâl Ef. ye icazet verdikten sonra ihtiyarlığı dolayısyle Kâmil paşa medresesindeki tedrisatını, yüksek ilimlere hasretmiş olduğundan medresenin diğer bütün tedrisatını Kemâl Ef. ye bırakmış ve son sene babasına vekâleten tedrisatı bizzat idare etmiştir.

1318. R ve 1320. H yılının nisan ayında babasının ölümü üzerine, Kemal Ef. şöyle bir tarih yazmıştır:

«Kemâl yazdı teessürle çifte tarihin
Birinci rumî olur, mısraayni (7) kıl tadat (8)
Peder Ef. bugün eyledi bihişti (9) mekân = 1318
Heman cinanla (10) değişdi cihanı bir üstad = 1320»

Kemâl Ef. babasının ölümünden sonra, İlâm-ı şerî, Berat ve Padişah fermaniyle asaleten (Kâmil Paşa) medresesine müderris olarak tayin edilmiştir.

Babasının 1901 (1319. H) ramazan ayı iptidalarında olgun ilim adamlarına tedrise başladığı ve ölümü dolayısiyle bu dersin ikmâline muvaffak olamadığı İlmülfıkıhdan meşhur (Hidaye) yi bir yıl sonra (1902 — 1320) yılı ramazan ayı iptidalarında (Fasl-ı fi kıyamı ramazan) bahsinden başlıyarak mezun ve müsteid ulemadan olan arkadaşlarına tedris edip (1906 - 1324. H) yılı rebiülahırının yirmi beşinci günü ikmâle muvaffak olmuştur.

Babasının ölümünden sonra Sarahatun camiinde vaızlık ve ders-i amlık vazifesi kendisine tevcih edilmekle adı geçen camide yıllarca ilmi hadis okutmuştur. Tedrise başladığı günden itibaren tedris ve talim-i ulumdan hiçbir zaman ayrılmamış Kâmil Paşa medresesinde zamanın müsaadesi ve ilim taliplerinin rağbeti nisbetinde tedrisata devamla bir çok talebe yetiştirmiştir.

---

(6) Bir kaç mânayı gelir kelime veya cümle kullanmak suretiyle Güzel sanat yaratmak.
(7) İki mısra.
(8) Saymak.
(9) Cennet.
(10) Cennetler.

Merhum Kemâl Ef. nin memuriyet hayatını da şu suretle sıralıyacağız:

1315 yılında, Mamuretül'Aziz Askerî rüşdiyesinde Arabî hocalığında vekâleten
1316 » İmtihanla yine bu mektebin kevaid hocalığında
1318 » Yine bu mektebin arabî hocalığına terfian
1324 » Beş ay kadar merkez-i vilâyet kadılık vekâletinde
1325 » İstinaf mahkemesi âzalığında
1324 ve 1332 yıllarında da iki defa Mamuretül'Aziz Sultani mektebi arabi hocalığı vekâletinde vazife gördükten sonra 1334 yılında Mamuretülâziz vilâyeti merkez Müftülüğüne tayin edilmiştir.

Aynı yılda (Harput Darülhilâfesi) namını alan ve içinde yüksek tahsil kısmıyle yeniden teşkilâtlandırılan Harput Medresesinde birinci, ikinci sınıflara Tefsir-i Şerif, Hâdis-i Şerif, Usul-i Fıkıh müderrisi olmuştur.

Bir kaç defa rütbe alarak taşra rüusu, 1901 (1319. H) de İzmir payesi (11) ve sonra tedricen bilâd-ı hamsa ve haremeyin payeliğine kadar yükselmiştir.

Kemâl Ef' ömrü boyunca büyük küçük bazı eserler meydana getirmiştir, bunları sıra ile yazıyorum.

1 — Kaside-i Tantaraniye şerhi.
2 — Tercüme-i Münacat.
3 — İbnül-Fariz şerhi.
4 — Kaside-i Feride tercümesi.
5 — Makamat-ı Sofiye tercümesi.
6 — Mersiye-i Hakani tercümesi.
7 — Ulviyet-i İslâmiye.
8 — Makale-i Edebiye.
9 — Mülâhaza-i Edebiye.
10 — Hayr-i Ümmet.
11 — Kaside-i Münferice tahmisinin şerhi. (12)
12 — Kaside-i Bürde tahmisinin şerhi.
13 — Muallakat-ı Seba şerhi.

---

(11) 1334. H tarihli İlmiye salnamesi, S. 90

(12) Bunların hepsi vaktiyle ilmî, edebî, tasavvüfi ve siyasi bazı gazetelere tefrika edildiği gibi (Hayr-i Ümmet- Kaside-i Feride) tercümesi Mamuretül aziz gazetesiyle neşredildiği gibi (Kaside-i Münferice tahmisinin türkçe şerhi) Maarif nezaretinin 17/2/1314 gün ve 2 sayılı ruhsatnamesiyle aynı matbaada basılmıştır.

Bu esere, İbnülemin Mahmud Kemâl beyin çok güzel ve edibane yazılmış bir takrizi vardır.

14 — Lâmiyetülarap tercümesi.
15 — Lâmiyetülacem tercümesi.
16 — Nebzetün Minelvukuf-i fi meanilhuruf vezzuruf.
17 — Miftah-i Harabat.
18 — El izahüttam fi tercümetileşar, El mevcudetü fi kamusül-âlâm.
19 — Kavaid-i Edebiyat.
20 — Hallülvezaif.
21 — Talim-i inşa.
22 — Risale-i Vahdetülvucut.
23 — Risale-i Mürakabe tercümesi.
24 — Mukatteat-ı Müntahabe tercümesi.
25 — El irfanülmahsus El Müktebes minelfutuhat-ı velfusûs.
26 — Ennükûlülmutebere.
27 — Avaidülfühûm.
28 — İlâve-i macmua-i Fetava.
29 — Hadis-i Arbain.
30 — Tesbitülmefhûm fi tahkik-i tabaiyyetülilm-i lilmalûm. (13)
31 — Kifayetürrazi fi ecvibeti Esiletülkazi. (14)
32 — Yüzlerce Fetvay-i şerifeyi havi Sicill-i ifta.
33 — Meşahir-i müellifin ve Mühaddisinden (1014. H - 1605. M) tarihinde ölen Aliyülkari hazretlerinin asar-ı nafiasından olan Salâvat-ı Şerife-i beliğanın şerh ve izahı.

Manzum eserleri de şunlardır:

1 — Nat-i Şerif.
2 — Tahmis-i Gazel-i Hakani.
3 — Kaside-i Aşk.
4 — Müteaddit Manzume-i Tarihiye.
5 — Arifane bazı Gazeller.
6 — Bazı Üdebanın Gazellerine yazılan tahmisler.

Şiirlerinden nümune olmak üzere bir kaç parça alıyorum:

---

(13) Arapgir müftüsü Hacı Ahmet Ef. nin istifsarı üzerine yazılmış ve mükerreren istinsah edilmiştir.

(14) Esbak Erzincan kadısı Ahmet Ef. nin mühim suallarına karşı yazılmıştır.

Bir Gazeli

Utan ey nefs-i gafil! hakka dön şirk-ü riyadan geç,
Dil-âgâh ol, tecerrüt eyle, meyl-i masivadan geç,
Yetişmez mi bu gafletle tekâpu ehl-i dünyaya?
Yazık beyhude ömrün geçmesün çûn-ü çeradan geç.
Husul-i maksadın maksud ise gel bab-ı mevlâya
Rezalettir, der-i mahlûk-ı dûne ilticadan geç,
Tekemmül eylemek bi şüphe varlıkla münakızdır,
Yokol, yoklukla var maksude ilm-ü iddiadan geç.
Karar ister isen evvelce tashih-i karar eyle,
Mürid oldunsa takib-i mürada itinadan geç.
Asaya vermesün gönlün riza, şehrah-ı irfanda,
Menafi-i edebdir masivaye ittikadan geç.
Eğerçi ehl-i isyandır **Kemaleddin** kulun yarab!.
Bırakma nar-ı hicre ettiği cürm-ü hatâdan geç.

Samsunda tehcirde bulunduğu sıra (15) teessürlerini feryad halinde Tanrıya karşı şu şekilde izhar etmişlerdir:

Ben, lâmekânda tayy-i mekân etmek isterim,
Bülbül isem de kat-ı zeban etmek isterim,
Bizar-ü bihuzurum ilâhi zamaneden,
Dergâh-ı izzetinde figan etmek isterim.

Hüseyin Vassaf beyin bir gazeline yazdığı nazire:

Cilvegâh-ı melâhat olmuşsun,
Mafharet bahş-i fikret olmuşsun,
Devre-i hüsnü, ân-beân dolaşup,
Ay gibi sen de âyet olmuşsun.
Seni incitmesin bu nalişler,
Bir mücessem nezaket olmuşsun.

(15) Şeyh Said isyanında hiçbir sunü taksiri olmadığı halde şark istiklâl mahkemesince verilen 7/9/926 tarihli karar mucibince Kemal Ef. Samsunda ikamete mahkûm edilmişti. Mahkûmiyetinin arefesinde, ömrü boyunca kendisinin ne siyasetle ne de her hangi bir hızıp hesabına harekette bulunmadığı ve ilânından beri Cumhuriyet rejimine sâdık kaldığı hakkında bir çok delâil gösterilerek hakikaten doğru ve çok samimi bir ifâde ile yazılan (760) kelimeden ibaret olan ve bir nüshası hâlen notlarım arasında bulunan müdafaanâmesi de nazar-ı dikkate alınmamıştı.

Senden alındı bunca zib-ü cemal,
Mayedar-i letâfet olmuşsun.
Ne bu âh-ü enin? **Kemâleddin!..**
Sanki nevmid-i vuslat olmuşsun.

Meşhûr aşk gazelinden parçalar:

Hâke pertevbahş olunca aşk-ı hak, insan olur,
Mastar-ı esrar-ı mevlâ, mazhar-ı irfan olur.
Âdeme talim-i esma eyleyen hem aşk idi,
Aşkdan mahrum olan bi şüphe kim nadan olur.
.....
.....
Bil Kemaleddin kim dinin kemali aşıktır,
Aşktan hâz almayan üftade-i niran olur.

Aşk gazelinden alınan şu satırlar, ilâhi aşkın derinliklerini ifade ederken, bugün dahi aynı aşk ve tahassürlerle gönüllerde yaşayıp durmaktadır.

Müftü Hafız Kemâleddin ef. hayli zaman gözlerinden muztarip olarak ömür geçirmekte iken son zamanlarda mesane kanserine de yakalanmıştı, bu yüzden çok ıztırap çekti ve nihayet 2 Şubat 1936 (1355 H.) tarihinde ölerek Meterisdeki aile mezarlığına defnedildi.

Kemâleddin Ef. nin ölümünde, Mevlevî Remzi Ef. tarafından yazılan bir mersiye:

Azm-ı ukba eyliyor tekmil-i enfas eyleyen,
Kalmıyor ehl-i kemâle hemdem-ü hemrah âh.
Bak Azizim! Elâzizin merd-i pâk-ı ekmeli,
Kim yetişmez öyle bir ehl-i hüner her gâh âh.
Hallederdi zeyd-ü emrin müşkilin müftü iken,
Fıkh-ı tefsiri mükemel arif-ü âgâh âh.
Üç lisanda şair-i mahir iken etti sükût,
Şimdi senden istiyor, bir fâtiha lillâh âh.
Geldi bir kâmil dedi tarihin mağfur ola,
İrtihal etti Kemaleddin-i ekmel âh âh.

1354 + 1 fâtiha = 1355

MÜFTÜ HACI ÖMER NAİMİ Ef.

Müftü Hacı Ömer Naimi Ef. IV. üncü Murad 1623 - 1640 devrinden başlıyarak bugüne kadar gelen ve Efendigiller nâmiyle mâruf bir ilim hanedanına mensup ve bu hanedanın en son âzâsından bulunmaktadır. Müftü Mehmed Kemaleddin Ef. nin oğlu olup 1892 (Recep. 1309) tarihinde Harputda doğmuştur.

Resim: 62 — Müftü Ömer Naimi Ef. (Beyoğlu Müftüsü)

İlk tahsilini, Kâmil zâde Hafız Tevfik Ef' nin Cevheriye medresesindeki hususî mektebinde yaptıktan sonra beş sınıflı Elâziz Askerî Rüşdiyesine kayd ile tahsile devam etmiş ve 1908 (1324. R) de bu mektepten pek iyi derecede şehâdetnâme alarak ayrılmış ve babasının müderris bulunduğu Kâmil Paşa medresesine kaydedilmiştir. Medresede mûtad olan Ulum-i Arabiy derslerile birlikte Farsca da öğrenmiş Gülistan, Bostan, Hafız Divânı, Mesnevi gibi mühim eserleri okumağa başlamıştır. Bu sıralarda Harputda açılan Darülhilâfeye öğretmen tâyin edilmiş, Mecelle ve Edebiyat-ı Arabiye gibi dersleri okuturken, Dârülhilâfenin lâğviyle İmam - Hatip mektebine tahvili sıralarında da bu mektepde Edebiyat ve Türkçe hocalığı yapmıştır. Naimi Ef. 1916 (10. Öcak. 1332) de ruûs alarak pâyesi Edirne Müderrisliği mavsılei sahın derecesine yükseltildiğini aşağıda klişesi mevcut vesikadan öğrenmiş bulunuyoruz.

1922 (30 Haziran 1338) ıarihinde Harputda Sarahatun camiinin en son icazetname merasimlerinden biri olan toplulukta, babası Müftü Kemaleddin Ef. den icazet-i ilmiye almıştır. İcâzetnâmesini meşhûr hattât

Kirazzâde Hacı Tevfik Ef. yazdığı gibi merasimde de yine kendisi okumuştur. Bu icâzetnâmenin sononda yine aynı nefis yazı ile, Şair Abdülhâmid Hazmi Ef. tarafından kaleme alınan şu mısralar da göstermektedir ki Nami Ef. ilim bâbında bu suretle medh-ü senâ edilmiştir.

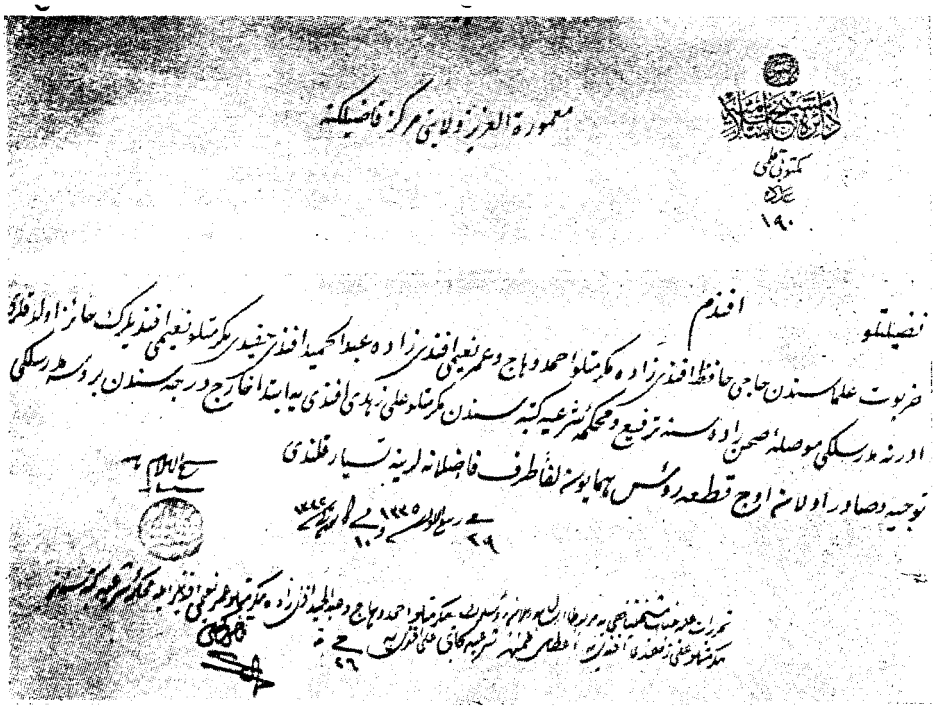

Yazı: 63 — Müftü Ömer Naimi Ef. ile bazı zevata rüûs tevcihi hakkında Maşihatin bir tezkeresi.

Ömer Naimi Ef. dahi bihamdillâh
Bu hanedan-ı fazilette serfiraz oldu
Tarik-i ilm-ü edebde misal-i İbn-i Kemal
Ulüvv-i fazl ile şayân-ı imtiyaz oldu
Lisan-ı tehniyeden arz-ı iftihar ederiz
Ki meslekinde biavn-i huda mücaz oldu
Bu nesl-i muhteremin hasılı bize Hazmi
Bakay-ı silsilesi akdem-i niyaz oldu.

Elâzizde açık bulunan erkek muallim mektebi Türkçe ve Edebiyat öğretmenliğine, vilâyet tarafından yapılan inhayı, Maarif Vekâleti, men-

şei müsaid değildir diye reddetmesi üzerine, bu hal gücüne giderek 35 yaşında olduğu halde o sıra Ankarada açılan Hukuk Fakültesine müracaatla giriş imtihanını iyi derecede kazanmağa muvaffak olmuştur. Hukukdan mezun olduktan sonra Afyon Sandıklı kazası Savcılığına ve sonra Cizre Asliye Yargıçlığına tâyin edilerek iki sene hizmetten sonra istifa ile Elâziz'e gelmiş ve 10/Aralık/1930 da serbest avukatlığa başlamıştır. Bu işde, 24 sene mütemadiyen çalışmış muvaffak ve aynı zamanda zengin de olmuştur.

Hacı Ömer Nami Ef. 1953 de Hicaz'a gitmiş ve sonra gözünün birini kaybetmekle 1954 de avukatlığı terk ederek Elâzığ'da fahrî vâizlikla iştigale başlamış ve 28/Temuz/1956 da Diyanet İşleri Reisliğince Sarıyer Müftülüğüne tâyin edilerek İstanbul'a gelmiş, sonra da 5/Haziran/1957 de Beyoğlu Müftülüğüne nakil ve tahvil edilmiş olup hâlen aynı vazifede bulunmaktadır.

Ecdâdından irsen intikal eden zekâsiyle kıymetli bir ilim adamı olmakla beraber hâfızâsı kuvvetli, edip ve aynı zamanda hoş-sohbet ve kıymetli bir arkadaşımızdır.

HACI HAFIZ MAHMUT VAHDİ Ef.

Hacı Hafız Mahmut Vahdi Ef. «Efendigiller» denilen bir ilim hanedanına mensup ve Sarahatun Camii bânisi Müftü Hacı Ahmet Ef. nin oğlu ve meşhur Kaside-i Bürde şarihi Ömer Naimi Ef. nin baba bir, ana ayrı üvey kardeşidir. 1806 (1221. H) tarihinde Harputda doğmuştur.

Tahsile, babasında başlamış ve sonra Harputda ileri gelen diğer müderris ve alimlerden de ders görmüş, icâzet almıştır. Çok zekî, âlim, şâir, edip, nüktedan bir zat olmakla beraber Harputda Dîvan edebiyatının ilk müntesiplerinden sayılırmış.. hele İlm-i Fıkıhdaki vukuf ve ihtisası o kadar şöhret bulmuştur ki, ölümünde Fıkıh öldü denilmiştir. Medrese tahsilinde, arapçanın yanında Farsçaya da lâyık olduğu kıymeti vermiş, Fars edebiyatının bütün inceliklerine nüfuz ederek bu lisanı da, ana lisanı gibi öğrenmiş ve zamanının en yüksek Fars hocası olmuş, oğlu Hacı Hayri, Sunguroğlu Hacı Kerim, Köse Sefer, Hacı Raşid, Elâziz eski mebuslarından Mehmet Naci bey gibi tanınmış zatlara Hafız Dîvanı okutmuş ve bunları yetiştirmiştir.

Bir zamanlar Kurşunlu Camideki medreselerden birinde müderrislik de yapmış ve şu memuriyetlerde bulunmuştu: 1880 (1298. H) de Mamuretülâziz bidayet ceza dairesi müntahap âzâlığında, 1883 (1301. H) de

bidayet hukuk mahkemesi ve 1884 (1302. H) den 1890 (1308. H) tarihleri arasında da bidayet ceza dairesi âzâlığında, Kadı vekâletlerinde bulunmuş ve nihayet 1876 (1293. H) de ilk mebusan meclisinde Harput vilâyetini temsil etmıştı.

Resim: 64 — Hacı Hafız Mahmud Ef.

Zamanında, selâmlığı gece gündüz âlim ve ediplerin, kibar ve zarif insanların toplantılarına hasredilmiş.. meclisinde daima ilmî ve edebî mübahaseler, müsahabeler yapılır, şen ve lâtif fıkralar, hikâyeler söylenerek vakit geçirilirmiş.. Telifatı, şiirleri hakkında hiç bir kayda tesadüf edemedim ancak güçhal elde ettiğim iki gazeli ile bir tahmisini örnek olarak veriyorum..

Hicriyle beni böylece zâr eyledi gitti
Ol şûh bana gussa-i-yâr eyledi gitti
Azâde iken mürğ-i-dilim yâr-ı-cefakâr
Şehbaz-ı-nigâhiyle şikâr eyledi gitti
Yarın eser-i-hicri değil külbe-i-hüznün
Dünyayı benim başıma dâr eyledi gitti
Ne gamze, ne kâkül, ne de ebruy-i-dilârâ
Nettiyse bana çeşm-i-humar eyledi gitti
Bir ben değil, enva-ı-cefâsın bana ey dil
Yarın sitemin sanki hezar eyledi gitti

Bir özke safra üzre iken **Vahdi** ne câre
Bu dağdağa-i-cahı, hasar eyledi gitti.

Bir başka örnek:

Ne denlu ettin istintak seb-i-vuslâtte dildârı
Ne bir şâfi cevap aldık, ne de anlattık efkârı
Çıkarma kâkülün başdan nühüfte kalsun ey âfet
Ki andan serteser âşub-ı-cihana olmasun sari
Temam-ı-lütfüne lâyık eğer bilmez isen cana
Nolur nim-iltifâtınla sevindirsen bizi barı
Riyakâr zahidin aldanma suri halına âslâ
Ki fursat-bindir ey yâr yakın etme o mekkârı
Sakın Uşşakına zulm-ü-sitem gel evleme zâlim
Ki âher görmeyesin sen dahi cevr-ı-sitemkârı
Budur aksay-ı-matlûp senden ey yar-ı-kerem pişe
Kılasın bal-i refet ile gâhi **Vahdi-izârı**.

Bir Tahmisi

Han-i vuslundan o şûhun nailim inama ben
Olmuşam mahsûd ol ağyâr-ı bed fercame ben
Sakıya nûş-i şerab etmem düşüp ibrame ben
Devr-i lâlinden baş eğmem bâde-i gülfame ben
Saye-i pir-i mügande minnet etmem came ben

Akl-ı fikrim aldı yarın nâz-ü istiğnaları
Mesken etsem ger nola şimdengeru sahraları
Tan-ı tevbih eyleme cana dil-i şeydaları
Anber-i zülfün getürdü başıma sevdaları
Yoksa nerden dûş olaydım bu heyal-ı hame ben

Dil mukayyed oldu ol sevda pesend-i zülfüne
Ben gibi çoklar giriftar oldu bend-i zülfüne
İztırari oldum üftade levend-i zülfüne
Hahnı gördüm esir oldum kemend-i zülfüne
Dane içün kendimi saldım düşürdüm dame ben

Hoşdur ey dil daima nase müdarat eylemek
Akile lâzım değil, hasme mücazat eylemek
Yâr içün ağyâre lâzımdır müraat eylemek
Halkile lâzımdır oldukça mümaşat eylemek
Ger bana uymazsa eyyam uyarım eyyama ben

Vuslat-i yâr ile ağyar zanneder mükrim beni
Kim bilür ki hasretidir eyleyen dirhem beni
Pençe-i cevrine almış öylece muhkem beni
Geh esir-i firkat eyler geh enis-i gam beni
Neylesem bilmem ne yapsam bu dil-i nakâme ben

Mailim bir şûhe anda vâz-ı na-hemvar var
Kangı âşıkda acep böyle sitemkâr-ı yâr var
Günc-i hayrette dil-i zâre yaman bir kâr var
Köy-i gurbette ne bir bildik ne bir gamhâr var
Ger yazarsam kim götürsün yâre bilmem nâme ben

Âşıkı şûride cana çekmede derd-i mihen
Birbiri ardınca hem gelmektedir renc-ü fiten
Âkibet ağyâr elinden eyleyüp terk-i vatan
Eylerim Darüsselâm kendime beyt-ül-hazen
Hasret-i hal-ı siyâhınla gidersem Şame ben

Devr-i nasaz-ı felekden ağlarım suph-ü mesa
Payimal etti beni bu derd-i endûh-i belâ
Yana yana söyle gel derd-i derunun **Vahdiya**
Telh-ikâm etmez senin şirin kelâmın ey **Riza**
Sen hemen eyle tekellüm raziyem düşname ben.

1892 (13010. H) tarihinde Harputda ölmüş ve Meterisdeki aile mezarlığına defnedilmiştir.

Ölüm tarihini, oğlu Hacı Hayri şu mısralarla tesbit etmiştir ki, hesap edilince (1310) rakamı çıkmaktadır:

«Halefi Hayri, dedi Mucam (1) ile tarihin
Zat-ı Mahmuda makar oldu makam-ı Mahmud»

(1) Yalnız noktalı harflerin hesabiyle yapılan usule denilir.

HACI HAYRİ BEY

Hacı Hayri bey, Harput ulemasından Efendigiller ailesine mensup Hacı Hafız Mahmut Ef. nin oğludur. Asıl ismi, Mehmet Hayrullâh Ef. olduğu halde Hacı Hayri nâmiyle mârufdur. 1860 (1277 .H) tarihinde Harputda doğdu.

Resim: 65 — Hacı Hayri Bey

Tahsile evvelâ babasında başlamış ve sonra Kâmil Paşa medresesinde amcazâdesi Hacı Abdülhamit Ef. den ders görmüş, arapçayı ve şiir-ü inşayı medresede, farscayı da babasından öğrenmişti. Bunların haricinde zekâ ve kabiliyeti sayesinde şahsî çalışmasiyle de kendi kendini yetişdirmiş, henüz genç yaşta iken babasının teşvikiyle şiirler ezberleyip yazmağa başlamıştır. 1874 (1291. H) yılında, babası, oğulları Hacı Hayriyi ve küçük oğlu Lütfullâhı beraberine alarak Hicaza götürmüştür. Ana yuvasından ve na yurttan ilk defa olarak ayrıldığı için, hac yolunda aile tahassürü ve yurt iştiyâkının tesiri altında:

«Oldu gurbet, meskenim, ettim vatandan inhiraf
Badezin arz eylesün dildare halim telgraf»

diye bir beyit yazarak babasına verdiği zaman, babası hafif tebessümle (Ne şeker olduğunu sonra anlarsın) diye kendisiyle alay etmiştir. Hicazdan dönerken Hacı Hayri, babasiyle İstanbula gelmiş ve anne tarafından akrabaları nezdinde kalmıştır. 1875 (1292. H) de onu, mülâzemetle Evkaf Nezâreti mektubi kaleminde görüyoruz. İki sene sonra da 1787 (1295. H) babası, Harput mebusu olarak ailesiyle İstanbula gelmiş ve oğlu ile buluşmuştur.

Hacı Hayri, 1879 (1296. H) yılında Harputa dönerek Mamuretülâziz sancağı temyiz meclisi müstantik vekâletince sırasiyle Bidayet mahkemesi zabıt kâtipliğine, Ergani madeni bidayet mahkemesi baş kitabetine ve 1881 (1298. H) yılında ise Mamuretülâzizin vilâyet olması üzerine, İdare meclisi baş kitabetine tâyin edilmiş ve 34 ay sonra bu vazifeden ayrılmıştır. Hacı Hayri, yükselmek için çırpınan ruhunu Harput muhitine sığdıramamış olacak ki, yine İstanbula dönmüştür İstanbula gelişi ve İstanbulda devamlı kalışı 1884-1885-1886 senelerine tesadüf etmektedir. Bu tarihlerde Dîvan-ı Muhasebat Tahrirat kalemine devam etti.

İstanbul, o zamanlar bütün Osmanlı ülkesinin bir Edebiyat cenneti, bir şiir-ü inşa mektebi mesabesindeydi, bu kaynaklardan feyz ve nasip almak isteyen meraklılar, her taraftan İstanbula gelir ve burada toplanırlardı. İşte Hacı Hayri de bunlar arasındaydı. Şimdi İstanbuldaki bu şiir-ü edebiyat âlemine nasıl girdiğini, nasıl bir seyir tâkip ettiğini kendi ağzından dinleyelim.

«..... Dersaadette iken Muallim Naci Ef. merhum Tercümanı Hakikat gazetesine asar-i edebiye yazar ve her taraftan yağdırılan eş'ardan Tercümana derc edilenlerin bazılarını takdir ve bir takımını zarifane tenkid ederdi. O sırada Muallim-i-merhumun:

Her melâl âbadı nüzhetgâha tahvil eylerim,
Gitiğim her yerde bir meyhane teşkil eylerim.

matlâlı gazelini:

Olsa gam gönlümde zevk-ü şevke tepdil eylerim,
Âlemi bir âlem-i asûde tahyil eylerim,
Nerde olsam kendime bir neşve tahsil eylerim.

suretinde tahmis ederek matbaaya gönderdim. Ferdası, Tercümanın edebiyat sütunlarına bakdığımda bizim tahmisin zirine: (Bu tahmis yek âvazane tavsifine seza bir surette imtizaçlı yazıldığından sahibinin hüsn-i tabiatine delâlet ediyor.. Badema gönderilecek eserleri maelmemnuniye derc ederiz.) diye zemininde bir fıkra-i takdiriye yazılmış olduğunu görüp, andan aldığım cesaretle yine Muallimin bir gazelini tahmis ettim.

Müteakiben:

Eğerçi bade içer bizde neşveyap oluruz,
Düşünmeyiz ki nihaytte pek harap oluruz.

diye bir murabba nazm edip matbaaya taktim eyledim. Ânın üzerine de Muharrir-i Şehir Atufetlû Ahmet Mithat Ef. hazretleri tarafından: Tahsin serlevhalı ve (Aferin Hayri) unvanlı bir makala-i takdiriye yazılmış olduğunu görünce şevk-i şairiyet daha galeyan ettiğinden mütemadiyen **(Hâtıra-i ahd-i Şebab)** nâmiyle bir de mecmua neşrine mütecasir olduğum şiir ile uğraşmaya başladığım gibi, ekserisi tufuliyetin âsarı olmak üzere sırada Muharrir-i müşarün-ileyhin, şiir aleyhinde vukua gelen darabat-ı târiziyle heyet-i edebiye dağılıp, biz dahi Dersim Vilâyeti mektupçuluğuna memuren Dersaadetten müfarakat eyledik. Güzeran-ı zaman ile şiir hakkında fikrimiz dahi değişti. Şu halde, fikr-i âcizâneme göre zevk âşinayı eş'ar olmak tabiat-i insan için bir meziyet-i mümtaze-i fıtriyedir. Kezalik müheyyiç, müessir, musanna, lâtif şiirleri külfetsizce söylemek dahi bir fazilet-i makbuledir.....»

Sonra 25 yaşına kadar yazdığı şiirleri ihtiva eden ve:

«Okunup bu eserim (Hâtıra-i ahd-i şebab
Beni yâd eyleyeler pir-ü civan, ahbap»

diye başlıyan bir eseri (1) İstanbulda Matbaa-i Osmaniyede tab edildi.

1885 (29 Sefer 1303) de Dersim vilâyeti mektupçuluğuna tâyin edildi ve 1886 (22 Recep 1303) de de uhdesine saniye rütbesi tevcih kılındı. (2) Dersimin sancağa çevrilmesinde açıkta kaldı ve Harput'a geldi. Bu sırada Mamuretülâziz merkezinde çıkan ve bu ismi taşıyan gazetenin başmuharirliğini yaptı. Gazetenin rengi, vasfı ve kıymeti derhal değişti, satışı arttı ve Tercüman-ı Hakikati aratmıyacak derecede bir tekâmül göstermeğe başladı. Kendisinden sonra bu gazetenin müdür ve başmuharrirliğini kim yaptı ise bunlar da Hacı Hayrinin izinden yürüdüler.

1890 (1308. H) de rütbesi mütemayizliğe yükseltildi. Bu yılda çıkarılan «Mamuretülâziz» salnamesini, bizzat Hacı Hayri tertipliyerek çıkarmışdır ki, çok zengin olan bu salname diğer senelerin salnamelerinden

---

(1) Hacı Hayri, Hâtıra-i ahd-i şebabını 1885 (1302. H) de neşretti. O zaman Harput defterdarı bulunan şair ve fadıl İsmail Zihni Ef. takriz şeklinde şu mısralarla Hacı Hayriyi övmüştür.

Aferin! Hayri-i şirin güftar
Yine bir nevi eser ettin izhar
Genc iken şair-i mümtaz oldun,
Cümle akrana ser efraz oldun.

(2) Baş vekâlet arşivi. Dahiliye. N. 1499. 643.

daha üstündür. Yine bu yıllarda Mamuretülâziz İdadi mektebi müdür vekâletinde, iki defa da vilâyet istinaf mahkemesi âzâlığında bulundu. 1899 (29 Mayıs 1315) de Musul (3), 1900 (14 Haziran 1316) da Diyarbakır (4) vilâyetleri mektupçuluklarında ve 1905 (13 Nisan 1321) den (15 Ocak 321) tarihine kadar Ergani madeni (5) 1908 (1 Haziran 1324) de de Dersim mutasarrıflıklarında bulundu. (6) Bu sırada rütbesi ulâ sınıf-ı sanisine yükseltildiği gibi üçüncü mecidi nişaniyle de taltif edildi.

Ergani madeninde mutasarrıf iken bir papazdan Fransızca öğrenmiş ve «Abbé Prévost» nâmındaki bir Fransız romancısının yazdığı (Manon Lescout) nâmındaki eseri Türkçeye çevirmiştir.

Hacı Hayri Dersim mutasarrıflığında ancak 7-8 ay kalabilmiş ve sonra azledilerek Harput'a gelmişti. İşte ben, Hacı Hayriyle bu yıl içinde tanıştım. Şöyle ki: İdadi mektebinden bir şiir ve edebiyat meraklısı olarak henüz yeni çıkmıştım. Bu sırada Hacı Hayri beylerin konaklarının harabiye yüz tutmasından dolayı tamiri için başka bir eve taşınmaları icap etmekteydi. Bizim evin harem tarafında ise kiracı yoktu. Aile arasındaki yakınlık dolayısiyle bizim eve taşınmışlardı. Hacı Hayrilerin bizim eve taşınmaları bana düğün bayram gibi geldi.

Hacı Hayri, Dersimden ma'zulen döndüğü için çok müteessir olduğu cihetle kendini alkole vermişti. Bu sebeple elleri titriyor, yazmakta güçlük çekiyormuş.. Annemle çok yakından dost olan eşi Penbe hanımın tavsiyesiyle yazılarını bana yazdırmağa başladı. Halbuki Hacı Hayrinin yazısı da şiirleri gibi güzel ve okunaklıydı. (7)

---

(3) Baş vekâlet arşivi. Dahiliye. N. 2[illegible]

(4) Baş vekâlet arşivi. Dahiliye. N. 4[illegible]

(5) Baş vekâlet arvişi. Dahiliye. N. 3[illegible]

Şimdiki (Bakır Madeni) Hacı Hayrı bu şehirden hiç de hoşlanmamış olduğunu yazdığı şu cinaslı beytten anlıyoruz.

«Ginay-ı tab'a malik olmadıkca Er-gani olmaz,
Hakikatte gedadır malik o'sa madan-i sime»

(6) Baş vekâlet arsivi. Dahiliye. N. 3[illegible]

10/Mayıs — 1910/1326

(7) Ismetlû Refika-i Sefikam Hanım Ef.

Üç dört haftadır mektubunuzu alamıyarak pek ziyade bir merak içinde idim. Evvelki gün biddefeat postanın gelüp gelmediğini sordurdum. Bugün telgraf yazacaktım doğrusu telgraf yazmağa da cesaret edemiyordum türlü türlü vesvese ile pek rahatsız oluyordum, dün sabah üçe doğru yanımızda bulunan Halit beyle yine buna dair söyleşür iken 29/Nisan/326 tarihli mektub-ı valânızı getürdüler Lillâhilhamd mesrur ve münşerih oldum evvelce de yazdığım veçhile her hafta mektup isterim şayet bir mani'le yazdıramazsanız postaya mektup veremedik afiyyetteyiz ibaresiyle Edibe-i Nigârımızın imzasiyle mutlaka bir telgraf yazmalıdır k.....

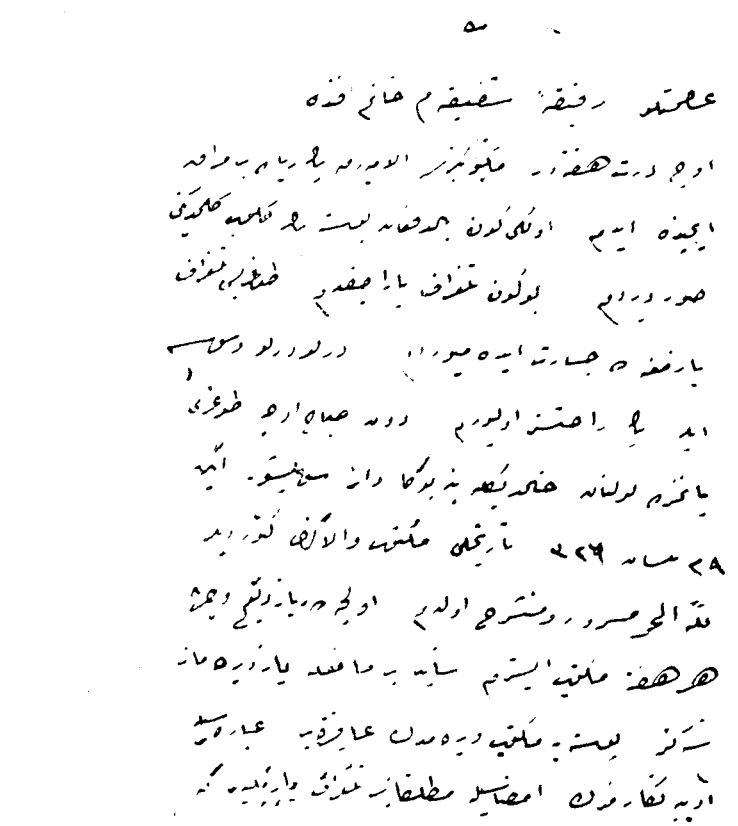

Yazı: 66 — Hacı Hayri beyin İstanbulda iken Harputdaki ailesine yazdığı bir mektubun ilk sahifesi
(Kendi el yazısıdır)

Dersim Mutasarrıflığından azledilmesi, Hacı Hayrinin maddî. mânevî moralini bozmuş ve bu sepeple ahvalini. mağduriyetini bildirmek maksadiyle İstanbulda resmî makamlara ve bazı hususî dostlarına mektuplar yazdırmaktaydı. Bunlardan Dahiliye Nezaretine yazdığı bir mektubun klişesi ve metni aşağıdadır. (8)

---

(8) **«Ve lâbüdde min şekva ilâ zi mürüvvetin**
Yuvasike. Ev yüslike, Ev yetevecceü»

Maruz-ı abd-i hakirleridir.

Cevaben ihsan buyurulan 18/Kânun sani/1324 tarihli telgrafname-i sami-i Nezaretpenahilerini âzim bir hiss-i tekrim ile nihade-i fark-ı mübahat eyledim. Damen-i muhterem-i hidivi afhemilerini tazimat-ı memlûkâne ile öperek binlerce teşekkürler taktim ederim.

Bu gibi mektuplardan başka gerek nâzım, gerek nesir yazılarını da yine bana yazdırırdı. Bu yazılarından bir kısmının müsveddelerini bana verirdi, son zamanlara kadar onları, kıymetli bir yadigâr gibi saklıyordum; fakat İstanbulda evimizin yanmasiyle bütün kitaplarım ve dosyalarım arasında bunlrın da çoğu maalesef yanıp gitmişti.

Şu ciheti tebarüz ettirmek isterim ki, bugünkü nesil Hacı Hayriyi ancak şiir sohbetlerinde, müzik ziyafetlerinde daima söylenen şu gazeli ile tanımaktadırlar:

Sinemde bir tutuşmuş yanmış ocağ olaydı,
Zülfün karanlığında bezme çerağ olaydı
Meyhaneler kapısı bahtım gibi kapansın.
Rindane bade içmek sensiz yasağ olaydı.
Deşt-i cünun içinde gezmezdi böyle gönül
Kiysûların kemendi boynumda bağ olaydı.
Terk-i cünun ederdi Leylâ gamile Mecnun
Bir gün yüzün göreydi âlemde sağ olaydı.
Bir âh ile yakardım gülşen saray-i hüsnün
Kanun-ı aşk içinde cüzi mesağ olaydı.
Efsaneler yazardım sevday-i aşka dair,
Gamden dilimde Hayri hal-i ferağ olaydı.

Esasen Hacı Hayrinin bu gazeli meşhûr «Nevres» in

Sinemde ger müessir bir dud-i âh olaydı
Rühsarını yakardım ger gökde mah olaydı
.....
.....

Dersimde hastalanıp Harputa geldim, henüz iade-i afiyet edemedim bu zaf-i kuva ile beraber İstanbul'a gelebilecek iktidar-i nakdiye de malik değilim. Pedermande bir kaç kıta araziyi müzayedeye koydum anın neticesine intizarım zaruridir. Dersimce hidemat-i hasene-i abidanemden bahsile beraetimi havi meclis-i idare-i livadan verilip Muhasebe ve meclis-i idare-i vilâyetten tasdik edilen mazbata suretini nazargâh-i sami-i fahimanelerine takdim ediyorum, mümkin ise burada iken bir mütasarrıflığa tayin ile tuyur-i münkesiretülcenah gibi pek elim bir hali-i iztirab-ı iztırarda kalan aile-i hakiranemizin terfihi hal-ü balına inayet-i celile-i cenab-ı nazaretpenahilerini istida eylerim. Olbapda emr-ü ferman hazret-i men lehülemrindir.

25/Kânun sani/324
Abd-i kemineleri
Dersim mutasarrıf-i sabıkı
Mühür

Yukarıdaki beytin mânası:

(Dert ortağın olacağını, seni teselli edeceğini, haline acıyacağını kestirdiğin mürüvvet sahibi bir dosta, şikâyet elbette ki lâzımdır.)

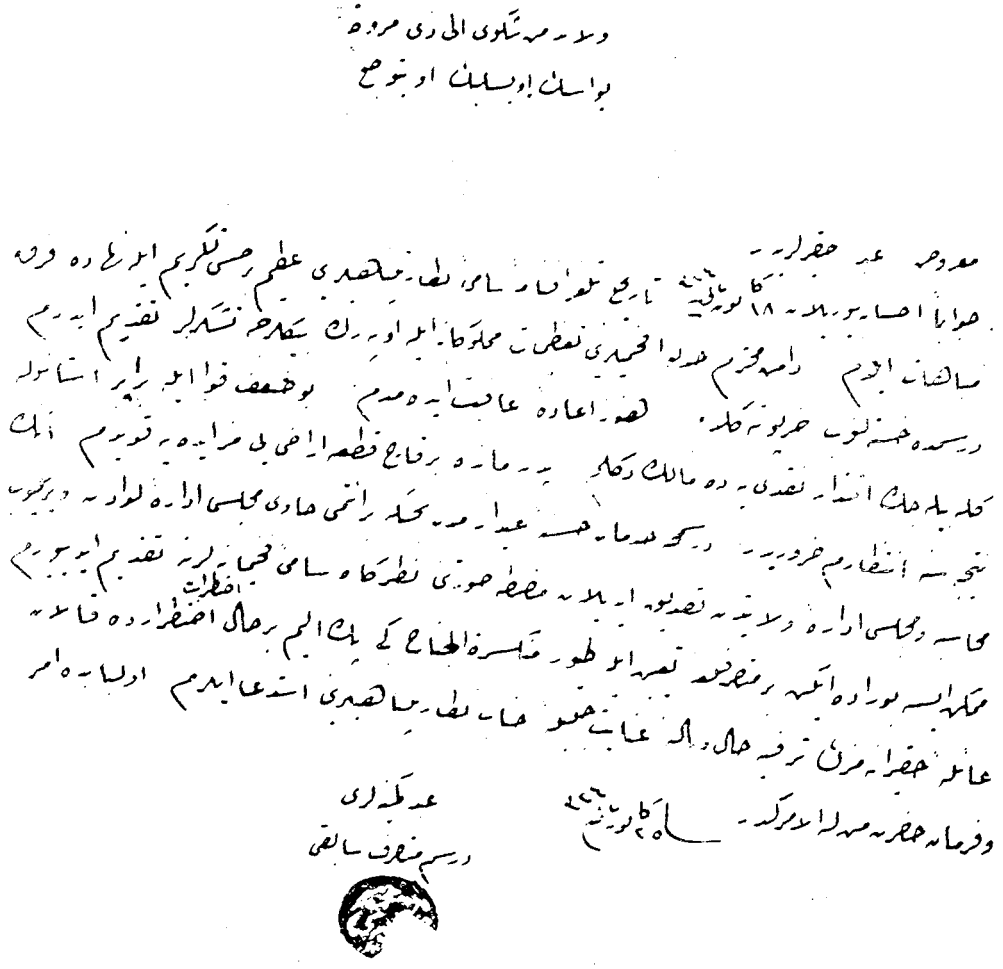

Yazı: 67 — Hacı Hayri beyin Harputda mazul iken Dahiliye Nâzırına yazdığı bir mektubun örneği

gazeline bir naziredir. Bu gazele Rahmi-i Harputînin de bir naziresi vardır. Bu üç gazelin üzerinde inceden inceye tetkikte bulunacak olursak, Hacı Hayrinin gazeli, her iki gazelle mükayese kabul etmeyecek derecede bir üstünlük, bir incelik ifâde etmektedir. Ve sonra gazel kadar

güzel ve âhenkdar bestesi de yine Harputun meçhul bestekârları (9) tarafından hassasiyetle düzene alınmış ve bugüne kadar mevcudiyetini ve tazeliğini muhafaza etmiştir. Harputda hiç bir düğün âlemi, ve havuzbaşı safası yoktur ki, bu beste bir kaç kere tekrarlanmasın. Hacı Hayrinin de bizzat bulunduğu saz ve işret âlemlerinde bu şarkı söylenirken başta Hacı Hayrinin sesi işitilirdi.

Evet, Hacı Hayri bir zamanlar Fuzulî'yi, Nedim'i, Nabî'yi takip etmiş ve onları taklide çalışmıştır. Fakat onun şiire karşı ruhundaki yüksek kabiliyet, incelik ve duyuş tezahürleri sayesinde kendisini bu taklitçilikten kurtarabilmiş, yepyeni bir yolda şiir iklimleri yaratabilmiştir. Bunun, kendi de farkındadır ki:

Menbai feyz-i sunuhat eyle yarap kalbimi,
Nazm-ü nesrim âlem-i irfanda şöhretyab ola.
Cûş ede mizab-ı (10) hamemden (11) zülâl-i (12) sanihat, (13)
Feyz-i tâbımdan cihan-i marifet sirab ola. (14)

diyen kıtasiyle ruhunda coşan hâz ve gurur dalgalarını kimseye hissettirmemek için onu Tanrının ilticagâhına sığınmış bir durumda görüyoruz.

Hacı Hayri, ne kadar mail-i hava ne kadar **eyş-ü işret** ve menahiye düşkün ise, o kadr da hâlikına, resûluna bağlı dindar bir şairimizdi.

1885 (8 Mayıs 301) de İstanbulda yazdığı (Tazarru) manzûmesi:

Sebzezar-i emelim oldu hâzan (15) yarabbi,
Mürg-i dil (16) etmeyemi ah-ü figan yarabbi.
Öyle hasretzede-i yes-i futûr oldu gönül,
Gelmiyor hatırıma can-ü cihan yarabbi.
.....
.....

Gerçi yoktur emelim mutakidim vahdetine,
Bilirim şahididir kevn-ü mekân yarabbi.
Oldu müstağrak-ı girdâb-ı measi, **Hayri**,
Koyma bu hal-i musibette aman yarabbi. (17)

---

(9) Bazı kimseler, güfteyi de, besteyi de şairin yarattığını iddia ederler. Mechul bestekârların izahını Folklor bölümünde bulacaksınız.

(10) oluk. (11) kalem. (12) saf. (13) kolaylıkla hatıra gelen fikirler. (14) kanmak. (15) sonbahar. (16) gönül kuşu.

(17) Nümune-i muharraratı. S. 144.

Hazret-i Peygamber hakkında yazdığı kaside:

Ey vucudiyle vucuda gelen arz-ü eflâk,
Sana has oldu bu âlemde hitab-ı levlâk.
Hilkat-i pâkın eğer olmasa asıl maksûd,
Ayrılırmıydi âdemden bu furuat-ı vucûd.
.....
.....
Etme **Hayri** kulunu dergehi lütfünden red,
Afvi kıl, etmiş ise cürm-ü günâh bihad.
Tâ ki, dünyaları pür feyz ede nur-i islâm.
Ravza-i pâkine mevsul ola bizden de selâm. (18)

Terci-i Bendi:

Sevdazedeyim aşk ile mecnuna misalım,
Cemeyleyemem fikrimi pejmürde hayalım,
Günden güne bir tarza girer hal-ü mekalım.

Divaneye dehşet verir atvar-ı melâlım,
Akilleri hayran eder âsar-ı kemalım.

.....
.....
Hayri bilürüm akibet-i dehri fenadır,
Aklım var iken ol dahi mağlub-ı havadır,
Bu feyz-ü felâket bize takdir-i hudadır.

Divaneye dehşet verir etvâr-ı melâlım,
Akilleri hayran eder âsar-ı kemalım. (19)

Şimdi de neşredilmemiş eserlerinden bir kaç örnek:
Sevgiliye karşı şu feryadı, ne kadar câzip ve ne kadar içlidir:

Hendan oluyor devlet-i vüslün ile ağyar,
Hicr-i leb-i lalin ile uşşakını bimar,
Gönlüm alalı sen bana rahmetmedin ey vâr,
Har gün de edersin beni bin naz ile gam-har,
Sen böyle değildin seni bir öğretenin var.

(18) **Nümune-i muharraratı. S. 5**
(19) **Hâtıra-i ahd-i şebabı. S. 22.**

Ağyar ile sen kılmaz iken ülfeti cana,
Uşşakdan ayrılmazidin ey kad-i bala,
Şimdi gidüp ağyare katılmak neden âya,
Bin türlü cefalarla edersin beni azar,

Sen böyle .....

Bin sehr ile mecnun gibi kıldın beni giryan,
Ateşlere vandırdı dilim hasret-i canan,
Hayri gibi ta supta degin eylerim afgan.
Uşşakına cevr etmeği kıldın sana bir kâr,

Sen böyle .....

Bir Gazeli

Geçmez bu heva serden
Benden o şeh-i-naza

Koy dil de harap olsun
Kat'ice cevap olsun

Kırdın dil-i uşşakı
Lütfünle ne var yapsan

Binlerce günah ettin
Bir gün de savap olsun

Bir lâhza nazar-baz ol
Bezm içredemi çesmin

Rindan-ı perişana
Âlûde-i hab olsun

Git günc-i harabata
Ger taze civan yoksa

Bak neşe-i mestane
Al köhne şerap olsun

Keyfimce şetaret yok
Emret içelim bâde

Bu meclis-i vuslatta
Ta refi hicap olsun

Reddeyleme feryadım
Bir lütf hitap eyle

Ta arzedeyim halim
Tek kahr-ü itap olsun

Eş'arını yaz **Hayri**
Mahsul-i-tabiatten

Dünyada eser kalsın
Bir taze hitap olsun.

Manalı Bakışlar

Söyle ömrüm ne kadar gün gördün
Erbain oldu geçen sal-i hayat
Nerde hengâm-ı şebabın şevki?
Gönlümün geçdi ne varsa emeli.
Etmiyor defı küdûret ney-ü mey
Bana her hal cihan boş geliyor
İktiza etmese ger say-ü amel
Gönlümü haylı zamanlar sıkdım
Gittiğim yolda yine dalgın idim
Bir bakışda sağa, soldu benzim
Öyle bir didesi âhû gidiyor
Giyünüp başdan ayağa sade
Yaşı on beşle yirmi arası
Sıkılurdum bakayım sık yüzüne
Her temellükden olurken âgâh
Mütebessimdi leb-i rengini
Göz ucuyla bana eylerdi nazar
O refaketle bir az yol gittik
Lehçe-i ehl-i zekâda gözler
Her meramı diyemez her dem söz
Ne kadar etse tebeddül sima
Bir fatin olsa da pir-i fani
Öyle manalı bakış var gözde
Hoş görüp halimi ol mehlika
O henüz gonca-i gülzar-ı cemal
Ana yok hal-i münasip bence
Mihr-ü meh gibi mülâki olalar
Gezdire yavrusunu duşunda

Sanki gördüklerini dün gördün
Noldu mahsul-i hayatın heyhat
Kaldımı bizde hayatın zevki?
Bu fûtur ile daha neylemeli?
Vermiyor kalbe ferah hiç bir şey
İnziva, tabi'ma pek hoş geliyor
Beni gezdirmezidi başka emel
Cebr-i nefs ile bir müddet cıkdım
Sanki her gördüğüme dargın idim
Diyemezdim sorana bendenizim
Göreni kendine hayran ediyor
Zib-i huriydi ebedi âzade
O güzellikde berine varası
Vardı üftadeleri bir düzüne
Etmedi bir tarafa atf-ı nigâh
Bozmıyordu o fakat temkini
Biliyor idi ki benden ne zarar?
Göz ile hissi teati ettik
Anlatır anlayana çok sözler
Sözle söylenmeveni söyler göz
Yine göz halini eyler ima
Gözlerinden bilinir irfanı.
Öyle mana olamaz bin sözde.
Bazı his eyledi kalbe ilka
Bizde zahir eser-i sinn-i kemal.
Yaraşur öyle güzel bir gence,
Bahtiyarlıkta kemalı bulalar.
Ninniler söyleye âgûşunda

(1397 - 1313 R.) Dersaadet

Hacı Hayri, aşk hayatı da yaşamış ve «İğıki» denilen köyde Zekiye namiyle bir dilbere tutulmuştur ki, şu müfredi:

«Anlar ne varsa dilde, fakat anlamaz geçer,
Ol işvesaz, misli bulunmaz Zekiyedir.»

Iğiki şiiri de kayde değer.

Bir acep cay-i geh-i ruh fezadır Iğiki,
Şimdicek şehre dahi reşk-nümadır Iğiki,

Aldı âğûşuna ol dühter-i serv-endamı,
Şüphesiz gıbta-keş-i arz-ü semadır Iğiki,

Dide-dûz-ı harem-i koyun olup âşıklar,
Bülbül-i gamzede-veş nâle sezâdır Iğiki,

Şimdi bir özke şereflendi, yüceldi kadri,
Gerçi çoktanberi cay-ı ümeradır Iğiki,

Hameler menkibet-i vasfını tahrir etsün,
Nazm-ı Hayri ile teşhire sezadır Iğiki.

Hacı Hayrinin bir çok şarkıları da vardır. Bunlardan başta geleni:

«Sinemde bir tutuşmuş yanmış ocağ olaydı»

sarkısıdır. İkincisi ise

Ey serv-i kadim bağ-ı letafette fidanım,
Aşkınla senin hoş geçiyor böyle zamanım,

Güya ki, bahar oldu yine vakt-ı hazanım,
Sen tazeledin ömrümü ey taze civanım.

Gönlüm ham-i zülfünde iken sünbüle bakmam,
Pervâne gibi kendimi her ateşe yakmam.

Gül geçse, çemen solsa da ben zevki bırakmam,
Sen tazeledin ömrümü ey taze civanım. (20)

(20) Nümune-i muharraratı. s. 151.

Bu şarkısı da ne kadr liyrik ve ne kadar cana yakındır. Güzel bir nağme ile Harput şarkıları arasında mühim yer almıştır.

Bağlarda çemen soldu
Kes nağmeyi ey bülbül
Yeğidi yatağında
Seyyadı duzağında
Düşvardır ahvalım
Nakdine-i âmalim
Hicrinle hilâl oldum
Ta şöyle hayal oldum
İkbale zeval erdi
Hâyriye melâl erdi

Mestûr-ı gubar oldu
Güller yine har oldu.
Kan oldu otağında
Encamı sikâr oldu.
Makûsdur ikbalim,
Beyhude nisar oldu.
Bilmem ki, ne hal oldum,
Ruhum bana bar oldu.
Efkâre kelâl erdi,
Dünya bana dar oldu. (21)

Bir çok da mânâlı müfretleri vardır. Bunlardan iki örnek:

Yüz otuz bir sene, yaş yaşamışken bu sene,
(Kuru) nun da şecer-i ömrü kırıldı kurudu. (22)

ve sonra:

Şem'i bahtı söndü çok çekti ziyan,
Ateş-i iflasa yandı Mümciyan. (23)

Yazdığı kitabeler:

Şah-ı Faruk-ı siyer hazret-i sultan Hemid,
Etti bu medreseyi talib-i ilme tesis,
Yazdı Cevherle de Hayri kulu tarih-i selis,
Merkez-i feyz-i ebed ola bu Darüttedris. (24)

---

(21) Hâtıra-i ahd-i şebabından.

(22) Bu beyti, Harputun Koran köyünde 131 yıl ömür süren (Kuru) namında bir köylünün ölümü münasebetiyle söylemiştir.

(23) Tüccardan Mumcıyan namında birisinin iflâsı dolayısiyle.

Elâziz Hükûmet konağının, Vali Enis Paşa zamanında ilk yapılışı dolayısiyle Hacı Hayri tarafından inşad edilip kapısı üstüne hâkkâlunan şu tarih de büyük bir kıymet ifâde eder:

Hami-i din-i mübin hazret-i sultan Hemit,
Devlet-ü milleti ihyaya kılup sa'yi mezid.

Eyledi kişver-i islamı seraser imar,
Şevket-i devleti Allâh için etti teşyid.

Beyt-i mamur-i hüda kengere-i arş-ı azim,
Daim oldukça ola ömr-i humâyunu medid.

İşte bu daireyi bende-i hasülhas,
Eyledi niyet-i halisle bina ve temhid.

Yani Vali-i mühamperver Enis Paşa kim,
Eder efalini tevfik-i ilâhi teyid.

Gösterir himmetini halka bu bünyad-ı cesim,
Bu eserle okuruz nâmını ta yevm-i vaid.

Kilk-i zerrin ile tarihi yazılsun Hayri,
Menşei adl ede şu daireyi rabbı Mecid.

1312

Ve sonra Hacı Hayri, iki çocuğunun ölümiyle de ne kadar içden yaralıdır ki, bu elemlerini şu mısralariyle ifâde etmektedir.

Var yine bir ateş-i hasret dil-i biçârede,
Öyle hasret ki, âdem sahrası hail arada,
Kalmadı hal-i tahammül hatır-ı âvarede,
Yandı sabrım, dağıdar oldum bu sonki yârede,

(24) Çemişkezek kasabasında yeniden inşa edilen (Hamidiye) medresesinin kapısı üstüne hak edilmek üzere yazmıştır.

Eylemişken bundan evvelce Edibem irtihal.
Oldu Mahmudumla sakin sûziş-i yes-ü melâl,
Ayrılup andan da kaldım böyle bi tab-ü mecal,
Yandı sabrım, dağıdar oldum bu sonki yarede.

İkinci bir kız çocuğu olunca da:

Doğunca kızcığazım namını Edibe koydum,
Edip olan kişinin zadesi Edibe gerek.

demiştir.

Hacı Hayrinin bir çok güzel kıtaları, müfretleri de vardır. Bunlardan da örnekler veriyorum:

İlmiyeden yüksek rütbeli bir zâtın oğlu için söylediği şu kıtası bir şâheserdir.

Nigeh-i çeşm-i fiten sazın ile,
Koymadın sabr-ü sükûn âlemde.

Seni âhû mu yaratmış Allâh,
Böyle gözler mi olur âdemde?...

Müfretleri:

En küçük mani'i derpiş gerek her işde.
Resm-i hattı kalemin bir kıl ucundan bozulur.

⁂

Pare pare oluyor halk-i-cihan pare için,
Çare olmaz bu umumî açılan yare için.

⁂

Kavsden tir çıkar, sonra erer maksadına,
Olamaz neyl-i emel, terk-i diyâr eylemeden.

⁂

Hacı Hayrinin hiciv ve mizahî şiirleri de çok zengindir. Bunlardan en başlıcaları, Katırcı zâde Ali Ef. nin (25) ölen eşek ve ineği hakkında yazdığı çok hoş ve lâtif destanlarıdır.

(25) Katırcı zade Ali Ef. Harputluların arasında her şeye tez kızması, ve yakası açılmadık tabirlerle küfretmesi ve ani değişmesi bakımından hususiyet taşıyan tiplerden birisiydi.

Hacı Hayri ile galiba medrese tahsiline beraber başladıkları için bu arkadaşlığı ve sonra tipi itibariyle ve aynı zamanda oğlu Kudretin, Hacı Hayrinin ağası bulunması dolayısiyle aralarındaki münasebet ve dostluk ölünceye kadar devam etmiştir.

HAZA DESTAN-I EŞEK

Ey beyaz renkli, siyah gözlü eşek,
Bahçede zırlaridin ot yiyerek,
Bana çok gördü, sana kıydı felek,
Bağa gittikce yaya ter dökerek,
Sebeb-i mevtin olana söğerek,
Diyeyim âh eşek, vah eşek.

İnişi iner iken hırlar idin,
Düze düştükce yolun, zırlar idin,
Bir yukuş gelse, kulak sallar idin,
Gâh ahırdan dışarı fırlar idin,
Sebeb-i mevtin olana söğerek,
.....

Sırtarırdın görücek arpa saman,
Çifteler atar idin, bazı zaman,
Koyuna, kuzuya vermezdin âman,
Ecelin yetti senin de ne yaman,
Sebeb-i mevtin olana söğerek,
.....

Gördüğün gübreleri koklar idin,
Başka merkep izini yoklar idin,
Nereye gitsen orayı boklar idin,
Yükün altında da soluklar idin,
Sebeb-i mevtin olana söğerek,
.....

Derini yüzmeğe geldi kassap,
Nalını çekti nalbant Ağabap,
Manzarandan yüreğim oldu harap,
Ne kadar tesliye etse ahbap,
Sebeb-i mevtin olana söğerek,
.....

Badema ariye az çok vermem,
Var olan şeye derim yok, vermem,
Versem de şimdengiru tok vermem,
Hele o kaynıma bir b.. vermem,
Sebeb-i mevtin olana söğerek,
.....

Ariyet verdikçe ben de seni,
Yaya koydun, gidip sen de beni,
Yidirip itlere kurtlara teni,
Boş kodun çulu, palanı, reseni,
Sebeb-i mevtin olana söğerek,
.....

Leşini harice attıkları gün,
Dediler dişlerini dahi sökün,
Harputun itlerine oldu düğün,
Ben dedim ki. sebeb-i mevte söğün,
Sebeb-i mevtin olana söğerek.
.....

ARZUHAL-I MEVZUN VE MUKAFFA

EŞEĞİN AĞZINDAN :

Ey veliyünniam-i zi şafkat
Bilmedin kadrimi şaşkın mı idin?
Bir kusur etmiş isem eyle beyan
Koymadın ki kalayım sağ-ü-esen
Nere emreyledin ise gittim
Götürüp Mezriaya bazı zaman
Şıkşıkıyla gelirdin yanıma (26)
Yeridim günde beş on kerre kötek
Yükletirdin yükü gayetle ağır
Cilve etsem süreriken kasağı
Olmasaydı gidişimde sürat
Yükledüp yükü şehirden bağa
Otlayup ot yerine sütlüğeni (29)
Sanma keyfim gelerek zırlaridim
Çalışırdım yine hizmette fakat

Ne idi eylediğin bu gaflet?
Bir sebeple bana dargınmı idin?
Taki cürmüm ola canıma âyan
Ne için ariye verdin beni sen
Sana bir çiftemi endaht ettim?
Unudup vermezidin arpa saman
Sopa ile sataşırdın canıma
Ayağıma takaridin köstek
Sırtım üstünde açılırdı yağır (27)
Hiddet eyler de ururdun dayağı
Boynuma şiş sokuyurdu kudret (28)
Bağa gittikde salardın dağa
Aç kalınca gevelerdim dikeni
Hal-ü zarım düşünün hırlaridim
Etti kaynın beni encamı sakat

---

(26) 40-50 santim uzunluğunda bir değenek parçasının ucuna bir kaç demir halka takılmış ve en ucuna da sivri bir çivi çakılmıştır. Buna Şıkşıkı denilir. Her köylü ve bağmancı yola çıkarken bunu ellerine alır ve sonra eşeklerine binerler. Arasıra sallanınca, eşek kendine gelir ve suratle yürür, çivi de, yine suratle yürümesi için boynuna dürtülür.

(27) Palan veya semerin, hayvanların sırtında açdıkları yara.

(28) Ali Ef. nin oğlu. (29)

(29) Harputun dağlarında ve kırlarında çokca görülen, ince ve uzun sakı mavimtirak ve yaprakları sarı renkte olan, kırılınca içinden koyu ve beyaz bir süt akan yabani bir bitki.

Yok imiş zerre kadar imanı
Çatlatup yağımı ol bar-i balâ
Olmadı neyledilerse zail
Bin eziyet ile çıktı canım
Kaderim etti beni öyle müsap
Çekdiler nalımı ahırda iken
Sürüdüp haric-i şehre cesedim
Biriküp başıma kelb-ü kerkes (32)
Kargalar oydu düçeşm-i siyehim
Semeri, paldımı terk ettim hep
Ahirette ederim şekvayı
Arzuhalım sana vermeye melâl
Sen heman sağ olasın, var olasın

Bana yükletti otuz batmanı
Etti bir sancı beni istilâ
Bulmadı çâremi Doktor Mihail (30)
Bir nice şahs ile doldu yanım
Derimi yüzdü çıkardı kasap
Takdılar ayağıma bir örken (31)
Ne kadar uğradı kahre cesedim
Eylediler beni bir kuru kafes
Âh bilmem ki ne idi günehim
Çingıraklı yularım noldu acep?
Kaynın ile görürüm dâvayı
Hakkımı eylemişim size helâl
Daima rakib-i rehvar olasın.

MANZUME-İ DER HAKKI BAKARE

El açup dergâh-i hakka budur uncak dileğim
Sağ olup sağılasın sütlü sevimli ineğim
Afiyetle ye de iç bahçede keyfin gibi gez
Sana ölmüş diyen adam kim ise bağrını ez

Ne kadar ister isen sen yem, yiyecek hazırdır
Hanemiz halkı hep senin hizmetine nâzırdır
Yal değil, bal veririm ben sana olsa peteğim
Müteveffa eşeğe tut yedirirdim nitekim

O da çılğınlık edüp usluca durmazdı fakat
Selefin bir ayağından urup etmişdi sakat
Bir daha arkadaş etmem eşek ile ineği
Koy desünler Alinin şimdi de yoktur bineği

Çok verirsen sütü ben de yer isem yağlı yemek
Bahçeden şehre gidilmekte yorulmak ne demek
Hâsılı ben sana bakmakta hiç etmem taksir
Ez kaza kalmayasın sen de şu yıllarda kısır

Yem verüp saklayamam sütsüz olursa ineği
Pekmezin varsa Musuldan gelir anın sineği.

---

(30) Bir ermeni doktoru.
(31) Keçi kılından örülmüş sicim.
(32) Asya cinsi bir nevi Akbaba.

MERSİYE-İ. DERHAKK-I-BAKARE

Eşeğin nar-ı firakiyle yanarken yüreğim
Gürledi gitti anın üstüne bir de ineğim
Ne binek var, ne inek bilmiyorum nideceğim
Bir zaman da diyeyim âh ineğim, vah ineğim

Deridim sağlık ile sağıla bir haylı zaman
Saklıyordum kış için dut kurusuyla saman
Ana da yetti ecel vermedi bir müddet âman
Bir zaman da diyeyim âh ineğim, vah ineğim

Bereketli sütüne herkes olurdu hayran
Kâselerle sabah akşam içeridik ayran
Kaderimdir anı da böylece bizden ayıran
Bir zaman da diyeyim âh ineğim, vah ineğim

Başlayınca ota nisanda cıvıttı mayisi
Ne zarar çokca tezek yap dedi bir dağayısı
Gitti körlük yerine görmedi şehr-i mayisi
Bir zaman da diyeyim âh ineğim, vah ineğim

Bilmedim noldu sana ey gözü âhû bakare
Uğradın sen dahi merkep gibi bir kem nazara
Ben de artık susayım uğradığım şu zarara
Bir zaman da diyeyim âh ineğim, vah ineğim

Şu fena taliime bak ki nakip oldu zeki
Bir inek öldü bana kalmadı bir yük tezeği
İlişince göze ayran tulumu, süt süzeği
Bir zaman da diyeyim âh ineğim, vah ineğim

Tevbe ettim, alamam, bir de ne merkep, ne inek,
Ayağım sağ oluversin, yok ise başka binek,
Düşe kalka gidicek bağa elimde değnek,
Bir zaman da diyeyim âh ineğim, vah ineğim.

Hacı Hayri, İstanbulda Taksimdeki Fransız hastahanesinde ölüm döşeğinde yatarken Harputda amcazadesi Müftü Kemâl Ef. ye yazdığı mek-

tuplardan birisine, yine şu mizahî kıtasını yazmaktan kendini alamamıştır:

Rahat etmez, olmayan rah-i kanaat saliki,
Kaydden âzade olmaz, çokca malın maliki,
Gerçi İstanbulda envaı niam mebzuldur,
Harput'a gitsem de bir keşkek (33) yiseydim kâşki.

Bakır madeninde mutasarrıf iken mühim bir hırsızlık vakası olmuş, hırsız, külâhını yolda bırakmış olması yüzünden hemen yakalanınca, Hacı Hayri duramamış şu kıtayi yazmıştır:

Düşürüp Tekye sukağında külâhı hırsız,
Tutulup, başına geldi bu devahi (34) hırsız,
Seni başdan çıkaran kimdi? ey ervahı çürük!
Böyle abdallık olurmiydi, ilâhi hırsız.

Hicviyelerine gelince:

Hacı Hayri, Diyarbekirde mektupçu iken Diyarbekir valisi Halit bey (35) Elâziz'e tahvil ederek ayrılır ve teşyi edilirken beyaz bir estere binmiş imiş... o sırada ester, teşyicilerin arasında Diyarbekirin azılı Ermeni zenginlerinden bir zâtın bacağına bir tekme atarak yaralamış... Hacı Hayri, bunu görünce hemen yanındaki bir arkadaşına irticalen bu beyti yazdırmıştır.

Gitti şehr Âmidin makbule (36) bir valiçesi,
Değdi bir kelb-i akûre Halidin son çiftesi.

diyerek hem valiyi, hem de ermeniyi hicvetmiştir.

(33) Etli veya etsiz, kendümeden yapılmış bir Harput yemeği.

(34) Büyük âfet, musibet.

(35) Meşrutiyetin ilânında Elâziz valisi bulunan Halit Bey. Bak, bu kitabın 1 inci c., s. 219.

(36) Makbule H. Ef. bu valinin karısıydı; genç, güzel ve aynı zamanda zeki ve becerikli bir hanım olduğundan, idarî işlerde de söz ve emir sahibiydi. İşte Hacı Hayri (Valiçe) diye bu hanımı kasd etmektedir.

(1895 - 1311. R) ermeni ihtilâl ve iğtişasını müteakip, bunlara hem yerinde ve hem de Türkçe - Ermenice çok gülünç ve enteresan bir hicviyesi vardır ki, çok uzundur. Ancak hatırımda kalan şu bir kaç satırı buraya geçirmekle iktifa edeceğim.

Âşan zavak dundavrikler, hani sizde fedayi
Tüfenk sesi işidince hep oldunuz cüdayi

Ermenistan olmuş diye kurar iken hulyayi
Sebep oldu gözü yaşlı, ağzı eğri... nişan

İşte tüfenk, işte lüver, işte sana martini
Ermeniden beğmi olur kılırımin Artini.
.....

Hayri Çöteli zade Muhiddin beyin konağında misafir iken yemekden sonra hizmetçilerden birisine 5 kuruş madenî para vererek bir (Bohça) etiketli sigara almasını tenbih eder. Bir paket bohça sigarası o zaman 3,5 kuruşdu, atmış para geri getirecekti. Hizmetçi, bohçanın yerine 2 kuruş kıymetinde olan bir paket (Tatlı sert) alarak getirir, atmış para ile paketi Hacı Hayri beye verir, ve farkı olan atmış parayı da cebine atar. Hacı Hayri, hizmetçiye hiç bir şey söylemeksizin (Tatlı Sert) paketinin arkasına şu kıtayi yazarak Muhiddin beye uzatır.

Böyle hizmetkâr-ı biidrakdan
Pek hatadır doğru bir iş beklemek
Sonra bir b.. yer, seni mahcup eder
Sikdiret de şimdiden gitsin köpek

Bu hicviyesini kim için söylediği öğrenilememiştir.

Gerçi vardır âlem-i imkânda vafir teres
Bir dahi gelmez bu dehre öyle bir kâfir teres

Zikr-ü fikri zevcesindendi ibaret şüphesiz
Gerçi kendin gösterirdi abid-ü zakir teres

Yokdu asla bir tenasüp şekl-ü endamında da
Levni asfer, burnu eğri, gözleri çakır teres

Yirmi bin iken maaşı az görürdü onu da
Ger mezada verseler etmezdi bir mangır teres

İndifaından vilâyet halkı memnûn oldu hep
Var ise mahzun olanlar ikidir ya bir teres

Bir vezir olmak dilerdi âkibet oldu rezil
Sikdirüp gitti bu ilden haib-ü hasir teres.

Faik Ef. nin, kendisine yazdığı bir hicviyeye karşı yazdığı cevap ise, karşısındakini bir daha ağız açtıramıyacak derecede çok ağır ve hem de uzunmuş...

Ve sonra her beytinde bir zatı kasd eden ve ancak şu ilk beyti, elime geçen hiciv kıtası da çok güzelmiş...

« Göt çalkamada şöhretin ayyuka da çıksa »
« ..... »
« ..... »
« ..... »

Hacı Hayri, hayata ve tabiate karşı yüksek ruhunda daima canlanan, yer tutan muhayyel bir âlemi, bütün ömrünce bulamadığı ve hakikaten makûs talii de kendisini her zaman kamçıladığı için hayata küskün olarak gitmiştir. Esasen bu küskünlük ve yes-ü nevmidi gençliğinde bile kendisinde vardı.

Görmedim revnakini geçti bahar-ı ömrüm.
Acırım böyle şebabımda harap olduğuma.

beytile, Palu beylerinden Rüştü beyin kardeşine yazdığı şu kıtası da güzeldir:

Birlikte alup bezme getir nay-ü rübabı,
Birlikte otur nûş edelim bade-i nabı,

Birlikte okurduk bütün elvah-ı şebabı,
Birlikte bitirsek şu teessürlü kitabı.

Ve sonra, bir rütbe alınca da şu kıtasiyle zamanının ahlâk seviyesini ne güzel tasvir etmiştir:

Mest-i müdam-ı hayret iken bak şu halime,
Meyhane-i emelde daha olmak isterim,

Ulâ olunca, rütbe-i balâya göz diküp,
Halkın başında ben de belâ olmak isterim.

Nihayet, Dersim mutasarrıflığında bulunduğu sırada içki ve sefahat âlemlerinin kendisini her gün bir az daha çökerttiğini hisseden şair, şu nefis kıtasiyle şiir âlemine de vedâ etmiş bulunuyordu:.

İstekle değil, içdiğimiz bade ve lâkin
Hicr ateşini, zehr ile söndürmek içindir.
Mey, neşeye de, keyfe de mahsus değildir,
Erbab-ı gamı belki tez öldürmek içindir.

Bu kıtayı okuduktan sonra, şairin her ân yes-ü nevmidisini bizler de duyar gibi oluyoruz.

Nihayet bu yes-ü nevmidi ile tedavi için çok sevdiği İstanbul'a gelmiş ve 1910 (28/Zilka'de/1328) tarihinde Taksimde Fransız (Pastör) hasta hanesinde henüz elli yaşlarında iken ölmüştür. Cenazesi, o sırada İstanbul Maarif Nezaretinde bir Şube şefi bulunan Saraylı Fethi bey tarafından itina ve alâka ile kaldırılarak (Edirnekapı) mezarlığına gömülmüştür. Mezar taşı varmış, fakat ben çok aradım, maalesef bulamadım.

HACI İBRAHİM EF.

31/11

Hoca Hacı İbrahim Ef. Harputun meşhur âlimlerinden Müftü Hacı Ahmet Ef. nin oğludur. Yani Ömer Naimî ve Hacı Hafız Mahmut Ef. lerin kardeşleridir. 1810 (1225. H) tarihinde Harputda doğmuştur. Babası Hacı Ahmet Ef. den ve Harput'un diğer ilim adamlarından ders görerek tahsilini bitirmiş ve icazet-i ilmiye almıştır. Hoca Hacı İbrahim Ef. de baba ve kardeşleri gibi kendini ilme vermiş, zamanının en ileri gelen ilim adamları sırasına yükselmiştir. Hattâ Hacı İbrahim Ef. ye (Hacı Alim Ef) derlermiş, bu tesmiye zamanımıza kadar da gelmiştir. Oğlu Ahmet Asım Ef. ailesine (Hacı Alim Ef.) gil denilirdi. Cevheriye medresesi müderrisiydi.

Kendisi çok zarif, nüktedan bir zatmış.. lâtifeyi çok sever, hoşsohbet, fıkralariyle meclisinde bulunanları daima göldürürmüş.. Hayatı, eserleri hakkında maalesef hiç bir kayda tesadüf edilememiştir. 1888 (1305. H) tarihinde öldüğü tahmin edilmektedir. Ahmet Asım Ef. nâmında bir oğlu vardı.

HOCA AHMET ASIM EF.

32/12

Ahmet Asım Ef. Efendigiller ailesine mensup Hacı İbrahim Ef. nin oğludur. 1848 (1265. H) tarihinde doğduğu tahmin edilir. Harputun belli başlı müderrislerinden ders görmüş, Arapça ve farsçayı ana lisanı gibi öğrenmiş, Hacı Abdülhamit Ef. den de icazet-i ilmiye almıştır. Ahmet Asım Ef. Hamit Ef. den sonra Molla köyündeki Ahmet Peykerci medresesinde, bir zamanlar da Kurşunlu Cami medreselerinden birinde ve sonra da Ağacami bitişiğindeki Cevheriye medresesinde uzun seneler müderrislik etmiş, ve Mülkiye İdadisinin açılmasında bu mektebe muallim tâyin edilmiş ve ömrünün sonuna kadar bu mektepde Fârisi Ulum-ı diniye ve Kavait okutmak suretiyle bir çok talebe yetiştirmiştir. Munzam vazife olarak 1874 (1290. R) tarihinde onu, vilâyet Maarif Meclisi, 1884 (1300. R) de vilâyet idare meclisi, 1892 (1308. R) tarihinde İstinaf Mahkemesi, ve 1907 (1323. R) tarihinde ise Maarif ve Evkaf Komisyonlarında âzâ olark görmekteyiz.

Kibarı zarif, hoşsohbet bir zattı. Talebeye karşı daima müsamaha ile hareket ettiğinden talebe, hem derslerine çalışır, hem de onu çok sever ve sayar, kızdığı zaman da yaman dayak attığından korkarlardı. Benim de İdadide hocamdı.

1920 (1339. H) tarihinde Harputda ölmüş ve Meterisdeki aile mezarlığına defnedilmiştir. İki oğlu vardı, büyüğü İbrahim, Küçüğü ise Ünes Ef. dir. İbrahim Ef. babasında ve sonra da Hacı Abdülhamid Ef. de ders görmüş ve 1894 (1312. H) de icazet almıştır. Uzun zaman Kalan nahiyesi kadılığında bulunmuş ve sonra Nazımiye kazası müftülüğüne tâyin edilerek ömrünün sonuna kadar bu vazifede kalmıştır. Babasının öldüğü sene Nazımiyede ölmüştür.

HASAN BURHANEDDİN-İ CİHANGİRİ

33

Hasan Burhaneddin Ef. aslen Harputun (Perçenc) köyünden olup 1563 (970. H) tarihinde aynı köyde doğmuştur. İlk tahsilini köyünde, medrese tahsilini Harputda yaptıktan ve icazet aldıktan sonra 1592 (1000. H) tarihinde Bursaya gelmiştir. Bursada kendisini tasavvufa vermiş ve (Halvetiye) tarikatı şeyhlerinden «Yakub-ı Fani» (1) ye intisap ile sülûk görmüş ve 1611 (1020. H) yılında kendisine halifelik verilerek irşada memur edilmiş ve 1657 (1067. H) yılında İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'a

(1) Esasen «Yakub-ı Fani» (Bursada Molla Görani civarında Fenaîdede mahallesinde Şerbetdar tekyesinde medfun) Şerbetdar Mehmed Ef. den ve Mehmed Ef. ise Şeyh Ramazan-ı Mahfiden inabe almışlardı ki, Ramazan-ı Mahfi bu tarikatte pir-i evvel, Hasan Burhaneddin ise pir-i saniydi. Şu vesikalar, bunu te'yit etmektedir. Şeyh Hasan Burhaneddin türbesinin bulunduğu Cihangir camiinin sol taraf iç duvarında ve kubbeye yakın işlemeli kabartmalar üzerinde çok güzel bir ta'lik yazı ile muazzam şu lâvhada:

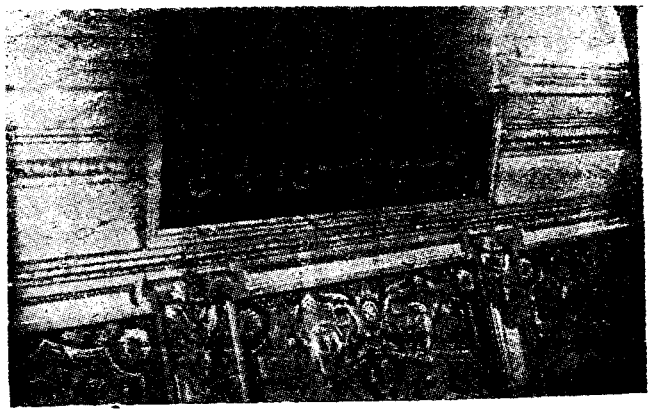

Resim: 68 — Hasan Burhaneddin-i Cihangirinin ismini taşıyan muazzam lâvha

(Ya Hazret-i Pir-i Sanî Hasan Burhaneddin)

diye zikredilmekte ve yine bu camiin sol köşesinde asılı ikinci bir küçük lâvhada ise aynen şöyle yazılmaktadır:

geldikten sonra dört sene Eyüpda (Baba Haydar) Nakşıbendî zaviyesinde çile çekmiş ve sonra Cihangir Camii yanında bir zaviye yaptırmağa muvaffak olmuştur. Kendisine (Cihangirî) lâkabı verilmesi de bu sebepledir.

(Mahmiye-i İslâmbolun Koca Mustafa Paşa kurbünde kâin Bazirgân Hacı Husrev nam sahibülhayrın binakerdesi olan hanikah-ı feyz penahda defin-i hak-i ıtırnak olan kidvetül-meşayihül-ızam ve amdetül-evliyaül-kiram kutbülarifin ve pişvay-ı vasılin ve burhanül-hakkı veddin huccetüssıdkı vel-yekin cenab-ı pir Ramazan-ı Mahfi kaddese sirrühüssami hazretlerinin hulefayı alilerinden olup Cihangir camii şerifine irsal buyurmuş oldukları matlaı envarül-keramet ve menbaı asarül-ilhamat mazharı esrarı suphani Cenab-ı Şeyhüşşuyuh pir-i sani Hasan Burhaneddin-i Cihangir-i halveti kaddese sirrehülâli hazretleriyle ol vakıttanberi bu makam-ı âlide secaade-i irşada şeref-bahş-i meşihat olan zevat-ı kiramın tarih-i iclaslariyle müddet-i maşihat ve tarih-i irtihallarını mübtenidir) ve sağ taraf başda nısıf daire içinde (Kutbül-ârifin cenab-ı pir-i sani Hasan Burhaneddin-i Cihangir-i Halveti kaddese sirrühüssami.

Seccade-i irşada tarih-i iclasları: 1020

Müddet-i maşihatleri : 54 sene, 3 ay, 23 gün

Tarih-i irtihalleri: 23 Rabiül-ahir 1074

yazılıdır. Kendisinden sonra 11 sevhin daha isimleri vardır.

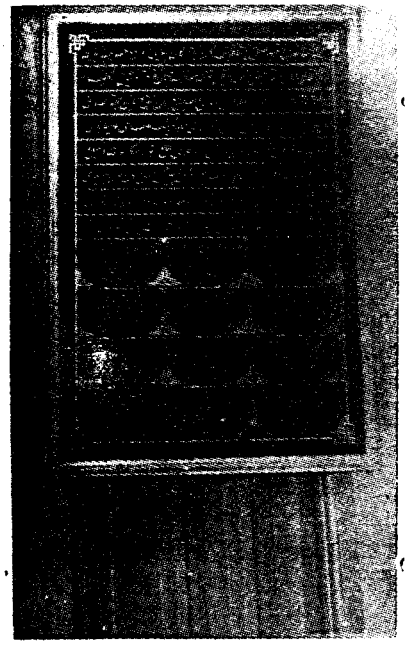

Resim: 69 — Hasan Burhaneddin-i Cihangirinin aynı camiin kıble ve sol taraf duvarlarının birleştiği köşede yine güzel bir talik yazı ile silsilesini gösteren diğer bir levha

Cihangirî ünvaniyle şöhret bulan ve uzun yıllar halkı irşad ile daima eday-ı zikrullâh ile meşgul olan bu zâtı, o civarda bulunan bazı cahil kimseler çekememiş ve kendisine çok eza ve cefa etmişlerdir, buna rağmen o, katiyyen yılmamış, azm ile iman ile çalışmıştır.

Sülûk-i halvetiyeye dair bir risalesi olduğu gibi gayet selis (fasih) bâzı ilâhiler de yazmıştır, ne yazık ki, bunlardan hiç birisini ele geçiremedim, yalnız çok eski yazma bir şiir mecmuasında Cihangirîye ait tesadüf ettiğim gazel, mecazi mânasiyle Hazretin ruh bakımından kudret ve inceliğini göstermektedir:

Tabibim, güzelim, gel insaf eyle
Bugün yaralıyım, yar, neme gerek
Anınçün dünyada rağbet kalmadı
Her irişen der ki, yar, neme gerek.

Kebap oldum, yar aşkına kavruldum
Harman oldum, yar uğruna savruldum
Ben ki bu cihanda senden ayrıldım
Daha can gezdirmem, can neme gerek.

Beni teşne-i cam ile kandırdın
Ne belli yar oldun, ne inandırdın
Sen ki, beni aşk oduna yandırdın
Sen de, bencileyin yan, neme gerek.

Hasan Burhaneddin Ef. âlim, âmil, fâdıl, kâmil, muttaki, mütevazı bir zat olup Ramazaniye şubesinde ikinci pîr olmuştur, menakibi, ayrıca hülâfasından Nehci Ef. tarafından yazılmıştır. (2)

Cihangirî 1663 (23/Rabiülâhir/1074) tarihinde ölmüş ve vasiyeti üzerine camiin sol taraf bitişiğindeki mezarlığa defnedilmiş, ölümünden sonra üzerine ahşap bir türbe yapılmış ise de zamanla harabiye yüz tutmuş, olup bugün bakımsız ve yıkılmak üzeredir. Müddet-i meşihatleri: 54 sene, 3 ay, 23 gündür. Mezar taşının üzerinde başda (Küdemat-ı Mevlel Arifin) ve sonunda da:

«Oldu Hasan Ef. cennette de Cihangir»

diye tarih düşürülmesine bakılırsa, Hazretin mevki ve derecesinin yüksekliği anlaşılır. (3)

Sonra Şeyhin 70 - 80 kadar halifesi bulunduğu da Sicill-i Osmanide kayıtlıdır. (4)

---

(2) Bu cüm'e aynen Merkez Ef. İmamı Muhterem Nurullâh Ef. nin Hazret hakkında yazdığı notlardan alınmıştır.

(3) Osmanlı müellifleri c. s. 53.

(4) Sicil-i Osmani, c. 2, s. 138.

HACI İBRAHİM LEBİB EF.

34

Hacı İbrahim Lebib Ef. Hacı Ömer ağa nâmında asil ve mütevazı bir zâtın oğludur. 1839 (1255. H) tarihinde Harputda doğmuştur. Ailesine Kör Haliloğulları denilirdi. Harputun yetişdirdiği ileri âlimler arasında mühim bir mevki almış, ilmiyle, ahlâkiyle şöhret bulmuş, umumun sevgi ve hürmetini kazanmış bir zattı. Tahsilini Harputun muhtelif medreselerinde ve muhtelif ilim adamları nezdinde yapmış ve en nihayet enistesi İbrahim Hulûsi Ef. den ilmî icazet almıştır.

Sonra kendisini 1871 (1288. H) den 1894 (1312. H) tarihine kadar Vilâyet Askerî Rüşdiyesinde İlm-i sarf, Mantık, Din ve Tatbikat-ı Arabiye muallimi olarak görüyoruz ki, bu mektepdeki hocalığı tam otuz sene fâsılâsız devam ve bu suretle memleketin maarifine hizmet etmiş ve bir çok talebe yetiştirmiştir.

1896-1897 tarihleri arasında Hicaz'a gitmiş, dönüşünde İstanbul'a da uğrayarak, Divan Yolunda Harputlu Sofu Zâde merhum Tevfik Ef. nin evine misafir olmuş ve İstanbulda bulunan bütün Harputlular tarafından ziyaret edilerek lâyık olduğu hürmet ve samimiyet gösterilmiştir.

Ben, bu zâtın zamanına yetişdim, çok uzun boyluydu, onun için kendisine ve hattâ ailesine bile Uzun İbrahim Ef. giller denilirdi. Daima siyah ve geniş bir cübbe giyerdi, kara kaşlı, kara gözlü, akı çok uzun bir sakalı vardı. Kaşları daima çatık, yüzü gülmezdi. Kır beyaz bir merkebe biner, aşağı Mezriaya vazifesine inip çıkardı, onu yolda da daima tek başına ve kimse ile görüşmez bir halde görürdük. Sınıfda gayet ciddî ve aynı zamanda heybetli olduğundan talebe ondan çok korkardı. Talebe arasında ona (İbo dede) denilirdi. Ben, dersine yetişmedim; Fakat bizden evvelki sınıflarda bulunan Hocamoğlu Şükrü bey, bir gün bana, dedeye ait sınıfda geçen şu enteresan hikâyeyi anlatmıştı, yüzü gülmeyen İbo dede, meğer arasıra ders esnasında lâtif hikâyeler, fıkralar da anlatırmış.. Bir gün dersde (Türs) kelimesi geçmiş.. mânasını hocadan sormuşlar.. Hoca, kalkan, siper mânasınadır dedikten sonra, «Evet, Efendiler! demiş.. Bir zamanlar, Yeni Çeriler devrinde, Harputda ne kadar (Türs) varsa hepsinin Âmid'e (Diyarbekir) gönderilmesi için bir emir gelmiş.. O zaman idarenin başında bulunanlar herhalde cahil kimseler olmalıdır

ki, (Türs) ü (Teres) (1) okumuşlar.. Kadı, Yeniçeri ağasını nezdine çağırarak: — Şehirde ne kadar (Teres) varsa hepsini toplayıp Âmid'e gönderiniz diye emir vermiş.. Bunun üzerine Yeniçeri ağası, şehirde nekadar ahlâken düşük ve sâbıkalı kimseler varsa hepsini toplattırıp göndermiş!..»

Bu hikâyeyi söyledikten sonra, işte Efendiler! çok şükür, o vakittenberi Harputda bir tane (Teres) kalmamıştır. diye, kendisi gülmeyen hoca, bu zarif ve nükteli fıkrasiyle bütün talebeyi güldürmüştür.

İkinci bir hikâyesini de, Muhterem hemşehrimiz Tuğbay Süleyman Fethi beyden dinlemiştim. «İbo Dede, sınıfa girer girmez muallim kürsüsüne çıkar, ayakkabılarını çıkarır, koltuğa diz çökerek oturur ve ilk işi:

Büyük Ağalar, dışarı! demek olurmuş (2) Büyük Ağalar süklüm püklüm sınıftan dışarıya çıkarlar.. onlar çıktıktan sonra, Hoca çalışkan talebeleriyle baş başa kalır, derse başlar ve sonra da müzkereye geçermiş.. Dışarıya çıkan talebe ise, koridorda dersin sonuna kadar ayakta sıralanır dururlarmış.. eğer mektep müdürü veya dahiliye zabitlerinden birisi dışarıya çıkıp da bunları gördüler mi, vay hallerine!..»

Sonra bir gün de «Mantık dersinde talebelerden birisini kaldırarak bir evvelki dersi sormuş... Çocuk, bir çok kelime ve cümleleri yalan yanlış sayarken, Hoca kızmış ve birdenbire çocuğa: — Ağzın kırılsın! diye bağırmış.. Çocuk teessüründen ağlamaya başlayınca: — Sen ne anladın ki, ağlıyorsun?.. Ben, senin ağzın kırılsın da parça parça olsun demedim, Hayır, Hayır! Ben ağzın kelimelere kırılsın dedim, ve inşaallâh kırılır da... diye çocuğu teselli etmiştir.»

Hacı İbrahim Lebib Ef. aynızamanda mâneviyat bakımından üstün vasıflara sahip ve mazanneden sayılırdı.

Hacı İbrahim Lebib Ef. Arabî lisanından başka Fars lisanına da âşina olmakla beraber hesap, ilmî heyet ve edebiyat gibi umumî bilgilere de vâkıfdı. Bundan başka (Üstürlâp) (3) ilminde yüksek mehareti vardı, tahtasını kendi yapar, kendi boyar ve çizgilerini kendisi çizermiş.

İbrahim Lebib Ef. nin bir kaç eserine tesadüf etmekteyiz. Bunlardan birisi: (Mizanülâdil eser-i İbrahim Lebib) nâmile hesaba ait cem, tarh, zarp, taksim, kerrat cetveli, hesap işâretleri, kesri adi, kesri âşâri ve tenasüp meselelerini anlatır 16 sahifeden ibarettir. Maarif nezaret-i celilesinin 27 Eylül 1299 tarihli ve 661 sayılı ruhsatnamesiyle Mamuretülâziz Vilâyet matbaasında taş basmasiyle tab ve neşredilmiştir.

İkincisi ise (Neşrülkaraiz Şerhülferaiz) ismindeki el yazması kitabıdır ki, bunu da 1316 da bizzat kendisi Arapça olarak yazmıştır. Bu eser, bütün bir sülâlenin baba, ana, evlâtlar, amca, amca çocukları, kız kar-

(1) Eski arap harfleriyle (Türs) ile (Teres)in ayni şekilde yazıldığı için.
(2 Büyük ağalardan kasdı, derslerine çalışmayan tenbel talebe.
(3) Güneşin irtifaını ölçerek vakıtları tâyin etmek.

deşler, zevceler ve sair mirasa dahil kimselerin mal nisbetlerini gösteren bu eser de 150 sahifeden ibârettir.

Üçüncüsü ise. yukarıdaki eseri Türkce ve manzum olarak şerh ve izah etmiştir, yine kendi el yazmasıdır. Söze şöyle başlar:

Mukaddime: 1

İsim-i şanın sırrı ile ya mücibüssailin
Fetholur ebvab-ı hayrat hem olurlar nailin
Verdiğin nimetleri sen şükrü ihsan eyledin
Hem salâtı mutlaka ol senahoş şan eyledin
Eylese Necmülhüda ashaba her kim iktida
Enbiyaya varis olur ettiği çün ihtida
Eyleyen şems-i nübüvetten zıyasın iktibas
Hem eden bu hizmet-i balâda nefsin ihtibas (4)
Nısf-ı ilm oldu feraiz dediler bilittifak
Öğrenin hem öğretin mesul nası bilvifak
Bu hitabe mazhar olmak için ettim iptidar
Arabi feraizi nazma bigayri iktidar
Saniya Türki Arabi eyledim şerh anı tam
Salisa nazm eyledim Türkü ola ta nef'i âm
Bir dahi ola vesile hayr ile yadıma hem
Başım üzre bahusus varislerim döndüğü dem
Avni bariyle şuru eyledi **İbrahim Leb'p**
Af edüp isyanını hem sualına ola mücip

Mukaddime: 2

Tereke-i meyyite taalluk eyledi dört hak emam
Evvelâ techiz-ü tekfin saniyen din-i enam
Salisa oldu vasıyyet ki sülüsdür menfezi
Rabia taksim-i emval ki, selâsedir ma'hazi

Esbab-ı irs: 3

Üçtür esbab-ı veraset ile ezber ola
Bil karabetle nikâh oldu dahi mutlak vela

Tertib-i verese: 4

Başla ashab-ı füruzla ki musarrah her biri
Bil kitab-ü sünnet-ü imcal-i ümmettir yeri

(4) Kapanıp kalmak.

Bunları takiben mani-i irs, taksim-i erazi ve saire gibi ahkâmı 45 bölümde nazmen tarif ve tefsir etmiştir. Bu kısım ise 26 sahifedir. Bu eserin sonunda Beyzade Hacı Ali, Hacı Abdülhamid, Dellâlzade Müftü Mehmed ve İbrahim Hulusi Efendilerin birer takrizleri vardır ki, bunlardan Beyzadenin, Türkçe olduğundan örneğini aşağıya alıyorum. (5)

Bunlardan başka Arabî sarf ve nahvi muhtevi (Lâzimetületfal) ile Farisiden (Enmuzeç) ve (İlmiheyet) namında eserleri olduğu gibi (Esmaülhüsna) isimli bir de manzumesi vardır.

Aynı zamanda meşhur bir Hattat olup 25 adet Kelâmıkadim yazmıştır.

1894 (1312. H) tarihinde Hacı Abdülhamid Ef, Sarahatun camiinde öğle namazlarından sonra ilim adamlarına ve kesif bir camaata Buharişerif okuturdu. İbrahim Lebib Ef, bu derslerin hiç birisini kaçırmamış ve günü gününe takip etmiş olduğundan sonunda, Hacı Abdülhamid Ef. nin memnunluk ve takdirlerini kazanmıştır.

İbrahim Lebib Ef. nin bu kadar ilmiyle beraber şiir vadisinde de behresi olduğunu güçhal ele geçirdiğim şu nefis şiirinden anlıyoruz.

Olma Ferhad ey dil! ol şuhun leb-i şirinine
Dağ dayanmaz, tişe-i (1) teklif-i cevr âyinine

Sahil-i rahat görünmez bir heva altındayız
Hak selâmet vere, düşdük bahr-ı aşk enginine

Kimse bilmez, ben kimin dil hasta-i hicranıyım
Nabz-ı dil gelmez, tabibin ısba-ı (2) tahminine

---

(5) «Elhamdülillâhi ve selâmün âlâ ibadellezinestafa. Mamuretülâziz ülemayı kiramından ve Mektebi Rüşdiye muallimini mütahayyizanından İbrahim Lebib Ef. nin nısfı imi şerif olan Feraizden teshilen lilhıfız nazım buyurduğu manzume-i nefisesi elhak şayan-ı itina bir kitap olup, hususa Nevvab hakkında ahz-ü zaptı vacip mesabesinde olmağ'e Mecel'e-i şerifeye zeyl ve tekemmüle ittihaz olunması ve tab ile neşri nezd-i fakirnamede emr-i ehem olduğunu mübeyyin ve takriz için terkim ve temhire iptidar olundu.

Beyzade
Min ülemayi Mamuretülâziz
Efa anhü

Bu üç kitap, bir cilt içerisinde ve Süleymaniye kütüphanesinde (Harput yazmaları) arasında 79 sayıda kayıtlıdır.

(1) Keser, Külünk.
(2) Parmak.

Gâh zülfün ellerim, gâh rühlerin bûs eylerim
Malik olduk, mülk-i hüsnün Çinine Maçinine

Mest-i nahvetsin (3) A zalim! düşmen-i insafsın
Bakmadın bir kez **Lebibin** hatır-ı gamginine.

Nihayet Hacı İbrahim Lebib Ef. 17/Nisan/1902 (1318. R) çarşanba günü kalpden ölmüş ve Fatih Ahmed yolu üzerinde (Künbet) denilen mevkideki aile mezarlığına gömülmüştür.

Halil (Belediye Reisi) ve Abdurrahman (Albay) bey namlarında iki oğlu vardı.

İBRAHİM HULUSİ EF.

35

İbrahim Hulusi Ef. Hacı Halil ağa namında bir zatın oğludur. Tahsile Harputda başlamış ve Kayseride (1) ikmal ederek Kayseri ulemasından Hacı Torun Ef. den icazetname alarak İstanbul'a gelmiştir. İstanbulda hummalı bir faaliyetle ilim sahasında çalışdığını, ikinci bir icazet daha aldığını ve bu suretle Maşihat müsteşarlığına kadar yükseldiğini tesbit edebiliyoruz. İstanbulda ders-i âm bulunduğu müddetce yüksek rütbe, maaş ve üç bin altın ikramiyeye nail olmuş ve bir kaç defa icazet verdiği gibi 2 nci Sultan Hamidin musahip ve nedimlerinden Eğinli Kömürcüzade İbrahim Ef. yi de yetişdirmiş ve icazet vermiştir. Her halde uzun seneler, İstanbulda kaldığı için (Daüssılâ) ya (2) tutulmuş olacak

(3) Kibir, azamet.

(1) İbrahim Hulûsi Ef. Kayseride tahsilde iken bir arkadaşiyle uzak bir semte (Cer)re çıkmış'ar.. dönüşde yollarını şaşırarak korkunç vadiler arasına düşmüşler.. o sıra Hulûsi Ef. tabancasını çıkarıp bir kaç el silâh atmak isterken, arkadaşı, burası eşkıya yatağıdır diye, buna mâni olmak istemiş ise de dinlemeyerek bir iki el silâh atınca, hakikaten eşkiyalar etraflarını sarmış ve nereden gelip nereye gittiklerini ve ne kadar paraları bulunduğunu sorunca da. cevaben: Cerden döndük'erini ve her birisinin altışar yüz kuruş paraları olduğunu söylemişlerdir. Bunun üzerine, bu para çok azdır, bununla bir sene nasıl idare edebilirsiniz? diyerek her birisinin paralarını biner kuruşa iblâğ etmişler ve bunlara, babalarının ruhları çin birer de yasin-i şerif okutup, ileride yine eşkıyalar var.. sizi oradan geçirelim, yoksa canınızı yakarlar diye bunları selâmete çıkardıktan sonra ellerini öperek ayrılmış'lardır. Bu hikâyeyi, insani ve islâmi bir ders-i ibret teşkil ettği için buraya kaydı faydalı buldum. Eski zaman eşkiyasının ruhundaki Allâh korkusuna bakınız.

(2) Insan, doğup büyüdğü öz yurdunun hasretini çekmek ve ona bir ân evvel kavuşmak için gece gündüz onu düşünmek hastalığı.

ki, İstanbul'u bırakıp Harput'a dönmüş ve komşuları bulunan Hoca İbrahim Lebip Ef. nin büyük hemşiresi Mümine H. la evlenmiştir.

Harputda da ilmî mesleğini bırakmamış ve Dağ kapısındaki Tevfikiye medresesinde haylı zaman müderrislik etmiş ve talebe yetiştirmiştir. Bu arada kayın biraderi İbrahim Lebip Ef. ye de icazet vermiştir.

1881 (1298. H) yılında onu, Mamuretülâziz bidayet hukuk mahkemesnide, 1884 (1301. H) yılında evkaf komisyonunda âza ve 1888 (1305. H) tarihinden 1891 (1308. H) tarihine kadar da evkaf komisyonu reisliğinde görmekteyiz. Üzerine daima biniş giyer, başına da çok büyük bir sarık sararmış.. Camilere azametle girer çıkar ve daima imamın arkasında yer alırmış.. 1891 (1308. H) tarihinde Harputda, o zamanın tabiriyle: (İrcii emr-i celiline lebbeyk zen-i icabet olmuştur) deniliyor. Dua dağı mezarlığında medfundur. Ölüm günü, Vilâyet makamından Maşihata: Rical-i ilmiyeden Harputî İbrahim Hulusi Ef. vefat etti diye telgrafla haber verilmiş ve bu suretle Maşihatca müseccel olan künyesine işaret edilmiştir.

Kemâl Ef. namında bir oğlu vardı.

MÜFTÜ HULUSİ KEMAL Ef.

36/1

Hulûsi Kemâl Ef. Harputun meşhur âlimlerinden İbrahim Hulûsi Ef. nin oğludur. 1866 (1283. H) tarihinde Harputda doğmuş.. ismi Mustafa Kemâl olduğu halde babasının ismine izafetle ona Hulusi Kemâl Ef. derlerdi. İlk tahsilini Harputda babasında başlamış ve sonra 1884 (1300 R.) tarihinde İstanbula gelmiş ve beş sene İstanbulda kalarak tahsilini ilerletmiş ve ayni zamanda Hattan (Güzel yazı) da icazet almıştır. 1889

Resim: 70 — Müftü Hulûsi Kemal Ef.

(1305 R.) tarihinde Harput'a dönünce meşhûr Hacı Abdülhamit Ef. den de ders görmüştür.

Uzun yıllar Mahkeme-i Şeriye kâtip ve baş kâtipliklerinde, Hukuk mahkemesi âzalığında, Harput Darülhilafesinde Farisi Müderrisliğinde bulunmuştur. Rütbe sahibiydi. 1927 (1343. R) tarihinde Elâzığ müftülüğüne tayin edilerek ölünceye kadar bu vazifede kalmıştır. Kendisi hoşsohbat, samimi ve herkese iyilik etmek isteyen bir zat olup sevilir ve sayılırdı. At, av meraklısıydı, güzel cirit oynardı.

1937 (1352 R.) tarihinde Elâzığdaki evinde ölmüş ve cenazesi Harput'a çıkarılarak dua dağındaki aile mezarlığına defnedilmiştir.

37

HOCA İBRAHİM EF.

Hoca İbrahim Ef. aslen Harputlu olup Tedrisat-ı ilmiye bakımından Harputun büyük alimleri arasında mühim bir yer tuttuğundan zamanında kendisine (Mafharülmüderrisin-ül kiram) unvanı verildiği ve 1722 (1134. H) tarihinde hayatta olduğu Ebcizadeler tevliyetnamesinde yazılıdır.

Harputda ölmüş ise de tarihi ve mezarı belli değildir.

KARA SOFU

Kara Sofu namında bir âlimin Harputda yetişdiği, zamanının en meşhur âlim ve fazılı bulunduğu, namına izafeten bir mescit yaptırdığı, ölümünden sonra da oturduğu mahalleye (1) ve bu mescide (Karasofu) namı verildiği, mescidin 1349 (750. H) yılında yapıldığı tesbit edilmiştir. Karasofu, ilmiyle beraber manevi sahada da büyük şöhret kazanmış, öz türkçe 600 sahifelik yazma bir eseri de varmış.. Bu eserde dini mesail ile imanı takviye hususunda güzel hikâyeler ve enteresan fıkralarla herkesin ve bilhassa avam tabakasının anlayabileceği bir lisanla ve hoş bir ifade ile yazdığından dolayı büyük bir kıymet ifade ettiğini büyüklerimizden dinlemiştik.

Son zamanlara kadar Karasofu camiinde her bir tanesi ceviz büyüklüğünde ve 500 adetli bir tesbihin bulunduğunu görür ve burada bir zamanlar tekke gibi zikir edildiğini de işitirdik. Mezarı Ulu cami önündeki mezarlıktadır.

(1) Kale meydanı ile Ulu Cami arasındaki saha.

DAĞISTANLI HACI HAFIZ MEHMET EF.

Harputun en ileri ve namlı âlimlerinden «Dağıstanlı Hoca» namiyle maruf Hacı Mehmet Ef. 1778 (1192. H) tarihinde Harputda doğmuş ve tahsile de Harputda başlamıştır. Hocaya Dağıstanlı denmesinin sebebi, ecdadının Dağıstandan hicretle Harputda yerleşmeleri olsa gerek..

Esasen kendisi çok zeki ve ilme karşı olan meclûbiyeti dolayisile tahsilini ilerletmek ve ikmâl etmek üzere genç yaşında Kayseriye gitmiş. Kayseri ulemasından meşhur Sadık Ef. de ders görmüş ve icazet almıştı. Sonra Mısır'a giderek Mısır ulemasından da ders ve talim görmüş ve Halepde de Haddat zadenin rahla-i tedrisine devamla ondan da icazet almıştır. Ana vatana döndüğü zaman, evvelâ Sarahatun medresesi müderrisliğine, sonr da Çötelizade meşhur Saçlı hanımın mütevellisi bulunduğu İbrahim Paşa medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir. Bir çok talebe yetişdirmiş, iki defa da icazet vermiştir. İkinci icazet alanlar arasında Dellâlzade Müftü Mehmet Ef. nin bulunduğu tesbit edilmiştir.

Dağıstanlı, ölüm döşeğinde iken, Müderrisi bulunduğu İbrahim Paşa medresesi müderrisliğinin Beyzade Hacı Ali Ef. ye verilmesi hakkında Mütevelli Çötelizade Saçlı Hatuna vasiyet eylemişti. (1)

Hacı Mehmet Ef. (90) yıl yaşadıktan sonra 1865 (1282. H) tarihinde ölmüş ve Meteris mezarlığında yolun sol tarafında ve Beyzade Hacı Ali Ef. nin mezarı civarındaki aile mezarlığına gömülmüştür. Mezarı ahali arasında malûmdur, ziyaret edilirdi. İlk karısının ölümü üzerine Büyük Hacı Ali Ef. nin kızı ile evlenmiş ve Hacı Ali Ef. ye damat olmuştu. Oğul evlâdı yoktur, iki kızı varmış.. bunlardan birisi Hanköylü rahmetli Fethi Beyin, diğeri de Müftü Beyzade Hacı Mehmet Nuri Ef. nin mollası Faikin analarıdır.

(1) Bak: Yukarıda Beyzade H. Ali Ef. biyografisine s. 111.

HARPUTİ HACI HAFIZ MEHMED EMİN EF.

4

Mehmed Emin Ef. aslen Harputlu olup meşhur Ferçencli Hacı Abdurrahman Ef. nin kız kardeşi âlime ve zahide bir hanım olan Firdes hanımın kiziyle evlenmiştir. Tahsile Harputda başlamış. ikmal için de Şam'a gitmiştir. Şam ülemasından ders görerek icazet almış, ilim yolunda çok ilerlemiş, nihayet Şamda Salihiye medresesi müderrisliğine tayin edilerek uzun zaman tedrisatta bulunmuş, bir çok talebe yetiştirmiş ve bir kaç defa icazet vermiştir. Şam gibi bir arap şehrinde bir Türk âliminin müderris olması kayda değer. Şamda parmakla gösterilen bu kıymetli âlim, aynı zamanda tasavvufa da çalışmış, o sahada en mühim tarakkiler kaydetmiştir. Bununla beraber Muhiddin-i Arabî türbesinin bulunduğu camide de imamet vazifesi almış ve yıllarca bu vazifeyi de seve seve yapmıştır. Kuvvetli hafız ve kıraatten de icazetli imiş. Doğum ve ölüm tarihleri hakkında bilgi elde edilememiştir.

Şahsiyetinin yüksek derecesini şu hikâye ile tebarüz ettirebiliriz. (1)

---

(1) Mehmed Emin Ef. ölümünden evvel, beni, Muhiddin-i Arabi hazret'erinin türbesinin bulunduğu hususi hatireye defnediniz diye vasiyet etmişti. Ölümünde bir çok Şam Uleması ve halkı buna mâni olmak istemişler; fakat içlerinden bir insafısı, meseleyi şu suret'e halletmiş. Demiştir ki, Türbenin umumi kapısını kapatalım, cenazeyi buraya kadar getirsinler, eğer kapı kendi kendine açılırsa, Muhiddin-i Arabi, bu zatı yanına kabul ediyor demektir, açılmazsa sizlerin dediği gibi olur, o zaman başka tarafa defnetsinler, yolundaki teklifi umum tarafından kabul edilince, cenaze kapının önüne getiriliyor. kapının muarızları huzurunda kendi kendine açıldığını gören cemaat hayret ve heyecanla cenazenin defnini sükûn ve hürmetle takip ederek yapdıklarına pişman bir halde hatireden ayrılmışlardır.

KARAÇORLU HOCA MEHMET HİLMİ EF.

41

Karaçorlu Hoca namiyle maruf Hoca Mehmet Ef. nin Harputun yetiştirdiği âlimler arasında namı vardır. Şavakın Cılador köyünde doğmuştur. (1) Genç denilebilecek bir yaşta Harputa gelmiş. - çok zeki ve ilme karşı olan meclubiyeti ile tahsile başlamış. O zaman bu çağdaki ve bu fikirdeki bütün genç ilim meraklılarının Kayseriye gidip orada tahsillerini ikmal ile icazet almaları bir usul ve bir gaye sayıldığından Hoca Mehmet Ef. de evvelâ Kayseriye giderek bir kaç sene tahsilden sonra İstanbula gelmiş ve tahsiline devamla zamanın Şeyhülislâmından İcazet-i ilmiye almıştır. İcazet aldıktan sonra Harputa dönmüş, münhal bulunan Zahriye (Çukur) medresesi müderrisliğine talip olmuş ise de, Beyzade Hacı Ali Ef. nin iltimasiyle bu müderrisliğe Erzincanlı Mehmet Hocanın tayinini görünce bu haksızlığa ölünceye kadar hayret eder ve esef duyarmış.

O devirde camilerde ders okutturulması âdetti. Karaçorlu hoca da Kurşunlu camiinde ders okutmağa başladı. Diğer taraftan da maişetine medar olmak üzere Ahmet bey camiinin de hatipliğini aldı. Bu hadiseler 1270 (1300. R) arasında geçmiştir.

Bilgisi ve ders takririndeki vukuf ve kabiliyeti dolayısile talebeleri günden güne çoğalıyor ve mevkii günden güne yükseliyordu. Zamanın ileri gelen âlimleri arasında bilhassa Mantık ilminde büyük ihtisası varmış, Tab'an sert, mütahakkim ve mağrur olduğunu bizzat Müftü Faik Ef. lisanından dinleyelim. Faik Ef. derdi ki: «Kurşunlu camide saçlı, sakallı, evli barklı kırk elli kişi Hocadan ders alıyorduk. Hoca çok sert ve çetin bir zattı. Çalışmıyanlara kızar, bağırır, ve hattâ söğer ve döverdi de. Hiç ummadığımız bir gün, talebeden ayrı ayrı bir evvelki dersi sordu. Maalesef içimizde bu dersi lâyıkiyle takrir eden kimse çıkmadı. Hoca, huşunetle bir eşekle bir insanın hikâyesini vâzıh bir lisanla anlattıktan sonra bizleri def olun, diye huzurundan koğdu, üzüntü ile evlerimize döndük. Evde babam, beni üzüntülü görünce, sordu. Ben de hâdiseyi aynen ve şikâyet yoliyle babama anlattım. Babam, «Ne yapsa dayanacaksınız; çünkü o dersi zamanımızda ondan başka okutacak bir hoca daha yoktur dedi.

Karaçorlu hoca, meşhur Kara hocanın hemşiresiyle evlenmiş üç oğul

(1) Bu köyün halkı müsliman ve şafiî mezhebindedirler.

ve iki kız sahibiydi. Oğullarından ikisi tahsil için İstanbul'a gelmişler ve her ikisi de İstanbulda ölmüşlerdir. Üçüncü oğlu Hafız Mehmet Sait Ef. dir. Hoca 1902 (1318. R) tarihinde ölmüş ve Meterisdeki aile mezarlığına defnedilmiştir.

HOCA HAFIZ MEHMET SAİT EF.

42

Hafız Mehmet Sait Ef. meşhur Karaçorlu Hoca Mehmet Hilmi Ef. nin oğludur. Harputda ve Çarsancakda Hocazade namiyle anılırdı. Kuvvetli hafız ve kurraydı. Babasından ders görmüş, icazet almış ve emsali arasında üstünlüğü görülmüştür. Çarsancak beylerinin rica ve teklifleri üzerine çocuklarını okutmak üzere bu beylerin hocalığını kabul etmiş ve Çarsancağa gitmiştir. Zeki, mütevazi bir zat olduğundan bu beyler üzerinde az zaman içerisinde büyük bir mevki kazanmıştır. Hele ders okuttuğu beyzadeler, yetiştikten sonra hocalarına tapar derecede hürmet ve alâka gösterirlermiş... Bu, zaman itibarile öyle bir hâl almış ki, bütün beyler üzerinde büyük bir nüfuza sahip olmuş.. en mühim işlerde hoca ile müşavere etmeden, emir ve reyini almadan hiçbir işe teşebbüs etmezlermiş... Çarsancakda sevildiği ve hürmet edildiği kadar Harputta da çok sevilir ve sayılırmış.. kendisine sorarsanız bu nüfuz ve sevgi babasının manevî yardımlarından başka bir şey olmadığını mahviyetle söyler tevazu gösterirmiş

Sesi çok güzel ve aynı zamanda kurra olduğundan, Kuran-ı kerim okurken dinleyicileri, daima vecd-ü istiğrak içinde kalır ve manevî haz duyarlarmış. Hafız Mehmet Sait Ef. nezih, zarif, nüktedan ve şen bir insan olmakla beraber taassupdan hiç de hoşlanmayan dindar ve mütevekkil bir zatmış... Hoca zadenin, tabiat-i şiiriyesi de vardı. Bir çok felsefî koşmaları ve mersiyeleri varmış bunlardan ancak şu güzel kıtasını buldum:

Ömrümü çürüttüm, bir bağ yetürdüm, (1)
İl girüp de, gül dermenin adı ne?..
Bakdın ki dilberin gönlü yok sende,
Zorzoruna sarılmanın tadı ne?...

Hoca zade elli yaşından sonra evlenmiş ve 1914 (1330. R) tarihinde Harputda ölmüştür. Mehmet Rüştü ve Bedri namında iki oğlu vardır.

(1) Yetişdirmek mânasına.

MÜFTÜ HACI MEHMET EF. TELLÂLZADE

43

Tellâl Zade Müftü Mehmet Ef. nin ailesi, Palunun Karaçor nahiyesine bağlı «Pafikân» köyünden gelmişlerdir. 1795 (1210. H) tarihinde Harputda doğmuştur. Mehmet Ef. Harputun meşhur âlimlerinden Dağıstanlı Hacı Hafız Mehmet Ef. nin medresesinde tahsile başlamış ve az zaman içinde akranı arasında temayüz etmiş ve tahsilini bitirerek icazet-i ilmiye almıştır. Dağıstanlı, Hicaz'a gittiği zaman, Tellâl zadeyi yerine vekil bırakmıştı. O sıralarda Bey Zade Hacı Ali Ef. de dersine devam edermiş.. Bey Zade derse geldiği zaman Tellâl Zade ayağa kalkar ve hürmet gösterirmiş.. Sonra Süleyman Paşa medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir.

Bir aralık, İstanbula gelerek meşhur hoca Abdurrahman Ef. nin derslerine devamla ikinci bir icazetname de bu zattan almış ve (Tasdikat'ı Alel'eysa) (1) namında bir de kitap telif ve Kaside-i Bürdeyi manzum olarak şerh etmiştir. Uzun seneler Müderrislik etmiş, talebe yetiştirmiş, oğulları Faik ve Tayfur Ef. lerle Kizir oğlu Osman Hoca ve Maden Müftüsü Hacı İbrahim Ef. ye icazet vermiştir. Kendisi paye-i mücerred rütbesini haizdi.

1880 (1298. H) tarihinden 1892 (1310. H) tarihine kadar onu Mamuretülâziz Vilâyeti müftülüğünde görmekteyiz. Bu tarihlerden sonra, çok ihtiyarlamış, fakat hakkındaki irade-i seniye mucibince yine müftüdür, vazifesini oğlu Faik Ef. yapmaktadır. Ölümüne yakın, oğlu Faik Ef. nin kendi yerine tayin edilmek şartiyle istifası üzerine, Maşihat istifayı kabul ve fakat Müftülüğe Bay Zade Hacı Mehmet Nuri Ef. yi tayin etmiştir.

Tellâl Zade, bu ilm-ü fazlının yanı başında tasavvufa da kıymet vermiş, çalışmış ve Nakşibendî tarikatının halifelik derecesine kadar yükselmişti.

Tellâl Zade, tamam yüz yıl yaşamış ve ömrünün sonuna kadar şuûr ve hafızasını kaybetmemiş, dini bütün müslümanlardan bulunması dolayısıyle mukadderat-ı ilâhiyeye karşı o derece muti ve münkaddı ki bir sene, evlerine ve kendi oturduğu odaya yıldırım düşmüş ve odanın bir köşesini kâmilen yıkmıştı.. Tellâl Zade, bu hâdisede istifini hiç bozmadan okuduğu kitabı bile kapatmamıştır.

---

(1) Vesayet bahsini gerçekleştirmek.

Nihayet 1892 (1310. H) tarihinde ölmüş, Akyol mezarlığına defnedilmiştir. Şişman, kısa boylu, geniş omuzlu, mavi gözlü, beyaz ve uzun bir sakalı varmış.. Beş oğul sahibiydi, bunlardan Mustafa Sakip, Mısır'a gitmiş, bir daha dönmemiştir. Hüseyin Ali, genç yaşında ölmüştür. Şeyh Ahmet, Tayfur ve Faik Ef.

MÜFTÜ MEHMET FAİK EF.

44

Müftü Faik Ef. Tellâl Zade Müftü Hacı Mehmet Ef. nin küçük oğludur. 1857 (1274. H) tarihinde Harputda doğmuştur. İlk tahsilini yaptıktan sonra Süleyman Paşa medresesine kayıt ve devamla babasından ve sonra da Kurşunlu Cami medreselerinde Karaçorlu Hoca Mehmet Ef. den ders görmüş ve icazet almıştır. Uzun seneler, babasının ihtiyar olması dolayısiyle müftülük vazifesini bizzat kendisi idare etmiştir. Babasının ölümünde Süleyman Paşa medresesi müderrisliğine tayin edilmiş ve bu medresede tedrisata başlıyarak bir çok talebeye ders okutmuş ise de icazet verememiştir.

Resim: 71 — Müftü Mehmed Faik Ef.

Faik Ef. 1892 (1310. H) tarihinden 1907 (1325. H) tarihine kadar Mamuretül'Âziz vilâyeti Evkaf komisyon reisliğinde ve mahkeme âzalıklarında bulunmuş ve 1903 (1319. R) tarihinde ise Vali Hasan beyle müftü Bey zade Mehmet Nuri Ef. nin aralarının açılmasıyla Vilâyet müftülüğüne tayin edilmiştir. Beş altı sene müftülükte kalmış, meşrutiyetin ilânından evvel müftülükten alınarak Malatyada Sultan suyu çiftliği müdürlüğüne naklettirilmişti.

Harput Darülhilâfesinin tesisinde Mantık, Hadis ve Edebiyat müderrisliğine tayin edilerek müessesenin lâğvına kadar bu vazifede bulun-

Yazı: 72 — Müftü Faik Ef. nin kendi el yazısıyla Meşihata gönderdiği 23. Nisan 1920 tarihli istida sureti

muştur. Tam bu sırada Maşihat'a yazdığı bir istida, gerek üslup ve ifade, gerekse bizzat kendi el yazısı olması bakımından kayde değer: (1)

1905 (28/Rebiülevvel/1323) tarihinde kendisine Edirne paye-i mücerredi rütbesi verilmişti. (2)

Faik Ef. çok zeki, âlim ve hele şir-ü inşanın bütün derinliklerine nüfûz etmiş ateşin bir şairdi. Her hangi bir ânda söylemek istediği şiirleri çok defa bilbedahe söylerdi. Bunu kendisi de müdrikdi ki:

---

(1) Huzur-ı Sami-i cenab-ı Meşihatpenahilerine.

Maruz-ı Dai-i Dirineleridir ki:

Ders vekâlet-i âliyyesine taktim etmiş olduğum 20 Kânun-ı sani 1336 tarihli istidaname-i fakiranem üzerine iptida-i hariç üçüncü sınıf türkçe ve iptida-i dahil birinci ve ikinci sınıf malûmat-ı hukukiye ve medeniye müderrisliklerinde ipka-yi daiyanem vekâlet-i müşarünileyhanın ifadesine atfen 14 numaralı ve 27 Mart 336 emirname-i sami-i cenab-ı fetva penahilerinde lütfen imrü iş'ar buyurulmuş ve bu suretle feryad-ı daiyanemin işitilerek hilâf-ı hak ve hakikat edilen inha ve işara müpteni bulunan bir haksızlığın kısmen tashih buyurulmuş olması merci-i âli-i mükaddesimizin derkâr olan küdsiyyetinin ve alelhusus zat-ı sami-i fetva penahilerinin müntesibin-i ilm-i din haklarında nevaziş ve atifet-i efhamilerinin bir burhan-ı satı'ı olarak telâkk edilmiş ve kalb-i müstemendanemi lebriz-i sürur ve şükranı bi nihaye buyurmuş ise de dainizin takdim etmiş olduğum salifülarz istidanamemde bir kaç devre-i tedrisiyede bittarakki usulen istihkakım olması lâzım gelen derslerin zulmen dainize verilmeyerek gasp ve itisafen tarikat yoldaşlarına tevcih edilmiş olmasından şikâyeti havi bulunmakta idi. Dainiz bu memlekette otuz sene neşr-ü tedris ve âcızane tahrir-i âsar yolunda ifnay-ı ömr-ü hayat etmiş iüen istihkak-ı meşrumun şu suretle efkarlerinden kıskanılması daha doğrusu diğerlerinin menfaatı abd-ı dainizin mazarratımda aranılması muvafık-ı nüsfat ve madelet bir muamele olmayacağından hakk-ı daiyanemde birdirilğ buyurulan lütf-ü atıfet-i veliyyünnamilerinin itmamını ve gerçi hiç bir meziyeti haiz değilsem de saye-i âli-i fetvapenahilerinde buradaki hem meslek muasırlarım arasında böyle bir menzilet-i zillette bulunmağa ve dainiz rahla-i tedris ve ifade üzerinde yüzlerce erbab-ı istifadeye acizane takrir-i mesail-i ulûmü fünûn ederken henüz talebeden olanların gayr-ı meşru vesail ile elde ettikleri selâhiyet-i fursat binane ile istihkak ve liyakat-i meslek ve neşet gözetilmeyerek hakk-ı fakiranemde haysiyet şikenane muameleleri bu kadar senelik mesai ve ikdamat-ı fakiranemden tevlid-i yes-ü fütûr eylemesine vicdan-ı âli-i meşihatpenahileri razı olmayacağından şimdiye kadar dainizden gasp edilmiş olan derslerin iadesi suretiyle ikmali haysiyet-i efkarname bezl-i lütf-ü atıfat buyurulmasını temin-i menfaat değil ikmalı haysiyet namına dameni âli-i veliyyünnamilerine sarılarak istida eylerim Olbapda ve her halde emr-ü ferman hazret-i menlehülemrindir.

23 Nisan 336

Eddai elfakir Mamuretülâziz
merkez müftü-i esbakı
Mehmet Faik

(2) 1334 tarihli İlmiye Salnamesi, s. 82.

Âferinler tabımın şu feyz-i istidadına
İstesem bir lâhzada bin bikr-i mana söylerim

diye şiir vadisindeki kabiliyetine işaret etmektedir.

Şiir örnekleri:

Yeşil bir yaprak açmış bağ-ı irfan
Hüveyda safhasinda feyz-i rahman

Bu yaprak mûcez-i mu'ciz demekdir
Görür bu sırr-ı remzi ehel-i iz'an

Ne yaprak ravza-i ilm-ü fazilet
Açılmış onda yer yer vird-i handan

Müzehher bir gülistan-ı maarif
Hased besler buna elbet gülistan

Belâğat-ü bedayi'le bezenmiş
Sınaat-ı edeb bi hadd-ü payan,

.....
.....

Cenab-ı mir-i Mekki himmetiyle,
Kazandı barekâllâh pek büyük şan. (3)

Bir başkası:

Kan etme yeter bağrımı ey rühleri âlım,
Cevrinle ölürsem kala boynunda vebalım.

Ey şûh neden böyle cefa adetin oldu,
Günden güne artırmadasın derd-ü melâlım.

Göz yaşım ile bağ-ı ümmidimde yetişdin,
Bir berk-i vefa vermez isen ya nola halim.

(3) Bu mersiyesi, şair rahmetli Muhiddin-i Mekkinin (Yeşil Yaprak) diye yazdığı bir eserin medhiyesidir.

Kesmem emelim, rahmine de yoktur ümmidim,
Bilmem nolur aher, hele bu fikr-i muhalım.

Sinemde niçe yareler açtı dahi gamzen.
Pay eyleyeli kaşların ey kaş-ı hilâlım.

Lütfetse de bir bade-i saba gitse o yara,
Kim kalmadı ben halimi takrire mecalım.

Şimden giru terk eyleyelim ders-ü kitabı,
Hüsrana düşürdü beni bu ilm-ü kemalım.

Terk etti neden aşıkını uydu rakibe,
Mahşer günü **Faik**, budur ol yare sualım!

İRTİHAL-İ NEDAMET, TALEB-İ GUFRAN-I RAHMET

Devr-i rihlattir gönül tehlil-ü tekbir eylesen
Afv-i gufran-ı hudayı celb-ü teshir eylesen

Bir huzur-i kalbile âmade ol gufranına
Son nefesde halikı tavhid-ü tavkir eylesen

Seyyiat-ı nefs-i bed fercamına bin tevbe kıl
Fevt-i firsat eyleme bir hüsn-i tedbir eylesen

Nafha-i ins-ü hudadan zevkiyab-ı feyz olup
Enfes-i âfakını anberle tatir eylesen

Neşe-i zevk-i civani geçti bir ruya gibi
Şimdi pir oldum o hoş ruyayı tabir eylesen

Nakd-i ömrü neyledin nefsinle gel yap bir hesap
Maceray-ı sergüzeştin resm-ü tasvir eylesen

Ne reva her kavl-ü filinden teberri eyleyüp
Kıl nedamet barigâh-ı hakda takrir eylesen

Fitnedir evlâd-ü malin olma meftun anlara
Olmadan rehzen sana tebid-ü tahkir eylesen

Geç taallükden bakadan nimet istersen eğer
Bir cihad et nefs-i bedgirdarı tedmir eylesen

Geç yeter geç hubb-i cahı mal-ü candan sen hemen
Masivadan tahtigâh-ı kalbi tathir eylesen

Fıtrat-ı insanı tekrim ettiler irfan ile
Remz-i keremnayı irfanınla tefsir eylesen

Çık yeter bu zulmet-i gaflette puyan olduğun
Nur-i imanınla kendin barı tenvir eylesen

Tair-i ruhum çıkınca lâne-i viraneden
Ravza-i lütfünde yarab âşıyangir eylesen

Bır şikeste bal-ü per duçar-ı bend-i masıyet
Dest-i rahmetle onu âzad-ü tamir eylesen

Gerçi **Faik**! cürmüme payan tasvir eylemem
Bahr-i altaf-ı hudayı birde takdir eylesen.

Muhakkak olan bir şey varsa, Faik Ef. nin daha bir çok güzel şiirleri vardır, bunu 23/Nisan/1920 de İstanbulda (Yeşil yaprak) muharriri Muhiddin Mekkiye yazdığı mektupda aynen şu satırlara tesadüf etmekle öğrenmiş bulunuyorum: «Acizane bir çok yeni eserlerim varsa da bunlar zat-ı irfanpenah-ı edibanelerinin samia-ı tahriranelerine iktiran şerefini ihraz edemediğinden nazarımda kıymetsizdir. İnşaallâh tevfik-ı hakla hayırlı bir sulh olur da mülk-i islâm huzur ve âram görürse tayy-i menna (4) ile hemen İstanbul'a geleceğim» diyor.

Müftü Faik Ef. aynı zamanda şiirleri kadar hicivde de o kadar ateşindi. Fakat hicviyeleri çok sert ve kırıcı olduğundan, bir çok kimselerin kalplerini kırmış ve etrafının hürmet ve sevgisini kaybetmişti.

Göz doktoru rahmetli Nazmi Aziz tarafından tertiplenen bir sünnet düğünü münasebetiyle yazdığı şu mısralar:

(4) Güçlükleri yenmek, dürmek, kısaltmak mânasına.

Yok şeriatte bizim böyle rivayet Nazmiya,
Şıra suyundan velime, sünnet-i İsamıdır?

Müslümanlar böyle etmez ayin-i hitan, (5)
Fahişe ilabı mırım adet-i tersamıdır? (6)

Her kimi etsen tedavi kör edersin lâcerem,
Sendeki lâf-ı liyakat bir kuru davamıdır?...

Kasım.1919

ve sonra Abdülhamit Hazmi Ef. nin maslûp Vali Abdülkadir için yazdığı bir kıtasına da:

Sen mi hicv ettin, Hemida vali Abdülkadiri?
Kahr ede Rabbım Taalâ sen gibi bir şairi,
Yokmuş elhak sende yahû hiss-i vicdandan eser,
Bam telin batsın .....

diye ağır bir hiciv ile şairin kalbini kırmıştır.

Sonra Faik Ef. Rahmetli Çöteli zade Halid beye çok çatmıştır ki, bunun hakkında yazdığı ağır hicviyeleri sıralıyorum.

Gâv-i mektep (7) kayip oldu nagihan
Buldular maslahda (8) postündan nişan
Mu be mu (9) tetkik-ü tahkik ettiler
Taki bulsunlar onu kimdir çalan?
Mir-i Halitmiş onu çalup satan

Halit beyin Umumi meclise âza seçilmesi üzerine:

Bir öküz çalmak ile meclise âza oldun
Bir eşek çal ki beyim Beldeye vali olasın
Şimdi düş ortaya sen ne bilirsen onu yap
Koca Halit bey daha âli olasın

---

(5) Sünnet düğünü.

(6) Hıristiyan adeti.

(7) İdadi mektebinin bir öküzü çalınmış, gûya bu öküzü Halit bey çaldırtmış.

(8) Maslah, Salhane = Mezbaha.

(9) Kılı-kılına.

Yine Halit beye, Hammal Hıdo dayı lisaniyle bir hicivi daha vardır. (10)

Yanıldım da size yanlış getürdüm
İki tenike kavurma ile kıyma

Kavurmayı satıp sen harçlık ettin
Kerem kıl da beyim kıymaya kıyma

Üzerinden bir az kazı da uydur
Sakın çokca kazıp altını oyma

Bana rahm et yetiş imdadıma sen
Yakamı Memının elinde koyma

Eğer mümkünse parayı da reddet
Bana acı âman şeytana uyma

Eğer kuttadan isen dağlara çık
Şehr içinde halkı böyle soyma

Faik Ef. nin Şair Hacı Hayriye de çatmış olduğunu şu mukabelesinden anlıyoruz. Çok uzun ve çok ağır yazılan bu cevaptan hatırımda kalan bir kaç mısra:

Tinet-i pakimizi bilmeyen adem yoktur
Elbet bana bin herze eylemez iras-i keder

İşte bir mısra-ı meşhûr mesel söylerler
Ne gelir vakvaka-i kurbağadan âbe zarer

Bir dahi hiciv deyu herzelere tevbeler et
Seni berbad-ü rezil etmeğe çekmem usrat... diyor.

---

(10) Elâzığda bir zat İstanbul'a gönderilmek üzere o zaman komisyonculuk eden Hacı Memının oğlu Halit Ef. ye Hammal Hıdo vasıtasiyle bir teneke kavurma, bir teneke de kıyma göndermiş.. Hammal bu tenekeleri yanlışlıkla Çötelizade Halit beyin evine götürmüş.. Halit bey de bu tenekeleri almış bir daha iade etmemiş.. bu şehirde şüyu bulunca Faik Ef. Hammal Hıdoyu yukarıdaki manzum arzuhalile Halit beye müracaat ettirmektedir.

Faik Ef. tarih düşürmede de yed-i tûlâ sahibiydi. Çorbacı zade Abiş Ef. nin mezar taşına yazdığı şu kitabeyi örnek veriyorum:

İbret alsun medfeninden zair-i sahip nazar
Mal-i haysiyet kazanmışdı bu zat-ı muteber

Bu mihengâh-i fenada gördüğü yoktur beka
Koydu hep mal-ü menalı etti dünyadan sefer

Her kesi tir-i ecel bir vechile mecruh eder
Varmıdır alemde hiç âzade-i kayd-i keder?

Sudmend olmaz sana evlad-ü mal-ü haşmetin
Rahmet-i mevlâya ancak mazhariyettir hüner

Azim-i rihlat olunca söyledim tarihini
Ruh-i Abdullâh Ef. ye ola cennet makar.

1341. H

Bu yazıların sonunda şu müfredi de elime geçti:

Vaki olmadadır her güzele dil mail,
Başkadır cazibe-i hüsn-ü dilârây-ı vatan.

Faik Ef. nin edebi hüviyetini tamamiyle meydana koymak için maelesef elimizde bu bir kaç parçadan başka bir şey yok...

Gerek rahmetli dedesi, gerekse babası Faik Ef. nin eserleri hakkında bilgi ve örnekler vermesi için, oğlu Hurrem Müftügile bir kaç mektup yazdım, ricada bulundum. Maelesef mektuplarıma cevap bile vermeğe tenezzül etmedi, Vebalı boynuna olsun. Ben de işte bu naçiz bildiklerimle kaldım.

Faik Ef. (?) tarihinde ölmüş ve Akyoldaki aile mezarlığına defnedilmistir.

ŞEYH MAHMUT EF.

45

Şeyh Mahmut Ef. Harputi İsmail Ef. namında bir zatın oğludur. Kendisi meşhur bir Âlim, Fazıl ve Salih olduğu gibi tekvada da çok ileride bir zattı. İmamet, Şart-i imamet, hükm-i imamet, kavaid-i imamet, usul-i imamet, usul-i vezaret, kavaid-i sipah ve cünd, ahkâm-ı sultaniyeden bahs eden (Eddüretülgarra fi nesayihil-mülûk velkuzzat velvüzera) namile bir eser telif ederek 1440 (844. H) de Mısır Sultanı Çakmağa hediye etmiştir. Bu eser 1609 (1018. H) tarihinde İstanbuli ibni Firûz Mehmet tarafından tercüme edildiğini ve bir nushasının da Tirede «İbnülmelik» kütüphanesinde mevcut olduğunu Bursalı Mehmet Tahir, osmanlı müellifleri nam eserinin 227 N. Sahifesinde yazar.

الدرة الغراء في نصايح الملوك والقضاة والوزراء

Yazı: 73 — Şeyh Mahmud Ef. nin neşrettiği bir kitabın ismi

Nerede ve hangi tarihde öldüğü belli değildir.

NAKİBÜLEŞRAF SEYYİD HACI HAFIZ MAHMUT Ef.

46

Hacı Hafız Mahmut Ef. nin ecdadının cenupdan geldikleri ve evlâd-ı Resuldan oldukları söylenirdi.

Harputun Zahriye mahallesinde oturan Hacı Hafız Mahmut Ef. ilk tahsilini bitirdikten sonra Zahriye medresesine kaydile Müftü Hacı Yunus Ef. nin rahle-i tedrisine girmiş ve icazetini de bu zattan aldıktan sonra münhal olan İshak Ağa medresesi müderrisliğine tayin edilerek burada tedrise başlamış ve bilhassa tefsirişerifdeki meharet ve kabiliyetiyle kendisini etrafına tanıtmış ve Nakibül-Eşraf (1) olmuştur. Bu arada bir çok talebe yetiştirmiş, icazet vermiştir. (Yakın vilâyetlerden şöhretini işiten bir Âlim mahza ilminin derecesini ölçmek maksadiyle en zeki talebelerinden birini nezdine alarak Harput'a gelmiş, Nakibüleşrafın medresesini sormuş ve doğruca medreseye gelerek dersine girmiştir. Hacı Hafız Mahmut Ef. talebesine (Kazı-ı Beyzavi) den ders takrir ediyormuş.. Bir talebe gibi dersi sonuna kadar dinlemiş, ders bitince, beyan-ı hoşâmedi yapıldıktan ve biraz sohbet edildikten sonra diğer âlimleri de ziyaret edeceğini söyleyerek müsade istediğinde: müsade ederim;

(1) Bir cemaatin ahvaline nezaret eden büyük zat.

fakat dolaştıktan sonra yine bana geleceksiniz ve benim misafirim olacaksınız, başka yerde kalmanızı kabul etmem demesi üzerine, söz verip dershaneden çıktıkda talebesi, tam sırasıydı, niçin bir sual cevap ile münazara kapısı açmadın demesi üzerine Hoca, cevaben: Güyaki (Kadı-i Beyzaviyi) kendisi telif etmiş de, şimdi de okutuyor, böyle bir zatla mübahasa olur mu? demiştir). 1878 (1295. H) tarihinde Harputda ölmüştür. Mezarı Meteris mezarlığında Kürtler külbesinde ve yolun sağ tarafındadır. Mehmet Ef. namında bir oğlu vardı.

NAKIP MEHMET EMIN Ef.

47/1

Nakip Mehmet Emin Ef. Seyyid Hacı Hafız Mahmut Ef. nin oğludur. Tahsile babasında başlamış ve Zahriye medresesinde Büyük Hacı Mehmet Ef. de ikmal ederek bu zattan icazet almıştır. Gerek ilmi, gerekse ullüvicenabı ile memleketin büyükleri arasında yer almıştı. Tarakcılardaki Çötelizade Hacı İshak ağa tarafından yaptırılan İshak Ağa medresesinin müderrisiydi. Aynı zamanda onu 1880 (1296. H) tarihinde Mamuretülaziz ziraat meclisi âzâlığında görmekteyiz. Sonra Müftü Beyzâde Hacı Mehmet Nuri ve Müftü Faik Ef. lerin zamanında ise Nakiplik etmekteydi. O zaman Nakipler de müftüler gibi vilâyet idare meclislerinin tabiî âzâlarıydılar.

Ben bu zâtı iyi hatırlıyorum. Kendisi uzun boylu, zayıfca, çok temiz giyer, zarif ve kibar bir zattı. 60 yaşlarında kadar vardı. Al bir Arap kısrağına biner, Vilâyet merkezine iner çıkardı. Ayni zamanda rütbe sahibiydi, resmî günlere sırmalı elbiseleriyle iştirâk ettiğini de görürdük. Kış günlerinde ise başına yeşil sarık sarardı. Doğum ölüm tarihlerini tesbit edemedim. Fehmi ve Zeki namlarında iki oğlu vardı. Ölümünden sonra küçük oğlu Zeki 1907 (1323. R) tarihinde ve vali Halil bey zamanında Nakibül-Eşraf kaymakalığına tâyin edildi (1). Zekinin icazetli olmaksızın Nakibül-Eşraf kaymakamlığına tâyinini, Hacı Hayri bey hoş görmemiş olacak ki, o sıralarda yazdığı (Mersiye-i der hekkı bakara) sının alt kısımlarında hiciv yollu:

Şu fena taliime bak ki, nakip oldu Zeki
Bir inek öldü bana kalmadı bir yük tezeği. (2)

diye Zekiye dokunmuştu.

(1) 1325. H. tarihli Mamuretül-Aziz salnamesi, İstanbul belediye kütüphanesi, N. 24/8.

(2) Yukarıda E. harfi Hacı Hayri biyografisi, s. 200.

MÜFTÜ MAMUT NEDİM Ef.
SAĞIR MÜFTÜ

48

Müftü Mahmut Nedim Ef. Harput ulemasından Hacı Hasan Ef. nâmında bir Âlimin oğludur. Hacı Hasan Ef. hakkında ne torunları, ne de biz Harputlular iyi bir bilgiye maalesef sahip değiliz. Yalnız 1786 (1200. H) tarihinde Harputda öldüğü tetkik ve tesbit edilebilmiştir.

Müftü Mahmut Nedim Ef. ye gelince, tahsilini babası Hacı Hasan Ef. den yaptığına ve yine babasından icazet aldığına ve bu çağlarda ise takribi 24 - 25 yaşlarında bulunmasına göre (1761 (1175 H.) tarihlerinde doğduğu tahmin edilmektedir. Sonra ilm-ü fazliyle şöhret bulan bu zat Çöteli beylerinden Hacı İsmail bey tarafından inşa ve vakf edilmiş olan (Tevfikiye) medresesi müderrisliğine tâyin edilmiş ve bu medresede uzun yıllar ders okutmuş, talebe yetiştirmiş ve bir kaç defa da icazet vermiştir.

Bu müderrisliği esnasında geçirdiği bir hastalıktan sonra sağır olmuş, buna rağmen halkın isteği ve o zamanki hükûmetin de takdir ve tensibi üzerine Harput Müftülüğüne tâyin edilmiştir. İşte bu sebeple biz gözümüzü hayata açtık açalı bu aileye «Sağır Müftügil» derlerdi.

Harput Âlimleri ve büyükleri arasında şöhret kazanmış olan ve halk tarafından da sevilen bu Müftü, meslekinin ve mevkiinin ne kadar ehli idiyse o nisbette de yurtsever, fedakâr ve cesur bir zattı. Sultan Mecit devri.. Rusların Tuna boylarında ve Anadoluda Kars bölgesinde topraklarımıza saldırmaya başlamalariyle harp açılmıştı. 1853 (1269. H)

Sağır Müftü, aynı zamanda Halvetiye tarikatının meşhur simalarından bulunması dolayısiyle mensuplarından ve sonra yurtsever Harputlulardan 300 kişi ile, bu harbe, atlarıyla, cephaneleri ve bizzat kendi şahsî paralariyle gönüllü olark iştirak eden bu topluluğun başında bulunuyordu .Dolu dizgin harp alânına yetiştiler, orduya öncülük ederek büyük hizmetler gördüler. Bu doksanlık Müftü, bizzat Moskoflarla savaşırken hastalandı ve Erzurum'a getirilerek orada öldü 1854 (1270. H) Mezarı Erzurum köşkündedir. Bu 300 kişiden ancak otuz kadarı ana yurda dönebilmişlerdi. Bunların arasından Kavaf Hoca, Haddat Hacı Ahmet ve Büyük Ağa nâmiyle mâruf Bedik oğlu Mehmet Ağa Müftünün harp menkıbelerini ve gösterdiği şecaat ve besaleti söyler durur ve göz yaşlarını saklıyamazlarmış...

Sadettin ve Hasan Hicabi Ef. namlarında iki oğlu vardı.

HOCA SADETTİN Ef.

49/1

Hoca Sadettin Ef. Sağır müftünün büyük oğludur. 1825 (1240. H) tarihinde Harputda doğmuştur. Tahsilini babasında yapmış ve ilmî icazetini de yine babasından almıştır. Babasının ölümünden sonra Tevfikiye medresesine müderris tâyin edilmiş ve uzun zaman bu vazifede çalışmıştır. Kendisi zarif ve kibar bir zattı. 1884 (1300 R.) tarihnde ölmüş ve Dağkapısında Dua dağındaki aile mezarlığına defin edilmiştir. İrfan Ef. nâmında bir oğlu vardı.

HOCA HASAN HICABİ Ef.

50/2

Hasan Hicabi Ef. Sağır Müftünün ikinci oğludur. Babasının Erzurumda ölümünden kırk gün sonra dünyaya gelen bu zat da ilmiyeye intisap ile muhtelif medreselere girip çıkmış Beyzade Hacı Ali ve Hacı Abdülhamit Ef. den ders görmüş icazet almış ise de bu icazeti kimlerden aldığı hakkında doğru bir bilgi elde edemedim. Sonraları babasının ve büyük kardeşi Sadettin Ef. nin mütevelli ve müderrisi oldukları (Tevfikiye) medresesine müderris tâyin edilmiş ve fakat bu devir, medreselerin tam inhitat yıllarına rastlamıştır. Biz yetişdik, gerçi medresenin önünde beş on molla daima görürdük, bunlar, diğer medrelerde olduğu gibi askerden yakayı kurtarmak için medresede yatıp kalkarlardı, fakat maalesef ciddî olark ders görmezlerdi. Hasan Hicabi Ef. bu müderrisliği ile beraber Reji idaresinde memuriyet vermiş, Harput Belediye ve İdare meclisi âzâlıklarında da bulunmuştur.

1917 (1333 R.) Haziran ayı içerisinde «63» yaşında olduğu halde ölmüştür. Salih, Lütfü ve Mahmut Nedim namlarında üç oğlu vardır. Salih, ocak 1959 tarihinde ölmüştür.

KADI MECDÜDDİN-İ HARPUTİ

51

Mecdüddin-i Harputî namiyle mâruf bu zat, bilhassa devrin sayılı hadis ve tefsir Âlimlerinden olup 1235 (633. H) tarihinde Harputda doğmuş ve Selçukiler devrinde yetişmiştir. Peygamber neslinden geldiği tevatüren söylenmekte imiş. Bu bakımdan Harputda fazileti ile tanınmış mevki sahibi ve aynı zamanda büyük bir servete de sahipmiş.

Selçukilerden III. üncü ALÂADDİN KEYKUBAD 1297 (697. H) tarihinde saltanata geçtikten sonra Diyarbakır bölgesinde bulunuyordu. O sırada ikinci Suriye seferinden mağlûp ve perişan bir halde dönen Moğol hükümdarlarından «Gazan Han» ı sâdık bir dost ve tabi gibi karşıladı, bundan çok memnun kalan «Gazan Han», Alâaddine Erzurumdan Antalyaya ve Diyarbekirden Sinob'a kadar olan memleketlerin fermanını verdi.

Alâaddin, bu fermanı alınca Resülaynden dönüşünde Harput'a da uğradı, bu uğrayışında Kadı Mecdüddin, Alâaddinin başda gelen zâlim ve hak tanımayan emîrlerinden Şerafeddin Hamza (1) ile bunun hemalarının zulmüne uğradı, parasını almak için onu dövmelerine ve akla gelmez eza ve cefa etmelerine seyirci kalan Alâaddin, sonraları bu haksızlıkla beraber, Mecdüddinin mânen kuvvetli olduğunu anlayınca nedamet ederek özür dilemiş ve kusurlarını itiraf ile affını istemiş ise de, ağır tahkir ve cefaya mâruz kalan Mecdüddinin gönlünü kazanamadan Harputdan ayrılmış ve sonunda hakikaten emîrleriyle birlikte felâkete uğramışlar ve yaptıklarının cezasını kat kat çekmişlerdir.

Mecdüddin, 1330/1331 (731. H) tarihinde Harputda ölmüş ve Ulucami mezarlığına defnedildiği mezar taşından öğrenilmiştir.

---

(1) Şerafeddin Hamze ile Nasıruddin Muhammed, Gazan Hanın emri üzerine Rum ülkesi orduları kumandanı ve umumi valisi «Abuşka Noyan» tarafından Yabanlı yaylâda öldürüldüler, bunu gören Keykubad, korkusundan Konyaya kaçarken Ürküp mağaralarında yakalanarak Hnın huzuruna getirildi, dövüldü, Tebriz'e gönderilerek idama mahkûm edildi ve sonra karısı Helâgûnun kızının tavassutu ile ölüm cezası, dayak ve hapse çevrildi ve sonra Isfahanda kendi adamlarından birinin kurşuniyle öldürüldü. İbrahim Kafesoğlu, İslâm Ansiklopedisi, sayı, 63, s. 662 - 663.

MUSTAFA FAİK Ef.

52 EMİN HAFIZGİLLER

Mustafa Faik Ef. en az üç asra yakın zamandanberi Harputda yaşıyan yerli ve asil bir aileye mensuptur. Harputî Abdullâh Ef. nin oğludur. Bu aileye Emin Hafızgiller denilirdi. Rahmetli hocamız Hacı Tevfik Ef. nin de amcasıdır. 1807 (1222. R) tarihinde Harputda doğmuş, ilk tahsilini yaptıktan sonra medrese tahsiline geçmiş ve Dagıstanlı Hoca Mehmet Ef. den ders görerek ve icazet alarak 1835 (1250. R) tarihinde tahsilini ikmal için İstanbul'a gelmiştir. İstanbulda Maşihat fetvahanesinde çalışmış ve bir taraftan da Fatih medreselerinde yüksek âlimlerden ders görmüştür. Bir kaç sene içerisinde ilmin yüksek mertebelerine erişmiş olduğunu o zaman Ruscuk meclis-i hükkâm riyasetine tâyin edildiğinden ve sonra da İstanbul'da Mekke Mollası bulunmasından anlıyoruz.

1871 (1288. H) tarihinde Ruscukdan döndükten sonra İstanbulda Mecelle cemiyeti âzâlığında bulunduğu sıralarda 1888 (1304. R) tarihinde ölmüştür. Eyüp Sultanda medfun ise de mezar taşı bulunamamıştır. Dört oğlu vardı Ahmet Arifî bey, Mehmet Rıfat Ef. Ahmet Reşit Ef. ve Ahmet Emin pa[illegible].

AHMET ARİFÎ BEY

Ahmet Arifi bey, Emin Hafızgillerden meşhur Mekke Mollası Mustafa Faik Ef. nin oğludur. 1853 (1269. H) tarihinde İstanbulda doğmuştur. İlk tahsile Istanbulda başlamış, sonra Ruscuk Rüşdiye mektebinde okuyarak şehadetname almış, babasının emir ve irşadiyle hususî ders de görmüştür. 1866 da henüz on üç yaşında iken mülâzemetle Tuna vilâyeti mektubî kalemine girmiş, babasının, İstanbul'a nakli münasebetiyle, beraberinde gelerek 1871 de Bab-ı Âliye intisap ile kademe kademe yükselmiş ve 1873 yılı ortalarında Edirne vilâyeti meclis-i idare kalemine tâyin edilerek Edirneye gitmiştir. Bu vazifede bir buçuk sene kadar ça-

lışdıktan sonra 1875 yılı başlarında vilâyet mektubi kalemi müsevvitliğine alınmıştır. 1877 ortalarında resmî (Suriye Gazetesi) muharrirliğine tâyin ve bir buçuk sene hizmetten sonra Mekke bidayet ve istinaf mahkemesi baş kitabetine getirilmiş ise de adlî teşkilâtın icrasından vaz geçildiği için Mekke'ye gidememşitir. 1879 da Şam aşar baş kâtipliğine tâyin edilerek altı ay hizmetten sonra bu müdürlüğün lâğvı üzerine Suriye mektubî kalemi mümeyyizliğine alınmış ve bu vazifede bir buçuk sene çalıştıktan sonra 1881 de istifa ederek İstanbul'a dönmüştür. Bu dönüşünde Dahiliye Nezareti mektubî kaleminde vazife almış ve üç sene çalıştıktan sonra 1884 yılı iptidasında meclis-i maarif âzâlığına tâyin edilmiş ve rütbesi de ulâ sınıf-ı sanisine yükseltilmiştir. 1877 ortalarında ise Encümen-i teftiş ve muayene reisliğine terfi ve üçüncü rütbeden mecidi nişaniyle taltif edilmiştir.

Ahmet Arifî bey, bu vazifeden 1888 (1306. H) de matbuat müdürlüğüne geçerek dört sene nadar çalışmış ve bu arada (Takvim-i vekayi) in idaresi de ilâve-i memuriyet olarak kendisine verilmiştir. 1892 (1309. H) da bir tamim hatası yüzünden gazetenin kapanmasiyle matbuat müdürlüğünden ayrılmıştır.

Bu tarihden sonra Burdur, Mersin ve Kırşehir mutasarrıflıklarında bulunmuş 1895 de memuriyetten ayrılarak İstanbul'a gelmiş ve 1896 tarihinden 1902 tarihine kadar Kosova, Manastır, Yanya ve İşkodra vilâyetleri mülkiye müfettişliklerinde bulunmuştur. Memuriyetinin lâğvı üzerine İstanbul'a dönmüş 1903 tarihinden 1906 tarihine kadar da Havran, Akka, Maan mutasarrıflıklarında bulunduktan sonra Kayseri mutasarrıflığına tâyin edilmiş ve bu vazifede iken 1908 meşrûtiyetinin ilânı sıralarında henüz genç denilebilecek bir yaşda kalbden ölerek Kayseride (Zeynelabidin) türbesi civarına defnedilmiştir.

Ahmet Arifî bey, türkçeden başka arapça, farsça lisanlarına vâkıf olduğu gibi Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Rumca lisanlarını da bilir ve Arap lisaniyle şiirler de yazmıştır. Şiirlerinden maalesef bir nümune elde edemedim.

Arapça (Suriye gazetesi) muharrirliğini yapması da Arabideki vukufunu bize göstermektedir. Ahmet Arifî bey, bir aralık Vassaf ve Fuad adlı iki arkadaşiyle (Muktetafat-ı Muhadderat) adlı bir mecmua tesis ederek bu mecmuadan ancak yedi nüsha çıkarabilmişlerdir.

Sarf-ı Fransevi adlı eseriyle (Tenbeller ve Tiyatrocular Muaşakası) adlı iki romanı da Fransızcadan Türkçeye tercüme etmiştir.

Ahmet Arifî bey, bu yüksek bilgisiyle beraber çok değerli bir hattatdı. Kayınbabası meşhur talik hattatı Evkâf Nezareti meclisi idare reisi İzzet beyden yazı meşk etmişti.

Aynı zamanda bir musiki üstâdiydi, el ve ağız sazlarının hemen

hepsini büyük bir meharetle çaldığı gibi bir çok da beste ve güfteleri vardır.

Bilse bir kere ol şûh hal-i perişânımızı
Rahm edüp yakmaz idi o derece canımızı.

güftesinin rast makamındaki bestesi onundur.

Bütün ömrü boyunca sessiz sedâsız çalışmış zekî, dürüst ve namuslu bir hemşehrimizdi. Mersin ve Kırşehirde mutasarrıf bulunduğu sıralarda bir çok âsar-ı umran vücuda getirdiği gibi bilhassa yüzlerce sene hamamdan mahrum olan Kırşehirde bir hamam, bir kazhane ve bir memleket saati gibi eserler bırakmıştır.

Üç oğlu vardı, bunlardan Lütfullâh ölmüş, ikinci oğlu Doktor Cemaleddin bey Sağlık Bakanlığında mütahassıs olarak vazifede ve küçük oğlu Faruk bey ise İstanbul Sıhhıye Müdürlüğünde birinci mümeyyizdir, Faruk bey o kadar samimî ve dedelerinin memleketi olan Harput'a o kadar bağlıdır ki, bana yazdığı bir mektupda teşebbüsümü memnunlukla karşıladığı gibi ruhan daima Harputluyum ve Harputlu kalacağım diye memleketine ve hemşehrilerine karşı asil duygularını ifade etmektedir.

MEHMET RIFAT Ef.

54/2

Mehmet Rıfat Ef. Emin Hafızgiller ailesinden olup Mekke Mollası Mustafa Faik Ef. nin ikinci oğludur. 1855 (1271. R) tarihinde İstanbulda doğmuştur. Babasında ve sonra da Fatih medreselerinde tahsil gördükten sonra Medresetülkuzata girmiş ve 1877 (1297. H) tarihinde neşet etmiştir. Evvelâ Yozgat, sonra sırasiyle Gümüşhane, Uşak, Gümülcine,, İsparta, Kastamonu, Ankara, Mekke ve Yemende kadı olarak memuriyette bulunmuş kibar, fâzıl bir zat imiş. 1900 (1318. H) tarihinde Harameyn-i muhterameyn pâyeliği rütbesine nail olmuştu.

En son Hüdavendigâr (Bursa) merkez naibi iken 1915 (1331. R) de ölmüştür. Mezarı Bursada Emir Gazi camii yanında ve minarenin hemen dibindedir. Bir oğlu, dört kızı vardı. Oğlu Mekki, Mehmet Rıfat Ef. Mekkede iken doğmuş ve ismi Mekkeye izafeten Mekki konulmuş ise de çok yaşamamış, ölmüştür.

AHMET EMİN PAŞA

55/3

Ahmet Emin Paşa, Harputda Emin Hafızgiller ailesine mensup olup Mekke Mollası Mustafa Faik Ef. nin dördüncü oğludur. 1863 (1279. R) tarihinde İstanbulda doğmuştur. Tahsilini askerî mekteplerde yapmış, 1885 (1301. R) de Harbiye mektebinden mezun olarak 22 yaşında orduya katılmıştır. İktidar, ahlâk ve dürüstliğiyle binbaşı olarak 1894 (1310. R) da Tahran ataşemiliterliğine tâyin edildi, bu tarihten sonra muhtelif ve mühim mevkilerde vazife görerek 1907 (1323. R) de General oldu. 1913 (1329. R) tarihine kadar Şam, Adana havalisinde fırka kumandanlığı yaptı, aynı tarihde emekliye ayrılarak İstanbul'a geldi. Birinci Cihan Harbi sırasında 1916 (1332. R) de tekrar ordu hizmetine alınarak İstanbulda Askerî Divan-ı temyiz âzâlığında bulundu. Bu vazifesi iki yıl kadar devam etti, sonra ordudan ayrılarak 1918 (1334. R) de Mühendishanei-

Resim: 74 — Ahmed Emin Paşa
(Emin Hafızgillerden)

berri-i humayun resim hocalığına tâyin edildi. Çok iyi resim yapardı, yağlı ve sulu boya kıymetli tabloları vardır. Mühendishaneden ayrıldıktan sonra sivil ve askeri mekteplerde yine resim ve coğrafya öğretmenliklerinde bulundu ve en nihayet 1941 (1357. R) tarihinde Şişlideki evinde ölerek Asrî mezarlıkdaki ebedi medfenine gömüldü. Faik, Tarık, Muammer adlarında üç oğlu ve Bedia adında bir kızı vardı. Tarık çocuk iken, Faik ise genç yaşında ölmüşlerdir. Muammer bey sağdır. Aile, Kunter soyadı almıştır. Muammer bey, Merkez Bankasında vazifelidir. Bu notları Muammer beyin kızı ve paşanın sevgili torunu Gül hanım vermiştir.

AHMET FEHMİ Ef.

56/4

Ahmet Fehmi Ef. Emin Hafızgillerden Harputî Abdullâh Ef. nin ikinci oğlu ve rahmetli hocam Hacı Tevfik Ef. nin de babasıdır. 1810 (1225. H) tarihinde Harputda doğmuş, tahsile Harputda başlamış ve Dağıstanlı hoca ile Dellâl zadeden ders görmüş ve Dağıstanlıdan icazet almıştır. Bir aralık İstanbul'a gelerek kendisi de ders okutmuş ve icazet vermiştir. 1894 (24. Şevval. 1312) tarihinde Haremeyn-i Muhtaremeyin pâyelusu rütbesine nail olarak Medine-i Münevvere kadılığına tâyin edilmiş ve hayli zaman burada kaldıktan sonra Harput'a dönmüştür. İhtiyarlığında gözleri görmez olmuş, en küçük oğlu Ahmet Cevdet elinden tutarak Sarahatun camiine götürür, getirirmiş...

İlmiyle beraber zühd-ü takva sahibi bir zatmış.. 1898 (1316. H) tarihinde Harputda ölmüş ve Beyzade Hacı Ali Rıza Ef. nin mezarı civarındaki aile mezarlığına defnedilmiştir.

HACI TEVFİK RIFKI Ef.

57/5

Hacı Tevfik Rıfkı Ef. de Emin Hafızgillerden Ahmet Fehmi Ef. ile bu zâtın üçüncü karısı Uzun Hasan neslinden Ahmet Halifenin 1830 (1245. R) doğumlu kızından 1863 (1280. H) tarihinde doğmuştur. İlk tahsilini bitirdikten sonra medrese tahsiline geçmiş, Harputun ileri gelen Âlimlerinden ve bilhassa Beyzade Hacı Ali Rıza Ef. den ders görmüş ve icazet almıştır. Bu tahsili sırasında Arapça lisan ve kavaidine hakkiyle vâkıf olmuş ve sonra kendini dinî ve islâmî felsefeye vermiştir. Çalışma ve tetebbularını hep bu yola hasrederek sonunda nakşibendi tarikatinin mühim simaları arasına girmiş ve mevki tutmuştur. Hacı Tevfik Ef. tasavvufda Palulu Şeyh Mahmut Saminiden inabe aldığı gibi Beyzade Şeyh Hacı Ali Ef. Beyzadenin ölümünden sonra İmam Hacı Osman Bedreddin Ef. ve hattâ Davut oğlu Alay Müftüsü Hacı Said Ef. ile de çalışmıştır. Tasavvufda bu kadr ilerleme kaydeden Hacı Tevfik Ef. muallimliği, müderrisliğe tercih ederek Mamuretülaziz mülkiye idadisinin ilk

kuruluşunda bu mektebe arabî, mantık ve din dersleri hocalığına tâyin edilmiş ve binlerce talebe yetiştirmiştir.

O fazilet ve insanlığın en yüksek mertebesine ulaşmış mukaddes bir varlıkdı, ömrü boyunca hiç kimsenin kalbini kırmamış, hiç bir kimseye hiddetle değil, yüksek sesle dahi hitap etmemiş, karşısına çıkanları daima tebessümle, sükûnetle karşılamıştır. Ona Harputda karıncayı incitmeyen hoca derlerdi.

Resim: 75 — Hacı Tevfik Ef. (Eminhafızgillerden)

Mülkiye idadisinde ben de, kendisinden ders aldım, feyz aldım.. onun dersine daima ürpertici bir korku içinde son derece terbiyeli olarak girer, çıkardık. O, hiç kimseyi döğmezdi, fena söz de söylemezdi, bağırmazdı çağırmazdı... Böyle olmasına rağmen sınıfda çıt yoktu, sınıfda gürültü olmayınca da dersinden hepimiz istifade ederdik. Onun ancak bir cezası vardı münasebetsiz, azgın ve bilhassa kirli talebeyi kapı dışarı etmek.. Son zamanlarda emekliye ayrılmış, Harputun yıkılış ve çöküşüne bizzat şâhit olmuş ve nihayet teessürler içinde o da diğer hemşehriler gibi Elâzığ'a inmeğe mecbur kalmıştı. Elâzığda bulunduğu müddetçe ve yaşı da doksana vardığı halde şuuru, hâfızası, sıhhati bozulmamış, Hacı İzzet Paşa camiinde haftanım nuayyen günlerinde vaz-ü nasihat ederek halkı irşada çalışmıştır. Elâzığın büyüğü, küçüğü, bütün halkı Hacı Tevfik Ef. ye karşı büyük bir sevgi ve saygı ile bağlıdırlar.

Ölümünden beş altı ay evvel dışarı çıkamayacak derecde hastalanmış ve nihayet 15/Temmuz/1951 tarihinde doksan yaşında olduğu halde hakkın rahmetine kavuşmuştur. Cenazesi, büyük bir halk kütlesinin elleri üstünde Harput'a çıkarılarak Beyzadenin mezarı yakınında ve yolun solundaki aile mezarlığına defnedilmiştir.

O büyük ölüye, memleket halkının ve bilhassa gençliğin nasıl bir ciddiyet ve samimiyetle bağlı olduklarını, ölümünden sonra Turan gazetesinde Cenani Ertuğrulun yazdığı şu satırlar isbat ve ifâde etmektedir (1) Aziz arkadaşım Ömer Naimi Efendigil de mezar taşı için şu kitabeyi yazmıştır:

Yurdun aziz hocası Hacı Tevfik Ef.
Göçdü cihandan eyvah Hacı Tevfik Ef.

İlm-i ledünle zahir toplandı sinesinde
Son ilmi aldı gitti Hacı Tevfik Ef.

Ahâk-ı fazileyle herkes tanırdı zâtın
Ahlâfe örnek olsun Hacı Tevfik Ef.

Tarih-i rihlatin yazdı Ömer Naimi
«Yarabbi yarın olsun Hacı Tevfik Ef.»

1370. H

Kendisi uzun boylu, zayıf, çiçek bozuğu yüzünde daima ve daima mûnis ve şefkatli nazarlariyle karşısındakileri kendine çeken mânevî bir kuvvete sahipti. Fuad, Mahmut adlarında iki oğlu vardı, Fuad zannedersem 1929 veya 1930 tarihlerinde Ankarada öldü. Mahmut ise bugün Elâzığda ticaretle meşguldür.

---

(1) O Hacı Tevfik Ef. ki ilm-ü irfan müessesesinin bütün teferruatını nefsinde toplamış, insan kuvvet ve kudretinin üstünde ve senelerce bu müessesenin rehberi olarak zekâ, fikir, ilim menbalarından aldığı kuvveti nefsinin en haris arzularından âzâde kılarak çalışmış, islâm kaidelerine ve nesillerine örnek olacak bir eser ve bir mevcudiyet bırakarak ebediyete intikal etmiştir.

Ömrünü, ilm-ü irfan müessesesi yolunda ve dini vecibe'erin muvacehesinde geçiren bir kıymetin, bu acı kaybı karşısında bütün Elâz'ğlıların duyduğu hudutsuz teessür çok büyüktür. Bu aziz ölünün mukaddes naşı önünde hürmet ve tazimle eğilirken bu büyük islâm rehberine Tanrıdan rahmet ve mağfiret dilemeği en büyük vazife sayarız.

AHMET CEVDET BEY

58/6

Mühendis Ahmet Cevdet bey, Emin Hafızgillerden Ahmet Fehmi Ef. nin dört oğlundan en küçüğüdür. 1874 (1290. R) tarihinde Harputda doğmuştur. Hacı Tevfik Ef. ile ana baba bir kardeşdirler. Anaları Uzun Hasan neslinden Ahmet Halife nâmında bir zâtın kızı olup yüz sene yaşamıştır. İlk ve orta tahsilini Harputda yaptıktan sonra yüksek tahsili için İstanbul'a gelmiş ve Mühendishaneye girmeğe muvaffak ve çalışkanlığı ile sınıfının ikincisi olarak 1898 (1314. R) tarihinde mezun olmuştur. Mühendis olur olmaz kasaba demir yolu şef muavinliğine tâyin edilerek işe başlamış ve sırasiyle hayatı boyunca şu vazife ve işlerde bulunmuştur. Kasaba hattından sonra Hicaz demiryolu hattına tâyin edilerek uzun zaman Hayfada kalmış ve bu vazifede kalbi rahatsızlandığından Ankara-Sivas ve sonra da Samsun-Sivas demiryolu istikşafına memur edilmiş ve bu vazifelerde insan gücünün üstünde geceli gündüzlü çalışarak ehliyet ve liyakat göstermiştir. Bu başarılarına mükâfaten Samsun - Sivas hattı fen heyeti müdürlüğüne terfi ettirilmiştir. Bu vazifede iken kendisine İstanbul Şehremaneti fen heyeti müdür muavinliği teklif edilince kabul etmiş ve İstanbul'a gelmiştir.

Buradan Ankara - Erzurum hattı fen heyeti müdürlüğüne tâyin edilerek 1919 (1335. R) yılı birinci cihan harbi mütarekesine kadar bu vazifede çalışmış ve başarılar göstermiştir.

Kalbinin sıkışdırması yüzünden istifa ederek tekrar İstanbul'a gelmiş ve mütareke müddetince Kasımpaşa deresinin islâhını üzerine alan mütaahhit Süleyman Sırrı beyle çalışmıştır. Süleyman Sırrı bey Nafia Vekili olunca Cevdet beyi hemen demiryollar inşaat ve işletme umum müdürlüğüne almıştır. Namus ve istikametiyle şöhret alan Cevdet bey, bu vazifede de feragat ve ciddiyetle çalışmış, memlekete faydalı olmuş, Süleyman Sırrı beyin ölümü üzerine istifa ederek İstanbul'a dönmüştür.

Vazifeden ayrıldığını haber alan Kütahya - Tavşancıl demiryolu inşaatını teahhüt eden (Jülyüs - Berger) şirketinin müracaati üzerine bu şirkete fen müşaviri olarak geçmiştir. Burada da bir müddet çalıştıktan sonra, yine rahatsızlığı yüzünden tekrar İstanbul'a dönmek zorunda kal-

mış, İstanbul'a gelince de Umumî Meclis âzâlığına seçilerek bilhassa İstanbulun mühim bayındırlık işlerinde faydalı olmuş. büyük yardımları ve hizmetleri sabketmiştir.

Bu vazifeden sonra İstanbul Belediyesi Sular İdaresi mürakıplığına tâyin edilmişti. Ben kendisini bu vazifede iken tanıdım. Asil, temiz ve çok samimî bir hemşehrimizdi.

Son zamanlarda kalbinin rahatsızlığı arttı ve evinden çıkamaz oldu. Nihayet 1949 yılında Beşiktaşta Serencebey yokuşu Çitlenbik sokağındaki evinde öldü. Sekiz evlât babasıdır. Bunlar hakkında aile tarihinde mufassal bilgi verilecektir.

HOCA MUSTAFA Ef.

59 HERSENKLİ

Bu zat, Harputun (Hersenkli) köyü halkından İsmail Çavuş nâmında bir zâtın oğludur. Tahsile Harputda Kâmil Paşa medresesinde başladığı ve sonra İstanbul'a gelerek Fatih medreselerinde tahsilini ikmal ile ders vekili meşhur Asım Ef. den icazet-i ilmiye almıştır. Harputlularca, Hersenkli Hoca nâmiyle mârufdur.

«Mustafa Ef. Hamzazade Naip Ef. medresesi müderrislerinden olup İstanbul rüusunun hareket hariç derecesini 1903 (1321. H) tarihinde almış ve sonra huzur (1) hocalığına kadar yükselmiş, Fıkıhda bilhassa behresi olduğundan kısm-ı âli (Usul-ı Fıkıh) müderrisliği de yapmıştır. (2)

Kendisi Süleymaniyede otururdu, son senelerde çok ihtiyarlamıştı, 1945 tarihinde öldü.

---

(1)Padişahın huzurunda, vaz eden ve bu vaz esnasında sorulan sualleri ilmî bakımdan cevaplandıran.

(2) (1915 - 1334 .H) tarihli İlmiye Salnamesi, s. 118.

HAFIZ MEHMET NACİ Ef.

ÇEMİŞGEZEKLİ ZADE

60

Hafız Mehmet Naci Ef. nin ecdadının büyük göçlerde 20 - 30 hanelik bir toplulukla Çemişgezek'e geldikleri ve burada uzun zaman yaşadıkları, kendilerine (Tetevüz Oğulları. denildiği ve sonra bu aileden Hafız Mehmet Naci Ef. üvey kardeşlerinden birisi ile Çemişgezekten Harput'a gelmeleriyle Çemişgezekli zâdeler lâkabını almışlardır. Tahmini bir hesaba göre doğum tarihi de 1796 (1211. H) yılına rastlamaktadır.

Hafız Mehmet Naci Ef. münevver ve ilim âşıkı bir zat olduğundan Harput gibi bir ilim merkezini seçerek buraya gelip yerleşmiş, Harput Âlimlerinden çok istifade etmiş, az zamanda buranın kalbur üstü âlimleri arasına geçebilmiştir. Yenişehir mutasarrıfı iken Mâbeyinden telgrafla İstanbul'a istenilen ve 1830 (1245. H) tarihlerinde Kürdistan islâhatı için kendisine fevkalâde komiserlik verilerek Diyarbekir ve Mamuretülaziz'e gönderilen Mesnevî şarih ve mütercimi Abidin Paşaya ve sonra 1839 (1254. R) yılları sırasında Nizip muharebesi kumandanlarından Hafız Paşaya intisabı da bunu göstermektedir.

Hafız Mehmet Naci Ef. her bakımdan bilgili ve fikirlerinden istifade edilen bir şahsiyetti. Ölümünde, Harput'un meşhur Âlim ve Fâzılı Hacı Abdülhamit Ef. nin mezar taşı için yazdığı aşağıdaki kitabeden de anlıyoruz ki, Hafız Mehmet Naci Ef. ilim itibariyle Harputda büyük bir mevki tutmuştur. Bu suretle namlı âlimlerden olduğu gibi aynı zamanda meşhur bir hattat olup çok kıymetli ve nâdide yazıları varmış... Bunlardan bir kaç yaprak kur'an yazıları teberrüken torunları nezdinde hıfzedilmektedir. Mehmet Naci Ef. aynı zamanda bir «Üstürlab» (1) la semt-i re's tâyininde ve ilm-i heyette kıymetli bir mütahassıs olduğu da tevatüren söylenmekteydi.

---

(1) Eski zamanlarda güneşin irtifaını alıp vakıtları tâyin etmek için kullanılan bir nevi rasat âleti. Meraklılar, İstanbu'da Bayezitde Belediye kütüphanesine girip bahçeden okuma salonuna giderken hemen sol kol üzerinde mermer taş üstünde bu âleti ve taksimatını görebilirler.

Mehmet Naci Ef. 1865 (1282. H) tarihinde Harputda ölmüştür. Mezar taşındaki kitabe aynendir:

Cümle-i Danişveran-ı (2) belde-i Harputdan
Âh kim! Naci Ef. eyledi terk-i hayat
Siyyema (3) ser defter-i ehl-i kalemdi şüphesiz
? merk (4) ile hakketi zaman-ı bir sebat
Sebzezar-i rûh rahat eylesün hak Mezcaın (5)
Ebr-i (6) rahmetle mezar üzre bittikce nebat
Hasretiyle söyledim tarih-i tam-ı rihletin
Bulmadı Naci Ef. mevtten hey vah necat.

92 + 64 + 145 + 500 + 27 + 404 = 1282

Son tetkiklerim sırasında, Naci Ef. ve evlâtları hakkında şöyle bir irade-i seniye kaydine tesadüf ettim; aileyi alâkalandıran bu satırları aynen yazıyorum:

(Harput ulemasından olup kayd-i hayat şartiyle şehriye yüz elli kuruş maaşa mutasarrıf olan Naci Ef. 4. Ağustos. 1281 günü vefat ettiğinden mumaileyhin kebir mahdumları Mustafa ve Abdurrahim Ef. lerle sağir mahdumları Mahmut, Asım, ve Ömer'e tahsisi hakkında vukubulan müracaat üzerine bu maaşın yalnız sağir evlâtlarına yirmişer yaşına kadar muvakkaten ve mütesaviyen tahsisi hakkında irade-i seniye. (7)

---

(2) Ilim sahipleri.
(3) Hususiyle.
(4) Ölün.
(5) Mezar.
(6) Bulut.
(7) Baş vekâlet arşivi, meclis-i vâlâ. 16/Cemaziyel'evvel/1283 tarih ve 25182 sayı.

MUALLİM MUSTAFA NACİ Ef.

61/1

Mustafa Naci Ef. Harputda Çemişkezeklizade meşhur ilim adamı Hafız Mehmet Naci Ef. nin oğludur. 1836 (13/Cemaziyelâhir/1252 H.) tarihinde doğmuştur. Medrese tahsilinden sonra İstanbul'a gelmiş Dârülmuallimine girmiştir. 1867 (1284. H) tarihinde iyi derece ile bu tahsili de bitiren ve evvelâ İptiday-ı hariç, sonra İptiday-ı dahil dercesiyle Edirne rüûs pâyesi alan bu zat 1870 (1287. H) de Çarsancak Rüşdiyesi, Eğin, Bakırmadeni ve en sonra da Harput'a gelerek Harput Rüşdiyesini kurmuş, uzun seneler bu mekteplerde muallimlik ve baş muallimlik yapmıştır. 1878 (1296. H) yılında Harput Rüşdiye mektebini idare ederken aynı zamanda Vilâyet Maarif komisyon âzâlığına da seçilmiş şiddetli zekâsı, tedris usullerinde büyük kabiliyet ve bilgisi sayesinde memleketine çok büyük hizmetlerde bulunmuş, bir çok talebe yetiştirmiştir. Rahmetli Ordu kumandanı Yakup Şevki Paşa gibi kıymetli kumandanlar ve bir çok ilim adamları Mustafa Naci Ef. nin rahle-i tedrisinde okumuş ve feyz almışlardır. Bilhassa riyazi ilimlerde meharet-i kâmilesi varmış. Bundan başka irsî kabiliyetle Talik; Nesih ve Sülüs gibi yazılardaki kudreti, etrafının dikkat nazarını çekecek mahiyetteydi. Oğlu Ahmet Rahmi bey, (Rahmi Hoca) nezdindeki bu yazılardan bana iki örnek göndermişti.

Bu yazı örneklerinden biricisi sülüs:

(Şemetün minelmarifeti hayrün min kesirülamel) (1)

Ortadaki nesih:

(Kale Ali kerremallâhü vechehu ve radiyallâhü taalâ anhü:
(Ekrimu evladeküm bilkitabeti feinnelkitabeti min ehemmilumur ve)
(min âzamissürur ve anhü aleyküm bihüsnilhatti fe innehu min me)
(fatihürrizik) (2)

---

(1) Mânâsı: Az bir marifet kokusu bir çok işlerden hayırlıdır.

(2) Mânâsı: Hazreti Ali derki, siz evlâtlarınıza yazıyı ikram ediniz yazmak bir çok işlerden daha mühim ve sevinçlerin de en büyüğüdür. Yine Hazreti Ali der ki, iyi yazılar, rızkın anahtarlarıdır.

شتم المعرفة خير من كثير العمل

قال علي كرم الله وجهه ورضي الله تعالى عنه اكرموا اولادكم بالكتابة
فان الكتابة من اهم الامور ومن اعظم السرور وعنه عليكم بحسن الخط فانه من مفاتيح الرزق

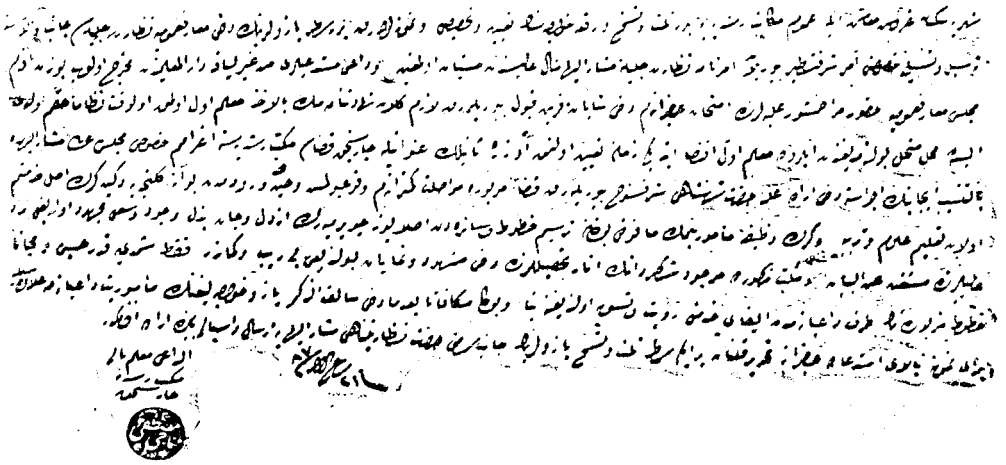

Yazı: 76 — Çemişgezeklizade Muallim Mustafa Naci Ef. nin yazdığı ve Maarif Nezaretine gönderdiği yazı örneklerinden

غزل

هرحاله دوئرحالك ماهيت دنيا
دائرمي مدوّرمي ندرهيئت دنيا

انسان نه عجب روضهٔ رضوانه دكشمز
برآتش سيّاله ايكن خلقت دنيا

كشفاولنه مزماضي ومستقبل وحا
برمسئلهٔ مشكله درحكمة دنيا

دورانی شئونانك ايكن حادثه كاهی
ممكنی قديم اوله بوكونيت دنيا

انجامی اولور باصره وحدته پنهان
مانند هيولای زمرصورت دنيا

ازاده ايكن عالم ارواحده آدم
تقييد وجوديلدی كيفيت دنيا

رومی بوجهان دولتی ثروته دكلدر
محمد راكر استرايسك دولك دنيا

Yazı: 77 — Naci Ef. nin diğer yazı örnekleri

Altındaki de rikâ: olmak üzere (3) Maarif Nezaretine gönderilmiştir. İkinci kılişedeki gazeller (4) ise Ergani madeni (Bakırmadeni) muta-

(3) Şehriye seksan kuruş maaş ile umum mekâtib-i rüşdiyeye birer sülüs ve nesih ve rik'a hocasının tâyin ve tahsisi ve nümune olarak birer satır yazılarının dahi Maarifiumumiye Nezaret-i celilesine tersil ve tesbili hususunu âmir şereftastir buyurulan emirnamei müşarünileyha meali âlisinden müsteban olmağın ve dai-i müstedileri min gayri liyake Darülmualliminden muhraç olup bundan akdem meclisi maarifi umumiye huzuri merahimnüşuri âliyyelerinde imtihanı aciziname dahi şayanı karin ve kabul buyurularak lâzimgelen şehadetnamemin bil'ahz muallimi evvel olmak ol vakıt nizamen hakkım oldu ise de mahalli münhal bulunamadığından ileride muallimi evvel iktiza ettiği zaman tâyin olunmak üzere sanilik unvaniyle Çarsancak kazası mektebi rüşdiyesine izamım hususu meclisi âli'i müşarünileyhde bittensip icabının icrasına dahi iradei seniyei hazreti şehinşahi şerefsünûh buyurularak kazayi mezbure muvasaleti kemteranem vukubulmuş ve hini vurudumdan bu âna gelinceye degin gerek asıl hizmetim olan talimi ulûm ve terbiye ve gerek vazfei memuriyetimin mafavki bulunan tersimi hutût ve saireden asla yüz çevirmiyerek ez dilü can bezl'i vücut ve sayı mechût olduğu nezdi âlilerinde müstağni-i anilbeyan ve mektebi mezkûre şakirdanının asarı tahsillerinde dahi meşhût ve nümayan bulunduğu bidiriğ ve gümandır, fakat şimdiye kadar hasbi ve meccanen hutûtı mezburenin tarafı daiyanemden ifayı hizmeti ruyet ve tesviye olunduğuna binaen ve buna mukâfaten badema dahi salifüzzikir yazı hocalığının memuriyeti daiyaneme ilâvesiyle berayı nümune balayı istidada acizane tahrir kılınan bir iki satır sülüs ve nesih yazılarının canibi samii hazreti nezaretpenahiye irsal ve isyalı babında irade efendimindir. 21 Rabiülevvel 1287. Eddai muallimi sani mektebi rüşdiye Çarsancak. Mustafa Naci.

(4) Gazel:

Her hale döner halet-i mahiyet-i dünya
Dairmi müdevvermi nedir heyet-i dünya

İnsan ne acep ravza-i rıdvana değişmez
Bir ateş-i seyyale iken hilkat-i dünya

Keşf olunamaz mazi ve mustakbel ve halı
Bir mesele-i müşkiledir hikmet-i dünya

Devranı şuunatın iken hadisegâhı
Mümkinmi kadim ola bu kevniyet-i dünya

Encamı olur basıra-i vahdete pünhan
Manend-i heyulâyı irem suret-i dünya

Âzade iken âlem-i ervahda adem
Takyid-i vücud eyledi keyfiyet-i dünya

Rumi bu cihan devleti servette değildir
Sıhhatdir eğer isterisen devlet-i dünya.

sarrıfı Mehmed Muhiddin Rûmi paşanındır. Naci Ef. paşanın şiirlerini bu iki yazıdan hangisi ile defterine geçireceğini paşadan sormaktadır. (5)

Mustafa Nafi Ef. aynı zamanda nüktedanlığı ince ve zarif konuşmasiyle tanınmış bir zattı. 1899 (1315. R) tarihinde 58 yaşında meflucen ölmüştür. Sarahatun camii imamı Mazlumzade Mehmet Ef. nin kızı Hayriye hanmla evlenmişti, Ahmed Rahmi bey, işte bu asil ve faziletli ana babadan gelmiştir, bugün Elâzığda oturmaktadır. Lise Fransızca öğretmenliğinden emeklidir. Aile (Onur) soyadını almıştır.

Diğer Gazel:

Verince gülizarın bezm-ı aşka bûy-i istiğna
Meyan-ı aşikâne oldu güftükûy-i istiğna

Ne hacet gamze-i hunharın alsun hûn...
Yeter bu dilfikâre kuvvet-i bazuyı istiğna

Cihana göz ucuyla bakmaz idim akibet ettin
Beni zalim esir-i gamze-i cadûyi istiğna

Hayal-ı yarden gayrı alursam manzar-ı çeşme
Olur müstağrak-i sel-i sirisk-i cûy-i istiğna

Dili bimarım ettikce devay-ı vuslatı ümmid
Nigâh-ı haste çeşmanın verirdi ruyi istiğna

Edince âsitanın bister-i asayiş-ü rahat
Bulur balin-i izz-u devleti pehluyi istiğna

Verir v'ad-ü visalı Rumiya çeşm-i nigâr amma
Hilâf-ı va'dini ima eder ebrûyi istiğna.

(5) Rumi paşa bir çok mutasarrıflıklarda, Maliye Müfettişliğinde bulunmuş ve Rumeli Beylerbeyliği payesini ihraz etmişti. 6 Mayıs 1889 da ölmüştür. Fatih Millet kütüphanesinde 57 sahifelik bir Divançesi vardır.

ABDURRAHİM NECİP Efî.

Abdurrahim Necip Ef. Çemişkezekli ailesine mensup ve Hafız Mehmet Naci Ef. nin oğludur. 1841 (14/Zilka'de/1257) salı günü Harputda doğmuş, ilk tahsilini mahalle mekteplerinde yaptıktan sonra Süleyman Paşa medresesinde tahsilini tamamlamıştır. İcazet alıp almadığı hakkında müsbet bir vesika elde edilememiştir. Hesap ve Feraiz meselelerinin hallinde yed-i tûlâ sahibiydi.

Şiirden hoşlanır, bilhassa eski güfteler, mısralar üzerinde muhakeme ve tefsirlerde bulunurdu. Bu suretle ilmî kudreti yerinde olmakla beraber küçük kardeşi Midhat Ef. deki cerbeze yerine kendisi sakin, mütevazı, gösterişten âzâde bir zattı, bu yüzden kardeşleri gibi temayüz edemedi. Aynı zamanda kardeşleri Mustafa Naci ve Mithat Ef. lerin daima İstanbulda ve diğer hariç şehirlerde bulunmalarından dolayı Abdurrahim Ef. bir tarafa ayrılamamış, daima bu geniş ailenin hususî işleriyle meşgul olmuştur. Herkes tarafından sevilir, nüktedan olduğundan hususî meclislerde aranırdı. Bir aralık ticaretle de uğraşdı, nihayet 1918 (16/Ocak/1334) tarihinde (Zatülcenp) den öldü.

Mehmet Ruhi Onur nâmında bir oğlu vardır, evvelce öğretmendi. Şimdi İzmit Seliüloz Sanayi Müessesesi muhasebe memurluğundan emeklidir. Küçüktenberi baba ve dedesinin zekâ ve kabiliyetine tevarüs etmiş, tahrir kabiliyetine sahip kıymetli bir hemşehrimizdir.

NAMİ MAHMUT MİTHAT Ef.

63/3

Namı Mahmut Mithat Ef. Harput âlimlerinden Hafız Mehmet Naci Ef. nin oğludur, 1848 (23/Safer/1264) cuma günü Harputda doğmuştur. İlk tahsilini mahalle mekteplerinde yaptıktan ve hıfza çalışarak hafız-ı kuran olduktan sonra İbrahim Paşa ve Süleyman Paşa medreselerindeki müderrislerden ders görmüş ve sonra İstanbul'a gelerek «Hasan âğa Dârülhadisi» ne kaydedilerek tahsiline devam etmiştir. Arabîden sarf, nahiv, mantık, âdab-ı beyan, akait, feraiz, ârûz ve fürûat-ı fıkhiye okuyup bunları ikmal ettiği gibi Farsca da öğrenmiş ve Fars edebiyatına da vâ-

kıf olmuştur. Bununla beraber Hesap, Hendese, Coğrafya, usul defteri gibi müsbet ilimler üzerinde de çok çalışmış ve bu sahada da yüksek bilgi sahibi olmuştur. Hattâ Riyaziyedeki kudretini gösteren bir hâdiseyi yeğeni Muallim Rahmi Onur şöyle anlatır: (Ben, Elâziz Sultanisinin son sınıfında iken cebir dersinde tesadüf ettiğim muğlâk bir meseleyi, o devrin riyaziyecilerinden bir kaç kimseye müracaat ettiğim halde beni tatmin edecek şekilde halledemediler. Bir gün Amcam Mithat Ef. ye açtım, getir bakalım, bir az da ben çalışayım dedi. Hiç görmediğim bazı hesap ameliyesiyle halli kabil olmayacak gibi gözüken bu riyazi meseleyi halledererk müsbet cevabını buldu.) İşte bu suretle 26 yaşında iken ilim yolunda mücehhez olarak İstanbuldan Harput'a gelmiş ve maalesef kendisini memuriyet hayatına kaptırmıştır.

1875 (5/Şubat/1291) tarihinde ilk defa Eğin kazası malmüdürlüğüne tâyin edilmiş bu vazifede ancak bir sene kalmış, sonra Elâziz vilâyeti maarif meclisi fahri âzâlığında, Ergani Sancağı muhasebesinde, ikinci defa olarak tekrar Eğin malmüdürlüğünde, 1880 (1296 R.) de, Elâziz Âşar nezareti refikliğinde, Ergani Âşar baş kitabetinde, Malatya, Hüsnimansr Âşar memurluklarında, ve 1884 (1300 R.) de Elâziz merkez vâridat baş kâtipliğinde, Mazgirt, Çarsancak kazaları malmüdürlüklerinde, 1887, 1303 R.), 1890 (1306 R.), 1892 (1308 R.) yıllarında maarif meclisi ve Elâziz Evkaf komisyonu âzâlıklarında, bulunduktan sonra 1907 (1323 R.) yılında tekrar Malatya muhasebe baş kitâbetine nakil ederek bu vazifede bir sene kadar kalmış ve ayrılmıştır. Bundan sonra 1000 kuruş maaşla Elâziz Sultanisi muhasebeciliğine tâyin edilerek 1915 (1331 R.) yılına kadar bu vazifede kalmış ve bu tarihde de emekliye ayrılmıştır.

Midhat Ef. memuriyet hayatından sonra passif kalmamış, siyasî hayata karışmış, İttihat tarakkinin murahhas âzâsı olarak memleketine bir çok hayırlı hizmetlerde bulunmuştur. Arada iktidar mevkiine gelen İtilâfcılar tarafından takibata maruz kalmış, gayri kanunî yollarla evi aranmış ve baskı yapılmıştır. Midhat Ef. mühim bir mücadeleci olduğundan bu baskı yapma ve ev arama hususunda emir verenler hakkında dava açmış ve müsebiplerinin azil edilmelerini sağlamıştır. Midhat Ef. nin asıl aşhsiyetinin kuvveti; iradesinin sağlamlığı, azim ve sebatkârlığında ve eğilmez karakterindedir. Daima doğruluk için mücadele ve haksızlıklara karşı isyan eden Midhat Ef. tuttuğunu koparan gayet cesur, karar verdiği her işde inatçı ve ısrarcı olduğundan kendisine nazaran çok üstün rakiplerine âman dedirtecek kudret ve kabiliyette bir şahsiyetti. Harputlular, kendisini dürüst ve cesurluğu yüzünden bir kaplan olarak tanıdıkları için karaktersiz kimseler kendisinden daima çekinmişler, mazlumlar da onun mürüvvetinden faydalanmışlardır. İşte bu azm-ü iradesiyle ser-

best hayatta da muvaffak olmuş, bir çok mühim işlerde, hele bilhassa ziraat işlerinde zevkli bir hayat yaşamıştır.

Fikrî hayatta da ilerlemeler kaydetmiş, fars ve arapça lisanlarına ve edebiyatına bihakkın vâkıf olan Midhat Ef. nin kuvvei kalemiyesi de üstündü. Muhtelif vadilerde ve uslûpda şiirler yazmıştır. Manzum muammalar yapmış, arabî ve farsçadan tercüme tarikile lisanımıza bir çok şiirler kazandırmıştır

Dikkati çeken şiir ve gazellerinden bir kaç örnek :

Kim kesdi o zülfünü bana derd-i ser etti
Tul-i emel-i hatırımı muhtasar etti.
Eyyamını şeb etti, şeb-i tarımı temdit
Sevday-ı gam-ı perçemini gör neler etti.
Pervaneyi ateşlere yakdım bu şeb amma
Şu himmeti de âh-ı dil-i pür şerer etti.
Gitti adem âbada hayalim diheninçün
Bu vad-i hesti cihetinden güzer etti.
Kahrinden usanup vatanın terkin kıldım
Gurbet elemi halimi andan beter etti.
Ebvabını devr etmedeyiz şimdi de halkın
Çarhın sitem-ü kahri bizi derbeder etti.
Bu ömrü, Felek, etme usandım bana minnet
Candan beni bizar, hayatım yeter etti.
Emniyet-i hatırla yaşasın hele uşşak
Tir-i mihene sineyi **Mithat** siper etti.

Şu müfretler de Mithat Ef. nindir.

Ey cihan pirayesi, var ol cihan oldukça var
olmasun sensiz bu alem, olmasun bu ruzigâr

Dihenin vasfını takrir eden erbab-ı hayal
Başlayup söze dedi bir varimiş, bir yoğimiş.

Sonra Hüsnimansûr yolsuzluklarını takip ve teftişe memur edilen Mithat Ef. bu iş için aylarca Hüsnimansûrda kalmış, çalışmış, yolsuzluk yapan suçluları tesbit ederek uzun bir lâyihayi Malatya Mutasarrıflığına gönderdiği halde, Malatyada bu işin elemanları lâzım gelenlere bir kaç denk sabun vermek suretiyle iki günde işi kökünden halletmeğe muvaf-

fak olunca: Mithat Ef. kızmış, bir meclisde bu iş üzerinde görüşülürken bedaheten şu beyti söylemiştir :

Hüsnümansûrda nice zahmetle meydana
Koyduğum pislikleri yüz.denk sabun pakliyemez.

Mithat Ef. edebiyat sahasında, şiirle iştigalinde kabiliyetli arkadaşlarıyla daima müsabaka ve müşaara yapardı. Devrinin ve muhitinin namlı şairlerinden merhum Müftü Faik Ef., merhum Sungurzade Hacı Abdülkerim Ef. ile ülfet ve hususiyeti pek fazlaydı. İyi hatırlıyorum... sık sık Hacı Kerim Ef. ye gelir, selâmlık odasında karşı karşıya geçerler... Fuzuliden, Nedimden, Bakiden şiirler okurlar, tahlil ederler ve bu şiir sohbetleri saatlerce zevk ve heyecan içerisinde devam edip giderdi.

Zamanının şairlerinden Ahit bey namında bir şair, Mithat Ef. nin bir gazelini okuduktan sonra altını şu beytiyle süslemiştir :

Ruh-i Firdevsî okurdu âferinler **Ahida**
Mithatın gûş eyleseydi bu gibi irfanını.

ve muasırlarından Çeribaşı zade Asım da şu beytiyle Mithat'i övmektedir:

Yar-ı sadık olduğu yüzden revadır **Asıma**
Bu cihanda medh-i Mithatle geçirsem ömrümü.

Mithat Ef. hususî meşgaleleri arasında bilhassa tıbbî eserler okumak bunları tetkik etmek ve Doktorlarla daima temas halinde bu tetkiklerini münakaşa etmek suretiyle bu hususdaki pratik bilgisini de artırmış, evinde mükemmel bir eczahane meydana getirmiştir. Kendisi açık fikirli, yeniliği seven, daima terakkiye giden bir yol üzerinde yürümüştür. Bununla beraber son derece dindar ve mutekitti. 1917 (Kasım/1333) tarihinde Elâzığda ölmüştür. Süleyman ve Yüksek Mühendis Mustafa Nami adlarında iki erkek, dört kız evlâdı vardı.

HACI HAFIZ OSMAN FEVZİ EF.

(BÜYÜK KÂMİL HOCA)

64

Harputun yetiştirdiği ilim adamlarından Hacı Hafız Osman Fevzi Ef. İbrahim Ef. (1) namında bir zatın oğlu olup (Büyük Kâmil Hoca namiyle maruftur. Anası salihat-ı nisvandan Haresekli hanımdı. 1798 (1213 .H) tarihinde Harputda doğmuş... ilk ve medrese tahsillerini de Harputda yapmıştır. Kimden icazet-i ilmiye aldığı malûm değildir. Ancak icazetini aldıktan sonra o zaman Evkafca idare edilen (Esadiye) nam-ı diğeri (Arslâniye) medresesi vakfından olmak üzere yevmi üç akça vazife ile sıbyan muallimi olduğunu elimizde mevcut 1888 (5/Saferül-

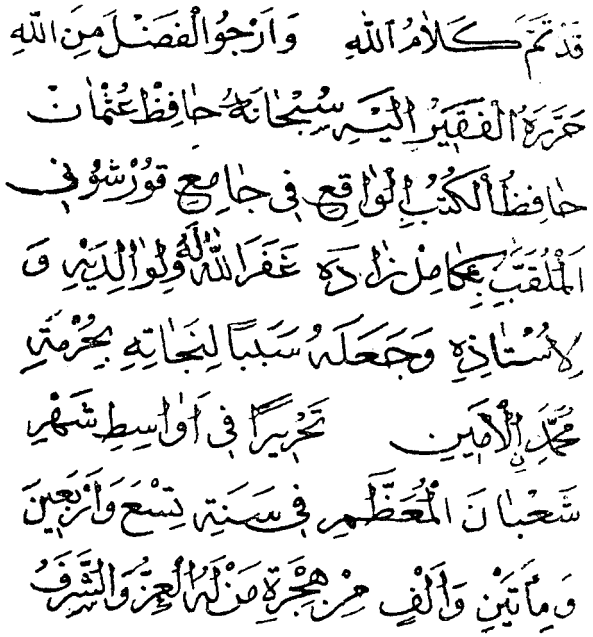

Yazı: 78 — Kâmilzade Hacı Osman Fevzi Ef. nin yazdığı bir kelâmi Kadimin tarihi

(1) Arkadaşım Hafız Osman, dedesi büyük kâmil hocanın, Ahmet yazıcı adında bir zatın oğlu olduğunu söylemekte ise de son zamanlarda bana gönderdiği (5/Saferülhayır/1306) tarihli bir Beratta Kâmil Hocanın babasının adının İbrahim olduğu anlaşılmıştır. Ahmet yazıcı ana tarafından «Küçük Kâmil» hocanın babasıdır.

hayir(1306) tarihli bir berattan öğrenmiş bulunuyoruz. Bu mektepte talebe yetiştirirken, bir taraftan da ilim sahasında çalışarak yükselmiş.. O kadar ki, meslekdaşları arasında ona (Ayaklı kütüphne) denilirmiş!.. Çünkü her hangi bir ilmî bahsi kendisinden soracak olursanız, kitabın ismini ve hattâ sahife ve satırlarını bile hemen haber verirmiş... Fıkıh ve Hadis ilimlerine hakkıyle vakıf bir zat olduğu gibi (Bin Bir Hadis) ezberinde ve Fatiha-i Şerifi de yedi türlü tefsir etmek kudretine malik bir âllâme imiş!...

Bu ilm-ü fazliyle beraber bir de hattatlığı vardı. Hayatında bir çok Kur'an-ı Kerim yazmıştır Bu kelâm-ı kadimlerden birisi 40×35 büyüklüğünde ve gayet nefis bir el yazısiyle bu gün Srahatun camiinde mevcuttur.

1833 (1249 .H) tarihini taşıyan bu vesika onun, (2) aynı zamanda Kurşunlu Cami kütüphanesinin (Hafız Kütüp) ü olduğunu da bizlere bildirmektedir. Bununla beraber kuvvetli bir hafız ve aynı zamanda bir kurradır. Ramazanlardan birinde bir kadir gecesi (8,5) saatta iki rik'at namazda Kuran-ı Kerimi tamamen hatmettiği söylenmektedir. Kâmil Hocanın bu şekilde çalışması ve bu muvaffakiyetleri doğrusu beşer gücünün üstünde olsa gerek!.. (3).

Kâmil Hoca, müsbet bilgiler üzerinde bu kadar ilerlediği halde, tasavvufî cephede de büyük adımlar atmış, sağlam, manevî bir karaktere de sahiptir. Halk arasında bir çok kimseler, her hangi bir hususta sıkıldıkları ve muztar kaldıkları zaman doğru, Kâmil Hocaya giderler, manevî yardım ve duasını rica ederlermiş.. Hocanın duasının tesirini şu hikâyeden anlıyoruz (4):

---

(2) Mânâsı: Allâhın kelâmını tamamladıktan ve onun fazl-ü ihsanını rica ettikten sonra bu kelâm-ı kadimi, noksan sıfatlardan beri Cenab-ı hakkın ismini daima zikr-ü tesbih eyleyen Kurşuni camii kütüphanesinin hafızı kütüpü Kâmilzade lâkabiyle anılan Hafız Osman yazdı. Allâh onun, ana baba ve hocasının kusurlarını af ve mağfiret etsin ve bu, peygamberimiz Muhammedül-Eminin hürmetine halâsına sebep teşkil eylesin. İzz-ü şerefle dolu hicret-i nebevinin 1249 uncu yılı şaban ayının ortalarında yazıldı.

(3) Bu derleme'erim sırasında tesadüf ettiğim bir çok büyüklerin bu şekilde çalıştıklarını ve kabiliyetlerini gördükçe şuna kâni oluyorum ki. eski insanlar şimdikilere nazaran daha çok çalışırlarmış.

(4) Bir yıl, Harput ve dolaylarında devam eden kuraklığa karşı hacet namazına (Yağmur duası) çıkılmış.. Halk, Tanrıya yalvarırlarken, bir cok âlimler kürsüye çıkarak dua ediyorlarmış, o sıra, halk arasından, Kâmil Hocayı isteriz diye sesler gelmeğe başlayınca, bir kenarda oturan Kâmil Hocanın ayağa kalkarak kürsüye doğru ilerlediğini gören halk, mevkiine ve ihtiyarlığına hürmeten, onu elleri üzerine alarak kürsüye çıkarmışlar ve duaya Ya rabbi! Yağmur vermeden bu kürsüden inmiyeceğim, diye başlamıştır. Ev-Evvelce gök yüzünde bir parça bulut yokken kıble tarafından parça parça bu-

Kâmil Hoca, kısa boylu, nuranî çehreli, başına beyaz fes giyer, büyük ve gayr-ı muntazam bir sarık sararmış. Mavi çuhadan geniş bir cübbe, ayağına da yaz kış sarı meşinden mamul bir çizme giyermiş.. 90 yıl yaşadıktan sonra 1885 (1303 .H) tarihinde ölmüş ve Meterisdeki aile mezarlığına defnedilmistir.

Kâmil Hocanın 9 erkek evlâdı vardı, bunlardan üçü küçük yaşta ölmüşler, altısı da babalarının mesleğinde, hepsi hafız ve aynı zamanda hattatdırlar. Yaş sırasiyle isimlerini kaydediyorum: Hafız İbrahim, Hacı Hafız Mehmet Esad, Hafız Tevfik, Hafız Hasan, Hafız Ahmed Hacı Hafız Hüseyin.

Kâmil Hocanın oğullarından Hafız İbrahim Ef. 1829 (1245. H) tarihinde doğmuş ve 1882 (1298. H) de ölmüştür. Kendisi babasından ilmî icazet aldığı gibi Hattan da icazetli, hem kuvvetli bir hafız hem de meşhur bir hattatdı. Sarahatun camiinin kubbesindeki ihlâs-ı şerifi İbrahim Ef. yazmıştır.

Hacı hafız Mehmed Esad Ef. ise 1833 (1248. H) de doğmuş ve 1907 1323. R) de ölmüştür. Esadiye medresesi vakfından yevmi üç akça vazifeli sıbyan mektebi muallimliği, babasının ölümünden sonra kendisine intikal etmiş (5) ve bu mekteplerin lâğvi üzerine Elâziz mülkiye idadisi mubassırlığına tayin edilmiş ve uzun zaman bu vazifede çalıştıktan sonra emekliye ayrılmıştır. Hafız Tevfik Ef. nin biyografisi aşağıdadır.
Hafız Hasan Ef. 1846 (1262. R) de doğmuş ve 1906 (1322. R) de ölmüştür. Bu da meshur bir hattatdı.

Hafız Ahmet Ef. 1851 (1267. H) de doğmuş ve 1925 (1341. R) tarihinde ölmüştür. Kendisi uzun zaman mahkeme mübaşirliğinde bulundu. Çok hoş ve tipik bir adamdı, bütün memleket halkı onu ismile değil de babasının ismine izafeten ve hürmeten ona Kâmil diye hitap ederlerdi. Bursada tüccar, Harputu ve Harputluları çok seven Kemal Ögenin babasıdır.

Hacı Hafız Hüseyin Ef. ye gelince: 1852 (1268. R) de doğmuş ve 1927 (1343. R) tarihinde ölmüştür, bu da yazı sanatkârıydı, son zamanlarda Harputun yegâne hattatıydı.

---

lutlar belirmeğe ve çoğalmağa başladığını gören halk, heyecanla, Hocaya: Duayı kesme Hocam diye bağırmışlar. Hoca duasını kesmemiş, halkın âmin sesleri semalara yükselirken, yağmur da yağmağa ve git gide şiddetini arttırmağa başlayınca cemaattan bir çoğu dua yerini terk ederek kasabaya doğru evlerine koştukları sıra, içlerinden asabî mizaçlı birisi: yeter artık dilenci, yeter kes sesini! demesine rağmen Kâmil Hocanın kürsüde hâlâ dua ettiği ve bir taraftan da göz yaşları döktüğü tevatüren söylenmektedir.

(5) Bak: Yukarıda mektepler bölümü, Evkaf mektepleri, s. 14.

MUALLİM HAFIZ TEVFİK EF.

(Kâmilzade)

65/1

Hafız Tevfik Ef. yi yarım asır evvel Harputda, hususî mektebinde, okutturup yetiştiren bizim ve bizden evvelki nesillerden hiç bir ferd yoktur ki tanımasın ve onu rahmetle anmasın. Kendisi büyük Kâmil Hocanın üçüncü oğludur. 1845 (1261 .R) de Harputda doğmuş ve babası Kâmil hocada ders görmüş, arabi, farisî, fıkıh ve feraiz ilimlerini öğrenmiştir. Gerçi icazet alamamış ise de yüzlerce icazetliden daha bilgili ve daha faziletliydi. Yalnız hattan icazetliydi.

Hafız Tevfik Ef. tahsilini ikmal edince ilk defa Harputda yeniden açılan Rüşdiye mektebine muallim olarak tayin edilmişti. Bu mektebi kuran Çemişgezekli Mustafa Naci Ef. ile beraber çalışmış, yeni metodları benimsemiş ve muallimlik mesleğinde muvaffak olmuştur. Sonraları Rüşdiye mektebinin lâğvı üzerine kendi teşebbüsiyle açtığı hususî mektebinde çalışmağa başlamıştır.

Hafız Tevfik Ef. nin asıl muvaffakiyeti, o zaman taassupla devam ettirilen medrese tahsiline karşı yeni bir öğretim çığırı açmış olmasıdır. O devirde medreselerin hiç birisinde olmayan bu usul ile binlerce talebe yetiştirmiştir ki, bunların arasında bir çok ordu kumandanları, albaylar, yarbaylar ve bir çok sivil zevat da vardır. Ben de ilk tahsil feyzimi 1896-1898 senelerinde bu kıymetli Hocadan aldım. Mektebi, Ağa mahallesinde Ağa camii ile üç lüle çeşmesi bitişiğinde Cevheriye medresesinin alt kısmındaki oldukça büyük bir dershanedeydi. (1) Mevcudu hiç bir zaman (60 - 80) den aşağı düşmeyen ve yaş hadleri birbirinden çok farklı bir talebe topluluğueu tek başına, mubassırsız, muavinsiz idare ve bunlar üzerinde terbiye ve ahlâk bakımından da müessir olarak disiplini temin etmek, sekiz on çeşit muhtelif ders okutmak ve hakkiyle de öğretmek, talebeden bazılarını da hıfza çalıştırmak, yazı meşk ettirmek.. bunlar dile kolay!.. Bu, insan kudret ve kuvvetinin üstünde bir mazhariyettir ki, her kula nasip olur şey değildir. Kırk yıl, bu suretle mütemadi muallimlik etmiş ve bir aralık Hacı Şirin Hocanın ölümünden sonra Meydan camiinde imamlık da yapmıştır. Kendisi kurra hafızdı, sesi çok güzel, makamata aşinaydı. Bütün ramazanlarda ikindi namazından sonra Sarahtun camiinde, sol taraf büyük direğin önündeki kürsüde mukabele okur, cami tıklım tıklım dolardı.

(1) Bak: Yukarıda Mektepler Bölümü, s. 12.

Hafız Tevfik Ef. tütün meraklısıydı, uzun yasemin çubuğundan sigarası eksik olmazdı. Kendisi orta boylu, uzun çehreli ve çok zayıf vücutlu, yarısı beyaz, yarısı siyah seyrek ve kısa sakallıydı, gözlerinde her ân zekâ beliren bakışları sertti, çok asabiydi, hiç gülmezdi, hele dayağı pek meşhurdu.

1909 (1325. R) tarihinde Meteris mahallesindeki evinde ölmüş ve aile mezarlığına gömülmüştür. Merhumun kayın biraderi Kâmilzade Ferit Ef. tarafından mezar taşı için şu mısralar yazılmıştı:

İmam Tevfik Ef. ibn-i Kâmil
Ki oldur andelib-i bağ-ı tahkik

Recep ayında el çekti cihandan
Ana tevfikini hak ede terfik

Çıkıp bir ehl-i himmet yazdı tarih
İmam-ı cennetüladl ola Tevfik (1)

Üç çocuğu vardır, Hafız Osman, Maarifden, ikincisi Ziver, Tunceli özel idaresinden emekli olarak Elâzığ'da, Hayri, Salihli'de öğretmen olup üç kardeş de Öge soy adı almışlardır.

HOCA AHMET VEHBİ EF.
(YAZICI ZADE)

66/2

Yazıcı zade namiyle maruf Ali Ef. nin oğludur. Aşağıda bildireceğim vesikalara nazaran 1749 (1162. H) tarihi sıralarında Harputda doğmuş, medrese tahsilini zamanın yüksek Âlimlerinden görmüş, Âlim, Fazıl bir zat olup aynı zamanda Kale Cami-i şerifi vakfından olmak üzere yevmi dört akça vazife ile cuma ve ideyn (1) günlerinde vaız ve nasıhlık cihetlerinin de üzerinde olduğu elimizde mevcut (22/Cmaziyelahır/1289) tarihli bir berattan anlaşılmaktadır.

Bununla braber, Hacı Mehmet Rahim Ef. namında bir zattan yazı talim ederek her iki yönden de icazetli olup hem Âlim , hem de meşhur bir Hattattı. Şu vesika ile tesbit edebildiğim vechile 1187 tarihinde 101 yaşında iken yazdığı bir kelâm-ı kadim, bugün Bursada bu ailenin çocuklarından bulunan Tuhafiyeci Kâmil Zâde Kemâl Öge'nin elindedir. ve 190 sene evvel yazılmıştır.

(1) Bu mısra ebcet hesabiyle (1327. H) yi gösterir.
(1) Iki bayram, ramazan ve kurban bayram'ları.

Bu arapca cümleden anlıyoruz ki, Küçük Kâmil Hocanın babası işte bu Ahmet Vehbi Ef. dir. Bu kelâm-ı kadimi (1187. H) yılı Zilhicce ayının 28 inci cuma günü kuşluk vakti bitirmiş ve bu kaydı bırakmıştır.

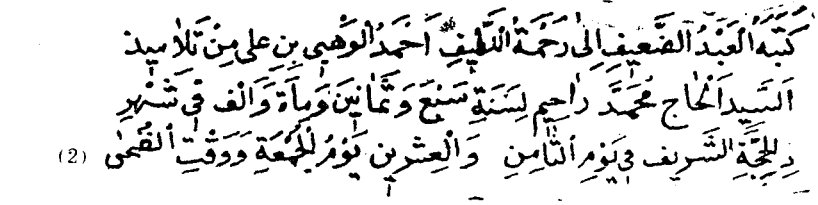

Yazı: 79 — Yazıcızade Ahmed Vehbi Ef. nin yazdığı bir kelâmi Kadimin tarihi

Şu hale nazaran ölüm tarihi, yukarıda bahsi geçen bu berat tarihinden hemen hemen bir sene evvel olması lâzımgelmektedir. Yani 1871 (1288 .H) tarihinde 126 yaşında olduğu halde ölmüştür. Beş oğul evlâdı bırakmıştır, bunlardan ancak Hafız Mustafa Zühtü Ef. yi takip edebiliyor, diğerlerinin ne isimleri, ne de hüviyetleri hakkında hiçbir bilgiye sahip değiliz.

HACI HAFIZ MUSTAFA ZÜHTÜ EF. (KÜÇÜK KÂMİL)

67/3

Hacı Hafız Mustafa Zühtü Ef. yazıcı zade namiyle maruf Hoca Ahmet Vehbi Ef. nin oğludur. 1814 (1229. R) yılında Harputda doğmuş, tahsilini büyük Kâmil hocada yapmış, ilmi icazet almış ve Fıkıhda çok ilerlemiştir. Harputda yetişen âlimler arasında yer alan bu zat, fazıl, kâmil ve aynı zamanda sesi çok güzel kurra bir hafızmış.. Büyük Kâmil hoca ile Dayızade olduğundan Mustafa Zühtü Ef. ye de «Küçük Kâmil» derlermiş.. İlim bakımından büyük Kâmil hoca mertebesinde olduğunu, bu unvanın kendisine verilmesinden anlıyoruz.

Bir aralık Sarahatun Camii Evkaf kayyumluğunda bulunduğu ve sonra da elimizde mevcut (22/Cemaziyelahir/1289) tarihli bir Beratla babası Ahmet Vehbi Ef. nin ölümüyle Kale cami-i şerifi vakfından olmak üzere yevmi dört akça vazife ile cuma ve ideyn günlerinde vaız ve nesayihlik cihetlerinin Ahmet Ef. nin beş oğlundan ikisi büyük ve üçü küçük olmaları dolayısiyle bunlardan en büyüğü olan Hafız Mustafa imtihanla ehliyet kazanmış olduğundan kendisine tevcih edildiği tesbit edilmiştir.

(2) Manası: Bu kelâm-ı kadimi, meşhur Hacı Muhammed Rahimin talebesinden bulunan ve Allâhın lütf-ü rahmetini niyaz eden fakir ve zayıf Ali oğlu Ahmedül-Vehbi 1187 yılı zilhiccesinin yirmi sekizinci günü kuşluk vaktı yazmıştır.

Hacı Hafız Mustafa Zühtü Ef. Hacı Şirinlerden küçük Şirinnın kız kardeşi Sündüs hanımla evlenmiş, Hafız Ahmet Ferit Ef. namında bir oğlu ve Ayşe hanım namında bir kızı olmuştur. Ne bahtiyar bir babadır ki, Hafız Ahmet Ferit Ef. gibi ilim, hukuk, ve edebiyat âleminde şöhret kazanmış bir oğul yetiştirmiştir. 85 yıl ömür sürmüş ve 1898 (1314. R) yılında ölmüştür.

HAFIZ AHMET FERİT EF. (KÂMİLZADE)

68/4

Hafız Ahmet Ferit Ef. Küçük Kâmil namiyle maruf Hacı Hafız Mustafa Zühtü Ef. nin oğludur. 1859 (1275. R) yılında Harputda doğmuş, evvelâ babası onu hıfza çalıştırmış, hafız olmuş ve sonra medrese tahsiline başlamıştır. Tahsilini, babasında, kısmen Büyük Kâmil hocada ve kısmen de Hacı Abdülhamit Ef. de yapmış, arabi ve farisi lisan ve edebiyatına vukuf peyda etmiştir. Çok zeki, dirayetli ve çalışkan olduğun-

Resim: 30 — Kâmilzade Hafız Ahmed Ferid Ef.

dan az zaman içerisinde emsali arasında temayüz etmiş ve28 yaşlarında iken tahsilini bitirmiş ve hattan (İyi yazı) mezun olmuştur. Kuvvetli Hafız, Edip ve Âlim ve aynı zamanda yazısı da çok güzel olduğundan 1886 (1302. H) yılında Bağdat vali ve askerî kumandanlığına tayin edi-

lip Elâzığdan geçmekte olan Nusret Paşanın Elâzığda misafir kaldıkları sırada, validen bir imam, bir de kâtip istemesi üzerine, Vali Hacı Hasan Hilmi bey, size öyle bir zat tavsiye edeceğim ki, bu vazifelerin her ikisini de muvaffakiyetle başarabilecek kabiliyettedir, diye Ferit Ef. yi tavsiye etmiştir. Bunun üzerine Nusret Paşa, bu tavsiyeyi memnunlukla kabul ederek Hafız Ferit Ef. yi hususî kâtip ve imam olarak Bağdat'a götürmüştür. Üç sene Paşanın maiyetinde çalıştıktan sonra Harput'a dönmüş Sultani mektebinde Hüsn-ü hat (Güzel yazı) muallimliğine tayin edilmiştir.

1891 (1307. R) yılında Vilâyet mektubî kaleminde vazife alması üzerine kendisini büsbütün edebiyat âlemine vermiş, Hacı Hayri ile birleşmiş ve onunla birlikte yüksek edebî eserleri okuyor, bunların üzerinde münakaşa yapıyor, durmadan dinlenmeden çalışıyor ve yazıyordu.

1892 (1308. R) tarihinde Elâzığda yeniden teşekkül eden İstinaf mahkemesi zabıt kâtipliğine tayin edilerek Adliyeye intisap etmiş evvelâ terfian Bidayet mahkemesi Baş Kâtipliğine, sonra bu mahkemenin âza mülâzımlığına ve sonra da istinaf mahkemesi müddei-umumi kâtipliğine, 1896 (1312. R) da bu mahkemenin âza mülâzımlığına ve 1903 (1319. R) de istinaf mahkemesi baş kitabetine ve adliye encümeni kâtipliğine tayin edilmiştir. 1894 (1312. H) yılında da meşhur âlim ve fazıl Hacı Abdülhamit Ef. den icazet-i ilmiye almıştır.

1901 (18/Zilhicce/1319) tarihli ve aşağıda kılişesi mevcut bir beratla da onu, Kal'e camiinin nasıh ve vaızı olarak görmekteyiz ki, bu munzam bir vazife ve tevcihdir.

1910 (1326. R) yılında Dersim Müddei-Umumiliğine terfian tayin edilerek Dersim'e gitmiş ve yedi sene bu vazifede kaldıktan sonra, 1916 (1332. R) tarihinde Çankırı Bidayet, Ceza Mahkemesi Reisliğine, 1918 (Mart/1334) de Burdur ceza mahkemesi riyasetine ve en nihayet 1921 (1337. R) yılında ana vatanı olan Elâzığ ceza mahkemesi savcılığına tayin edilerek Elâzığ'a gitmiştir. 1906 (3/10/1322. R) tarihinde istinaf mahkemesi baş kâtibi iken Bursa müderrisliği ve sonra İzmir paye-i mücerredi ile taltif edilmiştir.

Ferit Ef. aynı zamanda edip, şair ve kuvve-i kalemiye sahibi bir zat idi. Bir çok kaside, nat-i şerif, gazel ve kitabeleri olduğu gibi Fuzuli, Nedim, Nâbi gibi divan şairlerinin eserlerinden bazı parçaları tanzir ve tahmiş etmiştir. Bunları, kendi el yazısiyle hususi bir mecmuaya toplamıştır. Bu mecmua şimdi Elâzığda yeğeni Hafız Osman Ögenin elindedir. Bu mecmuada toplananlardan başka, evvelce Ceride-i Sofiyede neşredilmiş bir çok şiirleri, makaleleri vardır. Bunlardan bazı parçalar alarak

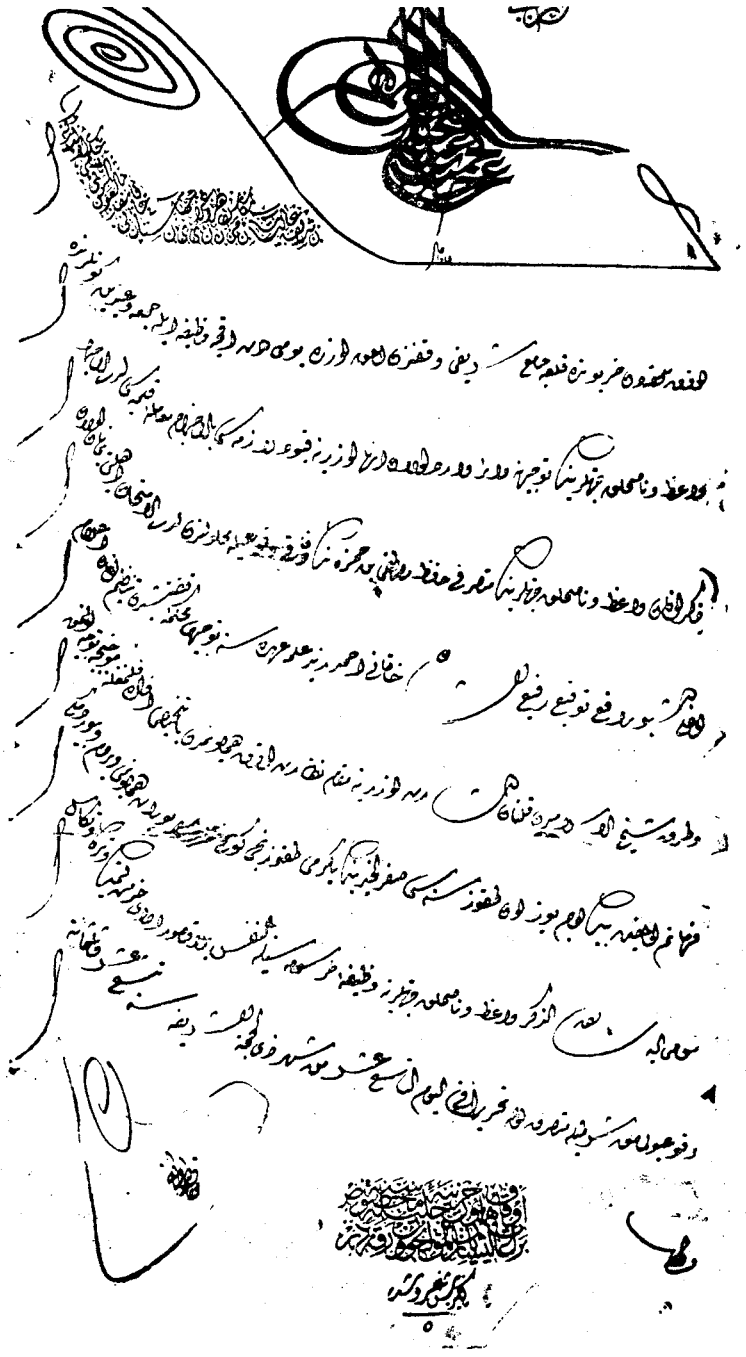

Yazı: 81 — Kâmilzade Hafız Ahmed Ferid Ef. ye Kale camiinde vaiz ve nasıhlık verilmesi hakkında berat

merhumun edebî hüviyetini sevgili okuyucularıma tanıttırmakta haz ve fahir duyarım. El yazısı ile yazdığı mecmuasına şu kıtasiyle başlar:

Âyat-ı hatıratım

Müphemdi bir zamanlar, manzume-i hayatım,
Tefsir-i aşk eyledim, yükseldi peyyinatım,
Muciz değilse mutlak ilzam gayre kâfi,
Ehibbaya yazdığım bu âyat-ı hatıratım.

Merhum, Çankırı bidayet mahkemesi reisi iken «Ceride-i Sofive» ye manzum eserlerini gönderir, orada neşr ettirirdi. 134 sayılı bu ceridenin 345 inci sahifesinden alınan şu manzumesi, ilâhî aşkın bütün sır ve inceliklerini ifade bakımından, üstün kıymet taşır.

Her gönülden koptu bin feryad-ı vaveylây-ı aşk,
Arz-ı didar eyleyince dilber-i ra'nay-ı aşk,

Sığmamışken kâinata zübde-i manay-ı aşk,
Sakladı bir ney içinde anı mevlânay-ı aşk,

Halk-ı Havvadan garaz talim-i ders-i aşk imiş,
Böyle tefsir etti aşkı Adem-i danay-ı aşk.

Bürka' (1) açmazdı, el atmazdı cenab-ı Yusufa,
Olmasaydı aşk ile sekrân eğer Zelhay-ı aşk.

Kabekavseyn (2) içre ancak aşk idi aslülmeram,
Buna şahit «Fetedellâ» (3) ile «Maevha» (4) yı aşk.

---

(1) Nikap, yüz örtüsü.

(2) Kavs, yay; kab yayın kabzasiyle kiriş mahalli olan iki köşe aralığına denilir. İki yay kadar, veya daha yakın bir surette demektir. Kuran-ı kerim 53 cü Necim suresi, 9 uncu ayet.

(3) «Sümme dena fetedellâ» : sonra yaklaşdı: Hak taalâ tarafından peygambere vahy için Cibril doğrudan doğruya ve hakiki suret ve hilkatiyle düpe düz ufk-ı âlâda durup göründü ve Cibril'in talimi üzerine Hazreti Peygamber onu hemen ihatalandı, ve sonra kürb-ı hakka, doğru yaklaşşdı, bu öyle bir incizap oldu ki, Peygamber, bir ânda üfk-ı âlânın maverasına fırladı, derken «Kâbe Kavseyn» oldu. Aynı surenin 8 nci ayeti.

(4) «Feevhâ ilâ abdihi ma evhâ» Cenab-ı hak, kuluna verdiği vahyi verdi. Nasıl verdi? İşte Allâhın has kulu Hazreti Muhammed, o hayranlıktan sonra rabbına öyle kavuşdu, her vasıta yükseldi de Allâh kuluna doğrudan doğruya verdiği vahyi verdi. «Ma evha» Hiç bir peygambere verilmeyen vahiyler.. Bu mazhariyetlerden birisi: namazdır, sonra peygamberlerden hiç birisi Hazret-i Muhammetten evvel cennete giremiyeccekleri gibi ümmetlerden hiç biri

Âlem efruz olmak içün nur-i veşn-i Ahmedi,
Vech-i mutlaktan nikabın açtı o: nesnav-ı aşk.

Ya Muhammed devreder aşkınla eflâk-u zemin,
Halk olundu aşkın ile Cennetü'l-mevâ-yı aşk.

Bir nigâh-ı iltifat et müzniban-ı (5: ummete,
Südde-i (6) pakinde inler bir nice sevdâ-yı aşk.

Beste-i kayd-ı cünun eyler bütün en: dili,
Şanezen (7) oldukca böyle türre-i (c ievlây-ı aşk.

Lâfz-ı «İllâllâh»a mir'at (9) eyle vaktâ kalbimi,
Ehl-i tevhide yeter bir «Lâ ve bir «illâ»y-ı aşk. (10)

Şafkatiyle yandırır bin hanede sem-: hüda,
Şiddetiyle hanümanlar söndürür bâdzâv-ı aşk. (11)

Şeyh Fani gibi bir ruşendil'e (12: pevrev (13) olup,
Ben dahi oldum **Ferida** bülbül-i guvâ-ı aşk.

İzzet-ü ikbal-i dünyaya tenezzü: eylemem,
İlticagâhımdır ancak kâbe-i ulyâ-: aşk.

Bu manzumesini de çok eski bir mecmuaca buldum, doğrusu bu da kayde değer.

Bağ-ı âlemde gül-i rana dersem iste sen,
Şah (14) üzre ger bülbül-i şevda dersen işte ben,

Serfirazi-i zaman serfirû kılmazmı kım,
Bibedel bir kamet-i tûbâ dersen iste sen.

Dide-i encüm gibi ta seher bidar olan,
Âşık-ı şûride-i rüsva dersen iste ben.

Bir sehi kad, (15) lâle had, (16: sim (17) zeken, (18) ahûy-i çeşm,
Kaşları yay, cephesi beyza dersem iste sen.

---

de Muhammet ümmetinden evvel cennete giremiyeceklerdir. Ve ancak, o birleşmedeki vahyin tafsilâtı ne olduğunu halik ile Peygamberi bilir. Kasidedeki mana: Habip ile mahbûp arasında muhabbet tecellisinin tezahürünü istiare suretiyle beyandan ibarettir. Aynı sure: 10 uncu ay:

(5) Günahkâr, suçlu. (6) Kapı, kapı eş: (7) Tarayıcı, tarandıkca. (8) kâkül. (9) ayna. (10) Tevhid-i şerif. (11) şiddetli buğz, kin, adavet. (12) Gönlü ferah. (13) birinin ardı sıra giden.

(14) Ağaç dalı. (15) sehi, doğru müstakim. kad, boy kamet. (16) lâle renkli yanak. (17) Elma. (18) iki çene kemiklerinin kavuştuğu yer.

Sükker-i lâ'l-ı lebin yerse sezadır bu **Ferit,**
Bilmiş ol kim tûti-i gûya dersem işte ben.

Ve sonra merhum muallim Sadinin Ceride-i Sofiyenin 63 sayılı nüshasindeki (Medet ya Hasan'ül müctenibi) na't-i şerifine ve bilhassa:

Rûz-i ferda teşneleb kalsın mı Sadi kemterin?
Tacidar-ı kevser-i nehr-i lebensin ya Hasan!...

beytine işaretle:

Yağdırdı kalemi, ma yerine ateş-i aşk,
Dergeh-i şah-i (ve-lâ) olduğu gün müstenidi.

Teşne leb kormu anı, lütf-i nehr-i lebenin,
Susadım derse âman ya Hasan! ya mededi!...

Ahmet Ferit Ef. nin tarih düşürmede de bir üstad olduğunu ve fars edebiyatına da tamamen vakıf olduğunu, şu kıtası bizlere göstermektedir:

Ân zaman ki şüd bi emr-i tacidar,
Vali-i məmure ra in namıdar.

Güfte end tarih-i mucam çər-ı yar
Mir-i Halit vali-i mast hûş dar.

Bu kıtayı, vali Halit beyin Elâzığ'a vali olarak geldiğinde söylemiştir.
Ve sonra Amca-zadesi muallim Sadinin ölümünde vazdığı şu kıtası da cidden güzeldir.

Âşık-ı âl-i eba Sədi-i şirin məkal,
Cilvegâh-ı ebedi eyledi Dərülhüldü,

Söyledi ağlıyarak fevtine tarih Ferit.
Men arefe mektebine oldu muallim Sədi.

1332

Ferit Ef. zamanının kitabet ve inşa tarzları sisteminde de çok muvaffak olmuş yüksek bir edip ve münşiydi. Bu vazılarına da bir misâl

olarak (Hacı Hayri) nin ölümü dolayısiyle Müftü Kemâl Ef. ye yazdığı şu taziye mektubunu aynen alıyorum: (19)

İkinci bir misâl olarak da Dersim savcısı iken annemin ölümü üzerine 20/Şubat/1912 (1328) tarihinde bana yazdığı taziye mektubudur ki, merhumun el yazısını göstermektedir: (20)

Ne yazık ki yıllardanberi vatana kavuşmasından mütevellit ruhen müstarih ve sevinç içinde iken hemen aradan bir iki ay sonra ölümü bizler gibi onu çok yakından seven ve sayanlar için acı bir hadise olmuştur. Haziran 1921 (1337. R) tarihinde 62 yaşlarında olduğu halde öldü. Allâhın rahmeti üzerinden eksik olmasın, nur içinde yat. Aziz üstadım!

---

(19) «Sebeb-i mevtimiz olacak zık-i nefes'e hasta ve bitap olduğum bir zamanda vasıl-ı sem-i teessürat olan haber-ı müvahhiş eser ziyadesiyle tahrik-i silsile-i âlâm eyledi. Pek acıdım, pek yandım. Merhum ile mazide olan ahval ve hatıratımızı tefekkür eyledikçe ve hususiyle Dersimde iken şu kıt'a ki:

«Istekle değil içdiğimiz bade ve lâkin
Hicr ateşini zehr ile söndürmek içindir
Mey neşeye de geyfe de mahsus değildir
Erbab-ı gamı belki tez öldürmek içindir.

Bunu da okudukça hüngür hüngür ağladım. Şem-i cemiyetimiz olan merhum-ı müşarün eleyhin kandil-i ömrünün birden bire bad-ı semum-i ecel ile intifa pezir olması artık bizim de kafile bend-i leyali rıhlat olacağımıza bir işarettir ki Allâh iman selâmeti versin. Müsarünileyhin gaybubet-i ebediyesi cidden zayiat-ı azimdendir. Bendeniz de efendimiz gibi şayân-ı taziye bulunuyorum ve hiç bir suretle tadil-i teessürat edemiyorum. Ancak cenab-ı hak o hanedan-ı kiramın erkân-ı aliye-i izamından bulunan zat-ı semuhilerini etvel-i ömr ile rehin-i izzü afiyet ve merhumu dahi garik-i bahr-i rahmet eyleye âmin, elbaki hüvallâh.»

(20) «Birader-i âlikaderim efendim.

Bu hafta Osman Ef. den aldığım mektupda valideniz hanımın irtihal-ı dar-ı naim eylediği bildirilivor. samia hıraş-ı esef olan şu ziya-ı elimden ne kadar ve ne derece müteessir olduğumu tarif edemem, hüznüm size muadil, kederim gayr-i zaildir: çünkü merhume-i mumaeleyhanın bu kardeşinizi de sizin gibi sever ve hemise duay-ı hayr ile yad eder olduğunu yakinen bilirdim, böyle edivye-i hayriyesiyle iğtinam olunan salihat ve mukadderatın dünyadan rıhlatleri bizim gibi muhtac-ı dua olanlar için musibettir, Cenab-ı hak kabrini pürnûr, seni de tul-i ömür ile muammer ve mesrur buyursun.

Bizim buradaki halimiz de cidden şayân-ı esefdir, bendeniz zık-i sadırden dolayı yirmi günden beri geceleri yatamıyorum, ta besabah öksürüyorum, küçük kerimelerle valideleri de hastadırlar, bir perişanlık ki, tarif edemem. Allâh encamını hayre tahvil eyleye, bu mektubu pek müşkilâtla yazdım. Izzet'lu Hacı Abdülkerim ve Arif Ef. lere arz-ı ihtiram ederim, bendeniz de kendileri gibi şayân-ı taziyeyim, bir az faz'la da muhabbet iddia etsem kabul kuyururlar zannederim. Mumaileyhimanın dahi tarafımdan taziye buyurulmasını rica ederim cenab-ı hakcümlemize afiyet ihsan buyurması duasiyle hatm-i kelâm eylerim kardeşim efendim Biraderiniz, Ahmed Ferid.»

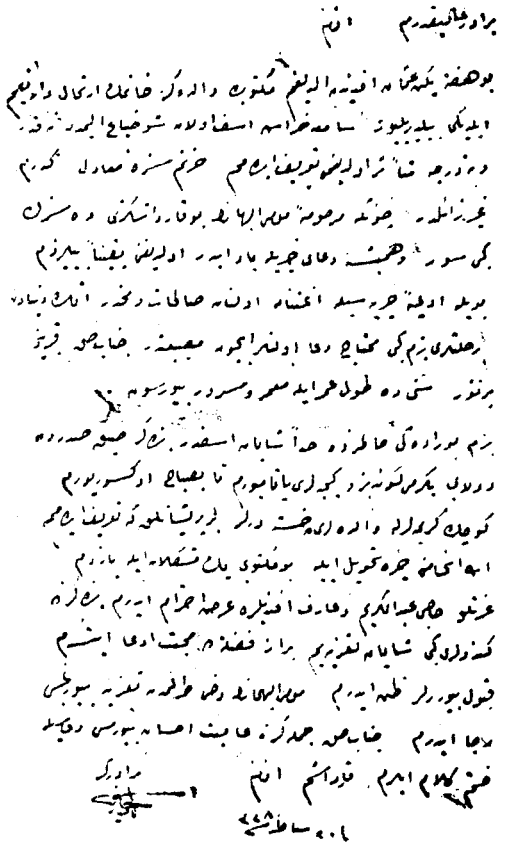

Yazı: 82 — Ferid Ef. nin bana yazdığı bir ta'ziye mektubu (Kendi el yazısı)

Emekli albay Suphi bey namında bir oğlu Müfide ve Mediha namlarında iki de kızı vardır.

ŞEYH HACI HAFIZ OSMAN BEDREDDİN Ef.

69

Şeyh Hacı Hafız Osman Bedreddin Ef. aslen Erzurumlu olup Süleyman Sükûti Ef. (1) namında bir zatın oğludur. 1858 (1274. R) tarihin-

(1) Süleyman Sükûti Ef. evvelce Erzurum mezarlığında medfun iken sonraları Erzuruma iki saat mesafede Tütüncü köyündeki Eâzım-ı is'âmiye mezarlığına nekledilmiştir.

de Erzurumda doğmuştur. «Mürğ-i dil» doğumuna tarih düşürülmüşdü. Babasının himmetiyle gençliğinde iyi bir tahsil gördüğünden 93 Rus harbi sıralarında tabur imamlığıyle orduya iltihak ve harbe iştirak ile esir düşmüş ve Rus kamplarına gönderilmeden iyi bir tesadüf eseri olarak kurtulup tekrar anayurda, vazifesi başına dönebilmiştir. Harp sonu 1882 (1289. R) tarihinde, taburiyle Paluya gelmiş ve burada üç dört sene kadar kalmıştır. Paluda bulundukları sırada meşhur nakşibendi meşayihinden Şeyh Mahmudüssamini Ef. den inabe alarak tarikate intisap etmiş, bazı islâhat ve icraat icabı askerî taburların Dersim'e sevki dolayısiyle Osman Bedreddin Ef. nin taburu da Dersim'e nakledilmiş ve bir kaç sene Pah kasabasında kalmıştır, sonra taburu Çemişgezek'e verilmiş ve burada yıllarca kaldıktan sonra 1909 (1325. R) yılında emekliye ayrılarak Harput'a gelmiş, burada yerleşmiştir. Harput'a yerleşdikden sonra kendisini temamiyle ilme ve tetebbua, beri yandan da tasavvufa vermiş, günden güne nam ve şöhreti yükselmiştir. Cuma günleri, cuma namazını, arada beş büyük cami varken oturduğu mahalleye en uzak bulunan Ulu camiinde kılar ve cuma namazından sonra da arkasında büyük bir kalabalık olduğu halde evine dönerdi.

Hangi tarihde hilâfet aldığı malûm değildir. Meclisinde siyasi, âfakî şeyler konuşulmazdı. Sohbetleri, va'z-ü nasihatları daima insanlık, ahlâk ve terbiye üzerine matuf idi. İslâm terbiyesinin hududunu geçmemek şartiyle asrın bütün medenî ve ictimaî kaidelerini kabul ederdi. Bugünkü müsbet tedris usullarına uyarak evlâtlarını maarif mekteplerinde okutmuş ve hattâ oğlu Muhit Ef. ye hususi olarak Fransızca tahsili de yaptırmışdı. Hulâsa mutaassıp ve cahil şeyhlerden değil bilâkis bugün islâmlığın kabul ettiği bütün medenî sıfatları nefsinde toplamış Âlim, Fazıl, çok zeki, ifadesi düzgün, hafızası kuvvetli bir zattı.

(Gülzar-ı Sâmini) namiyle mektubatı ve beş ciltten ibaret (Söhbet namesi) de şunun bunun elinde kalarak tabedilememiştir.

Hususiyle Edirne Valisi Ali Ayni beye yazdığı bir mektubun satırları arasındaki imanla dolu şu nefis ve ilâhi parçalar gözden kaçmamaktadır: «Efal-ı ibad, âyine-i istikbaldir. Âza ve cevahiri hilâf-ı riza ve ahvalda istimal, sırrı ilâhiye, belki doğrudan doğruya Cenab-ı Hakka ihanet ve hakarettir. Sonra insandaki kalp, ruh, en büyük bir emanettir, bunları beşere iyilik babında zikir, mücahede ve muhabbetle aslına ulaştırmamak büyük bir zulüm ve cinayettir. Gönül, hane-i hass-ı ilâhidir. Bu beyt-i celil-i ekber, temaşay-ı cemal-ı lâyezale âyine olmak üzere düzülmüştür .....» diye yazdığı bu fikirler Üstadın ilâhi felsefede yüksek ruh ve kabiliyetini, aşk vâdisinde de coşkunluğunu göstermektedir.

Üstadın şiire karşı da kabiliyeti vardı. Yalnız elimizde bir tek nümu-

ne var. Beyzade Hacı Ali Riza Ef. nin mezar taşı için yazdığı bir kitabesi: (2)

1911 (1327. R) tarihinde Cipli Hacı Şevki bey, Kanbalakzade Hamid, Hocam oğlu Ahmet, Hacı baloşzade Mustafa ağa, Nalçacızade Rıza, Kâmilzade Hüseyin Ef. ve daha hatırıma gelmiyen bir çok Harputlu ile Hicaza gidip gelmiştir.

Ölümüne kadar hayatı hep bu şekilde geçti, nihayet hastalandı ve ölümünden bir kaç gün evvel şu vasiyetnameyi yazıp bıraktı: (3)

---

(2) Bak, yukarıda Beyzade Ali Rıza Ef. Biyografisi, s. 114.

(3) «Ey benim evlâd, birader ve akrabalarım ,İslâmiyetde ve tarik-i hudada olan ihvan-ı dinim! Cenab-ı zât-ı ecel ve âlâ hazretleri hazır, nazır ve şahidimdir ki, ben ehl-i sünnet velcemaat mezhebi ve itikad-ı sahihi üzre mümin, muvahhid bir abd-i müslimim Hakka!

Elhamd-ü lillâh-i taalâ alâ inamihi ve ihsanihi. Şayet ömrüm tamam olup emr-i ilâhi üzere ahirete intikal ve rahmet-i rabbaniyeye nail olursam ahır-ı ömrümde düşmanlarımız bulunan şeytan-ı aleyh-i mayestahik ve nefis ve kuvve-i vahime taraflarından bu islâmiyetin gayrı bir şey ilka edüp şaşırmak isterlerse ben anları kabul etmem. Ancak din-i mübin-i islâmda olmaklığımızı şimdiden işitip ve istima buyurup yevm-i kıyamette islâmiyetime şehadet buyurmanızı niyaz ve temenni ederim.

Muvahhidim, Elhemdülillâh! Lâilâhe illâllah mühammedürresulullâh hakken ve yakinen ve sıdken, eşfedü en lâilâhe illâllâh ve eşhedü enne muhammeden abdühu ve resulüh. La ilâhe illâllâh vahdehu lâ şerike leh lehülmülkü ve lehülhamdü yuhyi ve yümit ve hüve alâ külli şeyin kadir, Lâilâhe illâllâhülmelikülhakkülmübin Muhammedurresulullâh sadikülva'dülemin.

İşte tavhidime şahit olmanız müsterhamdir. Fakat ben bir abd-i münzip, aciz ve mücrim kulum. Cenab-ı arhamürrahimin hazretlerinin «Lâ teknetu min rahmetillâh innallâhe yeğfirüzzunube cemian innehu hüvel gafurrahim» âyet-i celilesini senet ittihaz ile tevbe ve rucu ederek rahmet-i rabbürrahime iltica eyleyerek ve peygamberimiz peygamber-i zişan aleyhi ve alâ alihi ve ashabihi ve ihvanihi min sairilenbiya-i salâvatüllâhimelikülmennan hazretlerinin rahmetellilâlemin ve şefiülmüznibin olduğundan mazhar-ı şefaat-i nebevisi olmağı ümmid ederek giderim ve evliyaullâhin ve sadat-ı kiram-ı nakşibendiye kaddesallâhü esrarehümülaliye hazaratının bu abd-i müznibe feyz-ü kerem ve imdatlarını ümit ederim. Hususa «Hazret-i şeyh Abdülkadir-i Geylâni, Mehammed Bahaddin-i şah-i nakşibent ve pirim Mevlâna Halit ve şeyh Aliyyüssebti ve mürşid-i mükerremim hoca Mahmuddüssâmini ve valid-i macidim Selmanüssükûtiyyül Halidi kaddesallâhü esrarehüm hazaratının imdad-ı manevilerini ve cenab-ı hakka bu abd-i müznip için şafaatcı olmalarını lütf-ü keremlerinden niyazmendim. Emr-i hak vaki olup ahirete irtihalda üzerime kur'an-ı kerim tilâvet buyurasınız. Rabbim celle şanühu hazretleri iman ve kuran ile hüsn-i hatime ihsan buyursun, bu abd-i hakire de, cümle ihvan-ı dinime de. Amin bihürmeti men ersele rahmetenlilâlemin.»

Nihayet 17/Ekim/1924 (1340. R) çarşamba gecesi hakkın rahmetine kavuştu. Cenazesi evinde hazırlandı, büyük bir kalabalık vardı, bu vassiyetname kapalı bir zarf içinde getirildi. Başı ucunda açılacak ve okunacakdı. Herkes yerine ve postuna kimi halef bıraktığını merak ediyor teessür ve heyecanla sabırsızlanıyorlardı. Halbuki, buna dair bir tek kelime yazmamıştı. Okunduktan sonra vasiyetnamenin münderecatına hazır olanlar hayran kalmışlardı.

O zaman Harput çökmemişdi, cenazesi büyük bir halk kütlesinin elleri üstünde Meteris mezarlığına Efendigillerin mezarlığı civarında hazırlanan ebedi medfenine tevdi edildi. Bilâhere müritleri tarafından mezarının üzerine bir de türbe yapılmıştır.

Şair Abdülhamid Hazmi Ef. tarafından yazılan kitabe-i seng-i mezarı çok uzun olduğundan bu kitabeden ilk ve son beyitlerini alabildim.

Erzurumî şeyh Bedreddin Ef. kim bu zat
Saha-ı irşatda bir pir-i pür temkin idi.

.....

.....

Etti vakta ki uful ol pir-i peygamberzemir
Rumî üçyüz kırkdı tarih evvel teşrin idi.

İkinci zevcesinin ölümiyle üçüncü defa, yakın akrabamızdan Sunguroğlu Hacı Mustafa Ef. nin kızı Ayşe hanımla evlendi. Evvelki zevcelerinden Bahaddin, Muhit ve Nureddin namlarında üç oğlu, ve Nuriye hanım isminde bir kızı vardı. Ayşe hanımdan da Zıyaaddin bey namında bir oğlu daha oldu. Bunlardan Bahaddin ve Muhit Ef. ler genç yaşlarında öldüler. Rahmetli Bahaddin Ef. genç yaşına rağmen kendini ilme vermiş, babasından ve Darülhilâfenin bütün müderrislerinden istifade ederek olgunlaşmış, çok zeki ve çalışkan olması hasabiyle az zaman içinde ilim adamları sırasına girmiş ve bir aralık Darülhilâfe tedris heyetine de dahil olmuştur. Manzum ve mensur bazı eserleri de vardı. Yeniliğe ait fikirleriyle babasından ayrı bir yolda ve kendi zatında mevcut ilim ve fazileti ve ahlâk-ı hasenesi ile kendini muhite sevdirmiş olan bu kıymetli genç ilim adamımız maal'esef vaktından evvel sönüp gitmiştir. Nureddin bey, Ankarada devlet demir yolları muhasebesinde memur Zıyaaddin bey ise «Pertek» savcısı iken bu defa Elâzığ Sorgu hâkimliğine tayin edilmiştir. Uz soy adını almıştır, ve beş çocuk babasıdır.

ÖMER FAZIL EF.

70

Ömer Fazıl Ef. Harput'a tabi Malatacık köyü halkındandır. Küçük yaşda tahsile merakı olduğundan babası onu Harput'a getirerek medreselerden birisine kaydettirmiş ve köyüne dönmüştür. Ömer Fazıl Ef. bu yıllar içerisinde çok çalışarak ileri gitmiş, Diyarbekirde daha muktedir müderrislerin bulunduğunu haber alınca oraya gitmiştir. Diyarbekirde tahsili sırasında Molla Cami okurken, hocasının ölümü üzerine bu dersin mutahassıs hocasını aramak üzere Diyarbekirden ayrılmış Konyaya kadar gelmiştir. Konyanın Hadim köyünde, Ebu Saidi Hadimiyi öğrenince Köye kadar gitmiş, hocayı ziyaretle ders okumağa geldiğini söylemiştir. Hadimi Ömer Fazılı talebeleri arasına kabul ile derse başlatmıştır. Hadiminin bir kaç tarlası olduğundan yaz mevsiminde bu tarlaları talebeleriyle birlikte ekip biçer, kışın ise elde ettikleri zahireyi medresede yine talebeleriyle yer içer çalışırlarmış.. O sıralar tarladan mahsulün köye nakli için çuvala ihtiyaç görülmüş; Hadimi, talebelerine köye kimin giderek çuval getirmek istediğini sorunca Ömer Fazıl'ın müsaade ederseniz ben gidip getireyim demesi üzerine Hadimi, sen garipsin, köy köpekleri sana hücum ederler deyince, Ömer Fazıl: Köyün Köpekleri, kapı yoldaşlarına dokunmasalar gerek.. demesi Hadiminin hoşuna gitmiş, o günden sonra kendisiyle daha yakından alâkadar olmağa başlamışdır.

Ömer Fzıl Ef. Hadimiden istediği feyzi ve ilmi icazeti alarak yine onun tavsiyesiyle Kayseriye gelmiş, ilk gelişinde Camii kebirde gayet beliğ ve müessir vaz-ü nasihatte bulunmuşdu. Bunun üzerine Kayseri halkı ve Beyleri, kendisinin Kayseride kalmasını rica edince cevaben: Bir ev, bir avret ve bir de medrese yapdırırlarsa kalacağını söyler. Hemen bir ev satın alınmış döşenmiş ve münasip bir hanımla da evlendirilerek Medresenin de inşasına başlanınca Ömer Fazıl Ef. de Kayseride kalmıştır. Medresenin hitamında tedrise başlamış, bir çok talebe yetişdirerek sayısız kimselere icazet vermiştir.

O zamana kadar Kayseride ilim denilen şey hemen yokmuş gibi... Ömer Fazıl Ef. nin himmetiyle etrafdan bir çok talebe akın halinde gelerek ders görmüş, Âlim-ü kâmil bir halde ayrılmışlardır. O tarihden sonra Kayseri, makarrı ulema olmuştur. Ondan sonra Kayseri Âlimleri tarafından verilen ilmî icazetnamelerde Ömer Fazıl Ef. nin isminin geçmediği hiçbir icazetname yokmuş.. Hulâsa Ömer Fazıl Ef. yüksek bir ilim adamı olduğu gibi batınî ilimler üzerinde de çalışmıştır. Kayseride ölmüştür. Ne yazık ki güçhal elde ettiğim notlarda yaşadığı devre, doğum ve ölümüne ait hiçbir tarihe tesadüf edemedim.

EBUBEKİR Ef.

71/1

Ebubekir Ef. yukarıda Biyografisini yazdığımız âlim Ömer Fazıl Ef. nin oğludur. Tahsilini babasında yapmış, icazetini de babasından almıştır. Âlim, fazıl, ehl-i tekva bir zat olup bütün ömrünü tedrisat ve tetebbüatla geçirdiği ve babasından sonra Harput'a geldiği, 1805 (1220. H) tarihinde hayatta olduğu tesbit edilmiştir.

Harputda öldüğü, Ulucami hatiresine defnedildiği söylenirdi.

MÜFTÜ SADULLÂH EF.

72

Sadullâh Ef. Harputun çok eski bir ailesine mensup, Ağa mahallesi sakinlerinden olup «Gülşen-i kadı zade» namiyle maruf bir zattır. Kendisi Âlim, Fazıl ve salih bir zat olup uzun zaman Harput müftülüğünde bulunmuştur. Müftülüğünde uğradığı haksız ve feci bir akibetin tesir ve akisleri zamanımıza kadar gelmiştir. Şöyleki: Harput beylerinden birisine istediği gayr-i meşru bir fetvayı vermediği cihetle bundan muğber olan bey, Müftüyü öldürmeleri için avenesine takip emrini vermiştir. Avene müftünün evini her gün tarassut altında bulundurdukları sırada ailesinin hamama gittiğini ve müftünün evde çok küçük bir kız çocuğuyla yalnız kaldığını görür görmez bir desiseyle müftünün evine girmişler, başını keserek beraberlerinde alıp beye götürmüşlerdir. O anda can havliyle kanlı ellerini yanındaki duvara vurunca beş parmağı duvara bir yazı yazılmış gibi çıkmıştır ki, bu kan lekeleri sonradan Sarı Eyüp oğullarının ellerine geçen evdeki odanın duvarında son zamanlara kadar mevcutmuş... Bu tüyler ürpertici hâdise üzerine Harputda ne kadar bey varsa hepsi Harputdan çıkarılmış, köylere, şuraya buraya dağıtılmıştır. (1)

Müftü Sadullâh Ef. nin bu feci akibetinden sonra Beylerin Harputda kalan evlâd-ü ahfadından bir kısmı Iğıkiye, bir kısmı da Hanköyüne nakilhane etmişlerdir ki, Iğıkide Sadullâh Ef. nin oğlu Mustafa, onun oğlu Sadullâh ve Asım ağalar, Hanköyünde de Rahmetli Fethi bey bulunmaktaydı.

(1) Bunlar arasından bir kısmı da Saray'a indirilmişti. Bunlar arasında Ahmet bey namında bir bey de vardı, Sarayda ölünce, oğul ve torunlarından ve yakınlarından Ali, Sadık, Süleyman, Bekir, Osman beylerde Yukarı Huh köyüne giderek orada yerleşmişlerdi.

Şehadetinin ikinci günü fazıl-ı muhteremin cenazesi bütün Harput halkının elleri üzerinde gözyaşlarıyla kaldırılarak Ulu cami hatiresine defnedilmiştir.

HACI VELİ EF.

73

Hacı Veli Ef. Harputun yetiştirdiği büyük ilim adamlarından biridir. Takribi 1795 (1210. H) tarihinde Harputda doğmuştur. Tahsile Harputda başlamış ve Kayseride ikmal ile zamanının kutbu Seyyid-ül füzalâ denilen meşhur Kayserili Sadık Ef. den icazet almış ve hocasının emriyle İstanbul'a gelmiştir. İstanbulda ilim yolunda tetkik ve tetebbulerine devam ederken, bir taraftan da Ahmet Kuddusiyi ziyaret ederek manevi sahada da bundan çok istifade etmiştir.

Sonra Sürre alayile Hicaz'a gitmiş ve fariza-i haccı ifa ederek Harput'a dönüşünde Sarahatun Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir. Müderrisliğinde bir çok talebe yetiştirmek suretiyle ilme büyük hizmetlerde bulunmuştur. İsmi gibi zühd-ü tekva sahibi ve hakikaten veli bir zatmış, yağmur duası meşhurdur. Bir aralık Paluya gidip Şeyh Mahmud Saminiyi ziyaret ederek inabe almış ve sonra ihtiyarlığı hasebiyle evine çekilerek ibadet ve riyazetle meşgûl olmuştur.

Kendisi kısa boylu, geniş vücutlu.. kahve rengi çuhadan cübbe giyer, başına daima kavuk kormuş.. Evi Belediye caddesinin sağ tarafında (Arap Baba) ya giden sokağın sol köşe başındaymış...

1882 (1299. R) tarihinde onu Evkaf komsiyonunda âza olarak görmekteyiz (1). 1891 (1309. H) tarihinde de ölmüştür. Yüz yıl ömür sürdüğü söylenmektedir. Kazı bahçesinden Fatih Ahmed'e giden yol üzerinde ve Künbet denilen mevkideki aile mezarlığına defnedilmiştir.

Refik ve Tevfik namlarında iki oğlu olup bunlardan Refik genç yaşında ölmüş, Tevfikin Kuddusi namında bir oğlu vardı, daima siyah redingot, siyah pantalon giyer, gözünde kelebek gözlükler, elinde gümüş başlıklı ince bir baston, elinde fotoğraf makinesi... O zamanın Jöntürkü, bugünün Bobsitili denilen bir kıyafette gezerdi. Tiyatro kumpanyalarından birisinde çalışmak üzere Harputdan ayrılmış ve bir daha gözükmemiştir.

(1) Mamuretülaziz Salnamesi. Üniversite Kütüphanesi. N. 89442.

HOCA B'AS Ef.

74/1

Hoca B'as Ef. meşhur alîm Hacı Veli Ef. nin küçük kardeşidir. Kardeşi gibi ilmiye meslekine intisap ile Harput alimlerinden ve bilhassa kardeşinden ders görerek icazet almıştır.

Kardesinin ölümünden sonra Sarehatun medresesi müderrisliğine tayin edilerek ölünceye kadar bu vazifede devamla tedrisde bulunmuştur. Kendisi çok kibar, zarif, ayni zamanda züht-ü tekva sahibi bir zat olup kardeşinin ölümünden sonra çok yaşamamış 1899 (1315. R) tarihinde Harputda ölmüş Fatih Ahmet volu üzerindeki Künbet denilen mevkide kardeşinin yanına defnedilmiştir.

MÜFTÜ HACI YUNUS EF.

75

Hacı Yunus Ef. rivayete göre Yukarı Huh köyünden gelmiştir. Harput medreselerinde tahsil görmüş, icazet almış, az zamanda kendini memlekete tanıtmış, Zahriye medresesine müderris tayin edilerek bir çok talebe yetiştirmiş ve icazet vermiştir. Âlim, Fazıl bir zat olup bir aralık Harput Müftüsü olmuş, ömrünün sonuna kadar müftülükte kalmıştır. Hacı Yunus Ef. oğlu Hacı Mehmet Ef., Meşhur büyük Hacı Ali Ef., Efendigillerden Hacı Ahmet Ef. ve oğlu Hacı Ömer Naimi Ef. ile birlikte bir vergi mes'elesinden dolayı iki kıta ferman-ı Âli ile Konyaya nefyedilecekleri sıra, Hacı Yunus Ef. Keban madeninde hastalanarak ve ihtiyarlığı dolayısıyla rükûp ve nüzula iktidarı olmadığından Konyadaki ikamet cezasının evvelâ Keban Madenine tahviline, sonra da ihtiyarlığına, ilmine ve ailesine marhameten hanesinde haliyle meşgul olmak üzere afvü itlâkına irade-i seniye (1) çıkmıştır. İradenin tarihi 1845 (26/Şaban/1261) olduğuna göre, Hacı Yunus Ef. bu yıllarda pek ihtiyar olduğu ve bu tarihden az sonra da öldüğü ve Efendigillerden Hacı Ahmet Ef. ile Büyük Hacı Ali Ef. nin muasırından olduğu anlaşılmaktadır. 85 yıl ömür sürmüştür.

(1) Başvekâlet arşivi, Dahiliye N. 1320.

HACI MEHMET EF.

76/1

Bu zata Harputda büyük Hacı Mehmet Ef. derlermis.. Müftü Hacı Yunus Ef. nin oğludur. Babasından ve Harputun o zamanki meşhur Âlimlerinden ders gördüğü ve babasından da icazet-i ilmiye aldığı gibi Ömer Nimi ve Rahmi-i Harputî ile Antep ve Kayseride de tahsilde bulunarak bu tahsillerine ait elinde icazetnameleri varmış.. Harputa dönüşünde ilmî sahadaki çalışma ve tetebbülerine hız vererek zamanının en meşhur Âlimleri sırasına geçmiş ve babasının müderrisi bulunduğu (Zahriye) medresesinde Müderrislik etmiş ve icazet vermiştir.

Yaradılışında çok zeki olan bu zat ilim sahasında ileri gittiği gibi, zekâsını maddî işler üzerine de kullanarak memleketin en zenginleri arasına katılmıştır. Darakcılar civarındaki babadan kalma evinin etrafını tamamen satın alarak haremli, selâmlıklı konaklar yaptırmış ve yine evinin manzarasını bozan bazı küçük harap evleri de satın almak suretiyle konaklarının önünde geniş bir bahçe yaptırmışdır. Zenginlik ve hussiyetlerini aile tarihinde tebarüz ettirmeğe çalışacağım.

Konağının karşısındaki Zahriye Medresesine müderris olmuş ve medreseyi kendi parasiyle tamir ve muntazam bir hale sokmuştur. Uzun zaman bu medresede müderrislik etmiş, talebe yetiştirmiştir. Bizzat telif ettiği bir çok eserleri varsa da bunların isim ve nevileri hakkında bir bilgi elde edemedim. Ancak selâmlık dairesinin şahsına mahsus büyük odasındaki dört taraflı ve tavanlara kadar uzanan camlı dolapların içerisinde 1500 le 2000 cilt arasında çok zengin bir kütüphanesi varmış, bu kütüphane ölümünden sonra ailesi tarafından konaklarının karşısındaki Zahriye Medresesinde yeniden yaptırılan büyük bir kütüphaneye nakledilmek suretiyle medreseye vakfedilmiş ve kütüphanenin mutemetliğine de müsevvid Ahmet Ef. maaşla tayin olunmuştur. Çok zengin olan bu kütüphanenin bir kısmı müsevvit Ahmet Ef. zamanında, bir kısmı da Harputun çöküşü arefesinde şunun bunun elinde kalmak suretiyle dağılmış ve geriye kalan kısmı ise Kâmil Paşa Medresesindeki kütüphaneye alınmıştı, son zamanlarda ilme karşı beliren ihmal ve alâkasızlık yüzünden bu büyük ve mânevi servet de mahv-ü harap olup gitmiştir. Hacı Mehmed Ef. nin kütüphanesinin zenginliğine dair hikâye kütüphaneler bölümündeydi. (1) Hacı Mehmed Ef. çok zengin ve aynı zamanda çok da cesurmuş... Aşağıya kaydettiğim hikâyeleriyle bunları tebarüze çalışacağım. (2)

---

(1) Bak, yukarıda kütüphaneler bölümü, s. 30.

(2) Hacı Mehmed Ef. kısa boylu, şişman bir zatmış. Hacı İzzet Paşa Mamu-

Hacı Mehmet Ef. de bir vergi meselesinden iki kıta Ferman-ı âli ile, Büyük Hacı Ali ve Kaside-i Bür'e şarihi Ömer Naimi Ef. lerle birlikte Konyaya sürgün edilmişdi.

1847 (1263. H) tarihinde Harputda ölmüş ve Meterisdeki aile mezarlığına defnedilmiştir. Ölümü için şu tarihi buldum, kimin tarafından yazıld.ğı belli değildir.

---

retülâziz valisi iken 1861 (1278. H) Hacı Mehmed Ef. ye cüsse itibariyle (Fındık Keşiş) dermiş! Hacı Mehmed Ef. bunu işitmiş ve müteessir olmuş.. Bunun altında kalmamak için fırsat bıklerken, Paşa bir bayram günü Harput'a çıktığı zaman bütün âlimleri ziyaret etmiş, bu arada Hacı Mehmed Ef. nin konağına da uğramış.. çömez'eri ve hizmetcileri Paşanın konağa doğru geldiğini görünce Ef. ye haber vermişler.. — Gelsin yavrum, gelsin! demiş.. (Yavrum, medarı kelâmdır.) Uşaklar, yine odasına girerek Paşa, merdivenleri çıkıyor, demişler: — Çıksın yavrum, çıksın! diye cevap verdiği sırada, Paşa odadan içeriye giriyor.. Efendi, Paşayı karşılamak şöyle dursun, gurur ve azametinden ayağa bile kalkmıyor, merhaba hoşbeşden sonra söz arasında bir biçimine getirerek: — Paşam, Paşam! Ben senin gibi kizirleri (Köylerde Ermenilerin Muhtar ve mutemetleri) çok gördüm, deyince, bu ağır cümlenin (Fındık Keşiş)e mukabele olduğunu anlıyan Paşa, üzerinde bile durmaya tenezzül etmeden Allâhaısmarladık diye Efendinin konağından ayrılmıştır.

Hacı İzzet Paşa gibi ünlü ve fazilet sahibi bir valiyi, bu suretle karşılaması ve kendisine karşı olan tarizin altında kalmayışı Hacı Mehmed Ef. nin cesaretine bir misâldir.

İkincisi:

«Hacı Mehmed Ef. dâvâlarından birini takip için İstanbul'a gelmiş... Bir cuma günü salatın camilerden birine gitmiş.. tesadüfen Padişah da o camiye egelecekmiş.. namaz vakti gelmiş, Padişah yok.. hutbe okunmuş, Padişah yok.. namaza başlanırken Padişah gelmiş.. zamanın vükelâsı ve saray mensuplarından bazı dalkavuklar tarafından, hutbenin tekrarı istenmesi üzerine: hutbe tekrarlansın mı, tekrarlanmasın mı diye bir tereddüt devresi geçirildiği sıra, kimse cesaret edip de müsbet, menfi cevap veremeyince: Hacı Mehmed Ef. ayağa kalkarak yüksek sesle: (İki defa hutbe okunmaz, caiz değildir) diye ihtar edince hutbe tekrarlanmadan cuma namazı kılınmıştır.»

Namazdan sonra vaktin Şeyhülislâmı, Efendiyi nezdine çağırtarak hüviyetini, şahsiyetini öğrenince Efendinin boş adam olmadığına kanaat getirerek, muhavere sırasında: Hocam! Sen ya çok zenginsin, ya çok âlimsin veyahut da çok cesursun, diye sorunca, Hacı Mehmed Ef. — Üçü de var, yavrum! Üçü de var, diye cevap vermiş ve bu hikâye dillere destan olmuştur.»

İşte bu azamet ve cesaretinden dolayı, Hacı Mehmed Ef. ye o zaman muarızları ve bir kısım halk (Men Rebbüke) derlermiş!...

Hacı Mehmed Ef. ye ait bir çok hikâye ve fıkralar vardır, aile tarihinde göreceksiniz.

Gaip etti yine Harput memleketi bir rical
Yani erbab-ı fazilet, ilm-ü irfan-ü kemal

Hacı Mehmet Ef. ol sahib-i izz-ü cah
Mafhar-i erbab-ı daniş, erkân-ı ehl-i visal

Eyleyüp eyvah kim terk-i hayat-ı müstear
Mürğ-i ruhu uçmağa azm edüp açtı per-ü bal

Kabrini lütfiyle mevlâ ravza-i cennet kılup
Eylesun hak mazhar-i nur-i tecelli-i cemal

Geldi üçler söyledi tarihini tebşir edüp
(Hacı Mehmet Ef. cennete gitti bu sal).

1260 + 3 = 1263. Geldi üçler ilâve edilmekle tam tarih elde edilmiştir.

Hilmi bey namında bir oğlu vardı. Ölümünden sonra refikası, Hacı Mehmet Ef. nin yerinin kaybedilmemesi için medresesine ve kütüphanesine bakan bir müderrisi bayramlarda evine davet eder, Hacı Mehmet Ef. nin binişini giydirir ve selâmlık odasındaki köşesine bu zatı oturturmuş.. Ziyaretçiler, Hacı Mehmet Ef. sağmış gibi akın akın konağa gelir, tebrikâtta bulunurlarmış.

HACI HAFIZ YUSUF Ef.
(KURRA HOCAZADE)

77

Bu zatın Biyografisini çizmek, aslını, neslini meydana koymak için, sizleri ta IV. üncü Murad devrine kadar götüreceğim. Bu devirde Kayseri, Anadolunun mühim ticaret merkezlerinden biridir, bu gibi yerlerde kazananlar ekseriyetle memleketlerine sığmaz olurlar, başka bir memlekete gidip orada yeni yeni işler tutarak, zenginlemek sevdasına düşerlerdi. Bu cümleden olarak Kayseride yetişmiş olan Abdurrahman Ef. namında bir zengin de, Emir Muhammed diğer namı (Taife-i Azban Kumandanı Mehmed Çavuş) ile Abdurrazzak, diğer namı (Ali Kethüda) namındaki oğullarıyle Mısır'a gitmiş, burada halı ve dokuma tezgâhları kurarak çalışmışlar ve sonunda çok zengin olmuşlardır. Bu suretle tasarruflerindeki bütün emlâk ve akarı, bir çok hayır işlerine vakf etmişlerdir. (1)

(1) 15/12/1952 gün ve 1261/1003 sayılı Elâzığ hukuk mahkemesinin ilâmı.

İste bu ailenin nesli. Hasan namındaki bir zatın Mısırdan gelerek Harputda yerleşmesiyle başlamıştır ve bu zata o zaman Hasan Harputlu denilmekteydi. Hasan Harputlunun Hacı Halil namında bir oğlu vardı, aileye de kâtip oğulları denilirdi. 1813 (1228. R) tarihinde Hacı Halilin ölümiyle yerini oğlu Mehmed Ef. ye bırakmışdır ki, işte bizim Kurra hoca Hafız Yusuf Ef. bu Mehmed Ef. nin oğludur ve 1804 (1219. H) tarihinde Harputda doğmustur.

Hacı Hafız Yusuf Ef. ilk tahsilini yaptıkdan sonra babası tarafından hıfza çalıştırılmış, hafız olduktan sonra da Medrese tahsiline başlamıştır. O sırada Diyarbekirin tanınmış âlimlerinden Abbas Ef. ile hem asır bulunan meşhur kurralardan bir zat, Harput'a gelmiş, Harputda kaldığı müddetçe Harput gençlerini başına toplamış, kabiliyetli bulduğu gençlere Kuran-ı kerim ve kıraat-ı seb'a talim ettirmişti. Hacı Hafız Yusuf Ef. henüz 14 yaşındaydı, buna rağmen kuvvetli bir hafız ve aynı zamanda sesi de çok gür ve güzelmiş.

Hoca, Divarbekire dönmek üzere Harputdan ayrılırken hocadan istifade eden bir kısım talebe, hocayı (Dağ kapısı) ında teşyi ederlerken, Hoca gençlere hitaben şöyle konuşmuştur: «Harputda misafir kaldığım müddetce yanımdan ayrılmadınız, bana yakınlık göstererek hörmet ettiniz ve benden istifadeye çalıştınız, ben de sizlerin bu halinden memnun olarak dönüyorum. Ançak şunu bilmiş olunuz ki, Kuran talimi için bu kadar az bir zaman kâfi değildir, içinizde fedakârlık gösterip de benimle Diyarbekire gelecek heveslileriniz var mı, yok mu? bunu anlamak isterim deyince: Kalabalığın arasından ancak bir kişinin sesi, bu soruya cevap vermiş, «Ben geliyorum». İşte bu ses, bizim Hacı Hafız Yusuf Ef. nin sesidir; evine uğramadan, ailesine veda etmeden, sırf ilim tahsili için hoca ile Diyarbekir yolunu tutmuştur. Bir sene kadar Diyarbekirde kalan Hacı Hafız Yusuf Ef. bir tarafdan hocasından ilm-i eda, diğer tarafdan da Aabbas Ef. gibi meşhûr âlimden çesitli ilmî dersler görmüş ve her iki sahada da muvaffak olmuş, icazet almış ve Harput'a mücehhez olarak dönmüştür.

Hacı Hafız Yusuf Ef. ecdadından intikal eden vakıf işlerini takip için tez tez Mısır'a gider, orada da boş durmıyarak Mısırın en meşhûr kurralarından ders alır, talim görürdü. Öyle ki, Harput kendisinin nasıl ana yurdu ise Mısırda ona bir ilim ve fazilet menbai olmuştu. Bundan sonra bu aileye, artık «Kâtipoğlu» değil de «Kurra Hoca giller» denilmeğe başlandı. Kurrahocagiller, Harput aileleri arasında asil, nezih, ahlâk ve edeb timsali olarak tanınmışlardır.

Hacı Hafız Yusuf Ef. aynı zamanda Harputun meşhûr Âlimi Hacı Abdülhamid Ef. ye ilm-i edadan icazet vermiştir. Bununla beraber ica-

zetli bir hattattı, (Yusuf-i Zelha) namında bir kitabı el ile yazmıştır ki, adeta bir şah-esermiş.

Hacı Hafız Yusuf Ef. 1883 (1299. R) tarihinde Harputda ölmüştür, mezarı Meteris mezarlığına doğru yörürken yolun hemen sağında ve kenarındadır. Hafız Ömer, Hafız Mustafa ve Hafız Mehmed Ali namlarında üç oğlu vardı, bunlardan Hafız Mehmed Ali, genç yaşında ölmüş, diğerlerinin Biyografileri sıradadır.

HACI HAFIZ ÖMER EF.
KURRA HOCAZADE)

78/1

Hacı Hafız Ömer Ef. kurra hoca Hacı Hafız Yusuf Ef. nin büyük oğludur. 1830 (1245 R.) tarihinde Harputda doğmuştur. İlk tahsilini babasında yapmış, hıfza da çalıştırılarak kuvvetli bir hafız olmuşdur. Sonra Harputun meşhur müderrislerinden ders görmüş, babasından da ilmi eda talim ederek her iki yönden icazet almıştır. Sesi, babası kadar güzel olduğu gibi, hıfzı, edası da babasından üstündü. Babası Hicaz'a giderken onu da beraberine almışdı, bu seyahatları sırasında kalabalık bir Harput hacı kafilesi ile Şam'ı gezerlerken «Dımışk» camiinde Hazret-i-Yahyanın türbesini ziyarete giderler, vakıt namazını kıldıkdan sonra, arkadaşları Hafız Yusuf Ef. den bir aşr-i şerif rica ederler, o da, genç oğlu Hafız Ömer Ef. ye işaret edince Hafız Ömer Ef. «Ya Yahva Hüzilkitabe» âyet-i kerimesini, güzel ve âhenkli sesi ile ve kiraat-i seb'a üzerine okumağa başlar, Ya Yahyanın, Ya Yehyey şeklinde tekerrürü üzerine: (cemaatın çoğunluğunu Şamın yerli ahalisi teşkil ediyordu) her tarafdan Lebbeyk! Lebbeyk!.. sadaları camiin kubbelerinde aks-i sadalar husule getirerek çınlamağa başlayınca bir çok kimseler göz yaşlarını tutamıyarak ağlamışlardı. Aşr-i şerifden sonra, halk bu muhterem baba ve oğulun yüzlerini görmek üzere oturdukları yere hücum ile tezahürat yapmışlar ellerini ve yüzlerini öpmüşlerdir.

Esasen Hacı Hafız Yusuf Ef. oğlu Hafız Ömer Ef. için: «Ben ömrümde çok kuran dinledim. Usta bir hattat, nasıl ki, iyi yontulmuş bir kalemle güzel ve emsalsiz yazı yazarsa Cenab-ı hak da, kuran okumak için Ömerin dilini kudret eliyle o şekilde yontmuş ve yaratmışdır» diye iftihar eder ve haz duyarmış...

Hicazdan dönüşlerinde babası, onu tahsil için Mısırda bırakmış, Ömer Ef. bir sene Mısırda tahsil gördükden sonra Harput'a dönmüşdür. İlim bilgisiyle beraber fikir duygusu da inkişaf etmiş olan Hafız Ömer

Ef. bir medresede müderris olmakdansa maarife intisabı tercih etmiş ve muallim olmuşdur.

Üç sene Gümüş madeninde (Geban), on seneye yakın Pertekde (1) ve iki sene kadar Malatyada muallimlik yapmıştır. Gittiği her yerde, bulunduğu her vazifede ilim, fazilet, ahlâk ve seciye bakımından şöhret kazanmış ve bu meziyetleri sayesinde Vilâyet Maarif Müdürü Murad beyin büyük itimat ve teveccühlerini kazanmış olan Hafız Ömer Ef. Elâziz Sultanisi Arabi, Din dersleri ve Kuran-ı kerim hocalığına tayin edilmişti.

Hacı Hafız Ömer Ef. aynı zamanda yazıdan da icazetli meşhur bir hattattı.

Ben bu zata yetiştim, yakın akrabamız olması münasebetiyle çocuk iken kendilerine sık sık gider gelirdim. Şimdi siması gözümün önünde gibidir. Orta boylu, nurlu ve güler yüzlü, siyah kaşlarının altında zekâ ve kabiliyetinin ifadesini gösteren cevval, munis gözleri vardı, temiz giyer, temiz gezer, kibar ve zarif bir zattı. 1895 (1311. R) tarihinde Harputta ölmüş, Meterisdeki aile mezarlığına babasının hemen yanına defn edilmiştir, her ikisinin de mükemmel mezar taşları vardır. Birisi kız, diğerleri erkek olmak üzere yirmi evlât sahibi olan H. H. Ömer Ef. ölürken ancak bir kızıyla Yusuf Ef. namında bir oğlu hayattaydılar, sonra Yusuf Ef. de öldü, şimdi bu asil ailenin yegâne yadigârı olan Cemile hanım şuuru, hafızası yerinde kibar ve dindar bir Türk hanımı olup sağ ve sıhhattadır. (2)

---

(1) Hacı Hafız Ömer Ef. Perteğe ilk tâyininde Pertekde bir tek okuyup yazar kimseyi bulamadığını yakınlarına söylermiş, on yıl içerisinde âdeta bir islâm misyoneri gibi çalışmış, didinmiş ve yüzlerce talebe yetiştirmiş, bunlara yalnız ilim değil ahlâk, terbiye ve insanlık hisleri de aşılamıştır. Tahsil çağında olanları mektebinde yetiştirmiş, bu çağı geçirenlerle de her temasında ve her fırsatta okuma yazma merak ve hislerini tahrik etmek ve kendilerine yeni yeni fikirler aşılamak suretiyle bütün bir kasaba halkının kültür sahasında halkınmalarında büyük bir âmil olmuştur.

Bu günkü Pertekliler ve bilhssa Perteğin zekî ve münevver gençleri, ilk defa bu şekilde ve böyle feragat ve fedakârlıkla ilim ve fazilet hislerini aşılayan bu büyük faniyi acaba tanıyorlar mı? İşte ben, şimdi kendilerine tanıtıyorum. Kadrı kıymeti asırlar geçse de unutulmıyacak olan bu büyüğün hiç olmazsa adının anılması ve münevver bir gençlik kafilesinin her yıl Pertekden kalkıp Harputa gelerek mezarının ziyaret edilmesi ve mezarının şahsına lâyık bir surette tamir ve ağaçlandırılması suretiyle mühim bir kadirşinaslık vazifesinin yapılmasını kendilerine samimane tavsiye ederim.

(2) Harputun bir çok bellibaşlı ailelerini yakından tanıyan Cemile hanımın hatıralarından ve sohbetlerinden çok istifade ettim. Sağ olsunlar.

Rahmetli Hacı Tevfik Ef. 1949 yılında kendisini ziyaret eden Hafız Ömer Ef. nin torunu mühendis Adil beye aynen şöyle söylemiş: «Adil bey, Adil bey! Harputta dedelerinin mezarları önünden geçerken mezarlarından kuran sesi duyduklarını söyleyen ve bu sese itikad eden büyük bir halk kütlesi vardı, işte sen böyle bir dedenin torunusun, iftihar et» diye Kurra hocalar hakkında sitayişle bahsetmişti.

HAFIZ MUSTAFA EF.

(KURRA HOCAZADE)

79/2

Hafız Mustafa Ef. Kurra Hoca Hafız Yusuf Ef. nin küçük oğludur. 1841 (1257 R.) tarihinde Harputda doğmuştur. İlk tahsilini ve hıfza çalışmasını babasında tamamlamış ve sonra Harput medreselerinde tahsile başlamıştır. Babasının ölümünden sonra kardeşi Hacı Hafız Ömer Ef. den ders görmüş ve İlm-i edadan icazet almıştır. İcazet aldıktan sonra Meydan camii imam ve hatipliğine, Sarahatun camii imamı küçük mazlûm Hafız Hilmi Ef. nin ölümü ile terfian Sarahatun camii İmam ve hatipliğine tâyin edilmiştir. Bir aralık bu camiin karşısında ve Belediye caddesi üzerindeki evinde, bir aralık da Meydan pınarının bitişiğindeki Tekkede birer mahalle mektebi açmış, Muallim Hafız Tevfik Ef. nin ölümünden sonra da Cevheriye Medresesindeki Hafız Tevfik Ef. mektebinin devamına çalışmıştır.

Bu zatın sesi ve edası da baba ve kardeşi gibi gür ve güzeldi. Kıraat-i seb'a üzerine okuduğu aşr-i şerifler şimdi kulağımda gibidir. Bu kadar tiz sesle okumasının yanında konuşması da o nisbette yavaş ve sakindi. Ecdadına has faziletlerden tevazu, sessizlik ve karşısındaki kim olursa olsun hörmet ve sevgi ile hareketleri Hafız Mustafa Ef. ye de intikal etmiş olması dolayısiyle herkes onu sever ve hörmet ederdi.

Hafız Mustafa Ef. 1915 (1331 R.) tarihinde Harputda yetmiş dört yaşında iken ölmüş ve Meterisdeki aile mezarlığına gömülmüştür. İki oğul evlâdı vardı, bunlardan büyüğü, bu gün Elâzığda dahiliye mütehassısı Doktor Hacı Muhammed Erdem, küçüğü de (1947) yılında İspartada genç yaşında ölen Mühendis Fahridir.

YUSUF ŞÜKRÜ-İ HARPUTİ

80

Yusuf Şükrü. Harput'da Falcıoğullarından Osman Ef. nin oğlu olup Harputun yetiştirdiği değerli Âlimlerdendir. Bır kısım tahsilini Harputda yaptıktan sonra İstanbula gelmis. tahsilini ikmâl ile Harputlu meşhur Hacı Abdurrahman Ef. den ilmî icazet aldıktan sonra Vefa medresesi müderrisliğine tâyin edlmis. İstanbul Âlımleri arasında yüksek bir mevki kazanmıştır. Medresede bilhassa (Kad-ı bevzavi) ve (Celâleyn) tefsirleri okutmuştur. Sonra Medinede Mahmudıve medresesi müderrisliğine tâyin edilen bu zat, ömrünün sonuna kadar Medınede mücavir kalmış, bir çok ilmî eserler telifi ile uğraşmış ve tedris hayatında üç defa da icazet vermiştir. Bu ilmivle beraber Mekkede İsmail Nevvabiye intisap ederek seyr-i sülûk görmekle Sazili tarikatinin halifeliğini de kazanmıştır.

Yusuf Şükrü. bununla beraber gavet hassas bir şairdir. Şiirlerinin çeşitli ve bambaşka bir üslûpta olduğunu büyüklerimden dinlemiştim, bunlardan elime geçen ve gençlik çağında yazdığı anlaşılan şiirlerinden bir kaç örnek veriyorum ki, cîdden hos ve nefistir.

Bir yar-ı vefa girse ele. var edinürdüm
Serriste-i (1) kâküllieri zünnar edinürdum

Devrinde felek zerrece ikbalim olaydı
Ben dahi bir âlâsını zinhar edinürdum

Dün görmüş idim mehvesi pütnane önünde
Bulsam anı imanıma ikrar edinurdum

Ol şirin lâl-i leb-i canan ele gırmez
Derd-i dil-i divanemi bimar (2) edinürdüm

Şükri! ayağım düşse bedestan-i visale
Kâlâv-ı rühün (3) canla pazar edinürdüm.

(1) Ip ucu, tutamak. kâküllerinın uc.
(2) Hasta.
(3) Kumaş, meta. burada yüz örtüsü manasın..

Bir başkası:

Cana söyle ismin mehveş — Aslın Huri, yüzün ateş
Kaddin(4) ar'ar(5), bûyun(6) anber — Vuslun mahşer, payın(7) gamkeş
Gözler katil, kaşlar kudret — Müjgân hançer, kâkül dilkeş
Ağzın sükker, buse ister — Kaçmak pesdir, Nevres serkeş
Tabın dilber, âşık **Şükrü** — Kârın cilve, kimler herkeş

Son yazdığı bir gazeli daha:

Fakr-ü zati, acz-i asli hasbihalimdir benim
Âyet-i kübray-ı hüda, hoş makalımdır benim

Cavidani yok bu dünyada bilirdim çektim el
Âlemi kutb-ı gına sanma hayalımdır benim

İmtinan-ı ikbali çekmezem zerre kadar
Atlas-i çarha değişmem kühne şalımdır benim

Bilmez ise hakkı, ger ehl-i dünya gam değil
Ben helâl ettim ana karşı belâlımdır benim

Şükri! şah-ü geda(8), âlemde şad olsun bu gün
Püster-i (9) gamde yatıp rihlat mealımdır benim.

Şiirlerinin yazma olarak beş kitap tuttuğunu ve bir çok da telifatı olduğunu öğrenebildim, bunlardan matbu olan eserleri şunlardır:

1 — «Bergüvi» nin usul-ı hadisinin şerhi
2 — «Gelenbevî» nin burhan adlı eserinin şerhi
3 — Rümûzuttavhid fi beyan-ı esrar ve hakayık-ı tavhid
4 — Silsiltüssafa
5 — Nasihatname.

Doğum tarihi bilinmemekle beraber kendisi 1876 (1292. R) tarihinde Medinede ölmüş, Cennetülbakiyeye defnedilmiştir (10).

(4) Boy.
(5) Selvi ağacı, dağ selvisi.
(6) Koku.
(7) Ayak.
(8) Yoksul, fakir mânasına.
(9) Aslı bısterdir. Döşek ve yatak mânasınadır.
(10) Bu bilgilerin bir kısmı, Ursalı Tahirin Osmanlı müellifleri c. 2, k. 1. s. 57 den alınmıştır.

Harputun Yetiştirdiği Şairler

Yukarıda biyografileri çizilen âlimler arasındaki şairlerin isimleri:

	Esas numarası
1 — Beyzade Mehmed Nuri Ef.	3/1
2 — Müftü Hacı Ömer Naimi Ef.	24/4
3 — Hacı Abdülhamid Hamdi Ef.	25/5
4 — Müftü Mehmed Kemaleddin Ef.	27/7
5 — Hacı Hafız Mahmud Vahdi Ef.	29/9
6 — Hacı Hayri Bey	30/10
7 — Hasan Burhaneddini Cihangiri	33/8
8 — Hacı İbrahim Lebip Ef.	34/9
9 — Müftü Mehmed Faik Ef.	44/1
10 — Nami Mahmud Midhat Ef. Çemişgezeklizade.....	63/3
11 — Hafız Ahmed Ferit Ef.	68/4
12 — Hacı Hafız Osman Bedreddin Ef.	69/25
13 — Yusuf Şükr-i Harputi	80/31

HOĞULU HOCA AHMET EF.

14

Hoca Ahmet Ef. Elâzığın Uluovadaki belli başlı köylerinden Hoğuda doğmuştur. Zekî ve ilme karşı çok hevesli bulunduğundan Harputda zamanının âlimlerinden ders görmüş ve bilgisini ilerletmek maksadiyle Diyarbakır'a giderek meshur Bolulu Hüseynülvaızi Ef. den ders görmüş ve icazet almıştır.

Harputa dönüşünde birinci sınıf ilim adamlarıyle ilmî mübahaselerde bulunur ve bir taraftan da Hoğudaki evinde ilim âşıkı gençlere ders okuturmuş ki, oğlu Rahmi-i Harputî de bunlar arasındaymış...

RAHMİ-İ HARPUTÎ

15/1

Rahmi-i Harputi, Harput Âlimlerinden Hoğu'lu Hoca Ahmed Ef. nin oğludur. 1802 (1217. H) tarihinde Hoğu köyünde doğmuştur. İlk tahsilini babasında bitirmiş, zekî, şiire ve kitabete karşı olan merakı ile çok çalışmış, çok okumuş, gençliğinde Arap, Fars ve Türkçe bir çok şiirler ezberlemiştir. Hattâ bunun mükâfatını da Diyarbekir ulemasından Bolulu meşhur Hüseynülvaiziden almıştır.

Henüz çocuk denilebilecek bir yaşda iken Diyarbekir'de tahsilde bulunan babasını ziyarete gitmiş, babasının bulunduğu medreseye vardığı zaman, talebe dersde olduğundan derse girmiş, hocanın ve babasının ellerini öperek oturmuş ve dersi takibe başlamıştır. O sıra dersde (İşmizaz(1) kelimesine tesadüf edilmiş, hoca talebelerinden mânâsını sormus, hiç birisi müsbet cevap verememis.. bu sıra Rahmi, mânâsını söyleyince: Hoca, babası Ahmed Ef. ye dönerek, «Seni tebrik ve tebşir ederim, oğlunda istidad-ı tam var, istikbalde hafız-ı lügat ve büyük bir şair olur, Allâh feyzini artırsın» diye dua etmış. Rahmi, Diyarbekir'de kaldığı müddetce bu dersleri takip etmiş, Harput'a dönüşünde ise Müftü Ahmed Ef. nin derslerine devama başlamış, aralarında bir yıl yaş farkı olan meşhûr Kaside-i Bür'e şarihi Ömer Naimi Ef. ile hem ders, hem de medresede hücre arkadaşlığı yapmıştır.

O sıra Müftü Ahmed Ef. nin ihtiyarlığı ve ayni zamanda müftülük vazifesiyle de çok yüklü bulunması cihetle evvelki gibi ders okutmağa ve talebesine feyz vermeğe vakti müsait değildi, bunu gören ve takdir eden Ömer Naimi Ef. ile Rahmi, tahsil için Anteb'e gitmeğe karar vermişler, bu kararlarını Hacı Ahmed Ef' ye de açarak onun da muvafakatini aldıktan sonra Anteb'e gitmişlerdir. Anteb'in meşhûr âlimlerinden küçük Hafız Necib ve Faik Ef. lerden ders görmeğe başlamışlardı.

O sıralar, Anadolunun bir çok yerlerindeYeniçeriler isyan halinde.. zulüm, yağma, işkence ile bir çok masum halkı, hançerden geçiriyorlardı, bu hal, Anteb'e de sirayet etmişti(2). Antep hâdisesinden sonra Rahmi Hoca, Ömer Naimî Ef. ile birlikte Kayseri'ye gelmişler ve orada meşhûr

---

(1) Sıkılmak, can sıkıntısı, istikrah manasına.

(2) Bu hadise, Ömer Naimi Ef. bahsinde müfassalen anlatılmış olduğundan burada tekrara lüzum görmedim. Bak, yukarıda s. 149.

Âlim Hoca Kasım, Hacı Hafız Vahdi ve Sarı Abdullâhzade Mehmet Ef. gibi büyük âlimlerden ders görmüşlerdir. Tahsil derecelerini, mutad olan usul üzere bitirerek Kasım Ef. den icazet-i ilmiye aldıktan sonra 1826 (1242 .H) yılında Harputa dönmüşlerdir.

Ömer Naimi Ef. babasının medresesine müderris olmuş, Rahmi Hoca da Hoğuda ders okutmağa başlamıştır.

Daha sonra kendisini tamamiyle şiir ve inşaya vermiştir. İşte bu gün elimizde matbu olarak bulunan «Divan-ı Rahmi» o yılların mahsulüdür. Bu arada iki kızını da okutarak yetiştirmiştir ki, bu hal bütün muhitte iyi bir tesir uyandırdığından halk kızlarını da oğulları gibi okutmağa başlamışlrədır. Bu suretle Rahmi Hoca, bu terakki yolunun ilk rehberi sayılır. Divan edebiyatının derinliklerine ne kadar nüfuz edebilmiş ise, Fars edebiyatına da öyle nüfuz etmiştir. Farsca da bir çok şiirleri vardır. Hülâsa muhitin nadir yetişdirdiği bir sima olup üslûbu parlak, akıcı ve sadedir.

Ölümünden sonra Hacı Hayri 1886 (1303 .H) de Rahminin yazdığı bütün kaside ve gazelleri toplayarak ve tertipliyerek (Divan-ı Rahmi-i Harputi) namı altında Mamuretülaziz matbaasında tabettirmiş ve su beytiyle de Divana gereken kıymet ve ehemmiyeti vermiştir.

Nusha-i hikmet denilse hakkına sayestedir
Rahmi-i mûciz edanın al oku divanını.

İşte 108 sahifeden ibaret olan bu divanından örnekler: Bu parçalar Rahminin şiir vâdisindeki müstesna kıymet ve kudretini göstermeğe kâfi gelecektir.

Divanından:

Gelmişti bu şeb bezme hıram eyledi gitti
Âşıklarına habı haram eyledi gitti

Saki, beni lâlinden edüp buseye kani
Ani dahi vabeste-i cam eyledi gitti

Şehbaz-ı nigâhile sen ol afeti seyret
Âhûları hep çeşmine ram eyledi gitti

Ey dil, sana ısmarladılar mihr-i vefayı
Mecnunla Leylâ da selâm eyledi gitti

Mihrab edüp ebrularını cami-i hüsne
Rahmiyi, o mihraba imam eyledi gitti.

Rahminin divanından hariç kalmış olan şiirleri de vardır, bunlardan da birer misâl verelim:

Âfitabım, her gören çşık sana mehru demiş
Nakşedip kilk-i kaza iki hilâl-ı ebru demiş

Nafe-i tatar-ı hal-ü zülfü şebbuy-hiten
Çeşm-i yare dil hata etmişmi ya âhû demiş

Kim demiş derdim esir-i hattı olmuş müşk-i çin
Zülfüne eyler işaret gamzeler kim bû demiş

Dilleri tashir eder âşûbgâh-ı gamzesi
Çeşm-i dildare kimi âhû, kimi cadû demiş

Sünbülü divane dil sanmış ki, zülfün bağıdır
Servi görmüş, hayret el vermiş kad-i dilcû demiş

Âşık oldur kim demez razın, yanar ateşlere
Bülbüle pervaneler ta'n eyleyüp pür-gû demiş

Çok temennay-ı visal etmiş yine cananına
Aşka düşmüş **Rahmiya;** dil hû demiş, yahû demiş.

Bir başkası:

Gerçi gamze, sihr ile mahmur şeklin gösterir
Nerkis-i çeşm-i dili, rencûr şeklin gösterir

Perçem-i berçin gird-i lâl-ı tabende o hat
Genc-i hüsn-i mar-ü mûr şeklin gösterir.

Hûn-i eşkim dideden aktı, sarıldım yare ben,
Çün o mahın gerdeni kâfûr şeklin gösterir

Sorduğumda mest olup bildim veli keyfiyetin
Cam-ı lâlın bade-i engûr şeklin gösterir

Mazhar-ı feyz-i tecellidir o sim endam ile
Nev nihalim, nahl-i nûr tûr şeklin gösterir

Piyrev-i seyfi olup tashir-i nazme safhada
Lenk-i der hamen veli teymûr şeklin gösterir

Olmasın işkeste **Rahmi,** iltiyam etmez kabul
Lâvh-i dil bir kâse-i fağfûr şeklin gösterir.

Divan edebiyatında esine nadir tesadüf edilen zarif ve mizahi bir (Esbiyename) si vardır ki, doğrusu şah-eserdir: «Bir hengâm-ı şita şehirden kariyeye azimetimizde bir bargir-i süst endam-ı heron na mevzun geç hirame râkip olup esnay-ı rahda envai mihnet ve şiddet-ü felâkete duçar ve giriftar olduğumuzu beyanla Efendizade Faziletlû Abdülhamid Hamdi Ef. ye beray-ı zerafet inşad ile gönderilen (Esbiyename-i zarifane) dir, diye yazdığı bir manzumeden parçalar.»

Ey kerimüşşivem-i sultanım
Bais-i feyz-i dil-i suzanım

Sana bes bu niam-i rabb-ı mecid
Mazhar-ı zatın olup ism-i hemid

Eylemis ruz-i ezel bu sehmı
Ruzi kılmıs sana ilm-ü fehmi

Zat-ı pakın senin ey nur-i basar
Hikem-âmûz debistan-ı hüner

Cihet-i camia-i rüşd-ü kemal
Nasıyende görünür mâlâmal

Oldu tevfik-i huda üstadın
Zirve-i ilmedir istidadın

Ruz-i şeb dilde temenni ancak
Hıfz ede havf-ü haterden seni hak

Olasız valid-ü macidle bükâm
Ömr-ü sermedle ilâ yevm-i kıyam

Bu şekilde bir medhiye ile başlar ve sonra esasa geçerek:

Badeza abd-i zaif-ü nalan
Oldu çün azim-i koy-i hicran

Bize, ge'miş dediler bir rehvar
Einmemiş misline eslâf-i kibar

Gele meydana ki, bir esb-i herun
Aybı cisminde anın gûnagûn

..... Diye devam eder.

Rahmi Hoca, bütün ömrü boyunca çalışmalarını sabahın erken saatlerinde yapmış, şiirlerini, bülbüller uyanıp da feryade geçerken yazmıştır, böyle yapmasaydı, bu gün şu mısralarını görebilirmiydik?

Gül-i ümmidi küşayiş bulur, olmaz mahrum,
Her seher aşk ile bülbül gibi feryad edenin.

Ve sonra şu kıtası da ahlâkî düsturlarının ne güzel ve ne özlü bir ifadesidir.

Nidesin kibr-ü vekar ile edüp reftarı,
İftihar etme, libas ile, ko bu atvarı,
Gün olur atlas-ı dibadan olursun ari,
terk edüp dar-ü diyar ile akarı, varı.

Kendisi lâtif, zarif, nüktedan ve ruşen-zamir (3) bir zat olup, zerafetten mahrum nice insanlara tesadüf etmiştir ki:

Âdeme feyz-i hüdadat iledir hüsn-i eda
Tab'ı nadane tekellüfle zarafet gelmez.

---

(3) Nükte, herkesin anlıyamıyacağı kapalı güzel söz. Rüşenzamir, aydın gönüllü.

ve en sonra da, ilm-ü kemal sahiplerinin bu dünyada yerleri olmadığına ve nasipsiz kaldıklarına da şu beyitle işaret etmektedir.

Rahmiya! kâm almadı dünyada erbab-ı kemal
Bermürad olmak dilersen ehl-i irfan olma hiç.

Rahmi, tarih düşürmede de bir üstaddı.

Taif-i beyt-i harem, zair-i fahr-i âlem
Seyyid-i ehl-i himem Ahmed İzzet Paşa

Böyle bir mabed-i âli ola tâ hayratı
Men bena (4) nüktesine vakıf olup etti bina

Her gelen kıla cemaatle namaz ile niyaz
Sebeb-i mağfiret-i hak ola ta rûz-i ceza

Ola dünyada muvaffak nice bin hayrata
Dar-ı ukbada ola mazhar-i eltaf-ı hüda

Geldi cevher (5) gibi Rahmi, kaleme bir tarih
Oldu dünyada eser, cami-i İzzet Paşa. (6)

1282 .H

Rahmi, köyündeki çalışmaları sırasında Vali Abdünnafi Ef. nin

«Bu ihtilâcla dil âşinadan el çekti»

matlaiyle başlıyan gazelini tahmis ettiği gibi Sadi'nin (Bostan)ını da şerh etti ise de tabedilemedi.

Şu nefis müfredi ile Rahminin eserlerine son verelim.

Dağ vurup, zahm açtı hal-ü gamze nettim yare ben
Şerha şerha olsa sinem açmazam ağyare ben.

Rahmi-i Harputî 1884 (1201 .H) yılında ölerek köyünün mezarlığına gömüldü. Boyu ve çehresi uzun olduğu gibi ömrü de uzun oldu, ölürken

(4) Mescid yapanların fazilet dereceleri hakkındaki işaret-i maneviye.
(5) Yalnız noktalı harflerin Ebced hesabiyle sayılması.
(6) Elâzığ'daki Hacı İzzet Paşa camiinin dış kapısındaki kitabe.

84 yaşında olduğu halde şuuruna, hafıza ve hatıralarına asla halel gelmemişti, yalnız son zamanlarda kulakları ağır işitirdi.

Rhminin oğlu olmayıp yalnız iki kızı olduğunu biliyoruz, Rahmi, bu iki kızını da bizzat okutmuştur, bunlardan Hafıza hanım, kültürlü, aynızamanda şiir vadisinde de kendini göstermiş kadın şairimizdir, fakat maalesef eserlerinden bir tane olsun elde edemedim. Sonra 949 yılı içerisinde Turan Gazetesinde:

«Bu gün yine gönlüm yüksek uçarak» diye başlıyan ve «Ceddim Rahmi Hoca seslenivermiş» mısraiyle nihayet bulan bir şiirden anlıyoruz k.. Öğretmen İshak, Rahmi-i Harputî ile yakın bir münasebeti var, bunun hakikatini öğrenip doğru olarak kaydetmek istedimse de sarih adresi olmadığından aziz hemşehrim ve adaşım İshakla muhabere edemedim.

HACI ABDÜLHAMİT HAZMİ EF. KANBALAKZADE

16

Hacı Abdülhamit Hazmi Ef. Harput tüccarlarından Kanbalak oğlu(1) Hacı Mehmet ağanın oğludur. 1856 (1272. H) yılının cemaziyelahir ayında Harputda doğmuştur. İlk tahsilini evvelâ meşhur Büyük Kâmil hocada

Resim: 83 — Kanbalakzade Hac. Abdülhamid Hazmi Ef.

ve sonra sırasıyle Dellâlzade Müftü Mehmet, Beyzade Hacı Ali ve Hac. Abdülhamit Ef. gibi müderrislerden ders görmüş ve bu tahsilini yedi sekiz sene kadar devam ettirdiği halde, memuriyete heveslendiğinden icazet-i ilmiye alamadan tedrisi bırakmıştır.

(1) Hisar manasına olduğunu bizzat kendisi kayıt itmiştir.

İlk memuriyete intisabı 1876 yılından bir kaç sene evveldir. Bu çağındaki liyakat ve iktidarını bizlere bildiren şu hikâyesini bizzat kendisinden dinleyelim: (2).

Memuriyet hayatında geçirdiği safahatı da aşağıda sıralıyorum:

1877 (27. Temmuz. 1293) den 1879 (1. Kasım. 1295) tarihine kadar
Argını sancağı müstantikliğinde

1879 (1. Aralık. 1295) den 1880 (11. Mayıs. 1296) ya kadar
Argını ceza dairesi kitabetinde

1880 (28. Ekim. 1296) dan 1880 (7. Ekim. 1296) ya kadar
Geban kazası mahkeme kitabetinde

1880 (8. Ekim. 1296) dan 1886 (31. Ocak. 1302) ye kadar
Elâziz ticaret mahkemesi baş kitabetine

---

(2) İlk defa adliye mesleğine intisap ile Mamuretül-Aziz ticaret mahkemesi zabıt kâtibi bulunuyordum. O sıra Arnavut Ferit Bey (Adliyeden yetiş miş, birçok vilâyetlerde valilik ve sonra sadr-ı Âzam olmuş Avlonyalı Ferit Paşa) namında bir adliye müfetişi, İstanbul'dan gelmiş adliye muamelâtını teftiş ediyordu. Bir gün, çok erken daireye gitmiştim, henüz mesai başlamadığ'ndan memurlar ve baş kâtip gelmemişlerdi. Tam bu sırada müfettiş geldi, odasına girdikten sonra odacıyı çağırdı ve baş kâtibi istedi. Odacı baş kâtibin henüz gelmediğini, içeride yalnız bir kâtibin bulunduğunu haber verince, onu çağır diye emreder. Odacı, beni, müfettişin çağırdığını söyledi, o sıra ne yapacağımı şaşırdım, mahcubiyetimden süklüm püklüm müfettişin odasına girdim. Pek de muntazam olmayan kılık kıyafetimle bir selâm verdim ve zabıt kâtibi diye kendimi takdim ettim. Beni tepeden tırnağa süzdükten sonra: — Bir takrir versem kaleme alabilirmisin dedi cevaben: — Kalemimin aczi nisbetinde yazarım, emredersiniz, dedim. Müfettiş takrire başladı.. ben, sonra mahcup kalmamak için bütün hafızamı toplıyarak dikkat kesildim. Müfettiş takririni tamamladı. — Pekiyi Efendim! diyerek kaleme döndüm, yazmağa başladım.. bitirdim ve yazdığımı götürüp verdim.. okumağa başladı; fakat okurken dikkatle ve şüphe dolu bir hayretle yüzüme bakarak: — Bunu baş kâtip mi yazdı? diye bana sorunca: — Hayır Efendim, Baş kâtip henüz gelmedi, bendeniz yazdım, dedim. Bunun üzerine, müfettiş şüphe ve tereddüdünü gizlemiyerek kendi odasında yazılmak şartiyle ikinci bir takrir daha verdi. Bu defa ben, gerek hüsn-ü hattına, gerekse ifade ve cümlelere daha fazla dikkat ve itina ile onu da yazıp Müfettişe verdim. Karşısında ayakta duruyordum, takriri ikudu, okudukça, bu takrirleri benim yazdığıma bir türlü inanamıyor gibi garip bir bakışla beni süzüyordu. Sonunda, beni çağırdı, masasının yanındaki bir koltuğa oturmamı hürmetkâr bir eda ile emretti! Oturdum, sigara ve sonra kahve ismarlamak suretiyle ikramda bulundu. Müsaade isteyip huzurundan çıkarken, ayağa kalkarak teşekkür ve takdirle ta kapıya kadar beni teşyi etti. Bu hadiseden az zaman sonra Ergani müstantikliğine tayinimi hazırlayan sebeplerden birisi de bu iyi tesadüf olmuştu!»

1887 (15. Haziran. 1303) den 1901 (15. Haziran. 1317) ye kadar
Elâziz Askerî rüştiyesi imlâ hocalığına

1887 (26. Ekim. 1303) d'n 1892 (18. Mayıs. 1308) yılına kadar
Rüşdiye hocalığiyle beraber Harput Belediye reisliğinde.

1894 (22. Aralık. 1310) dan 1920 (12. Ocak. 1336) ya kadar
Elâziz nafia baş kitabetinde

1919 (1. Ekim. 1335) den 1922 (1. Ekim. 1338) yılına kadar
Harput Darül'hilâfesi edebiyat ve türkçe muallimliğinde

1920 (26. Temmuz. 1336) dan 1920 (18. Aralık. 1336) ya kadar
Tekrar Harput Belediye reisliğinde

1922 (1. Ekim. 1338) den 1923 (1. Ekim. 1339) yılına kadar
Harput Darül'hilâfesi edebiyat ve malûmat-ı hukukiye hocalığında

1924 (1. Nisan. 1240) dan 1925 (1341) yılına kadar
Harput İmam-Hatip mektebi türkçe hocalığında

vazife görmüştür ki, en az (47) yıl süren memuriyet hayatında daima istikamet, vekar ve şerefi ile temayüz etmiş, halkın sevgi ve saygısını kazanmıştır.

Hele bilhasse Askerî rüşdiye mektebinde kendisinden feyz alan talebelerinin adedi binleri geçmiştir.

O, fazileti, liyakati, ilmi ve hilmi sayesinde büyüklerinden ve âmirlerinden daima takdir görerek onların teveccühlerini kazanmakla rütbe-i saniye ile de taltif edilmiştir. Meşhur imarcı Vali Hasan beyin yaptırdığı çeşmelere, köprülere ve binalara kitabeler yazmak suretile Vali tarafından gerek edebî kabiliyeti ve gerekse devlet umurundaki ehliyeti dolayısile teveccühlerini kazanmış ve Nafıa Baş kâtibi iken, vazifesile hiç de alâkası bulunmayan Malatya mutasarrıfının ve Arapkir kaymakamının bir çok yolsuz muamelâtını tahkike memur edilmiş ve bu yolda da büyük muvaffakiyetler elde etmiştir.

Abdülhamit Ef. zamanının en çok okuyan ve yazanları arasındaydı. Hacı Hayriler, Köse Sefer Hacı Raşitler zamanını idrak eden şairin şiirle iştigalini kimse bilmezdi. O, ancak, edebî mânâsiyle bir (Münşi - bir kâtip) olarak tanınırdı. Şöhreti de buna münhasırdı. Halbuki sonradan anlıyoruz ki: Abdülhamit Hazmi Ef. uzun zaman kendi köşesinde sessiz sadasız çalışmış ve yazdığı şiirlerle koca bir divan vücuda getirmişti.

Divanına başlamadan evvel, gençlik ve en ziyade orta yaşlarındaki ihtisas ve hatıraları hakkında bir çok şiirler yazmıştır ki, bunların içeri-

sinde lâübali ve mecazi parçalar olduğu gibi bir çok da hicviyeleri varmış, bunlardan elime geçen bir iki parçayı misal olarak yazıyorum.

Olmadık mani-i âdemden acep kim âgâh,
Heyf kim ademe peyveste (4) iken silsilemiz.
Kurtuluş yok bize bu kayd-i sivadan Hazmi,
Var iken bir sürü nabûd (5) olacak ailemiz. (6)

Sonra şu hicviyesi de muhatapları için gönül kırıcı olmuş ise de her ikisi de terbiyeleri iktizası kızmamışlar ve merhumla görüşüp konuşmuşlardır.

Baloş, Baboş, (7) iki meftûn-i şöhret,
Kazara oldular mebus-i millet,
Görenler bu iki çaylağı elbet,
Dediler, seçime, mebusa lânet!...

Şiir vadisinde asıl ortaya çıkışı, yazdığı şiirleri: (Eser-i Hazmi) diye mükemmel bir üslûp ile tertipleyerek divan halinde topladıktan sonradır. Dinî ve ilâhî âkideye bağlı bu divanını yazdıktan sonra evvelce yazdıklarını ortadan yok emiştir. Divanını gayet güzel ve okunaklı bir el yazısiyle bizzat kendisi yazmıştır. Bu suretle hattatlıkta da behresi olduğunu bize göstermektedir. Divanı: hakikat vadisinde yazdığı kaside, gazel ve sair divan edebiyatı nâzım şeklindeki manzumelerle beraber (Macmua-i Hatırat) ından bazı parçaları ve kitabeleri muhtevidir. (Rübaiyat) başlığı altında bazı kıtaları varsa da bunlar rübai vezinlerinde yazılmış değildir. Şairin bu başlığı koymasına sebep, kıtaların dörder mısralık olmasından dolayıdır. (8)

---

(4) Bitişik. (5) Yok olma.

(6) İşte bu gibi yazıları, Şeyhi Hacı Osman Bedreddin Ef. tarafından tenkit edilince (Aileyi), (Gaileye) çevirmiştir.

(7) 1912 (1329. R) yılında devre II de İttihad-ü Terakki namzedi olarak MamuretülAziz vilâyetinden mebus çıkan Hacı Baloş zade Mehmet beyle, İspir zade Baboş Mustafa Ef. yi kasd etmektedir.

(8) Bu divanı tabettirmek için oğlu rahmetli Mehmet Ef. bana vermişti, İstanbul'a getirdim, yeni Türk harflerine çevirttim. Çok çalışmalarıma ve tabı hakkındaki arzularıma rağmen tabettirmeğe maalesef muvaffak olamadım, bir fırsatını beklerken torunu Ziya beyin ısrarı üzerine kendisine gönderdim.

Divanından bir kaç parça:

Hicrinle hayal-ü habe döndüm
Bir hasta-i dil harabe döndür
Ey gonca-i naz! tab-i gamden
Bir bülbül-i gam nisabe döndüm
Pervane sıfat çerağ-i aşkın
Yakdı ciğerim kebabe döndür
Dil oldu gamınla şerha şerha
Gûya iniler rübabe döndür
Hep zevk-i hayat gitti dilden
Humhane-i bi şerabe döndüm
Yarab! daya yok sabra mecalim
Macmua-i ızdırabe döndür
Hazmi kuluna terahhüm eyle
Sen zat-ı kerem meabe döndür
Bilcümle günaha tevbe ettim
Semt-i emel sevabe döndüm (9

Bir güzel parçası daha:

Âfet-i fitert-i gamden dili sade bulamam
Anı evvelki gibi sadr-i safada bulamam

Gülü, pejmürde-i hasret görürüm gülşende
Bülbülü, eski heva, eski nevada bulamam

Zahidi, meslek-i makbul-i ibadette mükim
Vaızı, kürsi-i sıdk üzre nihade bulamam

Göremem abidi, uzletgeh-i teslim içre
Sofiyi, merkez-i mihrab-ı rizada bulamam

Talibi, ahdine, paymanına sabit göremem
Saliki, daire-i sıdk-ü vefada bulamam

Koy-i fakr içre geçen lezzet-i hicri **Hazm**
Ruz-i vuslatte olan zevk-i ginada bulamam

Ne yazılmış ise lavh-i kader-i küdrette
Anı bir vechile nüksan-ü ziyade bulamam.

Bundan sonraki şirî de ilâhi aşkın vecdine uğramış gibi âlemleri dolaşırken yine o aşkın ilhamile bilbedahe söylediği hissini verir gibidir.

Biz mey-i vusl ile sekran olur öyle gezeriz
Mazhar-i cilve-i canan olur öyle gezeriz

Katreyiz gerçi, fakat meygede-i kudretten
Mey-i mana içer umman olur öyle gezeriz

(9) Belki de bu şiiri yazdıktan sonra evvelkilerini yakt

Gönlümüz sadedir endişe-i hicranından
Çünkü canan ile bir can olur öylegezeriz

Bakarız nazra-i iman ile mahlukata
Kudret-i sania hayran olur öyle gezeriz.

Nazar-ı ibretimizden kaçamaz hiç bir şey
Andaki sırra nigehban olur öyle gezeriz

Bu fena âlemi şayed bize kalmazsa varır
Bir beka mülküne sultan olur öyle gezeriz

Vacib olmuşsa eğer yokluğu dervişanın
Hırkadan da geçip uryan olur öyle gezeriz

Bir zaman fani emellerde vefa gözlerdik
Şimdi ol fikre peşiman olur öyle gezeriz

İhtiyarlık demi, tehdid-i hayat ettikçe
Âh! gençlik diye giryan olur öyle gezeriz

Hazmiya gam yeme kim rahmeti âllâhımızın
Masiyet derdine derman olur öyle gezeriz

Rübaiyat ve tarihleri arasından seçilen:

İhtiyar oldun gönül eski sürurun kalmadı
Kuvve-i idrakın eksildi şuurun kalmadı
İhtiyar etti seni bu hadisat-ı dehr-i dûn
Elde kuvvet, dizde kudret, gözde nurun kalmadı.

Vali-i ali Hasan bey kim lisan-i ammeyi
Zat-ı faali için cidden senahan eyledi
Fikr-i pâkından çıkan asar-ı adl-ü refeti
Fıtrat-ı ulvisini isbat-ü ilân eyledi
İşte seyret cevher-i pâkındaki ulviyeti
Kim bu hayratile de izhar-ü ityan eyledi
Bu herabe çeşmeyi (10) lûtfile tecdit ettirüp
Ruh-i ibn-i Hazret-i Zehrayı hendan eyledi
Her su içen Hazmi'ya böyle okur tarihini
Vali bey bu halka pek âli bir ihsan eyledi.

(10) ..... Elâzığ'a 2,5 km. mesafede ve Han köyle merkez arasındaki Bağdat caddesi denilen şosanın üzerindeki (Han pınarı) denilen çeşme.

Müfredat diye sıraladığı parçalar arasından:

Koyunda senin bir yerim olsunda benim tek
Toprak döşeğim, taş başımın yasdığı olsun.

Şairin divanından başka, bir de Muhammed Behaeddin-i âslînin hicaz seferi esnasında sanihatından olarak:

Ya Nedimî dâı ömri vengada
Küm li'idrak-i zeman-i mâ medâ

matla'i ile başlayan mesnevisinin tercümesi vardır.

Divan şairlerinden hangilerinin tesiri altında kaldığı divanının tetkikiyle kolayca anlaşılabilir. Ancak edebî hüviyetinin teşekkül ve inkişafında Harputda kendisinden daha yaşlı olanların büyük yardımları olmuştur. Bizzat kendisi de, bunu inkâr etmediği gibi bilâkis mütevazi bir acze bürünerek bunu her zaman ifade etmektedir.

Divanında titiz bir kalemden ziyade, seyyal bir ruhun, gönül okşayan havası eser, esasen şair de, bir bakıma bu sırra erenlere derler.

Hacı Abdülhamit Ef., bizde harf inkilâbının ilânından sonra gerek kendi ve gerekse İmam Şeyh Osman Bedreddin Ef. nin eserlerini tab ettirmek ve bir taraftan da ömrünün bakiyesini Mısır'da geçirmek maksadiyle bir aralık Mısıra kadar gitmiş ise de, oradaki müslümanlık telâkkisiyle memleketimizdeki müslümanlık telâkkisi ve ayni zamanda dini akideler hakkında büyük farklar görerek hemen Mısır'ı terk ile vatan-i aslisine dönmüş ve 1928 (1344. R) tarihinde Harput'da ölmüştür.

HACI ABDÜLKERİM EF.

SUNGUROĞLU

17

Sunguroğlu Hacı Abdülkerim Ef. Harput'un çok eski ve tarihî aile lerinden biri olan Sunguroğullarına mensuptur. Sunguroğulları esasen 1071 (464. H) yılları sırasında meşhur Malazgirt muharebesini müteakip Selçuk Devlet Reisi Alp Aslan tarafından Anadolunun doğu illerine sevk edilen ve Erzurum şehriyle dolaylarını zapteden kuvvetlerin başında bulunup bilâhare Sultan tarafından kendisine Erzurum beyliği verilen Beni Selduk (Saltık) hanedanına mensup EbülKasımın neslinden Sungur

(1) bey boyundan gelmektedir. Hacı Kerim Ef. tüccardan Hacı Ahmed Ef. nin de oğlu olup 1854 (1270. R) tarihinde Harput'ta doğdu, ilk tahsilini mahalle mekteplerinde yaptıktan sonra Kâmilpaşa Medresesine kayd ile Hacı Abdülhamid Ef. den dersgörmeğe başladı, medresede 8 sene Arabî ve Dinî dersler görmekle beraber meşhûr Fars hocası Hafız Mahmud Ef. den de dört arkadaşiyle Farsca ders aldı.

Resim: 84 — Sungurzade Hacı Abdülkerim Ef.

Hacı Kerim Ef. esasen çok zeki ve ilme karşı hevesiyle medresedeki arkadaşları arasında daima ön safta bulunmuştur. Ne çare ki, babasının bir kış günü, buzlar üstünde düşmesiyle bacağının kırılması ve uzun zaman ma'lûl olarak evinden çıkamaması yüzünden ailenin maişetini te'min maksadiyle tahsilini bırakarak memuriyete girmek mecburiyetinde kalmıştır. İlk memuriyetini vilâyet merkezinde Reji idaresinde vermiştir, burada iki sene çalıştıktan sonra, iktidar ve ehliyetini gören Reji Müdürlüğü onu re'sen Bakırmadeni Reji memurluğuna tayin etmiştir. İki sene burada kaldıktan sonra 1878 (1294. R) de terfian Malatya Reji baş memurluğuna tayin edilmiştir. Çok genç olmasına reğmen kendini Malatyalılara sevdirtmiş ve Malatya eşrafının meclislerine dahil olarak ilmî ve idarî mübahaselerde kendini göstermiş ve yaşı ile mütenasip olmayan bu olgunluk ve zekâsı sayesinde bir çok kıymetli ve dirayetli Malatyalılarla dost olmuştur.

Malatya Rüsumat idaresinin lâğvi üzerine 15/Kasım/1884 (1300. R) de Malatyadan ve vazifesinden ayrılarak Harputa gelmiş, gelir gelmez

---

(1) Sungur: Humaî denilen Akbaba namında bir kuşun adıdır. Türk sultanları, Roma kartalına karşı Tavus kuşunu bir timsal olarak kabul etmişler, hattâ Sultanların kayıklarının baş tarafında büyük bir kabartma ile de canlandırmışlar, Selçuk sultanları ise zafer ve büyüklük remzi olarak Akbabayı seçmişler ve küdret-i âliyenin timsali olarak kabul etmişlerdi. Ş. Texles. Tercüme eden Ali Suad. Küçük Âsya, c. 3, s. 32.

Aile tarihinde bu sülâleye ait mufassal bilgi verilecektir.

Vilâyet Matbaa Müdürlüğüne tayin edilmiş (2) Matbaada islâhat yapmış ve Vilâyet gazetesini faydalı bir şekle sokmustur

Matbaa Müdürlüğünden sonra ticaret hayatına atılmış ve o zamana kadar kimsenin düşünemediği bir çok iktisadî ve sınaî teşebbüslerde bulunmuş, muvaffak ve aynı zamanda çok da zengin olmuştur. 1902 (1318.R) tarihinde birinci ve on bir sene sonra 31/6/1913 (1329) da ikinci defa olarak Hicaza gitmiş, birinci seferinden dönerken İstanbulu da ziyaret etmiştir.

Onu 1907 (1323. R) yılında Mamuretül-Âziz Marif komisyonunda âza ve aynı zamanda salise rütbesiyle taltif edilmiş olarak görmekteyiz. (3) Bir çok yıllar Vilâyet İdare Meilisi, Harput Belediyesi ve en nihayet umumî meclis âzalıklarında bulunmuştur, bu âzalıkları sırasında birçok valiler ve kumandanlarla dost olmuş ve bu vesile ile memleket işlerinde daima yardımcı ve ön safda bulunmuştur. Esasen kendisi hoşsohbet, zeki, re'yü fikrinden ve mütaleasından istifade edilir bir şahsiyetti. Bu cümleden olarak onun tarihî mazhariyetleri de vardır, birinci cihan harbi içinde Atatürk, Diyarbakırda Ordu Kumandanı iken Hacı Kerim Ef. Atatürkle buluşmuş, konuşmuş ve iltifatına mazhar olarak misafiri olmuşlardı. (4)

Hacı Kerim Ef. nin Diyarbakırdan döndükten sonra küçük kardeşi Arif Ef. nin evinde bazı dostları ve bu gün halâ yaşamakta olan bir kısım yakınları onu ziyarete gelmişlerdi. Diyarbakır intibalarını o gece şöyle anlatmıştı :

«Diyarbakıra gidince Dağkapısında bizi bir polis karşıladı ve misafir kalacağımız eve götürdü, ev sahipleri bizi karşılıyarak misafir ettiler, bir az istirahattan sonra muazzam bir sofrada akşam yemeğini yedik ve tahsis edilen odalarda yattık, ertesi sabah çarşıya çıkarak bir az dolaştıktan sonra misafir bulunduğumuz eve geldik, öğle yemeğinden sonra dün bizi Dağkapısında krşılıyan polis bir otomobille geldi, bizi karargâha (5) götürdü, yaverler inzibat çavuşları tarafından karşılanarak bizi köşkün ikinci katına çıkardılar, büyük bir salon.. ortasında uzun bir masa bir yaver isimlerimizi soruyor ve masanın üzerindeki kartlara bakarak koltuklarımıza oturtuyordu. Kongreye davet edilenler tamamen gelmiş ve yerlerini almışlardı, etrafıma baktım, davetlilerin arasında benden başka ihtiyar ve sakallı yoktu, hepsi gençti. Midhat beyle benim yerim, karşı karşıya masanın alt tarafına isabet etmişti, esasen masanın

(2) 1302. H tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi. Belediye küt. N. 24/2.

(3) 1325. H tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Belediye küt. N. 24/8

(4) Bak bu kitabın 1. inci cildi, İdarî bölüm, Vali Midahat bey zamanı s. 223

(5) O zaman ordu karargâhı surların dışında Alipınarı denilen mevkideydi.

bir tarafına Vali ve Mutasarrıflar, mukabil tarafına da Vilâyet mümessilleri oturtulmak suretiyle tertiplenmişti. Paşa salona girince ayağa kalkılarak hürmet tezahürleri gösterildi. Paşa, masanın başındaki koltuğa oturunca hepimize: Hoş geldiniz, diye iltifatta bulunduktan sonra toplanmın maksat ve gayelerini kısa cümlelerle açıklıyarak müzakereyi açtı. Evvelâ sol yanında oturan valiyi, sonra onun karşısında yer alan aynı vilâyetin mümessilini ve sırasiyle aynı usul dairesinde hepsini konuşturdu. Paşanın ağzından bir tek kelime çıkmıyordu, sıra masanın sonunda oturan bizlere gelmişti: — Midhat bey buyurunuz dediler, Midhat bey, Paşam ben Elâzize yeni geldim, vilâyetin umumî durumuna henüz nüfuz edemedim, sözü, bu hususta geniş bilgi ve tecrübeye sahip olan Hacı Kerim Ef. ve veriyorum, o bizleri tenvir edecektir, deyince, Paşa, yâ öyemi? diyerek Hacı Ef. sizi dinliyelim diye emir buyurdular. Ben de ilk söz sahibi olandan başlıyarak sonuna kadar serdedilen mütalealeri ayrı ayrı ele aldım, teşrih ve tenkitlerimi yaptıktan sonra kendi mütaleamı da ekliyerek konuşmamı bitirdim. Paşa, bana teşekkür ederim diyerek müzakereye son verdi.

Paşa, koltuğundan kalkınca herkes de kalktı, salona ve aralığa dağılarak sigaralarını yaktılar, o sırada Paşanın bana doğru geldiğini görünce kendimi topladım, elimi sıktı, Hacı Ef. sizden çok istifade edeceğiz dedi.

Davetlilerin hepsi o akşam Paşanın misafiri olarak köşkte kaldık, salonda muazzam bir sofra hazırlanmıştı, sofrada çeşitli bir çok mezeler, yemekler ve şişelerle Diyarbakır'ın meşhur rakıları sıralanmıştı, biz Midahat beyle salona girip de yerimize oturacağımız sırada bir yaver geldi, Efendim, sizin yeriniz Paşanın emriyle değişti diyerek Midhat beyi Paşanın soluna, beni de sağına oturttu, o sırada Paşa da geldi, kadehler dolduruldu, aşağı bahçede bando güzel parçalar çalıyordu, sofracı önümdeki kadehe rakı doldurmak isterken beni af ediniz dedim, Paşa bunu nemen işitti ve derhal müdahale ederek doldur diye emir verdi, iç iç Hacım diyen emirlerine karşı ben yine özür beyan ederek af diledim, evvelce rakı içtinmi, içmedinmi? diye sordu, gençliğimde kullandım; fakat yıllar var ki, içmiyorum, içmemeğe kararlıyım. Paşa gülerek madem ki evvelce içmişsiniz, şimdi de içebilirsiniz dedi, Paşanın elinden kurtuluş yoktu. Pekiyi Paşam, emredersiniz dedim, kadehi elime alarak emrinizi reddetmiyeceğim, yalnız müsaade buyurursanız size bir sual sorayım dedim. Buyurun dediler.

Paşam! Siz ki, Çanakkalede muzaffer olmuş, şimdi de doğu illerini düşmana karşı müdafaa ve doğunun yaralarına merhem aramak üzere bizleri buraya toplamış büyük ve azimkâr bir kumandansınız, hiç bir kuvvet tasavvur edermisiniz ki, sizi karar ve azm-ü iradenizden döndürebilsin. Bu sualime, Paşa, hayır döndüremez cevabını verince: Şu halde

ben yıllardanberi içki kullanmamağı karar vermis ve bu güne kadar da azmimde sebat etmiş bir kimseyim, bu azmimi ve irademi kırmak istiyorsanız içeyim, deyince güldü ve fena yakaladın diyerek yaveri çağırdı, Hacı babaya bir limonata yaptırınız dive emir verdi, limonata geldi, onlar rakı, ben limonata içiyorum, sofra çok zengin ve çesitli mezelerle dolu olduğu halde Paşanın önünde bir tabak leblebi vardı, meze olarak yalnız onu kullanıyordu, doğrusu bu hal çok garibime gitti.

Yemekten kalkarken, Hacı baba, siz benim misafirim olarak köşkte kalacaksınız, odanız hazırdır, buyurun istirahat edin dedi, beni temiz bir odaya aldılar, odaya seccade de bırakılmıştı, namazdan sonra salona çıktığım zaman, ikinci yemek sofrasında yaverler, subaylar ve bando takımı efradı yemek yiyorlar, Paşa da ayakda bunlara bizzat hizmet ediyordu. O zaman Paşanın büyüklüğünü anladım.

İkinci günü yine öğleden sonra toplanıldı, bu defa münakaşalı mü zakereler cereyan ediyordu, herkesi dinliyor ve en sonra da kendisi fikir ve mütalealarını açıklıyordu, cok defa ben de Hacı babanın fikrindevim ve böyle karar vermeliyiz diye fikirlerimin kabul edildiğini izhar buyuruyorlardı. Paşada ileriyi gören genis bir fikir ufku ve reylerinde mutlak isabet vardı, hayran kaldım. (6) Ayrılırken de iltifatlarına mazhar oldum, bana dedi ki, ne emirleriniz, ne isiniz olursa bana hemen yazınız.(7)

Hacı Kerim Ef. bu olayları tatlı tatlı anlattıktan sonra İstinaf mahkemesi Reisi Mustafa Şükrü bey, (8) fikirlerini ve mütalealarını beğenmişsiniz, ideâli hakkında ne intibalar bırakdı sizde? diye sorunca: Hacı Kerim Ef. Şükrü bey, Şükrü bey! ben bir çok kumandan, müşir, Vali ve

---

(6) Bu toplantıda memleket ve halk menfaatine cok mühim kararlar alınmış ve sonra da tatbika geçilmist

(7) Ne garip tecellidir ki, Hacı Kerim Ef. ölmüş, bırakdığı a'şar borcuna karşılık oğlu Hacı Kadir beyin elinde bir yığın tekâlif-i harbiye mazbataları var, mahsubu yapılmıyar, tazyik ve hapsine karar alınıyor, bu yüzden aile bütün manasiyle iztiraba ve kötü bir duruma düşmüştür, bu durum karşısında bunalan Hacı Kadir bey, Ankarada bulunan baba dostu Elaziz mebusu Naci beye acıklı bir mektup yazıyor, Naci bey mektubu alır almaz hemen Atatürk'e müracaatla: Sizin Diyarbakır'da bir Hacı babanız vardı, o siz'ere ömür; fakat geride bıraktığı oğlu ve ailesi şimdi müthiş bir buhran ve felâket içindedirler, diye Hacı Kadirin mektubunu okuyor ve bir taraftan da ağlıyor, Ata. Naci beye, çâresini buluruz, müsterih olun diye teselli ediyor ve o gün kendi imzasiyle, bizzat (Ellerinde tekâlif-i harbiye mazbatası bulunanların hükûmet borclarına mahsup edilmesi) hakkında bir takrir veriyor, karar meclisden o gün çıkıyor ve Elâziz defterdarlığına telle tebliğ ediliyor. Bu suretle Diyarbakır'da bizzat Hacı Kerim Ef. ye verdiği sözü, ölümünden sonra oğlu ve ailesi hakkında yerine getirmesini, Atanın kadirşinasılığına yüksek bir misal olarak gösterebiliriz.

(8) Mustafa Şükrü bey, Hacı Kerim Ef. nin gençliğindenberi en samimi bir dostuydu, Malatya'da tanışmışlardı.

Nazırlarla görüştüm; fakat böylesine hiç de tesadüf etmedim. Eğer Padişahlık sülâleden sülâleye intikal etmeseydi, Türklere en layik Padişah bu genç ve altun saçlı kumandan olurdu, ve sonra yine bu muhavere esnasında Paşanın Prens Sabahaddin tarafdarı - Yani Cumhuriyetçi - olduğunu da hissetmiş ve bizlere anlatmıştı.»

İşte bu olayların vuku tarihi olan 1917 den - 29.Ekim.1923 tarihine kadar aradan altı sene gibi az bir zaman geçmişti ki, Mustafa Kemal, bize Cumhuriyeti getirmiş, kendisi de Cumhur Reisi olmuştu. Hadise Atanın derin fikir, rey ve irade sahibi olduğuna ve aynı zamanda basiret ve ileri görüldüğüne ne güzel bir misaldir; Fakat maalesef Hacı Kerim Ef. nin ömrü vefa edip de bu mesud günleri göremedi.

Hacı Kerim Ef. mütaleayı çok sever, boş zamanlarında durmadan okur ve yazardı, fırsat buldukça da Harputun âlimleri, şiir ve edebiyat meraklıları ile görüşür, konuşur ve onlarla bu hususda edebî ve ilmî mübahaselerde bulunurdu. (9). İlk defa Hicaza gidip geldikten sonra kendini tamamiyle şiire vermişti. İşte bu çalışmalarının neticesinde yazdıkları şiirleri kendi el yazısıyla bir deftere kayd ederdi ki, mevcudu 50 - 60 kadardı, hatırımda kalanları ve örneklerini aldığım bazı parçaları aşağıya sıralıyorum, bunlardan birincisi; Hicaza giderken Medine-i münevvere yolunda, Şeyhül-İslâm İsmail Asım Ef. nin yine bu yolda Hazret-i Peygamber hakkında yazdığı «Ey sarüban zimanı çek semt-i köy-i yare) diye başlıyan mersiyesinin bir tahmisidir:

Sahray-i aşkda düştü hayretle dilfikâre
Âlâm-ı iştiyakla can geldi ihtizare
Düştü gönül şitabe, gitmek diler nigâre

Ey sarüban (10) zimamı (11) çek semt-i köy-i yare
Virane dilde zira yer kalmadı karare

Minnet bana bu yolda, cismim olursa ger hâk
Varlık alâyıkından âzad olup, olam pâk
Bu rah, rah-i aşkdır, olmaz bu yol haternâk

Bim-i zelâm-ı şebden (12) olma sakın vehimnâk
Âh-i şerare barım hacetmi kor nehare

---

(9) Bu yoldaki arkadaşları, Köse seferzade Hacı Reşit, Beyzade Mehmed Nuri, Müftü Kemal, Çemişgezeklizade Midhat Ef. ler.

(10) Deveci. (11) Yular. (12) Gece karanlığı korkusu.

Bu yol ne yoldur, ey yar! bu yolda olma serkeş
Nakdine-i hayatı hüddame eyleyem bahş
Şemsin karanlığında göz yaşım eyleyem reş

Azürde-pay (13) olursa cemmazın (14) eyleyem ferş
Dibace-i cebinim (15) şevk ile reh-güzare (16)

Ben derdimend-i hicrim, sensin tabib-i hazik
Yansınmı dil, bu nare kalsınmı böyle yanık
Tetbir-i âcil eyle, ahval-ı aşka lâyık

Ey sarüban-ı müşfik hiç olmadınmı aşık?
Âheste-revlik (17) etme rahmeyleyüp bu zare.

Cismim hayale döndü, minnet kodun ey âlâm
Amâle yol göründü, olsa bana hava ram
Rüzgâr ile gubarım (18) gitse bana budur kâm

Ben derdimend-i aşkım, bir yerde kılmam aram
Ta vasıl olmayınca serhadd-i köy-i yare

Ey dide-i hûn-âlûd (19) bu yerde kan dökülmez
Eşkin olursa yakut şahane arz edilmez
Âzade olmayınca bu hâke yüz sürülmez

Ol Köy-i canfeza kim ehl-i nazar değişmez
Her seng-i rizesini (20) bin dürr-ü şahvare

Cevlengeh etti Cibril her kıtasın bu hakin
Giryan olan bu gözler, gözler gubar-ı pâkın
Olmuş hamide kaddi eflâk-i sineçâkın

Ol köy-i arş-i rütbet kim hak-i ıtırnakın
Malişgeh (21) eylemiş hak pişani-i kibare (22)

Olmuş makar o yerler cibril-i Emine ki oldur
Olmuş nazergeh ol hem Rabbül'muine ki oldur
Bahr-i muhit-i aşke salim sefine ki oldur

Darüs'sekine yani Şehr-i Medine ki oldur
İzz-ü şerefle me'va sultan-ı kâm-kâre

---

(13) Ayağı incinirse, (14) Erkek deve. (15) Bütün alın. (16) Geçecek yol. (17) Yavaş yürüme. (18) Toz. (19) Ey kan ağlıyan gözler. (20) Taş kırıntısı (21) Yüz sürecek mahal. (22) Büyüklerin alnı.

İsm-i celil-i hakla namı olup mukayyed
Lavh-ü kalem bu namla buldu şeref müebbed
Şah-i risalet olup levlâk ile müeyyed

Sultan-ı mülk-i sermed mahbub-i hak Muhammed
Kim kulluğu şerefdir şahan-i tacidare

Aşk âleminde sensin ancak rızası hakkın
Zulmani-i usata (23) nur-i hüdası hakkın
Hem derdimend **Zekiye** (24) ayni şifası hakkın

Ey cümle âlemine mahza atası hakkın
Senden olur olursa Asım fakire çare.

ve sonra Nedimin:

(Sende evvel ne muhrik arezular veridi)

mısraile başlıyan şiirini de Nedim usul ve mektebinin dirayetli bir talebesi gibi tahmis etmiştir:

Noldu saki bezm-i aşkde hoş sebular varidi
Sende işve, dilde neş'e, meyde bular varidi
Ram idi rindane hublar, hüsn-ü hular varidi

Sinede evvel ne muhrik arezular varidi
Dilde serkeş âhlar, ateşli hûlar varidi

Hanı pirim sevgili meyhane kim me'vay-i aşk
Kende meyler, nerde neyler, noldu o sevday-i aşk
Hay-i hûlar kalmamış kimdir acep rüsvay-i aşk

Böyle bihalet değildi gördüğüm sahray-i aşk
Anda mecnun bidiler divane cular varidi

Nezri kıldım göz yaşım gülzarına devr eyledim
Dür saçup eşke bedel mirane bir tavr eyledim
Ateşe bakdım dil-i asudeme cevr eyledim

Ben bu gün bir nevbehar-ı hüsn-ü ân seyr eyledim
Tarf-i destarında sünbül gibi mûlar varidi

Çıkdı zülfün aşdı başdan serde sevda eyledin
Görmedim ben böyle âfet senki heyfa eyledin
Söyledin raz-i derunum halka rüsva eyledin

Sen yine bir nevniyaz aşıkmı peyda eyledin
Kôyüne yer yer dökülmüş âb-ı rular varidi

(23) Karanlıkda kalan asiler.
(24) Şiirlerinde eZki mahlasını kullanırdı.

Lalmı oldun ey **Zeki**, ya hangi derde dûşsun
Meylemi âlûde yoksa bu ne hırka-puşsun
Terk-i bade ettin amma sen yine Serhoşsun

Ey Nedim, ey bülbül-i şeyda niçün hamuşsun
Sende evvel çok nevalar güftügûlar varidi

Gözlerim manzumesi: (25)

Bir nigehle ol nigâre oldu hayran gözlerim
Bir günehle bin belâye oldu şayan gözlerim

Görmeseydi gözlerim olmazdı gönlüm derdi-nâk
Hanüman-ı kalbi yıktı etti viran gözlerim

Arızın şevkile göz herden ciğer kanın çeker
Dil herap oldu bu yüzden etti bir kan gözlerim

Bir tarafdan ateş-i cismim diraht-i ter gibi
Bir taraftan nemlidir suzişli giryan gözlerim

Mesken etmiş nakş-i hüsnün hane-i dilde şeha
Çekdi müjgân-ı hatın oldu nigeh-ban gözlerim

Ahd-ü peyman eylemiş teşrifini ruz-i ecel
İşidüp can, çıkdı yola dedi mihman gözlerim

Azm kıldım ki **Zeki** tahrir edem ahvalımı
Ağlamakdan kalmadı hiç hali bir ân gözlerim.

Hacı Kerim Ef. Divan şiir ve edebiyatile ne kadar meşgul olmuş ve eser vermiş ise, sırf türkçe şiirler de yazmıştır.

Kız torunlarından birisi ilk mektebe başlarken:

Sevgili Halam kızı
Değdi bize galiba

Halam kızı Hayriye
Yalnız kaldım yine

Anneciğim gel tara
Koymaz bizi mektebe

Yaralı koydu bizi
Şu Fatmanın kör gözü

Bindi gitti merkebe
Ben de gittim mektebe

Saçlarımı düz nizam
Bevvabımız bi kelâm

(25) Bu manzumeyi Köse Seferzade H. Reşit Ef. tahmis etmişlerdi.

Koyma sefer tasına
Başka yemek istemem

Çorba, pilav, tarhana
Doldur börek, baklava

Cuma günü uğradım
Gördüm kedi sarılmış

Bebeklerin yanına
Bebeklerin canına

Olmuş salıncakları
Potinleri kırılmış

Kedilere oyuncak
Ayakları yalıncak

Yaşmakları delinmiş
Doldu gözüm görünce

Param parça akibet
Bana geldi nedamet

Fikr eyledim halimi
Kesb-i irfan eylemek

Bildim ki zillet imiş
Dareynde izzet imiş

Ertesi gün ayrıldım
Mektebe hazır oldum

Oyunlardan ayrıldım
Kitablara sarıldım.

Hacı Kerim Ef. Tarih düşürme ve yazmada da hakikaten bir üstatdı. Büyük Beyzade Hacı Ali Ef. nin mezar taşına yazdığı şu kitabe cidden nefis, mânalı ve ayni zamanda gerek kafiye ve gerek aruz bakımından kelimeler o kadar birbirine kolaylıkla mecz edilmişdir ki buna sehl-i mümteni demek daha doğru olur, kanaatindeyim.

Ey Zair-i-zül'ihtiram
İhlas ile oku müdam
Üstad-i-kül kutb-i-cihan
Oldu dürud-i-kudsiyan
Elhak velidir bi menend
Ali Rizay-i fazl-i mend
Beyzade-i şöhretşiar
Yareb bicah-i çar-i yar
(Veğ'fir lehû) tarih-i hem
Kıl müstecab yazel-kerem

Âdab ile gel ver selâm
Veğ'fir lehû yevmel'kıyam
Fahr-i-sunuf-i arifan
Veğ'fir lehû yevmel'kıyam
Serâmedan-i nakşibend
Veğ'fir lehû yevmel'kıyam
Rükn-i tarik-i yar-i gar
Veğ'fir lehû yevmel'kıyam
Ağlayarak yazdı kalem
Veğ'fir lehû yevmel'kıyam

1322. H

Bundan başka bir çok kitabeleri ve tarihleri vardır, bunlardan yalnız bir iki parçasını hatırlıyabiliyorum. Bir dostunun yaptırmakta olduğu bir mağazanın kapısı üstüne hakkedilmek üzere yazdığı kitabe:

İsm-i huda evvel gerek her kârdan
Tarihi eyler hem zuhur (Tezkâr) dan.

1321. H

Sonra bir gün Hacı Reşit Ef. ile sohbet ederlerken bildiklerinden bir zat gelerek, yeni yaptırdığı bir ev için tarih rica etmiş, o sıra Hacı Kerim Ef. tereddüt etmeden hemen:

Banisi dedi müznibim eyvah

ikinci mısraını da Hoca söylesin deyince, Haci Reşit Ef. bil-bedahe:

Tarihini yazdım Gaferallâh

1317. H

diye hem beyti tamamlamış, hem de tarih düşürmüştür.

Hacı Kerim Ef. nin ikbâl devri 1920-1921 tarihinden sonra idbara yüz tutmuştur. Çünkü muarızlaının teşvikiyle Vali Abdülkadir tarafından (26) vilâyet merkezinde ve kışla caddesi üzerinde (27) mutasarrıf bulunduğu ve bugünkü rayiçle her biri üç dört yüz bin lira kıymetindeki iki büyük konağını, ölümle tehdit edilmek suretiyle cebren ve konunsuz olarak elinden alnması keyfiyetidir. Hacı Kerim Ef. esasen evlerinin elinden alınmasına değil de, o güne kadar Elâzize gelen bütün vali ve kumandanlar tarafından hürmet gören bir kimsenin, yine aynı makamı işgal edenler tarafından yapılan haksızlığa maruz kalması, onun izzet-i nefsini kırmış ve kendisini çökertmiştir. Bu yüzden sıhhtının ve benliğinin günden güne za'fa uğradığı hissediliyordu, nihayet Umumî Meclis toplantılarından birinde, yollar hakkında uzun bir konuşmayı müteakıp, yine meclisdeki muarızları tarafından baskı altına alınarak şiddetli tenkide uğrayınca, buna tahammül edemeyerek vazife başında Nezfi dimağiden hastalanarak, kızı Hacı Kâmile hanımın evine kaldırılmış ve iki gün sonra bu evde 69 yaşında olduğu halde Mart. 1923 (1339. R) de ölmüştür.

Bu sıra Elâzığda vali bulunan Süleyman Sami bey, Hacı Kerim Ef.

(26) Atatürk'e sûikast hadisesinde idama mahkûm edilip de Bulgaristana kaçarken yakalanan ve idam edilen.

(27) Kışlaya giden cadde üzerinde büyük bir bina ve yine bu binanın arkasında ikinci bina ki, bu gün içinde 600 ilk okul talebesi okumakta bulunan ve M. Zeki namiyle anılan mektep binalarıdır.

Atatürk'ün takdir ve hürmet ettiği bir faninin -Atanın hatırasına hürmeten- bıraktığı bu mekteplere hiç olmazsa isminin verilmesi ne kadar yerinde olur.

nin hastalığına çok üzülmüş ve yakından alâkadar olmuş ise de, onu kurtarmak mümkün olamamıştır. Cenazesi Harputtaki aile mezarlığına nakledilirken hükûmet daireleri kapatılmak suretiyle bütün memurlar ve büyük bir halk topluluğu cenazesine iştirak ve teessürlerini izhar etmişlerdir. Hacı Abdülkadir bey, namında bir oğlu vardı, o zavallı da pek genç yaşında sönüp gitti, arkada Avukat Kerim, Fahri, Tüccar Turgut namlarında üç oğul ve dört kız evlâdı bıraktı. Allâhın rahmeti üzerlerinden eksik olmasın.

ÇERİBAŞI ALİ BİY

Halk Şairi

18

Çocukluğumuzdanberi Harputda menkıbeleri ve şiirleri dillerde destan olan ve kendilerine yalnız «Çeribaşı» denilen iki halk şairimizin mevcut olduğunu işitir, fakat isimlerini bile bilmezdik. Sonraları öğrendik ki, «Çeribaşı» denilen bu iki kardeş Harputun çok eski ailelerine menuspmuşlar. Bunu teyid eden elimizde müsbet tarihî kayıtlarımız var.

Birisi, Fatih devri: Doğuda bilhassa Harput ve havalisinin uzun zaman hükümranlığını üzerinde taşıyan «Uzun Hasan» devrinde, doğrudan doğruya vilâyetlerdeki beylerin emri altındaki türkmen kuvvetlerinden meydana getirilen ve ordunun mühim kısmını teşkil eden birliklere, Çerik - Çeri denilirdi, bunlar ancak harp zamanında maaş alırlardı.

İkincisi ise dördüncü Murad devri: Elimizde mevcut Şaban 1044 tarihli bir şer'i mahkeme sicil defterindeki tescillerin bir çoklarında mahkemece itimada lâyık şahitler arasında «Mustafa ağa Çeribaşı» namında bir zatın mevcudiyetine rastlıyoruz. Demek oluyor ki, bizim Ali ve Asım kardeşlerin cedleri Fatih devrinde bu gibi birliklerin başında bulunduklarından bu unvanı aldıklarına ve Sultan Murad devrinde de mevcudiyetine şahit olduğumuz Mustafa Çeribaşının neslinden geldiklerine muhakkak nazariyle bakabileceğiz.

Ali bey Harputda tahsil görmüşdür. Fıtraten şairdir, gençliğinde tekerlemeler yapar, bazı halk türküleri yazar, şiirler söylermiş.. Bu engin ruhunu Harputun o zamanki dar ve mutaassıp çerçevesi içerisine bir türlü sığdıramıyan şair Harputda duramamış, kendini gurbete atmışdır. Bu kabiliyet ve hevesini gurbet illerinde tamamlamış ve bir çok eser yaratmıştır. Şiirleri öz türkçe; fakat içli ve mânalıdır. Mühim bir yekûn tu-

tan bu şiirleri ne olmuşdur, kimlerin elindedir?.. bu belli değil!.. Gençliğinde yakışıklı, hovarda olan Ali bey Harputdan ayrılırken her halde arkasından ağlıyanları çok olmuş, kendisi de sevgilileri için göz yaşları dökmüş olacak... Bu içli şair diyar diyar dolaşdıkdan sonra günün birinde tekrar Harputa döndüğü zaman diğer illerde gördüğü bir sürü hoyrat, kaba ve çirkinlerin yerine Harputun şen ve şûh sevgilileriyle karşılaşınca hisiyatını gizliyemeyerek şu güzel gazelini yazmıştır.

Yine bir şûh-i şirin yazmayı nevrestelemiş
Aldı aklım hele bilmem, ne güzel bestelemiş

Fino fes bir yana, püskül karışup kâkülüne (1)
Kara gözler ne yaman hasta bakar mestelemiş

Tir-i müjgânını şol kaş yayından vâh kim
Sineme doğru tutup akmağa şayestelemiş

Göreli gül yüzünü aşkına yandım, yanarım
Tütünüm başdan aşup göklere peyvestelemiş

Serseri (2) sen gideli gurbete Harput güzeli
Şive-i naz-ü edayı ne yaman üstelemiş.

İyi bir tesadüf eseri olarak ikinci bir gazelini de el yazması eski bir mecmuada buldum:

Hicrin ile ekdar-ı cihandan kederim yok
Aşkınla senin nar-ı cehimden hazerim yok

Ey şûh-i cefa cevrine karşu hazer eyle
Âh eylemeden gayri benim bir hünerim yok

Ey bad-ı saba! halimi sen yare beyan et
Hicran çekerek yazmağa ben name-ferim yok

Urdu kanadın kırdı kolum tiğ-i firakın
Yüz sürmeye kim koyuna pervaze perim yok

Sinemde benim kalmadı yer, göz göz olupdur
Bağırım delinür, atma müjen kim siperim yok

---

(1) Eskiden kadınlar da başlarına püsküllü fes giyerlerdi, çocukluğumuzda bu adetleri bizler de gördük.

(2) Şiirlerinde hep Serseri nam-ı müstearını kullanırmış.

Dil hasta idi kaldı ser-i koyunda mi bilmem
Aya nicedir? hal-i dilimden haberim yok

Serser nice feryad-ü figan eylemesün kim
Güller açılur geldiği demde gülerim yok.

ÇERİBAŞI MUSTAFA ASIM

Halk Şairi

18/1

Bu asîl ruhlu iki kardeş şairden Mustafa Asım, Ali Beyin küçük kardeşidir. Bu da kardeşi gibi fıtraten zeki ve şair...

Harput mektep ve medreselerinde tahsil gördükten sonra asker olmuş ve Harputdan ayrılmıştır. Okur yazar olduğundan askerliğini kalemlerde yazıcılıkla geçirmiş ve gösterdiği liyakat ve çalışkanlığı sayesinde kıtada ilerliyerek bölük emini, tabur kâtibi, alay eminliğine kadar yükselmişdi.

1913 aralık ayı içerisinde hacıları (1) karşılamak üzere Diyarbakır'a gittiğim zaman Asım bey orada Jandarma âlây eminiydi. Bizim Diyarbakır'a gittiğimizi haber almış, otele yanımıza gelmişdi. Kendisiyle ilk defa burada tanışdım. Son derece neşeli, hoş-sohbet, dürüst, iyi kalpli bir hemşehriydi. Kendisini Diyarbakır halkına da sevdirmiş, şöhret ve mevki kazanmışdı. Hele ince hassas ruhiyle söylediği ve yazdığı şiirler Diyarbakır münevver tabakası üzerinde hep alâka uyandırırdı, herkes onu seviyor ve sayıyordu. Ölüm tarihini bilemiyoruz, oğullarından yalnız Arif Ef. ile 26/8/1922 tarihinde Bakır madeninde görüşmüşdüm, Jandarma baş çavuşuydu.

Maalesef eserlerinden de elimizde bir şeyler yok, yalnız Diyarbakırda Kale camii hatîresinde medfûn bulunan Diyarbakırın fatihi Sultan Süleyman hakkında yazdığı şu mersiye, bu gün hâlâ cami duvarlarından birisinde - lâvha halinde - asılıdır.

Ey şehidanın Süleymanı, muazzam mafharı
Hazret-i seyf-i hüdanın necl-i âzam serveri

Kahraman fatihi sensin bu şehr'i Amidin (2)
Ceyş-i pak-i evliyanın müntahap seraskeri

---

(1) Dayım Hacı Kerim Ef. ve ailesi
(2) Diyarbekir'e eskiden Amid denilirdi.

Böyle bir sûr-i metin içre yapılmış beldeyi
Zapt-ü tashir eyledin bir günde ey din rehberi

Hazret-i Haydar misali kal'a-i Hayber gibi
Bir cihad ettin ki dilşad eyledin peygamberi

Bahtiyardır belde halkı himmetinle serteser
Mazhar-ı gufran-ı rahman oldu kurbun makberi

Ravza-i gülşen makamındır senin ey pak-ı zat
Zairine bahş eder envar-ı misk-ü anberi

Ya ilâhi Gazi Sultan Süleyman aşkına
Bahş kıl müştakıne uhrada âb-ü kevseri

Her gelen züvvare minnet eylerim âdab ile
Fatiha, ihlâs taktim eylesünler her biri

Bu mukaddes mescit içre farzını ifa eden
Abidine müjdeler olsun cinandır yerleri

Ey sipehdar-ı garra! senden tazarrü eylerim
Kıl şefaat Asım-ı şeydaya ruz-ı mahşeri.

1332. H

Sonra bir de elimizde tek bir beyti vardır ki, bu da şaheserdir. O devri yaşayan bütün Harputluların dillerinde tesbih gibi okunur, durdu.

Lezzet-i savmın zamanı saatin on biridir
Vuslat-ı dildara benzer vakt-ı iftar beklemek.

AHMED HAMDİ-İ HARPUTİ

Sağmanlızade

20

Ahmed Hamdi-i Harputî, sağmanlı binbaşı namiyle maruf bir zatın oğludur. Kendisi çok zeki, hassas genç bir şairimizdi, maalesef şuurunu kaybetmiş ve genç yaşında hayata gözlerini kapamıştır. Doğum ve ölüm tarihleri öğrenilememiştir.

Hasta iken de yazdığı şiirlere tesadüf edilmektedir. Şiirde olan isti-

dat ve kabiliyetini göstermek üzere (Hazine-i fünûn) da intişar eden şiirlerinden bir iki tanesini nümune olarak aldık.

Nimet-i basardan mahrum bir kızın münacatı:

Eyyam-ı bahar-ı ömr içinde
Göz kaldı zelâm beste Âllâh!
Terk etme gişay-ı zulmetinde
Nurunla küşade eyle Âllâh!
Etmektesin ey cenab-ı yezdan
Bir zerrede bin bedia icad,
Lâyıkmı ki, ola böyle nalan
Bu bikes-i esir-i derd-ü feryad

Bir haldeyim ki, farkı yoktur
Kabr ile lezaiz-i hayatın
Zevki bana kalsa belki çoktur
Bu durlu hayattan mematın
Ya rişte-i ömrüm ile peyvend
Ya iki güherle kıl müzeyyen
Zindan-ı emada etme pabend
Ya rab! beni setr kılma benden

Gerdûn beni bi-basiret etti
Göstermedi gün bana cihanda
Baktım beni bi-basiret etti
Fer koymadı cism-i natüvanda
Vabeste-i nur-ı küdretindir
Çeşman-ı hazinin intibahı
Dil talib-i lütf-ü rahmetindir
Ey hastaların ümmid-gâhı. (1)

Bir manzumesi daha:

Havada yok eser-i iğbirar-ı ebr-i bahar
Zemini âb-ı revan etmiş, âbgine-i saray

Çemen kenarını bir sayhegeh edinmiş cay
Elinde saz-ı mahabbet, dilinde vasf-ı nigâr

Bakar o âleme bir neşeyab olur bağırır
Zemini (2) taze gazeller okur, çalar çağırır
O pür sürür benim

Alessabah cihan sanki makber olmuştur
Neden bu sumt-ü sükûn, âh çıkmıyor bir ses

Acep hezârda mı etmiyor nevaya heves
Niçün döküldü bu evrak-ı verd nolmuştur (3)

Fakat nedir gelen âyâ? derin derin bir ses
Zayif o mertebe kim cismi, gayet ince nefes
O hasta-i mûr benim

(1) 9/Kasım/1895 (1311. R) tarihli Hazine-i fünûn, sayı. 22, s. 176. İstanbul Belediye kütüphanesi, N. O - 6

(2) Zemini, yerli demek, yani Harput gazelleri.

(3) No'muştur, ne olmuşturun kısaltılmışı.

Hava, garip gönüller gibi enis-i keder,
Sema esir-i muhabbet gibi sirişk-efşan,

Zemin, tire dumanlarla sanki bir zindan
Hadid-i ye's-ü elemde figan-ü naliş eder

Firaş-i mihnete yatmış elîm bir hasta
Zebanı beste, dil-i nalesazı şikeste,
O bihuzur benim. (4)

Binbaşı rütbesine yükselmiş bir oğlu olduğunu haber aldım.

ALİ HAYDAR BEY

ÇIRPANİZADE

21

Ali Haydar bey, Çırpanlı Mustafa Paşanın (1) torunu ve İbrahim beyin oğlu, annesi Fatma hanım tarafından da meclisi idare başkâtibi Kinederiçil Bekir Ef. nin torunu ve Kesirikli Süleyman Faik beyin de

Resim: 85 — Çırpanizade Ali Haydar bey

(4) 1895 (18 Saflr 1313) tarihli Hazine-i fünûn, sayı. 15, s. 220.

(1) Çırpanlı Mustafa Paşa, tahminlere göre Osmanlı Mısır muharebesi sırasında bir kıta kumandanı olarak Harput'a gelmiş, o zaman bu kıtalardan birinin karargâhı olan Kesirikte oturmuş ve harp bittikten sonra emekliye ayrılarak bir daha memleketine dönmemiş ve bu köye yerleşmiştir. Bu aileye Çırpani soyadının verilmesi, aile büyüğünün Çırpanlı olmasından ileri gelmiştir.

yeğenidir. 1884 (1300. R) tarihinde Kesirikde doğmuştur. İlk tahsilini Kesirikde yapmış bir aralık Harputda Kâmil Paşa medresesine devamla Hacı Hamid Ef. ve oğlu Kemal Ef. den ders görmüş ve aynı zamanda Beyzade Ali Riza Ef. ye intisapla tasavvufa da çalışmak istemiş ise de bilâhere her ikisini de bırakarak evine çekilmiştir. Esasen münevver bir aile muhitinde yetiştiğinden okuma yazma zevkini oradan almış, hocasız çalışmaya başlamış, az zamanda kendi kendini yetiştirmiştir. Çok zeki ve hassa olan Haydar bey, İstanbuldan Dinî, Edebî, Felsefî ve İçtimaî bir çok kitaplar getirterek okumaya ve okuduklarını hazma başlamış ve çalışmalarını bilhassa edebiyata hasretmiştir.

İçtimaî, Edebî makaleleri ve bazı şiirleri Vilâyet gazetesinde görülmeğe başlamış ve bu suretle günden güne terakkiler kaydederek Elâzız Matbaa Müdürlüğüne tayin edilmiştir, bu vazifeye gelir gelmez Vilâyet gazetesi (Mamuretülâziz) in veçhesi değişmiş, memleketin münevver gençlerini başına toplıyarak gazete vasıtasiyle bunları yazı yazmaya ve çalışmaya sevketmiştir. Hiçbir suretle inkâr edilemez ki, Mamuretülâziz gazetesi, Haydar beyin zamnında en mütekâmil devresini yaşamaktaydı.

Yine bu sıralarda Sultani mektebi Edebiyat hocalığı vekâletine tayin edilmiş ve bu vazifede de başarı göstermiştir. Elâzizde Hususi idarenin tatbika başlandığı 6/Ekim/1913 (1329. R) tarihinde Vilâyet Encümen başkitabetine tayini üzerine Matbaadan ve Sultani Hocalığından ayrılmıştır.

Haydar beyin matbu hiçbir eseri yoktur, ancak (Mamuretülâziz) gazetesinde bir çok makaleleri, tenkidî mahiyette yazıları, tahlilleri, Edebî münakaşaleri vardı. Manzumelerinin bir kısmı aynı gazetede neşredilmiş, bir kısmı da hususi defterlerinde kalmıştır.

Ben, 11/Mayıs/1914 (1330. R) tarihinde İstinaf mahkemesi Müddeiumumi kitabetinden terfian Vilâyet encümen kitabetine tayin edildiğim zaman Haydar beyle karşılaşınca çok sevindim. Beni çok samimi olarak kabul eden Haydar beyden çok istifade ettim ve çok şeyler öğrendim, beni çalıştırdı, bana şiir talim etti, daha doğrusu bana adeta bir arkadaş hocalığı yaparak beni yazı yazmaya ve okumaya teşvik ve sevk etti, ruhu şad olsun.

Haydar, esasen dindar, mazbut ve geniş bir aile muhitinde yetiştiğinden kendisi de mütedeyyin ve mutekitti, sonraları okudukları muhtelif eserlerin ve bilhassa (Akl-ı Selim) in tesiri altında kalmış olacak ki, bu aksulameller, onu camilerden, medreselerden uzaklaştırdı. Bu suretle dine karşı beliren lâkaydiliğini kendi kalemiyle ve şu kıtasiyle de te'yit etmişti:

Ben vasıl-ı hak olmağa pek çok çalışırdım,
Camileri, medreseleri hayran dolaşırdım,
Dinsizlik imiş bilmez idim bunca niyazım,
Beyhude yere din ile iman taşırdım.

Fakat bil'ahere yüksek ruhu ve feyyaz zekâsı onu tekrar bu yanlış yoldan almış ve hakikate götürmüştür. İşte misâlları: Şeyh Abdülkadir-i Geylaniye ithaf ettiği şu coşkun manzumesi ve sonra ölümünde aşk ve şevk ile tekbir getirerek ve Allâh Allâh diye hâlikına sığınarak ruhunu teslim etmesi olmuştur.

İSTİMDAT

Vezan oldukca gönlümde nesim-i aşk-ı Geylâni,
Sarar vicdanımı bir vecd-i feyza feyz-i rabbani,
Tecelli-i cemalın pür celâlet mihr-i feyyazı,
Celâl-ı kibriyanın zi cemal ruh-ı perranı.

Habib-i müctebanın kıdve-i nesl-i musaffası,
Furuğ-ı sırrı furkanın harim-i zevk-ü ihsanı.

Cenab-ı Gavs-i Âzam, Şah Abdülkadirin her ân,
Olur nam-ı güzini ehl-i hakkın nur-i ikanı,
Mübarek âsitanı ehl-i hakka melce-i yekta,
Gübar-ı hak-i payı dertlerin lahûti dermanı.

Âvalim titremiştir, cezbe-i tevhidi altında,
Gelir halâ o tevhidin fazadan aks-ı elhanı.

Zeminde oldu (Muhyiddin) semada (Baz-i Eşhep) dir,
O ruh âlem-i gaybin mukaddes, şanlı unvanı,
Sığışmaz saha-i imkâna almak-ı semavata,
Şeh-i mümtaz-ı aşkın küdret-i ulyay-ı cevlânı,

Eder pervaz her dem maveray-ı arş-ı izzette,
O baz-ı serfirazın her cenah-ı aşk-ü irfanı.

Enis-i bezm-i âlâ, katra-i mahbub-ı mevlâdır,
Bedidar eylemiştir gamze-i canbahş-ı cananı,
Ne devlettir ki, oldu minber-i iclâl-ı küdrette,
Kudumu evliyay-ı asrının tac-ı dirahşanı. (1)

---

(1) Hazreti şeyhin (Kademi hazihi alâ rakabetin külli veliyüllâh) kelâmını telmihtir. Manası: benim ayağım bütün evliyanın boynundadır.

Tasarruf eylemiştir lavh-i mahfuz-ı ilâhide,
Bilir ancak külub-ı arifan bu sırrı uryanı.

Anın irşad-ü imdadı demadem fevz-âverdir,
Nihayet bulmamıştır lütfünün emvac-ı ummanı,
(Hüvelkahir) tutarken payesin favk-i ibadette, (2)
Kemal-ı Gavs için ben istemem bir başka burhanı.

Medet ya Gavs-i âzam derdimend-i hicr-ü isyanım,
Feyz-i lütf-ü ihsanınla güldür kalb-i nalânı.

Sığınmış dergeh-i iclâlına abd-i keminindir,
İnayet kıl ki, **Haydar** görmesin hirman-ü husranı.

16/Ocak/1329

Haydar bey, arkadaşı Osman Remzi ile Fuzuliyi, Nedimi epeyce tetkikden sonra tanzimat ve Servet-i fünûn edebiyatındaki şöhretleri de tetkik ve tahlil ederek kendileri de o yola koyulmuşlardı, Fikretin Mezarına yazdığı manzumeyi misâl olarak verebiliriz:

Fikretin Mezarına

Ey medfen-i pürnafhasi simay-ı kemalın
Ey mağrib-i feyyaz-ı deha! şimdi seninle,
Nasûtu geçip çıkmada lâhut-ı berine,
Bir zemzeme, bir hatıra, bir feyz-i mukarrer.
Bir feyz-i mukarrar ki, bütün ruh-ı melâlın,
Âgûş-ı niyazında gezer, bir yere inmez.
Bir hâtıra, yoktur ona benzer ve furuzan,
Bir şey ki, sunûh eyleye vicdan-ı hazine,
Bir zemzeme, gelmez daha irfana bir öyle,
Sanat ki, hafayay-ı tabiat gibi perran.
Medfen! sana tevdi edilen naş-ı vakurun,
Mahiyeti yıldızlara çarpar ve geçer de,
Ta samt-ı serairde açar bir yeni hande.
Makber! onu sen bilmelisin sendeki nurun,
Her lemasi, her zerresi, her feyzi büyüktür,
Ecram-ı sema, piş-i kemalında sönükdür.

(2) (Vehüvel'kahirü favke ibadihi) âyeti celilesinde Hazreti şeyhin üllivi kadrine, remzi ilâhi olduğunu Muhiddini Arabi fütuhat-ı makiyyesinde yazmıştır. Kur'anı kerim, surei inâm, ayet. 18.

Bir de el yazısıyla bana hitaben yazdığı bir mektubu var ki, örneği ve kılişesi aşağıdadır:

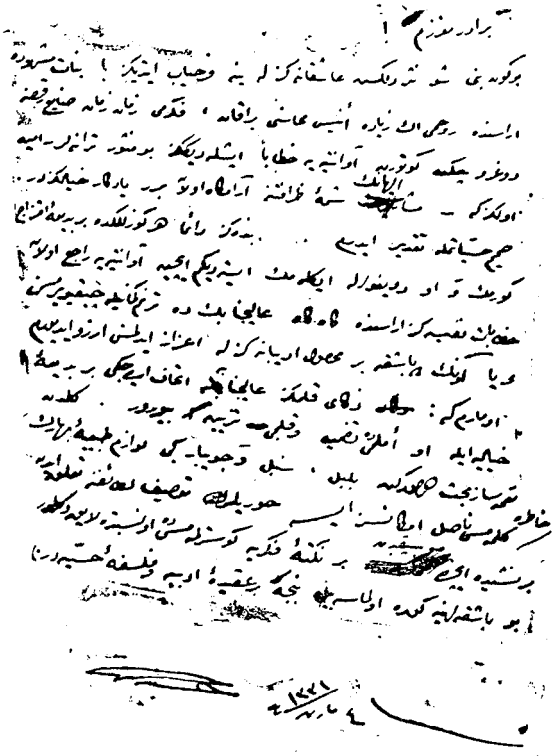

Yazı: 86 — Çırpanizade Ali Haydar Beyin bana yazdığı bir mektup

«Birader-i muazzezim! Bugün beni şiir-i nesr-i dilkeş-i aşıkanenizle yine ferehyab ettiniz! Benat-ı meşhure arasında ruhumu en ziyade enis-i mehasini bırakan, fikrimi zaman zaman sanayı-i raksına doğru çeken götüren Avantıya'ya (2) hitaben işlediğiniz bu mensur teraneler, emin olunuz ki, müşarünileyhanın şemme-i zerafetine âramgâh olan birer yadigâr-ı hayalinizdir. Samim-i hissiyatımla takdir ederim. Bendeniz daima her güzellikte bir bedia-i imtizaç görmek ve o duygularla inlemek istediğim için Avantıya'ya racı olan hıtabat-ı nefi-

(2) Avantıya, bir tiyatro gurubuna mensup olarak Elâzığa gelmiş, temsiller vermiş ve en nihayet kabiliyeti sayesinde biz iençlere de «Eşber» i temsilde büyük rolü olmuştu, çok güzel ve aynı zamanda sanatkâr bir kızdı.

seniz arasında gâh gâh Alicenab'ın (3) da terennüm-ü kemaniyle çıkı-vermesini veya onun da başka bir mahsul-ı edibanenizle izaz edilmesini arzu ediyorum. Umarım ki, zekay-ı kaleminiz Alicenab'a ithaf edeceği bir bedia-i hayaliye ile o emelimi de tazmin ve kalbımı tezyin buyurur. Gülden nağmesaz-ı bahs olunurken Bülbül, Sünbül ve cuyibar gibi levazim-i tabiiyye-i baharın hatıra gelmemesi nasıl imkânsız ise Hurilerin tavsif-i letaifine taallûk eden bir neşide içinde musikiden bir nükte-i fikriye gösterilmemesi de o nisbette lâyık değildir, bu başkalarına göre olmasa ble bence bir akide-i edebiye ve felsefe-i hissiyedir.

4/Mart/1331 Haydar

Bu mektubu bana yazdıktan az sonra dayanmamış Avantıyayı şu mısralariyle tavsif ettiği gibi.

Hüsnünde lem'a lem'a duran naz-ı küdretı,
Sevdikçe, okşadıkça ilâhi teraneler;
Ruhumda inleyen o mütemevviç nesim ile,
Bir aşk-ı sermedi sana arz-ı huşû eyler.

Allâhın avalime doğmuş hakikatı,
Sensin!.. bu itikada, bu iman-ı kâmile,
Her yerde, her gönülde derin duygular eser.

Kardeşi Alî beyi de bu satırlarıyla tasvir etmişti:

Elin bir dest-i kudret mi? Nedendir,
O muhrık nağmeler, tannan emeller?
Elinde hür kemanın nalezendir,
O nale, şiir-i hüsnünle gülümser..

Kemanın en muheyyiç demlerinde,
Çıkar birden saday-ı şavk-ü aşkın,
Niday-ı itilası aşk-ü şavkın,
Durur, titrer demadem kalp içinde.

Haydar bey, birinci cihan harbı içinde tifüse tutularak 27/Haziran 1917 (1333) tarihinde ölmüştür. Ölümü bütün bir memleket gençliğini üzmüş ve ağlatmıştır. Ölmeseydi Harputun meşhur şairleri Rahmilerin, Hayrilerin yerleri boş kalmıyacaktı. Hiç evlenmemişti, mezarı Kesirik mezarlığında ve Morniğe giden yolun sağ tarafındadır. Mevlânın rahmeti üzerine olsun.

(3) Alicenap, dediği de Avantıyanın küçük kardeşi meşhur bir kemaniydi.

HARPUTÎ AŞIK CEFAÎ

(Halk şairi)

22

Elime geçen şu destanı ile Harputlu Aşık Cefai namında bir halk şairimizin mevcudiyetini öğrenmiş bulunuyoruz. Başına «Harputi» kelimesi konulmamış olsaydı bu ince ve zarif halk şairimizi de, isimleri, cisimleri belli olmayan Harputun meçhul şairleri arasında unutup gidecekdik.

Dinleyin ahbaplar, macerakeşim
Hak âşıkı olanın yoktur yalanı
Sanmayın dehirden şikâyetciyim
Halimi nakl için yazdım destanı

Biz bir kaç arkadaş küsmüşdük dehre
Hepimizde vardı irfandan behre
Beş on mangır için geldik bu şehre
Nasip oldu hakkın lütf-ü ihsanı

Bir kahve açmışdık (Sarı güzel) de
Bu sanat mukadder bize ezelde
Bilgiçlik bahsinde, lâfda, gazelde
Kimsenin bizlerden yokdu akranı

Toplandık kahvede bir sürü keleş
Çalımda hepimiz birbirine eş
Lâkırdı bedava, geçinme beleş
Bir anda fethettik firengistanı

Mart otuz bir oldu mısır patlattık
Havadar bir yere kapağı attık
Şakayı nasılsa hoşca atlattık
Tramvay çiğnedi geri kalanı

Felâket sarsarı evimi yıkdı
Mezbele havası ruhumu sıkdı
Kesdiğim karpuzlar hep kabak çıkdı
Rahmetsiz kalmış şu kelek bostanı

Âşık! hak sözünü herkes beğendi
As sazını artık sözün tükendi
Sen de insafa gel, lütfet efendi
Dikkatle bir daha oku destanı.

Fakat bu destanı okudukca, manâ ve medlûluna nüfûz ettikce bu şairimiz pek boş adam değilmiş.. Zira irfandan behresi olduğunu da ifade ediyor. Her halde ilim diyarı Harputda bir şeyler derlermiş ki, bir kaç kafadariyle kalkıp sazları ellerinde, sözleri dillerinde İstanbula gelmişlerdir. 1908 (1324. R)

(Mart otuz bir oldu mısır patlattık) demesine bakılırsa, bunların meşrutiyetin ilânından evvel İstanbul'a gelmiş oldukları anlaşılıyor. Otuz bir mart hâdisesini şaka diyerek atlattığını, arkasından da (Felâket sarsarı evimi yıkdı) demesi ma'nalı gözükmekdedir.

Şair ne oldu, nerelerde kaldı, hayatta mı, değil mi?... Bunlar da mechul.. Yalnız destanı karşımızda..

FEVZİ

HALK ŞAİRİ

23

Harputun yetişdirdiği halk şairleri arasında Fevzi mahlasiyle yazan bir şairin bulunduğunu gençliğimden beri işitmiş ve notlarım arasına kayıt etmiştim. Uzun zaman araştırmalarıma rağmen bu şair hakkında biyografisine geçecek hiçbir bilgiye tesadüf edemedim. Ancak bir şiirini bulabildim.

Niçe bir arezuy-i-bus-i-lâlinle çeküp gamler
Revamı hasretinle dilde suziş, didede nemler
Kani (1) ol bezm-i hass-ı vüsla mahrem olduğum demler
Eğer fırsat bulursam ahdim olsun ey cefa-perver
Serapa öpmedik bir yer komayım ey gül-i ahmer
Tenin gülzara dönsün gül gül olsun emdiğim yerler

Yeter azm eyledin ağyarile gülzare kâm üzre
Gehi naz-ü tegafül, gâh reftar-ı hiram üzre
Revamı dürdelen çeşmim döke kanlar devam üzre
Girersen agûş-i vüsle eğer bir dem meram üzre
Serapa .....
.....

(1) Nerede.

O dem ki meclis-i hasın olur ağyardan tenha
Süzüp bimar-ı çeşmin akl-ü fikrim kılasın yağma
Görürsem kûşe-i ebrularından ruhsat-ı eyma
Haman bir bus-i lâlınle kanaat etmeyüp cana
Serapa .....
.....

Gel insaf eyle zalim tab-ı hasretle sana nail
Mürüvvet-mend olan olmaz gönül âzarına kail
Bulursam ben seni mest-i mey-i bezm içre ger gafil
Rühünden, gabgabinden, gerden-i çeşminden elhasıl
Serapa .....
.....

Akıtma hasretinle didelerden eşk-i gülfamı
Kerem kıl bezme teşrifinle mesrur et bu nakâmı
Usandırma kulun **Fevzi**'ye ettirme çok ibramı
Çekersem merham-âsa sineme ol simin endamı
Serapa .....
.....

MUSTAFA SABRİ KARACAOĞLU

24

Nevi şahsına mahsus bir tip şairimiz daha var ki, bu işe yarım asır evvel başlamıştır. Ruhundaki sezme ve duyuş dalgalarının hassasiyetile ne görse, ne işitse onu hemen alır, sazının tellerine ekler ve o taya yeni ve nefis bir halk şiiriçıkarır. Bu münasebetle yazdığı şiirler bir divan teşkil edecek kadar çeşitli ve çoktur.

1955 yılı haziran ayı içinde Elâzığdaydım, Karacaoğlu ile bir gün Hacı İzzet paşa camiinin avlusunda karşılaştım, görüştük, hal hatır sordum, bana bizim ağaç kuruyor diye cevap verdi, hakikaten âsıkın eski neşesi yoktu ve oldukca da ihtiyarlamıştı. Bu camiin beş vakıt müdavimi sıfatiyle kendini büsbütün maneviyata vermiş ve eserlerini de ilâhî aşk babına çevirmişti. 1957 yılında öldüğünü haber aldım. Şimdi Karacaoğlundan örnekler: Birinci cihan harbı sıralarında Hacı Kerim Ef. Karacayı, Hırhikdeki un fabrıkasına bekçi olarak göndermişti, fabrıkada personel kalmamış olduğundan işlemiyordu, günlerce, aylarca burada tek başına vakıt geçiren Karaca, nihayet isyan ederek şu mizahî manzumesini yazmış ve fabrıkayı terk ederek Harputa çıkmış, doğruca Hacı

Kerim Ef. yi konağının selâmlığında bulmuştu. Kendisine: ne var, ne için geldin? sualına karşı Karaca bir tek kelime söylemeden şiirini Hacı Kerim Ef. ye uzatmıştır. Hacı Kerim Ef, bu manzumeyi okuduktan sonra gülmüş ve Karacayı bir daha değirmene göndermemiştir.

Arız oldu sine-i servette bir zık-i nefes,
Düşdük ümmid-i maaşa devlete ettik heves,
Memur oldun dediler, Hırhike git, savtını kes.
İşte şimdengeru yangel, keyfine bak, eğde fes.
Tali-i bedkârı seyret, ne teresdir ne teres,
Ahır olduk taşı dönmez bir değirmene hases (1)

Emrim aldım acilen iş başına ettim şitap,
Susayıp süıdü gönül, eyvahkim çıktı serap,
Lâne-i baykuşa dönmüş her taraf olmuş harap,
Nuh yılından kalmadır, Allâh'ü a'lem bissavap.
Tali-i .....
Ahır olduk .....

Haykırır kurbağalar, Tosbağalar (2) atar göbek,
Kargalar feryad eder, hep sarsılır çarhıfelek.
Düşmez insan gölgesi, girmez kedi, ürmez köpek,
İsmi bir fabrika amma, un detil, yoktur kepek.
Tali-i .....
Ahır olduk .....

Dün gece rüyada gördüm, ak sakallı bir piri,
Dedi oğlum! kabre girdin, ne için diri diri,
Bu yeri zapteylemiş şeytan-ü cin, hem de peri,
Durma bir ân topla rahtin (3) iş vahimdir çık geri.
Tali-i .....
Ahır olduk .....

Sabriya! Essabrü miftah-ül ferec'den (4) ol habir,
El mukadder, lâ yağayyer çün değilsin muktedir,
Bir zaman sabret, Kerim'lerde kerem vardır vefir,
Durmasın dilin, desin şu matlaı ikide bir.
Tali-i .....
Ahır olduk .....

---

(1) Gece bekçisi, doğrusu As'asdir.
(2) Kaplumbağa.
(3) Yol eşyası.
(4) Darlıktan, sıkıntıdan kurtulmanın anahtarı sabırdır.

Sonra Karacanın müstezatlarından bir örnek

El sunma sakın, kimdahi ol taze çiçektir.
Bağban ki, senin cehdini handan edecektir
Bülbül ötecektir
Üftade cemal âşıkıdır, gayriye sızma
Ağyar ile gezme
Elbette seni kuçmaya, bir el değecektir
Çağın geçecektir
Sevmezse seni, sevmiyeni, sen anı sevme.
Sevdikçe sevilme
Bir gün olup ruyun ki, senin pürşekl olacaktır,
Muylar gelecektır.
Sevmezdim eğer sevmemek olsaydı elimde,
Zannetme dilimde.
Hak **Sabrı** sini mahbubuna sevdirecektir
Amma yüzecektir.

Bu manzumesile de yukarıda arzeylediğim müşahedelerimi kendi lisaniyle te'yit etmektedir.

Gel beri, sahrayı seydadan yeter gönlum yeter,
Kes alkân, hübb-i Leylâdan yeter gönlum yeter.

Yar aşkın çekmeğe cismimde takat kalmadı,
Geçti mevsim, geç bu sevdadan yeter gönlum yeter.

Yoktur ümmid-i visal, tali zebun, bahtım siyah
Ne bitmez beyhude gavgadır, yeter gönlüm yeter

Dalga müthiş, el'eman bir sahile çek zevrakı, (5)
Kıl hazer girbad-ı deryadan yeter gönlüm yeter.

Kâinat hep müşteki, feryad-ü zarından senın,
Kıl hazer girdab-ı deryadan yeter gönlüm yeter.

Sakf-ı Beytüllâha Leylâdan bedel Mevlâyı yaz,
Çek kalem, bu yanlış imlâdan yeter gönlüm yeter.

Göç yakındır, kıl tedarik **Sibri** uhra yolunu,
Paki ol çirkâb-ı dünyadan yeter gönlüm yeter.

(5) Küçük sandal.

MELULİ
HALK ŞAİRİ

25

Harputda (Melûli) mahlasiyle bir halk şairisine tesadüf etmekteyiz ki, bunun da, diğerleri gibi yaşadığı çağ ve ailesi belli değildir. Ancak altı kubleden ibaret çok güzel ve içli bir eseri elimizde.. aynı zamanda bu eserinin her kıtası ayrı ayrı, Harputda maya olarak söylenmesi dolayisiyle aradan yıllar geçdiği halde halâ dillerde, halâ unutulmamıştır. Kendisinin diyar diyar dolaşan bir şair olduğu belli..

Bu kıtayı, arkada bırakdığı sevgilisinin ağzıyle yine kendisi söyliyor:

Âğa yollum, sen bu ilden gideli
Ağlamaktan didem yaşı sel olmuş
Âh vah ile cahil ömrüm çürümüş .
Sensiz benim her dakikam yıl olmuş.

Sonra şu satırlarla da onu cevaplandırmakta:

Coşkun sular gibi gönlüm coşalı
Hasretinle karlı dağlar aşalı
Ayrılalı, senden cüda düşeli
Söyleyemez dudu dilim, lâl olmuş.

Arkasından gurbetin olanca hicran ve iztirabını içine sindire sindire şairimizi daha coşkun görmekteyiz.

Humar (1) gözlüm, senden cüda düşeli
Düşünürüm, serden aklım zay olmuş
Felek urmuş, kol kanadım kırılmış
Gamli gönlüm, kaf dağına tay (2) olmuş.

Bu kıtayı da yine aynı his ve heyecan tesirile, sevgilisi karşısında

---

(1) Humar: Orta Asya'da bir şehir adıdır, bu şehrin Türk olan halkı çok güzel ve yakışıklı olurlarmış. Eski OrtaAsya Türk şiir ve edebiyatında bir güzelden bahs edildiği zaman (Humarlı) denilirmiş.. Bu münasebetle son derece ve eşi bulunmayan bir güzellik ifadesidir.

(2) Tay: Denk manasına kullanılmıştır, dengi dengine.. müsâvi.

gibi ona söyletiyor.. onu dinlemek, sevgisini itiraf ettirmek hülyası şairi, kim bilir nasıl zevklendirmiş ve nasıl gururlandırmıştır.

Sinem üzre fitil işler yayılmış
Ağlar gözüm, hab-ü nazdan ayılmış
Zalim felek, seni benden ayırmış
Günüm sene, her dakikam ay olmuş.

Sonra arkasından, şu kıtasiyle şairin ümitsizliğini ve şikâyetlerini dinliyeceğiz.

Muratsuzum, ben muradım almadım
Bağban olup, gonca gülün dermedim
Gamdan başka bir safasın görmedim
Senin sevdan, bu sinemde dağ olmuş.

Nihayet sevgilisini dile getirmek için çırpınırken acı bir hayal sukutu karşısında bahtını karalamaktadır.

İller güler, benim bahtım karadır
Yıkılaydı olan dağlar arada
Koydun beni böyle **Melûl** burada
Sensiz halim baykuşlara hal olmuş

HACI RAŞİT EF.
KÖSE SEFERZADE

26

Hacı Raşit Ef. Harputda Köse Mehmet oğullarından Dikici (1) Ahmet Ağanın oğludur. 1854 (1270. H) tarihinde doğmus, ilk tahsilini yaptıktan sonra İbrahim Paşa medresesine kaydile Beyzade Hacı Ali Ef. den ders görmeğe başlamıştır. Hacı Raşit Ef. gençliğinde çok zeki olduğu nisbette o kadar da ele avuca sığmıyacak derecede çılgın ve muzipmiş.. Medresede kitap açmaz, yalnız dersde hocanın takririni dikkatle dinler, bir sesin Plâğa veya Tele alınması gibi, o dersi hemen hafızasına alırmış... dersten çıktıktan sonra hücresi, arkadaşlarının hücumuna uğrar, dersi anlamıyanlar Raşit Ef. ye tekrar ettirirlemirş... Sonra medresede kitap a-

(1) Ayakkabı, Posdal yapan esnafa denilirdi.

çıp da ders çalışanlara bin bir maskaralık ve muzipliğiyle hiç rahat, hozur vermeksizin, onları bizar edermiş!... Bu hali, öyle bir safhaya girmiş ki, ne olursa olsun onu, gölgesinden bile korktukları Beyzadeye şikâyet ettikleri halde hocanın tekdir ve tevbihleri de ona kâr etmemişti. Bu yüzden medreseyi terke mecbur kalan talebeler de görülmeğe başlamıştı. Bu haliyle, Beyzade onu çok severdi; Çünkü ona herhangi bahisden bir sual sorsa, derhal cevabını alabilirdi.

Gençlik çağları geçmiş, yaş kırka dayanmıştı; fakat o, yine arsız çocuklar gibi muzipliğinden, çılgınlığından, arkadaşlarına ve dostlarına sataşmaktan kendini alamazdı. Bunlardan ancak bir tanesini kaydetmekle Hocanın âni karar kabiliyetini ve muzipliğinin derecesini kolaylıkla anlamış oluruz. Bir gün alış veriş için Bedestanda tüccardan Şekercizade Hacı Mustafa ağanın mağazasına gitmiş, orada menkul veya gayr-i menkul bir mal satışı hakkında taraflar, aralarında bir mukavele senedi tanzim etmiş ve mühürlemişlerdi, yalnız şahit bulamamışlardı. Hoca kapıdan içeri girince iltifatla sedire oturtmuşlar ve bu mukaveleye şahit olmasını rica etmişler. Hoca: hemen baş üstüne diyerek senedi alıp imza edeceği sıra, isim yerine hatır ve hayale gelmeyen (Maveraünnehir ulemasından Zülkifl) diye yazarak bir imza basmış, vermiş.. taraflar bunun farkında bile olmamışlar.. aradan zaman geçmiş.. bu senet yüzünden mahkemeye düşülmüş şahitlerin celbi sırasında (Maveraünnehir ulemasından Zülkifl) namındaki şahit aranmış, taranmış bulunamamış.. neticede bu muzipliği Hocanın yaptığı anlaşılınca Hocaya, bu ne kepazeliktir? diye sormuşlar.. Hoca cidiyetini hiç de bozmadan: Ağalar, Ağalar! ben iş sahibi bir adamım, boş bir adam değilim ki, imzamı senede basıp da mahkemelerde sürüneyim, siz işsiz bir adam bulup şahit yazacaktınız diye bunlara bir de çıkışmasınmı? Hocanın buna benzer yüzlerce enteresan hikâyesi vardır, bunları aile tarihinde tatlı tatlı okuyacaksınız.

Beyzade 1888 (1304. R) tarihinde Hicaza giderken ıslah olur ümidiyle onu da beraberinde Hicaza götürmüştü.

Hicaza gitmeden evevl, Hacı Raşit Ef. Arabî ve dinî dersler üzerinde muvaffakiyetler gösterdiği gibi, Farscaya da merak etmiş ve zamanın en meşhur Fars hocası Hafız Mahmut Ef. den (Hacı Hayri, Hacı Kerim ve eski mebus Naci) beylerle birlikte Farsca ders almağa başlamıştı. Bunda da muvaffak olmuş Fars lisan ve edebiyatına da tam vukuf ile, arkadaşlarını geride bırakmıştı.

Hacı Raşit Ef. aynı zamanda bir hattattı, şu misal bu vadideki derece ve kabiliyetini bizlere göstermektedir. Hicazdan dönerken, hocası Beyzade Maşihattan bir ilâm alacakmış, beraber gitmişler, istediği ilâmın aslını bulmuşlar, bir suretini istemişler ancak suretin çıkarılması için bir kaç gün sonra müracaatları kendilerine söylenmişti. Hacı Raşit

Ef. üç dört gün sonra tekrar Meşihata giderek müracaatında ilâmın halâ yazılmadığını görünce sebebini sormuş.. İlâmı yazacak memurun hasta olduğunu öğrenince: «Müsaade ederseniz ben yazayım» demesi üzerine, kılık kıyafetine bakarak istihza ile, ya!.. siz yazabilirmisiniz hoca? diye hocaya takılmışlar ve ilâmı kendisine vermişler.. Hacı Raşit Ef. güzel bir talik ile ilâmı yazıp gösterince evvelce onu alaya alanlar mahcup bir vaziyete düşerek özür dilemişler ve ilâmı imza ettirerek kendisine vermişler, mükâfat olarak da alâ bir cübbe hediye etmişlerdir. Bunun üzerine hoca Başihattan memnun olarak dönmüştür.

Hicazdan döndükten sonra Hacı Raşit Ef. yi Mamuretülaziz askerî Rüşdiyesinde farisî muallimi olarak görmekteyiz. Bu mektepte ben de kendisinden ders aldım. Bu vazifede uzun zamanlar kalmış ve bu olgunluk devrinde kendini tamamile şiire vermişti.

Yazdığı kasideler, mersiyeler, manzumeler yüzlercedir. Fakat maalesef bunlar toplu bir halde değildir, bu yüzden bir çoğu şunun bunun elinde kalmış ve tab ettirilememiştir.

Son zamanlarda Hacı Kerim Ef. ile sık sık görüşür ve saatlerce şiir üzerinde bübahese ve münakaşa ederler, yazdıklarını birbirlerine tenkit ettirirlerdi. Ben, bu çalışmalarına bizzat şahidim.. bazen haddeden geçirdikleri eserleri bana verir tebyiz ettirirlerdi.

Şimdi gerek bunlardan, gerekse bilâhare derliyebildiğim parçalardan nümuneler vermeğe çalışacağım. Evvelâ Hacı Kerim Ef. nin yazdığı şirler arasında en yüksek vasfı taşıyan: «Bir nigehle ol nigâre oldu hayran gözlerim» mısrasıyla başlayan manzumesini tahmis etmiştir:

Eyledi pürhun dil-i mecruhu pünhan gözlerim
Buldu bir rengile perâşûp devran gözlerim
Bade-i lâ'l-i lebinden oldu rindan gözlerim

Bir nigehle ol nigâre oldu hayran gözlerim
Bir günehle bin belâye lldu şayan gözlerim

Hançer-i cevr-ü cefadan oldu sinem çâk çâk
Eşk-i honabımla görkim lâle rengin oldu hâk
Çeşm-i bi perva eder aher beni bir gün helâk

Görmeseydi gözlerim olmazdı gönlüm derdinâk
Hanüman-ı kalbi yıkdı etti viran gözlerim.

Bağa girsen nazile bülbüller efğanın çeker
Serve baksan kamet-i hambirle damanın çeker
Şermile görmüş ki gamzen tiğ-i uryanın çeker

Arızın şevkile göz her dem ciğer kanın çeker
Dil harab oldu bu yüzden etti bir kan gözlerim

Âh serdim ateş üzre bû veren anber gibi
Bir heva ile derunum saf simin-ber gibi
Var bir ateş ki bende âbile muzmar gibi

Bir tarafdan ateş-i cismim diraht-i ter gibi
Bir tarafdan nemlidir suzişli giryan gözlerim

Bulmadı kâlây-ı vuslun nur-i hatle intiha
Aşk pazarında efzun oldu ravnekle beha
Hiç bir halile olmam kayd-i sivadan reha

Mesken etmiş nakş-i hüsnün hane-i dilde şeha
Çekti müjgân-ı hatın oldu nigehban gözlerim

Arezuy-ı vusla istiğnası vermez bir halel
Neşeyab eyler ten-i bimarı her gün bu emel
Firkatiyle dün işittim ki, geçen vakta bedel

Ahd-ü peyman eylemiş teşrifini ruz-i ecel
İşitip can çıktı yola dedi mihman gözlerim

Mahrem-i esrarı **Raşit,** yok ki, bilsün halimi
Bir hayal ile geçirdim sade mah-ü salimi
Bulmadım bir çare aher gör benim ikbalimi

Azmı kıldım ki, **Zeki** tahrir edem ahvalımı
Ağlamaktan kalmadı hiç hali bir ân gözleiim.

Şiirlerinden ikinci bir örnek daha:

Diraht-i gül, çemen âb-ü hava mahzun ben mahzun
Harif-i hemdem-i ehl-i safa mahzun ben mahzun

Felekde ebr-ü baranı gam-i eşkim yeter saki
Şebane badedir şimdi reva mahzun ben mahzun

Beyan-ı kıssa-i aşka benim hemdem sana ey ney
Derunumda olan ah-ü sada mahzun ben mahzun

Alınmaz nükhet-i kysuların pürpiç-i tabından
Bu şep ta suphadek gezdik saba mahzun ben mahzun

Ten-i bimarda tiğ-i kazadan yareler varkim
Devasından tabib-i canfeza mahzun ben mahzun

Çekildim bezmiden cana hele tenhalara gördüm
Şikeste hatırımdan âşina mahzun ben mahzun

Tegafül etme dilsuz-i seher feryad-ı zarımdan
Medet **Raşit** gibi dest-i dua mahzun ben mahzun.

Üçüncü örnek:

Ya kûşe-i gurbette gönül salim olaydı
Ya kuş gibi pervaza per-ü balim olaydı

Terk etmezidim gülşen-i rühsar-ı nigârı
Bülbül gibi afgan edecek dalım olaydı

Tek zerre olup hâk-i reh-i yare düşeydim
Papûsuna nail olacak halim olaydı

Ben sûz-i dilim şerhinde bir çare bulaydım
Ağyar-ı cefakârda koy çalım olaydı

Ol şûh-i cefa-pişeyi bir kerre göreydim
Raşit! ne kadar olsa eğer zalim olaydı.

Şu gazeli de çok güzeldir; fakat maalesef bazı kelimeler mürekkebin silinmesiyle okunamadı.

Hamem neler çekerdi nazın hesabı olsa
Şirazeden çıkardı cevrin kitabı olsa

Bimar-ı dil ilâcın bilmezdi tabib belki
Tashih eder mizacım lâ'lin şerabı olsa

Pazar-ı vüsl içinde devran-i hokkabaza
Çok kübbeler yapardım eşkim hebabı olsa

Madem ki ..... hatle bademgözlerin var
Çekmez teb-i firakın çeşmin herabı olsa

Köyünde can verirdim **Raşit** gibi ne rütbe
Ağyar ..... İtabı Olsa.

Bir örnek daha:

Hayli demdir kimler ile hemreh-i peymanesin
Nim nigâhından bilür herkes ki sen mestanesin

Hangi bezmin şemisin bilmem görünmezsin neden
Yoksa sen de sen gibi bir şem'amı pervanesin

Pay-ı hunda na'ra-i rind-i sebûkeş kalmamış
Gel ayağın kesme saki revnak-ı meyhanesin

Sade naz-ü hab içinde ülfet ettin tıfl iken
Aşk pazarında sen kıymetli bir dürdanesin

Görmesin bad-i hezanı bülbül-i nazik tenin
Mürg-i gönlüm meskeni bir şah-ı gülden lânesin

Can tahammül etmez ol şuhun nigâh-i mestine
Saye-i sevdada **Rəşid** sen hemen mestanesin

Bir kitabesi (2)

Cən mürgü uçuŋ gitti ten kafesinden
Geçdin bu fena dairenin her hevesinden

Cən tazelenir, neşe olur şimdi meşamı
Allâh ile bir fatihe-hanın nefesinden

Can gûşunu mahşerde tehi eyleme yarab!
Her kəfile-i ehl-i salâhın ceresinden

Yarab! kerem-i lütfün ile bende-i zarın
Hıfz et elem-i ruz-i ceza meselesinden

Sûzan ola oldem ki ciğerler dihen-atşan
Yarab! bize son havz-ı nebi meşrebesinden

Zereylemedim tohm-ı emel koy-i fenada
Geldim eli boş ahiretin mezriasinden

Nefsim ne kadar gark-ı günah olsa da Raşid
Kesmem nazarım mağfiretin manzarasinden.

(2) Çarsancaklı Hacı İshak Paşa zade İsmail beyin mezar taşına.

Hacı Raşid Ef. Divan edebiyatı seyrinde yazdığı bu kıymetli nümunelerden başka halk edebiyatına da nüfuz etmiş ve misallar vermiştir. Sırf türkçe olarak yazdığı şu manzumesi, ne kadar ince ve ne kadar liriktir.

Dedim sinem üzre urdun bu dağı
Dedi, o halımın yadigârıdır
Dedim zülfün olmuş boynumun bağı
Dedi hayalımın yadigârıdır.

Dedim gözlerine olmuşam meftûn
Dedi, ne sihirdir kâr etmez efsûn
Dedim kimdir? beni eyleyen mecnun
Dedi, o zalimin yadigârıdır.

Dedim geysuların dökme pişane
Dedi, neçare eyledi şane
Dedim gerdeninde nedir nişane?
Dedi, visalımın yadigârıdır.

Dedim gül-ruhların olmuş küşade
Dedi, bülbülümüz içmedi bade
Dedim bu gülşenin zevki sabada
Dedi, sevdalımın yadigârıdır

Dedim rahmeylesin bu dil-fikâre
Dedi, ben bilmezem derdine çare
Dedim **Raşit,** sana nerden bu yare
Dedi, ikbalimin yadigârıdır.

Raşit Hoca, her güzele, her güşel şeye meftundu, şu kıtasiyle bu felsefesini ne kadar canlı olarak tebarüz ettirmiştir.

Kul olur taparız, her güzel şeye
Ruh olur gireriz, kamışa, neye
Ummanı sığdırıp bir katre meye
İçinde yüzmeyiz ördekcesine.

Dünya ve hayat felsefesini de şu kıtasiyle, ne güzel cevaplandırmıştır.

Ya illet-i, ya zillet-i, ya sûziş-i hicran
Bu merhaleden zevk ile salim geçenolmaz,
Bir nam kalır, kubbe-i gerdunede **Raşit!**
Dehrin sana bu kühne ribatı vatan olmaz.

Bir takvimin altına yazılmak üzere dostlarından birine şu beyti yazmıştır.

Hesap et mal-ü salin bilmiş ol ayyamın ey gafil
Bu, takvim-i ömürdür günde bundan bir varak kaldır.

Diyarbekirli Saibe nazire olarak yazdığı bir manzumenin de en son beyitini aldım.

Kerem kıl fikr-i saiple bakıp mafevk-ü madûne
Ne lâzımdır enaniyet yakışmaz bir sühendane.

Hacı Raşit Ef. Kerim Ef. ile baş başa verdikleri zaman lâübali hiç konuşmazlar, daima müşaare halinde bir manzumeyi, ya bir beyit veya bir mısraı ele alarak onun üzerinde saatlarca fikir ve mutalea yörütürelrdi. Bazn Harputun halk türkülerini de inceler, onları da haddeden geçirirlerdi. Hiç unutmam, yine bu sohbetlerinin birinde Hacı Raşit Ef. şu halk türküsünü okumağa başladı.

Dereler buz bağladı

cevabını yine kendisi veriyor. - Ey ne olmuş!... elbette dereler buz bağlar... Sonra:

Avcular iz bağladı

Bu da hiç... Olur ya!...

Beni bir gelin vurdu

mısraını okuyunca: zekâ fışkıran gözlerini Hacı Kerim Ef. ye çevirerek — Bak, bak, Kerim!... yaklaşıyor, yaklaşıyor dedi ve sonra:

Yaramı kız bağladı

mısraiyle türküyü tamamlarken birdenbire bana döndü.

— Ya insan lğlu! (3) Şiir, işte buna derler, anladın mı? dedi.

Hacı Raşit Ef. hicivde de bir üstaddı. Fakat maalesef bunlardan hiç birisi elime geçmedi.. Yalnız bir beyti var, bunu da kime ve ne için söylediği belli değil...

Tana-i ağyardan vehm-ü telâş etme sakın
Kıl koparmaz kônumuzdan âhenin olsa dişi.

Hacı Raşit Ef. Harputun tipik insanları arasında yüzlerce hikâye ve maceralara sahip bir şahsiyetti, hayat seyrindeki bu hususiyetlerini aile tarihinde tebarüz ettirmeğe çalışacağım. Hayatının son senelerinde sıhhati bozulmuş, evinden dışarı çıkamayacak bir hale gelmişti. Böyle olmakla beraber son nefesine kadar ne şuurunu kaybetmis, ne de muzipliğini elden bırakmışdı.

1908 (1326. H) tarihinde Harputda ölmüştür. Kendisini çok seven ve hürmet eden Harputluların çoğunluğu, onu elleri üzerinde ebedî medfenine götürerek arkasından göz yaşları dökmüşlerdir.

ŞAİR VEYSİ

27

Hacı Ömer Ef. zade Veysi, Harputun tanınmış ailelerinden olup, ilk tahsilini Harput Rüşdiyesinde yapdıktan sonra Vilâyet mektubi kalemine devama başlamışdı, mektubi kalemi, o zamanlar adeta bir Edebiyat Enstitüsü gibiydi. Başda Hacı Hayri olmak üzere memleketin şiir ve edebiyata meraklı gençleri, burada toplanır ve burada yetişirlerdi. İşte Veysi de bunlardan birisidir.

(3) Bu onun medar-ı kelâmıydı, her kese, büyüğe, küçüğe, isimleriyle hitap etmez, yâ insan oğlu derdi.

1892 (1308. R) tarihinde mektûbi kaleminde mübeyyiz iken şiirler yazmağa başlamış ve etrafından gördüğü tergip ve teşvik ile de şiirlerini İstanbulda intişar eden (Hazine-i fünun) da neşre başlamışdır.

Şiirlerinden bir kaç örnek:

Dün helâl ettim sana kendi elimle kanımı
Tek halâs et sevdiğim ağyar elinden canımı

Sen temayül et de ey serv-i riyaz-ı nahvetim
Hâk-i payın çün akıtsun dil, hon-ı çeşmanımı

Sade hicrinden değil, ey gül-beden şekvay-ı dil
Renc-i har-i cevridir icab eden nalânımı

Olma Allâh aşkına hembezm-i ülfet kimseye
Kesme ümmid-ü emelden büsbütün imkânımı

Haşredek nisyan olunmaz sergüzeşt-i mihnetim
Gösterir ölsem de kabrim suret-i hirmanımı

Kays olur, görse benim rüsvalığımdan şermesar
Ah-ı sevda **Veysiya** telvis eder damanımı. (1)

Kaşın yasına dil verdim, çekildim mehlikalardan
Müjün şimşirini gördüm kesildim dilrüblardan

Visalın iydine ermek müyesser olmadı barı
Elin değdikce uşşakı, unutma merhabalardan

Ümidim pay-ı bûsunla gedalar hakipay olmuş
Ser-i köyunda cananın geçilmez hakipalardan

Gönül deryay-ı hayret garkasinde, dide bahr-ı aşk
Benim, vadi-i gamde, ayrı düşmüş âşinalardan

Dihanın öpmedim yarın, miyanın kucmadım **Veysi**
Cefadan gayri nesne görmedim hiç dilrübalardan. (2)

Veysi bey, meşrutiyetten sonra memuriyetten çekilerek büyük kardeşi Mehmed Tahir Ef. nin ticari ve poliça işlerine ortak olarak İstan-

---

(1) 1895 (2. Kasım. 1311) gün ve 29 sayılı Hazine-i fünun, s. 166 Istanbul Belediye kütüphanesi, N. 0—6.

(2) El yazması eski bir defterden.

bula gelmiş, yıllarca çalışmış, bu işde de muvaffak olarak zengin at ve araba sahibi olmuştur. Fakat maalesef ömrünün son yıllarını bir taraf-dan yoksuzluk, bir tarafdan hastalıkla geçirirken bir (Daüssıla) onu Harputa kadar sürüklemiş ve oraya gidince de ruhunda bir tebeddül, bir farahlık belirmiş ve günden güne iyi olmağa başlamıştı.

Hogu köyünde bir kaç parça arazisini satmakla refaha kavuşacağını sanıyordu, halbuki gerek bu arazi işi, gerekse yakınları tarafındn iyi karşılanmaması dolayısiyle sukut-ı hayala uğradı. Bu yüzden uzun zaman yabancı kimselerin evinde misafir kalmağa mecbur oldu. Bu arada Harputa da çıktı, Harputun tamamiyle çöktüğünü ve harabisini görünce de hüngür hüngür ağladı ve babasının mezarı başında şu satırları yazdı:

Harput Harabeleri

Ey mehd-i vucudum o güzel belde-i Harput
Yok şimdi eser cadde-i ma'murelerinden,

Mabetlerin ebvab-ı münacatı kapanmış
Aksetmede hep kendi sesim kubbelerinden.

Hakka yücelen bang-i ibadetleri susmuş
Baykuş sesi gelmekte ezan nağmelerinden.

Giryan kapanıp medreseleı makber-i ilme
Göz yaşı sanırsın akıyor çeşmelerinden.

Olmakla beraber o kadar hâk ile yeksan,
Evrad-ı sükûtu yücelir tekkelerinden.

Bir bir dikilen canlı heyula gibi evler.
Kalkmış gözükür ehl-i kubur türbelerinden.

Mazlum ölüler toprağı etrafa yığılmış,
Sıksan akacak kan sanılır zerrelerinden.

Kalan efradı bütün ah-ü keş-i hüzn-ü telehhüf,
Feryad-ı tazallüm çıkıyor sayhalerinden.

Kalmış o da mehcur, babamın kabrine vardım,
Sandım akıyor eşk-i keder didelerinden.

Koçtu beni ruhu, dedi gel ağlama **Veysi**!
Yoktur feleğin cay-ı halas sadmelerinden.

Sonra bir feryadı da vardır:

Ağladım ta subhadek mazi gelince yadıma,
Beddua ettim içimden bais-i berbadıma.

Ağladım derdimle herkes nağmesazım zanneder,
Taliim ma'kûs bir manâ verir feryadıma.

Kalmamış hiç yer yüzünde Rahm-ü şefkatten eser,
Etmiyor atf-ı tarahhüm kimse istimdadıma.

Böyle sağlıkdan bana bin kerre evlâdır ölüm,
Lâ'net etsem çokmudur ben tali-i naşadıma.

Ahırı meyus-i âmâl eylemekse hilkatim,
Yokmu hakkım sormağa hikmet nedir icadıma?

Her neye etsem teşebbüs müntic-i idbar olur,
Berheva olsun acınmazmı şu istidadıma.

Feyz-ı irfanım yazık pamal-ı hüsran oldu hep,
Veysi'yi mahvetme Allâhım yetiş imdadıma!

Hoguda misafir kaldığı Rauf Yücenin annesi rahmetli Tahire hanımın mezar taşına yazdığı kitabe:

Ey zair! Oku fatiha ki, sakini kabrin
Mümtaz kuluydu, mertebe-i izzete yetti.

Veysi ne güzel çıktı tegafülde bu tarih,
Hiç şüphe edilmez ki, buna bu cennete gitti.

Bu en son yazısı oldu ve 1933 tarihinde Hoguda öldü, Hogu mezarlığına gömüldü.

HACI HAFIZ ŞEYH YUSUF EF. ŞİRİNZADE

28

Bu zat Harputun çok eski ve faziletli ailelerinden Şirinzadelere mensuptur. Büyük Hacı Şirinin kardeşi.. Kâmilzade Ferit Ef. nin anası Sündüs hanımın amcası ve meşhur şair Muallim Sadinin de babasıdır. Sadinin babası hakkında (Vesile-i rahmet) diye yazdığı şu mersiyeden:

«Hüsn-i siret, hüsn-i suret, hüsn-i savt, hüsn-i hat;
Cami-i alelmehasin, fazıl-ı feyz iktinah,
Yazdığı yüzlerce kuran-i kerimin vakfına,
Bezl-i külli ihtimam eylerdi o âli nigâh.
Eyledi kırk yıl imamet, hem hitabet şevk ile,
Menzil-i maksude doğru böyle etti kat'ı rah.
Kalb-i pakinden silindi cümle nakş-i masiva,
Nakşibend oldu derun-i pakine hubbi ilâh.
Vecd-ü istiğrak-ü irşadında feyz âra idi,
Manevî almıştı kudsiyet içinde izz-ü cah.
Gitti beytüllâha yüz sürdü ikinci defa da,
Âh eder esnay-i avdet, etti firdevs-i penah,
Hangi hak-i pakı medfen etti bilmem cismine,
Âh! bilseydim ederdim ol makamı kıblegâh.»

Ve sonra bizzat Hacı Yusuf Ef. ye beş bin kuruş atiye-i seniye ihsanı hakkında1863 (22/Şaban/1280) tarihli ve şu: «Ulema-yı âmilinden ve tarikat-ı aliyye-i nakşibendi meşayihinden Harputî reşadetlu Hacı Yusuf Ef. cem-ü tertibine muvaffak olduğu risale-i mahsuseden bir nusha da padişaha taktim etmiş olduğundan mumaileyh erbab-ı fazl-ü kemaldan ve mensub olduğu tarikat-i aliyye-i mezkûrede ashab-ı vecd-ü halden ve duasiyle iğtinam olunur zevattan bulunduğundan tatyib ve teclib-i hatırı zımnında kendisine beş bin kuruş atiyye-i seniye ihsanına irade-i seniye şerefsudur eylemiştir» mealindeki irade-i seniyyeden (1) anlıyoruz ki, Hacı Hafız Şeyh Yusuf Ef. Harputda yetişen fazıl ve âlimelrden birisidir. Bununla beraber kuvvetli ve sesi güzel hafızlardan ve devrinin meşhur hattatlarındandı. Yüzlerce kuran-ı kerim yazmış.. Ayrıca kırk yıl fasılasız Meydan camiinde (2) imamet ve hitabet vazifesi görmüştür.

Aynı zamanda manevî sahada da çalışmış, Nakşibendî tarikatinin mühim rüknü sırasına geçmiştir. İki defa Hicaz'a gitmiş ve ikinci dönüşünde yolda ölmüştür, nerede ve hangi tarihde öldüğüne dair bir kayda tesadüf edemedim. Ölümü 1863 (1280. H) tarihinden sonra olmalıdır.

---

(1) Baş vekâlet arşivi. Dahiliye. N. 35500.

(2) Bu camiin imamlık ve hatiplik vazifesi aynı nesilden Küçük Hacı Şirin Ef. ye kadar gelmişti.

MUALLİM SADİ ŞİRİNZADE

Muallim Sadi, aslen Harputludur. (1)

Harputun yetiştirdiği fazl-ü Kemal sahibi Şirinzadelerden Hacı Hafız Şeyh Yusuf efendinin oğludur. 1851 (1267. H) tarihinde Harputda doğmuştur. İlk tahsilini babasında gördükten sonra İstanbula gelmiş ve yüksek tahsilini İstanbulda yapmıştır. İkmali tahsilden sonra evvelâ Selânik mektebi Osmani Müdürlüğüne tayin olunmuş, bir zaman sonra bu vazifeden ayrılmıştır. Bu ayrılışından sonra mesleğinin hilâfına Dırama ve Sirozda Polis komiserliği yapmış ve bu vazife ona ağır geldiğinden yine eski mesleğine dönerek Sirozda Hususi bir mektep açmış ve muallimlik ederek hayatını kazanmak istemiş ise de bu tarzı mesai, maişetini temin edemediğinden tekrar devlet memuriyetine dönmüştü. Evvelâ Üsküp nüfus kâtipliğine ve sonra Üsküp hapisane müdürlüğüne tayin edilerek epeyce zaman bu vazifelerde kalmış, sonra Kosova Vilâyeti dahilinde Seniçe livası tahrirat müdürlüğüne geçmiş, bu vazifede iken Balkan Harbi başlamıştır. 1912 (1328. R)

Sırplar, Seniçeyi işgal edince, Sadi Esir olarak kasabada kalmış Sırplar tarafından tevkif edilmiştir. Bu mevkufiyeti altı ay kadar devam etmiş.. Çok perişan ve muztar bir hale düştüğü gibi Seniçenin işgalinde karısını da kaybettiğinden çok müteessirdi. Nihayet bir fırsatını bularak firar etmek suretiyle Sırpların pençesinden kurtulmuş İstanbula gelmiş. 1913 (1331. H) Refikasının İzmirde olduğunu haber alınca sevinç ve heyecanla İzmire giderek İzmir Darülmuallimatında (Kız öğretmen okulu) bir muallimlik almıştır. Mesleği dahilinde olan bir vazifeye intisap ettiğinden dolayı huzur ve sükûn içerisinde çalışmağa başladı. Fakat felek bu huzur ve sükûnunu kıskanır gibi bir gece kalp kırizinden,

Ağlarım her ne zaman gelse meserret dilime
Açımam öldüğüme, doğduğuma âh acırım.

diyerek ölüp gitti. Ölürken 68 yaşındaydı,

Kâmilzade rahmetli Hafız Ahmet Ferit Ef. Sadinin ölümü için defter-i hatıratında aynen şu satırları yazar: «Memleketimizde Şirin zade künyesile benam, şair-i şirin kelâm, ammi zade-i muhteremin muallim Sadinin irtihal-i dar-i beka eylediğini çok vakıtlar sonra memleketten

(1) Sadiye, Sirozlu, Malatyalı, Lofçalı diyenler çok olmuştur. Fakat bunların hiç birisi doğru değildir. Sadi, öz be öz Harputludur. Bak: Babasının biyografisine.

aldığım bir mektup mealından anladım. Merhumun cenabi risaletpenah efendimizle âl ve evlâd-ı kiramı hakkında Ceride-i Sofiyeyi tezyin eden medayih-i münifesile nat-i şerif ve sair âsar ve eşarını mutalea eyleyen müştakan-ı edeb, elbette bu ziyaı ebediden dolayı pek ziyade müteessirdirler. Dailerinde dahi hasbelkerabe hasıl olan teessürat-ı hazinane aşağıdaki vefatı tarihini tahrir ve inşada sebep oldu. Cenab-i hak merhumu mağfur ve âtisini hûr eylesin:

«Âşık-i âl-i aba Sadi-i şirin mekal
Cilvegâh-i ebedi eyledi Darülhüldü
Söyledi ağlıyarak fevtine tarih Ferid,
Men arefe mektebine oldu muallim, Sadi» 1916 (1332. R)

Ferit Ef. nin hicri yılını gösteren ikinci bir tarihi daha:

«Muallim Sadi-i şirin mekalın
Şefi-i, Hazret-i Peygamber olsun
Dedim fevtine tarih-i mücevher
Yeri cennet, şerabı kevser olsun. (1916 — 1335. H)

Sadi vaktiyle Tercüman-ı hakikat gazetesinde« Deli Şair» imzasiyle şiirler yazdığı gibi, Selânikde «Gonca-i edep» ve Üsküpde (Yıldız) unvaniyle iki edebî mecmua ve (Açık Türkce) namında bir de Alfabeye dair birer risale neşretmiş ve sonra doğrudan doğruya açık hüviyeti ve (Muallim Sadi) imzasiyle Ceride-i Sofiyede karar kılmış ve bu mecmuaya dinî ve felsefî bir çok riirler yazmağa başlamıştır.

Dinî ve ilâhi âkidesinin tekâmülünü şu güzel kıtası bizlere göstermektedir:

Birdir cenab-ı hak bir, halik teaddüt etmez
Halik teaddüt etse âlem temehhüd etmez (2)
Bin Misyöner dağılsa, bin kâhin olsa peyda
Mümin tanassür etmez, müslim tehevvüd etmez. (3)

Merhum İbnülemin Mahmud Kemâl, Tahrirat Müdürü Ahmet Sırrı

(2) Karar üzere olmak.,
(3) Yahudi olmak.

bey namında bir zat delâletiyle, Sadi ile bizzat görüşmüş olduğundan Sadiyi şöyle tarif eder:

«Bıyığı mülevven, esmer, tıknazca, orta boylu ve çok terbiyeliydi der. Ve sonra Sadi, Ahmet Sırrının arkadaşı olmak dolayısiyle (Hemdeminden bellidir bir Rindi Demkeş olduğu) diye şu zarif ifadesiyle de Sadiye dokunur.

Muhtelif yerlerde yazdığı eserleri tamamen toplanabilse çok kıymetli edebi bir esere sahip olabiliriz. Ben şimdilik yalnız müstesna şu iki manzumesini nümune olarak alıyorum:

Çemende derdi bülbül gül diken mahzun ben mahzun
İşittim, gel dedim gel işte sen mahzun ben mahzun
Bu avaz-ı hazinim guşedüp lâl oldu bülbül hem
Benefşe, lâle, gül, sünbül, semen mahzun ben mahzun
Çekildim bir kenar-ı cuyibara baktım etrafa
Çiçekler, serviler, güller, çemen mahzun ben mahzun
Hava mağmum, dil-i naşad-ı çeşmim dembedem nemnâk
Muhip efza o bahri mevcizen mahzun ben mahzun.
Zemini bir sükûnet, asumanı ebr-ü gam tutmuş
Mükedder hertaraf hatırşiken mahzun ben mahzun
Sabahülhayri ikbalım muhavvel şam-ı idbare
Figanımdan benim beytülhazen mahzun ben mahzun
Belâ mahsulüdür tabımda hüznâmiz-i güftarım
Zaban-ı kilk-i nazmımda sühan mahzun ben mahzun
Vatandan, yardan, ahbabdan ayrılmışam **Sadi**
Garibim ağlarım, ağlar Vatan mahzun ben mahzun

İkincisi:

Hangi dest-i hame bilmem derdimi tahrir eder
Hangi söz, hangi lisan ahvalımı takrir eder
Ben o gam âlûd-ı hicranım ki çeşmim dem bedem
Dehre tofan-zed belâ baranını taktir eder
Şerh olunmaz yareler açdı firak-ı yar kim
Sine teşrihhane resmin yarden tasvir eder
Bir nasıl alemde kalb olsun da tesir etmesün
Tir-i âhım kim benim taş olsa da tesir eder
Benmi icad eyledim sevmek sevilmek adetin?
Bir sanem sevdim neden zahid beni tekfir eder
Ben bu suzişlerle **Sadi** yana yana söylesem
Sözlerim ateşperest iklimini teshir eder.

Ölümü yıllarında Maarif Nazırı Emrüllah Ef. için en son yazdığı bir tarih nümunesi de verdikden sonra:

Vesile-i rahmet

Maarif Nazırı esbak ki Emrullâh-i ruşen dil
Dedi «Min emri rabbi geçti hestiden ki emrillâh
Mükadderdi vatan bir müjde-i şadiye can verdi
Bu şadan-ı şehidin ruhunu şad eylesin Allâh
Zıyaülkalb idi kalben yanar millet zıyamdan
Şüun-i matemiyle zinde diller oldu şivengâh
«Muhit» feyzinak-ı fazlını tebcile kâfidir
Ne hacet! seng-i kabrinden ullüvv-i kadrin istiknah
Niyaz ettim, dedim tarih-i cevher darını Sadi
Bihişt olsun makamı gitti elden âh Emrullâh.

1332

HACI YUNUS REMZİ EF.

30

Hacı Yunus Remzi Ef. Harputun belli başlı zengin ailelerinden Hacı Yunusgiller ailesine mensuptu. 1859 (1275. H) tarihinde Harputda doğmuştur. Harput medreselerinde tahsil görmüş, icazet-i ilmiye almıştır. 334. H tarihli İlimye salnamesinde dersten mezun diye gösterilmektedir. Harputda bir tarafa çıkmamış, Harputun kazaya tahvilinde Mahkeme-i Şeriyede vazife almış ve sonra bu mahkemede başkâtiplik yapmıştır. 1913 (1329. R) tarihinde refikası Kurra Hocanın kızı Alime hanımla birlikte Hicaza gitmiş ve Hicazdan döndükten sonra 1918 (1334. R) yılında İstanbul'a gelerek kendisini Nazımiye kazası müftülüğüne tayin ettirmiştir, bir sene bu vazifede, bir sene de Palu hâkimliğinde bulunduktan sonra 1920 (1336. R) tarihinde Harput mahkemesi âzalığına tayin edilerk Harput'a gelmiştir. Bir kaç sene bu vazifede çalışdıktan sonra emekliye ayrılmıştır. Kendisi çok sakin, munis, temiz ve metin bir ahlâka sahipti.

Yunus Remzi Ef. nin tabiat-i şiriyesi de vardı, daha fazla halk şiirleri yazarmış, bunlardan örnek elde edemedim, ancak elime geçen bir iki

eseriyle gayet sanatkârane yazdığı bir manzume-i terihiyesini aynen kaydediyorum.

Şimdilik serde humarı neşe-i muzmer de var
Bende hicr-i kâkülünden başka derd-i ser de var
Tiğ-i ebrularla düşmüş felce canım kasdına
Gamze-i cellâdı gör, yanında bir hançer de var

Necm-i halın seyrine divan olupdur müşteri
Ey kamer-ruh bu seadet hangi sad-ahterde var
Düşdü mirat-ı süveyday-ı dil, sevday-ı yar
Remziya zannım budur meylin senin esmerde var.

Bir diğeri:

Vech-i pakın seyr eden âşıklara hayran olur
Gamze-i hunriz ucundan günde yüz bin kan olur
Ben nasihat eyledikce yar-ı mendim dinlemez.
Uyma ağyare dedikce çün bana düşman olur

Bil kim almaz vakf-i kâm üzre felek dadım benim
Bağrıma endişe-i devr-i felekden kan olur
Çok da **Remzi** gam yeme, yarım ele girmez deyu
Belki koynunda senin bir gün o meh uryan olur.

Harputda Cabakçurlu Şeyh namiyle anılan Şeyh Ahmet Ef. nin ölümünde yazmış ve çok sanatli bir tarih çıkarmıştır ki hakikaten emsaline nadir tesadüf edilir:

Nesl-i evlâd-ı Resul seyyid-i Şeyhülekber
Rihletin açtı ciğergâhımıza yareleri
Sen idin merhem-i dil nüsha-i kübray-ı vücud
Bu fırak-ı ebedinle giyelim kareleri

Müntesibinin nice kan ağlamasun hicrinle
Ruz-i mahşerde unutma dil-i bimareleri
Sen şefaat diler isen bizlere peygamberden
Haşa mahrummu eder nazlı ciğerpareleri

Seni takdis ediyor ins-ü melek, necl-i necib
Çün firakın ağladır encüm-i seyyareleri
Müftahiriz hak-i pakına yüzümüz sürmekle
Gör ne tezyin eyledi medfenin gülzareleri

Mukdim-i zatın ile oldu reha bu belde
Nazar-i pakın idi def eden şerrareleri
Görebilmek de muhal oldu münevver yüzünü
Ya kime halini arz eyleye nüzzareleri

Binde bir vasf edemez kimsenin asla kalemi
Lâl olur yazmada evsafını güftareleri
Dedi her mısraının evvel ve ahır harfi
Mevtine tarih ola Remzi-i biçareleri

Evvelâ 1924 (1340. R) de refikası Hacı Hafız Aliye hanım, sonra da 1926 (1342. R) tarihinde kendisi ölmüşlerdir.

Harput - Elâzığ'ın köylerinde de bir çok halk şairleri, halk felsefe bilginleri vardır, hattâ bunların bir kısmı ümmidirler, okuyup yazmak da bilmezler. Fakat bunları bulup da konuşturacak olursak zihinlerinde tertip ve muhafaza ettikleri şiirlerinin inceliğine ve çok enteresan hikâyelerinin mânâ ve meduluna hayran kalmamak kabil değildir. Bunları köy köy, kapı kapı dolaşıp da tesbit etmek kolay iş değildir, ben yapamadım. Meraklı gençlerimize tavsiye ederim, bu yolda bir teşebbüsün bizlere zengin ve edebî bir folklor hazinesi kazandıracağına hiç de şüphe yoktur. Şimdi bunlardan da birnümune vereceğim :

İZZET DEDE

SÜN KÖYÜNDEN

31

İzzet Dede der ki, İlim, Akıl, Fikir, İtikat (1) bu dördü arkadaş olarak yola çıkarlar, yolda Mürşitlik (2) hakkında derin bir münakaşaya girişirler.

(1) İtikat: Doğruluğa kalben inanmak, gönül bağlamak.
(2) Mürşit: Doğru yol gösteren.

İlim : — Ben olmasam dünya cehil karanlıkları içinde kalırdı, her şeyi insanlara ben öğrettim. Mürşit benim.

Akıl: — Ben olmasam sen ne alacağını bilirsin, ne de vereceğini... Boncuk çarşısında cevher satar, karpuz tarlasından kelek alırsın, nokta okunacak yerde hice okursun, asıl mürşit benim.

Fikir: — Akıl güzeldir, fikir mehektir, bensiz sen de bir şey yapamaz ve dağıtamazsın, der. Bunlara karşı :

İtikat: — Pek ileri gitmeyin, ben hepinizin üstündeyim, derse de ötekiler: — Sen hak ile hak olmuşsun amma, irşat için akıl ve fikre ihtiyacın var, derler. Bunun üzerine, İtikat: — Huzura varalım, kime karar verir görelim, diye dergâh-ı hakka yönelip giderlerken uzaktan meçhul bir şahsın kendilerine doğru geldiğini görürler ve kendi kendilerine: — Mürşitlik üzerinde uyuşamadık, şu gelen kimdir? diye birbirlerine sorunca: İtikat derki: — Ben onu tanırım, Tanrının inayetiyle!.. O gelen dergâhtan sürülen şeytandır. Ötekiler: — Nereden anladın? İtikat: — Gelişinden!.. Nihayet o şahıs kancaları elinde, yanlarına yaklaşır, bunlara müraice sorar: — Ey İlim, Akıl, Fikir, İtikat! Galiba müşkildesiniz, Hakka gitmeyin, yorulmayın, müşkilinizi ben hallederim, der.

İtikat: — Cenab-ı kibriya seni dergâhından reddetmiştir, sana müşkil söylemek hak değildir; çünkü Tanrı seni sevmez, senden yüz çevirmiştir, derse de, İlim, Akıl, Fikir: — Bu, bizim müşkilde olduğumuzu nereden bildi? diye şaşarlar.

İtikat: Yorulmayın Erenler! Onun bilmediği yoktur, o Tanrıya itaat edip de Âdeme secde etmediğinden huzurdan koğuldu, buna rağmen İlim, Akıl, Fikir hazineleri onda herkesden daha fazladır, der. Ve şeytana dönerek: — Ben senin yanına asla gelmedim ve gelmem, gittiğim yoldan da ayrılmam. Fakat sen beni çok yokladın, eline bir şey geçtimi?

Şeytan: — Öyleyse hiç kendinizi yormayın Mürşit, İtikattır. Eğer bende o olsaydı, bu kadar İlim, Akıl ve Fikrimle huzurdan reddedilir, bu hale giriftar olurmuydum, der, yanlarından uzaklaşır.»

İzzet Dede, Sün köylüdür (3) ve bir deryadır, onu konuşturup dinlemek hakikaten çok istifadeli ve aynı zamanda çok zevklidir. Bazı meraklılar, İzzet Dedeyi dinlemek için Vilâyet merkezine hemen hemen 20-25 km. mesafedeki Sün köyüne kadar zahmeti ihtiyar ederek köye giderler, İzzet Dedeyi dinlemek için... Hattâ Doçent Dr. Bedri Noyanı da köyüne kadar çekmiştir (4).

(3) Bak: Bu kitabın 1 inci cildi, s. 123 - 135.
(4) Aşk risalesi: Dr. Bedri Noyan, s. 250 - 251.

Harputun Sivil Büyükleri

ABDÜLLÂTİF EF
İSPİRZADE

1

Abdüllatif Ef. İspirzadelerden Harput kadısı Hacı Emin Ef. nin torunu ve müderris İbrahim Ef. nin oğludur. Harputda doğmuştur. Tahsile evvelâ babasında başlamış ve sonra büyük alimlerden ders görmüş ve feyz almıştır, bu haliyle Harput'a sığamamış, İstanbul'a gelmiş ve

Resim: 87 — İspirzade Abdülltif Ef.

Orman nezaretinde memuriyet almıştır. Zeki ve muktedir olduğundan az zamanda bütün nezaret erkânına kendisini sevdirmiş ve nihayet nezaret mektupculuğuna kadar yükselmiştir.

Türkiyede ilk defa Ziraat mecmuasını çıkaran ve Floksera hakkında geniş tetebbularda bulunarak bunları matbuat vasıtasiyle neşrettiren Abdüllâtif Ef. merhumdur. Kuvve-i kalemiyesi yüksek olmakla beraber şiir ve inşaya da meraklı bir zat idi. Şiirleri hakkında elimizde örnek yoktur, ancak fotograflarından birisinin arkasına şu kıtayı yazarak bir arkadaşına göndermişti:

Birbirimizden edeli iftirek
Şöyle zebun etti felek kim teni
Zihnine nakş olmuş iken suretim
Sen de bana benzetemezsin beni.

Abdüllâtif Ef. Bakırköyünde bir köşk almış, refah içerisinde oturur-

ken bir akşam vazifesinden döndüğü sıra Bakırköy istasyonunda trenden indiği sırada sekte-i kalpten ölmüştür.

Rüştü ve Ali Şefik namlarında iki oğlu vardı. Rüştü bey, askerdi, binbaşı rütbesine kadar yükselmişti. Ali Şefik bey ise, Gümrük muayene komsiyonu âzalığından emekliye ayrılarak bugün Ortaköydeki evinde oturmaktadır, asil ve samimi bir hemşehrimizdir.

ABDDURRAUF EF.
İSPIRZADE

2/1

Abdurrauf Ef. İspirzadelerden Müderris İbrahim Ef. nin oğlu ve Abdüllâtif Ef. nin de kardeşidir. Harputda doğmuştur. Tahsilini Harput medreselerinde yapmış, sonra İstanbul'a gelmiştir. Riyazi bir kafaya malik olduğundan bir çok ordu muhasebeciliklerinde bulunduğu gibi en son vazifesi Edirne defterdarlığıydı.

Resim: 88 — İspirzade Abdurrauf Ef.

Abdurrauf Ef. de kardeşi gibi kalem erbabındandı, bununla beraber yazısı da çok güzelmiş, sonra sol eliyle ve kalemi ayak parmaklarının arasına sıkıştırmak suretiyle sağ ve sol ayaklariyle ve kalemi dişleri arasına sıkıştırarak ağziyle de, sağ eliyle nasıl güzel yazarsa öyle yazı yazarmış. Bu şekil, ihtisası hakkında hatırıma gelen gülünç bir hikâyesini kaydetmeden geçemiyeceğim: Rauf Ef. bir gün Hanköyüne gitmiş ve Hanağası Hacı Ahmet ağaya misafir olmuştur. Bu sırada Hanköy ve yakınlarında tuhaflığı ile meşhur olan Bodonun oğlu Mamo namiyle maruf zat da konağa gelmiş, Rauf Ef. ile Hacı Ahmet ağa arasındaki tatlı soh-

betleri dinlemeğe başlamıştır. Bu sıra Mamo, Ahmet ağanın kulağına eğilerek bir şeyler söyleyince, Hacı Ahmet ağa kahkahalarla gülmeğe başlar, Rauf Ef. Mamo paşa ne söyledi ki, sizi bu kadar güldürdü diye Hacı Ahmet ağayı sıkıştırınca, ısrarına dayanamıyarak söylemeğe mecbur kalmıştır. Beğim, diyor ki: Kıçı (1) ile yazı yazan bu adam mıdır?

Demek oluyor ki, Rauf Ef. nin yazıdaki bu sekl-i ihtisası ve şöhreti köylere kadar böylece yayılmıştı.

HURŞİT EF.
İSPİRZADE

3/2

Hurşit Ef. Şehir ağası Emin beyin torunu ve Hasan ağanın oğludur. Doğum tarihini takribi olarak 1831 (1247. H) olarak gösterebiliriz. Harput medreselerinde tahsilini yaptıktan sonra vilâyet nüfus idaresine intisapla evvelâ nüfus mukayyitliğine tayin edilmiş, keskin zekası onu az zamanda Başkâtipliğe ve 1880 (1296. R) tarihinde de Elâziz nüfus nazırlığına kadar yükseltmiştir.

Şahsiyetini doğru tesbit etmek için beş kıta Mamuretülâziz salnamesinde yaptığım tetkiklerde 1880 (1296. R) tarihinden 1890 (1306. R) tarihine kadar fasılasız Mamuretülâziz vilâyeti nüfus nazırlığında vazife görmüş ve kendisini etrafına sevdirmiştir. Babasından kalan serveti muhafaza etmekle kalmamış, kendisi de üzerine ilâveler yapmış ve zengin olmuştur. Ağa mahallesinde çöteli zadelerden satın aldığı haremlı, selâmlıklı konağında oturmuş ve Pancarlıkta yine satın aldığı bahçeyı imar ederek mükemmel bir sayfiye ve çiftlik haline sokmuştu.

1890 (1306. R) tarihinde vazife gördüğü anlaşılan Hurşit Ef. bu vı içinde veyabir yıl sonra ölmüştür. İki oğlu vardı, bunlardan büyük oğlu Eyüp ağa, babasının servetiyle idaresini temin etmiş. küçük oğlu Salim Ef. ise uzun zaman maliye memurluklarında bulunmuştu (1).

---

(1) Harputda ve bilhassa köylerde bacaklara kıç denilir.

(1) İspir zade ailesinin durumu çok şümulllüdür, aile tarihi bölümünde geniş tafsilât verilecektir.

MUSTAFA SAFFET EF.

İSPİRZADE

4/3

Mustafa Saffet Ef. şehir ağası İspirzade Emin beyin torununun torunu ve vilâyet nüfus başkâtibi Hasan Ef. nin oğludur. Takribi olarak 1859 (1275. R) tarihinde Harputda doğmuştur. Tahsilini Harput rüştiye ve medreselerinde yaptıktan sonra vilâyet mektubî kalemine mülazemeten devamla 1884 (1300. R) yılında idare meclisi ikinci kitabetine tayin edilerek memur olmuştur. Sırasiyle Maarif başkâtipliği, mektubî kalemi mümeyyizliği yapmış, kuvve-i kalemiye ve rütbe (1) sahibi bir zat olup (Baboş) namiyle marufdu.

Kendisi munis ve kibar bir zat olup bir tarafdan Beyzade Hacı Mehmet Nuri ve Sungurzade Hacı Kerim Ef. gurubuna dahil ve diğer tarafdan da İttihat ve terakki cemiyetine mensup bulunduğu cihetle 27/Mart/1912 (1328. R) tarihinden 23/Temmuz/1913 (1329. R) tarihine kadar ikinci ve 15/Şubat/1913 (1329. R) den 21/Aralık/1918 (1334. R) tarihine kadar da üçüncü devre İstanbul mebusan meclisinde Elâziz'i temsil etmiştir.

Ölüm tarihini tesbit edemedim. Niyazi namında bir oğlu vardı.

ABDURRAHMAN EF.

ÇEMİŞGEZEKLİZADE

5

Abdurrahman Ef. ye Çemişgezeklizade denilmekteydi. Esasen yukarıda biyografisini çizdiğim Çemişgezeklizade Mehmed Naci Ef. nin eşinin ölümünden sonra kinci defa olarak evlendiği hanım, Abdurrahman ve Tahir Ef. namlarındaki çocuklariyle Naci Ef. ailesine girmiş olduklarından bu sebeple kendilerine de Çemişgezeklizadeler deniliyordu.

Abdurrahman Ef. Harput mektep ve medreselerinde tahsil gördük-

(1) Saniye rütbesi vardı. 1325.H tarihli MamuretülÂziz Salnamesi Bayezit Belediye Kütüphanesi. N. 23/8.

ten sonra memur olmuş ve riyazi kabiliyetine binaen Mamuretül-Âziz defterdarlık kadrosunda yer almıştır. Onu, 1881 (1298. H) de Vilâyet muhasebesi masraf kâtipliğinde (1) ve 1885 (1302. H) den 1892 (1310. H) tarihine kadar da Muhasebe mümeyyizliğinde (2) görmekteyiz.

Harputda Saraçhane caddesindeki eski bir ev satın alarak yıktırmış ve yeniden haremli ve selâmlıklı olarak daha mükemmel bir konak nalinde yaptırmış ve sonraları bu konağı Müftü Faik Ef. ye satarak Elazığa taşınmış ve buradaki konağını yaptırmıştı. (3)

Kendisi salise rütbesiyle taltif edilmiş bir zat olup Vilâvet merkezinde ictimaî mevkii daha yükselmiş ve arkasında çok geniş bir aile bırakmıştır. (4)

AHMED NEDİM BEY

6

Ahmed Nedim bey, asıl feyzini Harput muhitinde almış ve sonra Istanbula gelerek memuriyete girmiş ve az zamanda terakkiler kaydederek bir aralık Selânik Düyun-ı Umumiye Nazırlığında, bir aralık da Hicaz Valiliğinde bulunmuş ve Düyun-ı umumiyede iken ûlâ sanisi rütbesiyle de taltif edilmişti. (1)

İstanbulda geniş bir aile kurmuştur.

İBRAHİM RIFAT EF.

7

İbrahim Rıfat Ef. aslen Çüngüş kasabası hanedanından (Kulaksız zadeler) namiyle maruf bir aileye mensup İbrahim Ağa namında bir zatın torunu ve Harputca çok tanılan Hekim Süleyman Ef. nin oğludur.

---

(1) 1298. H tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Üniversite Küt. No. 4362

(2) 1310. H tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Belediye Küt. No. 24/7.

(3) Harputdaki evi yaptırırken temellerden bir küp altının çıktığı ve Abdurrahman Ef. nin bu yüzden zengin olduğu söylenir dururdu.

(4) 1325. H tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Belediye Küt. N. 24/5

(1) 1325. H tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Belediye Küt. N. 24/5

1860 (1276. R) tarihinde Harputda doğmuştur. İlk tahsilini, cami-i kebir imamı merhum Hacı Ali Ef. de yapmış ve 1872 (1288. R) yılında Harput Mülkiye Rüşdiyesine kaydedilmiştir. Bu mektepten 1875 (1291. R) de şehadetname aldığı gibi (1) 14 yaşında iken Kâmil Hocadan da sülüs yazıdan icazetname almıştır. Kendisi, subay olmak hevesindeydi; fakat o zaman Elâzığda askeri rüşdiye olmadığından doğrudan doğruya Erzurum İdadisine gidilirdi. O sıralarda Erzurum İdadisinde rik'a muallimi olan İspir zadelerden Alay kâtibi Tahir Ef. Mülkiye Rüşdiyesinden çıkan talebeler arasından çalışkan talebeyi seçip Erzurum Idadisine götürmek üzere vazife ile Harput'a gelmişti. İbrahim Rıfat Ef. bu müsabakaya girmiş ise de kazanamamış ve Erzurum'a gidememişti. Bu mektepden mahrum kalınca Sarahatun medresesine kayd ile Müderris Hacı Veli Ef. den ders görmeğe başladı.

Rüsumat baş kâtibi İdris Ef. nin delâletiyle 1877 (4/Ramazan/1294) de 19 yaşında bulunduğu sırada rüsumat kalemine mülâzemeten devam etti. Kısa zamanda ehliyeti görülmekle Ekim ayında 120 kuruş maaşla Ergani madeni rüsumat kâtipliğine tayin edilmiş ise de buranın havasiyle imtizaç edemediğinden hastalanmış ve istifa ederek Harput'a dönmüş, tekrar mülâzemete başlamıştır. Bir aralık üç dört ay kadar Elâziz tütün fabrikası memur muavinliğinde, 1878 (1294. H) de tütün tahrir kitabetinden Uluova kitabetine, 1879 (7/Mart/1295) da rüsumat 3 üncü kitabetinde, 1882 (12/Nisan/1298) iptidalarında Siverek rüsum-i sitte baş kitabeti ile merkez memurluğunda, 1884 (20/Ekim/1300) de Elâzığ Düyun-ı Umumiye müdürlüğü müfettişliğinde bulunmuş, bu vazifenin lağvı üzerine açıkta kalmış, 1885 (15/Haziran/1301) de Elâzığ Düyun-ı Umumiye baş kitabetine alınmış ve 1886 (3/Şubat/1302) tarihine kadar bu vazifede kalmış ise de işden el çektirilmiş ve yeni memuriyet almak üzere 1888 (3/1Mayıs/1304) de İstanbul'a gelmiş ve on bir ay açıkda memuriyet takibinde bulunmuştur. Sonra 1889 (3/Haziran/1305) de Trabzon vilâyeti müdüriyeti teşkilâtına bağlı İnebolu baş kitabetine, ve 1889 (4/Ekim/1305) de Sivas merkez müdüriyeti tahrirat baş kâtipliğine, 1890 (7/Ocak/1306) yılında terfian Halepde Cibul memlehesi baş kitabetine tâyin edilmiş ve 1891 (10/Nisan/1307) de mahalli memuriyetine giderek işe başlamıştır. 1892 (1308. R) yılında izinli olarak Harput'a gelmiş ve akrabamızdan Sunguroğlu Hacı Mustafa Ef. nin büyük kızı Hayriye Hanımla evlenmiştir. 1893 (28/Ekim/1309) de İzmir teşkilâtı dahilinde Antalya Müdürlüğüne, üç sene bu vazifede kaldıktan sonra 1896 (24/Ekim/1312) da Rize Düyun-ı Umumiye müdürlüğüne ve 1901 (1317) de Samsun müdürlüğüne ve bir sene sonra tekrar Rize müdürlüğüne ve 1905 (1321) de

(1) Bak, bu cildin mektepler bölümü, S. 50 - 51.

Trabzon Düyun-ı Umumiye baş kitabetine nakil ve tahvilini müteakip tam 19 sene bu vazifede kaldı ve nihayet 1923 (1339) yılında yaş haddini doldurmakla emekliye ayrılarak Harputa geldi.

Kışları vilâyet merkezinde, yazları ise Mürüdü nahiyesindeki bahçelerinde oturarak bu bahçenin imarına çalıştı. Kendisi namuslu, dürüst, muktedir, çok çalışkan ve kuvve-i kalemiye sahibi bir zattı.

Nihayet 1934 (1350) yılı nisanının dördüncü günü ölmüş, cenazesi Harput'a kaldırılarak aile mezarlığına defnedilmiştir.

Albay Abdülkerim Nadir, Tekel memurlarından Ahmed Esad, diş hekimi Mehmet Tevfik ile ikinci refikası Makbule hanımdan da Osman Nuri, Süleyman Niyazi, Mustafa Namık namında üç oğlu ve Melina namında bir de kızı vardır.

MEHMED ARİF AĞA
HACI BALOŞZADE

8

Mehmed Arif ağa, Hacı Baloş ailesinin mühim bir rüknü olup Harput mektep ve medreselerinde tahsil gördükten sonra Harput Belediye Reisliğinde ve Vilâyet İdare Meclisi âzalığında bulunmuş salise rütbesiyle de taltif edilmişti. (1) Ömrünün sonuna kadar Askerî mutaahhit olarak çalışmış, teşebbüslerinde muvaffak olmuştur.

Harputda Ağa mahallesindeki evlerini yıktırarak yeniden harem ve selâmlıklı çok geniş ve muntazam şekilde yaptırmış ve bir çok köylerde de arazi satın almak suretiyle zengin olmuştur.

Büyük kardeşi Asaf Ağa ise bazı kaymakam ve mutasarrıflıklarda bulunmuş çok şişman olduğundan ömrü de kısa olmuştur.

Arif Ağa, 1895 tarihinde ölmüştür. Asaf Ağanın, Mustafa Ağa, Tayyar bey, Arif Ağanın ise İsmail Ağa ve Mehmed bey namlarında ikişer oğulları vardı.

---

(1) 1310. H tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi. Belediye Küt. N. 24.7

MEHMET BEY

HACI BALOŞZADE

9/1

Mehmet bey, Hacı Baloşzade Arif ağanın oğludur, 1877 (1293. R) tarihinde Harputda doğmuştur. Harput rüşdiyesinde okuduktan sonra, babası memleketin tanınmış tüccar ve müteahhitlerinden bulunduğundan onu yanına alarak bizzat kendi mesleğinde yetiştirmişti.

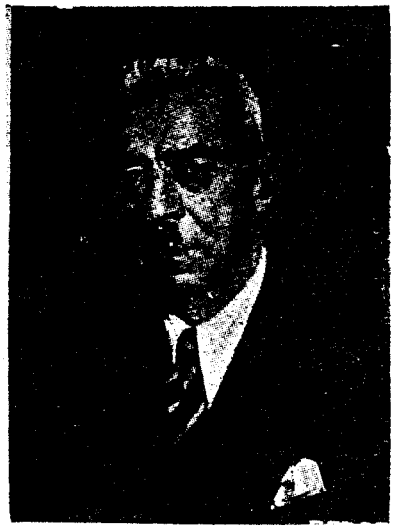

Resim : 89 — Hacı Baloşzade Mehmed Bey

Zekâ ve istidadı sayesinde babasının ölümünden sonra işlerini bozmadan aynı yolda onur ve ciddiyetle çalışmış, kazanmış, mevki sahibi bir zattı. Onu, 1907 (1323. R) tarihinde vilâyet ticaret odası reisi olarak görmekteyiz, rütbe sahibiydi (1). Sonra İttihat ve terakki cemiyetine intisap ile mebus oldu 27/Mart/1912 (1328. R) den 23/Temmuz/1912 arasında, ikinci devrede Elâzığı ve 15/Şubat/1913 (1329. R) den21/Aralık/1918 (1334. R) tarihleri arasında üçüncü devrede ise Dersimi temsilen İstanbul mebusan meclisinde bulundu, İstanbulun işgalinde İngilizler tarafından Maltaya sürüldü ve 10/Aralık/1921 (1337. R) tarihinde Maltadan halâs olarak Elâzığ'a geldi. Bu tarihden sonra artık siyasetle meşgul olmıyarak Er-

(1) 1325. H tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Bayezit Belediye Kütüphanesi. N. 24/8

zürük köyünde bulunan çiftliğini imara başladı ve ömrünün sonuna kadar Elâzığda oturdu 14/Ekim/1953 de öldü.

Recai, Nasuhi, Orhan namlarında üç oğlu vardır, Baloş soyadı almışlardır, üçü de ticaret ve teahhüt işleriyle meşguldurlar.

MUSTAFA Ef.

DAYIZADE

10

Mustafa Ef. Harputun belli başlı ailelerinden Abiş Paşa (Abdi) namında bir zatın torunu ve Hacı Süleyman ağanın oğludur. Kendisine Dayızade denildiği gibi Tiloların Mustafa Ef. de denilirdi ki, bu isim Tilozade Said Ef. nin kızı Fatma hanımla evlendikten sonra kayın babasından gelmektedir. Aynı zamanda bir de lâkabi vardı, Hidiv Mustafa Ef. Bu ismin neden ve ne suretle verildiğine dair hiçbir bilgiye rastlamadım.

Mustafa Ef. 1858 (1275. H) tarihinde Harputda doğmuş, Harputun mektep ve medreselerinde tahsil görmüş ve babası Hacı Süleyman ağanın mesleki olan ticarete başlamış, ağırbaşlılığı, zekâ ve kabiliyeti ile az zaman zarfında Harputun birinci sınıf tüccarları arasına katılmıştır Mustafa Ef. ticaret hayatında, o zamanın Harput tüccarları gibi Halebi değil, İstanbul piyasasını tercih ederek bu piyasa ile işe başlamak suretiyle bir yenilik kazanmıştı. İlk İstanbula gelişi 1877 (21/Sefer/1294) perşembe günüdür. İstanbula evvelâ katır üstünde tekbaşına veya diğer bir arkadaşiyle Mehfelerde ve son iki defa da yaylı araba ile ki, yirmi defa seyahat ettiği tesbit edilmiştir. İstanbula mal almağa geldiği zaman umumiyetle Çakmakcılarda Kilit hanında oda tutar, orada yatar, kalkar, yer içer ve piyasadan mal alırmış.. (1) Bilgisi ve iyi ahlâkiyle Harput büyükleri arasında yer alan Mustafa Ef. yi herkes sever ve itimat ederdi.

Mustafa Ef. bir aralık Harput Belediye âzası olmuş ve bu sıralarda salise rütbesiyle de taltif edilmiştir. (2) Nihayet 1913 (11/Sefer/1331)

---

(1) Ben Mustafa Ef. nin Harputdaki dış bedestanda yanyana bulunan ve taş mağaza denilen iki büyük mağazadan birisinde oturduğunu, kendisi çok temiz, titiz ve intizamperver olduğundan mağazasını da aynı titizlikle tanzim ettiğini ve üstüvane şeklindeki ilk gramafonu Harputa Mustafa Ef. nin getirdiğini iyi hatırlıyorum.

(2) 1325. H tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi. Belediye Küt. N. 24/8

tarihinde ölmüştür. Ölümünde Harput şairlerinden Abdülhamid Hazmi mezar taşı için şu kitabeyi yazmıştır:

Gel ey zair, göz aç, dikkatle bir bak,
Vefa var mı? cihan-ı bi bakada.

Külli maksuda kimse ermemiştir,
Bu mihnetgâh-ı gülzar-ı fenada.

Gelen durmaz, gider, bu fani âlem,
Detil şayeste çünkü itimada.

Bak işte dar-ı hulde rıhlat etti,
Ki, Mustafa Ef. Dayızade.

Gelip bir hatif ana dedi tarih,
Muhalled kaldı ol sadr-i safada.

$1330 + 1 = 1331$ (3)

Salim Ef. namında bir oğlu, Penbe hanım namında bir kızı vardı. Salim Ef. de babası gibi asîl, zarif, muktedir bir zattı, evvelâ memuriyette bulunmuş, sonra akrabalarından Şedelezadelerle büyük bir şirket halinde serbest çalışmış ve en sonra İstanbula gelerek İstanbulda ölmüştür. Mühendis Said, maliyeci Vahid, Semih namlarında üç oğlu ve Edibe namında bir de kızı vardı.

MEHMED MİDHAT EF.

FEYZİ BEYZADE

11

Mehmed Midhat Ef. Feyzi beyzade Hacı Ahmed Ağanın oğludur. Hacı Ahmed Ağa çok zengin olduğundan oğlunun okuma ve okutmasının üzerinde çok durmamış, iptidaî bir tahsilden sonra onu mektepten alarak kendi işlerinde çalıştırmıştır. Buna rağmen Mehmed Ef. akıllı ve dirayetli olduğundan babasının ölümünden sonra mevkiini, servetini muhafaza etmiş ve bu hareketiyle Harput büyükleri arasında yer almıştır.

(3) Son mısra Ebced hesabiyle 1330 toplar, üst mısradaki, geldi bir de ilâve edilince 1331 ölüm tarihi çıkar.

İlim adamı olmamakla beraber sarıklı, siyah latalı, temiz giyer, temiz yer, içer ve temiz gezerdi 1887 (1305. H) tarihinden 1896 (1314. H) ya kadar Evkaf ve buna benzer komisyon azalıklarında, sonra Anbar memurluğunda, (1) bir aralık da Harput Belediye Reisliğinde bulunmuştur. Belediye reisliği zamanında 1897 (1313. R) halkı memnun edememiş ve sonra ekmek narhının beş on para yükseltilmesinden galeyana gelen halk Belediyeye hücum ve reisi makamından alaşağı etmiş ve bu badirede güçlükle yakasını kurtarabilmiş ve reislikten çekilmişti. Kendisi rütbe sahibiydi, bununla beraber metin bir ahlâka sahip olmakla beraber onur ve şerefini kullanmasını bilir, Dağ kapısındaki konağında bazı valilere ve büyüklere mükellef ziyafetler verirdi.

Resim: 99 — Feyzi beyzade Mehmed Ef.

Nnhayet 1929 (1345. H) tarihinde Harputda ölmüştür. Ölümünde Müftü Kemal Ef. mezar taşı için şu kitabeyi yazmıştı :

Feyzi beyzade Efendi ki Mehmed Midahat
İştihar etmişti belde-i Harputda tamam

Hatm-ı enfas ederek gitti cihandan heyfa
Kasr-ı cennette ilâhi göre lütf-ü in'am

Geldi üçler, dedi tarih-i vefatın Kemal
Feyzi beyzade bu sal eyledi me'vayı makam. (2)

İki oğlu vardır, Ahmed ve Adil beyler, bunlardan Ahmed beyin biyografisi aşağıdadır. Adil bey de Pertek Maarif memurudur.

---

(1) 305. 308. 310. 328. H tarihli Mamuretül-Âziz salnameleri. İstanbul Belediye Kütüphanesi.

(2) Ebced hesabile 1342 toplar, üst mısradaki (geldi üçler) ilâve edilince 1345 çıkar.

AHMED ŞEVKİ EF.

FEYZİ BEYZADE

12/1

Ahmed Şevki Ef. Feyzi Beyzade Mehmed Midhat Ef. nin büyük oğludur. Eski bir kayde göre 3/Şubat/1883 (1299) da, diğer bir hesaba göre de 1887 (1303. R) tarihinde Harputda doğmuştur. Gürtürk soy adı almıştır. İlk tahsilini Harputda yapmış, bir kaç sene Askerî Rüşdiyede okuduktan sonra Mülkiye İdaresine geçmiş, bu mektebi de bitirirek şehadetname almıştır.

Resim: 91 — Feyzi beyzade Ahmed Ef.

Sonra akrabası Hacı İbrahim Lebip ve Çorbacızade Mustafa Ef. lerde ders gördükten sonra Kâmilpaşa Medresesine kayd ile Müftü Kemal Ef. den de ders almış ve bilgisini bu suretle yükseltmiştir. Bir aralık mülâzemeten mektubî kalemine devam etmiş, sonra Elâziz Ziraat Bankasında ve Defter-i hâkânide memuriyet vardikten sonra Adliyeye geçmiştir. İlk defa Bidayet Müddai umumiliği baş kâtipliğine tayin edilmiş ve o zaman Adliyede tatbik edilmekte olan meslek imtihanlarına girerek imtihanı kazanmış, sırasiyle Âzamülâzamı, Harput kaza mustantıkı, Çermik savcılığında vazife gördükten sonra 1939 tarihinde Elâzığ Ağırceza mahke-

mesi âzalığına tayin edilmiş, bilgi ve dürüstlüğüyle bu vazifede on sene kalmıştır. Nihayet 1949 da emekliye ayrılarak Elâzığda oturmaktadır.

Yüksek bilgi ve fazilet sahibi olup gerek memuriyet forsundan, gerekse nefsinde topladığı bilgi ve fazileti yüzünden hiç bir zaman istifadeye kalkışmamış sessiz sedasız, mütevazı ve asîl tevriyle bir insan-ı kâmil mertebesine yükselmiştir. Aşırı mütevazı ve çok çekingen olduğundan halk üzerinde doğrudan doğruya tam bir sempati yaratamamakla beraber, onun kadr-ü kıymetini ancak çok yakınları bilir, takdir eder ve sohbetlerinden faydalanırlar. Mutaassıp gözükür, bil'akis ehl-i dildir. Sakil gözükür, halbu ki, hoş-sohbet ve şakacıdır, yalnız çok ketum, kabuğuna çekilmiş gibi ilminden ve faziletinden kimseyi istifade ettirmek yolunu bulamamaıştır.

Son zamanlarda şiire merakının arttığını ve kendisinin de bir çok şiirler yazdığını haber aldım; fakat bunları kimseye bildirmez ve vermez de... Kendisi için yazdığı bir şiirinn ancak ilk mısraı elimize geçebilmiştir. «Der-i mevlâda yetmş yıl ömür sürmek saadettir.»

İbrahim Hulusi ve Midhat namlarında iki oğlu, üç kızı vardır.

HACI BEY

KARA ALİ ZADE

13

Naci bey, Harputun çok mazbut ve asil bir ailesine mensup olup İsmail Ef. namında bir zatın oğludur, Kara Ali namında meşhur bir zatın neslinden gelmiş oldukları için bu aileye Kara Ali (Karali) giller denilirdi. Naci bey, 1855 (1271. R) tarihinde Harputda doğmuştur.

Tahsilini, meşhûr âlim Hacı Abdülhamid Ef. de yapmış ve farscayı da üç arkadaşı (Kösesefer Hacı Reşid, Sungur zade Hacı Kerim, Hacı Hayri) ile birlikte, Hacı Hafız Mahmud Ef. den ders alarak öğrenmiştir.

22 yaşında tahsilini bitirmiş, İstanbula gelmiş ve sırasiyle şu memuriyetlerde bulunmuştur. 9/Nisan/1877 (1293) den 31/Mart/1880 (1296) tarihine kadar İstanbulda askerî hastanelerde kâtiplik yapmış ve 1/Haziran/1880 den 28/Ağustos/1886 (1302) tarihine kadar üç sene Yemenin Asir sancağında ve üç sene Tâaz sancağı ile nefs-i San'a muhasebelerinde memuriyet vererek 1500 kuruş maaşlı muhasebeciliğe yükselmiş, 5/Şubat/1888 (1304) tarihinden 28/Şubat/1905 (1321) tarihine kadar Burdur. Urfa, İzmit muhasebeciliklerinde bulunduktan sonra 14/Mart/1906 (1322) de

5000 kuruş maaşla Edirne defterdarlığına tayin edilmiştir. Üç sene bu vazifede kaldıktan sonra 29/Ekim/1908 (1324) den 19/Ocak/1909 (1325) tarihine kadar Adana, 25/Ocak/1909 dan 15/Temmuz/1911 (1327) ye kadar Aydın, 31/Temmuz/1911 den 30/Nsan/1913 (1329) tarihine kadar Beyrut

Resim: 92 — Kara Alizade Naci Bey

ve 1/Mayıs/1913 den 31/Temmuz/1913 e kadar da Konya defterdarlığında bulunmuştur. Nihayet Konya defterdarı iken 31/Temmuz/1913 de isteği üzerine emekliye ayrılarak Harputa gelmiş, gençlik ve tahsil arkadaşı Sunguroğlu Hacı Kerim Ef. ye misafir olmuş ve onun delâletiyle Kayabaşında büyük bir ev satın alarak uzun zaman bu evde oturmuştur.

Çok temiz, namuslu ve faziletli bir zat olan Naci Bey, 1. inci büyük millet meclisinin 1. inci devresinde (23/Nisan/1920 den 11/Ağustos/1923) tarihine kadar Elâzığı temsil etmiştir.

Ankarada bulunduğu müddetçe muhitine ve bilhassa Aatatürke kendisini sevdirtmiş, memleket ve hemşehrileri için de faydalı olmuş ve ? tarihinde Ankarada ölmüştür.

Enise ve Nezihe namlarında iki kızı vardır, bunlardan küçüğü Nezihe hanım, çok kıymetli ve faziletli Muhiddin Doğukanla evlidr, ki çocukları vardır, Ankarada Sakarya caddesinde 36 N. Apartmanlarında oturmaktadırlar.

MUALLİM ÖMER ŞÜKRÜ BEY

ÇEÇEN ZADE

14

Ömer Şükrü Ef. Harputun Hüseynik köyünden ve tüccardan Hacı Molla Mehmet Ef. nin oğludur. 1872 tarihinde Hüseynikde doğmuştur.

İlk tahsilini Hüseynik Rüşdiyesinde yaptıktan sonra Harputda İbrahim Paşa medresesine kaydile Bey zade Şeyh Hacı Ali Rıza Ef. den ders görmüş ve bu tahsilini hayli ilerlettiği halde 1895 yılında babasının ölümü üzerine medrese tahsilini bırakarak İstanbula gelmiştir.

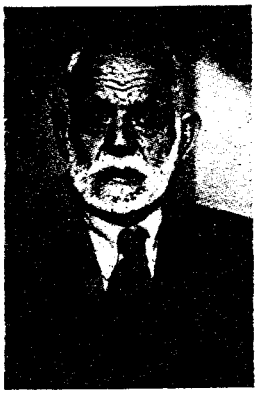

Resim: 93 — Çeçenzade Ömer Şükrü Bey

İstanbulda (Dorülmuallimin-i âliye) ye Yüksek Muallim mektebine kaydedilerek yüksek tahsilini burada tamamlamış ve 1903 yılında mezun olmuştur. Mezun olunca memleketi olan Elâziz İdadisi (İkinci Müdür Muavinliği de uhdesinde olmak üzere) riyaziye öğretmenliğine tayin edilmiştir. Bu tarihten 1909 tarihine kadar bu mektepte ayni vazifelerde kalmış ve bir çok talebe yetiştirmiştir. Ben de Askerî Rüşdiyeden şehadetname aldıktan sonra 1904 yılında bu mektebe girdiğim zaman Şükrü beyi burada bulmuş ve üç sene kendisinden hesap, hendese, cebir gibi mühim dersler görerek feyz almıştım. Ciddiyet ve mesleğindeki ihtisası dolayısiyle bütün talebesi kendisinden âzami derecede istifade etmişlerdir. Sert ve yüzünün gülmemesine rağmen gerek ders esnasında, gerek teneffüslerde manâlı ve zarif cümleleriyle daima talebeleri güldürür ve bu yüzden talebe kendisini çok sever ve sayardı.

Elâziz İdadisinden sonra sırasiyle şu vazifelerde bulundu :

1909 — 1910 Üsküp İdadisi ikinci müdürlüğünde
1910 — 1911 Perşenbe » birinci »
1911 — 1912 İpek » » »
1912 — 1917 Mardin » müdürlüğünde
1917 — 1921 Argını madeni »
1921 — 1922 Siverek »
1922 — 1955 G. Antep »

1925 yılında Siirt Maarif Müdürlüğüne tayin edilmiş olup aynı yıl

içerisinde Bitlis Maarif Müdürlüğüne tahvil ettirilmiştir. Bu vazifede bir sene kadar ancak kalabilmiş, sonra Diyarbakır Maarif Müdürlüğüne tayin edlmiş, bir sene sonra kendi arzusiyle emekliye ayrılmış ve Harputa dönmüştür.

Mesleğindeki yüksek bilgi ve kabiliyeti göz önüne alınarak maarif tarafından tekrar vazifeye çağrılmış ve bu teklifi kabul ederek :

1927 — 1931 Elâziz orta mektep ve muallim mektebi riyaziye öğretmenliğine.

1931 — 1934 Nevşehir ortamektep riyaziye hocalığına.

1934 — 1937 tekrar Elâziz orta mektep riyaziye hocalığına gelerek üç sene kaldıktan sonra Hüseynikdeki bahçesine çekilerek kendisini bahçe işlerine vermiş, bir taraftan da dinî, içtimaî ve edebî eserler okuyup bu mevzularla meşgul olmuştur. Yaşı seksene vardığı halde şuuru, hafızası yerinde, sohbetleri hoş ve istifadeliydi.

Mani halinde bir kaç da şiiri vardır :

Gurbette olan bir arkadaşına :

Gönül sevgiyi sezer
Ayrılık beni ezer
Yollar uzak olsa da
Ruhum seninle gezer.

Yine arkadaşlarından birisine bir sohbet arasında irticalen :

Sen bil dostla düşmeni
Zamanenin sultanı
Lâfla muhabbet olmaz
Kalpden geleni tanı.

Bır fotoğrafının arkasına da şu kıtayı yazmıştır :

Dünya dönüyor sağa,
Sabit diyene kanma,
Ömrüm geçiyor heyhat!.
Gencim desem aldanma.

Şükrü bey, nihayet 7/7/1951 tarihinde ölmüş ve Hüseynikteki aile mezarlığına defnedilmiştir.

İki oğlu bir kızı vardır. Büyük oğlu Cahit bey ile küçük oğlu Kâzım bey yüksek mühendistirler. Eski aile adları olan Çeçen soyadını almışlar-

dır. Her ikisi de namus ve fazilet mücessemi olan rahmetli babalarının izleri izerinden yürümektedirler.

SÜLEYMAN FAİK BEY

15

Süleyman Faik bey, aslen Kinederiç köyünden Kesiriğe nakilhane eden Meclisi İdare Başkâtibi Hacı Bekir Ef. nin oğludur. 1851 (1267. R) de Kinderiçde doğmuştur. İlk tahsilini Kesirikde yaptıktan sonra Harputda Kâmilpaşa Medresesine kayd ile ilim yolunda yıllarca her gün sabahları Kesirikden Harputa, akşamları Harputdan Kesiriğe taşınmış ve Meşhur Âlim Hacı Abdülhamid Ef. den ders görmekte iken ayrıca Hafız Mahmud Vahdi Ef. den de Farsca öğrenmiş, muvaffak ve mücahhez olarak medreseden ayrılmış ve ilk defa Mamuretül-Âziz mektubî kalemine memur tayin edilmiştir.

O zamanlar, mektubî kalemi şiir ve edebiyat meraklılarını içine çeken br köşeydi, adeta bir encümen halindeydi. Süleyman Faik bey de, Hacı Hayriler, Hafız Feridler gibi burada yetişmiş ve yazmağa başlamıştı.

Sırasiyle 1880 (1298. H) yılında Bidayet Ceza Mahkemesi (1) sonra Vilâyet Meclisi İdare Başkâtipliklerinde bulunmuş, bu vazifede iken Vilâyet Gazetesi (Mamuretiül-Âziz) in baş muharrirliğine de yapmıştır. 1882 (1300. H) de ve Vali Abdünnafi bey zamanında, Süleyman Faik beyi Elâziz mektupçusu olarak görmekteyiz. (2) 1892 (1310. H) da ise hem mektupçu, hem de Vilâyet Matbaası nazırlığı uhdesinde birleşmişti. (3) Elâziz mektupçuluğundan Sivas (4) ve Sivasdan Kastamonu mektupçuluğuna tahvil eden Süleyman Faik bey, Kastamonuda iken yazdığı Kastamonu ulemasından Hoca Ahmed Mahir Ef. nin hadde-i tetkikinden geçirilmiş olan Eser-i kilk-i Süleyman Faik namiyle maruf bir eser yayınlamıştır. Kastamonudan sonra Diyarbakır, İzmir, Adana, Aydın mektupçuluklarında bulunduktan sonra Siirt Mutasarrıflığına terfi ettirilmiştir.

Süleymen Faik beyi, bir aralık da Divaniye Mutasarrıflığında gör-

---

(1) 1293 tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Belediye Küt. 24/1

(2) 1301 tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Üniversite Küt. 89442.

(3 1310 tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Belediye Küt. 24/7

(4) Sivasda iken yerli tezgâhlarda hususi olarak dokutturduğu nefis bir kilimi Harputda yeniden yapılan Ağa camiine hediye ve vakf etmişti. Bak bu kitabın 1. inci cildi, camiler bölümü, s. 274.

mekteyiz. 1907 (1325. H) yılında Harputa geldiği ve son ikinci defa tekrar Siirt Mutasarrıflığına tayin edilerek Siirde gitiği ve nihayet 1911 (1329. R) de emekliye ayrılarak memleketine döndüğü tesbit edilmiştir.

Memlekete döndüğü zaman köy hemşehrileri tarafından davul-zurnalarla karşılanarak şerefine üç gün üç gece şenlikler yapılmıştır. Bu gelişinde enistesi Helezürlü Mehmed beyin (Kız kardeşi Naime Hanımın) evine misafir olmuş ve sonra Kesiriğe temamiyle yerleşmiştir. Bundan sonra kendini maneviyata vererek Kadirî tarikatine girmiş ve Kadirî şeyhi Ahmed Vahaç Ef. ile dost olmuşlardı, bu dostluğu aşağıdaki şu canlı vesika bize göstermektedir.

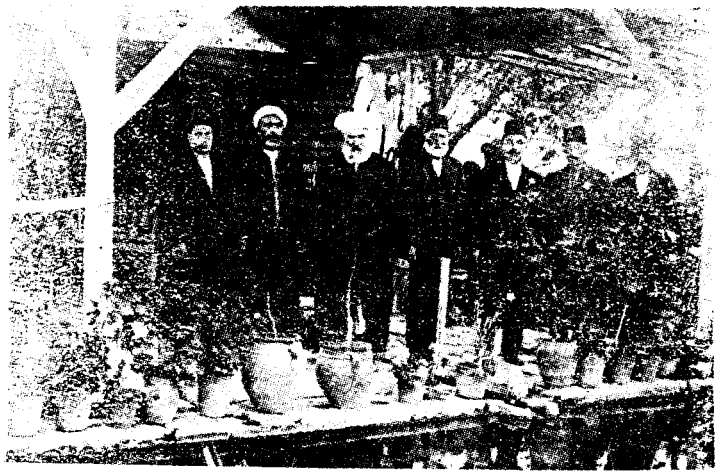

Resim: 94 — Süleyman Faik beyin Kesirikdeki havuz başında Bu resim 29/Mayıs/1922 (1338) de çekilmiştir. (5)

Süleyman Faik bey, ulâ evveli rütbesini haizdi (6) kendisi muktedir, açık fikirli, yeniliği seven bir zat olup kuvve-i kalemiyesiyle beraber asîl bir karaktere sahipti. 1924 (1340. R) tarihinde ölmüş ve Kesirik mezarlığına defnedilmiştir. İki oğlu, bir kızı vardı.

---

(5) Soldan : A — Vahaç Ef. nin müritlerinden Terzi Rifat Ef.
B — Ahmed Vahaç Ef.
C — Meşhûr vaız Hacı Mehmed Said Ef.
D — Süleyman Faik bey.
E — Said Sai bey.
F — Yukarı Mezriali Ferit Ef.
G — Hacı Said'erin Ferit Ef.

(6) 1325. H tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Belediye Küt. N. 24/3

Oğullarından Fikri bey, 1884 (1300. R) de doğmuş ve İstanbul Edebiyat Fakültesinden mezun olduktan sonra memuriyete girmiş ve Emniyet teşkilâtını seçmiştir. Az bir zaman Beyoğlu Merkez memurluğu yaptıktan sonra sırasıyla Van, Halep, Bursa polis müdürlüklerinde, bir aralık Eğin Kaymakamlığında bulunmuş ve ilk büyük millet meclisinde de Genç mebusu olarak çalışmıştır. Bil'ahare Ankara, Edirne, İstanbul İnhisarlar Başmüdürlüklerinde bulunmuş, istikameti, iktidarı, medenî cesareti ile tanınmış kıymetli bir hemşehrimizdi, son vazifesinden emekliye ayrılmış ve küçük yalıda bir arazi satın alarak ev yaptırmıştı. 1956 da bu evde öldü. (7)

Diğer oğlu Reşad bey ise 1887 (1303. R) de doğmuştur, İstanbul Darüfununu Hukuk Fakültesinden mezundu, ilk memuriyeti Bingazi savcılığıdır, sonra Dersim savcılığına tayin edilmiş, sırasıyla Bağdat, Basra Adliye müfettişliklerinde bulunduktan sonra Vali Sabit beyin zamanında Elâzize gelmiş, Sabit beyin israriyle vilâyet Polis Müdürlüğünü kabul etmişti. bil'ahare Erzurum, Kars Adliye müfettişliklerinde, Eskişehirde ve sonra Ankarada Temyiz mahkemesi azalıklarında bulunmuş, emekliye ayrıldıktan sonra da İzmir birinci noterliğini kabul ederek İzmire gitmişti, orada hastalanarak Ankaraya gelmiş ve Ankarada Kardeşi Fikri bey gibi aynı sene içinde meflucen ölmüştür. İki oğlu ve bir kızı vardı, Büyük oğlu Abid bey, Ankarada Doktor, diğeri Süleyman beyle kızı Necdet hanım da hukukçu ve her ikisi de avukattırlar.

Süleyman Faik beyin kızı, Doktor Nazmi Aziz beyin eşiydi, refikası Lütfiye hanım ise kızı ile birarada Lâlelide Koska caddesindeki evlerinde oturmaktaydı, yaşı pek ilerlemiş olmasına rağmen sıhhî durumu, şuuru yerindeydi, bir kaç gün rahatsızlığı müteakip 11/Ekim/1959 Ramazan bayramının üçüncü günü ölmüştür.

TEVFİK EF.

SOFUZADE

16

Tevfik Ef. Harputun eski ve belli başlı ailelerinden biri olan Sofuzadeler ailesine mensuptur. İlk ve medrese tahsilini Harputda yaptıktan

(7) Fikri beyle aile dostu ilarak yakından tanışır ve görüşürdük, 1955 yılı, Ekim ayı, hem kendisini ziyaret, hem de babası rahmetli Süleyman Faik beyin biyigrafisine yarar bilgi edinmek üzere Küçük Yalıya kadar gittim, görüşürken : bunları Reşad daha iyi bilir, onda mazbuttur, yazaylm da göndersin dedi. Aradan yıllar geçti, ben intizarımla kaldım, Fikri bey de Reşad bey de hakkın rahmetine kavuştrlar. Bu notları ben bil'âhere güçlükle elde edebildim.

sonra İstanbula gelmiş ve o zaman Orman ve Maadin nezareti mektupçuluğunda bulunan Harputlu İspirzade Abdullâtif Ef, Tevfik Ef. yi mektupçuluk baş kitabetine tayin ettirerek yanına almıştı, sonra yine bu nezarette Encümen baş kitabetine terfi ettirilmiş ve ûlâ sanisi rütbesiyle de taltif edilmişti. (1) Uzun yıllar burada vazife gördükten sonra 1889 (1/Temmuz/1305) tarihinde Vilâyet-i Şarkiye Umumî Müfettişliğine tayin edilen Şakir Paşanın maiyetinde vazifeli olarak bütün doğu illerimizi dolaşmış ve 1896 (1312. R) yaz aylarında Hapruta gelmişlerdi. (2) Şakir Paşanın maiyetinde muavinlerinden başka Dahiliye Nazırı Daniş, Malatya Mutasarrıfı Hasip, Tevfik beyler ve bunlardan başka kâtipler, şifre memurları, yaverler vardı. (3)

Tevfik Ef. bilâhare emekliye ayrılmış ve ölünceye kadar Cağaloğlunda bir evde oturmuştur. Kendisi muktedir, kuvve-i kalemiye sahibi, misafirperver ve aynı zamanda dindar ve salih bir zattı.

Mülkiyeden mezun olarak Kaymakamlıklarda dolaşan Mustafa bey nmında bir oğlu, iki de kızı vardı.

---

(1) 1325. H tarihli Mamuretül-Âz'z salnamesi, Be'ediye Küt. N. 24/8

(2) Bak bu kitabın birinci cildi, idarî bölüm s. 215.

(3) Hasip beyin ifadesine nazaran, bu uzun ve umumî seyahatta Paşanın şeref:ne bir çok Vilâyetlerde muhtelif kimseler tarafından ziyafet er verilmekteydi; Fakat bunların içinde üçü pek mutantan ve muntazamdı. Bunlardan birisi Elâzizde Zerteriçli Riza beyin, diğeri Halepde Kethüdazade Ahmed Ef. nin konaklarında, üçüncüsü ise Tevfik Ef. nin kendi bahçelerinde verdiği ziyafetlerdir.

İcazetli Alimler

ALİ HULUSİ Ef.

1

Ali Hulusi Ef. Harputun Alacamescit mahallesinden tüccar Osman Ağanın oğlu olup (Yırığın oğlu) namiyle marufdur. Evvelâ Hacı Veli Ef. de ders görmüş, Hacı Veli Ef. nin ölümü üzerine Dellâl zade Müftü Hacı Mehmed Ef. nin rahlei tedrisne devamla tahsilini tamamlıyarak bu zattan icazet-i ilmiye almış, bilahare Cevheriye medresesinde müderris-

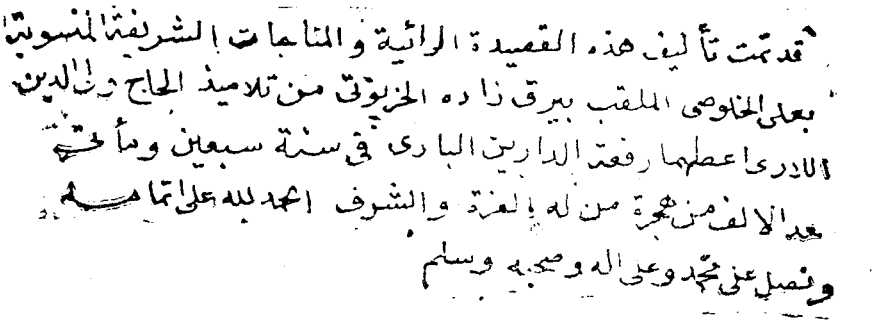

Yazı : 95 — Yırıkzade Ali Ef. yazdığı kaside ve münacatı [illegible] mecmuasının sonuna yazdığı kayd. (1)

lik etmiş, şair ve aynı zamanda meşhur bir hattatmış. Bahr-i basitten Kaside-i Raiyesi ve bahr i tavilden Münacat-ı Şerifesi beliğ ve suzişliymiş, Kaside ve Münacatının yazıldığı mecmuanın sonunda şu satırlara tesadüf edilmektedir ki, aynen alıyorum. Buna rağmen şiirlerinden maalesef örnek yoktur.

HACI ALİ Ef.
GERGERİ ZADE

2

Hacı Ali Ef. Pötürgenin Gerger Nahiyesinden Harputa göç ederek yerleşen ve Harputda geniş bir aile kuran Hacı Ahmed Ef. nin oğludur.

---

(1) Manası : Hacı Veliyüddinin talebesi, Yırıkzade lakabiyle anılan Ali Hulusi Ef. te'lif ettiği kaside-i râiye ve münacat-ı şerifesini izz-ü şeref'e dolu hicret-i nebevinin 1270 yılında Tanrıya hamdederek ve Hazreti Peygambere, âl ve ashabına sa'ât-ü selâm getirerek tamamlamıştır.

İbrahim Paşa medresesinde Dağıstanlı Hacı Mehmed Ef. de tahsile başlamış ve sonra aynı medresede Beyzade Hacı Ali Ef. den icazet almış. bir aralık Süleymanpaşa medresesinde müderrislik de etmiştir. Sonra tarikata intisap ile hocası Beyzadeden inabe almış, seyr-i sülûk görmekle kendisine Halifelik verilmiştir.

... tarihinde Harputda ölmüş ve Meteris mezarlığındaki aile kabristanına defnedilmiştir.

HACI MEHMED SAİD Ef.

GERGERİ ZADE

3/1

Hacı Mehmed Said Ef. Gergerli Hacı Ahmed Ef. nin küçük oğludur. İbrahimpaşa medresesinde Dağıstanlıdan, ders görmüş sonra da Beyzadede tahsilini tamamlıyarak Zil'kade 1861 (1278) tarihinde icazet almıştır. 27 santim genişlik, 50 santim uzunluğunda 42 satırdan ibaret olan icazetnamesini gayet nefis bir yazı ile bizzat kendisi yazmıştır. (1)

Hacı Mehmed Said Ef. bu ilmî kabiliyetinden başka Harputun en meşhur ve namlı hattatlarından biridir. Bir kaç kelâm-ı kadim yazdığı gibi sayısız en'amlar yazarak sevdiklerine hediye edermiş.. en meşhur eseri: Sarahatun camiinin 1843 (1259. H) tarihinde yeniden inşasından sonra Koca Kubbe boş bırakılmıştı, bil'ahare kubbenin ortasına ihlâsı şerif ve kenarlarına da esmai hüsnanın yazılarak süslenmesi karara bağlanmış olduğundan Harı Saidin kubbenin alt kısmına gayet musanna esmay-ı hüsnayı yazması olmuşdur ki, bu eseri halâ sapa sağlam Sarahatunun kubbesinde durmaktadır. Bu yazısının üst kısımlarına hurma dallariyle motifler yapmak istemişdi, bu motifleri yapmağa başlarken Beyzade Hacı Ali Ef. bunlara lüzum yoktur diye mani olmak istemiş ise de Hacı Said Ef. esasen çok asabi olduğundan buna çok kızmış, fakat hocasına bir şey söylemeğe cesaret edememiş büyük kavuğu başında, geniş cübbesi sırtında iskelelere tırmanarak çalışmağa başlamıştır. İkindi camiine gelen beyzade, onu iskelede yine motifleri işlerken görünce aşağıya çağırmış, ben sana tenbih etmedim mi? diye tekrar mani olmak isteyince bu müdaheleden müteessir olan Hacı Sait, o esnada başındaki koca kavuğu ve sırtındaki cübbeyi çıkararak bir tarafa atmış ve beyzadeye hitaben: söyle bakalım Ef. hazretleri! ben şimdi sarığı cübbeyi attım, sakalı da tıraş ettirirsem bu acayip kıyafetimle Hacı Saide benzer miyim?.. beni Hacı Sait eden sakalım, kavuğum ve cübbemdir yukarıda-

(1) Bak. Yukarıda İcazet merasimi bölümü, s. 35.

ki yazıları da yazı eden bu hurma dalları olacaktır, diye heyecan ve hiddetle anlatırken Beyzade tebessüm ederek, pekâlâ, pekâlâ.. sen bildiğin gibi yap diye izin vermiştir. Ondan sonra yazıların üstüne hurma dallarını işleyerek süslemiş ve hakikaten bir şaheser meydana gelmiştir.

Her şeye çabuk kızan ve her önüne gelene çatmakta yekta olan ve kimseden pervası olmayan Hacı Said Ef. nin ismini, rahmetli Kösesefer Hacı Reşit Ef. «Gadabüllâh» koymuşdu. Çatal oğlu Hacı Yusuf da Gergeri kardeşleri şu mısralarla hicvetmişdi.

Kardeşi tek bıyık, müstebit, hakdan baid
Hatt-ı mergub-ı-Gergeri ...Said

Mehmet Said 1874 (1291. H) tarihinde Hacı Abdülhamit Ef. ile Hicaza gitmiş ve Harput'a döndükten sonra ... tarihinde ölmüştür.

MUALLİM HOCA ALİ ŞEFİK Ef.

Hüseynikli

4

Hüseynikli Ali Ef. namiyle maruf olan bu zat, Hüseynik ağalarından Küçük ağanın oğludur. 1863 (1280. H) tarihinde Hüseynik'de doğmuş ve ilk tahsilini yaptıktan sonra Harputda Hacı Abdülhamid Ef. de medrese tahsiline başlamıştır. Esas ilminin temelini burada atmış, sonra İstanbula gelmiş ve Darülmuallimine girmiş, mezun olduktan sonra memleketinde vazife görmeği diğer memuriyetlere tercihan Elâziz askerî rüşdiyesinde türkce kavaid hocalığına tayin edilerek memleketine dönmüştür.

1892. (1308. R) tarihinde vazifeye başlamış, mektepde bulunduğu müddetce kendisini etrafına ve talebelerine sevdirmiş, terfian arabî hocalığı da yapmış, bir çok talebe yetiştirmiştir.

1900 (1316. R) den 1903 (1319. R) tarihine kadar bu mektepde bütün sınıflarda bizlere de türkce, arabi ders okutmuşdur. Kendisinden son derece korkduğumuz halde hepimiz onu sever ve sayardık. Hele son sınıflarda o hoca değil, bizimle adeta bir arkadaş gibi görüşür ve ders esnasında zarif hikâyeleriyle bizleri güldürür, kendine bağlardı. Yüzü daima gülerdi, hatta dersine çalışmıyanlara, imtihanlarda kopye edenlere, arsızlık yapanlara dayak atarken bile onun yüzünden munis bir tebessüm eksik olmzdı.

1907 (1323. R) tarihine kadar onu bu mektepde görmekteyiz. Askerî

Rüşdiyenin lâğvinden sonra bir aralık maarif müfettişliğinde, sonra Elâziz Sultanisi edebiyat hocalığında ve en sonra da Harput Darül-Hilâfesinde Fıkıh müderrisliğinde bulunmuştur. Arapca, Farsca, Ermenice lisanlarına vakıfdı. Şiir ve edebiyatta da behresi vardı. Türkçe, Ermenice ve Farsca karışık şu beytini bir türlü unutamıyoruz.

Eğer rah-i revanımda, sorarlarsa ki urgirtas
Bedo güftem ki yes gertam kilisara kilisa.

Çok zeki, lâtifeyi çok sever, asil, kibar bir zattı. Kendisi Hüseynikde otururdu, tasavvufa da meraklıydı, Beyzadeden inabeli olduğu gibi bir zamanlar Miyadınlı Şeyh Mehmet Ef, bir aralık Davudoğlu Hacı Mehmet Sait, en sonra da İmam Ef. kolunda çalışmıştır. 1922 (1340. H) tarihinde ölmüş ve Hüseynik mezarlığına defnedilmiştir.

Şair Abdülhamid Hazmi Ef. tarafından mezar taşı için yazılan ve ölüm tarihini gösteren şu satırları aynen kaydediyorum.

Hiç b'r sebatı yoktur ki çarh-ı bi-vefanın
Hunâver gönüldür her devr-i napesendi

Bu kabr-i pür-sükûnu gafletle geçme zair
Bir fatiha okuyup şad et bu derdimendi

Fevt'ne böyle yazdım, tarih-i cevherini
Şimdi riyaz-ı adene vardı Ali Efendi.

1340. H

ABDULLAH Ef.

YADİGÂR ZADE

5

Abdullâh Ef. Harputda Yadigâroğulları ailesine mensuptur. İlk tahsilinden sonra İbrahim Paşa medresesine kaydedilerek Beyzade Hacı Ali Ef. den ders görmüş ve icazet almıştır. Uzun müddet Pertek Rüşdiyesinde muallimlik etmiş, bir çok talebe yetiştirmiştir. Bir tarafdan memleket irfanına hizmet ederken bir taraftan da manevî sahada çalışarak zühd-ü tekvasiyle maruf sakin, mütevazı bir zattı.

Abdullâh Ef. ye ait şu hikâye dillere destan olarak zamanımıza kadar gelmiştir. Pertekde muallim bulunduğu sırada vaktın Kumandanlarından Pertekli Ömer Paşanın konağında bir yangın çıkmış.. O zaman

yangına karşı hiçbir tertibat olmadığından yangın büyümeğe yüz tutmuş ve halkın iptidai şekilde çalışmasıyla da önüne geçilemediği anlaşılınca, bu feci akibeti gören Abdullâh Ef. nin bana bir merdiven getirin demesi üzerine merdiveni getirmşler, yanan konağın duvarına koymuş ve üzerine çıkarak alevler arasından üç taş alıp inmiştir. Okuduktan sonra yine merdivene çıkmış, bu taşları alevlerin içerisine atmasiyle yangın hemen sönmüş, Hoca da evinin yolunu tutmuştur. 1889 (1305. R) tarihinde Pertekde ölmüştür.

HACI ABDULLAH ZÜHTÜ Ef.

Balo Zade

6

Hacı Abdullâh Zühtü Ef. Harputun Zahriye mahallesinde Balo zade Eyyübün oğludur. Tahsile Zahriye medresesinde Müftü Hacı Yunus Ef. de başlamış ve tahsilini ikmal ile icazet almıştır. İlmî icazetinden sonra Seyyıd Hafız Mehmed RaşidülEyyubi Ef. den de hattan icazet aldığını şu kitabeden anlıyoruz.

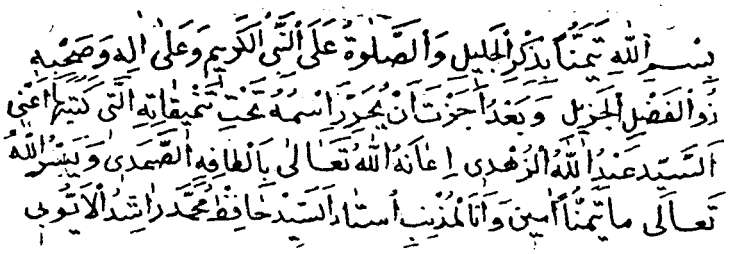

Yazı: 96 — Hattat Balozade Abdullah Zühtü Ef. nin Üstad Hafız Mehmet Raşidül-Eyyubiden icazet aldığı hakkında.

İcazet aldıktan sonra maarif mesleğine intisap ile Harput Rüşdiyesinde Baş muallimlik etmiş, bir çok talebe yetiştirmiştir. Memleketin kültürüne fedakârane hizmet eden bu zat aynı zamanda meşhur bir hattat olduğu gibi tezhip işlerinde de o nisbette bir üstatdı. Ebha Rüşdıyesinde öğretmen iken 1891 (1307. R) tarihinde ölmüştür.

HACI HAFIZ ABDURRAHMAN EF.

7

Hacı Hafız Abdurrahman Ef. Harputtan Mollaköyüne nakilhane eden Hoca Yunus Ef. nin oğludur, 1844 (1260. R) de Harputta doğmuştur. Tah-

sile İbrahim Paşa medresesinde başlamış ve İstanbulda ikmal ve icazet alarak memlekete dönmüştür. Memelekete döndükten sonra Mollaköyündeki Ahmed Peykerî medresesinde kısa bir zaman müderrislik etmiş ve sonra İstanbula gelerek Fatihde ders-i am olmuş, yüzlerce talebeye ders okutmuş, nam ve şöhret kazanmış, geniş malûmatı ve yüksek kabiliyeti ile kendisini Meşihatde de tanıtmıştı. O sıra Bağdatda şiiliğin günden güne arttığını gören hükûmet Abdurrahman Ef. yi 1897 (1313. R) de vaız ve nâsıh olarak Bağdada göndermiş ve 30 yıl burada kalarak beklenen vazifeyi fevkalâde başarmış ve Bağdat halkının teveccüh ve itimadını kazanmış ve bu suretle cereyanın önüne geçilmişti.

Sonra emekliye ayrılarak 1925 (1341. R) de Harputa dönmüş ve Perçençde oturmayı tercih etmiştir. Kendisi çok muhterem, necip ve asil bir zat olup zuht-ü takvasiyle muhitine nam bırakmıştı. 1937 (1353. R) tarihinde ölmüş ve Perçenç mezarlığına defnedilmiştir.

HOCA HAFIZ HÜSEYİN EF.

8/1

Hafız Hüseyin Ef. Hoca Yunus Ef. nin küçük oğlu ve Hacı Hafız Abdurrahman Ef. nin de küçük kardeşidir. «Molla köylü Hafız» unvaniyle marufdur. Bu da kardeşi gibi İbrahim paşa medresesine kayıt ile Beyzade Hacı Ali Ef. den ders görmüş ve icazet almıştır. Kardeşinin İstanbula gelişinde Molla köyünde Ahmet Peykerî medresesinde uzun müddet müderrislik etmiş, bir ara da İstanbula gelerek İlm-i edadan ders ve talim görmüş, icazet almış kurra ve kuvvetli bir hafızdı.

Harput'a dönüşünde hocası Beyzade Ali Ef. den inabe alarak manevi sahada da ilerlemiş ve halifelik almıştır. Bir aralık Sarahatun camiinin imamet ve hitabet vekâletini yapmış, sonra Elâzığda Eytam Müdürlüğünde bulunmuş ve «Darülhuffaz» mektebinde hocalık etmiştir. Ömrünün sonlarına doğru Ankaraya nakilhane ederek 1941 (1357. R) tarihinde ölmüş, vasiyeti üzerine Ankarada Cebeci kabristanına defnedilmiştir. Tahir bey namında bir oğlu olup İstanbul Emniyet Müdürlüğü kadrosunda memurdur.

Esseyit Abdurrahman Ef.

9

Harputun Göllü bağlar nahiyesi halkından olup Danazade Ebu Bekirin oğludur. Kendisi âlim ve fazıl bir zat olup ömrünün sonuna kadar

ders okutmuşdur. 1794 (1209. H) tarihinde hayatta olduğu tesbit edilmiş ise de nerede ve ne zaman öldüğü belli değildir.

HARPUTİ ABDURRAHMAN EF.

10

Harputi Abdurrahman Ef. namında bir zata daha tesadüf etmekteyiz ki, bu da İstanbulda Pirinççi Sinan Medresesi Müderrisi iken 1903 (21/ Rabuül Evvel 1321) tarihinde İstanbul rüusunun hareket hariç derecesini ihraz etmiş, yüksek ehliyeti ile İstanbul âlimleri arasında yer almıştır. (1)

ESSEYİL ABDURRAHMAN EF.

11

Seyyid Abdurrahman Ef. Harputi Vaızzade namiyle maruf, sadat-ı kiramdan ve ulemay-ı benamdan bir zat-ı âlikadirdir. Zamanının feridunu olup (Fahrül-ulema vel-eşraf) unvaniyle nam almış olduğu ve 1722 (1134. H) tarihinde hayatta bulunduğu Ebcizadelerin tevliyetnamesinden öğrenilmiştir. Harputda ölmüş ve Meterisdeki aile mezarlığına defnedilmiştir.

HACI MEHMED Ef.

VAİZZADE

12/1

Hacı Mehmed Ef. Harputun Müderris mahallesinde Seyyit Abdurrahman Ef. nin oğludur. Tahsilini babasında yapmış ve diğer Müderrislerden de ders görmüş ve icazet almıştır. Ne ilmî meslekinde, ne de haricen hiçbir vazife ve memuriyet almamıştı, ancak Halepde bulunan vakıf gelirleriyle ailesinin maişetini te'mine çalışır ve her yıl Halebe gide gelirdi. Halepden döndüğü zaman misafirlerine Halepden getirdiği baharatlı kırmızı şekerden sıcak şerbet ikram ederdi.

(1) İlmiye salnamesi, 1334, s. 119.

Bir aralık Hicaza gitmiş, orada mücavir kalmak istemişse de bir gece ruyasında Çabakçurlu şeyhi görüyor, şeyh Hacı Mehmed Ef. ye (Durma Harputa gel) diyor, bunun üzerine Medineyi terk ederek Harputa gelmiştir. Harputa gelir gelmez Şeyh Ahmed-i Kürdiyi ziyaretle, ruyasını kendisine söyleyince: Geldiğiniz hakkınızda hayırlı olacaktır diye teselli etmiş ve bundan sonra Hacı Mehmed Ef. Şeyhin en yakınları arasına girmiş ve kendisinden feyz almışlardır.

Hacı Mehmed Ef. kibar, namuslu, zühd-ü takva sahibi olmakla beraber çok temiz giyer ve temiz gezerdi, sessiz ve çok mutevazıdı. Rahmetli Hacı Mehmed Said Ef. ölümünden evvel onu dürüstlüğüne ve faziletine binaen vasi tayin etmişti. 1946 (1362. R) de Harputda ölmüş ve Meterisdeki aile mezarlığına gömülmüştür.

MÜSEVVİT HOCA AHMET EF.

13

Bu zat, Harputun Hanköy nahiyesine bağlı Kılıuşağı köyünden Mehmet Ali Hocanın oğludur. 1853 (1269. R) tarihinde köyünde doğmuştur. Okumaya köyünde başlamış ve sonra Harputa gelerek İbrahim Paşa medresesine kayt ile Büyük Beyzade Hacı Ali Ef. den ders görmeğe başlamıştır. Zeki ve ilme meraklı olduğundan emsali arasında daima üstünlük temin ederek okumuş ve 1894 (1312. H) tarihinde icazet almıştır.

Bu icazeti müteakip Mehmet Nuri Ef. vilâyet müftüsü olunca, Hoca Ahmet Ef. yi de Müftü müsevvitliğine tayin ettirmiştir. Hoca Ahmet Ef. tam bu sıralarda kendisini büsbütün ilme vermiş ve hususiyle emr-i fetvada büyük ilerlemeler kaydetmiştir.

Kendisi uzun boylu, geniş omuzlu, esmer benizli, sağlam vücutlu bir zattı. Yarı yarıya ağarmış gür büyük bir sakalı vardı. Fesinin üstüne büyük ve geniş bir sarık sarardı. Kendisine halk arasında (Amico) denilirdi. Bunun sebebi, köyünden medreseye ilk geldiği zaman köy şivesiyle büyüklere Amca yerine (Amico) diye hitap etmesinden ileri gelmiş ve son zamanlara kadar bu isim böylece devam edip gitmiştir. 65 yaş yaşadıktan sonra 1918 (1334. R) tarihinde Harputda ölmüş ve Dağkapısında dua dağındaki mezarlığa gömülmüştür.

AHMET HİLMİ Ef.

14

Ahmet Hilmi Ef. aslen Harputlu olup İstanbulda tahsil görmüş ve 1872 (1/Şevval/1289) tarihinde derece-i salise ile Medresettül-kuzattan neşet etmiştir. (1)

SEYYİD HALİFE AHMED EF.

15

Seyyid Halife Ahmed Ef. Harputi Eseyyid Mustafa Eşşehir Bayconun oğludur. Ekâbir-i ulema ve efazıl-ı sulahadan bir zat olup Ulu camide imamet ve medresesinde ise müderrislik etmiştir. 1722 (1134. H) tarihinde hayatta olduğu Ebci zadelerin tevliyetnamesinde yazılıdır.

Bu zat, zamanında (Fahrülümme) unvaniyle iştihar etmişti. Kitab-ı nüzhetül-Ebrar fi menakibül-Ehbar adlı Arapça el yazması bir kitabın bu zata ait olduğu Harput yazmaları arasında görülmüştür. (1) Ölüm yeri Harput ise de tarihi belli değildir.

AHMET ZÜHTÜ Ef.

16

Ahmet Zühtü Ef. esasen Çemişkezekli olup kadiri şeyhlerinden şeyh Ali Ef. nin oğludur. Harput'a nakilhane ederek Kâmil paşa medresesinde Hacı Abdülhamit Ef. den ders görmüş, tahsilini bu medresede ikmal ile icazet almıştır. İcazetini müteakip iktidar ve derin bilgisiyle şöhret kazanmış, 1911 (1827. R) yılında Ovacık kazası kaymakam vekâletine tayin edilmiş ve 1919 (1335. R) tarihinde Çemişkezek Şeriye mahkemesi baş kitabetinde, daha sonra Kalan ve İringil nahiyeleri kadılıklarında bulunmuş ve emekliye ayrılarak Elâzığa gelmiştir. Nihayet 1933 (1349. R) de ölmüş, vasiyeti üzerine Iğıki mezarlığına defnedilmiştir.

(1) İlmiye salnamesi, 1334, s. 697.

(1) Harput yazmaları, Süleymaniye Kütüphanesi, N. 80.

HOCA AHMET Ef.

Kale İmamızade

17

Hoca Ahmet Ef. Kale imamının oğludur. İlk tahsilini babasında yaptıkdan sonra Kâmilpaşa medresesinde Hacı Abdülhamit Ef. den, sonra da İbrahim paşa medresesinde Beyzade Ali Ef. den ders görerek tahsilini ikmal ile icazet-i ilmiye almıştır.

İcazet aldıktan sonra bir müddet Çarsancak şeriye mahkemesi baş kitabetinde bulunduktan sonra Dersimin merkezi olan Hozat müftülüğüne tayin edilmiş, ömrünün sonuna kadar bu vazifede kalmışdır. Kendisi âlim, ahlâk-ı hamide sahibi, şer-i şerife muvafık amel ve harekette bulunan bir zattı. ... Tarihinde Hozatda ölmüştür.

HACI AHMED Ef.

HADDAD ZADE

18

Hacı Ahmed Ef. Harputun Ahmed bey mahallesinden ve Haddat oğullarından olup Haddat hoca namiyle marufdur. Tahsil çağına geldiğinde Süleyman paşa medresesine kaydile Müftü Dellâl zade Hacı Mehmet Ef. nin rahle-i tedrisine devam ve tahsilini ikmal ettikden sonra icazet almıştır. Aynı zamanda ilm-i vücûh ve ilm-i edayı da Kurra hoca zade Hafız Ömer Ef. den talim ederek icazet almıştır.

Kendisi son derece müttaki, kanaatkâr bir insan olduğundan memuriyet veya müderrislik gibi bir vazifeye girmeyerek kelâm-ı-kadim yazanlar için alâ mürekep ve tezhip işlerinde kullanılmak üzere laâl ve sair boyaları halis olarak evinde yapar ve satarmış.. elinin emeği olan bu paralardan bir kısmını ayırarak techiz ve tekfinine sarf edilmesini vasiyyet etmişdir. 1853 (1269. R) tarihinde Sağır Müftü ile vatan müdafaası yolunda Erzurum cephesine gitmiş, harpde yararlıklar göstermiş, memleketine sağ ve salim olarak dönmüşdü. ... Tarihinde Harputda ölmüştür.

AHMET NAZIM EF.

19

Harputun Molla köyü halkından âlim, fazıl bir zat olup tahsilini meşahir-i ulemadan Ebu Bekir Efendide yapmış ve icazet almıştır.

1805 (1220. H) tarihinde pend-ü nesayihi havi (Ahmediye) namında manzum çok güzel ve üstün bir kitap telif etmişdir ki, bu kitap halk arasında çok rağbet kazanmış, kış geceleri bir çok evlerde okunmakta olduğundan (1) her tarafa dağılmış ve halk istifade etmiştir. Ölüm, doğum tarihi belli değildir, Molla köyünde Ahmet Peykerci hatiresinde medfun olduğu tevatüren söylenmekteydi.

MÜDERRİS BEKİR EF.

20

Hoca Bekir Ef. aslen Harputludur. Gerek ailesi ve gerekse İstanbula nasıl ve hangi tarihde geldiği hakkında hiçbir malûmat yoktur. Ancak 1915 (1334. H) tarihli İlmiye Salnamesinde:

«Saniye-i kemankeş Kara Mustafa Paşa Medresesi müderrisliğinde bulunduğu ve 1910 (1328. H) tarihinde İstanbul rüusunun mavsılâ-i sahin derecesini almış ve huzur-ı padişahide beşinci ders heyetine dahil olduğu ve 1912 (1330. H) yılında ise dördüncü mecidî nişaniyle taltif edildiği aynen yazılı bulunmaktadır.

EBU BEKİR ZİHNİ EF.

21

Harputun Esadiye mahallesinden Mahmudun oğludur. Tahsile Harput'da başlamış bir aralık Kayseriye giderek eski saray medresesinde Sadık Ef. nin derslerine devam etmiş ise de ikmal etmeden Harputa dönmüştür, Harput ulema muhiti bu zatı yine tahsile teşvik etmekle 1856/

(1) Kış gecelerinde bu ve buna benzer faydalı kitapların okunması dolayısiyle halk efkârında yarattığı tepkileri ve hususiyeti adet ve ananeler bölümünde bulacaksınız.

1857 (1273. H) tarihinde tekrar Kayseriye giderek meşhur âlim Kasım Ef. de ders görmüş ve icazet almıştır.

Doğum ölüm tarihleri bilinmemekle beraber nerede öldüğü de belli değildir.

KADI HASAN TAHSİN Ef.
KARA MEHMET OĞLU

22

Hasan Tahsin Ef. Harputun çok eski ve asîl ailelerinden Kara Mehmetoğulları ailesine mensupdur. Mahkeme kâtibi Mustafa Ef. nin oğlu olup 1860 (1276. R) da Harputda doğmuş, ilk tahsilini yapdıktan sonra Kâmil Paşa medresesine kayd ile Hacı Abdülhamid Ef. den ders görmüş ve sonra İstanbul'a gelerek (Medresetülkuzat) a kaydedilmiştir. Burada tahsilini bitirdikten sonra uzun yıllar evvelâ Karapınar, sırasiyle Besni, Pütürge, Havza ve Arapkir kadılıklarında vazife gördükden sonra esas mesleğinden istifa ederek Arapkirden Elâzığ'a gelmiş ve burada emval-ı metruke ve muhacirin komisyon âzalığına tayin edilmiştir. Bu vazifede iken 6/Ocak/1915 (1331. R) tarihinde Elâzığda elli beş yaşında tifüsden ölmüştür. Kendisi, kibar zarif ve mesleğinde muktedir bir zattı.

HASAN HİLMİ EF.

23

Harputun Zahriye mahallesinden olup Dellâl zade Müftü Mehmet Efendide ders görmüş ve tahsilini ikmal ile icazet almıştır. Âlim ve salih ve aynı zamanda veraü tekva sahibi bir zat olup 1898 (1314. R) tarihinde ölmüş ve Fatih Ahmet Yolu üzerindeki Künbet mezarlığına defnedilmiştir.

HASAN FEHMİ Ef.
Kaşıkçı Hoca

24

Hasan Fehmi Ef. Kaşık yapıp sattığından dolayı «Kaşıkcı Hoca» namiyle marufdu. Harputun Esadiye Mahallesinde otururdu, Sugözünde de bahçesi vardı. Hasan Fehmi Ef. yaşı ilerlediği halde okumak ve yazmak

hevesiyle İbrahim paşa medresesine kaydedilerek Beyzade Ali Riza Ef. den ders görmüş, az zamanda tahsilini ikmal ederek icazet almıştır. Ki, bu azminin bir ifadesidir. İcazet aldıktan sonra yine eskisi gibi kışın evinde, yazın bahçesinde kaşık yapıp satmakla maişetini temin eder ve (her hangi bir memuriyette ve her hangi bir ticarette kazanılan paraların helâl olduğuna itimadım yoktur. Ancak bu elimin emeğini helâl bilerek geçinmek ve bu suretle bu dar-ı fenayı atlatmak istiyorum) dermiş. Züht-ü takva sahibi ve aynı zamanda ehli tarikdi. 1904 (1320. R) tarihinde Harputda ölmüş ve kuravbası mezarlığına defnedilmiştir.

HACI HÜSEYİN EF.

25

Harputun Perçenç köyünden Mustafa bey namında bir zatın oğludur. İlk tahsilini köyünde yapdıktan sonra Harputda Kâmil paşa medresesine kaydile Hacı Abdülhamit Ef. de ders görmüş ve icazet almış, köyündeki Tahiriye medresesine müderris tayin edilmiş, ömrünün sonuna kadar bu vazifede çalışarak talebe okutmuş ve yetiştirmiştir. 1902 (1318. R) de Hicaza gidip gelmiş ve 1915 (1331. R) de Perçençde ölmüştür

Emekli General Hüsnü Göktuğun dayısı ve tüccardan Mustafa Aşkının da babasıdır.

HACI HÜSEYİN EF.

26

Hacı Hüseyin Ef. Harputun Kesirlik köyünden Seyyit Ahmedin oğludur. İlk tahsilini köyünde yapdıktan sonra Harputda İbrahim paşa medresesine kaydile Beyzade Hacı Ali Ef. den ders görmüş ve ilmî icazet almıştır. İlmî icazetini aldıktan sonra köyünde kendi namına izafetle şahsi parasiyle yaptırdığı bir medresede uzun seneler tedrisde bulunarak bir çok talebe yetişdirmiştir. İlmî bilgisiyle fazilet ve zühd-ü takvada eşine nadir tesadüf edilir bir şahsiyetti. 1899 (1315. R) tarihinde Kesirikde ölmüştür.

ESSEYID HASAN Ef.

27

Seyyid Hasan Ef. «Emirüşşehir-i bi Harputi» denilen zatın yeğeni, yani kardeşinin kızının oğlu Seyyid Ahmed Ef. nin torunu ve Seyyid Bekir Ef. nin oğlu olup, aynızamanda kendi namına bir mahalle kuran, bir mescitle bir zaviye yaptıran ve bu mescit ve zaviye için çok zengin bağ ve bahçe vakfedip mühim miktarda gelir bırakan Ahi Musa Merviye de yakın akrebadır.

Seyyid Hasan Ef. babası Bekir Ef. nin memur olarak bulunduğu Trabzon'da doğmuş ve İstanbula bağlı Tuzla kazasında da Kadılık etmiştir.

Âlim, fazıl bir zat olmakla beraber meşhur bir hattattı, kadılığı sırasında 1709 (1121. H) da güzel bir sülüs hat ile (Hidaye namındaki kitabı yazmış (1) ve kitabın sonuna da bu satırları kaydetmiştir.

وقد وقع الفراغ من تحقيق هذه النسخة الشريفة المسماة بالهداية قد حصل
لمن توغلها الفقه والدراية على يد العبد الفقير الى رحمة ربه القدير السيد حسن
بن السيد ابى بكر بن سيد احمد بن ابنت السيد اخى امير الشهير بخر بوت
ويقاضى يومئذ بقضاء طوزله الا ستنبولى موطنا والطرابزونى مولداً فى اليوم
الثانى عشر من شوال المكرم بسنة احدى وعشرين ومائة والف من هجرة من
له العز ونهاية الشرف

Yazı: 97 — Seyit Hasan Ef. nin yazdığı (Hidaye) nam kitap hakkında (2)

III. üncü Ahmed devrinde yaşamış, takribi olarak 1670 (1081. H) de doğmuş ve 1755 (1168. H) yılında Harputda ölmüş ve Ahi Musa Mes-

(1) Bu kitap, bu gün Elâzığda emekli tabur imamı Hacı Muharrem Hilmi Ef. nin nezdindedir.

(2) Manası: Hidaye namiyle adlanmış, ün salmış olan bu nusha-i şerifeyi, Cenab-ı Hakkın rahmetine muhtaç olan ben fakir kendi elimle yazdım ve bitirdim. Bu kitap ile uğraşanlar, bilgi idinir, faidelenir ve dirayet sahibi olurlar.

Bu kitabı yazan, Harputun meşhur emiri olan zatın kardeşinin kızının oğlu Seyyid Ahmed ve onun oğlu Seyyid Ebubekir ve onun iğlu Seyyid Hasandır. Bu gün İstanbula bağlı Tuzla kazasında Kadı olup orada oturmaktadır, Trabzonda da doğmuştur. Bu eseri izzet-ü şerefle nihayetlenen (1121) senesi şevvalinin on iknici günü hitame erdirmiştir.

cidinin kıble cihetindeki duvar arasında bulunan yere ve Ahi Musanın mezarı yanına defnedilmiştir. (3)

HALİL Ef.

EMİR ZADE

28/1

Halil Ef. ye «Emirzade» denilmesi, Harputun çok eski ailelerinden «Emirüşşehir-i Harputî» neslinden gelmesi sebebiledir. Harputda yetişmiş, tahsilini de Harputda yaptıkdan ve icazet aldıktan sonra büyük bir isyan sırasında (Kürdistan isyanı olsa gerek) Adanaya nakilhane ederek Çukur Mescit mahallesinde bir ev yaptırarak orada yerleşmiştir. Âlim, Fazıl bir zat olup Adanada ölmüştür. Hayatında oğlu Ahmed Ef. yi okutarak yetiştirmiş ve icazet vermiştir. Oğlu Ahmed Ef. de babasının mesleğinde muhterem bir zat olmakla beraber o da kendi oğulları Osman ve Hakkı namındaki oğullarını yetiştirmiştir. Bunlardan Hakkı Ef. nin «İsmail Emre» isminde bir oğlu varmış ki, bu zat âşık-ı hüda olmakla bütün gayret ve çalışmalarını maneviyata hasr ile bu uğurda çok çalışmış, çok ilerlemiştir. İsmail Emrenin, Yunus Emre kadar ve o karakterde bir çok şiirleri de varmış.. bunlardan bir kısmı tab edilmiş bir kısmı ise basılmaya hazır bir durumda olduğu haber alınmıştır.

HACI İSHAK EF.

29

Hacı İshak Ef. aslen Harputun Hoğu kariyesinden olup «Şeyh Mehmet Kital» hazretlerinin neslinden olup Hoğu'lu Rahmi-i Harputinin de kardeşinin oğludur. Tahsile evvelâ Harput medreselerinde başlamış sonra (Utlübülilme ve lev bissini) hikmet beyanını kendine düstur edinerek Harputu terk ile Adana, Kayseri, Konya şehirlerinde muhtelif âlimlerin rahle-i tedrisine devamla tahsilini ikmal ile icazetini almış sonra bir çok kaza kadılıklarında bulunmuş, tasavvufa da çalışarak muvaffak olmuş ve mazanneden sayılmıştır. Bunu bir misâl ile açıklıyacağım: Evvelce Mazgirtde kadı iken bir cenaze defni sırasında bazı dostlarını yanına çağırıp eline bir çöp parçası alarak işte benim mezarımın yeri burasıdır, diye söylemiş ve sonra Mazgirtten ayrılmıştır. Beş altı sene sonra tekrar

(3) Bak, bu kitabın 1. inci cildi, Mescitler bölümü, Ahi Musa Mescidi, s. 315.

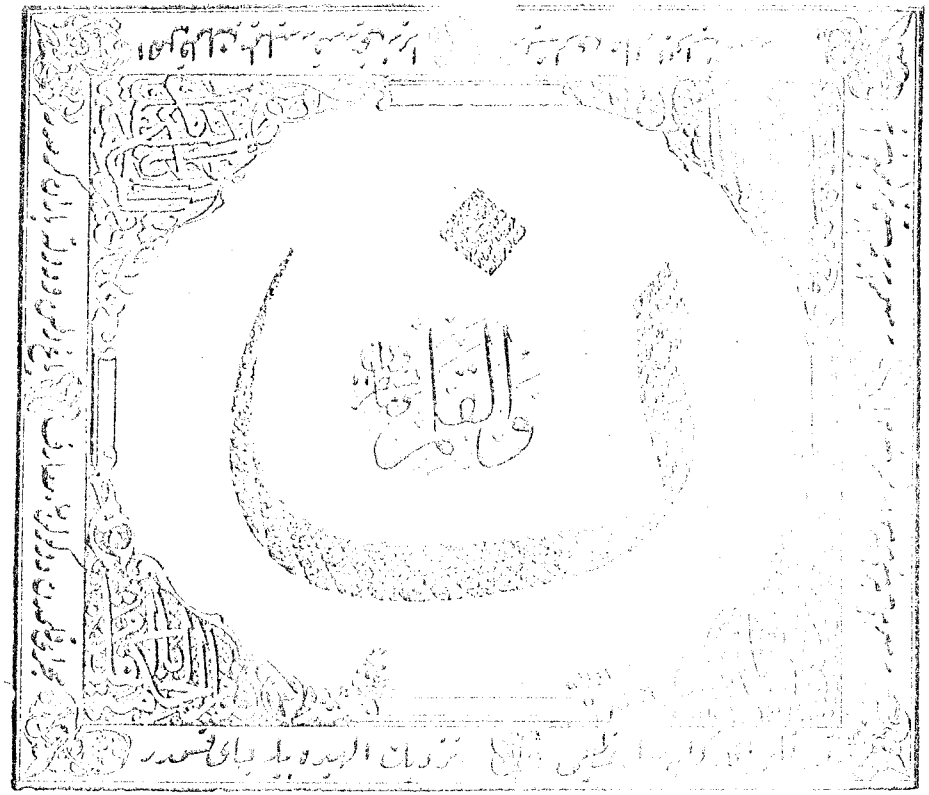

112 -- Hattat Hacı Mahmudun yəratdığı şəhəsər [illegible]

Mazgirt kadılığına tayin edilerek gelmiş ve bu vazifede iken ölmüştür. Cenazesinin evvelce çizerek işaret ettiği yere gömüldüğü tesbit edilmiştr.

Ceyhanda Şakire namında bir kızı varmış.

HOCA İBRAHİM Ef.
DELİLZADE

30

Hoca İbrahim Ef. Kale meydanında evleri ve sugözünde bahçeleri bulunan mütevazı bir ailenin oğludur. Tahsilini İbrahim paşa medresesinde yapmış, Beyzade Ali Ef. den icazet almıştır. Devrinin meşhur hattatlarından olup medresedeki hücresini terk etmeyip bir tarafdan derslere devam, diğer tarafdan hücresinde sabahdan akşamlara ve gece yarılarına kadar kelâm-ı kadim yazdığı, tezhiplerini de kendi eliyle yaptığı ve ömrü boyunca on tane kur'an yazdığı tesbit edilmiştir.

1899 (1315. R) da Harputda ölmüş ve kuraybaşı mezarlığına defnedilmiştir.

HOCA İBRAHİM EF.

31

Hoca İbrahim Ef. Perçenç Köyünden Kaya namında bir zatın oğludur. Küçüklüğünde zekâsının derecesini, okuyup yazmaya hevesini gören ve takdir eden yakınları, babası nezdinde teşebbüse geçerek onu Harputa göndermişler ve Süleyman paşa medresesine kaydettirmişlerdi. Hakikaten çok zeki ve çalışkan olan İbrahim Ef. az zamanda Dellâlzadenin nazar-ı dikkatini çekecek derecede ilerlemiş, tahsilini ikmal ile icazet almış ve sonra yine duramamış bir ayağı Harputda Harput âlimleriyle düşe kalka bilgisini artırmıştır. Nihayet Köyündeki Mustafa bey medresesine müderris tayin olunarak uzun zaman bu medresede tedriste bulunmuş ve talebe yetiştirmiştir.

Bu zata ait zamanımıza kadar söylenip gelen bir iki hikâyeyi aşağıya kaydetmeden geçemiyorum: (1)

---

(1) A : Bir yaz günü, Hoca İbrahim Ef. kalıp kıyafetiyle tarlasında çift sürerken bir iki köylü, tarlaya gelip hocadan dinî bir mese'e sorarlar.. Hoca bir taraftan çiftini sürer. bir taraftan da karşısındakilere istedikleri mese'eyi yüksek sesle izaha çalışırken bu hal, o sıra şosadan geçen bir yolcunun nazar-ı dikkatini celp etmiş olacak ki, arabasını durdurarak inmiş ve Hocanın yanına

Hoca İbrahim Ef. 1738 (1250. R) tarihinde ölmüş, köyünün mezarlığına defnedilmiştir.

HOCA İBRAHİM HALİL EF.

32

Hoca İbrahim Halil Ef. Baskil'e bağlı Sultan uşağı köyünden Ahmet ağanın oğludur. 1870 (1286. R) tarihinde doğmuş ve 1888 (1304. R) yılında ise babası tarafından Harput'a getirilerek İshak paşa medresesine kaydettirilmiş ve tahsile başlamıştır. İki sene sonra 1890 (1316. R) de Kayseriye giderek Gözübüyük medresesine kayd ile Hamurculu Osman Ef. namında bir âlimden ders görmüş ve icazet almağa muvaffak olmuştur. İcazet aldıktan sonra 1898 (1314. R) de İstanbul'a gelmiş, rüus imtihanına girmek üzere bir sene Çarşambalı Ahmed Ef. (1) merhumun derslerine devam etmiş ise de hastalanmış ve imtihana girmeden memleketine dönmeğe mecbur kalmıştır

Elâzığ'a döndükten sonra 1899 (1315. R) da Hacı İzzet Paşa medresesi müderrisliğine ve aynı zamanda camiin vaizlığına tayin edilerek tedrise, halkı irşad ve tenvire başlamış ve bir defa da icazet vermiştir.

Bu sıralarda ailesinin ölümü üzerine Iğıkide akrabamızdan Abdül Ef. nin kızı Rukiye hanımla evlenmiştir.

Birinci cihan harbi sıralarında medresenin kapanması üzerine Halil Ef. Harputda yeniden tesis edilen Darülhilâfeye geçerek Kavaid i arabiye ve sonra da mantık ve fıkıh müderrisi olmuştur.

Kendisi âlim ve aynı zamanda mutaassıp bir din adamı olup 24/Ocak/1922 (1338. R) de Elâzığda ölmüştür. Üç oğlu vardır, birisi Elâzığda vaiz Hoca Hacı Ömer Ef. diğerleri İstanbulda tüccar Ahmet ve Abdullâh Bilginoğulları.

---

gelerek ne konuştuklarını dinlemiş ve mübahasa bitince, Hocayı tebrik ile ayrılmıştır. Meğer bu zat, bilgili ve yüksek rütbeli bir memurmuş. Memleketine dönüsünde âlim diye geçinenlere şöyle söylermiş: Harputtan geçerken çiftçi bir Hocaya rasladım, bir taraftan çiftini sürüyor, beri yandan da kendisine sorulan dinî bir mes'elenin hallini mukni delillerle isbata çalışıyordu, bu hale hayran kaldım, gidin ilmin derece ve kıymetini Harputda görün diye onları ilme teşvik edermiş..

B : Hoca İbrahim Ef. nin Mehmet Ef. namında bir kardeşi varmış, gerçi bu da Delâlzadede okumuş ve icazet almış ise de ileri gidememiş ve köyünden de dışarı çıkmamıştır. Bu suretle münzevi yaşıyan kardeşine kızan İbrahim Ef. bir gün: (Ya Allâh) diye bir tokat savurunca, kardeşi buna tahammül edemiyerek (Cele celâ'üh) diyerek tokadı iade ettiği söylenmektedir.

(1) Ahmed Ef. İstanbulun meşhur âlimlerinden olup Şehzadebaşında Burmalı mescitde Akaid dersi verirken mescit tıklım tıklım dolarmış.

MÜDERRİS İBRAHİM EF.

33

Müderris İbrahim Ef. Baskil aşiret reisi Yusuf ağanın oğludur. 1804 (1219 H) tarihinde Baskilde doğmuş, tahsil çağına gelince babası Harput'a götürerek Harput medreselerinden birisine kayıt ettirmişdir. İbrahim Ef. son derece zeki ve ilme karşı çok meraklı olduğundan az zamanda müderrislerinin dikkat nazarlarını ve teveccühlerini üzerinde toplamış, günden güne bilgisini artırarak tahsilini ikmal ve icazetini de Harputda almıştır.

1320 (1235. H) yılı sıralarında Harput ve havalisinde bir taraftan yeniçeri, bir taraftan Kürdistan isyanları bu bölgedeki halk kütleleri üzerinde büyük zararlar ve katl-i-âmlar husule getirdiğinden İbrahim Ef. nin mensup bulunduğu aşiret üzerinde de tesirlerini göstermiş olacak ki, Babası Yusuf ağa 600 evden ibaret aşiretini toplayarak batıya doğru hicrete mecbur kalmıştı. Topluluk, bu hareket seyri sırasında Akşehire kadar geldi, burasının her suretle emniyetli ve kendileri için faydalı bir yurt olacağına inanarak buraya yerlestiler, aşiret reisi Yusuf ağanın ölümünden sonra oğlu İbrahim Ef. ilmî kabiliyeti yüzünden hemen Akşehirde İbrahim paşa vakfından bir medreseye müderris tayin edildi.

Ömer Necati, Bekir, Abdullâh ve Ahmet Ef. namlarında dört oğul sahibi oldu, bunlar da ayrı ayrı ilim sahasında babalarının izlerinde yürüdüler, Akşehirde dal budak salan bu aileye mensup (900) evli bir topluluğun mevcudiyetine bugün şahit bulunmaktayız.

MÜFTÜ ÖMER NECATİ Ef.

34/1

Müftü Ömer Necati Ef. Baskil aşiret reisi Yusuf ağanın torunu ve müderris İbrahim Ef. nin oğludur. 1833 (1249. H) de Akşehirde doğmustur. Babasında tahsile başlamış, tahsilini ikmâl ile ilmî icazetini de almıştır. Uzun zaman Akşehirde müftülük yapmıştır.

Akşehirin belli başlı ailelerinden «Mecali, Keçeciler, Yalla gözlerden kız alarak üç defa evlenmiştir. İbrahim, İsmail ve Hacı Mustafa namlarında üç oğul ve altı kız babasıydı. Ömer Necati Ef. nin küçük kardeşleri Abdullah, Bekir ve Ahmet Ef. ler de kardeşleri gibi âlim, fazıl olarak ye-

tişmişler, Abdullah Ef. Peribeylerde, Bekir Ef. Akşehirde, Ahmet Ef. ise Potakda uzun yıllar ders-i âmlık etmişlerdir.

Ömer Necati Ef. kızlarını da hep ilim adamlariyle evlendirmiştir. Büyük kızı Ayşe Hanımı Güllü zade medresesi müderrisi hacı Hüseyin Ef. ye, Zeynep H. Emaret medresesi müderrisi Tarsuslu Abdullah Ef. ye, Emine H. İbrahim paşa vakfi müderrislerinden Mehmet Ef. ye, Fadime H. emaret ittisalinde ecdadına izafeten nam almış olan Çukurcaklı medresesi müderrisi Çukurcaklı Ömer Ef. ye, Habibe H. yine ilmiyeden evkaf müdürlüğü ve hakimlik yapmış olan Hacı Ahmet Ef. ye, en küçükleri Fatma H. da Emaret bitişiğindeki medresenin müderrisi Hacı Süleyman Ef. ye vermek suretiyle çok geniş, büyük bir ilmî aile kurmağa muvaffak olmuştur ki, bu hal zekâ ve kabiliyetinin üstünlüğünü bizlere göstermektedir.

MÜFTÜ HACI MUSTAFA Ef.

35/2

Müftü Hacı Mustafa Ef. Baskil aşiret reisi Yusuf ağanın torunu, Müftü Ömer Necati Ef. nin oğludur. 1863 (1279. R) de Akşehirde doğdu. İlk tahsilini babasında görmüş, sonra Uşakda, Konyada meşhur âlimlerden Hacı Hüseyin Feyzi ve Muhsin Ef. lerden ders görerek icazet almıştır. İcazet aldıktan sonra lisan üzerinde çalışarak Fransızcayı kendi kendine öğrenmeğe muvaffak olmuştur. İlk defa 1893 (1309. R) yılında Akşehirde Rüşdiye mektebi riyaziye ve fransızca öğretmenliğine tayin edilmiş, sonra terfian Akşehir İdadisi Türkçe hocalığına geçmiş, bir aralık Müftülük de etmiştir. 1905 (1321. R) de Akşehirde kendi medreselerinde (İslâh-ı medaris) namıyla üç sınıflı hususi bir mektep kurarak medrese tahsilinin yerine bu günkü maarif ders programlarını kabul ve tatbik ederek bu yolda bir çok talebe yetiştirmek suretiyle memleket marifine hizmet etmiştir.

Meşrutiyetin ilânından sonra 1908 (1324. R) seçimlerinde Aksehir'i temsilen mebus olarak İstanbula gelmiştir. Redd-i isbat namında matbu Mühezzep (1) (Feraiz ve Hesap dersleri) namiyle üç eseri daha varsa da bunlar basılmamıştır. Kardeşleri İbrahim bey ve İsmail Ef. de tahsil görerek icazet almışlardır.İbrahim bey, bir aralık Akşehirde Belediye Reisliği yaptığı gibi Akşehirin eşrafı arasında büyük bir mevki kazanmıştı. Ismail Ef. ise ayni medresede kardeşine yardım etmek suretiyle müderrislik etmiştir. İstiklâl harbi sıralarında 1920 (1336. R) tarihinde Konya isyanından sonra hayata gözlerini kapadığı tesbit edilmiştir.

(1) Ahlâkı islâh edici.

HACI İBRAHİM Ef.

36

Hacı İbrahim Ef. aslen Bingöle bağlı Çat nahiyesi halkından Hacı Hasan namında bir zatın oğludur. Hacı Hasanın, Hafız Mehmed ve Harputça şöhret kazanmış olan Sarahatun camii müezzini Hacı Hafız Süleyman Salimi (Perili Hafız) ve İbrahim namlarında üç oğlu vardı. Hacı Hasan, hemen hemen bir asır evvel oğullarını, ailesini ve bütün ev eşyasiyle 30 - 40 kadar koyun ve keçisini beraberine alarak Çat köyünden Çarsancağın Peri kasabasına göç etmişti. Hacı Hasan, Periye geldikten sonra ölmüş, büyük oğlu Hafız Mehmed ise Peri camiine imam tayin edilmişti. Hafız Mehmed, kardeşlerinden Süleymanı okutmak ve hıfza çalıştırmak üzere Harputa götürmüş, bir hocaya vermişti, küçük kardeşi İbrahime de koyun ve keçilerini otlatmak suretiyle sığırtmaçlık yaptırırdı.

Küçük İbrahim, bir gün dağlarda sürüsünü otlatırken, manevî bir ilhamın tesiri ilemi, yoksa kendinden büyük kardeşi Süleymanın okumak için kardeşleri tarafından Harputa götürülmesini kıskandığı içinmi, koyun ve keçilerini, başları boş dağda bırakarak habersizce İstanbulun yolunu tutmuştur. İstanbulda nasıl hayatını kazandığı ve nasıl tahsiline devam etiği malûm değildir. Neticede muvaffak olmuştur. Medrese tahsilini bitirip icazet aldıktan sonra ilmî kabiliyet ve ehliyeti dolayısile Maşihat baş kitabetine tayin edilmişti, Maşıhatte daha ileri mevkilere yükselmiş, zengin olmuş, Hicaza gitmiş, dünün çobanı, bugünün mevki sahibi bir adamı olmuştu.

Büyük kardeşi Perili Hafız, oğulları Osman Nuri ve Veysi efendileri tahsil için amcaları Hacı İbrahim Ef. nezdine göndermişti, Hacı İbrahim Ef. yeğenlerini memnunlukla karşılamış, himaye ve sahabetine almış, bunlardan Osman Nuri Ef. yi medrese tahsiline, küçük Veysiyi de askerî mektebe kaydettirerek tahsile başlatmış, yetişmelerinde büyük himmet ve fedakârlık göstermişti. Her iki kardeş de tehsillerini bitirdiler.

Hacı İbrahim Ef. nin doğum ölüm tarihleri belli değildir, ömrü boyunca bekâr yaşadığı söylenirdi.

HACI HAFIZ SÜLEYMAN SALİMİ Ef.

37/1

H. Hafız Süleyman Ef. bundan evvel biyografisini çizdiğim Hacı İbrahim Ef. nin büyük kardeşidir, takribi olarak 1854 (1270). R) de Bingö-

lün Çat nahiyesinde doğmuştur, ailece Periden Harputa göç ettikleri için kendisine daima (Perili Hafız) denilirdi. Perili Hafız, medrese tahsilinden sonra, yazıya karşı büyük bir hevesle bu yolda çok çalışarak ilerlemiş, yazıdan icazet almış ve meşhur hattat Ömer Nasıri Ef. ye de icazet vermiştir. Bununla beraber Kurşunlu cami medreseleri sitesine dahil bir hücrede uzun yıllar kendi teşebbüsiyle açtığı hususi sıbyan mektebinde ders okutmuş, bir çok talebe yetiştirmiştir. Bunların arasında, bu gün Elâzığda emekli olarak oturmakta olan tabur imamı Hacı Muharrem Ef. gibi yetişmiş kıymetli bir çok zatlar mevcuttur.

Perili Hafızın asıl meziyeti elli sene mütemadiyen gün ve vakit sektirmeksizin Sarahatun camiinin müezzinliğini yapmasıdır, bu müddet zarfında hiç bir seher vakti geçmemiştir ki, onun gür, vanık ve cazibeli sesi minareden duyulmasın. Kendisi ehl-i dil ve aşık-ı hüda olduğundan her gün yarı gece kalkar, camiye gider, minarede saatlerce salât-ü selâm ve nat-i şerif okur ve bazan bu okumaları arasında hüngür hüngür ağladığını evlerimizden işitirdik.

Osman Nuri ve Veysi Ef. namların iki oğlu vardı, Osman Nuri ef. İlmiyeye intisap, Veysi Ef. ise askerî mekteplerde okuyarak zabit olmuştu. (1) Perili Hafız, 1920 (1336. R) tarihinde Harputda ölmüş ve Meteris mezarlığında caddenin sağ tarafındaki mezarlığa defnedilmistir.

OSMAN NURİ E..

38/2

Osman Nuri Ef. Harputça söhret kazanmış olan ve herkes tarafından sevilen ve sayılan Hacı Hafız Süleyman Salimi (Perili Hafız) Ef. nın oğludur. İlk tahsile Harputda babasında başlamış ve bir az da medrese tahsili gördükten sonra babası, onu İstanbulda Matşihatça nam ve sönret sahibi olan küçük kardeşi Hacı İbrahim Ef. nın nezdine göndermişti, sonra tahsil için küçük kardeşi Veysi de İstanbula gelmişti. Osman Nuri Ef. İlmiyeye intisap ve Veysi Ef. ise askerî rüşdiyeye kayd ile tahsile başlamışlar, her ikisi de muvafakiyetle tahsillerini bitirerek, Osman Nuri Ef. icazetini almış, Maşihatta Bab-ı Fetva mutemetliğine tayin edilmiş, Veysi Ef. de Harbiyeyi bitirerek zabit olmuştu.

Osman Nuri Ef. âlim, fadıl bir zat olup 1907 (1325. H) tarihinde dev-

(1) Veysi Ef. İstanbulun işgali sıralarında, Harputa dönüşümde beni vapura kadar teşyi etmişlerdi, rütbesi yüzbaşıydı, o zamandan bu güne kadar sorup soruşturmama rağmen izini bulmak mümkün olmadı.

riye mevaiisi rütbesini almağa muvaffak olmuş, (1) sonra ölmüştür. Osman Nuri Ef. nin iki oğlu, bir kızı vardı, oğullarından biri askerî doktor, diğeri de Tramvayşirketinde memurmuş.. Suadiye ile Erenköy arasındaki köşklerinde oturduklarını tesbit edebildim.

KARA HOCA

?9

Harputun eski ailelerine mensup Kara Hoca namında bir âlimi vardır ki, bunun da hakiki hüviyeti belli değildir. Kendisi Harput medreselerinde tahsil yaptıktan sonra Dellâl zade müftü Mehmet Ef. den ilmî icazetini almıştır. Sonra Harput medreselerinden birinde uzun zaman müderrislik etmis, ve taşra müftülüklerinde bulunmuştur. Taşrada müftü bulundukları sıralarda her vıl Harputu zıyarete gelir, ehibba ve yaranıyle görüşür, vazifesine dönermiş.

Uzun boylu, çok esmer, sarığını hiç kimsenin sarığına benzememesi için tuhaf bir şekilde sarar, muazzam ve müdebdep kıyafetiyle Harput âlimleri arasında yer almış bir zattır. Oğlu yoktur. İki kızı vardı, bunlardan Hayriye hanım İgikili zade Hakkı Ef. nin, Faize hanım da Rahmetli Saclı Ahmet Ef. nin eşiydiler.

KÂTİP HOCA

19

Harput âlimleri arasında «Kâtip Hoca» diye geçen bu zatın hakiki hüviveti ve aile durumunu maalesef tesbit edemedim. Ancak kâtip hoca ilmî icazeti haiz, çok bilgili, âlim, fazıl bir zat olmakla Harput âlimleri arasında yüksek bir mevki sahibi olarak tanılır. Cami-i kebir mahallesindeki büyük evinin selâmlık kısmında binlerce cildi havi çok kıymetli ve zengin bir kütüphanesi varmış. Uzun boylu, ak sakallı, nur gibi bir çehreye malikmiş... Nefesinin mücerrep olduğu da söylenirdi. Doğum, ölüm tarihleri bellî değildir. Bir oğlu varmış. Mısıra gitmiş, orada evlenmiş, bir daha memleketine dönmemiştir.

---

1) Ilmiye salnamesi, 1334. H, s. 78.

HACI HAFIZ MEHMED TEVFİK Ef.

41

Cami-i kebir imamı denilmekle maruf H. H. Mehmed Tevfik Ef. Hattat oğulları ailesine mensup olup, tahsilini Harputda yapmış, icazet alıp almadığına dair bir kayda tesadüf edilememistir. Kendisi hem Hattat, hem Muallim, hem imam, hem de tarikat sahibi bir zattı. Uzun yıllar, Ulu camide bir taraftan imamet vazifesini yaparken diğer taraftan Medrese hücrelerinden birisindeki hususi mektebinde çocuk okuturdu. mahallenin tahsil çağına gelmiş olan erkek kız bütün çocukları bu mektebe gelir, Hacı Tevfik Ef. den dersgörürlerdi. (1)

Resim: 98 — Kebirlerin Hacı Tevfik Ef

Hacı Tevfik Ef. yıllarca bu hususi mektebinde hocalık etmis ve bir çok talebe yetiştirmiştir. 1909 (1327. R) tarihinde ve ondan evvel onu, hep bu mektepte hoca olarak görmekteyiz. Ulu cami. ne kadar namlı ise, Hacı Tevfik Ef. de o nisbette, halk tarafından sevilen. nazik, mütevazi bir sima olmak itibariyle o kadar nam kazanmıştı. Evi. camiin bahçesine bitişik olduğundan kendini bu camiye vakf etmiş gibiydi, bütün günlerini ve hatta gecelerini bile bu camide geçirirdi. Onu, yaz günleri camiin iç avlu kemerleri altında, kışın hücresinde talebelerini okuturken, çok yakın

(1) Bak: yukarıda mahalle mektepleri, s. 11.

dostlariyle ve bilhassa Ahmedül-Kürdi ile muhabbet ederken görürdük, ömürlerini tatlı bir huzur içerisinde geçirirlerdi.

1913 (1329. R) tarihinde Hicaza gidip geldi ve 1930 (1346. R) tarihinde de Harputda öldü.

SAÇLIZADE HACI MEHMET ZÜHTÜ Ef.

42

Saçlızade unvaniyle anılan Hoca Mehmet Zühtü Ef. başındaki saçları kesdirmiyerek uzattığından dolayı kendisine «Saçlı» lâkabı verilmiştir. Esasen kendisi Germili köyünden olup tahsile Harput medreselerinde başlamış ve sonra Kayseriye giderek meşhur âlim Kasım Ef. de ders görmüş ve icazet almıştır.

Hoca Kasım Ef. ile hususiyeti şöyle başlamıştır: Kasım Ef. nin yetişmiş bir oğlu, şuurunu kaybettiğinden, Mehmet Zühtü Ef. bu gençle yakından meşgul olmuş ve hastayı daima yanına alır gezdirirmiş.. Bir gün çarşı içinde Hintli bir Doktora raslamışlar.. Mehmet Zühtü Ef. Doktorla görüşmüş, gencin durumunu anlatmıştır. Tedavi keyfiyeti doktorla şu şekilde kararlaştırılmış.. bir köpek doğurduğu anda yavrularından birisinin toprağa düşmeden alınarak Doktora verilmesi ve bundan istihsal edeceği bir ilâçla hastayı iyi edeceğini, iyi olursa bir madenî altın ücret alacağı.. M. Zühtü Ef. bu karar ve bu pazarlığı, ne hocasına, ne de başka bir kimseye söylemeden tatbika geçiyor. Gizliden gizliye bir yüklü köpek bulup doğurmasına intizaren bir kaç gün gizli bir yerde köpeği beslemiş, başını beklemiş ve doğurduğu anda, yavruyu yere düşürmeden hemen alarak Doktora götürmüş.. Doktor yavruyu öldürerek kafatasından aldığı bir maddeyi başka ilâçlarla hallettikten sonra elde ettiği mustahzarı hastaya akşam sabah tarifi veçhile yutturacağını tenbih etmiştir. Saçlı Ef. bu ilâcı hastaya tatbika başlayınca hasta günden güne iyi olmağa başlamış ve sonunda tam bir sıhhata kavuşmuştur.

Oğlunun bu şekilde ve kendisine haber verilmeden tedavisi, Kasım Ef. yi çok memnun bırakmış ve o günden sonra talebesi Zühtü Ef. nin tahsili için daha yakından alâkadar olmağa başlamış, onu daima göz önünde bulundurmuştur. Hocasının bu dikkat ve itinasına karşı kendisi de cidden geceyi gündüze katarak çalışmış, tahsilini bitirmiş ve ilmî icazetini de almıştır.

Kasım Ef. Saçlı Ef. ye : Sen şimdi doğruca İstanbula gideceksin, orada altı ay kadar kal.. Medreselerde, camilerde dersleri takip et, âlimlerle tanış ve sonra Harputa dön,, Harputda yeni bir medrese yapılıyor, temel-

leri atılmıştır, seni o medreseye müderris yapacaklar, diye yol göstermiştir. Bu nasihat üzerine hareket etmiş olan Saçlı Ef. İstanbulda bulunduğu müddetçe kıymetli ilim adamlariyle temas ve onlardan istifade etmiştir.

Harputa dönüşünde, hakikaten hocasının dediği gibi, Hoğu ağalarından Hacı İshak ağa tarafından müceddeden yapılmakta olan Şifaiye medresesine müderris tâyin edilmiş ve tedrisata başlamıştır.

M. Zühtü Ef. Kadirî tarikatine mensuptu, İstanbulda bir gün Valide Sultan tekkesine gidip yapılan âyinde kendisi de zikre girmiş.. çok güzel de zikr edermiş.. bununla beraber uzun beyaz saçları zikr esnasında, yüzüne başka bir güzellik ve revhaniyet vermiş.. O sıra hünkâr mahfelinde

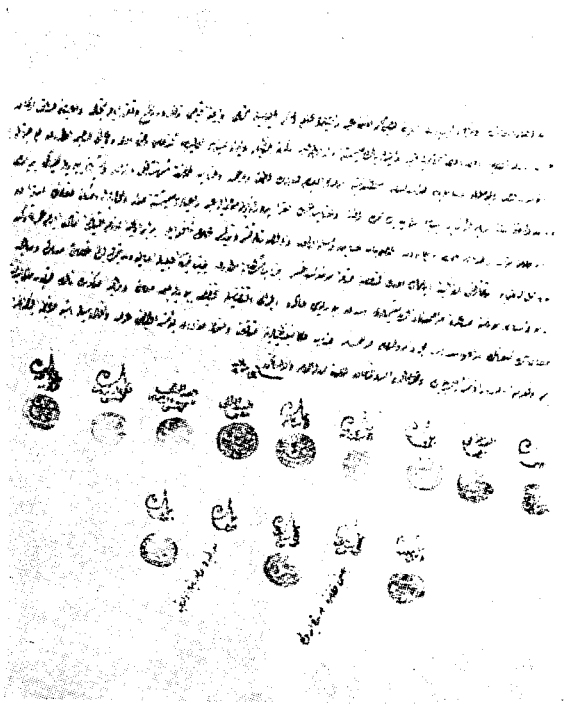

Yazı: 99 — Saçlızade Mehmet Zühtü Ef. ye maaş tahsisi hakkında Mamuretül-Âziz İdare Meclisinin mazbatası.

zikri seyr eden valide sultan, bu cazibeli hareket ve zikrinden çok memnun kalmış olacak ki, zikirden sonra Saçlı Ef. yi nezdine celp ile, hüviyetini sorup soruşturduktan sonra, boş bir adam olmadığını anlayınca

kendisine Valide vakfından 500 kuruş maaş tahsisiyle iltifatta bulunmuş-tur. Bu maaşı son zamanlarda kesilmiş ve bu yüzden zarurete düşmüştü.

Kendisine yeniden maaş tahsisi hakkında Harput İdare Meclisinin 1851 (23 Rebiül-ahir 1267) tarihli mazbatasiyle aşağıda metni (1) ve kılişesi mevcut Harput Kadısı Esseyit Mehmed Sadık imzalı ve (Cemaziyel-

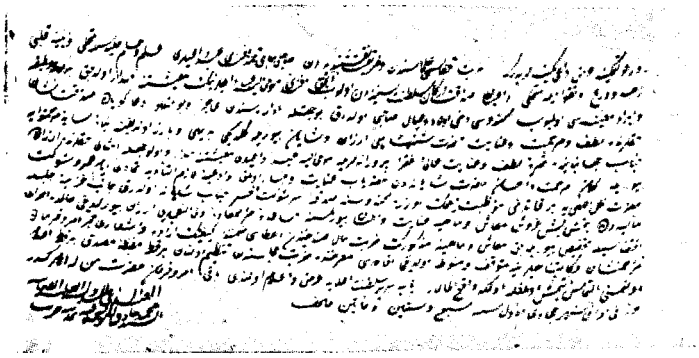

Yazı: 100 — Saçlızade Mehmet Zühtü Ef. ye maaş tahsisi için inha

evvel 1267) tarihli inhayı alarak İstanbula gelmiş ve takip ederek sonunda yine kılişesi aşağıda mevcut (26Ramazan 1267) tarihli irade-i seniye ile (2) kendisine 75 kuruş maaş tahsis ettirebilmiş, Harputa dönmüştür. Harputda uzun zaman tedris ile meşgul olmuş ve bir çok talebe yetiştirmiştir.

Saçlı Hoca, kısa boylu, mavi çuhadan bir cübbe giyer, başında beyaz

---

(1) Der-i devlet mekine arz-ı dai-i kemineleridir ki, Herbet Kazası ulemasından ve tarikat-ı nakşibendiyeden Saçlı Hacı Mehmed Ef. abd-i daileri ilm-ü hilim hilyesiyle (zinet) mutahalli (donanmış) ve ebniye-i kalbi zühd-ü vera ve tekva ile mütecelli (Tecelli eden) ve a'yan-ı sadakat-i erkân-ı saltanat-ı seniyeden olup ancak Efendi-i mumaileyh abd-i da'ilerinin maişetine medar olacak bir güna vazife ve irad-ı muayyenesi olmayup kendusu dahi evlâd-ü ayal sahibi olarak bu cihetle idaresinden aciz olduğundan canibi hazine-i celile-i maliyeden yetmiş beş kuruş maaş inayet ve ihsan buyurulmasına ve Herbet malsanduğundan itasına müsaade buyurulması zımnında ol ki vakiül-haldir paye-i serir-i saltanat ilâya arz-ü ilâm olundu baki emr-ü ferman hazreti menlehül-emrindir. Harrere fi evail-i şehr-i cemaziyel-evvel sene sebi ve sittin ve mieteyn ve elf. Esseyid Mehmed Sadık.»

2) Başvekâlet arşivi, İrade-i seniye, meclis-ivâlâ. N. 7172.

bir fes, fesin üzerinde büyük ve geniş bir sarık, beyaz saçları o kadar uzun ve gürmüş ki, bir kısmı yukarıya doğru dönerek sarığını kapatırmış.

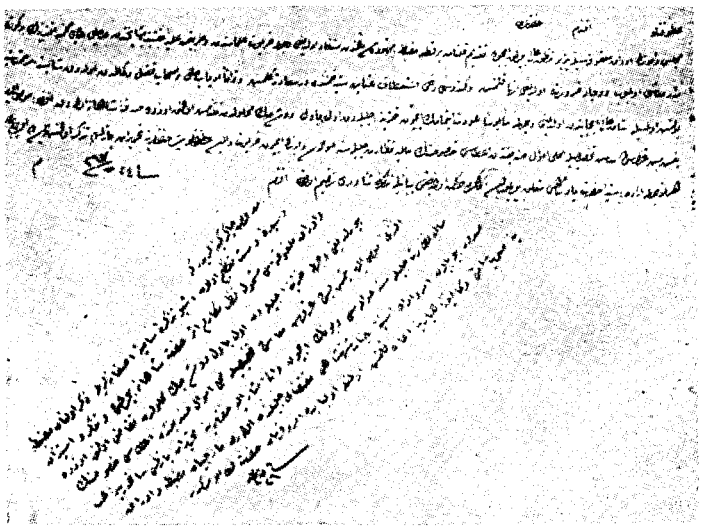

Yazı: 101 — Saçlızade Mehmet Zühtü Ef. ye 75 kuruş maaş tahsisi hakkında iradeiseniye

1888 (1305. H) de Harputda ölmüş, Meterisdeki aile mezarlığına defnedilmiştir. 1305.H yılında öldüğüne ve 90 yaş yaşadığına göre 188 (1215.H) tarihinde de doğduğu anlaşılmaktadır. İki oğlu vardı bunlardan birisi, Hacı Vehbi, diğeri ise Harputu bir kâbe bilerek onun eşiğinden ayrılmak istemeyen ve uzun yıllar bekçiliğini yapan ve son zamanlarda ölen Saçlı Hoca namiyle anılan Hoca Ahmed Ef. dir.

AHMET MUHLİS EF.
SAÇLZADE

43/1

Ahmet Muhlis Ef. Saçlızade Mehmet Zühtü Ef. nin oğludur. 1869 (1285. R) yılında Harputda doğmuştur. Tahsiline babasında başlamış ve takriben 1889 - 1305. R) da İstanbula gelerek Beyazit medreselerinde Harputlu Ahmet Hilmi (1) Ef. den ders görerek icazet almıştır. Bu tah-

(1) 1334. H tarihli İlmiye salnamesi, s. 697.

sili sırasında Farscaya çok ehemmiyet vermiş, Fars lisan ve edebiyatına da nüfuz etmiş çok zekî bilgili bir şahsiyetti.

Resim : 102 — Saçlızade Ahmet Ef. nin eski bir resmi

İstanbuldan 1908 veya 1909 yıllarında Harputa gelmiş ve bu gelişi Harputlular tarafından iyi karşılanmışdı. Hoca, siyah bir cübbe hayderî siyah bir şalvar giyer.. ayağında kaloş potinler, beyaz gömlek ve kıravat.. başında muntazam ve temiz bir sarık.. Sivrice siyah bir sakal ve bu modern kılık kıyafetiyle çok yakışıklı ve hiç de Harputun eski hocalarına benzemiyen bir hali vardı. Harputa gelir gelmez evvelce babasının müderrisi bulunduğu Şifaiye medresesine müderris oldu. Bir taraftan burada ders okutmağa, bir taraftan da Sarahatun camiinde belli günlerde vazetmek suretiyle halkı tenvire başladı. Kendisini az zamanda halka, ilim adamlarına sevdirdi, Bilgin ve büyüklerin meclislerine girip çıkmaya, ilmî musahebelerde bulunmağa başladı. Bu suretle şöhreti git gide arttı. O zaman şiir-ü edebiyat lisanı olan Farisiye daha ziyade vukuf ve meyli olduğundan diğer medrese talebelerine de Gülistan, Hafız Divanından dersler vermeğe başladı. Yine bu yıllarda Harputun eski âlimlerinden «Kara Hoca»nın kızı Faize hanımla evlendi.

Son yıllarda medreselerin bariz çöküntülerini sezen Hoca, evvelâ Mamuretülaziz Askerî Rüşdiyesine farisi hocalığına tâyin edildi, mektebin lâğvına kadar bu hocalıkda devam ve sebat etti. Sonra Harput Darülhilâfesinde, İmam-Hatip mektebinde de Fars hocalığı yaptı, talebelerine tam mânasiyle bu lisanın zevkini aşılamağa muvaffak oldu. Divan edebiyatı şairlerini örnek alarak şiirler yazdığı gibi zarif, hoşsohbet, lâtifeyi

çok severdi. Mutaassıp olmadığı gibi kibir ve azameti de yoktu, herkesle, genciyle, ihtiyariyle görüşür, konuşurdu. Bu vesile ile biz gençler de hocanın sohbetinden istifade etmek için onunla dost olmuştuk.

1 inci cihan harbi sıralarında malesef Hocanın meslek, meşrep ve ahlâkında sebebi anlaşılamayan ve tahlil edilemeyen geri birtakım değişiklikler oldu (2). Bu yüzden köy hocalığına kadar düştü, sonra Harput Halkevi kütüphane memurluğuna tâyin edildi, az bir maaşla kendini ve ailesini idarede çok güçlükler çekti, buna rağmen Harputdan yakın senelere kadar ayrılmadı.

1948 yılında Elâzığa gittiğim zaman bir cuma günü Harputa çıkmıştım. Hoca ile büyük tarihî çınarın altında karşı karşıya geldik, elini öptüm, konuşuyoruz, fakat ne yalan söyliyeyim, perişan bir hali vardı, gözleri de iyi görmüyordu. Konuşmasında da mânâ yoktu. Bir aralık bana hitaben: Ya hû, senin gözlerin bizim İshak beyin gözlerine çok benziyor... amma, İshak nerede... biz nerede?... dedi. Buna karşı: — Hocamı İşte İshak benim... İstanbuldan buraya sizi ve Harputu ziyarete geldim, dedimse de hocayı bir türlü inandıramadım. Bu halden çok müteessirdim, çünkü Saçlı hocadan Harputa, Harput büyüklerine, Harput âlemlerine dair geniş ölçüde bilgi alabileceğimi zannediyordum, halbuki böyle çıkmadı.. hocayı bu şekilde görünce doğrusu büyük bir hayal sükûtuna uğradım. Yine bu görüşmemizde, meşhur şair Remzi Babanın, kendi mezar taşı için yazdığı:

İhtiyarlık, hastalık, gurbetle yokluk birleşip
Boğdular biçare Remzi-i felâket dideyi.

beytini:

İhtiyarlık, hastalık, Harputda yokluk birleşip,
Boğdular biçare Saçlı-i mesaip dideyi.

şekline sokarak diline dolamış, okuyup duruyordu.

Yalnız bu sırada kendisinin olduğunu söyleyerek şu mısraları okumağa başladı, ben de bundan istifade ederek hemen bu satırları tesbite muvaffak oldum.

Akar her şep dümû-ı ye's-i çeşmım giryebarımdan
Değildir kimseler agâh hal-i ihtzarımdan
Hem inler, hem de vakf-i.gûş-i dikkat eylerim daim
Çıkan feryad-ı istimdada kalb-i nalekârımdan
Ne görsem Harputa atf-ı nigâh-ı intibah etsem
Hazin bir lâvh-i matem arz eder eyyam-ı tarımdan

(2) Bu ciheti, aile tarihleri bölümünde daha şümullü tebarüze çalışacağım.

Pes-ü pişim muhat zulmet-i heyçi-i nevmidi
Hayatım ra'şe verdir leyl-i tar-ı iğbirarımdan
Nazargâhımda âti, bir zelâm âbad-ı dehşettir
Sebab-ı giryenakımdan, melâl-ı inkisarımdan.

Harputa ait çok eski bir siir defterinde de bu iki eserini buldum:

Maklederken bu sep ol şuha hikâyat-ı gami
Çok mesellerle uvuttum hele ol gonca femi

Mest iken va'de-i bus ettiğin inkâre gelüp
Koymuş el mushaf-ı ruhsarına eyler kasemi

Sabırdan gayri nedir aşık-ı zare çare
Olsa cananesının naz-u cefa mültezimi

... cern ile sersem oldum
'akıya bezme dolandırma tehi cam-ü cemi

Ne kadar bar-ı giran olsa çekerdi âdem
Minnetin değse keriman-ı zamanın keremi

Bir de dünya gamı gelmiş dile kim kaydeyler
Muhlisi zare vetişmezmi o suhun elemi.

Bir baskası:

Hurşid-i rühünden sanma ref-i nikap et
Mihri feleği şerm ile mestur-i hicap et

Dil-mürdes-i muhtac-ı mesihay-ı demindir
Bir lütf hitap eyle de istersen itap et

Ac sine-i siminini mirata mükabil
Haclette ko âvine-i pür-jeng-i hiiap et

Tenha oturup gam yeme dünya için ey şuh
Cemiyet-i rindane buyur nuş-i şerap et

Uftadelerin hakkına söyletme rakibi
Lütfet anı kesdir ne sual ne cevap et

Muhlisi nazar et defter-i eltaf-ı hudaya
Ne masraf kavdeyle ne irad hesap et.

Bir şiirini de Ömer Naimi Ef. arkadaşımdan almıştım.

Garip iken şu dehr içinde, bulundum bir de gurbette
Neler gördüm, neler çektim, bu dar-i meşakkatte
Vatan Harput, visal merbut, ehibba, asdika mefkut
Nasıl yanmaz dil-i zarım, derunum kôy-i gurbette
Gerek âram-ü sabr etmek, bu yolda etme gel şekva
Ki muzmardir niçe eltaf, **Muhlisi** bu mezellette.

Harputdan Elâzığa naklederken oturduğu evin duvarına da şu beyti yazmıştı.

Yaran-ı vatandan bizi özler bulunursa
Düşdük sefer-i gurbete, muhtac-ı duayız.

Saçlı hoca, son senelere kadar hepimizden vefalı bir dost gibi Harputu bırakmamış, Harputda kalmıştı. İşte Saçlının Harputa olan vefa ve sadakatinin bir ifadesi olarak Turanda neşir edilen şu satırlar hoşuma gittiğinden aynen yazıyorum.

Harputun Tarihi: hem tahtlı, hem taclı imiş
Şimdi bir elde âsa, bir eli bakraçlı imiş
Kalbigâh olmuş iken bir zaman ol belde-i nûr
Bir gün erbab-ı medine yüreği haçlı imiş
Şehsivaran tırıs etti, fakat dönmedi hiç
Dolu dizgin yol alanlar eli kırbaçlı imiş
Elâziz üfküne inmez, eder ahdinde sebat,
Harputun yar-ı kadimi bir o âk «Saçlı» imiş.

Saçlı Hoca, bir aralık Siirtde ilk mektep hocalığı da yaptı. İşte şu kıtası Siirtin mahsulüdür.

SİİRT GÜZELİNE

Ol Siirtin âfitabı, yoksa şarkın mahımı
Pertev-i hüsn ile etmiş, kâinatı sayegir,
Bir tarafdan kahr-i gurbet, bir tarafdan cevr-i yar
Vadi-i hasrette kılmış **Muhlisin** kalbin esir.

Yine Siirt hakkında bir de müfredi vardır.

Mecnun ile bahs etmeğe gitti ukalası
Var ana kıyas eyle ne B.. yer budalası.

Hal ve hatırı soruldukda: Çinar ağacının bekciliğini yapıyorum diye halini anlatmaya çalışırdı. Saçlı Hoca, son seneler Harputda öyle bir zaruret, sefalet ve ıssızlık içerisinde kalmışdı ki, artık bu ölüler diyarında fazla kalamazdı. Elâzığdaki bazı eski dostlarının teşebbüs ve yardımlarıyla mecburî Elâzığa inerek Nail bey mahallesinde kiralık küçük bir eve sığınmıştı. Son zamanlarda şuurunun yerinde olduğunu ve meraklılara eski devirlere, hayatına ve Harputa dair çok enteresan ve meraklı hikâyeler anlattığını, Harput âlim ve şairleri hakkında bilgi ve bunlara ait ezberinden nümuneler verdiğini duyduk. Nihayet 1954 yılı ocak ayı içinde, Harputun semasında bir nur arar gibi tebessümle ve arkada bıraktığı hayatla sanki istihza edercesine gözlerini kapadı. Ölümünde bir yığın hemşehrileri tarafından, kışın ve karın şiddetine rağmen cenazesi Harputa çıkarılarak aile mezarlığına gömüldü. Duman da Saçlının tabutuna şu mısraları çiviledi:

Maveradan konuşup, rindi mükerrer kılmış,
Sohbet-i rindi bu haletle o ender kılmış.
Bırakır mihnetin, Deryadil olur, her görüşen,
Niçe sofi-i harisi, o kalender kılmış...

Yıkılan Harputa son hatıra, son daldı Hocam,
Koca bir tarih olan Beledede kim kaldı Hocam!
Sana azdır, iki üç damla yaşın hasreti az,
Mübtehil gözlerimiz maziye hep daldı Hocam!

Saçlı hica, bütün ömürlerini, babalarının hizmetine hasreden ve hiç evlenmiyen iyi kalpli ve feragatli iki kızının yardımiyle son yıllarını iyi, temiz ve müstarih geçirmiştir.

HACI MEHMET TEVFİK EF.

ABDÜSSELÂMZADE

44

Abdüsselâmzade namiyle maruf Hacı Mehmet Tevfik Ef. Osman Ef. nin oğludur. 1842 (1258. H) tarihinde Harputda doğmuştur. Tahsilini Hacı Veli Ef. de yapmış, icazetini de 1889 5/Muharrem/1306) günü yine bu zattan almıştır (1).

(1) 24 cm. genişlik, 80 cm. uzun'uğundaki bu icazetname arapça, güzel bir sülüs yazı ve beliğ bir ifadeyle72 satırdan ibaret olarak yazılmıştır.

Abdüsselâm zadenin Haleple bir münasebeti vardı, orada çok zengin vakıfları olması dolayısiyle her sene Halebe gider, bu vakfiyelerin parasını tahsil eder, Harputa dönerdi. Abdüsselâm zade, kısa boylu, şişman.. başına beyaz fes ve üzerine yeşil sarık sarar, limon küfü renginde çuhadan geniş bir cübbe giyerdi. Saçlarını kestirmediğinden daima sırtına ve omuzlarına dökülürdü. Bu sebeple rahmetli Kösesefer Hacı Reşit Ef. ona (Kılkuyruk) demişti, ki, bu ismi ölünceye kadar üzerinden atamadı. 1913 (1329. R) tarihinde Harputda 80 yaşında olduğu halde ölmüştür. Hakkı Ef. namında bir oğlu vardı, bu zat da Beyzade Hacı Ali Efendide ders görmüş ve 1896 (1312. R) tarihinde icazet almıştır.

MEHMET HAYRİ Ef.

45

Mehmet Hayri Ef. Harputlu olup İstanbulda tahsil görerek 1877 (14. Cemaziyelevvel. 1294) tarihinde derece-i saliseyle Medresetülkuzattan neşet etmiştir. (1)

HOCA MEHMET Ef.

KÜRKLÜ

46

Harputun Ahmet bey mahallesinden olup Kürklü Hoca namiyle marufdur. Tahsilini İstanbulda yapmış ve icazet aldıktan sonra Harputa dönüşünde münhal bulunan Tevfikiye medresesi müderrisliğine tayin edilerek bir çok talebe yetiştirmiştir. Kendisi âlim, fazıl bir zat olup 1831 (1247. H) tarihinde Harputda ölmüş duadağı mezarlığına defnedilmiştir. Binbaşı rütbesinde bir oğlu varmış.

MEHMET HULUSİ Ef.

47

Harputî Yusuf Ef. nin oğludur. Harput medreselerinde tahsile başlamış ve sonra İstanbula gelerek Bayburtlu Hasan Hilmi Ef. de ders görmüş ve tahsilini ikmal ederek icazet almıştır. 1872 (1288. R) de memle-

(1) 1334 tarih'i İlmiye salnamesi, s. 101.

keti olan Elâziz namına izafeten (Tarifat-ı Aziziye) namiyle arapça bir risale telif etmiştir. (1) Nerede ve hangi tarihte öldüğü belli olmadığı gibi ailesi hakkında da bir bilgi edinemedim.

İMAM HAFIZ MEHMET Ef.

48

Harputî Gülü zade namiyle maruf Hafız Mehmet Ef. tahsilini Harputda yapmış, icazet almış ve ilim babında büyük şöhret kazanmıştır. Ömrünün sonuna doğru tamamiyle kuşe-i inzivaya çekilerek kendisini tasavvufa vermiş, hak ile menûs, ehli dil bir zat imiş.. uzun zaman Harput camilerinin birinde imamlık ettiği söylenirdi. 1865 (1282. H) de ölmüş, dua dağındaki mezarlığın sağındaki kabristana defnedilmiştir.

HACI MEHMET SAİT Ef.

Alay Müftüsü

49

Hacı Mehmet Sait Ef. Harputun Sarahatun mahallesinden uzun Emin Ef. nin oğludur, ki bu aileye esasen «Uzun Emingiller» denilirdi. Medrese tahsiline kâmil paşa medresesinde başlamış, meşhur âlim Hacı Abdülhamid Ef. de ders görerek icazet almıştır. Sonra alay müftüsü olarak Şama gitmiş ve şamda Sultan Hamidin kitapçı başısının kız kardeşiyle evlenmiş ve uzun zaman Şamda kalmıştır. Bu sırada Hicaz demir yolunun inşasına başlandığından Hicaz hattı inşaat heyeti reisliğine tayin edilerek hattın Medineye kadar ulaştırılmasında büyük himmet ve gayretleri sebketmiştir. 1926 (1345. H) da Şamda ölmüştür.

ERZİNCANLI HOCA MEHMET Ef.

50

Hoca Mehmet Ef. nin babası Erzincanlı olup Haaputa nakilhane etmekle Hoca Mehmet Ef. ye «Erzincanlı Mehmet Hoca» denilirdi. Tahsile Harputda başlamış, İbrahim paşa medresesine kayıtla büyük âlim ve

(1) Bu eseri gerek İstanbulda gerekse Elâzığda çok arattımsa da maalesef bulamadım.

mutasavvıf Beyzade Hacı Ali Ef. den ders görerek icazet almıştır. Aynı zamanda tarikata intisap ile Hocası Ali Rıza Ef. den inabe alarak ve seyr-i sülûk görerek halifelik almıştır.

Bir aralık Zahriye Medresesi Müderrisliğinde bulunmuş sonra Pertek müftülüğüne tayin edilerek bir müddet de bu vazifede bulunduktan sonra emekli olarak Harputa dönmüş, köşe-i inzivaya çekilerek ibadet ve taat ile meşgul olmuş, arzu edenlere evinde ders okutmuştur. 1932 (1348. R) tarihinde Harputda ölmüş, vasiyeti üzerine Beyzade Hacı Ali Ef. nin mezarı yanına defnedilmiştir.

HACI HAFIZ MEHMET ALİ Ef

51

Hacı Hafız Mehmed Ali Ef. Harputlu Hacı Hafız Abdullâh Ef. nin oğludur, Hacı İmam namiyle marufdur. Müftü büyük Hacı Ali Ef. den ders görmüş, icazet-i ilmiye almıştır. Buna kanaat etmeyerek Müftü Hacı Yunus Ef. den de ders görerek icazet almıştır. Sonra Malatyaya gitmiş burada Müderris Süleyman, Halepde Mustafa Sağır ve nihayet İstanbula gelerek Harputlu meşhur Çükeli Hacı Abdurrahman Efendilerden ders görerek bu zatlardan da ayrı ayrı icazet aldığı tevatüren söylenmekteydi.

Hicaza gittiği zaman orada Rizayı şah-i Hindi namında büyük bir zata intisapla sülûk görmüş, Nakşi ve Kadiri tarikatlerine ait icazet aldıktan sonra memleketine dönmüştür. Meydan camii karşısındaki çeşmelerin arkasında ve Şifaiye medresesine bitisik Meydan tekyesinin postnişini olmuştur. Bununla beraber ömrünün sonuna kadar Ağa Camii imametinde bulunarak sünnet-i peygamberiye imtisalen itina ile namaz kıldırmıştır.

Kendisi hak aşıkı, âlim, fazıl, sözü sohbeti yerinde ziht-ü takva sahibi bir zattı. tarihinde Harputta ölmüş, Dağkapısındaki Duadağı mezarlığına gömülmüştür. Ahmed Vehhaç Ef. namında bir oğlu vardı.

AHMED VEHHAÇ Ef.

52/1

Ahmed Vehhaç Ef. Hacı Hafız Mehmed Ali Ef. nin oğludur 1866 (1283. H) de Harputda doğmuştur. Tahsilini babasında yapmış, gerek ilim ve gerekse tarikat babında vazife-i irşadı yapmak üzere babasından emr-ü icazet almıştı. Babasının ölümünden sonra Meydan tekkesi Saçlızadelere

geçmiş olduğundan Vehhaç Ef. ye Nazır Baba tekesinin (1) şeyhliği verilmiş olmakla beraber beş on müridiyle cuma geceleri bu tekkede, arasıra da evinin selâmlığında zikrettiklerini görürdük.

Vehhaç Ef. yi 1892 (1310. H) tarihinde Evkaf Komisyonunda (2) ve 1907 (1325. H) yılında da Harput Belediye meclisi azalığında (3) görmekteyiz. Kendisi hoşsohbet, zarif ve samimî bir zattı. Vehhaç Ef. ye ruûs verilerek payesinin Edirne Müderrisliğine mavsila-i sahın derecesine yükseltildiğini elimizde mevcut ve 10/Ocak/1332 gün ve 190 sayılı Meşihatin emrinden anlamaktayız. (4)

Harputun çökmesinden sonra Kesirik köyüne nakilhane eden Vehhaç Ef. 1944 ,1360. R) tarihinde ölmüştür. Kesirik mezarlığında medfundur.

HOCA MEHMET LÜTFİ Ef.

53

Mehmet Lütfi Ef. Harputun Dişidi köyünden Osman ağanın oğludur. Medrese tahsiline Harputda başlamış 1909 (1325. R) da Kayseriye giderek «Hamurculu Osman Ef.» de ders görerek tahsilini ikmal ile icazet-i ılmiye almıştır. Memleketine dönüşünde bir müddet Hüseynikde imamet vazifesinde bulunmuş, Harputda yeniden tesis edilen Darülhilafeye akaid dersi hocalığına tayin kılınmış ve lağvine kadar bu vazifede kalmıştır. Sonra Elâzığ vaızlığına tayin edilerek bir müddet de bu vazifede çalıştıktan sonra Pertek müftülüğüne tayin edilerek Pertek'e gitmiş ve bu vazifede iken 1947 (1366. H) tarihinde Pertekte ölmüştür.

HACI HAFIZ MEHMET Ef. MAZLÛM ZADE

54

Hacı Hafız Mehmet Ef. Harputun çok eski ve asil ailelerinden Mazlûm zadelerden Hafız Ali Ef. nin oğludur. Tahsilni Zahriye medresesinde büyük Hacı Mehmet Ef. de görmüş ve icazet almıştır. İlm-i feraizde

(1) Bak. bu kitabın birinci cildi. Ziyaretgâhlar bölümü, s. 333.

(2) 1310. H tarihli Mameretülâziz salnamesi. Bayazit Belediye kütüphanesi, N. 24/7.

(3) 1325. H tarihli Mameretülâziz salnamesi. Bayazit Belediye kütüphanesi, N. 24/8.

(4) Bak. Yukarıda Ömer Naimi Efendigil biyografisi, s. 177.

yed-i tulası olduğu gibi kıraat-i seb'a ve aşereyi Kurra hoca Hacı Hafız Yusuf Ef. de talim etmiş, ilm-i edadan da icazet almıştır.

Uzun zaman Sarahatun camiinde imamet ve hitabet vazifesinde bulunmuş, Kur'an-ı kerimi okurken hazin bir sedayla okudukça bütün cemaati mest-ü hayran bırakırdı. Hele ki rik'at sabah namazlarında zamm-ı sûreyi en az bir hızip kadar okuması ve bu suretle namazı uzatması o kadar ruhani olurdu ki, tarifi mümkün değildir. Ben bu zata yetiştim ve arkasında sabah namazı da kıldım.Bir müddet Zahriye medresesinde tedrisatta da bulunmuş âlim, ve ahliâk mücessemi mübarek bir zattı. 1902 (1318. R) de Harputda ölmüş Meteris mezarlığındaki aile kabristanına defnedilmiştir.

HACI HAFIZ HİLMİ Ef.

MAZLUM ZADE

55/1

Hacı Hafız Hilmi Ef. Mazlum zade Hacı Hafız Mehmet Ef. nin oğludur. Medrese tahsilini gerek babasında, gerekse diğer müderrisler nezdinde yapmış ise de icazet alamamıştır.

Yalnız ilm-i edadan icazeti vardı. Hilmi Ef. de babası gibi kurra ve kuvvetli bir hafızdı, çok güzel davudî bir sesi olduğundan babasının yokluğunu Harput halkına hissettirmeden Sarahatun camiinin imamet ve hitabetini ölümüne kadar yapmıştır. Sulahadan bir zat olup 1910 (1326. R) da Hicaza gitmiş, vazife-i haccı ifadan sonra Medine-i Münevvereye gelmiş ve ravza-i mutahharayi ziyaretinden sonra hemen orada ölmüştür. Cennet-i bakiyede medfundur.

SAATÇI MEHMET Ef.

56

Saatcı Mehmet Ef. Harputun Sarahatun mahalesinden Hacı Mahmut Ef. nin oğludur. Tahsilini Zahriye medresesinde Büyük Hacı Mehmet Ef. de yapmış ve yine bu zattan icazet aldıktan sonra İlm-i nücuma (1) merak salmış, kütüphanelerde bu ilme ait ne kadar kitap varsa hepsini gözden geçirmiş, en sonra Sarahatun camii muvakktihanesine memur ta-

(1) Astronomi.

yin edilerek ömrünün sonuna kadar bu vazifede fasılasız otuz beş sene çalışmıştır. Kendisini bu vazifeye o kadar vermişti ki, seher vaktinde muvakkithaneyi açar, yatsılara kadar burada çalışır, başı daima havada bir şeyler arar dururdu. Kendisi bu şekilde çalıştığı gibi oğlunu ve torununu da yanına alarak onlara da ilm-i «Üstürlap» ı ve saatçiliği mükemmel surette öğretmişti.

Evkat-ı hamseyi gösterir bir cetveli her ay muntazam surette tesbit ve tanzim ederek Muvakkithanenin dış duvarlarına asardı. Saatçilikte de maharetli olduğu gibi her gün vakt-i zavalda irtifa alıp memleketin ve camın bütün saatlerini ayar ederdi.

Kendisi âlim, fazıl, çalışkan hüner sahibi bir zat olmakla beraber yuzü nurlu ve dini bütün müslümanlardandı.

1915 (1331. R) de Harputda ölmüş, Kuray başı mezarlığına defnedilmiştir.

KADI MEHMET ALİ Ef.

57

Kaldı Mehmet Ali Ef. esasen Harputun yerli ahalisinden Saraçzadeler denilen bir aileye mensupdur. Tahsile Harputda İbrahim paşa medresesinde Beyzade Aai Riza Ef. nin rahie-i tedrisinde başlamış ve icazet almadan İstanbula gelmiş Medresetülkuzata yazılmıştır. Burada tahsilini alâ derecede bitirerek 1913 (1329. R) tarihnde mezun olarak özyurdu olan Harput kadılığına tayin edilerek Harputa gelmişti. 1918 (1334. R) tarihine kadar Harputda kadıydı, ne zaman ve nerede öldüğü belli değildir.

HOCA MEHMET Ef.

KOÇ ALİZADE

58

Hoca Mehmet Ef. Harputda (Koçaligiller) denilen mütevazı bir aileye mensuptur. Bu aile, fakir bir bağmancı aileydi, Mehmet Ef. işte böyle bir aile arasında yetişmiş, okumuş, âlim olmuştu. Doğum tarihini, takribi olarak 1863 (1280. H) olarak gösterebiliriz. Tahsile Kâmilpaşa med-

resesinde başlamış, Hacı Abdülhamit Ef. de ders görmüş ve nihayet 1894 (1312. H) yılında yine bu zattan icazet almıştır. Kendisiyle icazet alan akran ve emsali arasında ancak —Müftü Kemâl Ef. müstesna— çok üstün derecedeydi, hattâ icazetnamesinde olan eflâz ve takdiri havi tabirler, diğerlerininkinde yokmuş.

Hoca Mehmet Ef. bir aralık Palu, bir aralık da Mollaköydeki Ahmet Peykerci medreselerinde müderrislik yapmış ve en sonra da Harput Dârülhilâfesinde tefsir, ve arabi sarf ve nahiv müderrisliği yapmıştır. Tefsir dersini umuma teşmil ile Kurşunlu camide de ders vermeğe başlamıştı, bu sıralarda Halepden Harputa gelmiş olan Sait Ef. yi bir gün Hacı Kerim Ef. Koç Alinin dersine götürmek istemiş.. birlikte bulunan zevattan bazıları, ne istifade edilir? vaz geçin! gibi imada bulunmuşlar ise de, bunlara karşı, Sait Ef. Hacı Kerim Ef. nin beğendiği dersin kıymeti mutlak ki, yüksektir, diye derse gitmişler ve hakikaten dersden memnun olarak ayrılmışlardır.

Hoca Mehmet Ef. çok sessiz, mahcup ve sakin bir zattı, onun için umur-ı harciye bilmez ve bu sebepten dost da kazanamamıştı. Son zamanlarda çok mağdur ve perişan bir duruma düşmüştü. Şeyh Sait isyanını müteakip, Harputun çok kıymetli bazı âlimlerinin memleketten uzaklaştırılmaları, Koç Aliyi çok korkutmuş ve aylarca evinden dışarı çıkamamış ve bu yüzden maişet darlığı onu, feci bir hale sokmuştu. Yine o sıralar, İstiklâl mahkemesi azasından merhum Ali Saip beyle iyi dost olan Sait Ef. bir gün Ali Saip beyi. Harputa götürmüş.. kahvaltıyı Müftü Kemâl Ef. nin evinde yaptıktan sonra çarşıya çıkmışlar ve ilk ziyaret edecekleri yer de Kurşunlu camiinin çınar altı olmuştur. Camii gördükten ve tarihi çınarı seyr-ü temaşa ettikten sonra Alafdarzade Müftü Mahmut Ef. nin höcresine çıkılmış... Tesadüfen, Koç Ali Ef. de oradaymış.. Müsahebe sırasında, Sait Ef. Hocanın mağduriyetinden bahisle : (Hocaya bir dersiâmlık verilmesi için yardım etmesini Ali Saip beyden rica edince. o da Müftü Ef. bir inha yaparsa ben Ankarada çalışırım) diye söz vermiş. Hakikaten az zaman sonra Koç Ali Ef. ye bir kaç kuruş maaşla dersiâmlık vazifesi verilmiş ve maişetine az çok medar olmuştur. Orta boylu, az şişman, sarı sakallı, başında büyük ve intizamsız koca bir sarık vardı, yaz kış haki şayaktan kalın ve uzun bir cübbe giyerdi ki, ömrü boyunca, bu bir tek cübbeyi kullandığı tevatüren söylenirdi.

1941 (1357. R) tarihinde Harputda ölmüş ve Ak yol mezarlığında (Künbet) denilen mevkideki aile mezarlığına defnedilmiştir.

HACI MUSTAFA Ef.

Helezürlü

59

Hacı Mustafa Ef. aslen Harputa tabi Helezür köyünden olup tahsil çağına geldiğinde Harputa getirilmiş, Harput medreselerinde tahsil görmüş, sonra ikmal için Mısıra gitmiştir. Mısırda «Camii Ezher» de ders görerek tahsilini ikmal ve icazet aldıktan sonra Harputa dönmüştür. Harputa gelir gelmez Kurşunlu medreseleri sitesindeki İsmailiye medresesine müderris tayin edilmiş, uzun müddet tedrisde bulunarak bir çok talebe yetiştirmiş ve ömrünün sonuna kadar neşr-i ulûm ile meşgul olmuştur. 1919 (1335. R) tarihinde Harputda ölmüştür.

HACI MEHMET Ef.

HELEZÜRLÜ

60/1

Hacı Mehmet Ef. yukarıda biyografisi çizilen Helezürlü Hacı Mustafa Ef. nin küçük kardeşidir. Aralarında yaş farkı çok az olduğundan bu iki kardeş başbaşa vererek aynı yolda yürümüşler ve aynı meslekte yetişmişlerdir.

Mısırdan Harputa dönüşlerinde Hacı Mehmet Ef. Kurşunlu cami sitesine dahil Zıyaiye medresesinde müderrislik etmiş, ömrünün sonuna kadar ilim yolunda çalışmaktan bir ân hali kalmamıştır. Bu iki kardeş, ulema arasında şöhret kazandıkları gibi ahali arasında da sevilmiş ve sayılmışlardır. Hatta Hacı Mustafa Ef. ye «Basriyyun» ve Hacı Mehmet Ef. ye de «Kufiyon» derlermiş.. Kardeşinin ölümünden tam bir sene sonra 1920 (1336. R) de Harputda ölmüştür.

HAFIZ MUSTAFA Ef.

PEKMEZ ZADE

61

Hafız Mustafa Ef. Harputun çok eski, asil ve Pekmezgiller denilen ailesine mensup tüccardan Ali Ağa namında bir zatın oğludur. Ali Ağa, zamanının zengin tüccarlarından olup dürüst, iyi kalpli, fukara babası,

konağı herkese açık, iyiliği ve hayrı sever bir zatmış.. Hafız Mustafa Ef. 1825 (1240. H) de Harputda doğmuştur. Ali Ağa, oğlu Mustafayı okutmuş, hıfza çalıştırmış ve sonra da medrese tahsiline vermiştir. Medrese tahsilini, zamanının yüksek âlimleri nezdinde yapmış ve icazet-i ilmiye almıştır. 1875 (1292. H) tarihine kadar onu arazi dairesinde memur olarak görmekteyiz. Bu tarihten sonra, ordularda teşkil edilen ordu meclis imamlığına tayin edilmiş ve uzun seneler Erzincanda bulunan dördüncü ordu meclis imamlığında bulunmuştur.

Hafız Mustafa Ef. gerek ilmî kudret ve iktidariyle, gerekse kibar ve zarif halleriyle, kısa bir zamanda, dördüncü ordu Müşiri Zeki Paşa gibi kibr-ü azamet sahibi bir ordu kumandanına kendisini tanıtmış, sevdirmiştir. Paşa, kendisine konağında hususî daireler tahsis etmiş ve emrine hizmetçiler verdirmiştir. Yemek sofralarında Hafız Mustafa Ef. sofraya oturmadan Paşa, oturmaz, evvelâ onu oturtur, sonra kendisi koltuğuna geçermiş..

Erzincanda bulunduğu müddetçe Harputdaki aile yuvasını ve konağını bozmamıştır. Arasıra ziyaret için Harputa gider gelirdi. Hoşsohbet zarif ve kibar konuşmasiyle, Harputda ismiyle anılmaz, ona daima Pekmez Ef. denirdi. Ben, bu zata yetiştim, hem de annemin dayısı olması hasebiyle, annemle beraber sık sık ziyaretlerine giderdik,bizler de kendisine Pekmez dayı derdik.. Çok merhametli, şefkatli bir aile büyüğüydü. Hele çocuklara karşı büyük sevgisi vardı, onları karşısına oturtur, saatlerce onlarla konuşur, lâtife eder ve bıkmazdı.

Orta boylu, geniş omuzlu, zayıf vücutlu, esmer renkli.. her ân zekâ parlayan gözlerinin üzerinde geniş ve gür kaşları vardı.. daima güler yüzlüydü.. çok temiz giyer ve hele kış mevsiminde müteaddit ve kıymetli kürkleri olduğundan üzerinde her gün başka başka kürkler görürdük.. yazın beyaz, kışın ise yeşil sarık sarardı.. Nargile meraklısı olduğundan nargilesi ve nargile takımı önünden eksik olmazdı. Selâmlık dairesindeki odasının duvarlarındaki camlı dolaplar tıklım tıklım altun yaldız ciltli kitaplarla doluydu.

1901 (1317. R) veya 1902 (1318. R) de emekliye ayrılarak Erzincandan gelmiş ve tamamiyle konağına yerleşmişti. Maalesef bundan sonra kendisine müstarih ve huzur içerisinde yaşamak nasip olmadı. Bir taraftan çok sevdiği kız kardeşi (Anne Annem) Hacı Hamide H. nımın Hicazda ve refikasının Harputda ölmeleri, diğer taraftan oğlu Ali beyin bazı münasebetsiz ve aileye yakışmıyan halleri onu çok üzmüş ve çökertmişti. Hastalandı ve bu hastalığı fasılasız bir sene devam etti. Nihayet 1907 (1323. R) de 82yaşında oduğu halde öldü, Meterisdeki aile mezarlığına defnedildi. Ali bey namında bir oğlu ve Hacı Nafıa hanım isminde bir de kızı vardı.

MUSTAFA SAFFET Ef.

ÇORBACIZADE

62

Çorbacızade Mustafa Saffet Ef. Harputun çok eski ve tanınmış ailelerinden tüccar Ali ağanın oğlu olup 1852 (1273. R) de Harputda doğmuştur. İlk tahsilini bitirdikten sonra Kâmil paşa medresesine kayd ile Hacı Abdülhamid Ef. den ders görmüş, 1896 (1312. R) de on beş arkadaşıyla birlikte icazet almıştır. İcazet aldıktan sonra Kurşunlu cami medreselerinden birinin müderrisliğine tayin edilmiş, bilâhare Harput Darülhilâfesinde Arapca sarf ve nahiv hocalığı yapmıştır. Bu sırada Meşihatten kendisine umumî vaızlık verilmiş ve bir zaman Meydan camiinde halka vaz ve nasihatte bulunmuştur.

Süleymanpaşa medresesi müderrisi Faik Ef. nin Elâzığa nakli dolayısiyle bir müddet de bu medresede müderris vekâletinde bulunmuştur. Son vazifesi Elâzığ müftü müsevvitliğiydi. Arapca sarf ve nahve ait bir kaç eseri varsa da tabettirilememiştir. Aynı zamanda bir hattat olup bilhassa sülüs ve rık'a yazıları çok güzeldi.

Yazılarından bir kaç örnek :

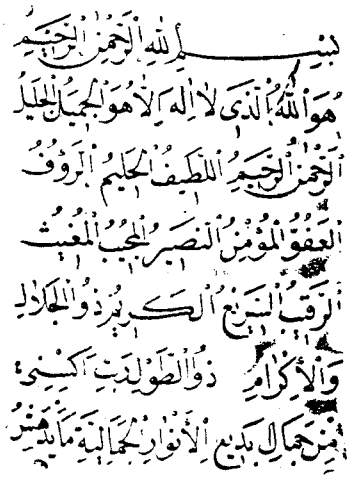

Yazı: 103 — Çorbacızade Mustafa Ef. ye ait yazı örnekleri. Abdülkadiri Ceylânî hazretlerinin her gün okudukları evrad-i şerifenin ilk sahifesi

İkinci, üçüncü, dördüncü ise çizgi çizilmeksizin yumurta şeklinde yazdığı üç hadis-i şerifdir.

Kendisi mütevazı, halim, selim ve iyi huylu bir zattı, öyle bir ahlâk-ı hamideye malikti ki, iyi adam mefhumunun bütün meziyetlerini üzerinde taşır, ilmî bilgisi, zühd-ü takvadaki salabeti ile de umum halkın te-

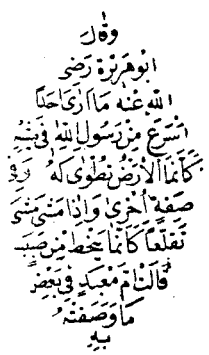

(1)
Yazı : 104 — Bir hadis-i şerif

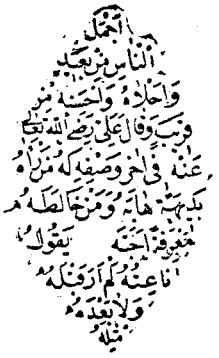

(2)
Resim : 105 — Diğer bir hadis-i şerif

(3)
Yazı : 106 — Diğer bir hadis-i şerif

veccühünü üzerinde toplamıştı. Hocası Abdülhamit Ef nin teveccüh ve itimadını kazanmış olmakla bütün zatî işlerinde onun mahremi ve müşaviri olmuş ve huzurunda diz çökerek oturmaktan hiç bir zaman ayrılmamak suretiyle hürmet ve bağlılığını devam ettirmiştir. Nihayet 1925 (1341. R) tarihinde 68 yaşında iken ölmüştür.

Ali Zühtü ve Ahmed Ef. namlarında iki oğlu vardı, her ikisi de babalarının gittiği yoldan gitmişler ve hayrülhalef olmuşlardır. Bunlardan Ali Ef. 1882 (1298. R) yılında Harputta doğmuş, babasından ve diğer âlim-

(1) Mânâsı: «Ebu Hürayre hazretleri buyururlar ki, Peygamber efendimiz gibi seri yürüyen bir kimseyi görmedim, yürüdüğü zaman yol, önünde sanki katlanır gibiydi. Diğer bir tavsifinde, efendimiz hazretleri yürüdüğü zaman mübarek ayaklarını yerden ağır ağır kaldırmaz, kuvvetle ve süratle kaldırır ve yüksek bir yerden iner gibi yürürlerdi.»

(2) Mânası : «Peygamber efendimiz, uzaktan halkın en güzeli, yakından ise en nurlusuydu. Hazreti Ali, diğer bir tavsifinde efendimiz hazretlerini âni olarak görenler muhabetlenir, kendisini tanıyarak ona yakınlaşanlar da onu daha çok severlerdi. Onu övenler, bundan evvel ve bundan sonra efendimizin bir benzerini daha görmediklerini söylerlerdi.»

(3) Mânâsı: «Peygamber efendimiz buyurmuşlardır ki, insanlar içinde Hazreti Âdeme en çok benzeyen benim ve Hazreti İbrahim de, gerek yaradılış, gerek ahlâk bakımından bana en çok benzeyenidir.

lerden ders görmüş, uzun zaman Elâzığ Şeriye mahkemesi ve bilâhare Hukuk mahkemesi kâtipliklerinde bulunmuş, memuriyete intisabı dolayısiyle icazet alamamıştır. Şeriye mahkemesi kâtibi iken 10/Ocak/1332 tarihinde iptidayı hariç rütbesiyle uhdesine Bursa müderrisliği tevcih edilmek suretiyle terfi ettirilmiştir. (4) Feraiz ilminde son derece bilgisi olduğundan miras işlerinde mahkemelerden ve halk tarafından sorulan meseleleri hemen halleder ve cevaplandırırdı. Aynı zamanda Rık'a ve talik yazılarıyla meşhur bir hattatdı. Yazılarından elimizde ancak bir örnek var :

(5) 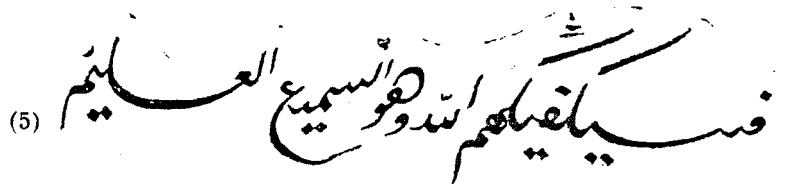

Yazı 107 — Çorbacızade Ali Ef. ye ait bir yazı örneği

En son vazifesi olan Elâzığ Müftü kâtipliğinde iken akşam sabah vilâyet merkezine gidip gelme suretiyle Harputu terk etmedi ve 30/Ağustos/1941 de kalp sektesinden öldü. Babasının tinetinde, âmirlerinin ve halkın her bakımdan teveccüh ve itimadını kazanmış bir zattı.

Diğer oğlu Ahmed Ef. ise memuriyethayatına atılmış, halen Elâzığ Belediyesi yazı işleri müdürüdür. Her suretle kabiliyetli, dirayetli ve çok samimi bir hemşehrimizdir.

MUSTAFA HİLMİ Ef.
HARPUTİ

63

Bu zatın ailesi ve tahsili hakkında bir kayda teseadüf edilememiştir. Ancak İstanbulda Şeyh Nuri Mehmet Şemseddin Ef. ye intisap ile tasavvufda çok ilerlemiş, şeyhinin ölümü üzerine onu istihlâf etmiştir. Marifetname vadisinde arabiyyülibare (Zübdetülulûm ve Hulâsatülfünûn) isminde bir risalesi vardır.

1869 (1286. H tarihinde Beşiktaşta Yahya Ef. dergâhında ölmüş, şeyhinin türbesine defnedilmiştir.

---

(4) Bak, yukarıda Ömer Naimi Ef. biyoğrafisine, s. 177.

(5) Mânâsı: Böyle olunca daYaMuhammed ! Bundan sonra onların (Yahudi ve nasara) şerrine karşı Allâh sana kâfidir, biraz ta'hir etse bile onların hakkından gelecektir ve o Allâh ki her şeyi işitir ve her şeyi bilir. Sûrei bakara 137, âyet.

KARA NACİ Ef.

64

Kara Naci Ef. Camiikebir mahallesinde Bardakçı Mehmet Ağanın oğludur. Tahsiline Ömeriye medresesinde başlamış Nakibüleşraf Hacı Hafız Mahmut Ef. de ders görerek ikmal-i tahsil ile icazet almıştır. Hocası, Naci Ef. nin bilgisine ve faziletine yakinen şahit olduğundan medresesindeki ilk tahsil talebesine ders okutmak suretiyle kendisine yardım etmesini Naci Ef. den istemiş, Naci Ef. de bu teveccühü memnunlukla karşılıyarak hocasının teklif ve emirleri üzerine tedrise başlamıştır.

Mehmet Naci Ef. yi 1883 (1300. H) — 1889 (1306. H) tarihleri arasında Vilâyet Evkaf komisyonu azalığında ve 1891 (1308. H) de evkaf idaresi baş kâtibi olarak görmekteyiz. Bu tarihlerden sonra Elâziz şeriye mahkemesi baş kitabetine nakletmiş, ömrünün sonuna kadar bu vazifede kalmıştır. Bursa müderrisliği payesiyle rütbesi vardı. Âlim, fazıl ve kuvvei kalemiye sahibi bir zattı. 1907 (1323. R) de Harputda ölmüştür.

HOCA NUSRET EBU-BEKİR

65

Hoca Nusret Ebu Bekir, aslen Harputludur, ancak hangi aileye mensup olduğu ve hangi tarihde doğduğu malûm değildir. 1766 (1180. H) tarihinden evvel Harputda yetişen bu âlim İstanbula gelmiş ve tahsilini burada tamamladıktan sonra Nuruosmaniye Kütüphanesine Hafızı kütüp tâyin edilmişti. Arapcadan başka Farisiye de çalıştığını ve Fars edebiyatındaki yüksek vukuf ve ihtisasını, Tebrizli Saibin divanındaki (Elif) kafiyesine yazdığı şerhle Safvevinin (Hetk-i esrar) adlı tefsirini de kısaltma suretile eser bırakmasından anlıyoruz (1). Sonra mücerret (Hayrünnas men yenfeünnas) (2) sırrına mazhar olmak için hayatta bizzat tecrübe ettiği ruhanî ve cismanî bazı tavsiye ve ilâç tertiplerini bir mecmuaya toplamış ve (Nusret Ef. mecmuası) diye meşhur olan (Mahzar) adiyle tab ettirmiştir.

Otuz sene İstanbulda ikamet ettiği bu eserin mukaddimesindeki satırlardan anlaşılmaktadır. Dağıstanlı Ali Ef. den müsbet, Mustafa el Bekri-i kutsiden ise tasavvuf ilimleri üzerinde ders görmüş ve feyz almıştır. 1795 (1210. H) de İstanbulda ölen Hoca Nusret Eyüp'de «Kâşgarî» dergâhında medfundur.

---

(1) Bu sin eserin bir nüshası İstanbulda (Esad Ef.) kütüphanesinde mevcut olduğu haber alınmıştır.

(2) Mânâsı: Halkın hayırlısı, halka menfaatı dokunanlardır.

HARPUT NUMAN EF.

66

Harputun yetiştirdiği âlimler arasında Numan Ef. namında bir zatın olduğunu tetkiklerim sırasında:

«Mevaliden ders-i âm Harputî Numan Ef. zühd-ü salâh ashabından bulunduğu ve Padişah hakkında bir rüya gördüğü ve bu rüyanın saadet-i ahval-ı uhreviye ve meratib-i ruhaniyelerine delâlet eder bir mânâda olduğu ve alil-ül mizac ve müsin ve ihtiyar bulunduğu cihetle kendisine bir atiye olmak üzere (5000) kuruş verilmesine ve aynı zamanda Trablıs-ı şam tarafında arpalığı olnuğundan mahiyesini alamaması yüzünden mağdur olduğu cihetle bu işin de maşihatce takibine dair sadir olan 1839 (4/Zilhicce/1255) tarihli» irade-i seniye (1) kaydinden öğrenmiş bulunuyorum.

Ailesi hakkında bir ip ucu elde edemedim.

HAFIZ OSMAN NURİ EF.

SEMERCİZADE

67

Osman Nuri Ef. Harputun Meydan Mahallesi halkından olup «Semercı Hafız Hoca» namiyle maruftur. Tahsil için İbrahim paşa medresesine kaydedilmiş, tahsili sonunda Beyzade Hacı Ali Rıza Ef. den icazet almıştır. Aynı zamanda kurra ve kuvvetli bir hafız, sesi de çok güzel... Uzun zaman Meydan camiinde imamet vazifesi görmüş.. Kuran okurken dinleyenleri mest-ü hayran bırakırmış..

Halim, selim ve mübarek bir zatmış. 1901 (1317. R) de Harputda ölmüş, Meteriş mezarlığına defnedilmiştir.

KÖR OSMAN HOCA

68

Kör Osman Hoca, Harputun Germili köyünden Helezürlü oğlu Memo Paşanın oğludur. Babasının ölümünden sonra genç ve kimsesiz kaldığından Saçlızade Mehmet Zühtü Ef, onu Harputa getirerek tahsile başlatmış ve ona bir evlât gibi maddî manevî yardımda bulunmuştur. Tahsilini

(1) Başvekâlet Arşivi. Dahiliye, N. 297.

ikmâl etmeden saçlızadenin ölümü üzerine Dellâlzadenin rahle-i tedrisine girerek tahsilini ikmâl ve bu zattan icazet almıştır. İcazet aldıktan sonra Hocası ve hamisi bulunan Saçlızadenin müderrisi bulunduğu Şifaiye medresesi müderisliğine tâyin edilmiş, uzun zaman tedrisde bulunmuş ve talebe yetiştirmiştir.

Kendisi çok muhterem, kibar, sessiz ve vücutça da çok zayıf bir zatmış.. Ramazanın son teravihinde duayı Osman Hocaya yaptırırlarmış. O da : (Hamdolsun orucumuzu tuttuk, teravihimizi kıldık, Allâh kabul etsin. Gelecek sene için de orucumuzu tutmağa, teravihimizi kılmağa şimdiden niyet edelim. Sağ kalırsak tutarız, ölürsek niyet ettiğimiz için savaplarını Allâhdan ister ve alırız) diye dua edermiş.

1903 (1319. R) de Harputda ölmüş, vasiyeti üzerine Meteris mezarlığında Hocası Saçlızadenin mezarının ayakdibine defnedilmiştir.

KİZİROĞLU OSMAN HOCA

69

Osman Hoca, (Kiziroğlu) namiyle maruf fakir bir ailenin evlâdıdır. Tahsile meraklı olduğunnan ilk tahsilini bitirir bitirmez Zahriye medresesne devamla Büyük Hacı Mehmet Ef. den ders gördüğü ve icazet aldığı gibi Dellâlzadenin de derslerine devamla ondan da icazet almiştır. Gerek tahsilde iken, gerekse icazet aldıktan sonra kendisini ilme vermiş, çok çalışmış, çok okumuş ve akranı arasında yer tutmuştur. Kendisi kısa boylu, şişman, başına beyaz fes giyer ve bu fesin üzerine büyük, beyaz bir sarık sararmış.. Taşaltı nahiyesinde bahçesi olduğundan buraya gidip gelirken bir çok kimse etrafını sarar, dinî meseleler hakkında sualler sorar, müşküllerini hallederlermiş.. Bağ yollarında bile bu şekilde kendini ilme veren Osman hoca şehre geldiği zaman da Sarahatun camiinde umum cemaata vaz-ü nasihat ederdi.

Bununla beraber Osman Hocanın hayatı yoksuzluk içerisinde geçmiş, hiç bir zaman sabr-ü metanetini bozmamış, şekvada bulunmamıştır. Bir ramazan boyunca refikasiyle, yegâne bahçesinin mahsulü olan bir teneke tutunu (1) ile sahur ve iftar yapmak üzere geçirdiklerini, bu hali en yakınlarına bile açmadıklarını Harputda bilmeyen kimse kalmamıştır.

..... tarihinde Harputda ölmüş, ölümünde cezanesinin mezarlığa götürülmesi sırasında herkes tarafından müşahede edilen bazı fevkalâde hallerin belirdiğini duymuştuk. Bekir Ef. namında bir oğlu vardı.

(1) Dut unu.

MÜFTÜ HACI OSMAN EF.

70

Müftü Hacı Osman Ef. III üncü Mustafa devrinde Harputda müftülük etmiştir. 1770 (1184. H) sıralarında bir takım eşkiyanın evine hücum ederek öldüklerini ve Meydan camii hatiplerinden Hoca Mehmed Ef. namında bir şahsın da bu badirede eli olduğunu ve eşkiyayı teşvik eylediği cihetle azli hakkında Harput Kadısı Mevlânâ Eseyyid Bilâl tarafından yukarı makamlara yazılan şu tarihî vesikadan öğrenmiş bulunuyoruz (1).

Hacı Osman Ef. nin ailesi hakkında yaptığım tetkiklerde hiç bir ipucu elde edemedim.

ŞEYH OSMAN Ef.

71

Harputda Şeyh Osman Ef. namında bir âlimin olduğunu da şu vesikadan öğrenmiş bulunuyoruz. «Herpert ulemasından ve tarikat-i aliye-i nakşibendiyeden Şeyh Osman Ef. nin, derun-ı kazada olan iki bap hanesiyle 16 adet dekâkin ve sairesi (bazı sebebe mebni) harap olmuş, bu yüzden sefalete duçar olmakla, kendisi ulemadan ve isticlâb-ı deavat-ı hayriyesiyle iğtinam olunur zevattan bulunduğundan ezher cihet ihsan-ı âliye muhtaç olduğu Harput mutasarrıfı paşa hazretleriyle defterdarı Ef. tarafından inha olunup muahheren Şeyh-i mumaileyh Dersaadete gelerek, zikrolunan emlâkının bedelât-ı icaratı mukabili olmak üzere (Çekmüge) mezriasının uhdesine tevcihi veyahut senevi 3.000 kuruş maaş tah-

(1) Der-i devlet mekine arz-ı dai-i kemine budur ki, Herbert de vâki Meydan camii şerifinin vazife-i muayyene ile hatibi olan mehmed nam müfsid, kendi halinde olmayup her sû-i hali mürtekip ve cemaati halkı evza ve atvarından bir vechile hoşnud ve razi olmadıklarından maada, bundan akdem kazay-ı mezburda mazlûmen fevt olan müftü Elhac Osman Ef. nin maazallâh-i taalâ sû-i kasdiyle hanesi üzerine hücum eden eşkiyaların istişarelerinde mevcut ve re's-i iğvaları olduğu zahir ve nümayan olmağla baferman-ı âli aşkiyanın ahz-ü tediplerine memur mübaşirler tâyin olunduğu haberini aldıkda kafiyyen firar ve eve girse te'dibat-ı meşruası icra olunacak şahs-i mechulünnesep olmağle camii şerif-i mezkûrun hitabetine katiyyen mustahak olmayup azli vücûh ile lâzım olmağla azlolunup, yerine ulemadan Esseyid Elhac Mehmed Ef. âlim ve fazıl ve her vechile mahal ve mustahak oduğuna dair Şevval 1185 tarihinde yazılan tezkere hükmü 24/Muharrem/1186 tarihinde tasvip edilmiştir. Başvekâlet arşivi, evkaf, Cevdet tasnifi, N. 24478.

sisi hakkında vaki olan isirhamına karşı mezria-i mezkûrenin tevcihi uymıyacağından mahiye 200 kuruş maaş tahsisi hakkında meclis-i ahkâm-ı adliyenin inhasiyle 1846 (21/Cemaziyel-evvel/1262) da irade-i seniye çıkmıştır. (1)

HOCA ÖMER ŞER'İ Ef.

72

Ömer şeri Ef. Harputun Camiikebir mahallesinden Hafız Mahmut Ef. namında bir zatın oğludur. Babası Hafız Mahmut Ef. bir gece rüyasında, Ulu camiin minaresinin başına yeşil bir sarık sarıldığını görmüş ve Dellâlzade Müftü Hacı Mehmet Ef. ye rüyasının tabirini rica ettikde: (Bir oğlun dünyaya gelecek ve âlim olacaktır) cevabını almıştır.

Bunu ailesine açtığında, ailesi üç aylık hamile olduğunu söylemiştir. Hakikaten altı ay sonra Hafız Mahmut Ef. nin bir erkek çocuğu dünyaya gelmiş, adını Ömer Şeri koymuş ve yetiştirmiştir.

İlk tahsilini yaptıktan sonra babası onu Kâmilpaşa medresesine, meşhûr âlim Hacı Abdülhamit Ef. nin rahlesine vermiştir. Burada tahsilini ikmal ile icazetini almış, çok zeki olduğundan üç ay gibi az bir zamanda kuran-ı kerimi de hıfza muvaffak olmuştur. Bütün ömrünü bir misyoner gibi köylerde imamet ve hocalık yapmak suretiyle geçirmiş, köylülere din ve insanlık vasıflarını aşılayarak bunları tenvire çalışmıştır. Nihayet 1948 (1367. H) de Harputun viraneleri arasındaki evinde ölmüş vasiyeti üzerine Fatih Ahme türbesi civarındaki mezarlığa defnedilmiştir.

HACI ÖMER Ef.

EBCİ ZADE

73

Hacı Ömer Ef. Harputun yerli ve asîl aileleri arasında yer almış (Ebci Oğlu) ailesine mensuptur. İlim yolunda ne kadar mevki kazanmış ise züht-ü takvada da o nisbette ileri gitmiş bir zat.. Yavuz Sultan Selim 1515 (921. H) tarihinde Harputu ülkesine ilhak ettiği vakit Hacı Ömer Ef. yi Ulu camiye mütevelli nasp eylemiş olduğunu büyüklerimizden işitmiştik.

İhtiyarlığında Hicaz'a gitmiş, fariza-i haccı ifadan sonra diğer hacı-

(1) Başvekâlet arşivi, Dahiliye, İrade-i seniye, N. 1505.

larla Mekke-i Mükerremeden ayrılacakları sıra bir kerre daha beyt-i muazzamı ziyarete gitmiş ve beyt-i muazzamın halkalarına yapışarak: Yarabbii şimdi ruhumu al ki burada kalayım diye yüksek sesle niyaza başlayınca, duası kabul edilmiş hemen o dakikada ruhunu teslim ederek Hicazda kalmıştır.

HACI TEVFİK Ef.

EBCİ ZADE

74/1

Hacı Tevfik Ef. de Ebci zadelere mensuptur. Tahsil çağına geldiğinde İbrahim Paşa medresesine kaydile Beyzade Hacı Ali Riza Ef. nin rahla-i tedrisine girmiş ve tahsilini ikmal ile bu zattan icazet almıştır. Aynı zamanda Nekşibendi tarikatine de intisap etmiş, seyr-i sülûk görerek halife olmuştur.

..... Tarihinde Hicaza gitmiş, bu da ecdadı Hacı Ömer Ef. gibi ifay-i haccı edadan sonra Mekke-i Mükerremede ölmüştür.

MUALLİM HOCA ÖMER AVNİ Ef.

75

Ömer Avni Ef. Baskelin Kıl uşağı köyünden Osman Kehyanın oğlu olup 1860 (1277. H) da Harputda doğmuştur. Çok genç iken tahsil için Harputa gelmiş, Kâmil Paşa medresesinde Hacı Abdülhamit Ef. den ders gördükten sonra icazet almadan İstanbula gelmiştir. İstanbulda Fatih ders-i âmlarından Harputî Ebu Bekir Ef. den ders görerek icazet almıştır. İcazet aldıktan sonra Harputa dönmüş bir zaman Pah ve Arapkir kazalarında muallimlik etmiş, tekrar İstanbula gelmiş ve Darülmuallliminden ehliyet alarak açık bulunan Elâziz Askerî Rüşdiyesi Türkçe Kavaid hocalığına tayin edilerek Elâzize gelmiştir. Bu gelişi takribi olarak 1901 — 1902 yıllarına tesadüf eder. Uzun zaman bu mektepte muallim oiarak kaldı, kendisi Harputda otururdu, benim de hocamdır.

Askerî Rüşdiyenin lâğvı üzerine sırasiyle üç yüz kuruş maaşla Saray Camii imamlığına, Bin kuruş maaşla Darülmuallimin Din dersleri hocalığına, buranın da lâğviyle Sultani mektebi Din dersleri muallimliğine, nihayet Harput Darülhilâfesi Müderrisliğine ve en sonra da 1927 (1343. R) de Elâziz Vilâyeti müftü müsevvitliğine tayn edilmişti.

Sakin, mütevazı bir zattı, yalnız rahmetlinin yüzünün güldüğünü kimse görmemiştir. Uzun boylu, siyah sivri ve uzun bir sakalı vardı, daima siyah cübbe giyerdi. 1932 (1348. R) de Elâzığda ölmüştür.

HACI RAŞİT Ef.

ALEMDAR ZADE

76

Hacı Raşit Ef. Harputun meydan mahallesinde Alemdar zade Mustafa Ef. nin oğludur. Tahsilini İbrahim Paşa medresesinde Beyzade Hacı Ali Rıza Ef. de yapmış, icazetini de bu zattan almıştır. İcazeini aldıktan sonra maarife intisap ile uzun zaman Elâzizde ilk mektep hocalığı yapmış, bir çok talebe yetiştirmiştir. Deli Hoca namiyle maruf ve dayağiyle meşhurdu.

1916 (1332. R) de Besni ilk mektep muallimliğine tayin edilerek Besniye gitmiş ve bu vazifede bir sene kadar çalıştıktan sonra 1917 (1333. R) de orada ölmüştür.

HOCA RAŞİT Ef.

77

Hoca Raşit Ef. Harputa tabi Şintil köyünden ve Acem oğullarından olup tahsilini Harputda Zahriye Medresesinde Büyük Hacı Mehmet Ef. de ders görerek yapmış ve icazet almıştır. Hiç bir mesleğe girmemiş, köyündeki geniş miktarda arazisinin başına geçerek ziraatle meşgul olmuş, bir taraftan da gerek köyünde ve gerekse civar köylerden kendisine müracaat edenlere ders okutmak suretiyle büyük hizmetlerde bulunmuştur.

1899 (1315. R) — 1904 (1320. R) tarihleri arasında ölmüş, köyünün mezarlığına defnedilmiştir.

MÜDERRİS HOCA SADIK Ef.

KADI ZADE

72

Hoca Sdık Ef. Harputda Kadıoğulları denilen bir aileye mensup olup 1829 (1245. H) da Harputda doğmuştur. İlk ahsilini yaptıktan sonra İbrahim paşa medresesine kaydile Meşhur âlim Dağıstanlı Hocadan ve o-

nun ölümiyle büyük Beyzade Hacı Ali Ef. den ders görmüş ve icazet almıştır. Kendisi ilim bakımından bir üstünlük sağlıyamadığı halde ahlâkının iyi olması yüzünden inhilâl eden Ömeriye medresesi müderrisliğine tayin edilmiş ve yıllarca bu medresede tedris ile meşgul olmuştur. Müderrisliği medreselerin inhitat devrine tesadüf ettiğinden medresesinde beş on talebe ancak bulunurdu.

Ben, bu zata yetiştim, kısa boylu, ak sakallı, zayıf, ve nuranî bir çehresi vardı. 71 yaşında olduğu halde 1900 (1318. R) de Harputda ölmüştür.

HOCA SAİT Ef.

79

Hoca Sait Ef. Harputun yukarı Huh köyünden Şeyh Halil Ef. nin oğludur. Tahsil çağına gelince babası onu Harputa getirmiş, Kâmilpaşa medresesine kaydettirmiştir. Burada Hacı Abdülhamit Ef. den ders görmüş, tahsilini ikmal ile icazet almıştır. Feraizdeki bilgi ve meharetiyle şöhret bulan Sait Hoca bir müddet Molla köyünde Ahmet Peykerî medresesinde müderrislik etmiş ve talebe yetiştirmiştir. Sonra köyüne dönerek köyün imamet vazifesini üzerine aldığı gibi bir sıbyan mektebi açarak küçük çocukları okutmakla meşgul olmuştur. Kendisi âlim, aynı zamanda mahviyetkâr bir zattı. 1921 (1337. R) de ölmüş, köyünün mezarlığına defnedilmiştir.

HACI SAİD Ef.

80

Hacı Said Ef. Harputun Alacamescit mahallesinde Hacı şeyh oğullarından ve Sağmanda medfûn Keyhüsrev neslinden olduğu söylenirdi. Tahsil çağına geldiği zaman Zahriye medresesine kaydile Müftü Hacı Yunus Ef. den ders görmüş, tahsilini ikmal ile yine bu zattan icazet almıştır. İcazet aldıktan sonra bir zaman Alacacami, bir zaman da Zahriye medreselerinde müderrislik etmiş ve talebe yetiştirmiştir. Son zamanlarda kendisini tamamiyle tasavvufa vermiş ve büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Bu sebeple Harputun âlimleri ve halkın bir çoğu onun kutüp olduğuna kani

olmakla, nerede, kim görse Kutup geliyor diye ayağa kalkarak hürmet ve tazimde bulundukları görülmüştür.

Âlim, fazıl ve büyük bir mutasavvıfdı. 1901 (1317. R) de Hicaza gitmiş ve ifay-ı hacdan sonra Mekke-i Mükerremede ölmüş, arz-ı mukaddese defnedilmiştir. Bekir Fikri Ef. namında bir oğlu vordı.

BEKİR FİKRİ Ef.

81/1

Bekir Fikri Ef. Şeyh zade Hacı Sait Ef. nin oğlu ve büyük Hacı Mehmet Ef. nin de yeğenidir.

Tahsile evvelâ dayısı Hacı Mehmet Ef. de başlamış, ölümü üzerine Delîâl zade Hacı Mehmet Ef. de tamamladıktan sonra bu zattan icazet almıştır. İcazet aldıktan bir müddet sonra Zahriye medresesinde tedrise devamla 1890 (1306. R) da maarife intisapla Keban madeni kazasına muallim tayinile Kebana gitmiştir. İki sene kadar bu vazifede kaldıktan sonra Hozat Müftülüğüne tayin edilerek fasılasız 34 sene burada müftülük yapmıştır.

Âlim, fazıl, zühd-ü tekva sahibi bir zat olup 1926 (1342. R) da Hozatda ölmüştür.

HACI SAİD Ef.
DAVUD OĞLU

82

Harputun Alaca mescit mahlllesinden ve Davud oğullarından Molla paşanın oğludur. 1856 (1272. H) da doğduğu tahmin edilmektedir. 1873 (1290. H) de ise gönüllü olarak askere gitmiş ve askerde bölük eminliği, anbar memurluğu ve fahrî imamlık yapmıştır. Askerden ayrıldıktan sonra İstanbula gelmiş, Küçük Ayasofya camii minaresinin altında medfun olan Şeyh Hacı Kâmil Ef. ye intisap ile tarikate girmiş, sonra Hicaza gitmiş, Medine-i Münevverede bir sene kaldıktan sonra İstanbula dönmüştür.

Tekrar memuriyete intisap ile tabur imamı olmuş ve alay müftülüğüne kadar yükselerek Gümüşhane taraflarında hayli zaman memuriyet verdikten sonra emekliye ayrılarak Harputa gitmiştir. Harputa geldiğini ben de hatırlıyorum. Bekâr olduğundan Kurşunlu cami medreselerinden bir hücreye yerleşerek gece gündüz burada yatar kalkar ve tasavvufla meşgul olurdu. Hacı Tevfik Ef. Hüseynikli Ali Ef. Kerim zade Hacı Mehmet Ef. Seyyit Yusuf zade Hacı Yusuf Ef. gibi Harputda mevki sahibi olan bu zavatın Said Ef. ye intisap etmeleri Harputda epeyce dedi kodu yaratmıştı. Nihayet gözlerine arız olan bir hastalık yüzünden Harputdan ayrılmış İstanbula gelmişti.

Kendisi vahdet-i vücut felsefe ve itikadına kuvvetle bağlı, ilm-ü irfana meclup ve aynı zamanda deryadil ve ehl-i zevk bir zat olup sohbetine doyulmazdı. Dakikası dakikasına uymaz, derece-i maneviyatını herkese bildirmez, bu sebeple içi dışı belli olmayan bir şahsiyetti. Darülfünun müderrislerinden Babanzade Naim beyin, bu zatın meftun ve daimi ziyaretçilerinden olduğunu işitirdik.

Arkadaşım Hocamoğlu Şükrü bey, onu ölmeden evvel Koca Mustafa paşa semtindeki evinde ziyaret etmiştir. Ziyaretinin şeklini şöyle anlatmaktadır : «Evine gittiğimde kapıyı ihtiyar bir kadın açtı, kim olduğumu sordu, hüviyetimi öğrendikten sonra : Bir az bekle, Efendi hazretlerinden destur alayım, dedi ve az sonra içeriye aldılar, Hacı Saidin odasına girince : Oğul sen kimlerdensin diye sordu... evvelâ beni tanımadı... sonra Karaçorlu hocanın torunuyum deyince alâka göstermeğe ve konuşmağa başladı... bu sırada Hacı Saide fevkalâde bir hal geldiğini, eliyle bir takım emirler verdiğini ve bu hal geçtikten sonra bana dönüp Mustafa Kemal ile görüştüm dedi... bu garip manzara karşısında hayal sukutuna uğrayarak Hacı Saidin evinden ayrıldım. Aradan bir sene geçmemişti ki, Said Ef. namında birisinin şuurunu kaybederek ulûhiyet iddia ettiğini ve bu yüzden Bakırköy emraz-ı akliye hastanlsine kaldırıldıöı ve orada öldüğünü gazetelerde okudum».

HACI TEVFİK Ef.

KİRAZ ZADE

83

Hacı Tevfik Ef. Fakir bir ailenin oğludur. 1860 (1276. R) da Harputda doğmuştur. Küçüklüğünden beri okumağa merakı olan bu zat Kâmil

Paşa medresesine kaydile Hacı Abdülhamit Ef. de yıllarca ders görmüş, icazet almıştır. İcaıet almazdan evvel, Hocası Abdülhamit Ef. ye : — Biz bir şey bilmiyoruz ve icazete de lâyık kimseler değiliz, diye itirazda bulunmuş... Bu itiraz ve tevazuiyle tam icazete müstahak olduğunu takdir eden hocası ona cevaben : — Evet, ilmin sonu yoktur... siz de emsaliniz arasında bu icazete hak kazananlardansınız, sonra yine çalışırsın demiş...

Kirazzade ayni zamanda bir hattatmış, zamanında icazet alanların icazetnamelerini hep kendisi yazarmış. İcazet aldıktan sonra Çemişgezekte Hamidiye medresesine müderris tayin edilmiş ve bu medresede otuz sene mütemadiyen ders okutmuştur.

Tevfik Ef. Salih ve müttaki, ayni zamanda Kuvve-i kalemiyeye sahip, ulûm-i edebiyeye âşina bir zat olup emekliye ayrılarak Harputa döndükten sonra seksen yaşına yaklaştığı halde hıfza çalışıyordu. 1898 - 1899 yılları arasında Hicaza gitmiş ve 1940 (1356. R) da ölmüş, Iğiki mezarlığına defnedilmiştir.

HAFIZ VELİ Ef.

ALAFDAR ZADE

84

Hafız Veli Ef. Ömer Ağa namında bir alefdarın (1) oğludur. Harput halkının tam ilme kıymet verdikleri bir çağda dünyaya gelmiş, babası onu okutmuş, hıfza çalıştırmış ve sonra da Harput medreselerinde tahsil yaptırmıştır. Tahsilini bitirdikten sonra Kurşunlu camide hususî bir mektep açarak uzun seneler burada hocalık etmiş, talebe yetiştirmiştir. Kendisi munis ve çok terbiyeli bir zatmış...

Meşhur Sarahatun camii bânisi Hacı Ahmet Ef. devrinde ve (1764 - 1854) seneleri arasında yaşadığı tahmin edilmektedir.

Harputda yıllarca müftülük eden Ömer Fehmi Ef. nin babasıdır.

MÜFTÜ HAFIZ ÖMER FEHMİ Ef.

ALAFDAR ZADE

85/1

Alafdar zade Ömer Fehmi Ef. Hafız Veli Ef. nin oğludur. Harputda doğmuştur. Babası, ona ilk tahsili verdikten sonra Meşhur Kaside-i Bürde Şarihi Ömer Naimi Ef. nin rahle-i tedrisine vermiştir. 1854 (1270. H) e kadar Ömer Naimi Ef. de ders görmüş ve Naimi Ef. nin gözlerinin malû-

(1) Hayvan yemi satan.

liyetine binaen oğlu Hacı Abdülhamit Ef. de tahsilini ikmal ederek icazet almıştır. İlmiye salnamesinde dersden mezun olduğu bildirilmektedir.

Ben bu zata yetiştim, Kurşunlu camii medreseleirnden birinde müderrisdi. Medresedeki hususî odasının dört bir tarafı kitaplarla doluydu. Zayıfça, orta boylu, mavi gözlü, ak sakallıydı... Nurâni bir çehresi vardı... Çok munis, konuşması da hareketi gibi çok sakin ve tatlıydı... herkes onu sever ve hürmet ederlerdi.

Harput 1899 (1315. R) da kaza olunca Harputa müftü tayin edildi, ölünceye kadar da müftü olarak kaldı. Hatta müftü olmazdan evvel bir rüya görmüş, Hocası ve ayni zamanda çağdaşı bulunan Abdülhamit Ef. ye müracaatla: «Ben, bu gece rüyamda zurna çalıyordum, diye rüyasının tâbirini rica etmiş..» Hacı Abdülhamit Ef. de: Sen yakında müftü olacaksın diye rüyasını tabir etmiştir. Hakikaten aradan çok geçmeden Harputa müftü olmuştur.

Aynı zamanda Kurşunlu Camiinin imamet ve vaızlık vazifesi de uhdesine verildi. 1916 (1334. H) da bir aralık onu, Vilâyet merkez Müftü vekâletinde görmekteyiz. Bu tarihten az sonra 1917 (1333. R) de 75 yaşında olduğu halde Harputda ölmüştür.

Mahmut Ef. namında bir oğlu vardı.

MÜFTÜ MAHMUT KÂMİL Ef.

ALAFDAR ZADE

86/2

Alafdarzade Mahmut Kâmil Ef. Müftü Hafız ÖmerFeh mi Ef. nin oğludur. 1869 (1285. R) da Harputda doğmuştur. Babasının mesleğine intisap ile tahsilini babasında görmüş ve Hacı Abdülhamit Ef. de tamamlıyarak 1894 (1312. H) de icazet almıştır. Babasının sağlığında Kurşunlu camideki medreselerinde, babasının odasının karşısında bir odası vardı, bu odada oturur ve ekseri vakitlerini mütalaaya hasrederdi. Mamuretülâziz Sultanisinde, Harput ve Elâziz Fransız mekteplerinde Arapça ve Türkçe muallimliklerinde bulundu.

Babasının ölümünden sonra onu 19/Kasım/1925 (1341. R) de Harput müftülüğünde görmekteyiz. Aynı zamanda Kurşunlu Medresesi Müderrisliği de kendisine tevcih edildi; Fakat o müftüyken Harput yıkılıyor ve çöküyordu. Nihayet kazanın lâğvı üzerine Baskil müftülüğüne nakil ve tayin edilerek ölünceye kadar bu vazifede kaldı. Babası gibi halim, selim, iyi huylu bir zattı, terbiye ve nezaketiyle kendini bütün muhite sevdirdiği gibi, Fransız papazları da onu çok sever ve hürmet ederlerdi. 1935 (1351. R) de 66 yaşında olduğu halde Baskilde ölmüştür.

HAFIZ OSMAN CEVRİ Ef.

ALAFDAR ZADE

87/3

Alafdar zade namiyle meşhur Burhaneddin Ef. nin oğludur. Ağa camii imamı Hacı hafız Mehmed Ali Ef. de ders görmüş ve bu zattan icazet almıştır. Uzun zaman Meydan camiinin vaizlığını da yapmıştır. Hangi senelerde yaşadığı, ve Alafdar zade Veli Ef. ailesiyle bir yakınlığı bulunup bulunmadığı tesbit edilemedi.

HACI ZÜLFİKAR Ef.

88

Hacı Zülfikar Ef. (Zilfo Hoca) Harputun Yukarı Huh kövünden Mahmut Hocanın oğlu olup 1847 (1263. H) de Harputda doğmuştur. Hacı Abdülhamit Ef. den ders görmüş ve Hacı Abdülhamit Ef. nin ilk verdiği icazet devresinde de icazet-i ilmiye almıştır. İcazet aldıktan sonra üç sene kadr İğikide mektep hocalığı, sonra bir müddet Ayvosda kadılık, Elâziz Askerî rüşdiyesinde Arabî muallimliği yaptıktan sonra Ağa Cami imam ve vazliğine tayin edilerek uzun zaman bu vazifeyi cidiyetle ve hic bir vaktı ihmal etmeden yaptığı gibi bir aralık da Tevfikiye Medresesinde Müderris vekilliğinde bülündü. İlmî kabiliyeti yüksek olduğu halde çekingen ve munis tabiatiyle kendisini hiç bir zaman ön plâna alamamıstır.

Kısa boylu, zayıf, başında büyük bir sarığı vardı, mavi cübbe giyer. sessiz sessiz gezerdi. Bayramlarda sabah namazı ile bayram namazı arasında halka vaz-ü nasihat derdi, sesi kâfi gelmediğinden kendi söyler. kendi dinlerdi. Kızdığını, hyatından şikâyet ettiğini, hattâ hiddetle, vüksek sesle konuştuğunu hiç kimse duymamıştır, nuranî yüzlü ve fakat çok muannit bir zattı.

Mustafa namında bir oğlu vardı, İdadi mektebinin en çalıskan talebeleri arasında yer almıştı, bir kazaya kurban olarak ölen oğlunun âni ve yersiz felâketi onu sabrından ve tevekkülünden ayırmamış, hattâ cenazesini bizzat kendisi yıkamıştı. 1911 (1327. R) tarihinde Hicaza gidip geldi ve 1924 (1340. R) yılında Harputda öldü.

Harputda Yetişen Meşhur Hattatlar

Harputda yetişen Hattatları sıralamadan ve örnekler vermeden evvel yazının tarihi hakkında biraz bilgi vermek faydalı olacaktır.

İlk insan yazı bilmezdi. Sonra tarihî devirlerin mahsulü olarak ALFABE meydana geldi. Şöyle ki : Tarih öncesi 2000 yılından başlamak üzere birer ikişer yüz yıl aralıkla bu yıllara tekrar dönecek olursak Mısırda bulunan Kütük, Mühür ve Heykel gibi eşya üzerindeki çizgiler, taş ve çömlek gibi kabların üzerinde görülen eski Sina ve kısmen de Cebeyl yazısı denilen bir Alfabe sistemi, evvelâ 77 sonra 64 işaretli Girit hattı, 38 adet Hiyeroglifimsi işaretler, 29 işaretli ve soldan sağa yazılan çivi yazısı, ve en sonra da M. Ö. 700 - 848 yüz yıllarına ait ibranice yazılar zenciri, bizlere mütekâmil bir Alfabenin değilse bile, bunun Alfabemsi kalıbını ve nihayet bu kalıplar ve bu yazı çeşitleri zaman itibariyle tekemmül edeede bu günkü Arap ve Lâtin harflerinin meydana geldiğini göstermektedir.

ALFABE'nin Teşekkülü : Yukarıda saydığımız kaynakların bir çoğu Sami kavmine ait olduğundan Samice adlar taşıyordu. Eski Samicede, İbranicede olduğu gibi harfler birbirine bitişik değildi v sağdan sola yazılar 22 harfden mürekkepti, sonra Araplar, birbirine bitişik NEBATİ denilen harfleri kabul etmişler ve yine bu harflerin yetersizliği yüzünden Yeni İbrani ve Arap yazılarında görüldüğü üzere nokta ve hareke (üstün, esre, ötür) icad edilmiş, bundan başka Araplar dillerinin ihtiyacını tamamiyle karşılamak üzere eski Alfabelerine (se-he-zel-dat-zı-gayın) harflerini katarak 28 e ve en sanra da (Lamelif) i ilâve ederek 29 a çıkarmışlar ve Samicede muteber sıraya uyarak harflerini önce EBCED (1) deni-

---

(1) (Ebced-hüvvez-hutti-kelemen-sa'faz-kareşet-sehez-dazığılen) biz'er mahalle mekteplerinde bu sekiz kelime ile okuma ve yazmaya başladık ki, bu tertip İbrani ve Aramilerin Alfabesinin sıra tertibiymiş. Eski zaman rivayetlerine göre bu kelimelerin ilk altısı 6 şeytan veya 6 cinin, diğer rivayete göre de hafta günlerinin adları imiş. Bizler mahalle mekteplerinde bir taraftan Ebcedi okuma ve yazmağa çalışırken diğer taraftan da bu kelimelerden bazılarına meselâ : Hutti, hoca beni durttu, kelemen, ben hocaya gelemen, safez, ayaklarım güçüktür, kareşet, falakaya giremez gibi koşmalar takar, hep bir ağızdan söylenir dururduk.

len sıraya sonra da şekil bakımından birbirine benzeyen esasa göre dizmişlerdir.

Arap yazısı gerçi islâmın zuhurundan evvel Kurayş kabilesi arasında mevcuttu, HEYRE yakınında bulunan ANBAR halkından MERAMER ibni MERASE tarafından düzenlenmişti. Ebusufyanın babası HARP, Munzerlerin payıtahtını ziyaretinde bu yazıyı öğrenerek Mekkeye getirmiş ve yazı Kurayşiler arasında sür'atle intişar etmişti. O sıralarda Yemende (HUTUTI HÜMEYRİYE) denilen ve Arap harflerine benzeyen bir yazı vardı ki, birbirine muttasıl olmayıp tek tek yazılırdı.

İraniler ise bu harfleri kullanmakla beraber yine dillerinin ahengine göre bu Aalfabeye (Pe-çe-je ve Türkçede sağır kef denilen ge, ne) harflerini ilâve ettiler.

Türkler, Arap harflerini kullandıkları gibi Alfabelerine İranilerin (Pe-çe-Je-Ge) harflerini alarak yazılarını tekâmüle ve Türk Edebiyat dilini yaratmağa muvaffak olmuşlar, hele son senelerde İstanbul şivesi, merkezden (İstanbul) yayınlanan matbuat kanaliyle bütün Türk milleti üzerinde iyi neticeler vermeğe başlamıştı. Nihayet Cumhuriyetin ilânından sonra 1928 de vukua gelen harf inkılâbiyle Lâtin harfleri -bulardan bazılarının altına ve üstüne malûm işaretler konulmak suretiyle- kabul edilmiş ve Arap harfleri atılmıştır.

YAZI ÇEŞİTLERİ :

Arapların Emeviler zamanında eski Kûfi yazısı dal budak salmış ve bundan NESİH meydana gelmiştir. Bu NESİH yazısını XI. inci asır iptidalarında Ebu Hasen ibni Bevvab ile Ebu Talibül-Mübarek namlarında iki büyük san'atkârın meydana getirdikleri söylenir. Salâhaddinin zamanında ise Nesih ile Talik hatlarının imtizaciyle Sülüs vucuda getirildi.

Eski Osmanlı devrinde Kûfi, Nesih, Rık'a, Talik, Sülüs, Divanî, Siyaket ve II. nci Bayezit zamanında meşhûr Hattat Şeyh Hamdullâh tarafından icadedilen ve bir rivayete göre de Hoca İmadeddini Yakut-i Musta'saminin ihtirakerdesi olan hattı Yakût gibi yazı çeşitleri meydana ge-

---

Bununla beraber tarihte Ebcedin riyazi bir mevkii de vardı, başdan birinci harfden başlıyarak surasiyle her harfe bir rakam manası verilir ki, bu usula Türk edebiyatında (EBCED HESABI) denilir, buna dayanılarak tarih düşürülürdü. Bazı meraklılar, bunu kolaylaştırmak için şu şekle sokmuşlar ve şu isimleri vermişlerdi :

Ayek	Bekir	Celeş	Demet	Henes	Veseh	Ze'az	Hefad	Dasaz	Gayın
111	222	333	444	555	666	777	888	999	1000

Bu cetvel ile karşılık daha kolay ve daha çabuk bulunurdu.

tirilmişti (2). Türk hattatlarının çeşitli yazılarla müstesna ve beha biçilmez binlerce eser verdikleri malûmdur. Bu izahattan sonra diyebiliriz ki, harflerin bir kudsiyeti yoktur, ne semadan inmiş, ne de cennetten çıkmıştır, yalnız şekillerden ibarettir.

Şimdi Harputun yetştirdiği Hattatlardan bir çoğunun kıymetli ve nefis eserler verdikleri görülmüş bir hakikat olarak meydandadır. Bunlardan bir kısmının biyografilerini vermeğe çalışacağım.

2) Bu notlar şu eserlerden hûlâsa olarak derlenmiştir :
a) İnönü ansiklopedisi c. II, s. 53 ve dv.
b) İslâm ansiklopedisi c. III, sayı. 29, s. 2 - 3
c) Seyyid Emir Ali, Tarih-i islâm s. 432 - 483

Meşhur Hattatlar

Meşhur Âlim ve Muvassıflar arasında:

		Biyografi N.
1 —	Seyyit Ahmedül-Kürdi (Çabakçurlu Şeyh)	19
2 —	Hacı İbrahim Lebip Ef.	34
3 —	Müftü Hulûsi Kemal Ef.	36/I
4 —	Müftü Mehmet Faik Ef.	44/I
5 —	Ahmet Arifi bey.	53/I
6 —	Hacı Mehmet Naci Ef. (Çemişgezeklizade)	60
7 —	Muallim Mustafa Naci Ef. »	61/I
8 —	Hacı Hafız Osman Fevzi Ef. (Kâmilzade)	64
9 —	Hafız İbrahim Ef. »	»
10 —	Hacı Hafız Mehmed Esad Ef. »	»
11 —	Hafız Tevfik Ef. »	»
12 —	Hafız Hasan Ef. »	»
13 —	Hacı Hafız Hüseyin Ef. »	»
14	Hacı Ahmet Vehbi Ef. (Yazıcızade)	66
15 —	Hacı Hafız Yusuf Ef. (Kurrahoca zade)	77
16 —	Hacı Hafız Ömer Ef. »	78/I
	Şairler arasında:	
17 —	Hacı Resit Ef. (Köse Sefer zade)	26
18 —	Hacı Hafız Şeyh Yusuf Ef. (Şirinzade)	28
	Sivil büyükler arasında:	
19 —	Abdurrauf Ef. (İspirzade)	2
20 —	İbrahim Rıfat Ef. (Hekimgiller)	7
	İcazetli âlimler arasında:	
21 —	Ali Hulûsi Ef. (Yırıkzade)	1
22 —	Hacı Mehmet Sait Ef. (Gergerizade)	3
23 —	Hacı Abdullah Zühtü Ef. (Balozade)	6
24 —	Hacı Ahmet Ef. (Haddatzade)	18
25 —	Esseyyit Hasan Ef.	27
26 —	Hoca İbrahim Ef. (Delilzade)	30
27 —	Hacı Hafız Süleyman Ef. (Perili Hafız)	37
28 —	Hacı Hafız Mehmet Tevfik Ef. (Camii kebir İmamı)	41
29 —	Mustafa Saffet Ef. (Çorbacızade)	62
30 —	Ali Ef. »	»
31 —	Hacı Tevfik Ef. (Kirazzade)	83

HAFIZ ALİ Ef.

32

Hafız Ali Ef. Harputun Zahriye mahallesinden Zinnurî zade Mehmed Ef. nin oğludur. Kendisi hem hafız hem de hattat olup Mısırda tahsilde iken Mısır müftüsü Nuri Ef. den hattan icazet almıştır. Mısıra amcası ile birlikte gitmişti, amcası Mısırda kalmış, Ali Ef. Harputa dönmüştü, yazdığı nefis kur'an-ı kerimleri amcasına gönderir, amcası ise bunların hediyesine mukabil çok para alır, Ali Ef. ye gönderirmiş..

? tarihinde Harputda ölmüş, Kuray başındaki mezarlığa defnedilmiştir.

ALİ RİZA Ef.

33

Ali Riza Ef. Ulu cami medresesinde okumuş ve sonra yine aynı medresede müderrislik etmiştir. İki ciltten ibaret el yazması (Züpdetül-asar) denilen tefsirden beş takım yazmış beşinci cildin sonuna da şu kitabeyi koymuştur.

وَأَنَا الْفَقِيرُ الْحَقِيرُ الْمُتَّصِفُ بِالْعَجْزِ وَالتَّقْصِيرِ الْمُحْتَاجُ إِلَى رَبِّهِ الْغَفُورِ
عَلِي رِضَا فِي مَدْرَسَةِ الْجَامِعِ الْكَبِيرِ فِي بَلْدَةِ مَعْمُورَةِ الْعَزِيزِ
قَدْ وَفَّقَهُ اللهُ لِاسْتِنْسَاخِ هٰذِهِ النُّسْخَةِ الْعَالِيَةِ فِي الْمَرَّةِ الْخَامِسَةِ
فَنَرْجُوا أَنْ يَجْعَلَهَا لَهُ وَسِيلَةَ السَّعَادَةِ فِي الْأُولَى وَالْآتِيَةِ

108 — Hattat Ali Riza Ef. nin el yazması (Zübdetül-esrar) nam tefsirinin altına yazdığı Şerh. (1)

(1)Manası : Fakir ve hakir ve acz-ü taksir ile muttasıf ve cenabı hakkın rahmet ve mağfiretine muhtaç ve Mamuretülâziz beldesinde Ulucami medresesinde oturan Ali Riza, evvelce bu medreseye vakfedilen bu kitabı beşinci defa büyük bir nüsha olarak yazılmış ve bu kitabın, ebeveyni ile birlikte dünya ve ahiretde saadet ve afv-ü mağfiret-i ilâhiyeye vesile olmasını Tanrıdan niyaz etmektedir.

HACI ABDURRAHMAIN RAHMI Ef.

34

Hacı Abdurrahman Rahmi Ef. Harputun Esadiye mahallesinden Haci Sadık Ef. nin oğludur. Tahsilini İbrahim paşa medresesinde yapmış, ilmî icazetini almakla beraber 1872 (1289. H) tarihinde meşhur Hattat Hafız Muhammed Mehdi Ef. den de hattan icazet almıştır. Sülüs hat ile (Hayali) nam kitabı el yazısiyle yazdıktan sonra sonuna şu kaydı bırakmıştır.

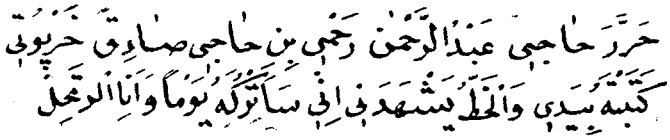

209 — Hattat Hacı Abdurrahman Rahmi Ef. nin el yazması (Hayali) nam kitabın altına yazdığı bir kayt. (2)

HÜSEYİN HÜSNÜ Ef.

35

Hüseyin Hüsnü Ef. Harputun hattatları arasında yüksek mevki kazanan bir üstad olup bir çok talebe yetiştirmiş ve bunların arasında kabiliyetli gördüğü Mustafa Naim Ef. ye 1859/1860 (1276. H) de icazet vermiştir.

HACI HURŞİT Ef.

BİLLOZADE

36

Hacı Hurşit Ef. Harputun İringil nahiyesine bağlı Aluçlu köyünden Osman ağanın oğludur. Tahmini bir hesaba göre 1838 (1253. R) de doğmuştur. Hacı Hurşit Ef. nin, nesli, Aluçlu köyünden gelmiş ve dedelerinin adının Bilâl olması yüzünden, bu kelimenin Harput kıslatma usulü gereğince (Billo) ya çevrilmesiyle bu kelimeyi kendilerine soy adı almış oldukları anlaşılmaktadır.

Hacı Hurşit Ef. ilk tahsilini yaptıktan sonra medrese tahsiline başlamakla kalmayıp, bir taraftan da yazı üzerinde çok çalışmış ve Harputun meşhur hattatları arasına girmiştir. Yasızının çok güzel olmasından do-

(2) Manası: Harputlu Hacı Sadık oğlu Hacı Abdurrahman Rahmi der ki, bu yazıyı kendi elimle yazdım, bu yazı şehadet edecektir ki, yakın zamanda bu eseri terkederek öleceğim.

layı Elâzizde vilâyet matbaasına memur olarak alınmış ve uzun zaman burada çalışmıştır. 1880 (1296. R) den ölümüne kadar matbaada muhtelif vazifeler ve ezcümle (Lithographe) (3) olarak vazife görmüştür. Hacı Hurşit Ef. bu çalışmaları arasında, bir kaç kur'an-ı kerim ve bunlardan başka bir de tefsirli bir kur'an-ı kerim yazmıştır. Tahsil çağına gelmiş olan mahalle çocuklarından bir gurubun her sabah, Hacı Hurşit Ef. nin evine giderek yazı meşk ettiklerini gördükçe, küçük olmama rağmen ben de heveslenirdim. Bu talebeleri arasında Sarı Eyip zade Salih, İspir zade Kâmil beyleri iyi hatırlıyorum.

Halim, selim ve daima yüzü gülen, herkese iyilik etmeyi seven bir zattı. 1907 (1323. R) de Harputda ölmüştür. Oğlu yoktur, İstanbul Tophane erkek sanat enstitüsü öğretmenlerinden Ahmet Pençenin anne babasıdır.

HAFIZ İBRAHİM Ef.

37

Hafız İbrahim Ef. Sarahatun mahallesinden papuççu Bekirin oğludur. Tahsilini ve hat talimini Hacı İbrahim Lebib Ef. de yapmış ve hattan icazet almıştır. Bilhassa yazıda olan kabiliyet ve mehareti sayesinde bir çok talebe yetiştirmiştir. 1889 (1305. R) tarihinde Elâzığdaki Küçük camiye imam tayin edilerek ömrünün sonuna kadar bu vazifede kalmıştır. 1932 tarihinde ölmüş ve Harputda Meterisdeki aile mezarlığına gömülmüştür.

HACI İBRAHİM (İBOŞ) Ef.

38

Hacı İboş Ef. aslen Harputun Zarfanı köyünden olup hem ilim, hem yazı talimi için yıllarca Harputtaki medreselere devamla muhtelif hocalardan ders ve talim görerek icazet almıştır.

Uzun seneler Mamuretülâziz askerî rüşdiyesinde hocalık ederek yüzlerce talebeye yazı dersi vermiştir. Bu arada ben de kendisinden talim gördüm ve iyi yazmayı öğrendim. Elleri çok büyük ve parmakları çok kalın olduğundan bu kaba el ve parmakların kâğıt üzerine döktüğü inci gibi yazıları görür, hayretler içinde kalırdık. Mübarek bir zattı.

Hasan Ef. namında bir oğlu vardı ki, bu da babası gibi güzel yazardı, babası öldükten sonra gerek askerî rüşdiye ve gerekse idadî mekteplerin-

(3) Büyük ve beyaz bir mermer taşın üzerine matbaa mürekkebiyle yazı yazmak ve basmak.

deki yazı öğretmenliği Hasan Ef. ye verilmişti. Allahın rahmeti üzerlerine olsun.

MUSTAFA RÜŞTÜ Ef.

39

Mustafa Rüştü Ef. Harputda yetişen hattatların arasında büyük nam kazanmış bir zattı. Kurrahoca Hafız Yusuf Ef. de ders ve talim görerek hattan icazetlidir. Bir çok kelâm-ı kadim yazmıştır. 1768/1769 (1182. H) da yazdığı bir kelâm-ı kadimin sonunda şu satırlara tesadüf edilmiştir.

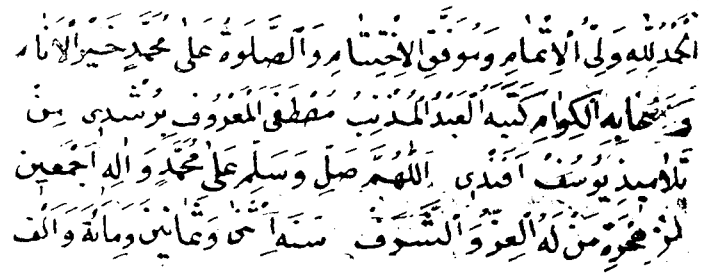

110 — Hattat Mustafa Rüştü Ef. nin yazdığı bir kelâm-ı kadimin sonundaki kitabe. (4)

HAFIZ MUSTAFA NAİMİ Ef.

40

Hafız Mustafa Naimi Ef. namında meşhur bir hattatımıza daha tesadüf etmekteyiz ki, 1840 (1276. H) da Hüseyin Hüsnü Ef. den ve 1865/1866 (1282. H) da Muhammed Nazif Ef. den icazet almış olduğu öğrenilmiştir.

HACI HAFIZ MUSTAFA Ef.

41

Hacı Mustafa Ef. (5) Harputun Sarahatun mahallesinden olup kendisine (Saraca Hafız) denilirmiş.. Meşhûr bir hattat olup bütün ömrü bo-

---

(4) Manası: Hamd Allaha mahsusdur, her şeyi o tamamlar ve her işin hayır ile sona varması ancak onun emrile olur. Salât-ü selâm bütün insanların hayırlısı olan Hazreti Muhammedin ve ashabının üzerlerine olsun. Bunu Hattat Yusuf Ef. nin şakirtlerinden, Tanrının günahkâr kulu Rüştü namile maruf Mustafa yazmıştır. İzzet-ü şerefle dolu hicret-i nebevinin 1182. nci yılında sona ermiştir.

Bu kelâm-ı kadim, bu gün Elâzığda oturmakta olan kıymetli hemşehrimiz emekli tabur imamı Hacı Muharrem Ef. nin elinde bulunmaktadır.

(5) Hacı Mustafa Ef. Hacı Faraşın küçük kardeşi ve Dr. Şükrü beyin de büyük babasıdır.

yunca 114 adet Kur'anıkerim yazmıştır. Bunları yazarken ahd etmiştir ki, yüzüncü kur'anı bitirdiği zaman Hicaza gitsin ve bu yüzüncüyü Medinei Münevverede ravza-i mutahhareye vakf ve hediye etsin. Bu emeline erişmiş ve yüzüncü ile Hicaza giderek hediyesini kendi eliyle ravza-i mutahhereye takdim etmiştir. Hicazdan döndükten sonra 14 adet daha yazmıştır.

Bu kadar çok yekûna erişen eserlerinin yazılmasında kullandığı kamış kalem kırıntılarını bir tarafa atmaz, bir sandık içinde biriktirirmiş... Ölümüne yakın bu sandığı açtırmış ve içindeki kalem kırıntılarını görerek hayrete düşen yakınlarına : «Ben çok günahkâr bir kulum, beni kurtaracak ancak bu kırpıntılardır, ölümümde gasil suyunu, bu kırpıntılarla ısıtsınlar ve bu su ile beni yıkasınlar, belki bu suretle Allh kusurlarımı affeder.» diye vasiyet etmiştir.

MUHAMMED MEHDİ Ef.

42

Muhammed Mehdi Ef. Harputda yetişen hattatların en meşhurlarından olup imzalı bir çok nadide levhalar yazmıştır ki, bunlara bizler de tesadüf ettik. Bir çok da talebe yetiştirmiştir, bunların arasında 1872 (1289. H) de icazet verdiği Abdurrahman Rahmi Ef. de vardır.

MUHAMMED NAZİF Ef.

43

Muhammed Nazif Ef. Harputun meşhur hattatlarından olup bir çok talebe yetiştirmiş ve bunların arasında en kabiliyetli bulduğu Hafız Mustafa Naimi Ef. ye de 1865/66 (1282. H) da icazet vermiştir.

MUHAMMED HAMDİ Ef.

44

Muhammed Hamdi Ef. Harputun Hattatları arasında yer almış bir üstad olup bir çok talebe yetiştirmiş ve aynı zamanda bir çok da kur'anı-

kerim yazmıştır. Yazdığı kelâm-ı kadimlerden birisinin sonunda şu satırlara tesadüf edilmiştir. Muhammed Hamdi Ef. bu yazı sanatiyle beraber

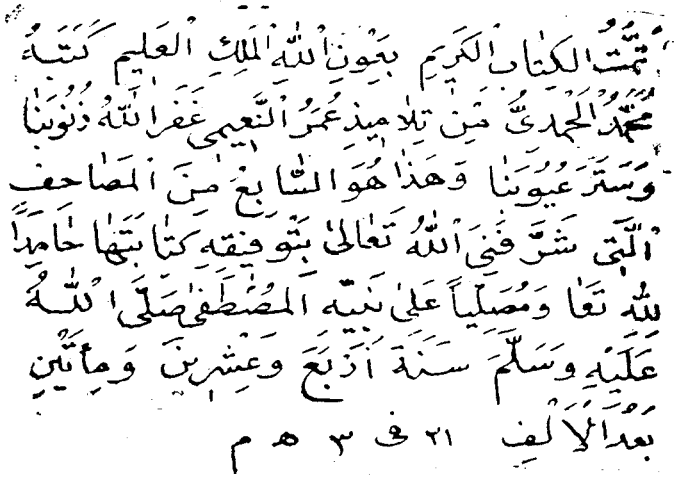

111 — Hattat Muhammed Hamdi Ef. nin yazdığı kelâm-ı kadimlerden birinin sonuna şu kitabeyi yazmıştır. (6)

ilme de çalışmış ve Kaside-i bür'e şarihi Ömer Naimi Ef. den ders görmüş olduğu anlaşılmıştır.

ÖMER NASIRI Ef.

45

Ömer Nasırî Ef. Harputun yetiştirdiği hattatlar arasında mühim yer tutan bir zattır. Yazıya karşı olan kabiliyeti ve bu yolda azimli çalışmasiyle şöhret kazanmıştır. Kendisi Hacı Hafız Süleyman Salimi (Perili) den 1878/79 (1296. H) da icazet almış ise de hocasını çoktan geçmişti.

HACI HAFIZ RAŞİT Ef.

46

Harputun eski ve belli başlı ailelerinden Hoca Hafız Mustafa Ef. namında bir zatın oğludur. 1839 (1255. R) da Harputda doğmuş ilk ve med-

(6) Manası : Bu kitab-ı kerim, Cenab-. hakkın inayetiyle tamamlandı. Bunu yazan Ömer Naiminin talebesi Muhammedül-Hamdidir. Allah günahlarını af ve mağfiret etsin ve ayiplerini gizlesin. Bu mushaf-ı şerif, yazdığı kelâm-ı kadimlerin yedincisidir. Bunu yazan Allaha hamdetmekte tevfik-i rabbaniye ile şereflendirilmesini niyaz eylemektedir. salât-ü selâm Peygamberin üzerine olsun. sene. 1224.

rese tahsili gördükten sonra o zaman revaçta bulunan yazı talimine merak etmiş ve meşhûr hattatlardan talim görerek icazet almıştır. Hacı Hafız Raşit Ef., yazıda o kadar ileri gitmiştir ki, sülüs, talik ve kûfi yazılarını zamanında onun kadar üstün yazan bir hattat daha yokdu, hele mürekkepsiz, kalemsiz tırnağiyle kâğıt üzerine yazdığı kabartma yazılar birer şaheserdi.

Bu ihtisasına binaen Harputda ilk defa açılan Mülkiye Rüşdiyesine muallim-i rik'a olarak tayin edilmiş ve burada bir çok talebeye yazı öğretmiştir. 1880 (1296. R) tarihinde onu bu mektepte yazı hocası olarak görmekteyiz. Bu mektebin lâğvi üzerine evlerinin karşısındaki Esadiye camiinin imamet vazifesi üzerinde olduğundan camiin medhalinde bir mahalle mektebi açmış, ömrünün sonuna kadar burada çalışmış, okutma ve yazma öğretmiştir. Çok sert ve dayakçı bir hocaydı.

Ben bu zata yetiştim, amcam olması hesabiyle çalışmalarına yakından şahid oldum, vazifelerinin haricinde evine döndüğü zaman da boş durmaz köşesinde kelâm-ı kadim yazardı. Senede bir kelâm-ı kadim yazdığını biliyorum, yalnız yazmak değil, satırların arasında, sahifelerin kenarlarında, baş ve sonlarındaki tezhiplerini de bizzat kendisi yapardı. Hatta kullanacağı mürekkebi de yine kendisi yapardı. Maalesef bu kelâm-ı kadimlerden elimizde bir tane bile yoktur.

1898 (1314. R) de Harputda ölmüş ve Meterisdeki aile mezarlığına gömülmüştür. Bu gün Kasımpaşa deniz hastanesi baş hekimi Amiral Rüştü Turgul ve Erzurumda Topçu Yarbayı Edip Özergin ile İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Parazitoloji Enstitüsü Profesörü Dr. Ekrem Kadri Unatın dedeleridir.

HAFIZ SÜLEYMAN Ef.

47

Hafız Süleyman Ef. Harputun Camiikebir mahallesinden ve Aslan oğullarından Said Ağanın oğludur. Kurrahocazade Hafız Yusuf Ef. den ve Mazlumzade Hacı Mehmed Ef. lerden Şatibi'nin (Elmukni) eserini okuyarak ilm-i edadan ders gördüğü gibi Hafız Yusuf Ef. den ayrıca yazı talim ederek her ikisinden de icazet almış, medrese tahsili de görmüştür. Hayatında bir çok kur'anıkerim yazdığı bıraktığı eserlerden anlaşılmaktadır.

Hafız Süleyman Ef. Urfada mektep öğretmeni iken istifa ederek Harputa gelmiş ve bir zaman sonra da Paluda Çemşit bey camii imamlığına tayin edilerek Paluya gitmiş ve 1893 (1309. R) de Paluda ölmüştür.

HAFIZ SÜLEYMAN Ef.

48

Hafız Süleyman Ef. Pasbanzadelerdenmiş (7) kendisi ilm-i edaya vakıf ve kuvvetli bir hafız olmakla beraber meşhur bir hattattı. Muhtelif ve çok kıymetli levhalar ve bir çok da kur'anıkerim yazmıştır. Bunların içinde emsaline nadir tesadüf edilir dérecede müstesna bir tane vardır kı, her kelimenin manasını, o kelimenin altına kırmızı kalemle ve harekeli olarak kaydetmiş, ara ve kenarlarını sarı altın yaldız ve kırmızı la'l ile tezhibini de yapmak suretiyle baha biçilmez bir eser meydana getirmiştir (8).

HAFIZ MAHMUT Ef.
YAZICI ZADE

49

Hacı Mahmut, gerçi Arapkirli ise de uzun zaman Elâzığda yerleşerek oturduğundan bizler onu bir hemşehri olarak tanıdık ve aynı zamanda gerek Elâzığda bulunduğu müddetçe, gerekse İstanbulda kendisiyle son edrece dost olduğum için biyografisini, rahmete vesile olur ümidiye kitabına almayı hakşinaslık saydım.

Hacı Mahmut, Kaymakam Mustafa Fazıl beyin oğludur. 1882 (1298 R) de Arapkirde doğmuştur. Arapkir rüşdiyesinden mezun olduktan sonra uzun zamn Tahrirat ve Meclis baş kitabetlerinde, Nüfus memurluğunda ve Nahiye Müdürlüklerinde bulunduktan sonra meşrutiyeti müteakip Elâzığa gelmiş ve Elâzığ muallim mektebinde yazı ve elişleri öğretmenliğine tayin edilmişti. Bir taraftan bu vazifesine devam ederken, bir taraftan da çok güzel yazı örnekleri vermeye başladı. 1920 (1336. R) de Elâzığdan geçmekte olan Şeyh Sünûsi, yazılarını çok beğendiğinden kendisini yüksek bir maaşla yanına alarak seyahatına devam etti, bu vazifeden bir sene sonra döndü.

1921 (1337. R) de Arapkir orta okul resim ve yazı öğretmenliğine tayin edilerek Arapkire gitti, uzun zaman bu vazifede çalıştıktan sonra İstanbula geldi, İstanbulda Tahtakalede ufak bir dükkân kira ederek burada çalışmağa ve yarattığı eserleri yaymağa başladı.

1925 (1341. R) tarihinden itibaren 1930 (1346. R) tarihine kadar İstanbulda çalıştı ve bir çok şaheser yazılar meydana getirerek tab ve neşrettirdi. 1.3.1957 ye kadar sağdı, bu tarihlerden sonra öldü. Bana hediye ettiği nefis bir talik besmele-i şerifi yazıhanemde kütüphanemin üzerinde asılıdır, kıymetli bir yadigâr olarak saklıyorum.

---

(7) Gece bekçisi.

(8) Bu müstesna kelâmikadim de yine emekli tabur imamı Hacı Muharrem Ef. nin elinde ve itina ile hıfzedilmektedir.

Harputlu Kumandanlar, Doktor ve Subaylarımız

Dedem koynunda yattıkça benimsin ey güzel toprak!
Neler yapmış bu millet, en yakın tarihe sor bak!..

Mamuretül-Âziz Askerî Rüşdiyesinden ve diğer mahalli mekteplerden mezun olup da orduya katılan ve memleketin her köşesine dağılan ve memleket hesabına bir çok harp ve isyanlarda yararlık gösteren ve bu uğurda şehit olanlarla bu gün muhtelif sivil ve askeri rütbe ve mesleklerde çalışan Harputluların sayısı binleri aşmaktadır. Bunların hepsini tesbit edip neş'eteri itibariyle ve hamaset derecelerini belirtmek suretiyle biyografilerini çizmek imkânsızlığı karşısında çok müteessirim. Bu teessürümü şu şekilde biraz olsun hafifletmek için isimleri hatırımda kalanlardan bir kaçının mufassal, bazılarının kısa hal tercümelerini, bazılarının da yalnız isimlerini kaydetmekle yetineceğim.

Bu sebeple arada isimleri unutulanlar varsa, gerek kendileri gerekse yakınları, memleketten çok uzaklarda ve tek başıma çalıştığımı göz önünde tutarak yetmiş yaşıma ve ak saçlı başıma hürmeten beni affetmelerini rica ederim.

1 — ORGENERAL YAKUP ŞEVKİ: 19. Ağustos. 1887 (1293. R) de Harputda doğmuştur. Çorçuk ağası Yakup ağanın torunu ve Mahmud Ef. nin oğludur. İlk tahsilini Harputda Kurşunlu Cami sitesine dahil Mülkiye Rüşdiyesinde (1) yaptıktan sonra Elâzız Askerî Rüşdiyesine kaydedilmiş, mektebi birincilikle bitirerek 1891 (1307. R) de Erzurum İdadisine gitmiş, burayı da birincilikle bitirip İstanbula gelmiş ve Harbiyeye kabul edilmiştir. 1896 (1312. R) de Harbiyeyi de pek iyi dereceyle bitirerek Erkânı harp sınıfına ayrılmış, 1899 (1315. R) de Kurmay Yüzbaşı olarak Dördüncü Ordu Redif Fırkası Erkânıharbiyesine tayin edilerek Erzincana gitmiş, sırasiyle Kolağası, Binbaşı olduktan sonra İstanbuldaki Harbiye mektebinin dağılması üzerine Erzincanda yeniden açılan Harbiye mektebinin Müdür muavinliği, ders nazırlığı ve Tâbiye hocalığına tayin edilmiştir.

Meşrutiyetten sonra Ordu merkezlerinde açılan Harbiyeler tekrar İstanbulda tevhid edilince Yakup Şevki, yine Tâbiye Hocalığıyla, Askerlik dersleri gurubu şefi olarak İstanbula gelmiştir.

---

(1) Bak, yukarıda mektepler bölümüne, s. 50.

Yakup Şevkinin, memleket askerlik hayatına ve orduya olan tesiri, Erkânıharp binbaşısı olduğu sırallrda Erzincan Harbiyesindeki Tâbiye muallimliğile başlar. Onun derin ve ihatalı bilgisiyle, metin karakteri Erzincan Harbiyesinde yetiştirdiği subaylar üzerinde bütün hayatları müddetince tesirini göstermiştir. Bilhassa Erzncanda Ordu harekât şubesinde çalışırken etrafına topladığı Erkânıharp zabitanı arasında -Binbaşı veya yüzbaşı- Ali İhsan (Ali İhsan Sabis), Harputlu Tahir, Kemaleddin Sami, Basri, Sedat ve Mürsel beylerin meslekî bilgilerini artırmak için onlara mütemadiyen Tâbiye tatbikatı yaptırır ve çalıştırırmış ki, bu zevatın herbiri bilâhare Orduda temayüz ederek büyük kumanda mevkilerini ihraz eylemişlerdir.

Yakup Şevkinin İstanbul Harbiyesindeki çalışmaları da çok hareketli ve verimli olmuştur. Bu mektepde Paşanın verdiği Tâbiye derslerini Har-

Resim : 113 — Orgeneral Yakup Şevki

bye talebesinden başka İstanbul Garnizonunda, Erkânıharp mektebinde ve hattâ İstanbula izinli olarak gelmiş bulunan zabitanın ekserisi takip eder, sınıflar hıncahınç dolarmış. Her dersin tatbiklatını da ertesi gün Kâğıthane sırtlarında yaptırırmış. Tatbikat günü bütün mektep talebesi seferî teçhizatiyle hazırlanınca kendisi, (Tayyar) namındaki ufak, fakat çok hassas ve çevik olan kır atına biner, muavinleri (Berlin sefiri iken ölen) Kemaleddin Sami, Arapkirli ordu kumandanı Cevat Paşanın damadı Basri Paşaları - O zaman yüzbaşıydılar - yanına alarak muazzam bir birlik halinde Kâğıthane sırtlarına götürür, orada tatbikata başlatır, bir-

liklere sıra ile son sınıf talebelerini kumanda ettirir, kendisi ve muavinleri de nezaret ederlerdi. Zaman zaman karşı taraf harekâtı hakkında rapor alınmış gibi yeni harp durumları tertip ederek talebenin karar vermek gibi teşebbüsü şahsiyelerini kuvvetlendirmek için onlara bilgi verir, yetişmelerini temin ederdi. Sonunda talebeyi etrafına toplar, oturtur, yalnız kendisiyle muavinleri ayakta olarak tatbikatı çok açık şekilde kritik eder, yapılan hataları anlatır ve bu hal bâzan saatlere devam ederdi.

Balkan Harbinde Erkânıharp kaymakamı olarak Trakyada binbir müşkilât ve talihsizlikle mücadele etmiş, Birinci Cihan Harbinin iptidasında İstanbul Boğaz kumandanlığına tâyin edilerek Boğazı esaslı surette ıslah, inşa, ve teçhiz ettirmiştir. Çanakkale harbi sırasında Fırka kumandanlığı yapmış, büyük hizmetlerde bulunmuş, Mustafa Kemal ile burada tanışmış, birbirlerinin kudret ve kabiliyetlerini burada anlamışlardır.

Bilâhare 15. inci Kolordu Kumandanlığına tâyin edilen Miralay Yakup Şevki Galiçyaya gitmiş, bu savaşlarda Türk askerî kudret ve kahramanlığının misallerini yabancılara da vermiştir. (2).

Daha sonra Çanakkale müstahkem mevki ve Şark cephesinde Kolordu ve sonra Şark cephesi 9. uncu ordu kumandanlığına tâyin edilmiştir. Bu vazifede iken 1918 de Kars'ın kırk yıllık acı bir ayrılışından sonra anavatana kavuşmasında büyük âmil olmuştur. Şöyle ki: Rusyada Çarlığın yıkılmasından sonra yeni Rus hükûmetiyle yapılan bir anlaşma gereğince Kars vilâyeti Türklere bırakılmış, Rus askerleri Karsı tahliye etmişlerse de Ermeniler, Rus metrûkâtı silâh ve teçhizatı ile Ordu kurmuşlar, Erzurumdan itibaren ilerliyen Türk Ordusunun önüne dikilmişlerdi. Erzurumda, Karsda çetin muharebeler olmuş, General «Nazar Begof» kumandasındaki Ermeni ordusu Karsı bırakmak istememişti. (3)

Yakup Şevki, piyade kuvvetleriyle batıdan ve kuzeyden Karsı kuşatmış, Süvari Gruplarıyla da doğudan sıkıştırmağa başlamıştı, Ermeni

(2) Galiçya muzafferiyetinin başlıca amili Türk birliğini sevk ve idare eden kumandanının mehareti sayesinde olduğuna inanan Almanlar, zaferden sonra Paşayı Erkânıharp heyetiyle birlikte Berline davet etmişlerdir. Bu heyet Berlinde iken İmparatorun sarayına davet edilmiş, sarayın kapısı Alman ve Avusturya bayraklarıyla donatılmıştı, Yakup Şevki maiyetiyle sarayın kapısına yaklaştığı sıra bu bayrakların arasında Türk bayrağını göremeyince hemen arkadaşlarına, geri dön emrini vermiş, bu dönüş Almanların dikkat nazarını çekmiş, yetişip sebebini sormuşlar : «Madem ki müttefikiz, kapısında müttefik Türk bayrağı bulunmayan bir saraya gitmekte mazuruz» deyince, Almanlar yaptıkları hatayı anlıyarak Sarayın kapısını fzla miktrda Türk bayraklarıyla süsledikten sonra Paşa ve maiyeti Saraya girmişlerdir.

(3) Kars hem tarihi bir şehir, hem de içi ağzına kadar malzeme ve silâh dolu bir anbar ve bir kaleydi.

Kumandanı mütareke, Yakup Şevki Paşa ise kayıtsız şartsız teslim isteyerek 25/Nisan/1918 sabahı Karsı işgal etmişti.

Karakiliseye girilirken de Almanlar: «Burası Alman İmparatoru adına işgal edilmiştir.» diye büyük bir bez üzerine kalın ve siyah harflerle yazılı, caddenin bir kenarından öbür kenarına kadar büyük bir afiş asmışlardı, önünde de silâhlı ve üniformalı iki Alman askeri nöbet bekliyordu. O sıra bir Alman zabiti 11. inci tümen kumandanının karşısına çıkarak şehre ve istasyona askerin girmemesini ve harekâta bu bölgede son verilmesini istemiş, kumandan bu hâdiseyi derhal Karsdaki Ordu Kumandanı Yakup Şevkiye telefonla bildirmişti, aldığı cevap şu oldu: «Karakiliseye giriniz, verilen hedefe ilerleyiniz. Durdurmak isteyenleri tepeleyiniz, teslim olanları bana gönderiniz.» İşte Yakup Şevki, emsalsiz irade kuvvetiyle bütün harplerde böyle muvaffakıyetler kazanmış bir kumandandı.

Bir aralık gözlerinin tedavisi için İstanbula gelmiş ve İngilizler tarafından yakalanarak Maltaya gönderilmişti. Şimdi rahmetli Fevzi Çakmakla, Ahmet Emin Yalmanı dinliyelim; Fevzi Çakmak, Akademi konferanslarının birinde aynen şu cümlelerle Paşa hakkında sitayişde bulunmuştur: «4.Aralık.1918 de 9. uncu Ordu kısmen Arpaçayı - Aras gerisine çekilmiş ise de 1293 hududu gerisine çekilmesi İngilizlerin şiddetli tâkiplerine rağmen iki ay daha temdit olundu, Paşanın bu baptaki himmeti pek büyük olduğundan İngilizlerin hiddetini celp ediyordu, bilâhare Maltaya gönderilmesine de bu mesele sebep olmuştur. (4)

Ahmet Emin Yalman ise, Malta hâtıralarına istinaden Yakup Şevkiden şöyle bahseder: «Çoğumuz bir dertli gibi dolaşıyorduk, büyük bir kısmımız ise vaktimizi kâğıt oyunlarıyla öldürmeğe çalışıyorduk. Yakup Şevki, hiç bir zaman halinden şikâyet etmedi, hiç bir oyun ve eğlencemize karışmadı ve hiç bir dakikasını boş geçirmedi. Kâğıt oyunlarımızda bize acıyarak yeni şeyler öğrenmek, okumanın ruhî zevklerini tatmak varken kâğıt oyunuyla nasıl olupda zamanı öldürdüğümüze akıl erdiremiyordu.»

Yakup Şevki Maltadan sonra tekrar Anadoluya geçerek Garp Cephesi ikinci Ordu kumandanlığına getirilmiş, bir buçuk sene içinde muhtelif Kolorduları teçhiz ve teşkil ederek harbe hazırlamıştı.

Ahmet Emin Yalman bu mevzuda şöyle yazar: «Maltadan kurtulduktan sonra İstiklâl harp cephesini ziyarete gittim. General Yakup Şevki, İkinci ordu kumandanıydı. Bolvadinde bulunan ordu umumî karargâhında kendisini vazife başında yakından görmek mümkün oldu. Karargâhda çok samimî bir hayat vardı, bütün arkadaşlar sanki âhenkli bir aile man-

(4) Mareşal Fevzi Çakmağın 1935 Akademi Konferansları, s. 275.

zumesi içinde yaşıyorlarmış gibi.. vazife başındaki sıkı disipline karşı yemek zamanında rütbe farkları unutuluyor, herkes şen, teklifsiz birer arkadaş tavrını takınıyordu. Paşa, buradaki samimiyet ve neşeyi muhafaza için iyi bir yol bulmuştu, konuşurken lâkırdıya Ecnebi kelime karıştıranlardan bir para cezası aldırıyordu, bu sebeple herkes sözüne dikkat ediyor, buna rağmen ara sıra ağızdan kaçan bir ecnebi kelime, zevkli münakaşalara yol açıyordu.»

Akşehirde Türk Ordusu Kumandanlarının büyük taarruza karar verdikleri tarihî toplantıda bulunmuş ve en nihayet kumandasındaki birliklerle Başkumandan meydan muharbesine girmiş, Balıkesir mıntakasına yürüyerek kat'î zaferin kazanılmasında büyük âmil olmuştur.

Bu sıralarda sol gözü de, sağ gözü gibi hastalandığı için Viyanaya tedaviye gitmiş, dönüşünde Ordunun hazarî kadroya çevrilmesi dolayısiyle yüksek Askerî Şûra Azalığına tâyin edilmişti.

Şahsiyeti: Yakup Şevki çalışmasına hudut olmayan ve çalışmadan yılmayan, yorulmayan bir simaydı, yarım bilgisi yoktu, bildiklerini mutlaka tamam bilir şe çok derinliklerine inerdi. Almanca ve Fransızcayı bilmekle kalmamış Maltada bulunduğu bir buçuk yıl içinde Rauf Orbaydan İngilizce öğrenmiş, bu lisanlar üzerine sayısız askerî eserler okumuş «Hindenburg» un hâtıralarıyla «Bernardi» nin Askerî bir eserini tercüme etmiş, eski devirlerden itibaren bütün meşhur kumandanların yaptıkları harekât ve hususiyetleri öğrenmiştir.

Tarih ve Coğrafya ve bilhassa Türk İslâm tarih bilgisi gibi, din bilgisi de o nisbette kuvvetliydi. Kur'anıkerimi dört muhtelif tefsirden okumuş, din esasatı hakkında bilgisini çok kuvvetlendirmişti. Son derece dürüst, azimli mütevazi, faziletli, yaptıklarından ve yapacaklarından kendine iftihar hissesi ayırmayan bir şahsiyeti vardı. Tomturaklı ifade ile konuşmaz, içinde fikir ve mâna bulunan sâde ve açık bir ifade ile hitap etmeyi tercih ederdi. Tafahürü, gösterişi bir iç duygusu noksanı telâkki eder, gururdan âzade, âlâyişe, merasime hiç iltifat etmez, feragat ve fedakârlığı sonsuzdu. Doğru ve muhakemeli fikir ve mutalâalarını kendisinden rütbe ve mevkice yüksek olanlara karşı söylemekten çekinmezdi. Bütün cesaretini iman ve feragatından alırdı, Buna dair yine Ahmet Emin Yalmandan misal verelim: «General Yakup Şevkiyi, evvelâ Galiçya cephesinde tanıdım, oraya Tanin Gazetesinin harp muhabiri diye gitmiştim. Cepheye gidince evvelâ o cephenin kumandanı ile tanışmak bir gazeteci için tabii bir düşüncedir; fakat bütün arzu ve gayretime rağmen Kumandanla görüşmeğe imkân bulamadım, kendisinin çok gururlu bir insan olduğuna hükmettim, buna rağmen cepheden ayrılırken kumandanı ziyaret etmekte ısrar ettim.

Bir Gazeteciyi kabul edemiyeceğini; Fakat bir vatandaşı memnunlukla ve bir misafir sıfatıyla kabul edeceğini bildirdi, bu teklif gazete-

cilik gururuma dokundu ise de çaresiz kabul ettim, görüştük, bir de baktım ki, kumandan çok sâde, çok mütevazı, çok candan bir adam.... İnsana efsanelerde yaşayan fedakâr, feragatli kahramanları hatırlatacak bir hali var; fakat kendisinden bahsedilmesine, vazife diye yaptığı işlerin bir tefahur vesilesi gibi ortaya konulmasına hiç tahammülü yok..»

Hülâsa Paşa bütün bu halleriyle geniş ihata, keskin zekâsıyla nefsine karşı son derece hâkimiyeti, inanılmaz derecede irade kuvvetiyle fıtraten büyük yaratılmış bir insandı.

Ben Paşa ile birinci cihan harbinde İstanbulda Boğaz kumandanı iken tanıştım, o tarihden ölümüne kadar fırsat düştükçe kendisini ziyaret ederdim, bütün ziyaretlerimde fikirlerine, muhakemesine ve gösterdiği samimiyete hayran kalırdım. Bağlarbaşındaki köşkünde her sene ramazanlarda verdiği iftar ziyafetlerine beni de çağırırdı, Paşanın sofrasında eski Harput iftar ziyafetlerinin bütün zevkini, hususiyetini ve samimiyetini bulurdum.

Yazdığı eserler : Türk Yunan harbi.

Tâbiye meseleleri ve tatbikatı

Bu eseri, yirmiden fazla tâbiye tatbikatı ve kritikleri olarak kitap halinde bütün ordulara gönderilmiş ve böylelikle zabitanın tâbiye bilgilerinin artması ve yenilenmesi temin edllmiştir. Bunlardan başka Maltada İngilizce 17 eser tercüme etmiş ise de maalesef bunlar İngilizler tarafından elinden alınmış ve hiç birini ana yurda getirememişti.

Yakup Şevki Paşa 20.Aralık.1939 da Bağlarbaşındaki köşkünde anjin Puatrin'den ölmüştür. Cenazesi Ordu Kumandanlarına mahsus merasimle ve bir çok silâh arkadaşları, akraba, dost ve hemşehrilerinin iştirakiyle kaldırılarak Karacaahmetteki aile mezarlığına defnedilmiştir.

Resim : 114 — Orgeneral
İshak Avni Akdağ

2 — ORGENERAL İSHAK AVNİ AKDAĞ: Harputun çok eski ve asil aileleri arasında yer alan Iğıkilioğullarından Ahmet Ef. nin oğludur. Or-

duda seciyesinin metaneti, azmı ve dürüstlüğüyle tanılan İshak Avni Akdağ emekli ve bugün Konya mebusudur.

3 — ORGENERAL İSMAİL HAKKI (KURTCEBE) NOYAN: Aslen Sivaslı olup General Dr. Abdülkadir Noyanın küçük kardeşidir. Uzun yıllar Elâzığda oturduklarından ve Elâziz rüşdiyesinden de mezun olduklarından biz Harputlular, onları bir hemşehri olarak kabul etmekteyiz. Kurtcebe, orduda cesareti, azm-ü iradesi ile tanınmış bir kumandanımızdı. Maalesef vaktinden evvel ölmüş, memleket ise kıymetli bir evlâdını kaybetmişti.

4 — KORGENERAL YÜMNÜ ÜRESİN: Divrikli oğullarından Mustantik Mustafa Beyin torunu ve Zülfikâr Ef. nin oğludur. Zekâsı bilgisinden, bilgisi zekâsından üstün mümtaz bir varlıkdır. Emeklidir, 1950 denberi Bilecik mebusudur.

5 — TÜMGENERAL RASİM TOPSEVER: Harputlu Dürdelen zadelerden Mehmet Emin Ef. nin oğludur. 1886 (1302 R) da doğdu. topçudur. Mesleğinde yüksek bilgi sahibi ve yıllarca Topçu harbiyesinde hocalıkda bulunmuş hüsni ahlâk ve fazileti ile temayüz etmiştir. Emekli olarak İzmirde oturmaktadır.

6 — TÜMGENERAL FAHRİ ULUĞ: Hüseynikli Kaymakam Süleyman Salim beyin oğludur. Temiz bir insan, mesleğinde ciddî ve çalışkan, maiyet ve arkadaşlarına daima sevgi ve itimat telkin eden bir şahsiyetti.

7 — TÜMGENERAL MUSTAFA SABRİ ERTUĞ: Aslen Perçençlidir. Çalışkanlığı, ciddiyeti ve salâbet-i ahlâkiyesiyle tanınmış, memleket âşıkı kıymetli bir hemşehrimizdir. Ankarada oturmaktadır.

8 — TÜMGENERAL REFİK DÜZGÖREN : Bilhassa harplerde cesaret ve fedakârlığı, arkadaşlığı ve samimiyeti itibariyle orduda hakikî bir kıymet sahibi olan General Refik, Askerî rüşdiyede sınıf arkadaşımdı, onun kıymetini, onun ruhunun yüksekliğini ancak biz arkadaşları biliriz. Emekliye ayrılmış ve 1956 de İstanbulda ölmüştür.

9 — TÜMGENERAL HÜSNÜ GÖKTUĞ: Perçençli askerî kâtip Nuri Ef. nin oğludur. Meslekî bilgisi, bıkmak, usanmak bilmeyen mesaisiyle temayüz etmiş çok samimî bir hemşehrimişdir. Emeklidir. 954 - 957 devresinde Elâziğ mebusuydu, Ankarada oturmaktadır.

10 — **TÜMGENERAL İSMAİL HAKKI TALAY:** Çok çalışkan, kendisini etrafına sevdiren General Talay, kendi kendini yetiştirmiş ve bir muhit yapabilmiştir. Bu gün Elâzığ mebusudur.

11 — **TÜMGENERAL NAİM ÜRESİN:** Meslekî bilgisi, çalışkanlığı ve ciddiyeti itibariyle mümtaz ve samimî bir hemşehrimizdir. Bugün Lüleburgaz 65. inci Tümen kumandanıdır.

12 — **GENERAL NAİM:** Topçu olduğu halde sonra Tayyareciliğe geçmiş, ciddî ve mütemadi mesaisiyle ilerliyerek bugün askerî tayyare teşkilâtının mühim bir rüknü olmuştur. (5)

13 — **TUĞGENERAL AHMET HİLMİ ARBAK:** Topçudur, mesleğinde çalışkanlığı ve ciddiyeti ile tanılan General Hilmi, bugün İstanbulda Yıldızda uçaksavar tugay kumandanıdır.

ESKİ GENERALLER

14 — **İZZET PAŞA :** Hoca İshak Ef. ailesine mensuptur. (6) Halep Redif kumandanı iken Yemen isyanını bastırmak üzere 1905 de Yemene sevk edilen birliklerden birinin başında, San'a muhasarasında, maiyetindeki arap taburlarının isyanı ile karşı tarafa geçmeleri üzerine, Paşa ve bütün karargâh subayları çenber içine alınarak vahşiyane bir surette param parça şehit edilmişlerdir.

15 — **MEHMET ALİ PAŞA:** Mir-i miran rütbesiyle, Çanakkale Jandarma kumandanlığında bulunmuş ve sonra ölmüştür.

16 — **AHMET EMİN PAŞA:** Emin hafızgillerdendir. Biyografisi yukarıdadır. (7)

DOKTOR GENERALLER

17 — **GENERAL ABDÜLKADİR NOYAN:** Noyan gerçi aslen Sivaslı ise de Elâziz askerî rüşdiyesinden mezun olduğundan biz Harputlular,

---

(5) Esasen tam Harputludur, evleri şeytan çarşısına gitmeden Hoca pınarının hizasındaydı.

(6) Bak, bu kitabın meşhur âlimler bölümü, s. 131

(7) Bak, bu kitabın meşhur âlimler bölümü, s. 238.

onu bir hemşehri olarak kabul ettiğimiz gibi, kendisi de bir hemşehri kadar ve daha fazlasıyle bizlere bağlıdır ve alâkalıdır. Aynı zamanda Ord. Prof. Noyan, Ankara tıp fakültesinin kurucusu, ilk dekanı ve intanî hastalıkları profesörü olmuş, eserleriyle de beynelmilel şöhret kazanmış değerli bir ilim adamımızdır.

18 — GENERAL MÜSLİM GÜR: Harputun Kesirik köyündendir. 1927 de askerî tıbbiyeden çıkmış, dahiliyeden ihtisas alarak bir çok askerî hastahanelerde, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye sağlık dairesi rapor şubesinde, 15. inci kolordu baş hekimliğinde, Sarayburnu hastahanesi baş hekimliğinde bulunduktan sonra Generallığa terfi ederek bugün Haydarpaşa Askerî hastahanesi başhekimliğinde bulunmaktadır. Çalışkanlığı, ciddiyeti ve vazifeseverliği ile şöhret alan General Müslim, aynı zamanda şairdir (8) samimîdir ve memleketine çok bağlıdır.

19 — GENERAL RÜŞTÜ TUGRUL: Harputlu alay kâtibi Mustafa Ef. nin oğludur .1927 de askerî tıbbiyeden mezun ve intanî hastalıklar mütehassısı olarak Gülhanenin yetiştirdiği Bakteriyoloğ Rüştü, bir çok askerî hastahanelerde çalıştıktan sonra 1953-1954 yıllarında Konya 2. nci ordu hastahanesi, daha sonra 9. uncu kolordu baş hekimliklerinde, 3. üncü ordu tıbbî müşavirliğinde, İzmit Askerî hastahanesi başhekimliğinde bulunmuş ve 1958 de Generallığa terfi ettirilerek Kasımpaşa Deniz hastahanesi başhekimliğine tâyini üzerine deniz kadrosuna amiral olarak alınmıştır. Her şeyden evvel vazifeyi mukaddes bir umde olarak kabul eden amiral Rüştü, aynı zamanda çok faal, titiz ve dürüst bir idarecidir.

20 — GENERAL CELAL ERİMER: Uzun yıllar Elâzizde Nafıa baş mühendisi olarak çalışan Nazmi beyin oğludur. Gençliğini, Elâzizde aramızda geçirmiş olduğundan bizler onu bir hemşehri gibi tanır, sever ve sayarız. Çalışkan ve vazifesinin aşıkıdır. Bugün Eskişehir hava hastahanesi başhekimidir.

DİĞER RÜTBEDEKİ ASKERİ VE SİVİL DOKTORLAR

1 — PROFESÖR DR. HAMDİ SUAT AKNAR: Aslen Arapkire 10 Km. mesafede 169 evli ve 889 nüfuslu Tepte köyünden Hasan Ef. nin oğludur. Hasan Ef. yi gerçi bu köy yetiştirmiş ise de alaylı bir yüzbaşı olması dolayısıyle vazifesi vilâyet merkezi Elâzizde olduğu halde kendisi Harput-

(8) Bak, bu kitabın aşağıda Genç Şairler bölümü,

da otururmuş.. Bu ikameti sırasında bir oğlu olmuş, adını Hamdi koymuştur (1) Doğum tarihine gelince, bâzı kaynaklar 1873, bâzıları ise 1879 kaydederler, biz bu iki tarihden birincisini kabul etmekteyiz; çünkü Elâziz rüşdiyesini 1890 da btirdiğine göre 1879 a nazaran on bir yaşında oluyor ki, Askerî rüşdiye tahsili sürelerine nazaran hiç bir zaman on bir yaşında ikmâl edilemezdi. (2).

Hamdi Suad 1890 tarihinde İstanbula gelmiş, o zaman Çengelköy Kuleli mektebinde bulunan Tıbbiye idadisine girmiş, bilâhare Demirkapıdaki Askerî Tıbbiyeye geçmiştir. 1899 da Tıbbiyeyi bitirerek yüzbaşı rütbesiyle bir yıl Gülhane kliniğinde stajyer olarak çalışmıştır. O zaman Gülhanenin Müdürü «Rieder» Paşanın intihabı ve mekâtib-i Askeriye Müfettişi Zeki Paşanın emriyle Almanyaya gönderildi. Almanyada dört yıl kaldı ve «Merchand» gibi büyük bir üstadın yanında ve bir çok sıhhat enstitülerinde çalışarak meslekî bilgisini artırdı. 1904 de memlekete dönüşün-

Resim : 115 — Profesör Dr. Hamdi Suat Aknar

de o vakta kadar Gülhanede Profesör «Deyche» tarafından idare edilmekte olan Teşrih-i marazi (Patolojik Anatomi) hocalığına tâyin edildi. Bu vazifede iki yıl kaldı ve o zaman mektep Müdürü bulunln «Wieting» Paşa ile geçinemediğinden mektepten ayrıldı. Düyunuumumiye idaresine müracaatla iş istedi, idare kendisine Yemende (Half) tuzlasında bir vazi-

---

(1) Hamdi Hoca, henüz Tıbbiye İdadisinde iken, istibdat idaresine karşı hıncını ifade için ardına «Suavi» mahlasını ekledi ve bu cüretin cezasını da Taş kışlada dört ay hapisle ödedi ve daha sonra (Suavi) yi Suada çevirerek Hamdi Suad oldu.

(2) Arapkirliler, Hamdi Suadın babası Tepte köyü halkından olduğundan Hamdi Suadı Arapkirli olarak gösterir ve biyografisini bu şekilde çizerler. Harputda doğan ve orada tahsil gören bir kimseyi Harput hemşehrisi o'arak kabul etmek doğru olur. Bununla beraber asıl maksat Hamdi Suadı tanıtmaktır, ister Harputlu, ister Arapkirli olsun.

fe teklif etti, Hamdi hoca bunu memnunlukla kabul ederek 1906 da Yemene gitti.

Aradan üç dört ay geçmemişti ki, Mülkiye Tıbbiyesinde (Patolojik Anatomi) hocalığı açıldı, memlekette adedi parmakla gösterilebilecek kadar az olan bu dersin hocalığına Hamdi Suad çağırıldı, bunu memnunlukla kabul ederek İstanbula geldi ve vazifesine başladı. Bruada ancak bir yıl çalışabildi. Meşrutiyet ilân edilince Askerî ve Mülkî Tıbbiyeler birleştirilerek Tıp Fakültesi (3) kurudu. Bu Fakültede aynı dersin hocalığı yine Hamdi Suada verildi, o zaman rütbesi binbaşıydı. Bu Fakültede 1933 yılına kadar çalıştı. 26 yıl süren bu vazifesinin ifası sırasında Balkan ve Birinci Cihan Harpleri çıkınca askerî vazifeler aldı. Evvelâ Haydarpaşa Askerî Hastahanesi lâboratuvar şefliğinde çalışırken Şark cephesinde tifüs hastalığının baş göstermesiyle telefatın büyük yekûnlar teşkol ettiğini gören hükûmet, Hamdi Hocayı Kızılay hesabına Erzuruma göndermişti. 1915 Hamdi Hoca, burada hem askerî hekim olarak çalışmış, hem de Doğu illerini kasıp kavuran Tifüs hastalığı hakkında değerli incelemeler yapmıştır.

Harpten sonra Hamdi Hocayı, yine öğretim hayatına kavuşmuş olarak görmekteyiz. Bir taraftan klâsik eserlerini, diğer taraftan da yerli ve yabancı dillerde yayınlanan travaylarını hazırlamış ve yaymıştır. 1925 yılında, Gureba hastahanesinde çok sevdiği laboratuvarında ayrıca bir Kanser hücresi kurdu ve tetkiklerine başladı, bu çalışmasının sonundadır ki, Kanserle Mücadele Cemiyetini memleketimizde, ilk defa kuran yine Hamdi Hoca olmuştur.

Hamdi Suadın en mümeyyiz vasfı, milletlerarası şöhretidir. Önce Varşova Askerî tababet, sonra Danzig Alman marazî teşrih cemiyeti, 1930 da Bakû, 1931 de Cenevrede coğrafî Patoloji ve 1933 de ise Madrid tıbbi kongrelerine iştirâk etti. Ölümünden on yıl sonra çıkan «Mahain» nin kalb urları adlı kitabında : Hmdi Suadın Perikard sarkumlarına (Coelothelioma) dediğinden ve bu yöndeki ambriyolojik izahlarından uzun uzadıya bahsettiği gibi Washingtondaki silâhlı kuvvetler Patoloji Enstitüsünün büyük kara ciğer Pataloğu «Semetana» Hamdi Hoca hakkında: «Hamdi bahsettiği gibi Washingtondaki silâhlı kuvvetler Patoloji Enstitüsünün dan sonra batı ve orta Avrupanın en meşhur Patoloğları söz alırlardı.» der.

Yine bu yıllarda Hamdi Hoca, talihsizliğinin bir eseri olarak Fakülte kadrosu dışında bırakılmış; fakat onun kadrini kıymetini yakından bilen ve o zaman sıhhiye vekili bulunan rahmetli Refik Saydam, Guraba hastahanesinde yeni bir Patoloji Lâboratuvarının açılmasını temin ile başına

(3) Bu günkü Haydarpaşa erkek lisesi.

Hamdi Hocayı getirmiş ve Hamdi Hoca burada da üç yıla yakın kendine has ciddiyet ve sessizliğiyle çalışmıştır. Nihayet tedavi bakımından birbirine zıt verem ve şeker hastalığına tutulan Hamdi Hoca Heybeliada sanatoryomunda 13/Mart/1936 tarihinde 63 yaşında iken gözlerini hayata kapadı. Bütün Üniversite gençliğinin ve arkadaşlarının elleri üzerinde muhteşem bir merasimle Edirnekapı şehitliğindeki ebedî istirahatgâhına terkedildi. Mezar taşında aynen şöyle yazar :

«Haydarpaşa Tıp Fakültesi Teşrihi marazî müderrisi Profesör Doktor Hamdi Suat. Bu taş sâde bir hayatı, yarulmaz bir sayi örtüyor.»

Hamdi Suat Daima düşünen, az konuşan, dâvasız ve mutlaka ilmî bir hakikate varmak istiyen feragat timsali bir hocaydı. (Patalojik - Anatomi) bilgisini bizde modern metod safhasına sokan ilk hoca olduğu gibi bu ilim yoliyle adını sınırlarımızın dışına çıkaran ilk âlimimizdir.

Ölümünün Onuncu yıldönümünde, kıymetli arkadaşları ve yetiştirdiği binlerce talebeleri arasından tıp âleminde bu günün yüksek mevkilerini ihraz etmiş olanlar tarafından Gureba hastahanesinde bir tören yapılmış ve bu hastahanedeki teşrihi marazi laboratuvarına **(Hamdi Suat Lâboratuvarı)** adı verilmiştir. Bu törende bir çok hatipler söz söylemişler ve bilhassa yirmi beş yıl beraberce çalıştığı ve memleketimizin medar-ı iftiharı, kıymetli General Tevfik Sağlam uzun hitabesini şu sözlerle tamamlamıştır: «Aziz dostum! Bahtiyarsın, dimdik duran ve günden güne gelişen bir eserin var. Türk Tıp tarihinde saygı ve sevgi ile anılan güzel bir adın var. Geç de olsa seni kemâliyle tanıyan ve kadrini bilen büyük bir insan kütlesi var ve nihayet her vakit mânevî huzurunda saf saf el bağlıyacak ölmez Türk gençliği var. Ne mutlu sana!»

Hamdi Suadın eserleri:

1 — Teşrihi marazi'i umumî
2 — Fethi meyyit
3 — 39 adet çok kıymetli ve orijinal Almanca makaleleri.
4 — 5 adet Türkçe makaleleri.

Hamdi Suat Aknar hakkında on yedi yazı yazılmıştır.

2 — DOKTOR ÖMER : Esasen Harputda Kulaksızzadeler denilen bir aileye mensup olup Hekim Süleyman Ef. nin kardeşi Ahmed ağanın oğludur. 1869 (1285. R) de Harputda doğmuştur. 1888 (1304. R) de İstanbula gelerek tıbbiyeye kaydedilmiş ve 1897 (1313. R) de tıbbiyeden yüzbaşı rütbesiyle mezun olarak 6. ncı ordu emrine verilerek Bağdada gitmiştir. Uzun zaman Bağdatta kaldıktan sonra askerden ayrılmış, Harputa dönmüştür. Bu arada bir zaman da Çemişgezek Hükûmet tabipliğinde çalışmış ve sonra ölmüştür.

3 — **DOKTOR MEHMET EMİN:** Bu doktor da aynı aileden olup Hekim Süleyman Ef. nin oğludur. 1883 (1299. R) de Elâziz askerî rüşdiyesine girmiş, mezun olduktan sonra yeni açılan mülkiye idadisine girerek 1892 (1308,R) de bu mektepten birincilikle mezun olarak İstanbula gelmiy, evvelâ Tıbbiye idadisine girmiş ve 1897 (1313.R) de tıbbiye-i şâhâneye girmiş, mezun ve meşhur bir operatör olmuştur.

Bu aileden iki genç doktorumuz daha yetişerek meslek hayatına atılmışlardır. Bunlardan birisi.

4 — **DOKTOR TURGUT HEKİMGİL:** Askerî doktordur, Hekim Süleyman Ef. nin torunu ve İbrahim Rıfat Ef. nin oğlu Esat Hekimgil'in oğludur.

5 — **DOKTOR YILDIZ HEKİMGİL:** Bu da Hekim Süleyman Ef. nin torunu emekli albay Kerim Hekimgilin kızıdır, nisaiyecidir.

6 — **DOKTOR ABDULLAH CEVDET KARLIDAĞ:** Tabur kâtibi Hacı Ömer Ef. nin oğlu olup 19.Eylûl.1869 da Arapkirde doğmuş ve Elâziz

Resim : 116 — Dr. Abdullah Cevdet Karlıdağ

askeri rüşdiyesinden mezun olarak tıbbiyeden yüzbaşılıkla mezun olmuştur; Fakat istibdat idaresine karşı onun genç ve âteşîn ruhu daima hareket halindeydi, bu yüzden Trablus-i garbe sürgün edildi, orada da rahat durmadı, Fizana sürüleceği sıra Tunusa kaçtı, oradan da Fransaya geçti. Az zaman Pariste kaldıktan sonra İsviçreye gelerek Cenevrede (Osmanlı) isminde Türkçe ve Fransızca bir gazete çıkardı.

O zamanki devletin siyaseti, bu gibi muhalif ve idareye karşı isyankâr gençleri, kendine bağlamak için onlara resmî vazife verirdi. Abdullah Cevdete de Viyana sefareti doktorluğu verilmiş ve üç sene bu vazifede kalmıştı.

1904 de memuriyetini bırakarak Cenevreye döndü ve orada İçtihat matbaasını kurdu. Meşrutiyetin ilânından sonra da 1910 da İstanbula döndü, İctihat matbaasını Cağaloğlunda kurdu ve İctihat evine yerleşti.

Gençliğindenberi memlekette serbest düşünmeyi, serbest yazmayı bir ideal şeklinde müfekkiresinde yaşatan doktor, bu emeline kavuşmuş, yirmisene durmadan dinlenmeden kendisini ilme vererek İçtihat evini âdeta bir ilim yuvası haline sokmuş, te'lif ve tercüme suretiyle bir çok kıymetli eserler vermiştir, yedi tane de şiir mecmuası vardır.

1932 yılında 63 yaşında iken öldü. Mehmet Cevdet nâmında bir oğlu, Gül hanım isminde bir kızı vardı. M. Cevdet Muşda Fransızca öğretmeni iken emekli olmuş, Muşda oturmaktadır, çok samimî ve vefakâr bir arkadaşımdır, Gül hanım ise, babasının yuvasını ve kütüphanesini bozmamış, o yuvada ve o kitaplar arasında kendini ilme ve öğretmenliğe vermiş çok kıymetli bir hemşehrimizdir.

7 — DOKTOR AHMET CEVDET UĞUR: Hacı Ömer Lütfü Ef. nin oğludur, takribî olarak 1879 (1295.R) da doğmuş, 1898 (1310.R) de birincilikle Elâziz Askerî Rüştiyesinden ve 1903 (1319.R) de Askerî Tıbbiyeden mezun olmuştur. Gülhanede meşhur gözcü Ziya beyin servisinde çalışmış ve ihtisas almıştır. 1904 (1320.R) de Ferik Riza Paşanın idaresin-

Resim : 117 — Dr. Ahmet Cevdet Uğur

de Rumeli Kavağındaki tabyaların yeniden yaptırılması için teşekkül eden Askerî İnşaat birliklerinde göz mütehassısı olarak çalışmıştır. Mesaisi RızaPaşa tarafından takdirle karşılanmış, evvelce aldığı liyakat madalyasından başka 4. üncü mecidî nişaniyle de taltif edilmişti. Bilâhare Zeytinburnu ve sonra 1910 (1326.R) dan itibaren de Erzincan Asckerî has-

tahanelerinde üç sene çalıştıktan sonra 1913 (1329.R) de rütbesi binbaşılığa yükseltilerek Mekke-i Mükerreme hastahanesine tâyin edilerek Hicaza gitti. Hicazda Taif yastahanesinde bulunduğu sıra I. inci cihan harbi patlamış ve harbin sonlarına doğru Taifde mensup olduğu fırkanın bütünü İngilizler tarafından sarılarak esir edilmesi üzerine Dr. Cevdet de bunlar arasında Mısırdaki üsera kampına sürüldü.

Bilhassa Mısır kampındaki insan üstü çalışmalarını aşağıda örneği yazılı vesika bizlere göstermektedir. (4) Mısırda dört sene kaldı. Mütareke sonu Mısırdan döndükten sonra 1924 (1340.R) de arzusiyle emekli oldu.

1925 de sıhhiye vekâleti onu kadrosuna alarak Gaziantep trahom mücadelesine memur etti, bu vazifesinde gerek şehirde, gerekse yirmiden fazla köylerde dolaşarak 24.000 vatandaşı muayene ve tedavi ederek onların görme durumlarını sağladı.

Bir aralık Çorum hastahanesinde aynı enerji ile çalıştı ve en nihayet İstanbula gelerek 1932 den itibaren 18 yıl Darülacezede, 11 yıl 3 ay Bakırköy emrazı akliye ve asabiye hastahanelerinde ücretli ve diğer Dispanserlerde ücretsiz çalışarak insanlığa hizmet etmiş ve binlerce vatandaşın ıstırabını dindirmiştir. Tam mânasiyle bir müslümandır, yaşı sekseni geçtiği halde onun bir ayağı camide, bir ayağı hâlâ Dispanserlerdedir. Nişantaşında Emlâk caddesinde Halil Kâmil apartmanında oturmaktadır.

8 — DOKTOR HALİL SEZER: Askerî doktor ve operatör olup Hüseynikli Ali ağanın oğludur. I. inci cihan harbine kadar muhtelif askerî hastahane ve birliklerde vazife görmüş, harbe iştirâk ederek Kûtül-emmare cephesinde fedakârane hizmet etmiş, harpten sonra askerlikten ayrılarak serbest çalışmak istemiş ise de buna muvaffak olamamış ve esas mesleğini bırakarak Sirkecide bir madenî eşya fabrikası kurmuş ve bu yüzden çok zengin olmuştur. 2.Eylûl.1956 da İstanbulda ölmüştür. Niyazi Sezer isminde bir oğlu vardır, babasının yerini tutmuş fabrikayı devam ettirmektedir. Babasından fazla hemşehri canlıdır.

---

(4) Bu vesika, İngiliz seferî kuvvetleri göz hastalıkları müşaviri Dr. Mines tarafından 17/6/1920 tarihinde Kahirede kendisine verilmiştir. «Türk ordusunda göz mütehassısı olan binbaşı Ahmet Cevdet, aşağı mısırda Tel-el-Kebir ve Belbeisdeki büyük esir kamplarında Aralık 1918 den Temmuz 1920 ye kadar yirmi ay, sayıları binleri aşan göz hastalarına bakmakla vazifeli idi. O, bu vazifesini pek müstesna bir ehliyetle başarmış ve kendisinin büyük bir mütehassıs olduğunu göstermiştir. Yüksek bilgisi, şefkatı, idrak kabiliyeti ile tahminin üstünde kendi esir arkadaşlarına faydalı olmuştur. O, enerji kaynağıdır ve her zaman bu gibi büyük işleri yapmağa muktedir ve hazırdır, aynı zamanda kendi vatandaşlarının minnettarlığına da liyakat kespetmiştir.» bu vesika İngilizcedir.

9 — DOKTOR HÜSEYİN HÜSNÜ: Vertetilli Şükrü ağanın oğludur. Tıbbiyeden ilk doktor çıktığında 7. nci ordu askerî birliklerine tâyin edilerek Yemene gitmiş (5) uzun yıllar Yemende çalışmış ve döndükten sonra muhtelif birliklerde vazife görmüş, istiklâl savaşına katılmış, zaferden sonra Malatyada bir birlikte çalışmaktaydı.

10 — DOKTOR ALBAY ŞÜKRÜ: Harputda Saraca Hafızgillerden Hacı Hüseyin Ef. nin oğludur. Askerî tıbbiyeden mezun olduktan sonra Balkan, I. inci cihan ve İstiklâl savaşlarına iştirâk etmiş, fedakârane çalışmış, Gazi Erzurumdan Sivasa geldiği zaman Kongre için Sivas lisesinin hazırlanmasında büyük hizmetleri olmuş ve burada ilk kahveyi de Ataya Şükrü bey vermiştir. Mesleğinde iyi yetişmiş, çalışkan ve fedakâr olduğu kadar hemşehri canlı, hoşsohbet ve çok neşeli bir zat olup şimdi emekli olarak Elâzığda oturmaktadır, yaşı seksene yaklaştığı halde şuur, hâfıza ve neş'esinden zerre kadar kaybetmemiştir.

11 — Dr. PİYER TAŞO (Beyros): Aslen Harput eyaletinin Tilek (6) köyü halkından olup, geniş arazi sahibi Taşo nâmında zengin bir çiftçinin torunudur, Taşo süryani katoliktir. Bütün ömrü boyunca tütün, rakı, şarap, kahve, çay gibi şeyler içmemiş ve 125 yıl ömür sürmüştür. Kesper Yakup, İbrahim ve Nazar adlarında üç oğlu ve iki de kızı vardı. Taşonun ölümünden sonra aile, köyde barınamadığından Harputda Süryani mahallesinde bir ev satın alarak, buraya taşınmışlardı. Bu üç kardeşden en küçükleri Nazar ağa Harputda bir taraftan Çitcilik (7) sanatını, bir taraftan da ders alarak Türkçeyi öğrenmeye başlamış ve az zaman içinde bu iki teşebbüsünde de muvaffak olmuştur, hele Türkçeyi bir Türk kadar okuyup yazmaya muvaffak olmuş ve hattâ edebiyatına da nüfuz etmiş ve bu yüzden biraralık maliye tensikat ve bir zaman da tahrir komisyolarında (8) âzalık etmiş ve sonra Reji idaresinin teşekkülü sıralarında memur olarak bu idareye geçmiş, 300 kuruşdan başlıyarak maaşı gitgide yükselmiş ve bunun üzerine çitçiliği bırakarak ailesiyle birlikte Elâzığa naklihare etmiştir. Onu 1889 (1305. R) de Reji Ziraat Müfettişi olarak görmekteyiz. (9)

---

(5) Yemende, Yemenli bir Arap kızıyla evlenmiş, siyah bir çocuğu da olmuş.. Bu çocuğu kucağına alarak sevdiği zaman (Oğul balı) diye lâtife edermiş.

(6) Paluya gitmeden evvel Külüşkür köprüsünü ve tarihi Harabat köyünü geçtikten sonra Muradın sol tarafında bir köy.

(7) Mahallî tezgâhlarda dokunan yerli bezleri ağartmak, kırmızıya boyamak ve bunların üzerine çeşitli desen yapmak.

(8) Mamuretül-Âziz salnamesi, Bayezit Belediye kütüphanesi, N. 24/1

(9) Mamuretül-Âziz salnamesi, Bayezit Belediye kütüphanesi, N. 24/4

İşte Dr. Piyer, bu Nazar ağanın büyük oğludur, takribî olarak 1867 - 1896 yıllarında Harputda doğmuştur. Piyer, 8 yaşlarında iken annesini kaybetmiş ve 12 yaşına kadar da Kale meydanındaki Lâtin mektebinde okumuş, çılgın mı çılgın... babasından dayak yemediği gün yokmuş... Ailenin Elâzığa naklinden sonra Piyer, Vilâyet merkezindeki Lâtin mektebine devama başlamıştır. Tedrisatı evvelce İtalyanca olan mektepte İtalyanca, sonra mektebin Fransızlara devrinden sonra da Fransızca öğrenmiştir. 16 yaşlarında iken babası, Piyerin zekâ ve kabiliyetini görünce onu Halepde bir Fransız kolejine göndermiş, burada da Fransızca ve İtalyancayı mükemmel surette öğrenmiş ve İtalyanca şiirler de yazmaya başlamıştır. Bu çalışkanlık ve kabiliyeti yanında o yine yaramazlığına eskisi gibi devam edermiş.. (10)

Piyer, bu Kolejde 3 sene okuduktan sonra mektebi birincilikle bitirmiş ve Elâzığa dönmüştü. Dönünce 250 kuruş maaşla Reji tenbaki memurluğuna tâyin edildiği gibi, İdadi mektebinin Fransızca hocalığı da ona verilmişti. Bir imlâ hastası yüzünden Reji nazırı Murat Beyin (11) ihtarına mâruz kalan Piyer, o günden itibaren Türkçeye çalışmağa başladı, aradan altı ay geçmeden birçok yazıları arasından «Montesqui» nin Ruhül-Kavanin nam eserini Türkçeye çevirmeğe ve İstanbul gazetelerinde neşrettirmeğe muvaffak olmuştur. Nazır Murat Beyin Bağdat'a tahvilinden sonra Piyer, Tenbaki memurluğundan alınarak idarenin yazı işlerinde çalıştırıldı.

27 yşında iken evlenmiş, aradan 2,5 sene geçtikten sonra Beyrut Reji nezaretinde daha üstün bir memuriyete tâyin edilince ailesini, Elâzığda bırakarak Beyruta gitmişti, bu vazifede bir sene kaldıktan sonra İtalyanca bildiği için Trablus garbe tâyin emrini aldı; fakat muvafakatı sorulmaksızın böyle bir tahvilden müteessir oldu, 15 altın maaşını bırakarak istifa ve Rejiden ayrıldı.

Her suretle şayan-ı takdir ki, otuzunu geçmiş bir yaşda, evli ve çocuklu olduğu halde âni bir kararla Beyrutda bulunan Fransız Tıbbiyesine girmek için müsabaka imtihanına girdi, imtihanı kazanarak bu yaşdan sonra tıbbiyeye girdi ve 1904 yılında mezun oldu. Doktor olduktan sonra memleketine döndü, Elâzığda serbest hekimlik yaparken, İdadi mekte-

(10) Halepteki kolejde sabahları pek erken saatlerde çalınan çan sesinden, uykusunu tamamiyle alamıyarak bizar olan Piyer, bir gece yarısı kalkıp karanlıklarda çan yerini bulup yukarı çıkmış ve evvelce hazırladığı balmumiyle çanın için sıvamıştı. Nevbetçi Frer, sabahleyin öğrencileri kaldırmak için çanın ipini çektiği zaman çanın ses vermemesi Freri hayretlere düşürmüş, sebebini keşf edinceye kadar da aradan saatlar geçmiş, bütün talebe ile Piyer de bu müddet zarfında tatlı tatlı uyumuşlardı.

(11) Ozaman Elâziz, Van, Bitlis ve Diyarbakır vilâyetlerinin Reji nezaret merkeziydi.

binde lisan ve tabii ilimler hocalığında ve yine bu arada Vilâyet gazetesi müdür muavinliğinde ve Belediye hastahanesi iç hastalıklar servisinde fahrî olarak çalıştığı gibi ev ve kocakarı ilâçları üzerinde geniş mikyasda araştırma yaparak bu çalışmalarını br rapor halinde İtalya sıhhat akademisine gönderdi, bunun üzerine akademiye âza kabul ve ayrıca bir madalya ile de taltif edildi.

Piyer, aynı zamanda vatanını çok seven bir Türk dostuydu, Balkan Harbine gönüllü olarak iştirâk etmiş, mağlûbiyetten sonra Harbiye Nezareti tarafından mühim bir vazife ile Büyükadada uzun zaman kalmış ve sonra bir gece Adadan Kartala geçerken denize düşmüş, şiddetli lodos dalgalarıyle mücadele ede ede güçhal hayatını kurtarmış ise de bacağından yaralanarak Haydarpaşa hastahanesine yatırılmıştı. Hastahanede kangren korkusundan bacağının kesilmesi lâzımgeldiği kendisine haber verilince, bu teklifi reddetmiş, kendi tedavi usulü ile bacağını kurtarmıştır. Bu yüzden uzun zaman Haydarpaşa hastahanesinde tedavide kalmış ve fakat burada boş durmıyarak hastahanede fahrî vazife almıştı.

Hastahaneden çıktıktan sonra bir aralık Parise gitmiş, Devlet hastahanelerinden birisinde çalışarak yeni tedavi usulleri üzerinde staj görmüş ve Elâzize dönmüştür.

1. inci Cihan Harbi devamınca gerek Elâzizde, gerekse Erzincan ve Erzurumda II. inci kolordu birliklerinde doktor olarak çalışmış, harpten sonra Elâzığda otururken Şeyh Sait isyanında evi ve ailesi asilerin taarruzuna uğramış, kendisi ölümle tehdit edilmek suretiyle mevcut parası ve bâzı kıymetli mücevheratı yağma edilmişti. Isyandan sonra Elâzığda duramamış, ailesiyle birlikte İstanbula göç etmiş, Pangaltıda Eşref Ef. sokağında bir apartman satın alarak buraya yerleşmiş ve aynı zamanda Taksim Fransız hastahanesinde vazife alarak uzun yıllar burada çalışmış ve en nihayet emekliye eyrılmıştı. 1951 yılında Fransada bulunan oğlu ve kızının yanına gitmiş, şimdi Marsilyadadır.

Dr. Piyer çalışmadan zevk alan, hemcinsine daima faydalı olan azim ve irade sahibi bir şahsiyettir, bu gün 90 yaşını geçtiği halde aklı mantıkı, şuuru yerinde tekâmül etmiş kıymetli bir meslek adamıdır. Üç oğlu iki de kızı vardır.

12 — Dr. BİNBAŞI MEHMET NURİ ERGÜKLÜ: Ebutahirli Hasan Raif Ef. nin küçük oğlu ve kurmay albay Ali Şefik Beyin de kardeşidir. 1904 (1320. R) de askerî tıbbiyeden mezun olarak Gülhanede kulak, boğaz, burunda ihtisas aldıktan sonra muhtelif birlik ve hastahanelerde çalışmış, I. inci Cihan Harbinde şark cephesi Sarıkamış harekâtı sıralarında 16.Aralık.1914 günü Ruslara esir düşmüş, 3.5 sene esaretten sonra Almanya yoluyla İstanbula dönmüş, İstiklâl Savaşına katılmış, zaferden sonra

Tavşancıl, Tekirdağ'da bulunan askerî birliklerde ve daha sonra da Harbiye mektebinde vazife alarak çalışmıştır. 1924 de arzusiyle emekliye ay-

Resim : 113 — Dr. Mehmet Nuri Ergüklü

rılmış, bugün Kadıköyünde Bahariye caddesinde 83 N. evinde oturmaktadır.

13 — Dr. MUSTAFA FEHMİ: Harputda Sağmanlı oğullarındandır. 1319 neş'etlidir.

14 — Dr. MUSTAFA FEYZİ: Sanuklu oğullarındandır. 1319 neş'etlidir.

15 — Dr. ŞÜKRÜ MEHMET SEKBAN: Argınlı Sekban oğullarından redif yüzbaşısı Mehmet ağanın oğludur. Askerî tıbbiyeden 1319 da mezun olmuştur. Cilt ve Zührevî hastalıklar mutahassısıdır. Bugün Şişli Samanyolu S. 52 N. apartmanında oturmakta, hususî muayenehanesinde çalışmaktadır.

16 — Dr. İSMAİL : İçmelizade Kasım ağanın oğludur. 1319 neş'etlidir.

17 — Dr. FAİK : Maliye tahsildarı Hogulu Hacı Bekir Ef. nin oğludur, çok zeki ve çalışkan olduğundan Askerî rüşdiyede bütün sınıfları birincilikle geçirmiş, yalnız bir imtihanda tek numarası kırıldığından teessüründen intihara teşebbüs etmiş ise de vaktinde yetişerek kurtarılmıştır. Tıbbyeden de birincilikle ve yüzbaşı olarak çıkmış, muhtelif askeri birliklerde çalışmış ve sonunda Beyrutda vazifede iken ölmüştür.

18 — Dr. ALBAY MUSTAFA NAİL: Yukarıdaki Faik Beyin küçük kardeşidir, o da kardeşi gibi çok zeki ve çalışkandı, 1319 neş'etlidir. Muhtelif birlik ve askerî hastahanelerde çalışmış, bütün harplere iştirâk et-

miş, nihayet emekliye ayrılarak İstanbula gelmiş, Beyazıtta Soğanağa mahallesinde Âb-ı hayat S. da bir ev satın alarak buraya yerleşmiş; fakat ömrü vefa ltmiyerek 1943 de bu evde ölmüştür. Hukukçu iki oğlu vardır, maalesef isimlerini tesbit edemedim.

19 — Dr. FAİK FİKRET: Aslen Vertetil köyündendir. 1318 de Askerî tıbbiyeden mezun olduktan sonra bütün gençliğini Rumelindeki avcı taburlarında fedakârlıkla çalışma suretiyle geçirmiş, Balkan ve 1. inci Cihan Harplerine katılmış, mütarekede emekliye eyrılarak İstanbula gelmiştir. İstanbulda barınamadığından öz yurdu Elâzığa gitmiş, orada devlet demiryollarında vazife almıştır.

Dürüstlüğü ve iyi kalbliliğiyle az zamanda halkın itimat ve teveccühünü üzerinde toplamış, bir aralık C.H.P. İl İdare Kurulu Başkanlığına seçilmiş ve bu sırada memleket dâvalarını ele alarak halkın birlik ve beraberlikle şehrin kalkınmasına çalışmaları yolunda çok çırpınmış ve müsbet bâzı işler de görmüştür. Bugün Ankarada ve sıhhatta olup kibar ve samimî bir hemşehrimizdir.

20 — Dr. BİNBAŞI FEYZİ: Harputun belli başlı ailelerinden Selman ağa zadelerdendir. (Hacı) nâmiyle marufdu, askerî tıbbiyeden yüzbaşı olarak çıkmış, zeki, çalışkan, kabiliyetli ve çok samimiydi. 1. inci Cihan Harbı sıralarında Erzincanda askerî hastahanede çalışırken tifüse tutularak genç yaşında ölmüştür.

21 — Dr. BİNBAŞI VEHBİ: Aslen Germilili Reşit ağanın oğludur.

22 — Dr. BİNBAŞI SAİT: Pağnik köyünden tellâl Ahmedin oğludur. Bir köylü çocuğu olduğu halde Elâziz Askerî Rüşdiyesinden iyi derecede şehadetname alarak, tahsilini tâkip etmiş, yüzbaşı olarak Askerî Tıbbiyeden mezun olmuştur. 1 inci Cihan Harbinden sonra askerlikten ayrılarak memlekete dönmüş, bir muayenehane açarak serbest çalışmağa başlamıştı. Mesleğinde ihtisas sahibi, teşhisi kuvvetli bir doktordu. tipik bir simaya mâlikti, son zamanlarda Elâzığda öldü.

23 — Dr. Rüştü : Aslen Dişidilidir, 1. inci Cihan Harbinde Bağdat'da vazife başında iken ölmüştür.

24 — Dr. ALİ KEMAL: Aslen Hüseyniklidir, Askerî tıbbiyeden çıkmış, bâzı askerî birliklerde çalıştıktan sonra istifa ederek Elâzığa gelmiş,

uzun zaman serbest çalışmış, bir aralık Elâzığ, Diyarbakır, Mersin vilâyetlerinde seyahat etmekte olan Şeyh Sünûsinin hususî doktorluğunda bulunmuş ve genç denilebilecek yaşda ölmüştür.

25 — **Dr. NAZMİ AZİZ SELCEN:** Elâziz defterdarlık muhasebe şeflerinden Aziz Beyin oğludur. 1303 doğumludur. Tıbbiyeden mezun olduktan sonria göz hastalıkları üzerinde çalışmış ve ihtisas almıştır. 1926 yılını içine alan zamanlarda Elâzığda memleket hastahanesi başhekimliğinde bulunmuş ve aynı zamanda serbest olarak da çalışmıştır. İstiklâl harbinden sonra Adana Sıhhat Müdürlüğüne tâyin edilmiş, buradan Haseki hastahanesi göz mütehassıslığına alınmış, bilâhare bu hastahanenin başhekimliği de uhdesine verilmişti. Sonra emekliye ayrılarak Çarşıkapıdaki muayenehanesinde serbest çalışmağa devam etti ve nihayet 1945 de öldü. Bir oğlu, bir kızı vardır, oğlunu doktor, kızını kimyager olarak yetirştirdi.

26 — **Dr. FÜRUZAN SELCEN:** Ypkarıdaki Dr. Nazmi Aziz Beyin oğludur. 1924 (1340. R) doğumludur. 1948 de İstanbul Tıbbiyesinden mezun oldu, ihtisas yaptıktan sonra şimdi Ankarada doğumevi nisaiye mutehassısı olarak çalışmaktadır.

27 — **Dr. ABİD:** Kesirikli Süleyman Faik Beyin torunu ve Reşat Beyin oğludur.

28 — **Dr. ŞUAYP NURİ BARIM:** Harputlu Düyun-i umumiye nazırlarından Nuri Beyin oğludur. Akliye ve Asabiye mütehassısı olarak Tıbbiyeden mezun oldu. 1. inci Cihan Harbinden evvel Harputun en mamur ve şen zamanlarında Harput hükûmet doktorluğuna tâyin edilerek Harputa gelmiş ve Belediye doktorluğunu da üzerine almıştı. Bilgisi ve enerjik haliyle Harputluların ve bilhassa fakir halkın sıhhî durumlarıyla yakından alâakdar olarak memlekete büyük hizmeterde bulunmuş, büyüğünün küçüğünün sevgi ve saygısını kazanmıştır.

Seferberlikte şark cephesinde 2. nci ordu birlikleri sıhhiye teşekkülerinde fedakârane çalışmış, harpten sonra sıhhiye müfettişliklerinde Ankara ve İstanbul Sıhhiye müdürlüklerinde bulunmuştur. Bugün emekli olarak Göztepede Bağdat caddesi N. 259 köşkünde oturmaktadır. İki oğlu vardır.

29 — **Dr. SITKI:** Harputlu Sarı Hafızın oğlu ve Ferozade rahmetli Muallim Mehmet Lütfünün de yeğenidir. Askerî Tıbbiyeden göz mütehassısı olarak mezun olmuş, bilâhare sivile geçerek serbest meslekde Samsunda çalışmaktaydı, sonra kaybettik.

30 — Dr. YÜZBAŞI KEMAL SARAÇOĞLU: Çok zeki ve çalışkan olarak Tıbbiyeden çıkmış ve Gülhanede dahiliye ihtısasını aldıktan sonra Erzincana tâyin edilmişti. Millet ve memleket kendisinden bir çok hizmetler beklerken maalesef genç yaşında Erzincan zelzele felâketinde onu kaybettik.

31 — Dr. KEMAL TOPALAN: Harputun eski ve belli başlı ailelerinden bulunan Hamal oğullarından rahmetli Albay Fevzi Beyin oğludur. Tıbbiyeden mezun olduktan sonra rontgen mütehassısı olarak yetişmiş ve bugün Ankarada Polis Enstitüsü başhekimidir, mesleğine düşkün, muktedir ve aynı zamanda memlekete çok bağlı, hemşehrilerine karşı çok samimîdir.

32 — Dr. ALBAY HALİT ZİYA ATASAVUN: Iğikili binbaşı Mustafa Naili (Sarı zabit) nin oğludur. İstanbul Gülhanesinin yetiştirdiği kıymetli zekâlardan olup intaniye mütehassısı olarak orduya girmiş, muhtelif birlikler ve hastahanelerde vazife gördükten sonra kendi ısrariyle emekliye ayrılmış, evinde bizzat kendi eliyle kurduğu temiz Lâboratuvar ve muayenehanesinde serbest çalışmış, muktedir, teşhis kabiliyeti kuvvetli bir doktorumuzdu, maalesef genç denilebilecek bir yaşda tedavisi mümkün olmayan (Charcot) hastalığına tutularak 10/2/959 günü gözlerini hayata kapamıştır.

33 — Dr. ALBAY MUSTAFA KURTARAN: Komiser Abbas Ef. nin oğludur, 1928 de askerî tıbbiyeden intaniye mütehassısı olarak çıkmış, mesleğinde, zekâsı, bilgisi ve çalışmasiyle tanılmış ve kendini etrafına sevdirmiştir. Bu gün İzmitte 15. inic kolordu başhekimidir.

34 — Dr. ALBAY SABİT ÖZTAN: Perili Nüfus memuru Mustafa Ef. nin büyük oğludur. 1928 de Askerî Tıbbiyeden göz mütehassısı olarak çıkmıştır. Bir çok askerî birlik ve hastahanelerde vazife görmüş çok çalışkan ve enerjik bir doktorumuzdur. Bu gün Balıkesir Askerî hastahanesi başhekimidir.

35 — PROFESÖR Dr. EKREM KADRİ UNAT: Harputlu Hacı Hafız Raşit Ef. nin torunu ve şehit mülâzım Hafız Mehmet Ef. nin de oğludur. Tahsilini İstanbulda yapmış 1937 de İstanbul Tıp Fakültesinden mezun olarak Mıkrobyolojí, Parazitoloji ve salkınlar enstitüsünde asistan, mütahassıs Doçent olarak çalışmış ve bu arada bilgi ve görgüsünü artırmak üzere Üniversite tarafından Amerikaya gönderilerek muhtelif sıhhat müesseselerinde geceli gündüzlü üç sene mütemadi çalışmış ve mücehhez olarak

memlekete dönmüştür. Nihayet 1958 de yeni kurulan Parazitoloji enstitüsüne Profesör ve Direktör olmuştur.

Kendisinin tıbbî Helmintoloji, tıbbî Paratoloji, Bulaşıcı hastalıklar ve salgınlarla savaş, tıbbî Mikoloji, Diş hekimliği mikrobiyolojisi nâmında bir çok kitapları, yerli ve yabancı eserlere geçmiş bir çok çalışmaları vardır.

36 — Dr. MEHMET ERDEM KURAN: Kurrahocalar ailesine mensup Hafız Mustafa Ef. nin oğludur. 1896 (1312. R) tarihinde Harputda doğmuştur, ilk tahsilini babasında yapmış ve sonra babası onu hıfza çalıştırmış, mükemmel bir kurra hafız olmuş, 1915 (1331. R) de babasının ölümü üzerine Sarahatun camii imamve hatipliğine tâyin edilmişti. 1. inci Cihan Harbinde aileyi geçindirmek için boyacılık ve sonra da Singer makineleri firmasının Elâziz acantalığını yaptı; fakat bunlar kendisini tatmin etmiyordu, düşündü, taşındı, sessiz, sedasız kimsenin haberi olmadan minberden indi, mihraptan ayrıldı, yaşının çok ilerllmesine rağmen yüksek tahsil yapmak üzere İstanbula geldi ve 1929 (1345 R.) da Şehzadebaşındaki hususî Türk lisesine kaydedildi. Liseye girdiği zaman 35 yaşındaydı, Liseyi muvaffakıyetle bitirdi, Türk Lisesi o tarihe kadar ancak bir mezun vermişti ki, o da Erdemdi. Mektep sonra kapandı, bu suretle Lisenin ilk mezunu olduğu gibi son biricik mezunu da yine Erdem olmuştu.

Dr. Erdem 932/933 ders yılında Liseyi bitirince bakalorya imtihanı vermek üzere İstanbul Lisesine sevk edildi, o devirde hususî liselerden gelen talebeleri, resmî liseler bu gibi imtihanlarda çok sıkarlardı, mektep müdürü, Erdemi çok sıktı, buna rağmen suallerine cevap alınca da Erdeme Lise mezunu damgasını bastı.

İrade kuvveti ve azmi ile hiç bir şeyden sarsılmayan Erdem, Lise mezunu olunca Fakülteler arasında Tıbbiyeyi seçti, burayı da normal şekilde bitirerek ihtisas almak üzere Dr. Frankın kliniğine, Heybeliada verem hastahanesine devama başladı. İhtısas imtihanına girmek isterken Frank Erdeme ihtısas vermek, hattâ imtihana bile almak istemiyordu; fakat Erdem, bu iş için de mücadele ede ede Frankı yola getirerek imtihana kabul edildi ve imtihanda sıkıştırılmasına rağmen imtihanı kazanınca Frank, Erdeme ihtısas vermek mecburiyetinde kaldı.

Mütehassıs bir dahiliyeci olduğundan bir kaç sene İstanbulda Şehremininde ve Kadıköyünde serbest hekimlik yaptı ve sonra öz yurdu olan Elâzığa gitti, şimdi Elâzığda birinci sınıf doktorlar arasında teşhisi kuvvetli ve hastalarına karşı çok merhametli olduğunu, vizite parası olarak evvelce 2,5 ve şimdi 5 lira almasıyla isbat etmektedir. Bir aralık Hicaza da gidip gelmiş ve Hacı olmuştur.

37 — **Dr. LÜTFİYE:** Süvari binbaşısı merhum Pekinikli Tevfik beyin kızıdır. İstanbul Tıbbiyesinden mezun olup şimdi Ankarada Nümune hastahanesinde mütehassıs olarak çalışmaktadır. Çalışkanlığı ve iyi ahlâkıyle herkesin teveccüh ve sevgisini kazanmaktadır.

38 — **Dr. MEHMET TOKMAK:** Tüccardan Sarpılılı Ömer ağanın oğludur. İlk ve orta tahsilini Elâzığda yaptıktan sonra 1929 da İstanbula gelmiş, İstanbul Lisesine kaydedilmiş ve 1933/34 ders yılı sonunda mezun olmuştur. Kendisi bir makine mühendisi olmak hevesindeydi. Onun için evvelâ mühendis mektebi kabul imtihanlarına girdi ise de kazanamamış, tıbbiyenin yolunu tutmuştu, tıbbiyede ikinci sınıfda iken askerî tıbbiyeye girmeğe muvaffak ve mezun olmuş evvelâ Heybeliada verem hastahanesinde çalışmış, sonra Ankara Cebeci hastahanesinde ihtisas yaparak baş asistan ve yüzbaşı olmuş, bilgisini arttırmak için de hükûmet tarafından Fransaya gönderilmiş, dönüşünde askerlikten ayrılarak sivile geçmiş, şimdi Yedikule verem hastahanesinde göğüs cerrahisi şefi olarak çalışmaktadır. Zeki Enerjik ve aynı zamanda hemşehri canlı bir doktoromuzdur.

39 — **Dr. BİNBAŞI EKREM KORUKOĞLU:** Korukoğulları ailesine mensup yarbay Baki Beyin oğludur. Askerî tıbbiyeden mezun olup binbaşılığa kadar yükselmiş ve ihtisas yaparak Bakteriyoloğ olmuştur, bilâhare askerlikten istifade ederek sivile geçmiş, bugün Bursa memleket hastahanesinde çalışmaktadır, zeki ve müktedir ve aynı zamanda hemşehri canlıdır.

40 — **Dr. BİNBAŞI İBRAHİM HULUSİ GÜRTÜRK:** Feyzi bey zade Ahmet Şevki Gürtürkün oğlu olup 1911 (1327. R) de Harputda doğmuştur. İlk ve orta tahsilini Elâzığda, lise tahsilini de Diyarbakırda ikmal ederek İstanbula gelmiş askerî tıbbiyeye kaydedilmişti. Mezun olduktan sonra Erzurum, Eskişehir askerî hastahanelerinde çalışarak binbaşılığa kadar yükselmiş ve sonra 1948 de askerlikten istifa ederek Bursa Çekirge hastahanesi dahiliye mütehassıslığına tâyin edilmiş, bu gün aynı vazifede çalışmaktadır. Baba ve ecdadının bütün faziletlerini nefsinde toplamış çok kıymetli ve candan bir hemşehrimizdir.

41 — **Dr. NUREDDİN İLHAN:** Askerî tıbbiyeden yetişmiş ve binbaşılığa kadar yükselmiştir. Bilâhare emekliye ayrılarak Elâzığa gitmişdi. Devlet Hastanesinde göz mütehassısı olarak çalışmaktadır, müktedir, kıymetli bir göz doktorumuzdur.

42 — Dr. YARBAY MUSTAFA OSMANOĞLU: Çarsancak beylerinden meşhur Osman Beyin torunu ve Ahmet Beyin oğludur. 1914 (1330.R) de Elâzığda doğmuştur. 1939 da tıbbiyeden mezun olmuş, Ankara Gülhanesinde Hariciye ihtisasını yaparak operatör olmuştur. Bir çok askerî birlik ve hastahanelerde vazife gördükten sonra en son Gümüşsuyu hastahanesinde iken rütbesi yarbaylığa yükseltilmiş ve sonra istifa ederek sivile geçmiş, hâlen Tıbb-i Adlî umum müdürlüğünde operatör raportörü olarak vazife almıştır. Ağır başlı, kibar, asil ruhlu ve samimî bir doktorumuzdur.

43 — Dr. ALAADDİN: Bakırcı zadelerden Zülfü Beyin oğludur. Ankara nümune hastahanesinde dahiliye mütehassısı ve çok kıymetli bir doktorumuzdur.

44 — Dr. SALAHADDİN KULOĞLU: Mustafa Kuloğlunun oğludur, Tıbbiyeden mezun olduktan sonra kalb hastalıkları üzerinde Fransada ihtısas yaptıktan sonra dönmüş, şimdi Ankara Üniversitesi Tıp fakültesinde aynı hastalıklar kürsüsünde doçent olarak çalışmaktadır. Mesleğinin âşıkı, genç, muktedir bir doktorumuzdur.

45 — Dr. SALAHADDİN ÇÖTELİ: Eski Belediye reislerinden Çötelizade Mehmet Beyin oğludur. Tıbbiyeden mezun olduktan sonra bir aralık Şişli Çocuk Hastahanesinde staj görmüş ve ihtısas yapmıştır, nisaiye mütehassısıdır, evvelâ Diyarbakıra tâyin edildi, şimdi Elâzığ memleket hastahanesinde vazifededir. Muktedir kibar ve samimî bir hemşehrimizdir.

46 — Dr. MUSTAFA TASALI: Askerî tıbbiyeden mezundur. Bursa Çekirge hastahanesinde çalışmaktadır.

47 — Dr. YÜZBAŞI GAZANFER BİLGE: Iğıkili topçu yarbayı Abdurrahman Beyin oğludur. Askerî tıbbiyeden dahiliye mütehassısı olarak yetişmiş, bir zamanlar orduda çalışmış ve sonra askerlikten istifa suretiyle ayrılarak bu gün Ankarada Kızılay bankasında mutahassıs olarak çalışmaktadır. Çalışkan, ciddî ve tam mesleğinin sahibi kıymetli bir gencimizdir.

48 — Dr. MAZHAR BİLGE: Yukarıdaki Dr. Gazanferin kardeşidir. Tıbbiyeden mezun olup ihtısas yapmak üzere Amerikaya gitmiş ve hâlen oradadır. Bu da çok çalışkan, istikbalin büyük bir doktoru olacağına şüphe yoktur.

49 — **Dr. MUSTAFA RIZA SANAÇ:** Hacı Hıdırlardan Hacı Hafızın oğludur. 1890 (1306. R) doğumludur. Elâziz idadisinde benim de sınıf arkadaşımdır. Munis, samimî ve aynı zamanda çalışkandı. Mülkiye tıbbiyesinden mezun olmuş. Sıhhiye Vekâleti kadrosuna girmişti. En son vazifesi olan Malatya Sıhhiye Müdürlüğünde uzun zaman çalıştıktan sonra hastalandı ve genç denebilecek bir yaşta öldü. Bugün Sümerbank Beykoz deri fabrikasında kimyager Fikret Sanacın babasıdır.

50 — **Dr. FERİT SANAÇ:** Hacı Hıdırlardan Hacı Hafızın küçük kardeşi Hamdi Ef. nin oğludur. İlk mektepten itibaren kendisinden bir yaş büyük olan amcazadesi Mustafa Rızayı takip etmiş, doktor olmuş ise de irade zayıflığı yüzünden sürüklendiği hastalığı, hayatına mal olmuş ve genç yaşında 1934 de ölmüştür.

51 — **Dr. FAHRİ ÖZKAL:** Kara Mehmet oğullarından Jandarma albayı Ferit Beyin (12) oğludur. İstanbul tıbbiyesinden mezun olmuş ihtisas yaparak çocuk doktoru olmuştur. Bugün Eskişehirde yaptırdığı hususî kreşde çalışmaktadır. Kibar, asil ve samimî karakteriyle kendini halka sevdirmiş, Eskişehirde mühim bir mevki kazanmıştır. Her suretle takdire değer.

52 — **Dr. MUZAFFER KÖKSAL** : Emekli albay Arif Köksalın (13) oğludur. Askerî tıbbiyeden yetişmiş, ihtisas yapmış, bugün Eskişehirde askerî hastahanede nisaiye mütehassısı olarak çalışmaktadır.

53 — **Dr. CEMİL:** Iğıkili oğullarından rahmetli binbaşı Tayyar Beyin oğludur. Ankara Gülhanesinde vazifelidir.

(12) Bak, bu kitabın aşağıdaki Albaylar bölümü, s. 469.
(13) Bak, bu kitabın aşağıdaki Albaylar bölümü, s. 468.

Albaylar

1 — HACI YUSUF BEY: Çelebi oğullarındandır. İlk tahsilini Harputda yaparak, bir taraftan da hıfza çalışmış ve hafız olmuştur. Askerî İdadiyi de Şamda okumuş ve 1872 (1288. R) de İstanbula gelerek Harbiye mektebine girmiştir. 10 Ağustos 1874 (1290. R) de Harbiyeden mezun olunca Erzurumda yeni açılan Askerî İdadî mektebi riyaziye öğretmenliğine tâyin edilmiş, 1877 (1293. R) Rus harbine yüzbaşı olarak iştirâk etmiş ve Kurt İsmail Paşanın maiyetinde Alâşgert, Bayezit, İpek geçidi, Iğdir Erzurumun Deveboynu muharebelerinde ve Erzurum müdafaasında önemli yararlıklar göstermiş olduğundan Gazi Ahmet Muhtar Paşa tarafından bizzat takdir ve taltif edilerek rütbesi bir üst dereceye yükseltilmişti. Sonra taburıyla Yunan harbine katılmış ve Müşir Recep Paşanın kumandasındaki birliklerde büyük fedakârlıkları görülmüştür. Kolağası iken evlenmiş ve binbaşı olduktan sonra da Hicaza giderek Hacı olmuştur.

Bilâhare Giresun Diyarbakır Redif alayları ve 1909 (1325. R)da 30.uncu Bitlis liva kumandanlıklarında bulundu. Nihayet 15. Ekim. 1910 da yaş haddine uğrayarak emekliye ayrılmış, Harputa gelerek Elâzığda Harput caddesi üzerindeki konağını yaptırarak yerleşmiştir. Askerlik hayatı 40 seneyi geçmiş ve bu müddet içinde nâmus ve şerefiyle yaşamış müstakim, müdebbir bir zattı. Emekliliği zamanında az bir zaman da Belediye Reisliği yaptı. Nihayet Şubat 1938 de 80 yaşını geçtiği halde ölmüş, cenazesi Harputa çıkarılarak Dağkapısındaki aile mezarlığına gömülmüştür.

Nazım Bey nâmında bir oğlu vardı o da ölmüştür. Nazım Beyin şimdi Kâzım Yurteri (1) ve Neecati Yurteri (2) namlarında iki oğlu, iki de kızı vardır.

2 — ŞİROLU MUSTAFA BEY: En eski mezunlardandır, ölmüştür.

3 — KURMAY ALBAY ALİ ŞEFİK: Ebutahirli Hasan Raif Ef. nin oğludur. 1900 (1316. R) de Harbiye mektebinden kurmay olarak çıkmıştır. Kendisi aynı zamanda hafızdı. Orduya katıldıktan sonra Harbiye Nezaretinde mühim vazifelerde bulunmuş ve Serasker Rıza Paşanın oğulla-

(1) Malatya Sümerbank mensucat fabrikası Personel şefi.
(2) Binbaşı. Bak, bu kitabın aşağıda Binbaşılar bölümü, s. 486.

rına da hocalık etmiştir. Balkan Harbine iştirâkla bilhassa Edirnenin Bulgarlar tarafından muhasarasında mühim tabyalardan birisinde, kendi başta olmak üzere efrad ve subayları süpürge tohumu ile beslemek suretiyle şehri 6 ay müdafaa etmiş ve nihayet umumî sukut üzerine Bulgarlara esir olmuş ve mütareke sonuna kadar Bulgaristanda kalmıştır. Yurda dönüşünde I. inci Cihan Harbi patlak vermişti, Pozanti geçidine menzil kumandanı tâyin edilerek burada da büyük hizmetlerde bulunmuştur. Mütarekede hasta olarak İstanbula gelmiş ve 1922 de Davutpaşadaki evinde ölmüştür.

4 — FERİT BEY: Harbiyeden mezun olduktan sonra mesleğine aşkı, bilgi ve askerî kudreti yüzünden hükûmet tarafından Avrupaya gönderilmiş, dönüşünde yurdun bakımsız ve ücra bir köşesinde vazife almak istemiş, bunun üzerine kendisine Basra ve Havalisi kumandanlığı verilmiştir.

O zamanlar, gerçi bu havali merkez-i hükûmete bağlı bir vilâyet merkeziydi; fakat pamuk ipliğinden daha zayıf bir bağla!... Ferit Bey, vazifesi başına gidince bitmez tükenmez mesaisi ve musip icraatı ile o havaliyi merkez-i hükûmete bağlamaya muvaffak olacağı sıra, icraatını çekemiyen o toprakların hâkimi ve aynı zamanda şeyhi Seyyid Talip, menfaat ve mevkiinin sarsıldığını anlayınca, Ferit Beyi hükûmetin önünde ve köprünün ortasında öldürttü. İşte daha o zamanlar Basrayı ve o meydanda kıymetli ve fedakâr bir vatan evlâdını da kaybetmiş bulunuyorduk.

5 — İSKENDER BEY: Harbiyenin eski mezunlarından olup, bugün Maarif Vekâleti Dış münasebetler Müdürü Emin Hekimgilin dayısıdır. Harbiyeden mezun olduktan sonra subay olarak 7. nci ordu emrine verilmiş 22 sene San'ada (3) kalmış sonra 4. üncü orduya alınarak Erzincana gelmiş, 1. inci Cihan Harbi patlak verince harbe iştirâk etmiş ve şark cephesinde şehit olmuştur.

6 — OSMAN BEY: Hinsorlu Osman Bey nâmiyle maruftur, Şimendöfercidir. Ankara - Kayseri inşaat taburları kumandanı olup dürüst ve nâmus mücessemi bir zatmış.. erkek evlâdı yoktur, bir kızı olduğu öğrenilmiştir.

---

(3) San'a, Yemen vilâyetinin merkezi olduğu gibi 7. nci ordunun da merkeziydi. Bak, bu kitabın c. 1, s. 28.

7 — TAHSİN BEY: İspirzadelerden Binbaşı Tahir Ef. nin oğludur. 1926 da ölmüştür. Kemal (4) ve Ekrem (5) namlarında iki oğlu vardır.

Resim: 119 — İspirzade Albay Tahsin Bey

8 — NURİ BEY: İspirzadelerden Kolağası Ali ağanın oğludur. 1925 de ölmüştür.

9 — CEVDET BEY: İspirzadelerden Ali ağanın oğlu ve Miralay Nuri Beyin küçük kardeşidir. 1. inci Cihan Harbine iştirâk etmiş Ruslara esir düşmüş, yurda döndükten sonra İstiklâl Savaşına da katılmış ve harp sonu Üsküdar Şube Reisliğine, sonra rütbesi albaylığa yükseltilerek Kayse-

Resim: 120 — İspirzade Albay Cevdet Bey

ri Askerlik kalem reisliğine tâyin edilmiş ve 1945 de Kayseride ölmüştür. Reşat ve Fuat isminde iki oğlu vardır, İzbırak soyadı almışlardır.

Reşat Bey, Ankara Üniversitesinde profesördür.

---

(4) Emlâk ve Eytam bankasında memurdur.
(5) Üsküdar Belediyesinde memurdur.

10 — **İSKENDER BEY:** Çok kıymetli bir şimendüfer zabiti ve memleketimzde Türk Şmendüferciğinin kurucusu ve hemen hemen devrin müdür ve memurlarının hocası, fazilet ve feragat mücessemi ve kıymetli bir ilim ve idare edamıdır. Sağdır.

11 — **ŞÜKRÜ BÜYÜKOĞLU.** Hacı İboşgillerdendir. İstihkâm subayı olarak Harbiyeden çıkmış, askerî bilgi ve faziletiyle şöhret almış, uzun zaman Harbiyede Hocalık ettiği gibi İnönüne de hocalık etmiştir. Emekli olarak Ankarada bulunduğu sıralarda Elâzığ Kültür Derneğinde de çalışmış ve faydalı olmuştur. 1952 de ölmüştür.

12 — **MEHMET ZİVER BEY:** Hacı Ömer Lütfü Ef. nin oğludur. 1294 de Harbiye mektebinde iken babasının ölümü üzerine amcası Gürcü Hüseyin Paşa onu himayesine almış, tahsilini tâkip etmiştir. Harbiyeden subay çıkınca 1892 (1308. R) de Elâzizdeki askerî birliklere tâyin edilerek yüzbaşı rütbesiyle Elâzize gelmişti. Kumandan Salih Paşanın Erkân-ı Harbiyesinde mülhak olarak uzun yıllar çalıştı.

Bu arada İdadi mektebi Kimya Hocalığına da devam ediyordu. (6) Ziver Bey, Elâzığın meşhur zenginlerinden Hasan Beyin kızı Hatice hanımla evlenmişti. Emekli iken 1. inci cihan harbinde tekrar vazifeye çağrılmış, az zaman Talimgâh kumandanlığı yapmıştı. Elâzığda ölmüştür. Yarbay Salâhaddin, Mühendis Celâl, Süruri namlarında üç oğul sahibiydi.

13 — **OSMAN BEY:** Elâziz vilâyeti zaptiye alayı yüzbaşılarından ve aynı zamnda 1883 (1301. R) de Harputda şehir ağası bulunan Derviş Ef. nin oğlu olup halim, selim ve muktedir bir zat olup, çalışkanlığına rağmen Askerî Rüştiyede ona (Tenbel Osman) denilirdi, ölümüne kadar bu takma isimle anıldı ve tanındı.

14 **TEVFİK BEY:** Dabak oğullarından Cerrah Mustafa Ef. nin oğludur. Harbiyeden topçu subayı olarak çıkmıştır. İstiklâl Savaşında İzmiri Yunanlılar işgal etmiş, millî kuvvetler tarafından Aydın cephesi kurulmuştu. Tevfik Bey, Denizlide birliğinin başında bulunurken Aydın da düşmüş sıra Denizliye gelmişti. Denizlinin topçu birliği kuvvetli, başında da cesur ve fedakâr bir kumandan vardı.

O sıra Çineli Ali Efe nâmında bir çete reisi, maiyetiyle Denizliye gelmiş, Denizliyi yağma etmek istemiş, Tevfk Bey buna mâni olmuş, Ali efe de halk tarafından öldürülmüştü. Ali Efe, o zaman Aydın cephesi kumandanı olan Demirci Mehmet Efenin adamıydı, intikamını almak üzere De-

(6) 1308. H tarihli Mamuretül-Aziz salnamesi, Bayezit kütüphanesi N. 24/6.

nizliye gelmiş.. Denizliler, yine bir yağmaya uğrayacaklarını düşünerek tekerrür etmekte olan bu zulüm ve taarruzları önlemek maksadiyle Tevfik Beye müracaat ve Demirciyi karşılamak üzere istasyona göndermişlerdi. Demirci ise, Ali Efenin Tevfik Bey tarafından öldürüldüğüne zahipti. Tevfk bey, Demircinin karşısına çıkınca bir tek kelime söylemeden tabancasını çekerek Tevfik Beyi göğsünden yaralamış ve maiyetine de linç etmelerini emretmişti. Tevfik Bey, işte bu şurişde sorup soruşturulmadan, düşman kurşuniyle değil de malesef bir Türk kurşuniyle 8.Temmuz.1920 de şehit edilmiştir.

15 — ABDURRAHMAN BEY : Harputun âlim ve mutasavviflerinden Hacı İbrahim Lebip Ef. nin (7) oğlu ve Elâzığ belediye reisi Halil beyin de küçük kardeşidir. Albaylığa kadar çalıştığı bütün birliklerde namus ve istikametiyle, ciddiyet ve vazife severliği ile tanınmış mümtaz bir hemşehrimizdi. 5. Eylül. 1950 tarihinde İstanbulda ölmüştür. Celâl ve Ke-

Resim : 121 — Albay Abdurrahman Bey

mâl namlarında iki oğlu ve üç de kızı vardır. Celâl bey, bu gün Bursa defterdarı. Kemal bey ise Elâzığ şarap fabrikası müdürü olup, her ikisi de kibar. asil ve aynı zamanda çok samimi hemşehrilerimizdirler, aile Özden soyadı almıştır.

16 — CEMİL HADİ BEY : 1890 (1306. R) da Elâzığda defterihakani baş kâtipliği yapan ve Elâzığa yerleşip mal ve mülk sahibi olan Abdülhadi Ef. nin oğludur. Harbiyeden mezun olduktan sonra 4. üncü ordu emrine verilmiş, muhtelif askerî birliklerde vazife görmüş 1. nci cihan harbinde Hicazda iken İngilizlere esir düşerek uzun zaman Mısırda esirler kampında kalmış, terhisinde Elâzığa gelmiştir. Fırka mulhaklığında bulunmuş ve İstiklâl savaşı sıralarında Diyarbakırda merkez kumandanlı-

(7) Bak, bu kitabın 209 N. sahifesine.

ğı yapmış ve siciline bakılarak iktidar ve çalışkanlığı nazarı itibara alınarak İstanbuldaki Harbiye mektebi müdürlüğüne tayin edilerek 23.Temmuz.1927 de vazifeye başlamıştır. Bilâhare kıt'a hizmeti için İspartada bir alay kumandanlığına tahvil ettirilen Cemil Hadi, ciğerlerinden hastala-

Resim : 122 — Albay
Cemil Hamdi Bey
(Harbiye mektebi müdürü)

narak İstanbula gelmiş ve tedavi için hükûmet tarafından Viyanaya gönderilmişti. O sıralarda Berlin sefiri bulunan sınıf arkadaşı Kemaleddin Sami paşa, Cemili Berline aldırdı ve ciğerlerinden ameliyat yaptırdı, ameliyat muvaffakiyetle neticelendi ise de sonunda kalp kifayetsizliğinden 1931 de öldü, cenazesi İstanbula getirilerek askerî merasimle Gümüşsuyu hastanesinden kaldırılarak Maçka mezarlığına defnedildi. Oğuz namında bir oğlu vardır.

17 — YUSUF ZİYA BEY : 1.nci cihan harbinde Köprököy muharebesinde ezilen ve ezilmesine rağmen 1905 sayılı tepenin zaptında büyük fedakârlıklar gösteren 37.nci fırkanın kumandanıydı, (8) çok cesur ve fedakârdı. Balkan harbinde de büyük yararlıklar göstermişti. Ölümünde iki evlât bıraktı, Balıkesirde Maarif yurdu sahibi Kadri bey namında bir oğlu, M. Kemalpaşa ilkokul başöğretmeni Münevver namında bir de kızı vardır.

18 — SÜLEYMAN FETHİ BEY : Harputun IV. ncü Murat devrinden başlıyarak zamanımıza kadar gelen en eski ailelerinden Gökcü oğulları ailesine mensuptur. Elâziz Askerî rüşdiyesinde iken sayılı posta başılarından olup (Ağa Silo) namiyle marufdu. Şimdi bir harp hatırasını

(8) Bak, bu kitabın 1. nci cildi, s. 167.

(9) kendi ağzından dinliyelim : Süleymen Fethi bey sağdır, Beşiktaşta oturmaktadır.

19 — **ARİF GÖKSAL BEY** : Emeklidir, harplerdeki cesaret ve fedakârlığını, Süleyman Fethi beyden dinledik, Orduda uzun yıllar muamelâtı zatiyede çalışmış olduğundan meslekdaşlarına insanlık vasıflarını göstermiş, herkesi memnun bırakmış, dürüst, iyi kalpli bir hemşehrimizdir. Bütün orduda ve memlekette kendisine (Kakko Arif) denilir. Bununla beraber çok hemşehri canlısı ve okadar da samimidir, vefakârdır. Tanıdığı, tanımadığı her hangi bir hemşehrinin veya bir hemşehri ailesinin işleri hakkındaki müracaatlarını sükûnet ve memnunlukla karşılar, işini, gücünü, istirahatını bırakarak günlerce ve bazan aylarca o işin arkasından koşar ve neticesini alırdı. 85 yaşını tecavüz ettiği halde yine aynı fedakârlığını kimseden esirgemez haldedir. Üç oğlu, bir kızı vardır, bin bir fedakârlık ve mahrumiyetle bunları yetiştirmiş ve meslek sahibi yapmıştır.

20 — **OSMAN BEY** : Topçudur, Erziniandaki Harbiyede Fransızca hocalığı, Ankarada, Kastamonuda askerlik dairesi kalem reislikleri yap-

---

(9) «1. nci cihan harbi, şark cephesinde Sarıkamış muharebeleri sırasında X. ncu K. O. K. Hafız Hakkı paşanın maiyetindeki alaylardan birisine kumanda ediyordum, muharebe olanca şiddetiyle devamda.. Taraflar birbirine şiddetli hücumlar yapıyor, cepheler yarılıyor ve çok da zayiat veriliyordu. 22. Aralık.1914 günü Sarıkamışın karşısında Divnik ve şimdi Mitarliyüz tepe denilen sırtları, hemşehrim Arif beyle müdafaa ediyorduk, öğleden sonra saat 14 sıralarında Ordu kumandanı Hafız Hakkı paşa yanımıza geldi ve bize : — Her şey bitti, diye ricat emri verdi. O sıra bir yüzbaşı at üzerinde yanımıza geldi; Fakat attan bir türlü inemiyordu, emirberler vasıtasiyle indirdik, o zaman anladık ki, iki bacağı da donmuş.. Elindeki zarfı kumandana verdi, kumandan bu zarfla hiç de ilgilenmedi, yüzbaşı, bize yaklaşarak, emir bizzat Enver paşanındır, teslim ettiğime dair imzalı zarfı götürmezsem beni idam eder, diye yalvarmağa başladı. Arif bey buna dayanamadı, paşaya gitti rica etti, paşa zarfı açtı, bu emirde X. ncu kolordunun Şarıkamışa tekrar taarruz etmesi emrediliyordu. Paşa : (Lâhavle...) çektikten sonra bir kurşun kalemle zarfı imza edince yüzbaşıya verdik ve yine neferlerin yardımiyle atına bindirdik.. ayakları donmuş bir subayın harpte vazifesini bırakmadığına ve sadakatine şahit olduk ve hayran kaldık.»

Bu sırada bulunduğumuz tepe, Ruslar tarafından hedef tutularak ateş altında kaldı, meğer bir Rus avcı taburu 17. nci fırka ile X. ncu kolordunun tuttuğu cephe arasındaki açıklıktan istifade ederek karşımıza çıktı ve bizi şiddetli bir ateş altına aldı. Hafız Hakkı Paşa, atına atlıyarak bu kurşun yağmuru altından nasıl kurtuldu bilemiyrum. Biz yalnız kaldık, etrafımızda sağ kalan efradı toplattırarak mevzi aldırmak istedikse de muvaffak olamadık, ben de yaralandım ve düştüm.»

mış ve İstiklâl harbi sıralarında Kastamonu isyanını, şahsî cesaret ve kararıyle bizzat bastırmış, kahraman ve ileriyi görür bir hemşehrimizdi. Zaferden sonra İzmirden mebus seçilmiş ise de o sıra eceliyle ölmüştür.

21 — AHMET FERİT BEY: Kara Mehmet oğullarından İsmail Ef. nin oğludur. 1895 (1311. R) de Harbiyeden çıkmış ve 1905 (1321. R) de yüzbaşı olarak Yemen harekâtına iştirak etmiş, Binbaşı olarak Dersim Redif

Resim : 123 — Albay Ahmet Ferit Bey

taburu kumandanlığında ve sonra Jandarma teşkilâtına geçerek evvelâ Dersim Jandarma tabur kumandanlığında ve sonra terfian Elâzığ Jandarma Alay kumandanlığında ve sırasiyle Van, Erzurum, Trabzon, Erzincan Jandarma kumandanlıklarında ve Kars Jandarma müfettişliğinde bulunduktan sonra 1924 (1340. R) da Albaylığa terfi ettirilerek Sivas, Elâzığ, Tokat, Ankara ve son olarak da İstanbul Jandarma müfettişliklerinde bulunmuştur. Bilâhare hastalanarak meflucen on sene yatakta kaldıktan sonra 1951 de 73 yaşında iken Eskişehirde oğlu çocuk doktoru Fahri Özkalın yanında ölmüştür.

22 — AHMET FEVZİ BEY: Harputun çok eski ailelerinden Hamal oğlu Arif ağanın oğlu ve tüccardan İçmelizade Kasım Ağanın da damadıdır. 1294 yılında Harputda doğmuş, ve 1900 (1316. R) yılında da Harbiyenin Topçu ve Mühendishane-i humayun kısmından mezun olmuştur. Evvelâ Erzurum kale kumandanlığı takım subaylığında, yüzbaşı iken Balkan harbinde, 1. nci cihan harbinde ise Kafkas cephesinde ve binbaşı olarak Şile ve Karadeniz boğazı müstahkem mevkilerinde tabur kumandanlığı yapmış ve Rusların İstanbul boğazına hücumlarında büyük yararlıklar göstermiş, bunun üzerine Alman ve Avusturya nişanlariyle taltif edilmişti.

Sonra İstiklâl savaşında Kars ve Batum şehirlerinin muhasarasında şehirlere giren ilk topçu subayı olmuş, Ermenileri Erivana kadar sürmüş

ve Kâzım Karabekir Paşa kumandasındaki 15 nci Kolordu topçu kumandanlığına tayin edilmişti. Kars muharebesinden sonra rütbesi yarbaylığa yükseltilerek Kars müstahkem mevki 1. nci ağır topçu alay kumandanı olmuştu.

Bu çalışma ve fedakârlığına karşılık yedi madalya sahibi olmuş ve 1928 de Manisa 16. ncı Tümen topçu mütehassısı iken rütbesi albaylığa yükseltilmiş ve maallsef bu yılın martının 4. ncü günü bir diş apsesi yüzünden Gülhane hastanesinde ölmüştür. Dr. Kemal Topalan (10) ve Ekrem Topalan (11) namlarında iki oğul iki de kız babasıydı.

23 — **LÂTİF BEY**: Harbiyeden piyade subayı olarak çıkmış, birçok askerî birliklerde vazife almış, harplere girmiş çıkmış, orduda cesareti, fedakârlığı ve iyi kalpliliğile tanınmış olan Lâtif bey, bu gün emekli olarak İzmirde oturmaktadır.

24 — **SABRİ ULUĞ BEY**: Hüseynikli Kaymakam Süleyman beyin oğlu ve General Fahri Uluğun kardeşidir. Topçu albayıdır. Balkan harbinin en müthiş anlarında düşman topçusunun gülleleri altında, hiç bir siper tutmayarak bataryasının arkasında gûya hazerde endaht talimi yaptırıyormuş gibi attığı her güllenin düşman üzerinde yaptığı te'siri soğuk kanlılıkla defterine kaydettiği görülmüş (12) Çanakkale ve Galiçya cephesinde de büyük fedakârlıklar göstermiş kahraman bir hemşehrimizdi. Ölmüştür.

25 — **ARİF BEY**: Hacdor oğullarından ve Alafdarzade Mahmut Ef. nin damadı olarak bir albayımız daha vardır. Ölmüştür.

26 — **MUSTAF8 VEHBİ BEY**: Harbiyeden piyade subayı olarak çıkmış, muhtelif askerî birliklerde vazife almış ve bilhassa istiklâl savaşında büyük fedakârlıklar göstermiştir, bilâhare emekliye ayrılmış, şimdi Beşiktaştaki evinde oturmaktadır, bir oğlu vardır.

27 — **ABDÜLHAMİT BEY**: Hacı Kasım oğullarından Reşit Ef. nin oğludur. Harbiyeden piyade subayı olarak çıkmış, muhtelif askerî birliklerde çalışmış, bu vazife severliğile öz yurdu Harputa bile uğramamıştı. Terbiye ve nezaketi ve sonsuz cesareti nefsinde toplamış mümtaz bir asker ve çok iyi bir insandı. Hem akrabam, hem de askerî rüşdiyede sınıf

---

(10) Bak, bu kitabın s. 457.
(11) Bak, bu ktiabın s. 430.
(12) 22.Haziran.1329 gün ve 1596 sayılı Tanin gazetesi.

arkadaşım olduğundan onun nasıl bir fazilet sahibi olduğuna yakından şahidim. Maalesef İzmirde bir trafik kazasında öldü.

28 — **İBRAHİM BEY**: Elâziz Muhasebe memurlarından Kinederiçli Mahmut Ef. nin oğludur. Subay olduktan sonra muhtelif askerî birliklerde vazife görmüş, Çanakkalede yaralanmış, tedavi için İstanbula gelmiş ve sonra da Sultan Ahmet askerlik şubesi reisi olmuştur. Bilâhare İstiklâl savaşına katılarak Sakaryada şehit olmuştur. Cesur, atılgan, şen şatır bir hemşehrimizdi.

29 — **HASAN RİZA BEY**: Elâzığlı Hacı Mustafa Ef. nin oğludur. Emekli olarak Çengel köyünde oturmaktadır.

30 — **HİLMİ BEY**: Harbiyeden süvari subayı olarak çıkmış, muhtelif askerî birliklerde vazife almış ve en sonra da Millî Müdafaa zat işlerinde görevliydi.

31 — **HACI ŞÜKRÜ BEY**: Hanlı oğullarından Vali Nedim beyin oğlu ve Maden mutasarrıfı Aziz beyin de kardeşi olup (Deli Şükrü) namiyle marufdu. 1919 (1335. R) da İzmirin Yunanlılar tarafından işgali üzerine Aydın cephesi teşekkül etmiş ve 57. nci fırka hakim durumda iken, Hacı Şükrü bey binbaşı rütbesinde fırkanın alaylarından birinin kumandanı idi. Düşmana karşı millicilerle omuz omuza harekâtı idarede gösterdiği cesaret ve fedakârlık, yukarı makamlar tarafından takdir edilmiş olmalıdır ki, Gazinin nutkunda da ismi geçmektedir.. (13).

32 — **FAİK BEY**: Demircigillerdendir.

33 — **FUAD BEY**: Mazlûmzadelerden olup emeklidir, İstanbulda oturmaktadır. Kendini tasavvüfe vermiştir.

34 — **HİLMİ BEY**: Şişlizade Mustafa Ef. nin oğludur. Ölmüştür.

35 — **SUPHİ FERİT BEY**: Kâmilzadelerden Ahmet Ferit Ef. nin oğlu olup muhabere albayıdır, emekli olarak Elâzığda oturmaktadır.

36 — **ALİ RİZA BEY**: Mebus Dayı Mustafa beyin küçük kardeşi olup ölmüştür. Kakko lâkabiyle anılırdı.

37 — **FAİK BEY**: Aslen Hüseynikli olup 1. nci cihan harbinde şark cephesinde büyük fedakârlıkları görülmüştür, ölmüştür.

(13) Gazinin nutku s. 284.

38 **KEMAL GÜR** : Çemişgezeklli zadelerden olup 1905 (1321. R) de Yemende şehit düşen yüzbaşı Tahir Ef. nin oğlu ve Kore kahramanı Celâl Doranın da büyük kardeşidir. Esasen ailenin asaletini üzerinde taşımağa muvaffak olmuş, gerek vazife ve gerek insanlık bakımından kendini âmirlerine ve herkese sevdirtmiş olan Kemal 1957 de Ordu donatım albaylığından emekliye ayrılarak Kadıköy Koşu yolundaki evinde oturmaktadır.

39 — **CELÂL DORA** : Çemişgezekli zade Yüzbaşı Tahir Ef. nin küçük oğludur. 2.Temmuz.1914 (1330. R) de tarihî Elâziz Askerî Rüşdiyesinin son mezunları (14) arasında sessizliği, ağırbaşlılığı ile herkesin sevgi ve dikkat nazarını üzerinde toplayan ve aynı zamanda çalışkan ve enerjik olan küçük Celâl, subay olduktan sonra bir çok askerî birliklerde vazife görmüş, muvaffakiyet kazanmış ve en sonra da Koreye gönderilen Türk askerî birliklerinde alay kumandanı olarak Koreye gitmişti. Korede gösterdiği cesaret ve fedakârlığı, memlekette ona Kore kahramanı unvanını verdirmiş, hariçte ise Birleşik Amerikanın gümüş yıldız madalyası kazandırmıştı.

Bu madalyayı, Celâlin göğsüne, Birleşik milletler komutanlığı nezdinde Türk irtibat gurubu başkanı General Vahid Aykerin huzurunda, Uzak Doğu Komutanlığı kurmay başkan yardımcısı General Shepherd takmıştı.

Bu nişanın beratında, aynen şöyle yazılıydı: «156 numaralı sahilin işgaline matuf muharebede mütemadiyen düşmanın tehlikeli ateşine göğüs gererek birliğin en ileri hatlarındaki kuvvetlerin yanından br ân ayrılmadığı ve muharebedeki harikulâde sevk ve idaresi, düşman ateşinden perva etmemesi ve vazife duygusu, alayının harekâtında geniş ölçüde muvaffak olmasına yardım etmiştir.»

Esasen Celâlin koredeki kahramanlığının manâsı daha büyüktür. Türk askerinin kuvvet ve kudretini dünya ordularına ve bilhassa Amerikalılara göstermiş ve bu tarihten sonradır ki, Amerika yardımları Türkiyeye akmağa başlamıştır.

Tarih, Celâlin bu kahramanlığını sahifeleri arasına almıştır, ben de

---

(14) Bak, bu kitabın 64. ncü sahifesine.

bu bir kaç satırla onun hemaseti hakkındaki hissiyatımı izhara vesile bulduğum için bahtiyarım. (15).

1951 yılında koreden anayurda dönen Celâl Dora, öz yurdu olan Harput-Elâzığı da ziyaret etmiştir. Bu ziyareti, Elâzığlı hemşehrilerim çok iyi karşılamış ve muazzam bir istikbal merasimi ile Celâli omuzlarında şehre almışlardır. Şehre girdiği gün 29.10.1951 Pazartesi günü şerefine ziyafetler verilmiş ve Elâzığ Kültür Derneği tarafından Dora adlı, şiirler ve sitayişlerle dolu parasız bir gazete çıkarılmış ve bu gazete başından sonuna kadar Doraya tahsis edilmiş ve Dora alkışlanmıştır.

40 — İHSAN BEY: Topçu albayıdır, Harputun belli başlı ailelerinden Hacı Hafız Hakkıgillere mensup Abdi Ef. nin oğludur. Bütün harplere katılmış cesur ve fedakâr bir hemşehrimizdi. Ölmüştür.

Resim : 124 — Albay Abdullah Rasim Bey

41 — ABDULLAH RASİM BEY: Aslen Perteklidir. Bütün harplerde kendini gösterdiği gibi, millî davalarda da hassas ve atılgan olan rahmetli Rasim, Şeyh Sait isyanında (16) Elâzığda büyük roller oynamış, yararlıklar göstermiş, isyanın Elâzığda kırılmasında mühim âmil olmuştur. Ölmüştür.

42 — SITKI FAHRİ PEKİNER: Aslen Pekinikli olup, topçu albayıdır. Sağdır, İstanbulda Aksarayda oturmaktadır.

---

(15) Esasen Celâl ile aramızda derin ve elemli bir münasebet bulunması dolayısiyle hemderdiz. Onun rahmetli babasının yanında, benim babam da katır üstünde Yemene doğru aylar ı yol almış ve en sonunda da o meş'um ve kızgın topraklarda yine yanyana gömülmüşlerdi. Ben onun ağabeysi rahmetli Agâh'la sınıf arkadaşıydım, evlerinden çıkmazdım. Aradan tam yarım asır geçmiştir. O zamanın küçük Celâlı, bu günün şanlı kahramanı bilmem ki, beni hatırlıyabileceklermidir?

(16) Bak, bu kitabın 1. nci cildi, s. 228 ve dv.

43 — MEHMET NATIK BEY: Topçu albayıdır. Mesleğinde çok iyi siciller almış, Generalliğe hak kazanmış, lisan bilir bir komutandır. Emekliye ayrılmış, İstanbulda Aksarayda oturmaktadır. Mühendis Prof. Faruk namında bir oğlu vardır, (17) Akün soyadı almışlardır.

44 — MAHMUT NEDİM BEY: Sağır müftü zade (18) Hasan Hicabi Ef. nin oğludur. Emekli olarak İstanbulda Taşkasaptaki evinde oturmaktadır.

45 — KERİM HEKİMGİL: Hekim Süleyman Ef. nin torunu, İbrahim Rıfat Ef. nin (19) oğludur. Emeklidir. İstanbulda Fatihte oturmaktadır. Bir oğlu, bir kızı vardir.

46 — HULUSİ YAHYAGİL: Emeklidir. Elâzığda oturmaktadır.

47 — ALÂADDİN ALPSEREN: Aslen Iğıkilidir. Kurmay albay olup bu gün 65. nci Topçu Tümen Kumandanıdır.

48 — MEHMET ÖCAL: Aslen Iğıkili Numan Ef. nin oğludur. Kurmay albay olup 66. ncı Topçu Tümen kumandanıdır.

49 — KEMAL OĞUZ: Hamal oğullarından albay Ahmet Fevzi beyin kardeşinin oğludur. Kurmay albaydı. Ankarada vazife başında çalışırken ve imzaya gelen resmî evrakı imza ederken kalp krizi neticesinde bir kâğıt üzerine imzasının yarısı atılmış ve ikmal edilmeden ölmüştür. Çok iyi bir kalbe malik hemşehrimizin bu suretle vakitsiz ölümü bütün arkadaşlarını ve hemşehrilerini müteessir etmiş ve içten yaralamıştır.

50 — ARİF SEYHUN: (20).

---

(17) Faruk Akün, İstanbul teknik üniversitesi makine fakültesi profesörlerindendir.

(18) Bak, bu kitabın, s. 232 - 233.

(19) Bak, bu kitabın, s. 350 - 351.

(20) Sorguma yalnız ismi geldi.

Yarbaylar

1 — **TAHİR BEY**: Hogulu Mustafa Ağanın oğludur. Elâziz Asker Rüşdiyesinden (1) birincilikle mezun olup sırasiyle aynı sistemde çalışmış kurmay olarak harbiyeden çıkmış ve 4. ncü ordu emrine verilmişti 1. nci cihan harbinde 3. ncü ordu Erkân-ı harbiye harekât şubesi müdürü iken Sarıkamış harekâtına iştirak etmiş, bilgi, cesaret ve enerjisiyle Enver paşanın dikkat nazarını üzerine çekmiş, Türkiyede ilk defa olarak binbaşılıktan yarbaylığa terfi ve altın liyakat madalyasiyle taltif edilerek 15.Aralık.1914 (1330) de 17. nci fırka kumandanlığına tayin edilmişti.

Kendisi fırka kumandanı olduğu halde savaşlarda bizzat askerin arasında çarpışırken yaralanmış, geriye alınırken de Ruslara esir düşmüş, Tiflise sevk edilmiş ve Tiflis hastanesinde tedavide iken tifüse yakalanarak ölmüştür. Cihat Atasevin namında bir oğlu olup, bu gün Bakırköy Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesinin mütehassıs doktorlarındandır.

2 — **AHMET ŞAKİR BEY**: Iğıkili Hafız Ali Ef. nin oğludur. Subay olduktan sonra Erzincanda 4. ncü ordu emrine verilmişti, orada Binbaşılığa kadar yükselmiş, muktedir, cesur bir topçuydu. Bilhassa Köprüköy, Sarıkamış muharebelerinde alayına mühim zaferler kazandırmış, bunu bizzat gören ve takdir eden Enver Paşa, bu yararlıklarına mükâfaten onu alayının başından alarak yarbaylığa terfi ve 28. nci fırka kumandanlığına tayin ettirmişti. (2) Harp sonu emekliye ayrılarak Harputa dönmüş, bir aralık Harput kaymakamlığı ve sonra 18. nci sabit fırka kumandanlığı vekâletlerinde bulunmuş, nihayet 1943 yılında Çerkeşe 16 km. mesafede bulunan Kurşunlu istasyonunda kalp sektesinden ölmüştür. Şükrü ve Remzi namlarında iki oğlu vardır.

3 — **ABDULLAH BEY**: Hoca İshak Ef. ailesine (3) mensup olup Bahriye mektebinin ilk mezunlarından olup makine kısmında ihtisas alarak rütbesi yarbaylığa yükseltilmiş, 1. nci cihan harbinde vazife başında iken eceliyle ölmüştür.

4 — **OSMAN BEY**: Etem oğullarından Ahmet Ağanın oğludur. Bütün harplere katıldığı gibi bilhassa İstiklâl savaşında büyük fedakârlık-

(1) Bak, bu kitabın mektepler bölümü, s. 59.
(2) Bak, bu kitabın 1. nci cildi, s. 170
(3) Bak, bu kitabın meşhur âlimler bölümü, s. 129.

lar göstermiş, neticede yaralanmış ve emekliye ayrılarak Elâzığa gitmiş, orada kalıp nahiyesindeki kurşunun tesiriyle ölmüştür.

5 — HALİL RIFAT BEY : Haruptun meşhur âlimlerinden Hacı İbrahim Lebip. Ef nin (4) büyük oğludur. 1870 (1286. R) de Harputda doğmuştur. Elâziz Askerîî Rüşdiyesinin ilk mezunlarındandır. 1892 (1308. R) de harbiyeden mezun olmuş, ilk vazifeye Liva Kumandanı Bekir Paşanın maiyetindeki kuvvetlele Sincar isyanını bastıran birlikler arasında başlamış, 1893 den 1895 e kadar Elâziz Askerî Rüşdiyesinde dahiliye zabitliği ve riyaziye hocalığında, 1900 da yüzbaşı olarak Bağdat Askerî İdadisi riyaziye hocalığında ve 1905 de Bitlis, Muş, Diyarbakır, Nusaybin, Musul, Gergük, Barzan havalisinde aşkıya te'dip ve tenkillerinde bulunduktan sonra Jandarmaya geçerek 1907 de Jandarma tensikat heyetinde, 1909 da Karahisar-ı şarkî Jandarma tabur kumandanlığında vazife gördükten sonra 1911 de binbaşı olmuştur. 1913 de Sivas Jandarma alay kumandanı iken yarbaylığa terfi etmiştir.

Resim: 125 — Halil Bey
Eski Belediye
Reislerinden

1. nci cihan harbinde 1914 den 1916 ya kadar 3. ncü ordu menzil müfettişliğinde, 1917 de Bağdat Jandarma müfettişlik muavinliğinde, 1918 de Bitlis Jandarma mıntaka müfettişliğinde bulunduktan, liyakat ve harp madalyaları aldıktan sonra 1919 da emekliye ayrılarak memlekete döndü ve memlekette çok iyi karşılandı.

1920 de Belediye Reisliğine seçilmiş, bu memleket hizmetinde on sene kalmıştır. Belediye reisliğinde çok çalışmış memlekete faydalı işler yapmış, Beledyeyi halka tanıtmış ve bu suretle halkın sevgi ve saygısını kazanmıştı. Belediye Reisliği zamanında ayrıca Tayyare cemiyeti, 1929 da da Türk ocağı reisliklerinde çalıştı, reislikten ayrıldıktan sonra aralıksız

(4) Bak, bu kitabın meşhur âlimler bölümü, s. 209.

kâh vilâyet meclisi, kâh encümen azalıklarında bulundu, bu çalışmaları da memleket hesabına faydalı oldu.

Kendisi kibar, mütevazi, dürüst ve fedakâr olmakla beraber şahsî ihtirastan âzâde fazilet mücessemi bir zattı. Halil bey, Prostad ve mesane hastalığı ile bir seneden fazla iztirapla yatakta kaldı. (5) Nihayet 24.Ocak 1949 da Elâzığda öldü, cenaze namazı Saray camiinde Hacı Tevfik Ef. tarafından eda edildikten sonra cenazesi Harputa çıkarılarak aile mezarlığında babasının yanına gömüldü. Ömer ve Hilmi namlarında iki oğlu vardı, Ömer, babasının sağlığında, Hilmi ise babasının öümünden sonra ikisi de genç yaşlarında hayata gözlerini kapadılar.

6 — **CEMAL BEY**: Tahmaz zadelerdendir, sakallı namiyle marufdu, 1. nci cihan harbinde Harbiye nezareti şubelerinden birinde görevliydi. Ölmüştür.

7 — **ALİ ŞEFİK BEY**: Hacı Hıdırlardan koyun tüccarı Mustafa Ağanın oğludur. Bütün harplere katılmış cesur ve fedakâr bir askerdi. Selami namında hukukçu bir oğlu vardır.

8 **FERİT BEY**: İspir zade Hasan Ef. nin oğludur. Subaylığını uzun yıllar Elâzizde Fırka idaresi mülhaklığında geçirmiş, sonra 1. nci cihan harbine ve istiklâl savaşına katılmış, nihayet emekliye ayrılarak Elâzığa gelmişti, bilâhare Elâzığdan ayrıldığını duydum. Ferit bey, aynı zamanda çok iyi bir ressamdı, idadi mektebinde bizlere resim hocalığı da yaptı, resimde kendisinden çok istifade ettik. Kibar, asil ve sakin tavriyle herkesin üzerinde bir sempati uyandıran Ferit bey, aynı zamanda ata ve crit oyunlarına da çok meraklıydı.

9 — **ABDURRAHMAN BEY**: Iğıkili Halit Ef. nin oğludur. Topçu harbiyesinden mezundu, evvelâ Kayseride bir topçu alayında vazife almış, sonra 1. nci cihan harbine, İstiklâl savaşına katılmış ciddî ve cesur bir askerdi, zaferden sonra emekliye ayrılarak İstanbula gelmiş ve 1935

---

(5) 1943 Ağustos ayı içinde Harputu ziyarete gitmiştim, Halil beyin hastalığını haber vrediler, hemen gittim, yataktaydı, ellerini öperken boynuma sarıldı ağladı ve beni de ağlattı, zavallı ıstırap içindeydi, buna rağmen bütün mübahesemiz yıkılan Harputa dairdi, ben kalkmak istedikçe, o ısrarla bir az daha diyordu. Nihayet ellerini öptüm, yine ağlamağa başladı, bir emirleri olup olmadığını sordum. İshak bey, senden bir ricam var, artık bu ıstıraba tahammül edemiyorum, dua et ki bir ân evvel öleyim, dedi ve yine boynuma sarıldı, ikimiz de hüngür hüngür ağlıyorduk, odasından nasıl bir teessür içinde çıktığımı bilemiyorum.

yılında bir bayram gecesi ölmüştür. Muzaffer, Gazanfer, Mağfer, Mazhar, Faruk adlı beş oğlu ve bir kızı vardır, aile Bingöl soyadı almışlardır.

10 — RİZA BEY: Tüfekçi Ahmet Ağanın oğludur. Ölmüştür.

11 — BAKİ BEY: Koruk oğullarından Mehmet Ef. nin oğludur. Subay çıktıktan sonra muhtelif askerî birliklerde piyade subayı olarak çalışmış, muharebelere girmiş çıkmış ve harp sonu emekliye ayrılarak İstanbula gelmiş, 21/6/947 de ölmüştür. Dr. Ekrem isimli bir oğlu vardır.

12 — TAYYAR BEY: Hacı Baloşlardan Asaf Ağanın oğlu olup harbiyeden süvari subayı olarak yetişmiş, bir çok birliklerde ve harplerde askerî vazifesini yaptıktan sonra emekliye ayrılmış, Elâzığda oturmakta iken ölmüştür.

13 — HÜSNÜ BEY: Kara Hüsnü namiyle marofdu, 1. nci cihan harbine ve İstiklâl savaşına katılmış, cesaret ve fedakârlıkla nam almıştır. Zaferden sonra İstanbulda eceliyle ölmüştür.

14 — NURİ BEY: Aslen Hüseynikli olup Harbiyeden kurmay olarak çıkmış, 1. nci cihan harbinde Irak cephesinde İngilizlerle çarpışırken büyük kahramanlıklar göstermiş ve şehit düşmüştür. Şehit düştüğü tepeye (Nuri bey tepesi) ismi verilmiştir.

15 — ŞÜKRÜ KOÇAK BEY: Harbiyeden 1906 (1322. R) da süvari subayı olarak çıkmış, bir çok harplere iştirak ile yararlıklar göstermiş, İstiklâl savaşından sonra ordudan çekilmişti. Bilâhare Halk partisine intisapla mebus olmuş, Ulaştırma bakanlığında ve bu arada Tayyare cemiyeti reisliğinde bulunmuştur. Mümtaz bir hemşehrimizdir.

16 — İSMAİL HAKKI BEY: Bedikoğlu Fehmi Ef.nin oğludur. Harbiyeden piyade subayı olarak çıkmış ve fakat yüksek bilgi ve kabiliyeti ile mensup olduğu birliklerde daima kurmay vazifesi görmüş kıymetli bir askerdi. Ölmüştür, Sıtkı namında bir oğlu vardır.

17 — OSMAN BEY: Perçençli Taşkın oğullarındandır. Piyade subayı olup bütün harplerde cesaret ve fedakârlığıyla kendini göstermiş zaferden sonra emekliye ayrılarak İstanbula gelmiş, yerleşmiş ve iki oğlunu da yetiştirmiştir. Büyüğü Cemaleddin, Çalıştırma bakanlığı Zonguldak iş müfettişidir, kıymetli bir gencimizdir.

18 — ABDURRAHMAN BEY: Kara Hüseyn oğullarındandır.

19 — AVNİ BEY: Hafız Bakigillerden olup harbiyeden süvari subayı olarak çıkmış (Baba Avni) namiyle marufdur.Bütün harplere katılmış ve zaferden sonra İstanbulda Galata inzibatının başında bulunarak feda-

kârlıkla çalışmış ve iyi idaresiyle kendini göstermiştir. Sonra emekliye ayrılmış, şimdi Boyacı köyündeki köşkünde oturmaktadır.

20 — İBRAHİM HOŞİRİK: Yarbaylıktan emeklidir, Ankarada oturmaktadır. Bizdeki askerî haritaciliğin ilk müntesiplerinden ve bu teşekkülün en faal bir uzvu olmuş ve en çok harita yapanlar arasında, yer tutmuştur. Bilâhare intisap ettiği haritacılığın Fotometr şubesinde, kendisine yerli mütehassıs dedirtecek kadar mevcudiyet göstermiş ve bu şubenin müdürlüğünde azami randıman vermiştir. Karakter ve çalışkanlığıyla daima muhitinde ve meslekinde nümune-i imtisal olmuştur. Sağdır, Ankarada oturmaktadır.

21 — HASAN BEY: Sarı binbaşının oğludur, harbiyeden piyade subayı olarak çıkmış, bütün harplere iştirak etmiştir. Askerî rüşdiyede sınıf arkadaşımdı, secye, ağırbaşlılığı ve samimiyeti ile temayüz eden Hasan bey bu gün İstanbulda Çiftçiler müessesesinde emekli olarak çalışmaktadır.

22 — ZEKERİYA BEY: Cofcof zade Osman Ef. nin oğludur. Harbiyeden piyade subayı olarak çıkmış, bir çok askerî birliklerde ve bütün harplerde cansiperane çalışmış, cesur, atılgan ve kıymetli bir hemşehrimizdir, bu gün İzmirde oturmaktadır.

23 — ŞEVKİ YAZMAN BEY: Germilili Abid ağanın oğlu olup, harbiyeden piyade subayı olarak çıkmış, bir çok askerî birliklerde vazife almış zaferden sonra istifa suretile ordudan ayrılmıştır. Bilâhare bir çok gazetelerde yazdığı askerî makaleleri ile isim yapmış, hakikaten kıymetli olan bu yazılariyle (Sahibüsseyfi velkalem) unvanını kazanmıştır. Sonra demokrat partiye intisapla 1950 den 1957 ye kadar Elâzığ mebusluğu yapmıştır, muktedir, ağırbaşlı ve ileriyi görür bir hemşehrimizdir.

24 — AHMET BEY: Mazlumzadelerden olup, orduda sakin ve iyi kalpliliğile tanınmış olan Ahmet bey, emekli olarak 1958 de Üsküdarda ölmüştür.

25 — ARİF BEY: Şedelezadelerden olup, rahmetli Fehmi Ef. nin küçük kardeşidir. Harbiyeden piyade subayı olarak yetişmiş, 1. nci cihan harbinde İstanbul Sirkeci demiryolu merkezinde inzibat subaylığı yapmış, İstiklâl savaşına katılmış ve sonra levazime geçmiştir. Bilâhare emekliye ayrılarak bazı taahhüt işleri yapmakta iken 4.Aralık.1954 de ölmüş Üsküdar Karaca Ahmet aile mezarlığına gömümüştür. Hemşehrilerini çok seven, iyi kalpli ve çok samimi bir hemşehrimizdi.

26 — EDİP ÖZERGİN: Alay kâtibi Mustafa Ef. nin oğludur. Topçu

yarbayı olup bu gün Erzurumda vazife başındadır. Mesleğinde muktedir, enerjik bir kumandandır.

27 — RUŞEN ÜNSAL: Aslen Dişidi köyünden Abdullah ağanın oğlu olup 1913 (1329. R) de köyünde doğmuştur. Erzincan Askerî orta okul ve İstanbul Kuleli askerî lisesini takip ile harbiyeye girmiş ve harbiyeden levazım subayı olarak çıkmış, Ankarada levazım akademisini muvaffakiyetle ikmal etmiş, bilâhare harp akademisinde kurs görerek yüksek levazım subayı olmuştur. 1957 de yarbaylığa terfi, bir çok birliklerde çalıştıktan sonra, bu gün İskenderunda 39. ncu tümen levazım müdürüdür. Liseden mezun Aydın isimli çok çalışkan bir oğlu, Aytül isimli bir kızı vardır.

28 — ENVER AKIN: Alışamlı Osman Ef. nin oğludur. İstanbul 1. nci ordu dahilinde silâh teftiş kurulu başkan yardımcısıdır.

29 — ÖMER YANIK: Donatım yarbayı olup, bu gün 1. nci ordu donatım başkanıdır.

30 — OSMAN KAAN: 1934 de Harbiyeden piyade subayı olarak çıkmış, bu gün Harp akademisi daire müdürüdür.

31 — EKREM TOPALAN. Yukarıda biyografisini kaydettiğim Albay Ahmet Fevzi beyin küçük oğludur. Harbiyeden topçu subayı olarak çıkmış ve sonra da mutad giriş imtihanını kazanarak akademiye girmiş, kurmay çıkmıştır. Uzun yıllar Ankarada erkân-ı harbiye-i umumiyede çalışmış, sonra Natoya alınarak İzmire gitmiştir. Rütbesi 1959 da yarbaylığa yükseltilmiştir. Ekrem, meslekî bilgisi, çalışkanlığı ile temayüz etmiş ve babasının yerini tutmuştur.

32 — SALİM BEY: Küçük Hocanın oğludur. Bu Güneyli Hocalar iki kardeşti, köyllrinden Elâzığa gelerek her halde okumuşlardır ki, sonra da okutmuşlardır. Polis Zülfi Ef. ile Muhiddin, büyük Hocanın, Matbaacı İbrahim ile Salim de küçük Hocanın oğullarıydı. Salim, Elâziz Rüşdiyesinde benim de sınıf arkadaşımdı, munis, zeki olmasına rağmen çalışmazdı, bu yüzden bizden bir sene geri kaldı. Sonra 1910 (1326. R) da Harbiyeden piyade olarak çıktı, harpler başlamıştı, hepsine katıldı. Harp sonu şeker hastalığına tutularak maalesef evvelâ gözlerini kaybetti ve takribi olarak 1951 de İstanbulda öldü.

33 — REŞAT AGAN: Yüzbayşı Mehmet Şükrü beyin oğlu olup 1912 (1328. R) de Elâzığda doğmuştur. 1935 de harbiyeden çıkmış, Şeyh Sait isyanını bastırmak üzere hareket emri alan muhafız alayında görevliydi. Sonra Tayyare subayı olmuş, rütbesi yarbaylığa yükseltilmiştir. Bu gün Kütahyada Tayyare Tugay Levazım müdürüdür.

Binbaşılar

1 — **MUSTAFA VASFİ BEY**: Kolağası. İspirzade Muharrem ağanın oğlu olup mülâzim-i evvelliğinden (üst teğmen) Kol ağası (Ön yüzbaşı) oluncaya kadar Elâziz Askerî Rüşdiyesinde Fransızca Hocası olarak vazife görmüş ve genç denillbilecek bir yaşta Harputda ölmüştür. Benim de hocamdı. Çok bilgili, onurlu, mektepte öğretmenler arasında başta gelen bir simaydı. Ekrem namında bir oğlu vardır. Ağında oturmaktadır.

2 — **RÜŞTÜ BEY**: İspirzadelerden Abdüllâtif Ef. nin oğludur. (1).

Resim : 126 — Rüştü Eey. İspirzadelerden

3 — **OSMAN BEY**: İspirzadelerden Tahir Ef. nin oğludur.

4 — **MUSTAFA NAİLİ BEY**: Iğıkili Hafız Ali Ef. nin oğludur. (Sarı zabit) namiyle meşhurdur. Harbiyeden çıktıktan sonra Elâziz Askerî Rüşdiyesi kadrosunda hocalık ve dahiliye zabitliği yapmıştır. Sonra Yüzbaşı olarak Bakırmadeni Redif taburu kumandanlığına tayin edilmiş, 1905, de taburiyle Yemene gitmiş, çok yararlıklar göstermiştir. Yemenden sonra Erzincanda yeniden teşekkül edip Alman «İNHOT» un emir ve kumandasındaki nişancı taburlarından birine kumandan tayin edildi. Bu taburlar, gerek techizatı, gerek seçme eratının yetiştirilmesi bakımından orduda ün salmışlardı. Mustafa bey, taburunun yetiştirilmesinde o kadar ciddî çalışmıştır ki, bir gün Alman İnhot, talim esnasında kulağına eğile-

(1) Bak, bu kitabın sivil büyükler bölümü Abdüllâtif Ef. biyografisine, s. 346

rek : siz ne millettensiniz? daha ziyade bir Almana benziyor ve bir Alman gibi çalışıyorsunuz diye lâtife yollu takdirde bulunmuştu.

Bu taburların Balkan harbine iştirakleri sırasında Tekirdağına ayak bastıkları gün, Enver Paşa da teftiş için Tekirdağına gelmişti. Teftişde Enver Paşa, eratın başlarına giydirilecek enveriyeler hakkında o dakika-

Resim : 127 — Mustafa Naili Bey. (Sarızabit)

ya kadar emir almayan Mustafa beyi hırpaladı, vazifesinden aldı, Divan-ı harbe verdi, cezası ya idam, ya tartdı. O sıra kendisini çok yakından tanıyan Tatar Osman Paşanın yardımiyle bu cezalardan kurtuldu ise de, künyesine : kırmızı kalemle terfi ettirilemez damgası basıldı. Buna rağmen Balkan harbinden taburunu, bir fert kaybettirmeden döndürdü.

1. nci cihan harbinde ise, 3. ncü ordu birlikleri arasında Ruslara karşı cephe almış ve Allah-ü ekber dağının müdafaasında, düşmanın fasılasız saldırmasına günlerce mukavemet etmiş, bir adım geriye dönmemiş düşmanı amansız bırakmıştır. Nihayet umum ordunun ricati sırasında kelkit sırtlarında bir şarapnel isabetiyle bacağından yaralandı. Bir sene Sivas hastanesinde, bir sene Gümüşsuyunda yatmış, bu arada 15 ameliyat geçirmiş ve sol ayağı kısa olarak hastaneden çıkmıştı. Kasımpaşa askerlik şube reisliğinde, Fatih itfaiye gurup kumandanlığında bulunduktan sonra emekliye ayrıldı ve 2.Haziran.1942 Salı günü Erenköyündeüi evinde eceliyle öldü. Karaca Ahmetteki aile mezarlığına gömüldü. Benim Halamın oğludur, kendisi çok asabî ve enerjik, aynı zamanda iyi kalpli ve çok samimi, tam bir askerdi. Üç oğlu vardır, yüksek mühendis Ömer Adil, Dr. Halit Ziya (2) Ali Enver. Aile Özev soyadı almışlardır.

5.— OSMAN Ef. : Korukoğullarından Mahmut Ef. nin oğlu olup Bahriye mektebinden mezundur. Genç yaşında İstanbulda ölmüştür.

(2) Bak, bu kitabın Doktorlar bölümü, s. 456.

6 — **ŞÜKRÜ BEY**: Alişgillerden olup 1. nci cihan harbinden evvel Harbiye nezaretinde ikinci şube Müdürüydü.

7 — **İSMAİL BEY**: Alişgillerden olup Van askerî rüşdiyesinde müdürlük yapmıştır. Topal Efraimin kardeşidir.

8 — **AHMET Ef.**: Kurrazade Mehmet Ef. nin oğludur. Harbiyeden süvari subayı olarak çıkmış, binbaşılığa kadar yükselmiştir. Harplerde bacağından yaralanmış, sonra Mardin askerlik şube reisliğine tayin edilmiş, bilâhare emekliye ayrılarak Mardinde Orta mektep hocalığı yapmıştır. Kibar ve samimi bir sima olup 1933 de Mardinde ölmüştür. Neyyire isimli bir tek kızı vardı ki, Mühendis Saît beyle evlendirilmişti. Saît bey, bir aralık Muğla Fen İşleri Müdürlüğünde bulundu, şimdi serbest hayata geçerek taahhüt işleriyle meşguldür.

9 — **ÖMER LÜTFÜ BEY**: Kara Mehmet oğullarından Şeriye mahkemesi baş kâtibi İsmail Ef. nin büyük oğludur. 1.Mart.1895 (1311. R) de harbiyeden çıkmıştır. Mesudiye, Muş, Kiği redif taburlarında ve Urfa askerlik şube reisliğinde bulunmuştur. Balkan ve 1. inci cihan harbine iştirak etmiş, fedakârlık göstermiş ve madalya almıştır. Elâzığda gripten ölmüştür.

10 — **TEVFİK BEY**: Aslen Pekinikli olup Harbiyeden süvari olarak çıkmış ve Sarı Eyyip zadelerden Yusuf Ef. nin kızı Zehra hanımla evlenmişti. Muhtelif askerî birliklerde çalışmış, bütün harplere katılmış, emekliye ayrıldıktan sonra ölmüştür. Bir oğlu, iki kızı vardır. Oğlu Fikri bey, Y. mühendis olup, bu gün Nafıa vekâletinde mühim bir mevki işgal etmekte, kızlarından Lütfiye ise doktordur.

1 — **HAYRİ BEY**: Paluluzade Ahmet Ef. nin oğlu olup piyade subayıdır. 1. nci cihan harbinde yüzbaşı olarak 11. nci kolordu ahzi asker heyeti mülhaklığında bulunmuş, İstiklâl savaşında rütbesi binbaşılığa yükseltilmişti. Hem asker, hem de kalem sahibi bir zat olup, bununla beraber geceleri komşusu İmam Bedreddin Ef. nin (3) meclisine devamla sohbetlerini gizli olarak not ve evine götürerek yatmadan tashih ve tebyiz ederlermiş. Kalemi gibi yazısı da güzel olduğundan bu notları üç cilt halinde meydana getirmiş ve sonra İmam Ef. ye göstermiştir. İmam Ef. üzerlerinde bazı tashihler yaparak kendisine teşekkür ve dualar etmiştir bu eserlerin kimlerin elinde kaldığı belli değildir.

---

(3) Bak, bu kitabın meşhur âlimler bölümü, s. 268.

12 — **ZÜLFİ BEY**: Aslen Hüseynikli Çilesiz zade İsmail Ef. nin oğlu olup istihkâm sınıfına mensuptu. Bacaklarından birisinin bir kaza neticesinde kırılmasiyle topal olmuştu. Hak ve hakikate tapan bir karaktere sahip, temiz yürekli bir askerdi. (4) 1. nci cihan harbinde Elâzığda Örfi idare azalığında bulundu. Harpten sonra Nafıaya müracaat ederek mühendislik ünvanını kazandı, Maden cihetinde bir köprü inşaatına nezaret ederken Zatürrieye tutuldu, hasta olarak Hüseynikdeki evine geldi ve takribi olarak 1929 yılında öldü.

13 — **ABDÜLHAMİT** Ef.: Hacı Saitgillerden Mahmut Ef. nin oğludur. 1. nci cihan harbinden sonra emekliye ayrılarak bazı ticaret işleriyle meşgul iken ölmüştür. Kendisi çok sakin, dürüst ve melek-hıslat bir zattı.

14 — **MUSTAFA BEY**: Bakırcı zadelerden olup, harbiyeden piyade subayı olarak çıkmış, Elâzığda askerî birliklerde ve fırkada çalışmış o sırada Harput Redif taburu kumandanı Binbaşı Osman Nuri Ef. nin kızı Bedriye hanımla da evlenmişti. 1. nci cihan harbinde İstanbulda muamelât-ı zatiyede bulundu, harp sonu emekliye ayrılarak bazı ticarî işlerle meşgul iken Lâlelideki evinde öldü. Celâl namında ziraat mütehassısı bir oğlu, üç kızı vardı.

15 — **HASAN BEY**: Derviş Ef. zade Osman beyin amcasının oğludur. Bursa askerî lisesinde uzun zaman hocalık etmiş ve bir çok talebe yetiştirmiştir. Bu vazifede iken ölmüştür.

16 — **FETHULLÂH BEY**: Iğıkili Halit Ef. nin üvey oğludur. Harbiyeden süvari subayı olarak çıkmış, bir zaman Diyarbakır askerî rüşdiyesinde Hoca, Erzincanda kıt'a zabiti, Akçadağda askerlik şube reisliği yaptıktan sonra emekliye ayrılarak İstanbula gelmiş, uzun yıllar İnhisarlar idaresinde çalışmış ve nihayet 1931 de ölerek Yahya Ef. mezarlığına gömülmüştür. Kemal, Ekrem, (Posta telgraf şeflerinden) Necati, (Kaymakam) Naci isimlerinde dört oğlu vardır.

17 — **AHMET Ef.**: Çavuş oğullarındandır.

18 — **TAYYAR BEY**: Iğıkili oğullarından Lâtif ağanın oğludur.

---

(4) Hiç unutmam! Ben, 1906 (1322. R) da Elâziz mülkiye idadisinde okurken umumî imtihanlarda riyaziye dersine, Zülfi bey mümeyyiz olarak gelmişti, imtihanda birincilik hakkımı, hocamız Şükrü Ef. nin elinden kurtarmakla bana büyük yardım ve iyiliklerde bulunmuştu, ruhu şad olsun.

19 — LÂMİ BEY: Yukarıdaki Tayyar beyin oğludur. Harp akademisinden mezundur.

20 — ALİ HAYDAR BEY: Ekmekçi Kalo ağanın oğludur, benim de askerî rüşdiyede sınıf arkadaşımdı. Subay olduktan sonra onunla ilk defa 1. nci cihan harbinde Enver Paşanın seçilmiş maiyeti arasında şark cephesine giderken 12.Temmuz.1916 günü (5) Elâzığda karşılaştım, rütbesi üsteğmendi, onu, yurdu düşman istilâsından kurtarmak için şahlanmış bir kartal gibi cepheye doğru uçuyor gibi gördüm. Cephede mühim vazifelerde bulunmuş, şecaatı ve atılganlığı onu, Ruslara esir verdirmişti.

Haydarla 1919 da İstanbulda ikinci defa olarak yine karşılaştım, esaretten kaçmış ve fakat Rusyada çok hırpalanmış olduğundan ruhan ve bedenen perişandı, elimden gelen yardımı yaptım. İzmirin işgali üzerine elde ettiğim bir köylü nüfus kâğıdiyle emniyetten seyahat vesikasını ben çıkarttım ve beraberce 10.Kasım.1919 da Şam vapuriyle Anadoluya geçerek (6) o Ankaraya gitmek üzere İneboluya, ben Elâzığa gitmek üzere Samsuna çıkmıştık. Ankaraya gitmiş ve sonra Erkânı harp mektebini ikmal için tekrar İstanbula gelmiş.. 7.Şubat.1920 de bana yazdığı bir mektupta İzmir hakkında aynen şöyle yazar. (7) Haydarın intikam hırsiyle yine çırpınıp durduğu anlaşılıyordu. Rütbesi binbaşılığa yükseltilmişti. Hadise, hakikaten Haydarın tasavvuru gibi çıktı, düşman denize döküldü; Fakat Haydar bu zaferi maalesef göremedi; Çünkü o, Yenice paftası kumandanı iken bulunduğu tarassut tepesinde bir obüs tanesinin isabetile vücudu ikiye bölünmüş ve şehit düşmüştü. Elâzığdayım, bu elim haberi bana 20.Ekim.1921 günü haydarın küçük kardeşi Ahmet (8) getirmişti. Haydar, bambaşka ruhda yaratılmış, memleketine, yurduna çok bağlı, azimli ve çok hassas bir simaydı, cesareti ve irade kuvvetiyle de o, mükemmel bir askerdi.

21 — BAHTİYAR SALİH BEY: Aslen Hüseynikli Çeçen zadelerden Abdullah Ef. nin oğludur. 1877 (1293. R) de doğmuş, Elâziz Askerî Rüşdiyesinden yetişmiş ve 1902 (1318. R) de harbiyeden piyade subayı ola-

---

(5) Bak, bu kitabın 1. nci cildi, Mehmet Reşat devri, s.176.

(6) Bak, bu kitabın 1.nci cildi, Vahdettin devri, s. 184.

(7) «Orası adeta bir darül-harp oldu, palikaryalar kuvvetlerini takriben 9 fırkaya iblâğ ettiler, her gün şiddetli muharebeler cereyan etmektedir. Mektepte dört ve azâmi beş ay bir zamanım kaldı, ondan sonra Anadoluya geçeceğim, istikbal bizimdir, memleketimizin umumî harpte almış olduğu acı darbeler, onun sinesinde ebedî bir intibah ve intikam darabanı şeklinde yüksele yüksele bir saika halinde düşmanlarımızın beynine vurulacaktır. Düşmanı denize dökmek, bize namus borcu olsun!»

(8) Zannedersem şimdi Ankara belediyesinde vazifelidir.

rak çıkmıştır. Muhtelif askerî birliklerde çalıştıktan sonra 1. nci cihan harbinde şark cephesi harekâtına katılmış ve bilhassa Karsın kurtarılmasında büyük yararlıklar göstermiş ve bu arada yaralanmıştır. Sonra İstanbula gelerek mütareke sıralarında Ayasofyadaki muhafız tabur kumandanlığına tayin edilmişti. İşgalde İngilizlerin ısrarına ve İstanbul hükûmetinin tahliye talebindeki emirlerine rağmen : — Askeri alsanız bile ben, tek başıma müdafaa edeceğim, diye, bu kuvvetlere karşı gelmiş ve hakikaten zafere kadar İngilizleri mabedin kapısından içeri sokmamıştı. Sonra emekliye ayrıldı ve 1942 de Lâlelideki evinde öldü. Bahtiyar Salih, iyi kalpli, cesur ve aynı zamanda çok da nes'eli ve tipik bir şahsiyetti. Remzi (Eczacı) namında bir oğlu, iki de kızı vardır.

22 — MUSTAFA BEY : Çandırzadelerden olup harbiyeden süvari subayı olarak yetişmiş, muhtelif askerî birliklerde çalıştıktan sonra 1926

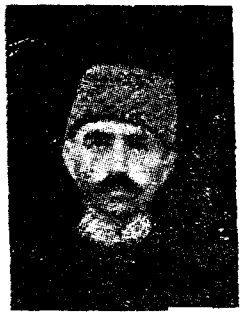

yılında Siverek Askerlik Şube Reisiydi. Bilâhare emekliye ayrılarak İstanbula gelmiş, Çukurçeşmede bir ev yaptırmış, oğullarını yetiştirmiş ve sonra ölmüştür. Dişçi İhsan, Doktor Kemal namlarında iki oğlu vardır.

23 — İSHAK SUBAŞI : Saraç Hakkı Ef. nin oğlu ve Yakup Şevki Paşanın da (9) damadıdır. Harbiyeden 20.Mart.1910 (1326. R) da piyade subayı olarak çıkmış ve sonra askerî haritacılık şubesine geçmiştir.

İshak da İbrahim Hoşirik gibi askerî haritacılığın ilk müntesiplerindendir. Çalışkanlığiyle bu şubenin mütehassıs bir uzvu olmuştur. 1. nci cihan harbine, şark cephesinde ordu karargâh muhafız bölük kumandanı olarak katılmış, harpten sonra yine mesleğine dönmüştür. Bilâhare tahsil için Almanyaya gönderilmiş, dönüşünde ilk defa olarak arkadaşlariyle birlikte, Türkiyede Havaî harita alma usul ve metodunu tatbik etmiş ve memleketimizde bu şubenin yerleşmesini temin ve muhtelif za-

(9) Bak, bu kitabın yukarıdaki ordu kumandanları bölümüne, s. 436.

manlarda beynel-milel Foto Grometr, coğrafya kongrelerine iştirak etmiştir.

Askerlikten, sivil Foto Grometr tesisi maksadile ayrılmış ise de harpler ve iktisadî buhranlar yüzünden buna muvaffak olamamıştır. Zeki, enerjik ve mesleğinin adamı olmak bakımından daima kendisini etrafına tanıtmış ve sevdirtmiştir. Şimdi yine bir ayağı İstanbulda, bir ayağı Ankarada olmak üzere çalışmaktadır.

24 — MEHMET ALİ HEDİLİ: Harbiyeden süvari subayı olarak yetişmiştir.

25 — HAYREDDİN HANAĞASIOĞLU: Kondoktör Faik beyin oğludur. Harbiyeden Topçu olarak çıkmıştır.

26 — MUSTAFA MÜMTAZ OĞUZ: Emeklidir, Ankarada oturmaktadır.

27 — NECİP BEY: İçmelizade Yüzbaşı Osman Ef. nin oğludur. Harbiyeden piyade subayı olarak çıkmış, 1952 de giriş imtihanını kazanarak akademiye kabul edilmiş, kurmay olmuştur.

28 — FERİT ŞAHİN: 1931 de Harbiyeden topçu subayı olarak çıkmış, bu gün Elâzığda 10. ncu tümen topçu kumandanlığı 3. ncü tabur kumandanıdır.

29— NECATİ YURTERİ: Miralay Hacı Yusuf Beyin torunu ve Nazmi beyin oğludur. Kuleli Askerî Lisesinden yetişmiş ve 1938 de Harbiyeden mezun ve Ulaştırmada terfi ederek binbaşı olmuştur. Şimdi 3. ncü Zırhlı Tugay 4. ncü şube mülhakıdır.

30 — MEHMET BEY: Çötelizade Bekir beyin oğludur. Iğıkili rahmetli topçu yarbayı Şakir beyin damadıdır. Ankarada Askerî birliklerde görevlidir.

Yüzbaşılar

1 — **ŞEVKİ BEY**: Çok eski mezunlardan olup İspirzade Ali Ağanın oğludur.

2 — **SABRİ BEY**: Hafız Bakigillerden olup Baba Avninin büyük kardeşiydi. Harbiyeden süvari olarak çıkmış ve 1. inci cihan harbinden evvel eceliyle ölmüştür.

3 — **ÖMER BEY**: Hacı Hıdırlardan Mustafa Ağanın oğludur. Ölmüştür.

4 — **Osman Ef.**: Harbiye mektebinde hocalık etmiş ve 1. inci cihan harbinde Sarıkamışda şehit olmuştur.

5 — **HÜSEYİN BEDRİ Ef.**: Şedezadelerden olup Fehmi Ef. nin küçük kardeşidir. 1884 (1300. R) doğumluydu. Dinine ve göreneklerine çok bağlı olduğundan Harbiyede kendisine (Sofu Hüseyin) dennilirmiş.. Son derece çalışkan ve bu çalışkanlığını, kimse ile lâübali olmamasına borçluydu, vakıtlarını boş yere geçirmez, kitap elinden düşmezmiş. Harbiyeden mezun olduktan sonra 4. üncü ordu merkezi Erzincana tayin edilmiş ve uzun zaman Müşir Zeki Paşanın maiyetinde bulunmuş.. Zeki Paşa onu çok sever, gözünden ayırmazmış... Yine bu sıralarda Erzincan Askerî İdadisinde Fransızca hocalığı da yapmıştı. 1. inci cihan harbinde şark cephesinde birliğinin başında düşmanla çarpışırken Allâh-ü Ekber dağında şehit düşmüştür.

6 — **HASAN Ef.**: Selman Ağazade Ahmet Ağa (Şeyho) nın oğlu olup harbiyeden piyade subayı çıkmış, Balkan harbinden yaralı olarak dönmüş ve kolu sakat kalmıştı. Geri hizmetlerde bulundu, rahmetli çok cesur ve iyi kalpli bir simaydı.

7 — **MEHMET ŞÜKRÜ Ef.**: Elâzığın Mustafa paşa mahallesinden muhtar Hacı Ahmed Ağanın kardeşi Hacı İbrahim Ef. nin oğlu olup 1. inci cihan harbinde şark cephesinde on üç yerinden yaralı olarak hastaneye kaldırılmış ve tedavide ikine tifüsden ölmüştür.

8 — **VELİ Ef.**: Katırcızade Ali Ef. nin büyük oğludur. Harbiyeden piyade subayı olarak çıkmış, 1. inci cihan harbinde seferberliğin ilânını müteakip Elâzığda teşekkül eden Depo alaylarının 1. inci bölük kuman-

danıydı, sonra Erzurum cephesine gitti, orada da 18. inci fırka 53. üncü alayın 1. inci bölük kumandanı iken harbe girdi, bacağından yaralandı (1).

Harp sonu bacağından yaralı olarak, bir aralık Harput askerlik şube reisliğinde bulundu ve sonra öldü.

9 — FAİK Ef.: Derdelenzadelerden olup harbiyeden süvari subayı olarak çıkmıştır. İyi kalpli ve at meraklısıydı. Ölmüştür.

10 — SALİH ZİYA BEY: Alhanoğlu Hasan ağanın oğludur. Süvari subayı idi, emekli olarak Geliboluda oturmaktaydı.

11 — FERHAT Ef.: Çaycı Hüseyin ağanın oğludur. Harbiyeden süvari subayı olarak çıkmıştı.

12 — NAZİF BEY: Fettah çavuşun oğludur. 1. inci cihan harbinde Kafkas cephesinde şehit olmuştur.

13 — FİKRİ BEY: Aslen Perçençlidir. Elâziz Askerî rüşdiyesinde sınıf arkadaşımdı. Harbiyeyi bitirdikten sonra Askerî şimendiferciliğe geçmiş, uzun zaman Haydarpaşada ve Hardarpaşa Ankara arasında çalışmış çok zeki ve enerjik bir rkadaşımızdı. Deli Fikri namiyle marufdu.

15 — AHMET EF.: Kara Hacıgillerden Mustafa Ef. nin oğludur.

15 — Kara Hacıgillerden Mustafa Ef. nin oğludur.

16 — MAHMUT BEY: Hacı İbuşgillerden Avni hocanın oğlu olup harbiyeden Tayyare subayı olarak çıkmış, bu gün orduda cesaret ve çalışkanlığıyla kendini tanıtmıştır.

17 — MEHMET CEMİL BEY: Elâzizde Redif yüzbaşısı İshak Ef. nin oğludur. Askerî rüştiyede bunlar iki kardeşti, bizim sınıfdaydılar. Büyüğü Cemal, küçüğü Cemil.. ikisi de çılgın mı, çılgın?.. Fakat Cemal kardeşini daima geride bırakır ve mütemadî dayak, onu dahiliyeden hiç de çıkarmazdı. Cemil daha ağırbaşlı olduğu için tahsiline devam edebildi. Harbiyeden piyade subayı olarak çıktı. 15. nci alay 8. nci bölük kumandanı iken harpte yaralandı, kurşun karaciğerinin sümkünde kaldı, ve bu halde yine vazifesine devamla Harbiyede bulunan yedek subay okulunda sınıf subaylığı yaptı. Sonra emekliye ayrılarak Beşiktaş Muradiye mahallesinde yaptırdığı evinde otururken ciğerindeki kurşunun te'siriyle hastalandı ve 26. Kasım. 1940 da öldü. İyi kalbli ve çok samimî bir arkadaşımızdı. İbrahim Teymur namında bir oğlu vardır.

---

(1) Bak, bu kitabın 1. inci cildi, M. Reşat devri, s. 168

Teğmenler

1 — **TAYFUR BEY**: Çok eski mezunlardan olup şehir ağası İspirzade Asaf Ağanın oğludur.

2 — **MUSTAFA Ef.** Korukoğullarından Mahmut Ef. nin oğludur. 1905 de Yemende şehit olmuştur.

3 — **RAHMİ KÖKSAL:** Albay Arif beyin küçük kardeşidir. Hudut taburlarında vazife görmekte iken barsak düğümlenmesinden ölmüştür.

4 — **MEHMET RİFAT Ef.:** Harputlu Hafız Ali Ef. nin torunu ve Yemende ölen mülâzım Mehmet Ef. nin oğludur. I. inci cihan harbinde Şark Cephesinde 29. uncu fırka Karargâh zabiti iken 1914 de şehit olmuştur.

5 — **HAFIZ MEHMET Ef.:** Harputlu Hacı Reşit Ef. nin oğludur. I. inci Cihan Harbinde Şark Cephesinde 5. inci istihkâm taburunun 2. nci bö-

Resim : 129 — Hafız Mehmet Ef.

lük kumandanı iken 11. Ağustos. 1916 tarihinde şehit olmuştur. Prof. Dr. Ekrem Kadri Unatın babasıdır. (1)

6 — **ALİ HAYDAR BEY:** Iğıkili Halit Ef. nin küçük oğludur. Elâziz Askerî Rüştiyesinden mezundu, 1911 de Erzincan İdadisini de bitirerek Harbiyeye geldi, Harbiye son sınıfda iken I. inci Cihan Harbi patlamasıyla henüz talebe iken gönüllü olarak Çanakkaleye koştu. 5.Mart.1915 de Arıburnunda düşmanla çarpışırken bir şerapnel parçasiyle başından yaralanarak tedavi için İstanbula gönderildi. Harbiye hastahanesinde 15

(1) Bak, bu kitabın yukarıdaki hattatlar bölümü, s. 433.

gün ancak kaldı, tekrar birliğinin başına gitmekte iken, bindiği vapur Tekirdağ önlerinde torpile çarparak batarken üç arkadaşiyle yüzerek Tekirdağına çıktı. Bu hadiseyi İstanbulda bulunan annesi haber alınca deliye döndü; hemen telgrafla oğlunun sıhhatini sordu. Buna cevaben Haydar: — Anne ben senin bildiğin Haydarım, demir gibiyim, sıhhattayım diye cevap verdi.

Tekirdağından kıtasına gittiği zaman, kendisine Fırka yaverliği teklif edilince asabı bozuldu, o gece sabaha kadar gözlerine uyku girmedi. Sabahın erken saatlerinde Fırka kumandanına çıktı, müsaade ederseniz, bölüğümün başına gideyim diyerek yaverliği kabul etmedi. O sıra Teğmen olmuş, bölüğüne kumanda ediyordu, bir buçuk ay cephede bütün mevcudiyetiyle çalıştı, çarpıştı ve en nihayet Anafartalara yapılan bir çıkarma hareketinin 3. üncü günü 27.Temmuz.1915 de bir avuç birliğiyle, gecenin karanlıklarından istifade ederek düşmana yaptığı ânî bir saldırışda, kalbinden vurularak şehit düştü.

7 — **MAHMUT Ef.**: Harputlu Hoca Raşit Ef. nin torunu ve Alay kâtibi Mustafa Ef. nin oğludur. Harbiyenin son sınıfında iken I. inci Cihan Harbinin patlamasiyle zabit vekili olarak Erzurum cephesine gönderilmiş, Sarıkamış muharebelerinde şehit olmuştur. Şehitlik haberi memlekete 18 Şubat 1914 de geldi.

8 — **ŞÜKRÜ FERİT OKURGİL**: Hocamoğlu Ahmet Ef. nin oğludur. Askerlikte gösterdiği medenî cesareti ve başından sonuna kadar maceralarla dolu hayatı, doğrusu kayde değer. Askerlikten ayrıldıktan sonra bir zaman Harputta ve sonra İstanbulda ilk okul öğretmenliği yapmış, emekliye ayrılmıştır. Şimdi Ramideki evinde oturmaktadır.

9 — **YUSUF Ef.**: Karahacıgillerden Mustafa Ef. nin oğlu olup I. inci Cihan Harbinde Şamda şehit olmuştur.

10 — **SALİH Ef.**: Hacı Hıdırlardan Mustafa Ağanın oğlu ve Ali Şefik beyin de küçük kardeşidir. Ölmüştür.

11 — **KÂMİL EF.** Hakkâk Bekir Ef. nin oğludur. İstiklâl savaşında Tınaztepede şehit düşmüştür.

12 — **MUSTAFA Ef.**: Hafız Ali Ef. nin oğlu olup Çanakkalede şehit olmuştur.

13 — **BEKİR BEY**: Esasen Harputlu Madenli oğullarından Hacı Ali beyin oğludur. Elâziz Askerî rüştiyesinden mezun olduktan sonra Erzurum İdadisinde sınıfının birincisi olduğu gibi Harbiyeden de birincilikle çıkmış, Erkân-ı harp sınıfına ayrılmıştı. Orada arkadaşları arasında zekâ

ve çalışkanlığıyla şöhret kazanmış ve istikbalin büyük bir komutanı olacak derecede parlamağa başlamıştır. Ne çare ki, Erkân-ı Harbiye mektebinin ikinci senesinin sonlarında, önüne geçilemiyen bir burun kanaması ile 1907 (1323. R) de ölmüştür.

14 — **AHMET Ef.**: aslen Hüseyniklidir. 1. inci Cihan Harbinde Galiçyada şehit düşmüştür.

MUSTAFA NAİM PAŞA:

M. Naim Paşa, aslen Giritlidir; Fakat uzun zaman Harput - Elâzığda bulunmuş ve memlekete büyük hizmetler etmiş olduğundan ve Harputlu onu, yıllar boyunca en sadık ve değerli bir hemşehri gibi tanımış, ona sevgi ve saygı göstermiştir. Bu bakımdan Biyografisini kitabımıza almayı mutlu bir vazife sayarız. Kendisi Tüccardan Hacı Hüseyin beyin oğlu olup 1837 (1252. H) tarihinde Giritde doğmuş, annesini çok küçük yaşta kaybetmiştir. İlk tahsilini Giritde yaptıktan sonra babası, onu tahsil için Parise götürmüş, orada tahsilini ilerletmiş ve Fransızcayı da bir Fransız gibi konuşmağa muvaffak olmuştur. İstanbula dönüşünde imtihanla Askerî İdadisine kabul edilmiş, İdadi ve Harbiyeyi muvaffakiyetle bitirerek subay olmuştur. Kur'ası VII. nci orduya isabet edince Yemene gitmiştir. Yemende yüzbaşı oluncaya kadar kalmış ve sonra Girit isyanlarını bastırmak üzere birliğiyle beraber Girite gelmiş, isyanın bastırılmasında çok yararlıklar göstermiş ise de yaralanmış (1) ve Girit muvaffakiyet haberlerini bizzat Padişah Sultan Azize Fransızca olarak tellemesi üzerine Padişah kendisini saraya istemiştir. Saraya gelir gelmez evvelâ Hüseyin Avni Paşaya yaver verilmiş, bu vazifede iken Paşanın kızı Dilber hanımla evlendirilmiştir. Sultan Azizin ölümünde yeni Padişah Sultan Murada yaverlik etmiş ve rütbesi Livalığa yükseltilmiştir.

Sultan Hamidin cülüslarında, Sultan Murada hizmet eden Ümera ve memurların saraydan çıkarılmaları sırasında M. Naim Paşa da vazife ile Harputa kadar uzaklaştırılmıştır. Harput ve Elâzığda 23 yıl kalmış 13. üncü, 14. üncü, 37. nci Liva ve 19. uncu Fırka kumandanlıklarında ve çok defalar da Mamuretül-Âziz Vali vekâletinde vazife görmüş ve 23 yıllık idaresi sırasında memlekete çok büyük hizmetlerde bulunmuş ve kıymetli eserler bırakmıştır. Bu eserler arasında bilhassa şunlar kayda değer:

a) Elâzığ şehrinin içinden geçen Bağdat şosasını - Gerek şehir dahi-

(1) Giritde savaştığı kanlı kılınçları, tarihi bir hatıra olmak üzeere bu gün Bakırköyünd oturmakta olan yeğeni sayın dostumuz Rıfat Uçarın nezdinde muhafaza edilmektedir.

linde, gerekse, şehre kilometrelerce uzaklardan başlatarak - mükemmel bir hale sokması.

b) Bir askerî hastane inşa ettirmiş, bunun bilâhare yanmasiyle yeniden iki kısım olmak üzere muazzam bir eser vücuda getirilmiştir ki, ilk kısım I. inci Cihan Harbi sıralarında Kolordu ve bilâhare Fırka merkezi, II. nci kısım ise hastane olarak kullanılmıştır.

Resim : 94 — Mütemadi 23 yıl Elâzığda vazife başında bulunan ve Elâzığda mühim eserler bırakan rahmetli Mustafa Naim Paşa

c) Mezria ile Aslanpınarı arasındaki şosa ve köprülerin yaptırılması.

d) Kışla hamamının yeniden yaptırılması.

e) Askerî Rüşdiye, Çarşı camii ve büyük kışlanın tamir ettirilmesi.

f) Elâzığ mezarlığının onarılması ve mezarlığın bir duvarla çevrilmesi.

Ben, iyi hatırlıyorum, rahmetli Paşa, her sabah elinde ufak gümüş bir kırbaç olduğu halde konağından, yaya olarak çıkar, inşaat sahalarını gezer, lâzım gelenlere direktifler verir, sonra gider, makamına otururdu. Meşrutiyetin ilânında Elâzığda yine Fırka kumandanıydı. O sıra Diyarbekirde rejime karşı baş gösteren muhalefeti bertaraf etmek üzere Di-

yarbekir Vali ve Kumandanlığına tayin edilmiş ve burada da muvaffak olarak meşruti idarenin işlemesinde büyük bir âmil olmuştur.

Bir taraftan yüz yirmi yaşındaki babası Hacı Hüseyin beyin, onu takiben zevcesi Dilber hanımın ölümleri üzerine İstanbula gelmiş, 1909 (1325. M) de emekliye ayrılmıştır. Bu tarihten beş sene sonra da Bakırköyde iskele caddesinde 96 numaralı evinde gözlerini hayata kapamış ve duvarlarını kendisinin yaptırdığı Bakırköy mezarlığına defnedilmiştir.

M. Naim Paşa, Dayım Hacı Kerim Ef. nin çok samimi bir dostu olduğundan her hafta Cuma günleri, çift kır beygirli paytonuna biner, yaverleri arkasında Harputa çıkar, doğruca Hacı Kerim Ef. nin konağını karşılanarak inerdi, öğle yemeklerini burada yer, sonra Cuma namazını kılmak üzere Sarahatun camiine giderlerdi. Kendisi çok kibar, samimi, dürüst ve çok iyi kalpli bir zattı, Tanrının rahmeti üzerine olsun.

TUĞGENERAL VAHİT ŞELİMEN:

Esasen Elâzığlı olup 1931 yılında Harbiyeden Topçu subayı olarak çıkmış, muhtelif vazifelerde bulunduktan sonra Harp Akademisine girmiş ve Akademiyi muvaffakiyetle bitirerek kurmay olmuştur. Albaylığında Türk Tukayı Kurmay Başkanı olarak Koreye gitmiş ve Korede Türk kuvvetlerinin önemli temsilcisi olarak vazife görmüştür. Bilâhare 1959 da General olmuş ve 1960 Ağustosunda 42 sayılı kanuna tabi tutularak emekliye ayrılmış ve İdeâl tepede bir ev satın alarak mütevazı bir şekilde oturmaktadır. Çalışkan, cesur ve iyi kalpli olan General çok kıymetli ve samimi bir hemşehrimizdir.

MUHIDDIN ÂGÂH BEY:

Bu zat Kiziroğulları ailesinden olup tüccardan Şeyh Tahir Ef. nin oğludur. 1873 (1289. M) de Harputda Sarahatun mahallesinde doğdu. Sırasiyle Rüşdiye, İdadi tahsilini 1892 (1308. M) de bitirmiş, aynı sene İstanbula gelerek Askeri Levazım mektebine girmiş ve 1894 (1310. M) da Levazım subayı çıkmıştır. Sonra Malatya, Diyarbekir, Bayburt, Çanakkale, Ordu, Sivas, Tokat, Şarkışla, Elâzığ ve Palu'da vazife görmüş, İstiklâl Savaşında beyaz madalya ile taltif edilmiş ve Binbaşı olmuştur. Nihayet 1922 (1338. M) de Palu Askerlik şube reisi iken emekliye ayrılmıştır. 22/5/1940 tarihinde Hekimhanda ölmüştür. Bütün hayatı boyunca muhitinde sevgi ve saygı yaratmış, temiz ve iyi kalpli bir hemşehrimizdi.

Halen hayatta iki oğlu vardır, büyük oğlu Ali Seydi Akgürbüz Ankarada

Resim : 95 — Emekli Binbaşı Muhiddin Âgâh bey (Kiziroğullarından)

ilk okul öğretmenidir, diğeri Hayrettin Kiziroğlunun biyografisi aşağıda kayıtlıdır.

BİNBAŞI MEHMET NAFİZ BEY :

Bu zat da Kiziroğullarından bakkal Hacı İsmail Âğanın oğludur. Annesi Kürk köyünden İmam Mehmet Ef. nin kızı Ayşe hanımdır. 1876 (1292. M) tarihinde Harputun Sarahatun mahallesinde doğmuştur. İlk tahsilini Harput Rüşdiye ve İdadisinde yaptıktan sonra 1892 (1308. M) de imtihanla Mamuretül-Âziz Askerî Rüşdiyesinin üçüncü sınıfına kayıt ve kabul edilerek 1895 (1311. M) de mezun olmuş ve 18 arkadaşiyle Erzurum İdadisine gitmiş, bu tahsili de muvaffakiyetle ikmalden sonra 1899 (1315. M) de İstanbula gelerek Harbiyeye girmiştir. Harbiyeyi Atatürkle aynı sınıfda birlikte tamamlamış ve 455 mevcutlu sınıftan pek iyi derecede mezun olarak 1901 (1317 M.) de piyade subayı olmuş. 14.Eylül.1902 (1318. M) de ise Diyarbekirdeki 73. üncü piyade alayının 4. üncü tabur, 3. üncü bölük kumandanlığına tayin edilmiştir.

Bir sene kadar bu vazifede kaldıktan sonra uhdesine Diyarbekir Askerî Rüşdiyesi Dahiliye zabitliği ile beraber Fransızca öğretmenliği verilmiş, 1907 (1323. M) de üstteğmen olmuştur. 1908 (1324. M) de Sürmene Redif taburu ikinci bölük kumandanlığına tayin edildiği sırada İşkodrada Malisörlerin isyanını bastırmak üzere Trabzon, Of, Rize ve Sürmene Redif taburlariyle Rumeliye geçmiş ve Cafer Tayyar bey (Paşa) kumandasındaki birliklerle müştereken tenkil harekâtının sonuna kadar burada

hizmet görmüş, yararlık göstermiş, 14.Nisan.1911 (1327. M) de Yüzbaşılığa terfi ederek Bitlisteki 31. inci Fırka, 92. nci alay, 1. inci tabur, 2. nci bölük kumandanlığına tayin edilmiştir.

Resim : 96 — Binbaşı Mehmet Nafiz bey.
(Kiziroğullarından)

O sırada Mutkide Baban aşiretinin isyanı üzerine bölüğü ile tenkile memur edilmiş ise de bilâhare Ermeni dalaveresi olduğu anlaşılmış ise de uzun müddet orada kalmıştır. Sonra birliği Erzincana nakledilmekle Pilümür ve havalinin asayişini temin yolunda vazife görmekte iken 10. uncu kolordu ile birlikte Balkan Harbine iştirak etmştr. Bu savaşta tabur kumandanı olarak çalışmış ve Edirnenin işgalinde bulunmuş ve 1913 (1329. M) da yararlığına karşı Kolordu Kumandanı Hurşit Paşanın teklifi ile üçüncü rütbeden taltif edilmiştir.

Balkan harbinden sonra alayı ile fırka merkezi olan Amasyaya gitmiş, burada bir zaman merkez kumandanlığı yapmış, bir zaman İnşaat heyetinde vazife görmüş 1914 (1330. M) da Birinci Cihan Harbinin başlamasiyle alayı ile birikte Sarıkamışa geçmiştir. Olti boğazındaki iki Türk birliğinin, birbirini düşman zannederek giriştikleri kanlı mücadelenin durdurulmasında Yüzbaşı Nafiz, iki ateş arasına girerek silâhların durdurulması hususunda büyük fedakârlıkta bulunmuştur. 92. nci alayın 1. inci tabur kumandanı iken Enver Paşanın Allâh-ü Ekber dağı üzerinden yapmayı tasarladığı taarruzda alayının geri kalan pek az bir kısmı ile Ruslara karşı koymuş ve Enver Paşadan da takdirname almış ise de Rus ihatasında esir düşmüş, Bakû Samara, Volga nehri boyunca yürütülerek Sibiryada Grasnoyask şehrindeki esir kampına götürülmüş ve dört yıl burada esir kalmıştır. Rus ihtilâlinin başlangıcında telgraf direkleri dikicisi Yusuf oğlu Fizof adındaki bir Kırgızın pasaportunu para mukabilinde elde ederek bazı Türk erleriyle birlikte bin müşkilâtla Rusyadaki Türk-

lerin ve Alman Salib-i Ahmerinin gizli yardımlarından istifade ederek Moskova - Leningrad - Varşova yoluyla Almanyaya geçmiş ve oradan da Budapeşte yoluyla 1919 ,1335. M) da İstanbula gelmiştir.

İstiklâl Savaşı başlarken Nafiz bey, 10.Ekim.1920 (1336. M) de Binbaşı oldu. Cenupda Fransızlara karşı açılan harekâta katılarak Antakyanın işgalini kendi taburiyle başardı. Bilâhare Konya merkez kumandanlığına tayin edildi, bu vazifede iken otomobil park kumandanlığını da üzerine aldı, bu vazifede gösterdiği üstün başarıdan dolayı o zaman Garbi Anadolu Menzil Müfettişi bulunan General Kâzım Dirikden 8.Ağustos 922 de bir takdirname aldı.

Bozkır (Delibaş) isyanında asillerin eline düşmüş, 300 kişilik bir kafile ile kurşuna dizilmek üzere götürülürken iyi bir tesadüf eseri kurtulmuş ve asilerin tenkilinden sonra Konyaya dönüşünde: **Sınıf arkadaşı Atatürkle karşılaşmış, gösterdiği yararlık ve geçirdiği felâketten dolayı Atatürkün takdir ve teveccühlerine mazhar olmuş ve Atatürkün - İstifa ederek Ankaraya gelmesi yolunda - yapmış olduğu teklifi ki, aynı teklifi Kırşehirde de yapmıştı, kabul etmiyerek orduda hizmet etmeği tercih ettiğini bildirmişti.**

1923, 1924 yıllarında Kırşehir askerlik şube reisliğinde bulundu. Bilâhare gözlerinin rahatsızlığı dolayısiyle ve kendi arzusiyle emekliye ayrıldı. Emekliye ayrılınca Harput tahassür ve sevdasiyle 1925 de Harputa gelerek Sarahatun mahallesindeki evlerine yerleşti. Harputda bir aralık Ticaret Odası reisliği, Belediye azalığı ve Belediye reisliğinde memleketine hizmet etmek hevesiyle sekiz dokuz sene kadar kaldı ve sonra 1934 yılında oğullarının tahsili yolunda Harputdan ayrılarak Ankaraya geldi ve burada yerleşti.

Şubat 1947 de Ankarada vefat eden Mehmet Nafiz, sağlam ve dürüst bir karaktere, temiz ve şerefli bir maziye sahip, cesur, fedakâr ve aynı zamanda dini inançları kuvvetli mümtaz bir şahsiyetti. Üç oğlu, bir kızı vardır, büyük oğlu Hayati Ankarada P.T.T. idaresinde memur, ikinci oğlu Hüseyin Ankarada kadın terzisi, küçükoğlu Hasan İzzet de babasının mesleğinde subaydır. Aile (ISSI) soyadı almıştır. Kızı Pakize hanım ise Ankarada gazeteci M. İhsan Şimşekle evlidir.

ORDUNAT YARBAY ABDULLAH ISSI (Kiziroğlu):

Harputda Kiziroğullarından Hacı İsmail Âğanın oğlu ve Binbaşı Mehmet Nafiz beyin küçük kardeşidir. 1895 (1311. M) de Harputda doğmuştur. İlk tahsilini Harput nümune iptidaisinde yaptıktan sonra bir sene Elâzığ İdadi mektebinde ve sonra Darülmualliminde tahsiline devam ederken ve dördüncü sınıfta iken 21/Ekim/1920 de Şark cephesinde

(Kars) açılan İhtiyat Zabit Talimgâhına sevkedilmiştir. 1/Temmuz/1921 de Talimgâhın A. kısmından Teğmen olarak çıkmış, İstiklâl Savaşına süvari zabiti olarak katılmış ve harp sırasında mürettep Fırka Topçu Taburunun 1. inci bataryasına alınmıştır. Bu vazifede gösterdiği yararlığa karşı 28/Nisan/1928 de yüksek tasdika iktiran eden kırmızı şeritli İstiklâl harp madalyasiyle taltif ve harp sonunda 22/Temmuz/1923 tarihinde de terhis edilmiştir.

Resim : 97 — Ordonat Yarbay Abdullâh ıssı.
(Kiziroğullarından)

1927 de Askerî muamele memuru sınıfına intisap ederek Milli Müdafaa Vekâleti Zat İşleri seferberlik ve kıdem şubelerinde vazife gördükten sonra Bursa, Sivas, Yozgat, İstanbul Askerlik daire ve şubelerinde, Trakyada ve İstanbulda 33. üncü Tümen Kumandanlığı ikinci şubede vazife görmüştür. 1941 yılında Seferberlik mütehassısı olarak Selimiye Askerlik dairesinde vazife görmekte iken İstanbul Kolordu Kumandanı Korgeneral Rıfat Mataracı tarafından teftişlerde takdir edilmiştir. Son olarak Bursa Askerlik şubesinde Ordunat Yarbay rütbesiyle ikinci sınıf muamele memurluğunda iken 31 yıl,9 ay, 11 gün hizmetten sonra kendi arzusiyle 1954 yılı iptidalarında emekliye ayrılmış, bu gün Üsküdarda oturmaktadır. Samimi, iyi ruhlu ve çok çalışkan bir hemşehrimizdir.

HAYRETTİN ÖNER (Kiziroğlu) :

Harputun çok eski ve bellibaşlı ailelerinden olan Kiziroğullarına mensup olup Binbaşı Muhittin Agâh Ef. nin oğludur. 1913 (1329. H) tarihinde Elâzığın İcadiye mahallesinde doğmuştur. İlk tahsilini Elâzığ ve Hekimhanda, orta ve liseyi ise Tokat ve İstanbul Maltepesinde yapmıştır. 1933 de mezun olup Harp okuluna girmiş 1935 de piyade subayı olarak

orduya katılmıştır. Kıdemli yüzbaşı iken Yeşilköy Hava Radar Kursuna katılarak 1946 da Hava ordusuna geçmiş, sırasiyle Albaylığa kadar Pmarhisar, Edirne, Kütahya, Bitlis, Siirt, Mudanya, Ankara, Malatya ve tekrar Ankarada olmak üzere 32 yıl fi'lî ve itibari vazife gördükten sonra 3/9/1960 tarihinde Hava Ordunat Radar Albayı olarak emekliye ayrılmıştır.

Resim : 98 — Hava Radar Albayı Hayrettin Öner
(Kiziroğullarından)

Evli üç çocuk sahibi olup bunlardan Metin ismindeki oğlunu kendi mesleğinde Hava Subayı olarak yetiştirmiştir, bu gün Diyarbakırda Teğmendir. Diğer oğlunun ismi Barbaros, kızının ise Ayladır.

Resmî ve hususi hayatında muhitinde diğer Harputlular gibi sempati yaratmış kıymetli bir hemşehrimizdir.

HASAN İZZET ISSI :

Kiziroğullarından rahmetli Binbaşı Mehmet Nafiz beyin oğludur, 1926 da Harputun Sarahatun mahallesinde doğdu. İlk tahsilini kısmen Harputda, kısmen de Ankarada tamamladıktan sonra 1939 yılında Erzincan Askerî Orta Okuluna kabul edildi. Aynı yıl Erzincan zelzelesinde 4 saat toprak altında haldıktan sonra talih eseri bir kaç hafif yara ile mutlak bir ölümden kurtulmuştur. Sonra Konya Askerî okuluna nakledilerek 940-941 ders yılında mezun olmuş ve İkinci Cihan Harbi dolayısiyle Kuleli Askerî Lisesinin Konyaya naklinden istifade ederek hemen Liseye girmiştir. 1944 de Lise tahsilini de bitirerek aynı yıl Harp Okuluna grmiş ve 1946 da Harbiyeden subay olarak çıkmıştır. 1948 de İstanbulda Ömerli, 1949 da Kars Pernavut hudut karakolu, 1952 de Ankara ve Şarkışlada, 1953 de dördüncü Kore birliğiyle Korede, 1954 de Samsunda Lise

Askerlik öğretmenliği, satınalma komisyon başkanlığında ve inzibat subaylıklarında bulundu. 1958 de Seyyar Jandarma 120 nci alay ikmal bölük kumandanlığına ve Ordunat saymanlığına tayin edildi ve 30/8/1960

Resim : 99 — Binbaşı Hazan İzzet Issı.
(Kiziroğullarından)

da 34 yaşında olduğu halde Binbaşılığa terfi ettirilmiş, halen aynı vazifede çalışmaktadır. Babasının izinde şerefle, fedakârlıkla yürümektedir. Evli, iki çocuk babasıdır.

Resim : 100 — Kurmay Albay Lütfi Doğu

KURMAY ALBAY LÜTFİ DOĞU:

Lütfi Doğunun annesi Harputda Uzun Hasangillerden, babası ise Germilidir. 1912 (1328. M) yılında Harputda doğmuştur. İlk tahsilini

Harputda, Ortayı Tokat Askeri orta okulunda, Liseyi Kuleli Askerî Lisesinde tamamladıktan sonra Harbiyeye girmiş ve 1931 yılında piyade subayı olarak orduya katılmıştır. Orduda çeşitli vazifelerde bulunmuş ve 1937 de Seyyar Jandarma taburunda vazife alarak Doğuda üç sene eşkiya takip harekâtına iştirak etmiş ve 1946 da ise Hava Kuvvetleri emrinde Bursa, Eskişehirde çeşitli vazifelerde bulunmuştur. 1954 yılında Harp Akademisine girmiş, akademiyi bitirerek kurmay olmuştur. 1960 yılında ise yüksek kumanda akademisini muvaffakiyetle bitirmiştir. Bu suretle yüksek kültüre sahip olan Lütfi Doğu, aynı zamanda çalışkan, faziletli ve samimi bir insan olarak orduda tanınmıştır. Tam memlekete ve orduya hizmet edeceği bir sırada1960 Ağustosunda 42 sayılı kanuna tabi tutularak emekliye ayrılmıştır. Bir kızı bir oğlu vardır, bunların tahsilleri ve yetiştirilmeleri için İstanbulda oturmayı tercih ederek Beşiktaş Muradiye mahallesinde Kalıpçı sokağında bir apartman katı alarak buraya yerleşmiştir.

ALBAY ALİ RIZA YÖNAŞ:

Aslen Hüseyniklidir. 1916 (1332. M) yılında Harbiyeden topçu subayı olarak çıkmış, muhtelif birliklerde canla başla çalışarak rütbesi Albaylığa yükselmiştir. Halen emekli olarak Üsküdarda oturmaktadır. Kendisi iktidar ve tevazu'ü ile orduda tanınmış kıymetli bir hemşehrimizdir.

DENİZ ALBAYI EDİP BALOŞ:

Edip Baloş, 1912 (1328. M) yılında Elâzığda doğmuştur. İlk, orta ve lise tahsillerini yaptıktan sonra Deniz Harp Okuluna girmiş ve 1934 de Deniz Harp Okulundan makine subayı olarak çıkmış ve deniz kuvvetlerine katılmıştır. Çeşitli müesseselerde, çeşitli görevlerde bulunmuş, çalışkanlığı ve dirayeti ile kendisini her bakımdan sevdirmiştir. Halen Gölcük Fabrikalarında vazife başındadır.

MUSTAFA SABRİ TÜMER:

Harputun Hacılar mahallesinden ve Karavelioğullarından Ali Hocanın (1) torunu ve Mehmet Ef. (Namı diğeri Mamiko Âğa) nın oğludur. 1912 yılında Harputda doğmuştur. Askerî mekteplerinde tahsiline devam ederek Harbiyeden mezun olmuş Orduya intisabında normal terfi sırala-

(1) Müftü Faik Ef. nin, bu Ali Hocadan da ders gördüğü bil'ahare tesbit edilmiştir.

rındarı geçtikten sonra bu gün Ankarada Harita Genel Müdürlüğünde Albay olarak vazife görmektedir. Memleketine bağlı, samimi, çalışkan ve çok dürüst bir hemşehrimizdir.

Resim : 101 — Albay Mustafa Sabri Tümer

YÜZBAŞI HAFIZ HALİT BLY:

Hafız Halit, evvelce Elâzığın en yakın bir köyü olan ve bu gün de mahalle olarak Aksaray adını alan Iğikide Sakallıoğullarından Hacı Tev-

Resim : 102 — Şehit Yüzbaşı Iğikili Hafız Halit bey

fik Ef. nin oğludur. Hafız Halit, takribi olarak 1906 (1322. M) tarihinde Elâziz Askerî Rüşdiyesinde ve 1912 (1328. M) de ise Harbiyeden mezun olur olmaz Balkan Harbinin patlak vermesi üzerine mensup olduğu birliklerle harbe katımlış, harpte büyük yararlıklar göstermiş ve terfi etmiştir. Birinci Cihan Harbinde ise birliği ile Kafkas cephesine gönderil-

miş, harbin patlamasından itibaren Ruslarla çarpışmış, bu fedakârlığına karşılık rütbesi kıdemli yüzbaşılığa yükseltilmiş ve en nihayet 1915. (1331. M) tarihinde Rusların Erzurum - Bayburt arasındaki KOP dağına yaptıkları şiddetli taarruzda şehit olmuştur.

Hafız Halit, asil bir ailenin çocuğu olmak hasebiyle iyi huylu, hatırşinas, fedakâr ve aynı zamanda memleketini çok seven kahraman bir subayımızdı. Sesi çok güzel olmaklaberaber şen - şatır, hoş - sohbet ve vefakârdı, uzun zaman kaldığı Erzurum bölgesinde iyi nam bırakmış olduğundan bu güne kadar bu bölgede ismi unutulmamış ve maalesef aile saadetine kavuşmadan ve hayata doymadan evlenmesinin altıncı ayında şehit olarak sönüp gitmiştir.

Resim : 103 — Askeri Hakim Turgut Lüleci

TURGUT LÜLECİ :

Harputun çok eski ve tanınmış ailelerinden Lüleci zadelere mensup olup Öğretmen İsmail Hakkı beyin oğludur. 1927 de Elâzığda doğmuştur. İlk ve orta tahsilini, babasının Diyarbakırda memur olması hasebiyle orada, Lise tahsilini ise Elâzığda yapmıştır. 1946 yılında Ankara hukukuna girmiş ve Millî Müdafaa Vekâleti hesabına hukuk tahsili yaparak 1950 de mezun olmuştur. Mezun olunca 65. inci Tümen kumandanlığı kadrosuna tâyin edilmiş, iki buçuk sene İzmirde, Tümenin Çorluya nakli ile iki buçuk sene Çorluda vazife gördükten sonra Tümeniyle beraber Lüleburgaza gelmiş ve 1957 de İstanbul 1. inci Ordu Müfettişliği refakat hakimliğine tayin edilmiştir. 27/Mayıs/1960 da İstanbul Örfi İdare Adlî Müşavirliğinde Hâkim, 1/Temmuz/1960 da ise yüksek soruşturma kurulu üyeliğine tercihan tayin edilmiş ve yüksek Divanın teşekkülünda Divan savcılık kadrosunda savcı muavini olarak vazife almıştır. Kıdemli Hâkim Yüzbaşıdır, evlidir, iki çocuk babasıdır.

Yeni İstanbul merkez kumandanlığına tayin edilen sayın Albay Faruk Güventürk, Demokrat Parti idaresi zamanında Samet Kuşçunun ihbariyle dokuz subayımızın uzun zaman mevkufen muhakeme ve soruşturmaları hususunda 2/Temmuz/1960 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde yaptığı açıklamada Turgut Lüleci hakkında aynen şu sözleri söylemiştir:

«O zaman duruşma hâkimi olan Turgut Lüleci, yapılan baskı ve tazyika rağmen, -ben vicdanımdan başka yerden emir almam- dediğini göğüs kabarda kabarda Cumhuriyet muhabirlerine söylediği tesbit edilmiştir. Bununla beraber Turgut Lüleci, gerek memleketinin, gerekse ailesinin ahlâki havasından hisseler almış, afif, vicdanlı, çalışkan ve memleketini çok seven kıymetli bir hemşehridir.

NİYAZİ DALOKAY:

Niyazi Dalokay, annesi tarafından Harputlu olması dolayısiyle kitabımda yer alması gereken yüksek vasıflı bir hemşehrimiz olup rahmetli Matbaa müdürü İbrahim beyin oğludur. 1909 (1325. M) tarihinde Pertekde doğmuştur. İlk ve Orta tahsillerini Elâzığda yaptıktan sonra 1925-1926 ders yılında Sivas Lisesine girmiş ve 1928 de mezun olmuştur. Ayni yıl İstanbula gelerek Mülkiye ve Tıbbiyenin kabul imtihanlarını kazanmış ise de Mülkiyeyi tercih etmiş ve Mülkiyeye girmiştir.

1931 de Mülkiyeden mezun olarak ilk memuriyete Elâzığ maiyet memuru olarak başlamış, ayni vazifede iken bir sene Nazımiye kaymakamlık vekâletinde ve sonra Osmancık, Taşköprü, Sarıkamış, Menemen, Uşak

Resim : 104 — Çanakkale Valisi Niyazi Dalokay

kaymakamlıklarında asaleten ve bu arada Vali ve Vali muavinliklerinde de vekâleten bulunmuştur.

1949 yılında Uşak kaymakamlığından terfian Kütahya valiliğine ta-

yin edilmiş ve aynı senenin sonlarında Van Valiliğine naklettirilmiştir. 24/Mayıs/1950 de Merkez Valiliğine alınarak Mülkiye Müfettişliği vazifesiyle iki, 952 de Toprak ve İskân Umum Müdürlüğü Teftiş Heyeti Reisliğinde sekiz sene vazife gördükten sonra 27/Mayıs/1960 inkılâbını müteakip Çanakkale Valiliğine tayin edilmiş ve halen bu vazifede çalışmaktadır.

Kendisi esasen Pertekte Cüvelekoğulları ailesine mensuptur. Bu aile büyükleri ve münevverleri ile gençliğimden beri temas halinde bulunduğumdan ailede bir asalet şemmesi evvel ve ahır mevcuttur. Ben, ailenin en büyüğü olan rahmetli Mustafa Ağaya yetiştim ki, çok kibar, faziletli, iyi kalpli ve çok samimi bir insandı, Pertekte oturduğu halde aileye mensup bütün gençlerin kültür sahasında yetiştirilmelerinde büyük rol oynamış ve sonunda da bu arzularına nail olmuş ve bunları görmekle bahtiyar olarak faniye intikal etmiştir. İşte bunlardan birisi de Niyazi beydir. Niyazi bey, 1956 yılında mesleki bilgi ve görgüsünü artırmak üzere Hükümetce Almanyaya gönderilmiş, bir sene kalmış, lisan öğrenmiş ve mükemmel bir halk idarecisi olarak yurda dönmüştür. Şimdi Çanakkalede - Mutantan bir makam arabası olduğu halde - yaya olarak polissiz, şatafatsız halk arasında dolaşır, dert dinler, hal hatır sorar ve bu suretle kendisini nezaketi, olgunluğu ve samimiyeti ile bütün halka sevdirmiştir.

Yalçın adında bir oğlu ve Övün isminde bir kızı olup bunları Almanyada okutmuş, Yalçın Mimar ve Mühendis, Övün ise halen Köln Üniversitesinde Dişçi Fakültesi son sınıf talebesidir.

DOKTORLAR

Bu sahifeler de Harput Yollarının II. nci cildinin 460 N. sahifesini takip edecektir.

Dr. AHMET TATAR:

Harputun Ahimusa mahallesinde tüccardan Tatarzade Hacı Ali Ef. nin büyük oğlu olup 1892 (1308. M) yılında Harputda doğmuştur. İlk tahsilini Kömürcüoğlu Hacı Mehmet Ef. mahalle mektebinde yapmış ve sonra hıfza başlamış ve kuvvetli bir hafız olmuştur. Sonra Elâzığ İdadi mektebine girmiş, mezun olduktan sonra 1910 (1326. M) de İstanbula gelerek Mülkiye tıbbiyesine girmiş ve 1917 .1333. M) de mezun olmuştur. Mezun olunca ilk defa Siverek Belediye Tabipliğine tayin edilmiş bir buçuk sene burada, br sene kadar da Elâzığ Beledye Doktorluğunda vazife gördükten sonra 1920 (1336. M) de terfian Elâzığ Hükûmet doktorluğuna tayin edilmiştir.

Resim : 105 — Doktor Ahmet Tatar

Dürüst ve çalışkanlığı dolayısiyle 16 sene gibi uzun bir zaman bu vazifede hizmet etmiş, bununla beraber esas vazifesi haricinde Elâzığ Kızılay Cemiyeti Başkanlığında, Çocuk Esirgeme Kurumunda, İskânda, Şehir Yatı Mektebi, ilk ve orta mekteplerde fahriyyen mektep doktorluğu görevlerini de üzerine almak suretiyle memleketine büyük hizmetlerde bulunmuştur. 1936 da Malatya Sağlık Müdürlüğüne tayin edilmiş

12 yıl bu vazifeyi de önemle başarmış ve 1948 de Kırşehir Sağlık Müdürlüğüne nakledilmiş burada dört beş ay kaldıktan sonra tekrar Elâzığ Sağlık Müdürlüğüne tahvilini müteakip 950 seçimlerinden sonra Kırşehire tekrar iade edilmiş ve bu da kâfi gelmiyerek 1951 de emekliye sevk edilmiştir.

Bu gün Elâzığda sağ ve sıhhatte oturmaktadır. Kendisi namuslu iyi huylu bir arkadaşımızdır. Necati namında bir oğlu olup bunu da Doktor yetiştirmiştir, bu gün Millî Müdafaa Kara Kuvvetleri Sağlık Dairesi Personel Şubesinde vazifelidir.

DR. ZÜLFİ DOĞAN ÇORBACIOĞLU:

Dr. Doğan, Harputun çok eski ve tanınmış ailelerinden Çorbacıoğlu Hurrem beyin büyük oğludur. 26/Temmuz/1929 yılında Elâzığda doğmuştur. İlk, Orta ve Lise tahsillerini Elâzığda yaptıktan sonra 1949 yılında Ankara tıbbiyesine kabul edilerek Vehbi Koç talebe yurdunda tahsiline devam etmiş ve 955 de Tıbbiyeden mezun olmuştur. Mezun olduktan sonra Avrupaya gitmiş, Viyanada (KİDERNKLİNİK des ALLGEMEİNEN KRANKENHAUSES) de bir sene ve Almanyanın Kolonya şehrindeki (UNİVERSİTAETS KİNDER KLİNİK) de ise iki buçuk sene çocuk hastalıkları üzerinde tahsil ve staj yaparak muvaffakiyetle sertifikalar alarak 1959 da yurda dönmüştür.

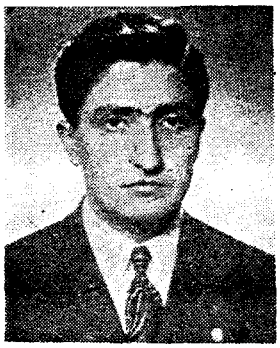

Resim : 106 — Doktor Zülfü Doğan Çorbacıoğlu

Yurda döner dönmez Haydarpaşa Nümune Hastanesi çocuk hastalıkları servisinde ihtisas çalışmalarını tamamlamış, muvaffak olmuş ve çocuk hastalıkları mütehassısı olarak hayata atılmıştır. Bu gün Gelibolu Askeri Hstanesinde askerî vazifesini yapmaktadır. Kendisi terbiyeli, iyi

huylu ve çalışkan bir gencimiz olup her kes tarafından sevilip sayılmaktadır.

DR. MEHMET TEVFİK ÖZDEN:

Dr. Tevfik Özden, Harputda (Şeytan) veya (Cin) çarşısında bakkallık eden Dursun ağanın oğludur. 1899 (1315. M) yılında Harputun Esadiye mahallesinde doğmuş, sonra ilk tahsilini Harputda ve İdadi tahsilini de Mamuretül-Âziz İdadisinde yaptıktan sonra 1916 (1332. M) de İstanbula gelerek Askerî Tıbbiyeye kabul edilmiş ve 1921 (1337. M) de mezun olmuştur. Asistanlığını Gümüşsuyu hastanesinde yapmış, sonra 7. Kor. 17. Tüm. 26. Al. 2. Tb. çalışırken Nastori harekâtına ve daha sonra Millî mücadeleye bilfiil iştirak ile 16671 sayılı İstiklâl madalyasiyle taltif edilmiştir.

Resim : 107 — Doktor Mehmet Tevfik Özden

1928 de hastalanmış, tedavi ve tebdilhava maksadı ile İstanbula gelmiş ise de iyi olamamış ve 1932 de emekliye sevkedilmiştir. Emekli bulunduğu sırada çalışarak 1929 da ihtisas vermiş ve Dahiliye mütehassısı olmuştur. 1933 de Çanakkale sahil sıhhiye doktoru, 1935 de Karaağaç ve 1936 da Yeşilköy Belediye doktorluğu yapmış ve bu sırada Hastalanarak 7/5/1937 tarihinde Lüsemiden ölmüştür.

İsmail Özden isminde bir kardeşi olup, halen Devlet Karayolları Um. Müd. Vilâyet yolları yapım servisinde çalışmaktadır.

DR. TEVFIK SAKALLIOĞLU:

Dr. Tevfik, evvecle Elâzığın en yakın köylerinden ve şimdi ise bir mahallesi olan Iğikide Sakallıoğlu Hacı Tevfik Ef. nin torunu ve Millî Mücadelenin başlangıcından sonuna kadar Kafkas cephesinde Türk ordusu

kahramanları arasında, temayüz ederek yararlıklarda bulunan Mustafa Sakallıoğlunun da oğludur. Şehit Hafız Halidin de kardeşinin oğludur.

Dr. Tevfik, 1947 de Elâzığ lisesinden pek iyi derecede mezun olarak aynı sene İstanbula gelmiş, Askerî Tıbbiyeye girmiş, 1953 de mezun olarak Türk Ordusu saflarında şerefli vazifesine başlamıştır. Dört sene kıt'a hizmetinden sonra Askerî Tıp Akademisine asistan olarak girmiş ve halen bu müessesede ihtisasını yapmaktadır.

Resim : 108 — Doktor Tevfik Sakallıoğlu

Dr. Tevfik, tevazuu ve hemşehriperverliği ile bütün tanıdıkları arasında büyük sevgi ve saygı kazanmıştır.

DR. YÜZBAŞI HAMİT GÖKALP :

Dr. ve Operatör Hamit Gökalp, Harputlu Alafdarzadelerden (Ulufedar ailesi) (1) rahmetli Müftü Mahmut Kâmil Ef. nin torunu, Bankacılıktan emekli Münip Gökalpın da oğludur. 1929 yılında doğmuştur. İlk ve Orta tahsilini yaptıktan sonra Lisenin Fen kolundan pek iyi derecede mezun olmuş ve bilâhare Askerî Tıbbiye müsabaka imtihanını kazanarak Tıp Fakültesine girmiştir. 1952 de Fakülteyi muvaffakiyetle bitirerek Askerî hastanelerde vazife alarak çalışmaya başlamıştır. Bu çalışmaları sırasında fazla liyakat göstermesi hocaları tarafından takdir edilmekle

(1) Rahmetli Müftü Mahmut Ef. nin oğlu, sayın hemşehrimiz Münip bey bana yazdığı bir mektupda eski soyadlarının Alafdar olmayıp (Ulufedar) olduğunu ve bunun da resmi kayıtlara dayandığını bildiriyor. Bizim nesil, hatta bizden evvelkilr de evvelki soyadını kabullanmışlardır. Bilmem ki, şimdi (Ulufedar) dersek, o kıymetli fanileri, o nur gibi yüzlü Alafdar zadeleri karşımızda görebilecekmiyiz ve kimseye tanıtabilecekmiyiz?

Profesörler heyeti kararıyle beyin ve çene ihtisası yapmak üzere Amerikaya gönderilmiştir. Halen Vaşingtonda büyük bir hastanede ihtisas görmektedir. Dr. Hamit, çok zeki ve aynı zamanda ecdadından mevrus

Resim : 109 — Doktor Yüzbaşı Hamit Gökalp

tamiz bir ahlâka malik iyi kalpli bir gencimizdir. Memleket hesabına muvaffakiyetini dileriz.

Resim : 110 — Doktor Nevzat İspir

DR. NEVZAT İSPİR :

Nevzat İspir, Harputun belli başlı ailelerinden İspir zade Fransızca hocası Kolağası Mustafa beyin (1) torunu ve Enver İspirin oğludur. 1928 de Ağında doğmuştur. İlk tahsilini Ağında yaptıktan sonra Orta tahsilini

(1) Bak, Bu kitabın c. II. s. 480.

Ankarada, Lise tahsilini de Elâzığda yaparak İstanbula gelmiş, giriş imtihanlarını kazanarak 1945 yılında Tıp Fakültesine girmiştir. Fakülteden mezun olunca 1952 de Sıhhat Vekâletince Mardin Trahom Savaş Dispanseri doktorluğuna tayin edilmiş, bir sene kadar bu vazifede, iki sene kadar da Midyat Trahom Dispanseri ve Sağlık Merkezi Tabipliğinde çalıştıktan sonra aralık 1955 de yedek subay olmuştur. Bu vatanî vazifesini ikmalden sonra terhisinde Beykoz Belediye Tabipliğine tayin olunarak bir sene kadar Paşabahçe mevki Tabipliğinde çalışırken Göz branşından ihtisas imtihanına girmiş, imtihanı kazanmış ve 1/Eylül/1958 de Ankara Hastanesinde ihtisasa başlamıştır. Bu gün aynı vazifede çalışmaktadır. Bekârdır.

Dr. Nevzat, zeki, çalışkan ve aynı zamanda ciddi bir meslek adamıdır. Bununla beraber nazik, terbiyeli, güler yüzlü ve iyi huyludur.

AHMET NİYAZİ GENÇER :

Ahmet Niyazi Gençer, aslen tam ve asil bir Harput çocuğudur. Berber Ahmet Ağanın torunu ve yemenici esnafından Zühtü ustanın oğludur. 1921 (1337. M) yılında Harput'un Ahî Musa mahallesinde doğmuştur. Beş yaşında iken babasının ölümü üzerine, annesinin ve mensup olduğu ailenin terbiyesi altında yetişmiş, ilk, orta ve lise tahsillerini Elâzığ'da muvaffakiyetle bitirdikten sonra Ankaraya gelerek Hukuk Fakültesine girmiş burada da çok ciddî çalışarak 1944 yılında hukuk tahsilini de bitirmiştir. Sonra Sayın Ahmet Niyazi, Saim beyli, Kerze, Çamardı ve Şile Cumhuriyet Savcılıklarında bulunduktan, Zile ve Kayseri ceza hakimliklerini de yaptıktan sonra Sivas Ağır Ceza Mahkemesi Reisliğine tayin edilmiştir.

Bil'âhere Millet meclisince yüksek Hâkimler Kurulu üyeliğine seçilerek Ankaraya gelmiş orada da Kanuni süre devamınca vazifesini drayetle başardıktan sonra yargıtay 1 inci daire üyeliğine atanmıştır. Son derece zeki, muktedir ve meslekinin eri olmakla beraber tam bir Harput çocuğu olarak dürüst, mert, mütevazı ve çok samimi bir hemşehrimizdir.

Bu yazılar, (Harput Yollarında) adlı eserin II. nci cildinin 365 nci s. sonuna eklenecektir.

HOCAOĞLU HÜSEYİN HÜSNÜ EF.

Harput'un yetiştirdiği âlimlerden birisi de Ağın'lı Hoca Hüseyin Hüsnü Ef. dir. Hüseyin Hüsnü Ef. 1858 (1274. M) yılında Ağın'da doğmuştur. Babası, büyük Hoca namile tanınan Hüseyin Ef. oğlunu sekiz sene kadar kendi okutmuş ve bil'âhere tahsilini ikmal için 1866 (1282 M) yılı içinde Harput ulemasından Müderris Hacı Abdülhamit Ef. nin (1) idaresindeki Kâmil Paşa medresesine göndererek tahsiline devam ettirmiştir. Hüseyin Ef. ana yuvasından ayrılarak Harput'a gelmiş ve Medresede tahsile başlayınca, gerek Müderrisinden ve gerekse Müderrisin küçük oğlu rahmetli Müftü Kemal Ef. den (2) gördüğü teveccüh, sevgi ve samimiyet karşısında bir daha Ağın'ı aramamış ve daha fazla kendi yaşında bulunan ve ayni zamanda tahsil dereceleri de bir olan Kemal Ef. ile derin bir Medrese arkadaşlığı kurmuş.. İkisi de zeki, ikisi de çalışkan olduklarından Müderrisin dikkat nazarlarını üzerlerine çekmeği bilmişlerdir. Bu Medresede beş yıl, Hacı Abdülhamit Ef. gibi bir Fazıldan ders ve feyz almış, tahsilini bitirince de yine Müderrisinin emir ve tavsiyesiyle tahsilini ikmal için 1871 (1287 .M) tarihinde İstanbul'a gönderilmiştir.

İstanbul'da Beyazit Medreselerinde tahsiline devam etmiş ve neticede derin bilgi ve talakat-i lisaniyeye sahip bir din âlimi olarak yetiş-

(1) Bak. Harput Yollarında c. II, s. 156

(2) Bak. Harput oYllarında, c. II, s. 159

miştir. Yıllarca topladığı bu bilgileri, nihayet Ayasofya camiinde yaymaya ve halkı irşada başlamış ve Kürsü sahibi olmuştur. Ayasofya camiindeki v'azleri, onu Abdülhamidin sarayına kaadr götürmüş, Hünkâr bu v'azlerini dinlemiş, memnun kalmış olacak ki, Saray mensuplarından ve Padişahın yakinlerinden Hacı Ali Paşa, Hünkârdan Hüseyin Hüsnü Ef. için (ne dilerse dilesin) emrini almıştır. Paşa, kendisine Meşihatte mühim bir vazifemi, yoksa her hangi başka bir vazife mi istediğini sorunca : Hüseyin Hüsnü Ef. babama yazıp bir cevap almasam şimdilik hiç bir istekte bulunamıyacağını söyleyince Paşa hayrette kalmıştır.

Nihayet bu konuda babasından aldığı cevap aynen şöyledir : «— Oğlum! Şeyhislâm olsan da gözümde yok.. Memleketine dön, vazifeni doğduğun şehre yap!» Bu mektubu, Hacı Ali paşaya verince, Paşa hayrette kalarak : — Senin baban çok büyük adammış.. Şu halde size nasıl bir hizmette bulunalım der. O da — Ağın'da bir Medrese yaptırırsanız, ben de kendimi bu Medreseye vakfetmek suretiyle hizmette bulunurum.» diye cevabını veriyor. Teklifi Sarayca kabul edilince Hacı Ali Paşa delâletiyle bu arzusunun yerine getirilmesi için Hüseyin Hüsnü Ef. ye kâfi miktarda para veriliyor. Olaydan son derece memnun kalan Hüseyin Hüsnü Ef. takriben 1878 (1294 .M) yılında Ağın'a gelerek Medreseyi bizzat yaptırıyor, Paşadan gördüğü yakınlık ve samimiyete karşılık da nezaketen ismine (HACI ALİ PAŞA MEDRESESİ) veriyor. Medresenin masraflarını karşılamak için de yanına bir Han ve bir kaç Dükkân da yaptırılıyor ki, Medrese halen ilkokul binası olarak kullanılmaktadır.

Hüseyin Hüsnü Ef. 1880 (1296 .M) tarihinde bu Medresenin Müderrisliğini fahri olarak kabul etmiş ve otuz yıl madde düşünmeyerek bu Medresede çalışmış ve bir çok talebe yetiştirmiştir. Bil'âhere 1910 (1326 M) da 100 kuruş ve 1918 (1334 .M) de 200 kuruş maaşa nail olmuştur. I. inci cihan harbi ve İstiklâl savaşından sonra Cumhuriyetin ilâniyle Medreselerin kapatılması üzerine vazifesine son verilince bir müddet Ağın büyük camiinde imamlıkta bulunmuş ve bunu takiben de Eğin (Kemaliye) kazası müftülüğüne tayin edilerek ömrünün son günlerini de bu vazifede geçirmiştir.

Hüseyin Hüsnü Ef. Müderris iken 1909 (1325 .M) tarihinden 1911 (1327 .M) tarihine kadar Elâzığ'da vali bulunan yüksek bilgi ve Felsefe sahibi Profesör Mehmet Ali Ayni beyle tanışmış ve aralarında uzun zaman ilmî, felsefî ve Mizahî muhabere cereyan etmiştir. ve sonra 1925 (1341 .M) tarihinde bir İngiliz yazarı (Matarialist) nın Tanrıyı inkâr babında yazdığı bir makaleye, Hüseyin Hüsnü Ef. nin verdiği cevapda : «Allâh'a inanma bilgisinde ne kadar derinleşdiğini görmek mümkün olacaktır» deniliyor. Hulâsa Hüseyin Hüsnü Ef. memleketimizin belli başlı bir din âlimi olmakla beraber bir insan-ı kâmil olarak 8.Kasım.1935 tarihinde vazifesi başında bir kalp krizinden ölmüştür. Tanrının büyük rahmeti üzerine olsun, Rahmetli Hüseyin Hüsnü Ef. memlekete hayirli ve uğurlu evlâtlar da bırakmıştır, dört oğul babasıdır. Bunların da ayrı ve kısa biyografilerini veriyorum.

HASAN HOCAOĞLU

Hasan Hocaoğlu, 1899 (1315 .M) tarihinde Âğın'da doğmuştur. İlk tahsilini babasında yapmış ve sonra babası tarafından 1/2/1915 tarihinde Harput'da açılan Darülhilâfeye getirilerek kayt ettirilen Hasan Hocaoğlu buradaki Müderrislerden feyz alarak çalışırken 1924 tarihinde Darülhilâtenin kapatılması üzerine Ankara hukukuna, giriş imtihanını kazanarak girmiş ve 1929 (1345 .M) da mezun olmuştur. Adliyenin muh-

telif kademelerinde Hâkimlik, Savcılık yaptıktan sonra Devlet Demir Yollarına geçmiş, Adana ve Ankara işletmelerinde Avukatlık ve müşavir Avukatlık yapmış ve 1961 yılında ise emekliye ayrılarak halen Ankara barosuna kayıtlı ve Işıklar Caddesi Işık Han 45 nümarada ecdadından aldığı çalışma zevkiyle çalışmakta değerli bir hemşehrimizdir.

MUSTAFA HOCAOĞLU

Mustafa Hocaoğlu, Hüseyin Ef. nin ikinci oğludur. Dede ve babasının mesleğini takip ederek vaız ve imam olarak Ağın köylerinde vazife görmekte iken ölmüştür.

ABDÜRRAHMAN ŞEREF HOCAOĞLU

Şeref Hocaoğlu da ilk feyzini kardeşleri gibi babasından almış ve sonra iki kardeşi Hasan ve Mustafa ile birlikte babaları tarafından Harput Darülhilâfesine kayt ettirilmiş ve tahsillerine devamları sağlanmıştır. Abdürrahman Şeref Hocaoğlu, 1905 yılında Ağın'da doğmuştur. O

da Ağabeysi ile birlikte Ankara hukukuna girmiş ve 1929 da tahsilini bitirerek Adliye mesleğinde evela Çemişgezek savcılığına, Palu münferit hakimliğine ve Denizli ceza hakimliklerinde bulunduktan sonra Maliye vekâletine geçerek bu vekâletin hukuk baş müşavirliğinde ve Muhakemat genel müdürlüğünde merkez müşavir avukatı olarak çalışmakta iken Danıştay üyeliğine seçilmiş ve oradan da Danıştay ikinci daire reisliğine geçmiştir.

24/10/1963 tarihinde Anayasa mahkemesi üyeliğine seçilerek halen bu vazifede çalışmaktadır.

Abdurrahman Şeref Hocaoğlu, yurdunu, memleketini ve hemşehrilerini çok seven kıymetli bir hemşehrimizdir. Doğduğu Ağın kasabasına yaptığı hizmet çok büyüktür. Nasıl ki, Dedesi büyük Hoca, İstanbul'da babası Hüseyin Hüsnü Ef. ye : «Memleketine dön, hizmetini kendi öz yurduna yap» diye emir vermiş ise Abdurrahman Şeref bey dostumuz da bu âtalar sözüne ve isrine uyarak Ağın'da bir Dernek kurmuş ve, bu derneğin gücünden maddî, manevî faydalanarak Ağın'da babasının kurduğu Medrese gibi bu günkü ihtiyaçları karşılıyacak bir sağlık ve kültür evi yaptırmış.. Kütüphanesi, Spor ve Düğün salonları, Kasabaya şeref verecek misafirler için hususi oda ve salonları içinde saklayan bir eser meydana getirmiştir ki, bu muazzam te'sis, sırf Abdurrahman Şeref Hoca oğlunun gayret ve himmeti ile meydana gelmiştir. Kendisine ne kadar teşekkür ve ne kadar medh-ü sena edilse yine azdır. Bu iş, kolay bir iş değildir; Fakat Şeref beyin sabrı, iyiniyeti ile irade kuvvetinin te'siri

olarak meydana geldiği muhakkaktır. Bu işi sözünün her yerde tutulduğu ve hatırının sayıldığı bir devreye tesadüf ettirmesi de onun zekâ ve kabiliyetinin derecesini bizlere göstermiştir. Bu hizmetleri unutulmasın.. unutulursa toptan nankörlük etmiş oluruz ki, bu da Ağınlıların ve Elâzığ'lıların karakterine yakışmaz kanaatındayım.

HALİT HOCAOĞLU

Hüseyin Hüsnü Hocaoğlu'nun en küçük oğludur. 1921 tarihinde Ağın'da doğmuştur. İlk, orta ve lise tahsillerini yaptıktan sonra Harpokuluna girmiş ve burayı da bitirerek 1942 tarihinde subay olmuştur. Subay olunca sitaj için evelâ İngiltere ve Amerika başda olmak üzere on beşi geçen yabancı memleketlerde bulunmuş ve İngilizceyi ana dili gibi konuşmaktadır. 1950 yılında ilk kafile Türk tugayı ile Kore harekâtına

katılmış, General Tahsin Yazıcı ve Albay Celâl Dora'nın irtibat subaylığını ve tercümanlığını yapmış, bu arada başda General Macartur olmak üzere ünlü Amerikan komutanlariyle temas etmiş ve tanışmıştır. Kore savaşında bir kesif sırasında yaralanarak malulen emekliye ayrılmıştır. Şimdi Ankara Amerikan askerî yardım kurulunda çalıştığı gibi malûl gaziler ve Hayırsevenler derneklerinde de vazifelidir.

ŞEHİT YZB. BEKİR AKSOY

1936 yılında Tunceli'nin Pulur köyünde doğmuştur. Ağınlı Mustafa Hocaoğlu'nun oğlu ve Ağın Müderrisi Hüseyin Hüsnü Hocaoğlu'nun da torunudur. Orta okulu bitiren bu yağız delikanlıyı, 1951 tarihinde amcası Harb Malûlü Yüzbaşı Halit Hocaoğlu, Bursa Askerî Lisesine yerleştirerek kendi mesleğine, intisap ettirmiştir. Sırayla lise ve Hava Harb

Okulunu muvaffakiyetle bitirdikten sonra pilot olarak ilk kıt'a görevine Bandırma Hava Üssünde başlamıştır. Bilâhare Diyarbakır Hava Üssüne atanmış ve Kıbrısın bombardımanı için esası teşkil eden keşif faaliyetlerine iştirak etmiştir. Kurs maksadiyle Amerika'ya gitmiş ve dönüşte gene Hava Üssünde mukaddes vatan vazifesine katılmıştır.

Yağız ve yağız olduğu kadar da yavuz olan bu Aziz Pilotumuz, 6 Temmuz 1966 tarihinde, bir hava tatbikatından dönerken, Diyarbakır semalarında, birlikte uçtuğu diğer bir uçakla çarpışarak şehitlik mertebesine erişmiştir. Naşı, Diyarbakırdan alınarak, Ankara Şehitliğine defnedilmiştir. Uçuş görevlerini ekseriya karasuyla Murat Nehirlerinin birleştiği mıntıkaya isabet ettirmek suretiyle aynı zamanda bu bölgede bulunan memleketini de havadan ziyaret etmeyi çok seven Bekir Aksoy'un idare ettiği motör gürültüsünü artık ne Fıratın köpüklü suları, ne bu Bölge sakinleri, ne aile efradı ve ne de mini mini yavruları Gökselle, Tijen duyamıyacaklardır; çünkü o artık Ankara Şehitliğinde ebedî uykusuna dalmış ve Hakkın rahmetine kavuşmuştur.

Bu yazılar (Harput yollarında) adlı eserin II nci cildimin 284 ncü sahifesine ilavedir

ŞEHİT HV. Ü. TEĞ. MUAMMER ÇORBACIOĞLU

HARPUT'un eski ailelerinden Çorbacıoğullarından Mustafa Ef. nin torunu ve Elâzığ Belediyesi Yazı İşleri Müdürlüğünden emekli Ahmet Çorbacıoğlunun oğlu'dur. 17.12. 1938 tarihinde Harput'da doğmuştur. İlk tahsilini Harput'da, Orta ve Lise tahsillerini de Elâzığ'da tamamlıyarak yüksek tahsil yapmak üzere 1957 yılında İstanbul'a gelerek Orman Fakültesine kayt olmuş ise de, bu Fakültede bir yıl okuduktan sonra, Fakültenin tahsil sistemi kendisini tatmin etmediğinden Fakül-

teden ayrılarak —Daha doğrusu ecel kendisini çekerek— 19.11.1958 de İzmir Hava Harp okuluna girmişti.

1960 yılında bu Okulu da başarı ile bitiren Muammer, buradan Eskişehir Jet Eğt. Hv. Grp.na tayin edilmiştir. Bu eğitimi de yine başarı ile ikmal ettikten sonra çektiği kura ile Teknik Av pilotu olarak 17.7.1963 de Diyarbakır'da 8 Ana. Jet Üs K.lığı 183 Filo kol uçuculuğuna atanmış ve şehadetine kadar geçen süre içinde bu iyi yaratılış ve iyi huylarına karşılık Komutanlarının ve gerekse arkadaşlarının sevgi ve itimatlarını kazanmış, sür'atle yükselerek üstün bir Pilot olmuştur.

1963 yılında «**PAPA**» nın yurdumuz ve bilhassa Ankara semasından geçiş seyahatı sırasında Papa'nın bindiği uçağın muhafızları olarak havalanan Filo'da Muammer Çorbacıoğlu'da vardı. Sonra 8.8.1964 de Kıbrıs hava harekâtına da katılmış ve burada da görevini ancak bir Türk çocuğunun yapabileceği cesaretle ve mertce yapmış ve takdir kazanmıştır. Nihayet 1965 yılı devre teftişi münasebetiyle 6/4/1965 günü saat 12.15 de Üst Teğmen Hüseyin Saçakcı ile 779 N.lu F — 84 uçakla profil uçu-

şu yapmak üzere havalanmışlar ise de Diyarbakır'ın güneyinde bulunan «**KARACA DAĞ**» ın Tahtkılı tepesine çarparak her ikisi de şehit olmuştur.

Muhakkak olan bir şey varsa Vatan bekçisi vazifesiyle semalarda

canlarını tehlikeye koyan bu şehitler, Tanrı huzurunda da geniş mazhariyete nail olacaklardır.

Muammer Çorbacıoğlu'nun cenazesi, Hava kuvvetleri tarafından uçakla Elâzığ'a gönderilmiş ve burada merasimle Hava Şehitleri mezarlığına defnedilmiştir.

Hava kuvvetleri tarafından tahsis edilen (3.000) üç bin liralık bir yardıma, ailesi tarafından daha geniş miktarda yapılan fedakârlığın ilâvesiyle Mermer Mezar taşları İstanbul'da yaptırılarak Elâzığ'a gönderilmiş ve Mezarı kendine lâyık bir güzellik ve zevkle yaptırılmış, merhumun Plot devresini andıran nefis bir Siluet'de mezarının üstüne koyulmuştur.

Bu gibi genç ölümlerin acısı cidden derin oluyor. Ana, Baba, bu yüzden sıhhatlerini kayp ve yine bu acı ile memleketlerini de terk etmişlerdir. Tanrıdan bunlara sabr-ı Cemil ve a'cil afiyetler niyaz eylerim. Muammer'in nişan merasiminde ben de bulunmuştum. O günkü neş'esiyle etrafına yaptığı hürmet ve ciddiyetiyle Muammeri ben de unutamıyorum. Nur içinde yatsın.

TUĞ BAY MEHMET ARİF SEYHUN

Mehmet Arif Seyhun, Harputlu Hacdoroğlu İshak Ağanın oğludur. 1884 (1300. R) yılında Harput'da doğmuştur. Elâziz Askerî Rüşdiyesinde ve Erzincan Askerî İdadisiyle İstanbul'da Harp okullarında tahsilini bitirdikten sonra 1905 (1321. R) tarihinde piyade subayı olarak Orduya katılmıştır. Subay olunca Dersim sancağı (Tunçeli) dahilinde muhtelif Askerî birliklerde vazife almış ve Dersim isyanlarında önemli yararlıklar göstermiş ve dokuz sene bu bölgede kaldıktan sonra 1914 (15.Mart.1330

.R) yüzbaşı olarak Yemen'de 40 ıncı Tümen 120 ci alayına tabur kumandanı olarak nakledilmiştir.

Dersim'de bulunduğu müddetçe resmî ödevini yapmakla kalmamış, Dersim hakkında 30 sahifelik bir seri yazısı vardır ki, cidden kıymetlidir. Ve yine bu yazıları arasında doğduğu Harput ve Elâzığ'ın kalkınması ve bölgenin hayatı mesabesinde olarak bu günlerde ele alınan Keban Barajı yerine elli sene evvel, Palu önünden itibaren Murat nehri kıyılarında bir baraj'ın kurulmasını tavsiye ettiği görülmüştür. Ölmeseydi de, şimdi Keban barajı hakkındaki teşebbüsleri ve atılan adımları görseydi, kimbilir ne kadar sevinecekti.

I inci cihan harbi boyunca Yemen'de kalarak sonunda İngilizlere esir düşmüş ve mütareke sonunda İstanbul'a gelebilmiştir. 1921 (26.7. 1337 .R) de sivil olarak İstanbul'dan Samsun'a çıkmış, millî kuvvetlere katılarak Çorum'da bulunan 64 üncü alâyın birinci taburunu teşkile memur edilmiştir. O sıra Samsun ve dolaylarında türeyen ve ellerine geçirdikleri masum Anadolu Türklerini en feci şekilde imha eden rum çetelerine karşı gösterdiği fedakârlaıkla çetelerin bir kısmını imha, bir kısmını da o bölgeden kaçtıklarını sağlayan birlikler arasında şöhret

kazanmıştı. Bu yüzden rütbesi binbaşı olduğu halde Kurmay Albay Osman Nuri beyin yerine tâyin edilmişti.

İstiklâl harbinden sonra 1923 (1339 .R) de Konya Kalem mulhaklığına tayin edilmiş ve 1925 (1341 .R) Eylülünde Yarbaylığa terfi etti-

rilerek Millî Savunma Bakanlığı seferberlik şube müdürlüğüne atanmıştır.

Buradan kendi arzusiyle kıt'aya geçmiş ve 1929 Ağustos sonunda Tirede bulunan 39 uncu alây muavinliğine tayin edilerek iki sene kadar burada vazife gördükten sonra 30.8.931 de Albaylığa terfi ettirilerek Afyon'da I inci kolordu 2.nci şube müdürlüğüne, 1932 eylülünde ise kıt'aya çıkarılarak Manisa'da 16 ncı tümen 44. üncü alây komutanlığına tayin edilmiş, bu alâyda bir çok başarıları arasında bilhassa şahsî teşebbüs ve kudretiyle yaptırdığı Garnizon inşaatı Manisa askerî tarihinde unutulmaz bir eser ve bir hatıra bırakmış ve bu hizmetinden dolayı, o zaman Manisa'ya şeref veren Âtatürk'ün bizzat takdir ve iltifatlarına mahzar olmuştur.

Manisa'da bulunduğu sırada 1934 — 1935 ders yılında büyük komuta kursunu bitirdikten sonra 1936 da (Tugay komutanlığı yapar) diye sicil alarak Erzurum'da 3. üncü tümen tugay komutanlığına ve sonra da Ankara Askerlik dairesi başkanlığına tayin edilmiş ve bu vazifede iken emekliye ayrılmıştır. Nihayet 28/12/1954 de Ankara'daki evinde bir kalp kırizi sonunda ölmüştür.

Rahmetli Arif Seyhun'un, meslekinde bir çok yararlıklar gösterdiği ve temayüz ettiği gibi, aynızamanda iyi bir yazardı. Askerlik süresince en çok bulunduğu Dersim dolaylarına ait 30 sayfadan ibaret Dersim, Yemen'de bulunduğu müddetce de 60 sayfadan ibaret Yemen hatıraları iyi bir üslup ile yazılmış müsvedde halinde metruk evrakı arasında görülmüştür.

Kendisi kahraman ve şanlı bir asker olmakla beraber iyi huylu, mütevazi, her kese karşı hürmetkâr ve her hususda kâmil bir insandı. Tanrının rahmeti üzerine olsun. Harput'da Alefdar zade Mahmut Ef.nin kızı Nadire hanımla evliydi. İki oğlu, iki de kızı vardır. Oğulları Sacit Seyhun Levazım yarbayı, diğeri Şerafeddin Seyhun Hâkimdir. Kızları Müşerref bekâr, Yüksel evlidir. Hepsi de aileden ve ana babadan aldıkları yüksek karakter ve faziletle mücehhezdirler.

LEVAZİM YARBAYI SACİT SEYHUN

Harput'lu merhum Emekli Tuğbay Arif Seyhun'un büyük oğludur. 1924 yılında Konya'da doğmuştur. 1936 yılında Manisa'da 8. Eylül ilk okulundan, 1939 yılında Sivas Orta Okulundan, 1942 de Maltepe Askerî lisesinden, 1943 de Kara Harp Okulundan, 1946 da Levazim okulundan mezun olmuştur. 1949 yılında Üsteğmen, 1955 de Yüzbaşı, 1960 da Binbaşı ve 1965 yılında da Yarbay olmuştur.

1952 — 1955 yılları arasında Erzurum'da 9. Kor. II. nci İstihkâm taburu levazim Müdürlüğünde, 27/Mayıs/1960 yılından sonra Ankara'da Gülhane Askerî Tıp Akademisinde bulunmuş, ihtilâlı müteakip evvelâ Etlik'deki Techizat Anbarı Müdürlüğünde, sonra Millî savunma 2. N.

satın alma komisyon başkanlığında bulunduktan sonra şark hizmetini tamamlamak üzere 1962 — 1965 yıllarında Eleşgert 29. uncu piyade alâyı Levazim Müdürlüğünde bulunmuştur. Halen Lüleburgaz 65. inci

Tümen Levazim Ş. müdürüdür. Evlidir. Biri kız, diğeri erkek olmak üzere iki çocuğu vardır. Yarbay Sacit, babasının bütün iyi huylarını nefsinde toplamış ve sanki onu yaşatmaktadır.

ORDUNAT ALBAY HURREM BERK

Albay Hurrem Berk, aslen Harput'un Hüseynik köyünden ve Hoca oğullarından Sabri Ef.nin oğludur. 1911 (1327 .R) yılında Hüseynik'de

doğmuş, tahsil çağına gelince ilk okulun 4. üncü sınıfına kadar köyde 5. inci sınıfı da Elâzığ'da, Orta okulun 1 — 2 nci sınıflarını Elâzığ'da

okuduktan sonra 1926 yılında İstanbul'a gelerek Halıcı oğlu Askerî lisesine girmiş 1930 da Liseyi bitirerek Harp okuluna geçmiş ve 1932 de piyade asteğmeni olarak harbiyeden mezun olarak Bursa'da Askerî birliklere tayin edilmiştir.

1936 da Üstteğmen, 1941 de Yüzbaşı, 1950 de Binbaşı ve 1951 yılında Ordunat sınıfına geçerek 1956 da Yarbay, 1959 da ise Albaylığa terfi etmiştir.

Bu notları, bir kaç sene evvel Ankara'da iken hemşehrim sayın Hüseyin Issı vermişlerdi. O zaman Hurrem bey, Ankara'da Jandarma Genel kumandanlığında LOJİSTİK 2.nci şube müdürü idi. Emekliye ayrıldımı, yoksa vazifedemi bilemiyorum. Bununla beraber Sayın Hurrem bey, çok samimi, mert ve bilgili bir hemşehrimizdir. Evli, iki çocuk babasıdır.

YARBAY FETHİ TAN

Tan soy adını almış bulunan emekli yarbay Fethi, Harput'un asil ve maruf ailelerinden Çorbacıoğlu Tüccar Şevki Ef.nin oğludur. 1905 (1321 .R) yılında Harput'da doğmuştur. İlk okulu bitirdikten sonra Harput Darülhilâfesinde tahsile başlamış, bilâhere Askerî hesap memurluğu okuluna kayt edilerek tahsile devam ve okulu bitirdikten sonra orduya intisap etmiştir.

Haluk ve mütevazi bulunan Fethi Tan mesleğinde başarı göstermek suretiyle yarbaylığa kadar yükselmiş ve 1960 yılında ise emekliye ayrılmıştır. Halen İstanbul'da Aksarayda oturmaktadır.

DENİZ HÂKİM YARBAY TURGUT AKAN

Turgut Akan 1927 yılında Harput'da doğmuştur. Harput tüccarlarından Dürdelenzade Hamdi Ef.nin torunu ve genç yaşında ölen Hayrettin (ARSLAN)'ın oğludur.

İlk, Orta ve Lise öğrenimini Elâzığ'da çok iyi derecede bitirdikten sonra 1944 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesine Askerî öğrenci olarak girmiş ve 4 yıl tahsilden sonra 1949 yılında sınıf birincisi olarak Hâkim Teğmen rütbesiyle Orduya intisap etmiştir.

Çankırı Piyade Okulu, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 9 ncu Kore Birliği, Genel Kurmay Başkanlığı Askerî Mahkemelerinde görev yaptıktan sonra 1961 yılında Millî Savunma Bakanlığı Askerî Adalet Müfettişliğine tayin olmuştur. Bu görevi sırasında 20/21 Mayıs 1963 olayları sebebiyle Mamak Sıkı Yönetim Askerî Mahkemesi Baş Savcılığına getirilmiştir. Sıkı Yönetimin hitamında Genel Kurmay Başkanlığınca Deniz sınıfına geçirilerek İstanbul Kasımpaşa Kuzey Deniz Saha Komutanlığı Askerî Mahkeme Baş Hâkimliğine tayin edilmiştir. Hâlen bu görevde bulunmaktadır.

Evli ve iki çocuk babasıdır. İngilizce ve Fransızca bilir. Milletlerarası Askerî Hukukçular Birliği üyesidir.

Kendisinden küçük iki erkek kardeşinden Fuat AKAN halen TCDD. Umum Md.lüğü Trafik Şube Müdürü, diğer kardeşi Yücel AKAN'ın Biyoğrafisi ise aşağıdadır.

DR. YÜCEL AKAN

Yükcel Akan 1935 yılında Elâzığ'da doğmuş, İlk, Orta ve Liseyi Elâzığ'da, yüksek tahsilini Ankara'da bitirdikten sonra 1960 da Ankara

Tıp fakültesinden mezun olmuş, 1962 de 13. üncü Kore birliğinin doktoru olarak Kore'ye gitmiştir. Hâlen Yüzbaşı rütbesiyle Gülhane Askerî Tıp Akademisi Göğüs kliniği asistanı olarak çalışmaktadır. Evli bir kız çocuğu vardır.

DOKTOR BEHİCE YAMAK

Dr. Behice Yamak, HARPUT YOLLARI'nın II. nci cildinin 407-409 sahifelerinde yer alan Çorbacı zadelerden Ali Ef.nin kızıdır. 1935 de Harput'da doğmuş... İlk tahsilini Harput'da, Orta tahsilini Elâzığ'da yapmış ise de uzun zaman yüksek tahsil için çırpınmış ve en nihayet kızların da Askerî Tıbbiye'ye kabulleri hakkındaki Hükûmet kararı üzerine 1956 yılında Ankara'ya gelmiş, Tıbbiyeye kayt ve kabul edilerek tahsile başlamıştır.

Tıbbiyenin son sınıfına gelen Dr. Behice Askerî tazminatı ödeyerek Mülkiye Tıbbiyesine geçmiş ve 1961 yılında Y. tahsilini de muvaffakiyetle bitirerek mezun olmuştur. Bu sıralarda Hacettepe Tıp Fakültesinin kuruluşu ve Tıp Fakültesinden mezun olan yeni Doktorların imtihanla bu Fakülteye Eleman istenilmesi üzerine Dr. Behice de bu imtihana girmiş, kazanarak Hacettepe çocuk hastanesi kadrosuna girmiştir. Ciddiyetle tanınan bu genç Doktorumuz bir kaç yıl içinde ihtisas yapmış ve aynı Fakültede çocuk hastalıkları Mütehassısı olarak ödevlendirilmiştir. Kendisi zeki, çalışkan, meslek ve vazifesine bağlı kıymetli bir hemşehrimizdir.

Bununla beraber Hacettepe Tıp ve Sağlık bilimler fakültesinde çalıştığı yıllar içinde, ayni Fakültenin HEMATOLOJİ servisinde çalışan Dr. Şinasi Özsoylu ile birlikte çalışarak doğum kontrol haplariyle, bu güne kadar tedavisi mümkün olamıyan Hemofili hastalığını tedaviye mu-

vaffak olmuşlardır ki, bu insani çalışma ve başarıları Dış memleketlere de aksettirilmiş ve dünyaca ünlü İngiliz Tıp dergisi «LANCET» bu iki Türk Doktorunun muvaffakiyetlerini ve bu korkunç hastalığı yenmek için fi'len çalışmaya 1966 yılı iptidasında başladıkları halde bir buçuk yıl içinde bu hastalıktan en ufak bir kanama ile ölüp gidenlerden (22) çocuğu tamamen tedavi ettiklerini ve tatbik ettikleri bu usulde muvaffak olduklarını ve tedaviden sonra sıhhatleri normale dönüp her hangi bir ameliyat icrasında tehlikenin bertaraf edildiği sonucuna varmış olduklarını yazarak övmüş ve dünyaya ilân etmiştir. (I)

Her iki doktorumuzu da içten gelen sevgi ve samimiyetle tebrik ve takdir ederken kendilerine muvaffakiyetler ve iyi şanslar dilerim.

Dr. Behice, Ankarada Et-Balık Kurumu Ş. Müdürü Veteriner Eşref Yamakla evlidir.

Bu yazılar da Yine 2-inci cildin 491 sahifesine eklenecektir.

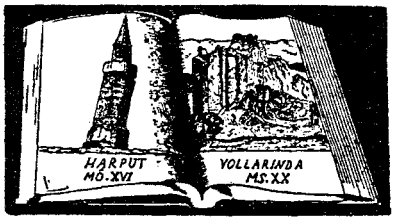

(I) Milliyet Gazetesi 6/5/1967
Hürriyet Gazetesi 9/5/1967

Yukarıda biyoğrafilerini tesbit edebildiğim 200 den fazla âlim, şair ve 50 kadar hattatları ve yine kumandanından tutunuz da subayına kadar mevcudu 200'ü geçen kahramanlariyle; gerek doğuda, gerekse orta Anadoluda hiç bir şehir tasavvur edemezsiniz ki, eski tarihi Harput şehri kadar münevver ve bilgin yetiştirmiş olsun. Kültür bakımından bu mazhariyet, onun tarihini süslemiştir ve dünya durdukça da süsliyecektir.

Bu saydığım zevat - ki, unutulanlar hesap edilirse miktarı bir misli daha artacağına hiç de şüphem yoktur - arasında en ziyade yer tutanlar ordu mensuplarıdır. Harputlu kumandan ve subayların bütün tarih boyunca savaşlarda gösterdikleri kahramanlık ve hamaset destanlarının tasvirini böyle aciz bir kaç sahifeye sığdırmak kabil değildir.

Şu ciheti de ayrıca tebarüz ettirmek isterim ki, meşrutiyetten evvelki devirlerde ordular arasında hamaset ve kahramanlık üstünlüğünü bilhassa şark vilâyetlerini içine alan dördüncü ordu teşkil ederdi. Bu ordunun askerî kudret ve kuvveti içinde ve bilhassa ordu merkezi Erzincanda bilgi ve faziletleriyle yine bütün Harputlu zabitan temayüz ediyor ve bunların memlekete olan aşırı bağlılıkları yüzünden kendi aralarında Harputa (Hâk-i Pâk) deniliyor ve her hangi bir hamaset ve muvaffakıyet destanı ile birisi anılsa derhal akla (Hâk-i Pâk) dan mı sorusu gelirdi.

Hakikaten biraz dikkat edilecek olursa bunların arasında faniye intikal edenlerin çoğu yaralı ve şehitlerimizdir. Babam da dahil bütün bu fanilerin manevî huzurlarında eğilerek kendilerine Allahtan rahmet ve mağfiret niyaz eylerim.

Genç Şairler

SEVGİLİ YURDUN BUGÜNKÜ ŞAİRLERİ

Harputda yetişip de faniye intikal eden yüzlerce âlim ve şairlerimizin biyoğrafilerini tesbit ettikten sonra, bunların yerlerinin doldurulup doldurulmıyacağı düşüncesiyle derin hayallara daldığım sıra, dünkü ve bugünkü şairlerimiz, birer ikişer gözlerimin önünde sıralanmaya başladılar; baktım ki, epeyce bir yekûn tutuyor, bunları da aramaya ve tetkike başladım, meğre sayıları ne kadar da fazlaymış ve içlerinde ne de bakir ve ateşin kıymetler varmış... Mufassal biyoğrafileriyle yazmaya başlayınca, kitabım kadar bir kitap teşkil edeceğini anladım ve bundan vaz geçtim. Esasen kitabımın hacmi de buna müsait değildi ve yükünü tutmuştu. Ancak eserlerinden birer ikişer örnek vermek suretiyle bu kıymetleri anmağa ve kendilerini memlekete tanıtmağa çalıştım. Bu yönden beni mazur görmelerini ve sonra isimleri unutulanlar varsa bunların da, beni affetmelerini rica eylerim. Varsın onlar da beni bu kadar ansın ve arasınlar!...

1 — **AHMET KEMAL:** Bu içli ve derin ruhlu şairimiz maalesef akli muvazenesini kaybetmiş ve bu sebeple bugün timarhanede mum gibi sönmekte ve inlemektedir. Şiirlerini eskiden nasıl yazarsa hastalığında da öyle yazmıştır.

Ahmet Kemal'in, ince ruhunun derinliklerinde gömülü bir sanat dehasiyle, usta bir kuyumcu elmas ve pırlantaları bir dal üzerine nasıl diziyorsa, Ahmet Kemalin de kelimeleri, aynı şekilde yerli yerine bir dizişi ve sonra onlara öyle bir ses ve âhenk verişi var ki, bu mazhariyet, aklı başında olan bir çok şairlere bile nasip olmuş değildir.

Bakınız Duman, Ahmet Kemali, şu şiiriyle nasıl candan tasvir eder:

Bir hasta değil, bir silik efsane değilsin;
Ruhundaki şairliğe, bigâne değilsin..

Leylâ diye mecnun olup evhama tutuldun.
Nankör diyemem yurduna, lâkin unutuldun..

Bir türbede, kandil gibi yanmaktasın Ahmet!
Mazini azizler gibi anmaktasın Ahmet!...

Ruhundaki enginliği bilmez ne kadardı,
Bilseydi nesil, ismine Şehname yazardı.

Şiirlerinden Örnekler:

AKŞAM

Bir mavi, siyah gölgeye nakşolmada dünya,
Her yerde sükûn izleri, sesler kısık ölgün,
Bir başka garip renge bürünmüş, şu geçen gün,
Nerdeyse hemen başlıyacak haz dolu rüya.

Şuh, ince bulutlar veriyor tatlı ümitler,
Sevdalı ufuklar hep ağaçlarla müzeyyen,
Hicran tükenir, şevk ile yollardaki izden,
Her pencere hülya dolu, bir yolcuyu bekler.

MODA

Vusla-ı cânân ne mümkün, haliya hasret moda,
Bade-i gülrenk-i hûnâlûd, elem, kasvet moda.

Nerde insaf-ü mürüvvet, kahve de kırk yılda bir,
Devr-i hürriyetde geh şiddet, ghi rüşvet moda.

Meslek-i hakk-ü hakikatde doyumluk feyz için,
Bin delâlet, bin dilek, bin bir rica, minnet moda.

Harcirahın, hırs-ı câhın tâlibi matlubu çok,
İhtilâs-ü iltimasa göz göre rağbet moda.

Bin azab-ı derdile şen yurdumuz biçâredir,
Derde derman yoksa da, her çareye illet moda.

Kâr-i kâfi kesbedenler terk-i hâk-i pâk eder,
Şehr-i İstanbula doğru gûyâ gurbet moda.

Şehri iska etmeden, icray-ı nûş etmek gerek,
Ab-ı mebzul aşkına, bir kaç kadeh işret moda.

Neşr-ü tamim eylemek mümkün mü ibham ilmine?
Bir sual etsek cevaben bin hata, hiddet moda.

Ben de bir beyt-i hazin inşa ederdim yâr için,
Olmasa teşrif-i ağyar üzre bir adet moda.

Aklı naklettim, mey-ü mahbube küstüm ey **Kemal!**
Şimdi cennet bir hayal-i hamdır, cinnet moda.

2 — **ALİ RIZA ALP**: Şiire merakı Lise sıralarından başlar. memleketimizin şiir ve edebiyat havası içinde, yüksek ruhunda gizli şiir kabiliyetini inkişar ettire ettire yetişmiş ve bu gün hassas bir şairimiz olmuştur. Ali Riza, şiirleriyle divan şairlerini taklit ettiği gibi bu günkü yeni üslûp ile de şiirlerini düzene alablecek kudrettedir, mizahî yazıları ise çok hoştur. Örnekler:

GAZEL

Eyyip Şedeleye:

Ârızın üzre gönül hale mi divane gider,
Şaşırıp kendini, kül olmağa hep yane gider.

Müjde-i vüslü o hurşid-i cihan âranın,
Dem-i İsa olarak külbe-i ahzane gider.

Gönlümüz mûr-i muhakkar-ı zebun olsa bile,
Tuhfesin arza hemen mülk-i Süleymana gider.

Ateş-i küfre bizi salmağa Nemrûd ise ger,
Tab'ımız nâr-ı azap içre gülüstana gider.

Bülbül-i bağ-ı cinan oldu bu beytinde **Riza**,
Nağmesaz olmağa Davûd-i hoş elhane gider.

GAZEL

F. Memişoğluna:

Bir iyd-i safabahş idi kim yadıma geldi,
Aldı beni benden, dil-i nâşâdıma geldi.

Sahray-ı cünûn olmuş iken saye-i aşkın,
Mecnun-ı melâmetzede imdadıma geldi.

Küfrün ile imanım alıp bade verirken,
Enfâs-ı Mesiha hele feryadıma geldi.

Bir buse ile çeşmini elbette açardım,
«İseykazaha» hatır-ı berbadıma geldi.

Bir haylı cefa eyleyen evvelce **Rızaya**,
İmana gelip şimdi dahi dadıma geldi.

3 — **BEDRİ ÇARSANCAKLI:** Bedri Çarsancaklıyi ta mektepten ve sonra aile yakınlığı bakımından çok iyî tanırım; onun yüksek ruhunda geniş bir duyuş hassası vardır, en ufak bir şeyden büyük acılar duyduğu gibi en basit bir hadiseden de neşelenir, dünyalar kendinin olur. bir arkadaşına tesadüf edince veya bir Harput ses ve sazını duyunca sevincine pâyan olmaz, samimî heyecanlarını yüzünde hemen okuyabilirsiniz. Meselâ böyle bir meclisin kuruluşunda:

Hep temenniler, bu gün neşeyle cûş'e gelmeniz,
Aşık-ı dilhasteye Hafız (1) devadır nağmeniz.

şeklinde bilbedahe yarattığı şu mısrala, arkadaşlarına beyan-ı hoşâmedi eyler.

Daha doğrusu kimin yeğeni?.. Harputun yetiştirdiği meşhur Hacı Hayri'nin.. Hacı Hayri, şiir ve edebiyat aleminde, dün bizlere nasıl reh-

Resim : 130 — Bedri Çarsancaklı

berlik ve üstatlık etti ve biz gençlere bu merakı aşıladı ise, bugün de yeğeni Bedri, aynı vazifeyi deruhte etmiş gibi daima güzel yazılariyle memleket gençlerini bu yolda heyecana getirmiş ve onları tahrik etmiştir. Yalnız gençlerimi? Bu yaşımız ve bu dağdağalı başımızla arada bizleri de tahrik etmesini bilir. 1950 Ağustosunda (Çobanıma) diye Turanda yazdığı bir manzumesiyle bana da bir nazire yazdırmış (2) ve şu şiriyle de mukabelede bulunmuştu.

---

(1) Hafız dediği, Harputun yegâne yetiştirdiği ses ve usul üstadı Hafız Osman Egedir. Haziran, 1955.

(2) Bak, aşağıda, s. 532.

Bülbüller öterken henüz şafaktı,
Kaval başlamıştı, güneş de çaktı.
Her lâle, jaleden bir çelenk taktı,
Sermest-i neşeydim dinledim zevkle.

Zade-i tab'ımıdır, elezber, maya,
Meftunum bilhassa, mehtaba, aya,
Buldukça şahane bir yüksek kaya,
Kurarız çobanla şahinler gibi.

Sorarsan ahvalim pek derbederim,
Kalenderdir tab'ı safa perverim,
Bais'i iftihar, yok bir eserim,
İnhina bilmeyen bir dürüst erim.

O bedbaht Harput'un viranesinde,
Bir vaveylâ duydum hazin sesinde,
Bir âh-ı tahassür her nefesinde,
Feryadı dostumun, beni ararmış.

Karşımda 25 - 30 kadar şiiri sıralanmış.. Bunların hepsi de güzel!

YOLCULAR

Açmıştı şafak, çaldı tiren, yolcu yolunda,
Mahmûr iki kız, koştu hemen çanta kolunda.

Altın sarısı saçları, bir itina görmüş,
Bilmem o güzel saçları kim, hangi el örmüş.

Bir ellide, tam tüttü tiren son dakikaydı,
Birlikte bu gün, seyahatin esbabı neydi?

Çift kumru gibi oldu nihan didelerimden,
Gülmez yüzümüz, gülmeyecek hicran-ü gaminden.

Bir hiss-i elem, hiss-i keder, başladı bende,
Hasret nazarım, gitti gider, kaldı trende!..

Sonra (Gönül) ne kadar özlü ve içlidir

Olmadı bir ân hayat, âzade-i kaydi elem,
Bihuzurum gâhice, dilde teessür, gâhi gam.

Âh görsem ey gönül! mesrur-ü handan olduğun,
Görmeseydi gözlerim, böyle melâlın, solduğun.

Ermesin Yârab! hazan gül üzre, jale solmasın,
Nerkis-i hoşbuy, çemen, bilhassa lâle solmasın.

Kıl tamaşa, lavha-i rengin-i dehri zevk ile,
Hame-i mucizeda, tabım gibi gelsin dile.

Bedri Çarsancaklı'nın şarkıları da vardır, hele (Elezber) makamında yazdığı şu satırlar ne güzeldir.

Yara benden, yara benden,
Yalvarın yâre benden,
Sinemde dağ-ı hicran,
Sağalmaz yara benden.

ve sonra:

Harputun dağlarında,
Gül biten bağlarında,
Yârim şikâr olaydı,
Kalbimin ağlarında.

Yar ne güzeldir yurdun,
Şahikalarda kurdun,
Sinemde dağ-ı hicran,
Sen mi elinle vurdun?..

4 — **DİLŞAD HANIM**: Harputun Saray köyünden merhum küçük beyin kızıdır, yüksek ve asil bir konak terbiyesiyle yetişen ve mutlak surette kendisine okuma ve yazma öğretilen Dilşad hanım, muhitinin ve sonra bir zamanlar bahçelerinde bülbüller şakıyan Saray havasının da tesiriyle ruhunda beliren şiir merakı günden güne artmış, şimdi bütün konuşmalarını vezne alarak hoşsohbet ve nüktedan bir halk şairimiz olmuştur.

Örnekler :

PERÇENÇLİ HAYRİYE HANIMA

Taşlama

Perçençde sattın bağı
Güzel yapdın konağı
Dutla mevlitmi olur
Hey âlemin kaltağı.

Kaşın gözün kayiptir
Dutu kaldır ayıptır
Bu gelen hanımlara
Hacı Bekir lâyıktır.

Hanım adın Hayriye
Ferman verdim yörüye
Bunca gezmek mi olur?
Kolun, kıçın çürüye.

Üç oğlu var, bir kızı
Çirkindir beyin yüzü
Şekerle mevlid okut
Canan girmezse sızı.

Refika hanıma:

Köylülüğüz bildirdiz
El âlemi güldürdüz
Elâzığda bey mi yok?
Düvürleri yıldırdız.

Ağzın dilin açarsın
Türküleri saçarsın
Elâzığa gelirsen
Perçençden tez geçersin. (3)

Elen kemik almışsın
Derinlere dalmışsın
Evvel şair baş idin
Şimdi altta kalmışsın.

5 — **FETHİ GÜRSOY:** Harputun öz çocuğudur, 1916 (1332. R) yılında doğmuştur. İlk tahsilini Harputda yapmış ve Atatürkün yazılı emirleriyle 1930 da Elâzığ öğretmen okuluna kabul edilmiştir, bu okulun lâğvı üzerine Erzurum Erkek Öğretmen okuluna nakletmiş ve buradan 1936 da iyi derece ile mezun olarak Ardahanda, Keşanda, Zonguldak ve Kaçarlıda öğretmenlik yapmıştır.

1941 de Gazi Terbiye Enstitüsü Türkçe - Edebiyat şubesine kabul edilmiş ve 1944 de mezun olmuştur. Gazi Terbiyede talebe iken Ankara

(3) Perçençde bir düğünre davetli bulundukları sırada.

Halkevinin açmış olduğu bir müsabakada (Ay) isimli mensûr şiirile birinciliği kazanmış ve Maarif Vekâleti klâsikler serisini armağan olarak almıştır.

Enstitüyü bitirdikten sonra evvelâ Arifiye köy enstitüsü Türkçe öğretmenliğiyle beraber baş muavinliğinde ve 1950 de yeniden açılmakta olan Palı Orta Okul Müdürlüğüne tayin edilmiş ve bu mektebi iyi ve

Resim : 131 — Fethi Gürsoy

esaslı bir surette kurmuştur ki, bunu unutmasalar ve şehrin kültür tarihinin başına Gürsoy ismini kaydetseler büyük bir hakşinaslık etmiş olurlar. 1954 yılında Koçarlı Orta Okul Müdürlüğüne naklen tayin edilen Fethi Gürsoy, hâlen aynı vazifede çalışmaktadır. Çok samimî, ince ve asîl ruhlu olan bu gencimiz, babasız ve anasız kendi kendini yetiştirmiş çok kıymetli bir hemşehrimizdir. Elimizde (Anneme) diye bir tek şiiri vardır:

ANNEME

Anne, yüzün nasıl, rengin nasılmış?
Bunu benden başka herkes biliyor.
Soyun sopun da pek asîlmiş...

Ellerden duyuyorum:
Kısa boylu, uzun saçlı olduğunu,
Daha pek gençken açmadan solduğunu.

Oğlum olursa kurbanlar adamışsın Allahın yoluna,
Fatih Ahmede gidip mumlar yakmışsın sağına, soluna...

Gel zaman, git zaman doğurmuşsun bir erkek,
Ne olacağı meçhul, bu el kader oğluna,
Terk etmişsin yerini, biz buna nedek!.....

Torunun bile oldu, sereserpe büyüyor,
Görenler hep «Barekallah tıpkı rahmetli» diyor.
Bir bakımdan yerini belki de tutar diye,
Onun da ismi oldu, senin gibi (Atiye).

6 — **FATMA HANIM:** Meşhur şair Rehmi-i Harputînin torunudur. Rahmi hocanın kızı Hafıza hanım, babasından irsen intikal eden bilgi ve şiir yaratıcılığına nasıl sahip ise, kızı Fatma hanım da (4) ayni kabiliyet ve hassasiyetle nev'i şahsına mahsus gayet hassas bir şairimiz olmuştur. Fatma hanım gerçi okuma öğrenmiş ve fakat maalesef yazı öğrenememiştir. Bu yüzden şiirleri zapt edilememiş, ancak bunlardan bazılarını hafızsında tutarak meclislerde okur gezerken tesbit edilebilmiştir.

Erzincan zelzele felâketi üzerine yazdığı Ağıttan ancak bir kıtası elimize geçmiştir:

Erzincan dağları
Mor sünbüllü bağları
Ölenler öldü gitti
Kan ağlıyor sağları.

7 — **HAYDAR DUMAN:** Harput - Elâziğ muhitinde ve şiir âleminde sanki kendi kendine ders vermiş gibi yetişen ve (sehil) denilen kolaylıkla ruhunun inceliği nisbetinde nefis bir çok şiirler yazan kıymetli ve verimli bir şairimizdir.

Haydar'ın diğer mevzularda yazdığı şiirleri varsa da asıl şöhreti hicivdedir; fakat yazdığı bütün hicivleri galiz olmayıp Fransızların (Satiriser) dedikleri neviden, hiciv tarikiyle istihza mahiyetindedir. Bu bakımdan bizlere Hacı Hayri'yi hatırlatmaktadır.

Hicivlerinden bazılarında bir zatı kast ettiği gibi, bir kısmında ise beş on kimsenin birden hatırını sorar geçer.

Haydar'ı yazarken önümde 30/40 kadar muhtelif şiiri var, bunların arasından kendi zevkime göre seçtiğim parçaları örnek olarak veriyorum.

ŞEVKİ'NİN KAHVESİ

Yıkılan kahveye baktıkça neler yade gelir,
Gençliğim tazelenir, geçmişim âbade gelir.

Tütüyor Dişçi Kemal'in sanırım nargilesi,
Kahveler sanki ocaktan, köprüp sade gelir.

(4) Fatma hanım, biyografisi aşağıda kayıtlı İshak Rafetin annesi olsa gerek, s. 503.

Ne sıcak yerdi, düşün bir, düşün ey «Suz-i can
Mamo, her emre koşar, her söze âmade gelir.

Dem tutardı bize (Şevki), çay içüp demlenerek,
Bir hoş olduk mu? sanırdık, gül açup, bade gelir.

Elâziz şendi, füsun beldesi gülşendi, o gün,
Harput'un şimdi, hezan bülbülü feryade gelir.

HACI KAYA (5)

Hacılık iğreti de, (Çızması) nin tarihi var,
Bu kıyafetle gelir aklıma haşmetli «Sezar»

Yazı, kıştan ayıran sade gocuktur onda,
Bu biçim inhisarından, dönemez haşra kadar.

Ne emekli, ne de bir eski «Varengel» paşası,
Ne de Kışoğlu misillu döregen, verse karar.

Ömrünün yetmişi evsiz, parasız geçti bütün,
Ne siyasetten usanmış, ne de bir mevki arar.

Gerçi (Zamlandı) Kışoğlu, Hacı demlendi yazık,
Mürg-i devlet, netekim nerden uçup, nerye konar.

Kimi beş yüz bini hiç terlemeden soktu cebe,
Kaya'nın koynuna, korkar giremez, çünkü donar.

Ayın ilk günleri, gördük yüzü, hattâ iki yüz,
Ayır ilk haftası mihman olamaz bizde onar.

Hacı Hayrullah'ı (6) duyduk, Hacıdan «Serçesini» (7),
Kayadan olsa da bir tane kıyamet mi kopar.

Kahpe dünyada riyanın yeri yüksek, yücedir,
Kodamanlar, riyanın somyalı sırtında yatar.

8 — **JAPON HAMDİ**: Namında bir halk şairimiz daha vardır ki, aslen Sağmanlıdır. Bu şairimiz bilhassa hicivde muvaffak olduğu gibi tam halk

---

(5) Hacı Kaya, kendi babasıdır.
(6) Saatci Hayrullah.
(7) Hacı Serçe.

diline ve tipine uygun şekilde şiirler yazar. İşte Sağman muhtarını bu usul ile taşlamıştır.

SAĞMAN MUHTARININ KÜNYESİ

Kanundan bilmiyor Sağman heyeti
Köyü zaptetmektir su'i niyeti,
Babası çok yemiş tavuşan eti,
Kendiden keskindir davarda iti.

Bu sene çoksa da meyvesi, dutu,
Cinsini sormayın kötüden kötü,
Adını sorarsan Muhtar Alidir,
Ali değil şeytanlara velidir.

Yediği içtiği itin yalıdır,
Altına serdiği gübre halıdır,
Yatıp kalktığı hayvan hanıdır,
İnsanı insan eden adı sanıdır.

9 — **HULÛSİ YETİŞKİN:** Hulûside şiir merakı mektep sıralarında başlamış, Harputun bilgi ve efsanevî havası onun merak ve hassasiyetini kamçılıya kamçılıya ruhunda şiire karşı büyük bir alâka yaratmış ve böylece muvaffak olmuş olgun bir şairimizdir.

Yazı masamın üzerinde Teselli, Öğüde cevap, Gönülden şikâyet, Dilenci çocuk, Gurbette bir genç, Gazel, Elâzığda, Zeki Savcıya, Karagözler, İkinci Cihan Harbi, İztırap yatağında, Eski hamam eski tas, Bir nazire, Toprağımız, Kalemim, Diyarbakırda diye sıralanmış 16 kadar şiiri var, Bunların arasından örnek almak kolay değil... Hangisini alayım diye tereddütler içindeyim, birini alıp diğerlerini atmağa doğrusu kıyamıyorum; çünkü hepsi birbirinden güzel!

Örnek:

GÖNÜLDEN ŞİKÂYET

Bu gönlün elinden ben neler çektim,
Dayandım durdum her cefasına.
Güzeller bağına çiçekler ektim,
İstedim erişmek gül safasına.

Sevdalı gözlere oldum müptelâ,
Sandım ki, o gözler derdime deva,
Her biri başıma açtı bir belâ,
Gönlümü kaptırdım bivefasına.

Kalbimi verirken canan eline,
Benliğim katıldı sevda seline,
Düşerek feleğin kahpe diline,
Aşkımı yaşattım can pahasına.

Her derdi çektim, her kahri gördüm,
Ruhumu hayalden tüllerle ördüm,
Kim der ki, ben tatlı bir ömür sürdüm,
Katlandım hayatın her belasına.

Ne sevda, ne vuslat, ne canan kaldı,
Şebabet çağım da binişan kaldı,
O sırrı muhabbet pek nihan kaldı,
Rasladım çok sonra âşinasına.

10 – **İSHAK RAFET**: Hugulu meşhur Şair Rahmi hocanın ahfadındandır Vatan hicriyle arada coşar, bu şiiri heyecanını ifadeye kâfi gelecek:

HARPUT'A HASRET

Zincir gibi uzayıp geçmektedir bu ilden,
Başı ufka bitişik, yüksek Mastar dağları.
Üzerinde yurduna, koç yiğitle yetişen,
Azığıyla öğünsün Uluova bağları.

Ah eylerim baktıkça üstünde mor kayaya,
Kırık gönlüm bağlıdır, daim benim oraya.
Yamacında kurulmuş, harap bir Türk köyü var,
Ben bu yıkık yurdumu, değişmem bin saraya

Ey Harputun köylüsü! Ben de senin soyundan.
İçlenme içeceksin temiz Gölcük suyundan.
O bir hayat suyudur, şifa beklersen eğer,
İçin için kanayan, kalbindeki yaraya.

Asırları yaşayan ey ihtiyar kalemiz,
Galiba sende benim gönlüm gibi gamlısın,
Hakim olduğun ova, suya kavuşacaktır,
Gelen Gölcük suyunda bütün derdin erisin.

İshak diyor, acımam ömrümün baharına,
Çünkü bütün neş'emi saklamıştır yarına.
Çok taşkın bir sevgiyi, besliyorum içimde,
Şarka doğru uzayan, yüce Mastar dağları!

11 — **KERİM SUNGUROĞLU:** Bu gencin şiire merakı, mektep sıralarında başlar. Yeni ve eski bir çok kıymetli şairlerin şiirlerini bir taraftan okuyup ezreblerken, bir taraftan kendisi de yazardı.

Resim : 132 — Kerim Sunguroğlu

Bu şekilde merak ve alâkasını devam ettirecek olursa ileride, dedesi Hacı Kerim Ef. nin yerini dolduracağa benzer.

NERDESİN?

Kalbini mi kırdım bilemiyorum?
Darılttımı? Sevgilim yoksa seni.
Neredesin, hani göremiyorum?..
Neden işitemiyorum sesini?..

Yoksa her zaman yanımdasın da sen?
Bana mı kuruntu oluyor dersin?
Bir az seslenerek cesaret versen,
Ben de seni arıyordum, neredesin.

12 — **MEHMET NURİ GENÇ OSMAN:** Feyzini, irfanını Harput - Elâzığ Büyükleri, Âlimleri, Şairleri arasında geliştirmiş ve aynı havanın tesiri altında, zekâ ve kabiliyeti sayesinde kıymetli bir şairimiz olmuştur. Bir örnek:

HİCRAN ŞARKISI

Gönülde ne aşk var şimdi ne arzu,
Küllendi, hep yavaş yavaş, sevgilim!
Kalmadı günlerin hiç tadı tuzu,
Yetmezmi bu soğuk savaş sevgilim!

Nerde peymaneler, nerde o meyler?
Erenler bezminde sustu heyheyler,
Bana o maziden bir destan söyler,
Başımı vurduğum her taş, sevgilim!

Ey hasret yolcusu tükendi âzık,
O çılgın emeller, bitmedi yazık,
Muhabbet sazının telleri bozuk,
Kalmadı bu yolda yoldaş, sevgilim!

Kerem, yanmış gitmiş Aslı hanından,
Ferhad, Şirin demiş geçmiş canından,
Mecnun, çöle düşmüş Leylâ gaminden,
Kan olmuş gözlerde her yaş, sevgilim!

Nerde o gençliğim, nerde o çağım?
Bir filiz vermedi şu viran bağım,
Şimdi çiğdem açmış bir karlı dağım,
Dumansız kalmadı bu baş, sevgilim!

Bizim de ömrümüz geçti hep gamla,
Her sabah goncası soldu akşamla,
Hicran şerabını, gel damla damla,
Baş başa içelim yaklaş, sevgilim!

18/3/1953, Ankara

Genç Osmanımızın, tarih düşürmede de büyük mehareti vardır. Mevlâna Veled Çelebinin ölümünde yazdığı şu kıt'a cidden şaheserdir.

Maddeden geçti Veled, manaya etti intikal,
Oldu Eyvallâh deyince, vasıl-ı Rabbüssamed.

Neyle buldum Nuriya tarihini bil irtihal,
Gitti firdevs-i berrine necl-i Mevlâna Veled! (8)

5/Nisan/1953

13 — MÜSLİM GÜR: Aslen Kesiriklidir ve benim Elâziz İdadisinde sınıf arkadaşım rahmetli Yusufun da küçük kardeşidir. Kendisini 1920 (1336. R) yılında Elâzizde kurmuş olduğumuz Spor kulübünde tanımıştım. Yukarıda kaydettiğim gibi Spor talimlerine sabahın erken saatların-

(8) Son tarih mısraı ebcet hesabiyle tam 1312 toplar. Üstündeki mısrada (neyle) buldum diyor ki, ney eski yazıda iki harfden ibaretti, bunun Ebced hesabile tutarı da 60 eder. 1312 + 60 = 1372 i tarihi çıkar.

da başlardık. Çok hareketli olan bu delikanlı derslere yetişmek üzere her sabah Kesirikten yaya olarak nefes nefese Elâzize gelir, dersler bittikten sonra da mektebine koşardı.

Aradan tam kırk sene geçtikten sonra bir Doktor General olarak Müslimle İstanbulda tekrar karşılaştım, şimdi de çok samimî bir hemşehri, bir dost olarak sohbet edip eski günleri anarken, onun bilgide, fazilette, şiirde ne kadar ilerlediğini görerek haz duyuyor, ufak defterine yazdığı şiirleri tevazula okurken de eski Harput şairlerini görür ve dinler gibi oluyorum.

Şiir vadisinde sessiz sadasız kendini yetiştiren General Müslim, mütefekkir, ehl-i dil ve islâmî akidelere bağlı müstesna bir şairimiz olmuştur. Mevlâna hakkında yazdıklarından başka (Meşrebim) diye yazdığı şiirler birer şaheserdir. Kitabıma koymak üzere şu iki parçayı lütfettiler:

NAYI MEVLANÂYI DİNLE

Görmek istersen eğer esrar-ı haktan bir eser,
Masivaya aldanıp kaptırma gönlün serbeser,
Düşmesin sahillere deryayı vahdetten o ser,
Yarelenmiş kalbine aşk-ı hüda bir gün eser,
Nayı Mevlânâyı dinle gir bizimle halkaya.

Kalbini iman-ı pakin üzre tecdit eyle gel,
Bezm-i âli zevkini kalbinde tevhid eyle gel,
Lütf-ü istidadını sa'yinle tezyid eyle gel,
Gözlerin envarını eflâke tecdit eyle gel,
Nayı Mevlânâyı dinle gir bizimle halkaya,

Bir devirdir fırsatı elden kaçırma fikre gel,
Benliğin davasını gütme tevazu içre gel,
Seyredip pervanelerden ibret al da zikre gel,
Hâsılı bel bağlama fani cihana, titre gel,
Nayı Mevlânâyı dinle gir bizimle halkaya.

Hasretinden âh edip yıllarca yanma nafile,
Kısmet olmaz böyle fırsat her zaman her gafile,
Vaktını fevt eyleme, ağyara uyma lâfile,
Bakmak istersen mukadder cilveye insafile,
Nayı Mevlânâyı dinle, gir bizimle halkaya.

MEVLÂNÂYA MERSİYE

Neden mest olmuşum bilmem sebepsiz böyle avare,
Neden yanmış tutuşmuş bağrımın her yanı biçare,
Neden bikes gönül feryad eder daldıkça esrare,
Gözükmez oldu hâlâ bizlere ol ruy-i mehpare,
Perişan olmadan varmaz dil-i aşık reh-i yare,

Atıldım cilve-i aşk-ı hakikatle Buharadan,
Uzun bir maceraya kurtulup binbir müdaradan,
Bana feyz-i hüner bahşoldu ol şems-i dilâradan,
Ne yapsak gayri mest oldu gönül geçmez bu sevdadan,
Perişan olmadan varmaz dili aşık reh-i yare.

Bilinmez âlemin eczay-ı aslında nihan olmuş,
Tutuşmuş kalplere sevday-ı aşkıyle dehan olmuş,
Tecelli lyleyip nâyımla bir şems-i cihan olmuş,
Denilsin ta ezelden ehl-i hale bu ayan olmuş,
Perişan olmadan varmaz dil-i âşık reh-i yare.

Dönerken cümle âlem, Mevlevî bir lâhza âh eyler,
Alıp pirinden ilhamı ezelden intibah eyler,
Açıp ol damen-i pakin döner seyr-i ilâh olmuş,
Yanıp aşkıyle Mevlânın coşarken âh-ü vah eyler,
Perişan olmadan varmaz dil-i aşık reh-i yare.

14 — MEHMED RASİM OZAN: 1926 yılında Harputda doğan ve ilk tahsilini yine Harputda yapıp Elâzığ orta okuluna kaydedilen ve her

Resim : 133 — Mehmet Rasim Ozan

hangi bir sebeple 1942 yılında bu mektebin üçüncü sınıfından ayrılarak tahsilini yarıda bırakan Mehmed Rasim Ozan, Harputun yetiştirdiği halk

şairleri arasında müstesna bir yer almıştır. İlk şiirini orta mektebin ikinci sınıfında iken 1940 da vermiştir.

Şiire karşı olan heves ve kabiliyeti sayesinde bu yaşa kadar 800 e yakın şiir yazdığını ve bunlardan ancak yüz kadarını beğendiğini ve kendisini tatmin eder derecede bir kitaplığı olduğunu ve fırsat buldukça buraya çekilerek okuyup yazdığını söylemektedir. Hiciv vadisinde de oldukça ileri gitmiş ve eser vermiştir. İşte bu suretle kendi kendini yetiştiren Ozan, Harputun öz ve asîl bir çocuğu olduğunu heyecan ve hassasiyetle yazdığı şiirleriyle isbat etmektedir. Masamın üzerinde sıralanan: Harputa selâm, Sazıma, Söyle söyle, Harputa haykırış, Ben, Hasret, Ömrüm ve niyazım Eğer, şiirlerinden şu iki parçayı örnek olarak seçtim:

SÖYLE, SÖYLE

Matemler okudum gülen gözünde,
Yaslısın çekinme, yar söyle, söyle.
Solmuş dudakların penbe yüzünde,
Muhakkak bir derdin var, söyle, söyle.

Hayalinden uçmuş maziden anlar,
Ey benim civanım, olmuş olanlar,
Gam çeken lebinden akıyor kanlar,
Al barı çevremi sar söyle, söyle.

Tükettin dermanım sorma nolursun,
Gamzenle okunu vurma nolursun,
Öyle melül melül durma nolursun,
Yağdırdın başıma kar söyle, söyle.

Yok artık tebessüm, zayolmuş o ses,
Bülbülüm zindanmı sana bu kafes?
Bana kesik kesik sunduğun nefes,
Oldu ciğerimde nar söyle, söyle.

Tükenmez mateme beni bağlama,
Yaktığın sinemi yeter dağlama,
Gül artık, güleyim kâfi ağlama,
Cihan oldu bana dar söyle, söyle.

11. Temmuz. 1953 Harput

HARPUT'A HAYKIRIŞ

Önceden büyüktün, vakurken başın,
Vücudun ateşe, yaktın çok yazık.
Gayet çok ağladın, birikti yaşın,
Sonra bir sel oldun, aktın çok yazık!..

Her yanın cennetti, ne hoş güzeldi,
Bilmem kimden sana, kötülük geldi?
Gördüğün şehirler, birden yükseldi,
Sense hep, önüne baktın çok yazık!

Bilmem neden sen de saçını yoldun?
Arslan gibi gençtin, sarardın soldun,
Kimin âh'ı vardı ververan oldun,
Yıkıldı hem tacın, tahtın çok yazık!..

Havan'la, suyun'la ne hoş güzeldin,
Harabe haline, neden tez geldin?
Daima yükselip, şenlenem dedin,
Bumudu senin de, ahtin? çok yazık!..

Halin acı vermiş, inan cihan'a,
Sen de küs, alnına yazı yazana.
Derdinden âh çeken **Mehmet Ozan**'a,
Vefasız ismini, taktın çok yazık!..

15 — MEHMET BİCO: İsminde öz Harputlu bir halk şairimiz daha.. Harputun derdiyle yanıp kavrularak, sazını eline almış, yaşlı kirpiklerinin her açılıp kapanışında bir mısra yaratarak, haykırmasını ve mızrabının sesini, bizlere kadar duyurmasını bilen hassas bir şairimizdir. (9) Örnek :

ZAVALLI HARPUT

Sen de bir zamanlar büyük şehirdin,
Niçin bu hallere düştün sen Harput?
Bülbüller öten bahçelerinde,
Virane olmuş, zavallı Harput!

(9) Bico, İstanbula gelmiş.. Harput yolları dolayısiyle beni arıyormuş; Fakat tam bir Harput çocuğu çekingenliğiyle bana bir bayram tebriki, bir de Harput yolları hakkında bir medhiye yazarak göndermiş.. Harput İllerinden yeni bir nefes, yeni bir ses alacağım ümidiyle çok sevindim, hemen cevap yazdım. Bu defa da bana, Ulunay Üstadımız vasıtasiyle Yeni Sabahda neşrettiği Mevlâna hakkındaki bir şiirini göndermiş, buna daha ziyade memnun kaldım, çok güzel!... Onu da sevgili okuyucularıma takdim etmekle haz duyacağım.

Günahın mı çoktu, bu hale düştün,
Selçuk eserinle, tarihe geçtin,
Sen de bir zamanlar, kabarıp coştun,
Şimdi bu hallere düştün sen Harput!.

Kalen anılmakta, Harput Kalesi,
Eserlerin kalmış bir herabesi,
(Kurey) in akan bir şelâlesi,
Odamı kurudu? biçare Harput!

Gül biten dağların, dikenlik olmuş,
Çiçeklerin bütün sararıp solmuş,
Söyle Harput! sana, bakan ne olmuş?
Bu hallere düştün, ey şirin Harput!.

(Saray hatun) camiin tarihe geçti,
Berrak sularını, niceler içti,
Bütün günlerimiz bağrında geçti,
Şimdi ayrı düştük, ey güzel Harput!..

MEVLÂNAYA

Gene gönlüm arzuladı Konya'yı
Mevlâna, Mevlâna, Mevlâna! Diye,
Aşkın mecnun etti, gezdim dünyayı,
Mevlâna, Mevlâna, Mevlâna! diye...

Derdi olan sende buldu dermanı,
Eren kişi senden aldı fermanı,
Dört bucaktan gelir âşık kervanı,
Mevlâna, Mevlâna, Mevlâna! diye...

Pirin, üstadındı Şems-i-Tebrizî,
Ondan aldın, hem ilhamı, hem feyzi,
Kâinat vecd ile anıyor sizi,
Mevlâna, Mevlâna, Mevlâna! diye...

Vardım huzuruna, yüce divana,
Aklım gitti oldum, deli divane,
Nurun ışığında döndüm pervane,
Mevlâna, Mevlâna, Mevlâna! diye...

16 — OSMAN REMZİ MEMİŞOĞLU: Arkadaşımız da ayni mektebin ve ayni zamanda Haydar Çirpani devrinin yetiştirdiği ateşin ve rakik şairlerimizden biridir.

Örnek :

RUYETİ BABA

Geçen gün fazlaca tutup kafayı,
Hülyalar dolu bir sevdaya düştüm,
Hele son kadehde buldum şifayı,
Sevdalar dolu bir hülyaya düştüm.

Şişeler dolusu çeküp şerabı,
kalmadı kıl kadar, gönül azabı,
Kapadım o kara kaplı kitabı,
Elfazı bıraktım, manaya düştüm.

Asayı, abayı, tekvayı sattım,
Köhnemiş külâhı, başımdan attım.
Mestolup, helâlı, harama kattım,
Cefadan kurtulup, safaya düştüm.

Akla yol vererek, aldım cününu,
Bir yudum neşeye sattım funununu,
Sırtımdan atarak batıl zununu,
Yükseldim huzur-ı mevlâya düştüm.

Dervişlik postunu verip mezada,
Ahiret derdinden oldum âzade,
Dergâha düşürüp bir melekzade,
Meyve-i lütfünü yağmaya düştüm.

Vaktiyle buyurmuş ehl-i keramet,
Meyhane erleri, bulur selâmet,
Başı boş gezenler, çeker nedamet,
Onunçün, ben de bu deryaya düştüm.

Çekerek içimden bir ya sabura,
İmdada yetişti «Ent-el-gafur» a,
Atladım sıratı «Nasren mansura»
Destursuz Cennet-i ulyaya düştüm.

FIKRET MEMİŞOĞLU: Fikret, Osman Remzinin oğlu.. babası, ne ekmişse, onu biçmiş, onu toplamış.. toplamakla da kalmamış, onları nadide büketler haline sokmağı da bilmiş.. hulâsa kendini temamen şiire ve edlbiyata vermiştir. Bu suretle Fikreti, en ince ve hassas bir şairimiz olarak iftiharla gösterebiliriz.

Örnek :

SABAH EZANI

Ağarıp Tanrı sadasiyle ufuklarda sabah,
Uyanır vecdile Allâh derim, Allâh Allâh.

Onu sevmek, onu övmekle gelir kalbe salâh.
Onun aşkıyla bulur vecde gelen ruha felah.

Seven ancak ulaşır, aşka eren, arşa erer,
Hakka aşık olan, ancak can atup, sine gerer.

O nidâ yükselüp, uçtukça derinden derine,
Gark olur ruhlar ulviyyetin enginlerine.

Uyanır gaşyile, mahmur uyuyan mest olarak,
Ürperir servi, çınar elele yaprak yaprak.

Yıkanır, bağrım o arcak sesin ummanında,
Çalkalanır, çırpınırım, mevce-i irfanında.

O ilâhî sesi, ikrar ile, yer gök dinler,
Dinleyen aşkiyle Allâh diye, inler inler.

İnleyip inleterek yükselen iman sesi bu..
Yükselip arşa değen nağme, ezan nağmesi bu.

Uludur Tanrı, gönülden bilirim ben uludur..
Uludur, en uludur, en uludur, en uludur!..

HAZMİYİ TANZİR

Dil-i bi derd olanı derdile dilşad ederiz.
Meşk-i dil bilmeyeni aşkile irşad ederiz.

Yıkarak gözgöre bünyadını beytül-haremin,
Harem-i koyunu yarın yüce âbad ederiz.

Vatan aşkile öter bülbül ezeldenberidir,
Biz de hala o kadim adeti mutad ederiz.

Harputun ab-ü hevasiyle harap oldu gönül,
Bu harabatı verüp sellere berbad ederiz.

Gâh Hayriyi, gehi Raşidi hürmetle anup,
Geh de Rahmiyi okur kadrini üstad ederiz.

Dost, divan okuyup ruhuna «Rıfat dede» nin,
Biz dahi mest olarak pirine imdad ederiz.

Nazm-ı «Hazmi» yi de takdir ile tanzir ederek,
Bir de hemman «Hamit» ism-i güzin yad ederiz.

Bize «Remzi» babamız taze öğüt verse dahi,
Tarz-i eslâf ile bir zevk-i nev icad eyleriz.

Bitmez eslâf-ı kiram ismini anmakla bu bahs,
Ger devam etsek eğer bir nice tadat ederiz.

Fakat âsarını teşhir ile teşrih gerek,
Bu ilin böylece manasını irad ederiz.

Manevî beldemizin şahid-i manasını âh!..
Saklamaz defter-i divanını ikad ederiz.
Gül-i ümmidimiz er geç açılır ey **Fikret**
Biz bu gülşende o ümmid ile feryad ederiz.

18 — **S. VECİHİ DEMİR** — Belli ki, bu şairimizi de Harput yetiştirmiştir. Tam Harput şivesiyle yazdığı şu şiiri, ne kadar hoş, samimî ve ne kadar içten gelmedir. Kendisini tebrik ve takdir ederim.
Örnek:

GURBETTEN HARPUTU ANMA

Karılı, kişili (10) Tut sirkeledik,
Şu Nevruz gohulu (11) Harput ilinde.
Sekü (12) külbeledük, (13) maya söyledik..
Göze (14) başlarında, gül diblerinde.

(10) Erkekli, kadınlı.
(11) Kokulu.
(12) Hususi surette yapılmış sepze yeri.
(13) Çapalamak.
(14) Bir mağaradan az miktarda gelen su başı.

Üsküre, Üsküre (15) ayran içerdük,
Gor, Gor (16) ayrılır da ekin biçerdük,
Şamam atar yar'a, karpuz keserdük,
Fetahmedin (17) yüce ilinde.

Garipler, and içtük, bulunmaz dengin,
Felek bıraksa, görsek de bir Veng'in,
Göllerinde çimsek (18) şirin Köğengin,
Görsek bir kakkoşu, hançer belinde.

Meterisden attuh gurbete gurşun, (19)
Alınyazımız ganadında (20) guşun, (21)
Ne güzel yaraşmış, başında puşun, (22)
Ezildük, erpidük gurbet ilinde.

19 — **SUZİ CAN**: Çok hassas v eince ruhlu bir şairimizdir. Elâzığ'ın suyu hakkında Haydar Duman'a yazdığı bir şiiriyle, Harput şivesi yazdığı diğer bir şiirini örnek olarak alıyorum:

SU VE IŞIK BABINDA

Cezbeler tuttu sanırsın, döneriz Hû, diyerek,
Subesû sızlanırız, kâse-bedest su, diyerek.
Hemcivar, âb-ı revan içre yüzer bîperva,
Biz teyemmüm ederiz, taliimiz bu, diyerek.
Mahitab olmasa, bittik geceler tâbe-sabah.
Bunca kör kandile, a'mâ gibi meh-rû, diyerek.
Su, ışık: işte hayat! Nerde fakat Yârabbi?
Belde, müstağrak-ı zulmet, yanıyor su, diyerek.

(15) Bakır çorba kâsesi.
(16) Saf, saf. dizi, dizi.
(17) Fatih Ahmed namındaki ziyaretgâh.
(18) Yıykanmak.
(19) Kurşun.
(20) Kanat.
(21) Kuş.
(22) Peçe.

NE FARK EDER Kİ:

Gördün ve görmedesin, Hanya, Konya hepisi bir,
İsli ekmek saciyla, Baklavalık tepsi bir.
Saray'a göç etmekle, mermerde otopsi bir,
Gördüklerin nafile ve geçirdiklerin boş,
Gönüller aydın olsun! Ne fark eder ki Kakkoş!. (23)

Karşımda Marmara'nın pırıl pırıl sinesi.
Lâkin kulaklarımda, Harput'un yanık sesi.
Yabancı görmedeyim, nerede olsam, her kesi,
Sanki nur içindeyim ve ya dört bir yanım loş,
Gönüller aydın olsun! Ne fark eder ki Kakkoş!.

Alemin hamamında, hanında, gözümüz yok,
Harmanları bol olsun, billâhi sözümüz yok,
Bizim de Hakka şükür, değişik özümüz yok,
Bizim ayakta Hırik (24) onlarınkinde kaloş,
Gönüller aydın olsun! Ne fark eder ki Kakkoş!.

Allah dilimizdedir, Mescit kalbimizdedir,
Halis dua, katıksız bağlanışlar bizdedir,
Günah mı? Kıyas etsek, bizimkiler dizdedir,
Onlarınki gırtlakta, koy desinler ki, sarhoş.
Gönüller aydın olsun! Ne fark eder ki Kakkoş!.

20 — SELÇUK SUNGUROĞLU: Bu gencimiz de şiir meraklısıdır. Hissettiklerini ve gördüklerini hemen güzel mısralarla düzene almasını bilir. Ümmit ve temenni edelim ki, bu güzel merak ve maşgalelerini elden bırakamaz ve ileride daha cazip, daha manâlı ve ölçülü şiirler yaratmağa muvaffak olur.

DENİZ

İçten içe titreyen, ruhu kabaran deniz,
Sen bana benziyorsun, ağla deniz, yan deniz.
Sonsuz mesafeleri, ardına alan deniz,
Onu sen biliyordun, bu dünya yalan deniz.

(23) Kardeş, kelimesi, Harput ilecinde, şive ve samimiyeti itibariyle (Kakkeş) şeklinde kullanılır.

(24) Eskimiş ayakkabı.

Ruhunla, varlığınla sen vefalı yardın da,
Titreyen ve uzayan dalgaların ardında.
Ezeli ve ebedi bir hedefe vardın da,
Neden demedin bana? Bu dünya yalan deniz.

Söyle geniş âlemler içine alan deniz,
Nedir dünyada bizden? geriye kalan deniz,
Neş'eyle, saadetle, durma dalgalan deniz.
Onu biz de öğrendik, bu dünya yalan deniz!..

21 — **SEZAYİ ÇÖTELİ:** Bu hemşehrimiz de şu şiiriyle kabiliyet ve hassasiyetini bizlere göstermektedir. Nüzhet Dedeye diy yazdığı şu parça cidden takdire değer.

MERHUM NÜZHET DEDEYE

Gör kim zemanın dilberinin gamzesi sarhoş,
Mahmur bakışı, şuhluğu, hm handesi sarhoş.

Baygınlaşıyor nerkisi, güller mütebessim,
Bağlarda öten bülbülünün nalsi sarhoş.

Kül oldu, yine yanmaya talip dönüyor bak.
Dutgun oluvrmiş, şem'a, pervanesi sarhoş.

Men etse eğer, bizlere peymaneyi nola,
Kalübelâdan, çünkü gönül hanesi sarhoş.

Ehl-i harabat sanma bütün, hayran-ı aşkı,
Kim sakin-i kâşene-i mamuresi sarhoş.

Bir haylı zaman uğramadın bir kere gel gör,
Bezm-i yaran'ın akili, divanesi sarhoş.

Meyden dönüyor sanma sakın başları ey dil,
Dehrin ta ezelden hamuru, mayesi sarhoş.

Bâlâlarının arzusu artar da tükenmez,
Gedalarının iştiyak-ü gayesi sarhoş.

Boş ver âlemin etvar-ü şekline Sezai
Her cism'ü canın kendi değil sayei sarhoş.

22 — **TURGUT DEMİRPOLAT:** Aslen Elâzığın Hedi köyündendir, Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinden mezun olup hâlen Ankarada vazifededir, çok hassas ve zarif bir şairimizdir. Örnek:

DUY SESİMİ

Yalnızlığı arıyan, kahkahadan kaçınan
Bir melâl havasına bürünüp zaman zaman
Seni benden bir parça diye tanıdığım ân
Hem sana, hem kendime ağladım, duy sesimi.

Göz yaşiyle eklerken günleri birbirine
Saklarken arzuları gönülde en derine
Yalnız biri uğruna Allahın kaderine
Sen gibi isyan ettim, çağladım, duy sesimi.

Ömür, dağlarda nefes; arzu, hayalden ince.
Bu hüsran âleminde eremezsin sevince,
Ben vuslat hayaliyle ağlayıp gecelerce.
Gönlümü ellerimle dağladım, duy sesimi.

Saadet bir istisna, keder bir kanun gerek,
İztırap ömrümüzce sürüklenecek bir ek,
Seni bilmem; fakat ben, en güzeldir diyerek,
Ümidimi ölüme bağladım, duy sesimi.

23 — **VAHAP GÜRAY**: Aziz dostum, Fikret Memişoğlu'nun anlattıklarına göre: Vahap Güray, çocukluğundan beri fakr-ü zaroret dolayısiyle tahsiline devam edememiş ve fakat ruhunda şiire karşı beliren kabiliyet sayesinde şiiri, şuuruna istinat ettirerek mükemmel bir halk şairi olmuştur.

Söylendiğine göre Vahap Güray, tıpkı Harput'un yarım asır evvelki meçhul halk şairleri gibi her hangi bir mısraı, zihninde düzene aldığı zaman diğer taraftan da bestesini ikmal ile işe başlar ve az zamanda bir halk şiirini hem güfte, hem bestesiyle meydana getirirmiş..

Bu kabiliyetine muvazi olarak Tanrı, onun sesini de güzel yaratmıştır. Bütün yerli makamlara âşinadır. İşte bu haliyle tam bir halk şairidir.

Harput destanı, oğlu Hamza için yazdığı Hamza destanı, Celâl Dora. Kore destanlarıyle Gölcük âğıt'ı diye bir çok destanlarından başka seyahatlarına, pahalılığa, açlığa, tokluğa dair de bir çok güzel manzumeleri vardır.

Birer örnek:

HARPUT DESTANI (25)

Şeher'in (26) kurulmuş, kayalık yerde,
Göklere yükselen başın var, Harput!
Hanıya o eski günlerin, nerde?
Ne bozuk düzenin, işin var, Harput!

Dinleyin âğalar, dil, söze başlar;
Hoş kuran okurdu, hafız kardaşlar,
Melül, mahzun bu gün, ses veren taşlar,
Ne ıssız toprağın, taşın var, Harput!

Akardı o Yarı çavuş, üç lüle,
Kureyde bülbüller şakırdı güle,
Benzersin şimdi âh! bir gurbet ile
Gözlerde kan olan, yaşın var, Harput!

Mescidin, Medresen yıkıldı bütün,
Kalan tek meydanda bir sarayhatun.
Kuyumcu sarrafı, düzerdi altun,
Ne güne kaldın, bir düşün var, Harput!

Suların zemzemdi, temizdi havan,
Ne yana göç etti, Beyzade'n, Ağan?
Çok şükür, nimeten deyilmez yavan.
Sevdiğim yemişin, aşın var, Harput!

Temelden yıkıldı, binan kurulmaz,
Bulanmış bir kere suyun, durulmaz.
Tarih kitabından, ismin sorulmaz,
Asırlar boyunca yaşın var, Harput!

Rahmetler yağardı, bir zaman üsten,
Dışın bağ, bostandı, için gülistan,
Adına yazıldı, bu dertli destan,
Bu gün ne için, ne dışın var, Harput!

Aşdı güneş, av buluda batar mı?
Gece gündüz, derdim döksem biter mi?
Vahap Güray derdi derde katar mı?
Senin ne belâlı başın var, Harput!... (27)

---

(25) 18 kıt'adan ibaret olan bu uzun destanın içerisinden, biz ancak sekiz tanesini alabildik.

(26) Şehir.

(27) Bu destan, başından sonuna kadar tam Harput şivesiyle yazıldığından aslını bozmadan aldık.

ACILIK DESTANI

Duamız olursa kabul,
Gelin Hakka yalvaralım.
Açlığa edilmez sabır,
Gelin Hakka yalvaralım.

Seher vakti öter kumru,
Sen tok, ben aç, kimin umru,
Bu işler hudanın emri,
Gelin Hakka yalvaralım.

Çetin oldu bu yıl başı,
Çocuk evde döker yaşı,
Bir gecelik yoktur aşı,
Gelin Hakka yalvaralım.

İşe korlar, parlak genci,
İhtiyarı tutar sancı,
Yol kesiyor, canbaz hancı,
Gelin Hakka yalvaralım.

Aman Yârab! İmdat, hak al,
Bire beş satıyor bakkal,
Her taraftan geldi çakal,
Gelin Hakka yalvaralım.

Hava bulut, kara benzer,
Açılmış gül, hara benzer,
Ayva değil, nara benzer,
Gelin Hakka yalvaralım.

Ne gezersin, yüksek dağda?
Yüz kâğıda çıktı buğda,
Fare oynar bizim bağda,
Gelin Hakka yalvaralım.

Merhamet et, yok mu şafkat?
Günde yağım erir beş kat,
Kimsede kalmadı takat,
Gelin Hakka yalvaralım.

Bir kibrite üç gün dolan
Var vermiyor; yok, der yalan,
Kenar köşelerde bulan,
Gelin Hakka yalvaralım.

24 — **YÜMNÜ TEKİNDAL:** Talebelik hayatındanberi ilim, şiir ve edebiyat meraklısı olan Yümnü Tekindal, hece vezniyle, muhtelif mevzularda ruha yakın ve akıcı çok güzel manzumeler yaratmaktadır. Kendisi şimdi, Elâzığ Tapu Kadastro teknisyen yardımcısıdır.

Şiirlerinden örnekler:

LİSEYE HASRET

Gel, şöyle seninle bir dertleşelim,
Benim eski dostum, sırdaşım Lise!
Gel de gör halimi, ne kadar elim,
Çektim cezasını, kusurum ise.

Yollarında azmı emeklerim var?
Unuttun mu? Söyle, ey vefasız yar!
Hasretinle gönlüm, her ân kan ağlar,
Sanki, sensiz âlem bürünmüş sise.

Sevmiştik, ne kadar birbirimizi,
Bir hain el, çoktan ayırdı bizi,
Gönlümde umutlar var, dizi dizi,
Kaderim o günü, nasip etmişse.

KÖR GİBİ GÖR GEÇ!

Çok ince eğirme, düşünme derin,
Her şeyi uzaktan, kör gibi gör, geç.
Avunma yolu bul, varsa kaderin,
Hayatta neş'eden bir çelenk ör geç.

Gülmeğe alış da ağlama sakın,
Her neye rastlarsan, güler yüz takın,
Bulursun belki de kendine yakın,
Aldanma, yalnız bir tas su ver geç.

Her geçen yolcuyu yoldaş yaparsan,
Tanrıdan ayrılup, kula taparsan,
Düz yolu bırakup sarpa saparsan,
Düşersin ben gibi, muhakkak er geç.

OLAYIM

Selvi boylu güzel Sunam,
Eğlen sana yol olayım.
Viran eyledi gönlümü,
Gözlerine kul olayım.

İpek saçın uşağıyım,
Lâstik korsa, kuşağının,
İnce belden aşağıyım,
Ser altına çul olayım.

Üzme beni üzülürüm,
Her kalıba süzülürüm,
Esmer Gays'e düzülürüm,
Yemenine pul olayım.

Lâle açmış güzel teni,
Aşık ettin dilber beni,
Yasemin kokan sineni,
Sarmak için kol olayım.

25 — **YAŞAR BÜYÜK AĞAOĞLU:** Ben, bu şair ve yazı meraklısı gencimizi Turanda tanımış bulunuyorum. Bir zamanlar güzel yazılarıyla Turanın sahifelerini süsler, meraklı ve âteşin bir şairimizdir. Hele mânileri okadar manâlı ve caziptir ki, takdire değer. Şiirlerini (Deli Gönül) nam müstear iyle yazar.

Örnek:

ELÂZIĞ TÜRKÜSÜ

Gecenin koynundan tanla uyanır,
Sünbülün, menekşen, gülün Elâzığ,
Her taraf kokuya, renge boyanır,
Estikçe o serin yelin Elâzığ.

Bakın yüze Harput nasıl görünür,
Uluova türlü renge bürünür,
Beyaz bulutlardan tüller örünür,
Çiçektir dağların belin Elâzığ.

Aşıklar yaylası, aşkın kucağı,
Yeğitler durağı, erler ocağı,
Tarihde şan alan dört bir bucağı,
Bülbüldür şakıyan dilin Elâzığ,

Cennettir yurdunun dağı, ovası,
Canlara can katar suyu, havası,
İl değil, sanki bir sevgi yuvası,
Her gören sanıyor gelin Elâzığ.

Bir yanda yücelir ulu dağların,
Bir yanda uyanır Buzluk bağların,
Anılır o eski şanlı çağların,
Harputtan seslenir, telin Elâzığ.

Sen bir gelinmisin? Çekerim nazın,
Ruhları şenletir, baharın yazın,
Şu **Deli gönül** de inleyen sazın,
İçimi doldurur selin Elâzığ!..

TURNALAR

Turnalar, geçerken bizim illerden,
Nazlı yarı bir kez görüp dinleyin,
Sual eylen, bulutlarla yellerden,
Hasret ile siz de yanup inleyin.

Haber eylen, nazlı yarım hasta mı?
Hasret ile acıda mı, yasda mı?
Bu gidişin, özlediğin dosta mı?
Selâm eylen nazlı yara Turnalar.

Yar hasreti içerimden gitmiyor,
Gurbetelde günler uzun, bitmiyor,
Bulutlarla haber saldım gitmiyor,
Selâm eylen Gülizare Turnalar.

Bazan coşup çağıldarım sel gibi,
Bazan konup göçüverdim el gibi,
Felek beni savurarak yel gibi,
Her yıl attı bir diyara Turnalar.

Kucaklayup düzenliyem sazımı,
Feryad edem içimdeki hazzımı,
Ak kâğıda yazup kara yazımı,
İletiniz nazlı yara Turnalar.

Turnalar, yurdumun üstünden aşın,
Mastar dağın, Buzluk bağın dolaşın,
Pamuk bulutlara değerken başın,
Selâm eylen nazlı yara Turnalar.

Nazlı yarım acep beni anar mı?
Hasret ile âh eyleyüp yanar mı?
Deli gönül kendin anmaz sanar mı?
Sual eylen nazlı yara Turnalar.

Ona deyin vefasızlık etmesin,
Beni atıp yad ellere gitmesin,
Feryad etsin, bülbülleşip ötmesin,
Bunu söylen nazlı yara Turnalar.

Deli gönül feryad eder durmadan,
Yar hasreti, yare açar durmadan,
Siz de uçun, bir menzilde durmadan,
Selâm eylen yurda, yara Turnalar!..

MEHMET MEVLÛT ÖZAYDIN

HARPUT YOLLARINDA adlı kitap serisinin çıkarılmasına başlıca sebep olan (1) Mehmet Mevlût Özaydın, Kesirikli Halim Ağa namında bir zatın oğludur. Halim Ağa, 1876 (1293.R) Rus harbinden sonra mühacir olarak Harputa gelmiş ve bu köye yerleşmişti. Mevlûdun takribî olarak 1887 (1303.R) doğumlu olması lâzımgelir. Ben, Elâziz Askerî Rüşdiyesine girdiğim yıl, o da, bu mektebe kaydedilmişti. Aynı sınıfta okuduk. Mevlût, Askerî Rüşdiyede, çok zeki olmasına rağmen hiç de çalışmazdı; fakat çok uslu ve sâkin olduğundan, sınıf atlamalarını şöyle böyle geçerdi. Kesirikten Elâzizdeki mektebe yaya olarak gidip gelirken başını önüne eğer, kimse ile konuşmaz ve kimse ile arkadaşlık da etmezdi.

Nihayet Askerî Rüşdiyeyi bitirmiş, İdadi tahsili için Erzincana gitmiş v Harbiye tahsilini ikmal için de İstanbula gelmişti. Harbiyeyi bitirip de subay olunca, Rumelide Yanya vilâyetine tâbi ve tarihce deniz moharebeleriyle meşhur Preveze (2) sancağındaki askerî birliklerden birisine tayin edildi. Harbiyede iken Ruscaya merak sarmış ve Prevezede kaldığı müddetçe de Ruscaya çalışmış ve bu lisanı kendi kendine bütün usul ve kaidelerine vakıf bir surette öğrenmiş bulunuyordu.

Balkan harbine kadar aynı birliklerde çalırtıktan ve Balkan harbi fecayiine şahit olduktan sonra mütareke devresinde Mevlûdun şuurunda bir değişiklik oldu. Gûya sulh-ü selâmet yolunda akıl ve mantıkın kabul edemiyeceği bazı mutalea ve saçma fikirlerle dolu dört beş sahifeli bir yazıyı mensup olduğu birliğin kumandanına verdiği zaman, bu yazıyı başda kumandan ve sonra bütün bir birlik hayretle karşılamışlardı. Sıhhî kontrol altına alındı (3) ve bu yüzden askerlikle alâkası kesilerek emekliye ayrıldı, memleketine döndü. Bir müddet köyüne çekildi ve insanlardan kaçtı ise de az zaman sonra onu bütün hüviyetiyle aramızda bulduk, hiç de evvelki Mevlûda benzemiyordu, büsbütün değişmiş, cemiyete faydalı olmak için genç kütlenin arasında Türkçü, vatanperver bir benlikle karşımıza çıkmıştı. Hakikaten de öyle oldu, bizimle beraber çalıştı, konferanslar verdi, gazetelere siyasî, içtimaî makaleler

(1) Bak, bu kitabın I. nci cildi, Giriş, s. 1.

(2) Mevlût Rüşdiyede ve Harbiyede iken zayıfdı, sonradan kendisine arız olan şişmanlığını, Prevezenin havası bana çok yaradı ve beni şişmanlattı diye arkadaşlarına anlatırdı.

(3) Biz arkadaşları, Mevlüde, durup dururken insanları birbirine kırdırmak, medeniyet'eri yıkmak ve insanlığı feci ve muzdarip bir halde süründürmek için yapılan bu harplerden nefret ettiğin için kurtuluş çaresini, kendi kendini deli göstermekte buldun, diye takılırdık. O, tek kelime söylemez, yalnız biz'eri manalı tebessümleriyle karşılardı.

yazmağa başladı, artık Mevlût tamamiyle değişmiş ve memlekete faydalı bir uzuv olmuştu.

Kendini bu haliyle gösterince evvelâ, Elâzığ Sultanî mektebi Tarih ve Coğrafya öğretmenliğine tayin edildi, bir çok talebe yetiştirdi. Bir zamanda Elâzığ kütüphane müdürlüğünde bulundu. Bu sıralarda bir taraftan Ziya Gökalpla, diğer taraftan ince ve hassas ruhlu şairimiz Şükûfe Nihal ile tanıştı, fikir ve umdeleri hususunda anlaştılar. Elâzığ mahallî gazetelerinde, bilhassa Turanda bir çok faydalı yazıları yayınlandı. Nükteli sözleri ve mizahî hicivleriyle şöhret buldu, hülâsa kendini memleketin gencine de, ihtiyarına da tanıttı ve sevdirdi. İsmi, dillerde MEVLÛT HOCA diye yer aldı; fakat maalesef 1937 de şeker hastası oldu, boğazına çok düşkün olduğundan perhiz ve tedavisinin üzerinde de fazla durmadı. Arasıra İstanbula geldiği zaman beni arar bulur ve çok defa da misafirim olurdu. Sohbetlerimiz, daima geçmişe ve bilhassa Harputa ait olmak üzlre saatlerce devam edip giderdi. Elâzığa gittikten sonra bana yazdığı 7. Nisan 1948 tarihli bir mektupda: «Yakında Harputa çıkacak, iki gün kalack ve her tarafını gezeceğim. Gördüklerimi, hissettiklerimi sana yazacağım, belki kitabına yardım etmiş olurum.» diye bana kuvvet vermeğe çalışıyor ve yahut yaralarımı büsbütün deşmek istiyordu.

Nihayet hastalık süratle seyrini takibe başladı, 956 yılında ayaklarında kangren başgösterdi, 1958 de İstanbulda bir bacağının kesilmesi ıstırabını da gördü ve tattı. İşte tam bu sıradaydı, kendisini ziyarete gitmiştim, gûya hiç bir arıza ve ıztırap geçirmemiş gibi benimle eskisi gibi konuştu ve beni de konuşturdu. O sıra birdenbire doğruldu, İshak dedi: «Allah aşkına bir kere Harputa gel.. Sana bu topal ayağımla yine arkadaşlık ederim. Bir sabah, şafak atmadan seninle birleşelim, Harputa çıkalım, güneşi Tilkiler kayalığında karşılayalım ve sonra başka bir kaya başına geçelim.. Sen söyle, ben ağlıyayım... Ben söyliyeyim, sen ağla. O günümüz, Harputun çöküşünün içimizde yarattığı tahassür ve iztiraba şahit olsun.... hem de göz yaşlarımızla!...» Mevlûdun, bence en son sözleri olan bu cümleler, şimdi kulaklarımda âdeta çınlıyor gibi...

Mevlût, İstanbuldan Elâzığa sevdiği arkadaşlarının yardımiyle gitti ve nihayet 1958 yılı sonunda Kesirikde öldü. Ömrünün sonu, maalesef sefalet ve ıstırap ile geçti. Tanrının rahmeti üzerinden eksik olmasın. Hayatta bir kız bırakmıştır.

İSHAK SUNGUROĞLU

Bu kitabın yazarı

Ben, hayata gözümü açtığım zaman bize Ztnkırlılar veya Zıngır-Sıngır oğulları denilirdi. Sonra anladım ki, bu kelimeler Sungurdan alınmıştır. Yemen isyanını bastırmak üzere 1904 (1320.R) yılında Osmanlı askerî birlikleriyle Yemene gidip bir daha dönmeyen mülâzım-ı evvel (Üsteğmen) Abdülhamit Hamdi Ef. nin oğluyum. 18 Mart 1888 (5 Mart 1304) Cuma günü ezanî saat 9 da Harputta doğdum.

1894 (1310.R) den 1896 (1312.R) ya kadar üç sene Kayabaşında Hacı Yusufun kizı Eco hocada ve sonra 1897 (1313.R) den 1899 (1315.R) a kadar Cevheriye medresesindeki Kâmilzade Hafız Tevfik Ef. mekteplerinde ilk tahsilimi yaptıktan sonra 1900 (316.R) de imtihanla Elâziz Askerî Rüştiyesine kaydedildim. 5.Aralık.1904 (1320.R) tarihine kadar 4 sene bu

Resim : 134 — İshak Sunguroğlu 30 yaşında

mektepte okuyarak iyi, 1905 (1321.R) den 1907 (1323. R) ye kadar da Elâziz Mülkiye İdadisinde 3 sene okuyarak pek iyi derecede mezun oldum. Bir aralık Kâmil Paşa medresesine kayd ile Müftü Kemal Sf. den beş altı ay kadar medrese tahsili görürken, diğer taraftan da Dayım Hacı Kerim Ef. nin Saraçhane başındaki mağazasında ticaret usullerini öğrenmeğe çalışıyordum.

1908 (1324.R) yılını Elâziz adliyesinde İstinaf mahkemesi kaleminde mülâzemeten geçirdim.

1.Eylûl.1909 (1325.R) dan 1.Ağustos.1910 (1326.R) a kadar 225 kuruş maaşla İstinaf mahkemesi ikinci kâtipliğinde.

1.Ağustos.1910 dan 19.Mart.1912 (1328.R) ye kadar 350 kuruş maasla zabıt kâtipliğinde.

19.Mart.1912 den II.Mayıs.1914 (1330.R) e kadar 400 kuruş maaşla savcılık kâtipliğinde.

Bu arada ilâve-i memuriyet olarak 19.Mart.1912 den 18.Kasım.1917 (1333.R) ye kadar da Harput nümune iptidaisi resim ve beden terbiyesi öğretmenliğinde.

Bilâhare mülkiyeye geçerek 11.Mayıs.1914 den 18.Ağustos.1914 tarihine kadar 500 kuruş maaşla vilâyet encümen kitabetinde memuriyet verdim. Birinci Cihan Harbinin patlamasiyle askere çağırıldım. 21.Temmuz. 1914 den 18.Ağustos.1914 e kadar depo taburu birinci bölüğünde ve 18 Ağustos.1914 den 23.Temmuz.1916 ya kadar da 18. nci sabit fırka idaresinde yazıcı iken bedel-i nakdi vererek askerlikten ayrıldım.

1.Ağustos.1916 dan 18.Kasım.1917 ye kadar da Elâziz vilâveti mübayaa komisyonu veznedarlığında bulundum ve ayni tarihde memur bulunduğum bütün vazifelerden istifa ederek büyüğüm Sunguroğlu Hacı Kerim Ef. nin kurduğu ailevi bir ticaret şirketinin mümessili olarak İstanbula gönderildim. Mütarekeye kadar üç sene İstanbulda çalıştım, İstanbulun iç piyasasına iyiden iyi nüfuz ederek şirket hesabına çalışmakta iken maalesef Elâzizdeki şirketin dağıldığını ve oradaki mağazanın yeniden tanzim ve işletilmesi için şirket reisi tarafından Elâzize davet edildim. Mağazanın tanzimiyle hususî şekilde ticarete devam ederek 25.Ağustos.1922 ye kadar Elâzizde kaldım ve sonra 28.Ekim.1922 Cumartesi günü bir daha Elâzize dönmemek üzere İstanbula geldim, yerleştim.

İstanbulda yeniden işe başladım, geniş miktarda komisyan ve bazı ticarî işlerle meşgul olarak piyasaya kendimi tanıtmış, mühim miktarda krediler teminine muvaffak olmuş iken 5.Ağustos.1931 de evimin büyük bir yangında yanmasiyle tekrar memuriyete girmeye mecbur kaldım.

7.Mart.1935 den 18.Ekim.1946 ya kadar İstanbul belediyesi Darülâceze müessesesinde muhasebe ve dahiliye memurluklarında 56 lira ücretle işe başlamak ve sonunda 30 lira aslî maaşa çıkarılmak sureiiyle 11. sene, 6. ay, ve 27 gün vazife görmüş, müessesenin kalkınmasında, disiplin ve temizliğind mühim hizmetlerde bulunmuştum. Bu arada 15.Eylûl.1936 dan 30.Eylûl.1936 ya kadar 15 günlük bir hizmetim de İstanbul İskân müdürlüğünde geçmiştir ki, yukarıdaki hesaba dahil değildir.

18.Ekim.1946 da Konservatuvar ayniyat mutemetliğine 100 lira ücretle nakil ve tayinim emri gelmiş olmakla ayni tarihte istifa ederek Bele-

diyeden ayrıldım. Ve yine bu arada 1.Haziran.1937 den 31.Mart.1947 ye kadar da memuriyet iş saatlerimin haricinde, Beyoğlu Halkevi muhasebe ve müdürlüğünde, 20 lira ücretle işe başlamak ve sonunda bu ücret 150 liraya çıkarılmak üzere hemen hemen 10 sene de burada çalıştım.

Beni yakından tanımış olan İstanbul Belediyesi şeflerinden bir ikisinin teveccühü ile haberim olmadan beni Beşiktaş evlendirme memurluğuna tayin ettirmeleri hayatımda bir sürpriz teşkil etmiştir.

28.Şubat.1947 den 13.Temmuz.1954 tarihine kadar 30 lira asli maaşdan başlıyarak 40 liraya çıkarılmak suretiyle 7. sene, 4. ay, 13 gün bu vazifede bulunarak (5600) çifti evlendirmiş, âmirlerimin, muhitin ve bilhassa Beşiktaş halkının teveccüh ve itimadına mazhar olmuş ve sonra yaş haddi dolayısiyle ayrılarak köşeme çekildim.

Fakat yine boş durmayarak 4-5 ciltten ibaret olacak Harput yollarındaki eserimi ikmal ve itmama çalışmış, birinci cildini 1958 de, ikinci cildini de 1959 da yayınlamakla bahtiyarım.

Şiire ve güzel yazılara merakım, askerî Rüşdiyede başlamış, mülkiye idadisinde ise daha canlanmış, daha ilerlemişti. Bu mektepde iken elime geçen (Hazan Yaprakları) adlı ufak bir kitabın sahifelerindeki şiir parçalarını seve seve belki yüz kerede mi okumamış, ezberlememiştim. Askerî Rüştiyesinde, Kitabet hocamız Harputun meşhur şairlerinden Abdülhamit Hazmiden (4) idadide ise mektep müdürü Halit Safadan ders görmüş, edebiyata olan merakım bir kat daha artmış, manzum ve mensûr şiir defterlerim daha çoğalmıştı. Yine bu sıralarda Harputun benam şairi Hacı Hayrinin (5) yazılarını ben yazardım, bundan istifadem çok olduğu gibi, Adliyede istinaf mahkemesi başkâtibi edip ve fazıl, Kâmilzade Ahmet Ferit (6) Ef. den ve yine memuriyet arkadaşım şair Çırpanîzade Ali Haydar (7) dan ve asker iken de Fırka kumandanım şair Muhiddin Mekkîden (8)

---

(4) Bak, bu kitabın Şairler bölümü, s. 292.

(5) Bak, bu kitabın Meşhur âlimler bölümü, s. 132.

(6) Bak, bu kitabın Meşhur âlimler bölümü, s. 261.

(7) Bak, bu kitabın Şairler bölümü, s. 314.

(8) Yalbay Muhiddin Mekkî, aslen Arapkirlidir, Mekkede doğduğu için Mekki denilmiştir. Onunla 1. nci cihan harbinde Elâzizde 13. nci sabit fırka kumandanı iken, yazıcı olarak maiyetine verildiğim için tanıştık. Yazımın çok güzel olduğunu, şiire de meraklı bulunduğumu görünce beni yanından ayırmadı. Yeşil yaprağı hazırlıyordu, bu şiir kitabının sahifeleri kaç defalar elimden geçmedi ki, bir şiiri tashih suretiyle 30 defada mı yazmamıştım. Bunu kendisi de anlamış olacak ki, bana verdiği cildin bir köşesine el yazısiyle aynen şöyle yazmıştı: «Yeşil yaprak için çok yorgunluk çeken, pek sevdiğim İshak Ef. ye. 23.Aralık.1331» Bu kitabı yazmağa 1317 de başlamış, 1331 de 244 sahifeden ibaret manzum ve mensur olarak tab ettirmişti. En ziyade fikreti, cenabı taklit ederdi. Son zamanlarda Samsun, Tokat valiliklerinde bulunan rahmetli arkadaşım İzzeddin Çağparın da babasıydı.

(Yeşil yaprak) muharriri usul ve talim görerek feyz aldım. Sonra büyüğüm Sunguroğlu Hacı Kerim (9) Ef. nin meclisi de âdeta bir edipler, zarifler encümeni gibiydi, orada neler konuşulmazdı ki... İlmî mübahaseler, Fuzulî, Nefi, Nedim, Bakiden parçalar... Zarif nükteli hikâyeler.. cazip ve mânalı fıkralar.. Bu meclisden aldığım feyzin derecesi de büyük ve sonsuzdu.

İşte bu merak beni, bir çok meşhur şairlerin, ediplerin en nadide ve güzel yazılarını bir araya toplamağa sevk ederek bana, 400 sahifelik müstesna bir âsar-ı nadire mecmuası kazandırmıştı ki, bu mecmua başından sonuna kadar kendi el yazımla meydana gelmiştir.

Ve yine ömrüm boyunca üç defa kütüphane kurmamla, okuma yazma merakımın derecesini izah etmiş olurum. Bu günkü kütüphanem, büyük küçük ve oldukça kıymetli, mevcudu 300 e yakın kitabı muhtevidir ki, bu kütüphaneden her an faydalanmaktayım Hülâsa mütemadî okuma

Resim : 135 — İshak Sunguroğlu 70 yaşında

ve yazma merakımla kendi kendimi yetiştirmiş bir ilim âşıkıyım. Harput Yollarındaki eserim de bu aşkın ve bu merakın ve yıllarca gece gündüz çalışmamın bir mahsulüdür.

Gençliğimden bu âna kadar cemiyet hayatında çalışmayı da bir umde olarak kabul etmiş, Elâzığda Spor kulübü, Gençler cemiyeti, Bilgi, Dirilik dernekleri, Türkocağı, Kızılay gibi kurumlarda, kurucu ve idareci olarak çalıştığım gibi siyasî parti idare heyetlerinde vazife aldım. Uzun

(9) Bak, bu kitabın Şairler bölümü, s. 293.

yıllar İstanbulda Elâzığ lisesinden yetinşenler cemiyetinin idare heyeti başkanlığını yapmış ve bu günde yapmaktayım.

Gençliğimden bu güne kadar hiç bir değer ifade etmediğini bildiğim benim de bazı yazılarım, şiirlerim, destan ve hicviyelerim vardır. Mensûr yazılarım, manzum yazılarımdan üstündür. Tarih sırasıyla bir kaç parça :

HAZAN

Çırpanizade Ali Haydara

Bir bağda fakat yapayalnız, sakit-ü sakin,
Bilmem ne arardım, avare öyle dururdum.
Bir muntazırım, maslahatım yoktu ve lâkin,
Bir şeyler okur da işerimden, otururdum.

Fikren der idim, nerde o güllerle çiçekler?
Rengine çemene, sünbül-ü reyyana ne oldu?
Bin renge boyanmış, hele fettan kelebekler..
Yad etti gönlüm, bunları hicaran ile doldu.

Sünbüllere pürhade bakan şiveli zanbak,
Vardı, seviyordum şurada, şimdi ne olmuş?
Meyyal-ı sukût, titreşiyor işte şu yaprak,
Âvare verem dilberi bir kız gibi solmuş.

Gittikçe kesafet alarak başladı nale,
Bardakların ağzı açılıp, sanki boşandı.
Dağlar, dereler coştu, fakat kalmadı öyle,
Bakdım ki, sema penbe kuşaklarla kuşandı.

Andırdı bu lâvha, bana bir feyz-i baharı,
Sevdim ve sevindimse de çok sürmedi manzar,
Afâk-ı zemine olarak gitgide tari,
Bir reng-i zulem, başladı tevhid-i müzehher.

1. Aralık. 1330

DÜŞÜNME HASTALIĞI

Şehrin en pis, çamur ve çirkef deryası ara sokaklarından birisinde kerpiçten yapılmış basit evim, bana şimdi bir düşünce mezarı olmuştur. Ben bu evde, bu kimsesiz, hatta kedisiz köpeksiz evde ve bu evin yüksek

tavanlı geniş ve soğuk odalarından birisinde, sert bir minder üzerinde oturup da saatlerce, günlerce :

Düşünmek,, düşünmek.. daima düşünmek..

Bu günler, bu aylar uzadıkça, geceler gündüzleri ve gündüzler geceleri takip ettikçe ben yine ayni haldeyim. Sofram, ekmeğim, suyum şurada.. Bir türlü kalkıp da yiyemiyorum, içemiyorum, boğazımda sanki sert ve acı bir şey tıkalı.. Ferim takatim yok, bir kadit, bir ölü ve bu halimle yine :

Düşünmek.. düşünmek.. daima düşünmek..

Beni bu düşüncelerimden, ne komşu Ağavnilerin ut, keman sesleri, ne karşı arapların soğuk ve müstehcen velvele ve şamataları, ne kapatmanın bitmez tükenmez kapısının tıktakı, ne Karayanların şarkısı, ne de Demirciyanların müzik sesleri uyandırabiliyor.

Düşünmek.. düşünmek.. daima düşünmek..

Hemşire, kardeş, yeğen, teyze, hala, amca, dayı meğer hepsi birer hiçmiş.. Evelleri beni aldatıp avutan emeller şimdi sönmüş.. sevdiğim çehreler beni unutmuş.. hiç birinin de vefası yokmuş.. Ancak bana yar olan düşüncelerim.

Düşünmek.. düşünmek.. daima düşünmek..

Dünyanın bütün mal-ü menalı, bütün servetler, sermayeler.. bütün bu hay-i hûy-i haşmetler nazarımda küçüldükçe küçülüyor ve okadar lâşey mesabesine giriyor ki, bence zerre kadar kıymet ve ehemmiyetleri kalmıyor. Halbuki, bu dikenli sahillerden ve bu haris, çirkin, haksız ve gayr-i samimi insan kütleleri arasından uzaklaştığım için memnun ve bahtiyarım. Düşünmek.. düşünmek.. daima düşünmek..

Elâzığ — 1336

GÖZLER

Senin gözlerinin içinde bir fusûn var ki,
Beni meftun ediyor.
Benim gözlerimde de aynı sır olmalı ki,
Gözlerin gözlerimden bir ân bile ayırmak istemiyorsun.

BİR MERSİYE'den parçalar

Boy bir seksen iki.. cüsse ise doksanlık..
İriyarı bir dostumuz vardır ki, noksanlık,
Yalnız kafasında.. bakınız bir gece,
İşinden dönmüş.. mesut.. karşısında Ece..
Oturmuşlar başbaşa.. yarenlik etmede,

O sıra bilmem Ecemi coşdurdu onu?
Yoksa, kendimi geldi aşka, neydi konu?
Bu sır!.. sonra bir kahkaha ve bir haykırış..
Yerinden fırladı, bir çığ gibi üç karış..

Attı kendini karyolaya.. bir de üste,
Takla atmazmı bizim o ellilik usta?
Kavaklar gibi sallandı, devrildi âğam!
Kelle, kulak, burun, boğaz ezildi âğam!

«Hangi neş'eli gün var ki, takip etmesin,
Onu elem diyarına alıp gitmesin..
Hiç görülmüş müdür? bir sürur ki, arkasından,
Akmasın göz yaşı, felâket pınarından?..

Gündüzün nuru ve hayatı söner elbet,
Akşamları basdıkça sükûn, gece zulmet..
Hayatta böyle, gençlik.. sonu ihtiyarlık..
İnsan mutlak olacak bir başka diyarlık.»

Ey oğul! benden sana nasihat, bir daha
Şeytana uyup da atma takla, sakın ha..
Asırlar geçse, atalar sözü doğrudur..
Kırkından sonra, saz çalanın hali budur.

25/2/949

ÖLÜM VE RENKLER

Atmışı geçtim.. Şimdi bütün sevdiğim şeylere bir daha kavuşmamak hayalinin tazyiki altındayım. Bende her şey ölüyor, her şeyin ölümünü hisseder gibiyim. Emel ve arzularım, sevgi ve aşkım ölüyor, müfekkirem, hafızam ölmek, gözlerimin feri sönmek üzere.. Derilerime bakıyorum, onlar da her gün bir az daha buruşuyor ve ölüyor. Başımda bir uğultu peyda oldu, bu bir ölüm kampanasının hızlı ve acı sesinden başka ne olabilir ki.. İşte ben şimdi bu ölüm alemi içinde gâh seslerin, gâh gözlerin, gâh buselerin ölümü arasında renklerinde ölümünü görmekteyim, ve sonra yine düşünüyorum ki, her güzel şeyle ölüm arasında sıkı sıkıya bağdaşmış bir ünsiyet ve bağlılık, her şeyde en güzel şeyde bir ölüm tehlikesi, bir ölüm gölgesi, bir ölüm hakikati var.

Seslerin ölümünü duymamak için işitmek istemiyorum. Nerede beni — Evlâdım diye bağrına basan annemin sesi..

Gözlerin ölümünü görmemek için hiç bir çehreye bakmak istemiyorum. Nerede sevdiklerimin, yakınlarımın o sihirli ve müşfik gözleri..

Buselerin ölümünü hissetmemek için öpmek istemiyorum, Nerede bir zamanlar dizlerine kapanıp yalvardığım sevgililer..

Renklerin ölümü, âh! renklerin ölümü!.. Gurubu ne için çok severim, bilir misiniz? Gurup, renklerin ölümüdür ve ben renklerden ayrılmamak için bir meclûb-i gurup, bir perestişkâr-ı gurubum; Fakat ne faide ki, renkler de ölüyor ve onlar öldükçe ben de beraber!.. 15/9/950

ÇOBAN

İşittim uzaktan ilâhi bir ses.
Kendine arardı, göklerde ma'kes,
Kayalar üstünde, tenhada bikes,
Bir çoban gördüydüm kaval çalardı.

Bir başka cihandı, her taraf ruşen,
Ufuklar bir bahçe, vadiler gülşen,
Renk, ışık deryası, her ân değişen,
Bulutlar altında kaval çalardı.

Semadan inmişti bulutlar bu gün,
Eğilmiş yerlere ağaçlar bütün,
Elem deryasında sanki bir düğün,
Tabiat hep onu dinler dururdu,

Sesinde yurdumun sesi var gibi,
İçime besteler fısıldar gibi,
Dağlara, taşlara aşk sunar gibi,
Kavalı elinde inler dururdu.

Dedim gel ey çoban! bu gün habersiz,
Şu kayalıklarda, şu dağ başında,
İnsanlardan uzak yaşıyalım biz,
Kuralım sohbeti Buzluk taşında.

Dünya mihnetinden uzak kalınca,
Kürdîden, Hoyrattan fasıl geçelim,
Akşam karanlığı saye salınca,
İshak'la beraber hûlar çekelim.

12/9/950

Ben her şeyin üstünde dinime, vatanıma, milliyetime bağlıyım. Çalışmayı. hem de çok çalışmayı, intizamı, temizliği sever, çok samimi bir insanım. Bu günkü enerjimi, neş'emi hep gençliğimde geçirdiğim sportmen hayata ve spor sevgisine borçluyum. Diğer bir yığın emekliler gibi

kahvelerde oturma ve oyun oynamanın şiddetle aleyhindeyim ve ben bu yaşa kadar kahvede oturmadım ve oyun oynamadım.

Bütün hayatta zevk aldığım şey köşem ve köşemde oturup okumak, yazmaktır. 71 yaşımda olmama rağmen şimdi yine-yemek ve kahve altı saatleri hariç- sabahleyin saat 7 de çalışmağa başlar, akşam 19 da son veririm. Sıhhatim, enerjim, neş'em, zekâ ve şuurum yerindedir. Mizacım asabî, buna rağmen her hâdiseyi sabır ve metanetle karşılar, ancak haksızlığa hiç de tahammülüm yoktur. Vafa haslatımdır, cimrilikten nefret ettiğim gibi aşırı israfın da aleyhindeyim, bu sebeple bu günkü refahımı muktasitliğimde buldum.

Hayatta iki evlât sahibiyim, evli bir kızım, Y. Mimar M. İmer namında bir oğlum vardır. Ticaret hayatında iken yaptırdığım Teşvikiyede kâğıthane caddesindeki evimde oturmaktayım.

Geniş ve samimî bir aile çoğunluğu içerisinde sevilir, sayılır bir mevkiim olduğundan hayatımın son günlerini mes'ut ve müreffah geçirdiğimden dolayı, halıkıma her ân hamd-ü senadan fariğ olduğum yoktur.

ELÂZIZDE MATBAA VE YAYIN İŞLERİ

İLK MATBAANIN KURULUŞU:

İlk matbaanın (Taş destigâh) 1866 (1283. H) yılında ve vali Haci İzzet Paşa zamanında Müzlef (1) Ef. zade lakabiyle maruf Riza Ef. tarafından kurulmuş olduğunu klişesi ve metni aşağıda bulunan şu kayttten öğrenmiş bulunuyoruz.

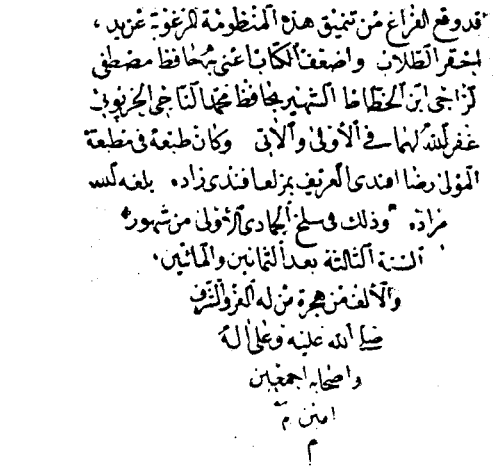

Yazı: 136 — Elâziz vilâyet matbaasının 1366 da kuruluşu hakkında bir kayıt (2)

Matbaanın kuruluş yılında ilk defa Manzume-i Naimanın tabedildiğini büyüklerimizden işitmiştik. İkinci bir kayda göre de Rıza Ef. matbaayı kurmuş, Hacı Süleyman ve Ali Ef. lerle kolektif olarak çalışmış ve meşhur Hattat Billozade Hurşit Ef. (3) yi de yazısı itibariyle matbaaya

(1) Arapça bir kelimedir, sakalı yeni çıkmaya başlıyan kimse demektir.

(2) Manası: «Bu beğ'nilmiş kıymetli manzumenin yazılıp sona getirilmesi, talebelerin en hakiri ve yazarların en zayıfı Hafız Mustafa Naci Ef. nin oglu meşhur hattat Harputi Hafız Mehmet Naci eliyle olmuştur. Allâh onu muradına eriştirsin. İzzet ve şerefle dolu hicret-i nebevinin 1283 yılı cemaziyel-Evvelinin son gününde tab ve sona erdirilmiştir. Salât ve selâm Hazret-i Peygamberin ve cemi ashabının üzerine olsun.»

Manzume-i Neima denilen bu manzume, Müderrisin-i kiram ve ulemay-ı fihamdan Kaside-i Bür'e şarihi Harputi Ömer Naimi Ef. trafından Türkce olarak yazılmış 46 sahifelik ufak bir kitapdır.

(3) Bak, bu kitabın Hattatlar bölümü, s. 428.

memur olarak almışlar ve tefsir-i Zübed (4) denilen el yazması bir kur'an-ı kerim tefsirini tab'a başlamışlardır. Bunu da elde mevcut bu eserden birinin son sahifesindeki şu kayıttan anlıyoruz:

«1924 senesi şehr-i cemaziyel-ahirinin aşr-i ahirinde (5) Harputi Elhac Süleyman ve Ali Ef. lerin marifet-i acizaneleriyle Rıza Ef. nin taş destigâhında tashihane ve gayet dikkatle ve Hurşit Ef. nin hattıyle tab ve temsil olunmuştur.»

Bu dört müteşebbis zat tefsiri bu suretle basmağa muvaffak oldukları gibi muhtelif bir çok asar da tab ve teksir etmeğe başlamışlar ve bu hal dört sene devam etmiştir. Dört sene sonra bu birlikte ölüm sebebiylemi, yoksa her hangi başka bir sebeplemi çözülme hareketleri başgöstermiş, matbaa tatil edilmiş, hükûmetten yardım ve himaye istenilmiş ve en nihayet 1881 (1298.H) de ve vali Süleymaniyeli Abdullâh Musip paşanın zamanında hükûmetin yardımiyle Hurşit Ef. Destigâh olarak matbaa tekrar işlemeğe başlamış ve hatta Belediye ile Matbaa arasında 24.593 kuruş sermyeli bir menafi sandığı da (6) kurulmuşdur ki, matbaa devam ettirilebilsin.

MAMURETÜL-ÂZIZ GAZETESİ

1883/1884 (1301. H) tarihinde Vali Hacı Hasan Refik Bey zamanında madenî harflerle bir baskı makinesi satın alınmak, matbaaya bir müdür ve bir muharrir tâyin edilmek suretiyle yenilik yapılmış ve Mamuretül-Âziz gazetesi de bu tarihten itibaren neşre başlamıştı.

Yazı: 137 — Mamuretül-Âziz Gazetesi

Bu hususda 1301 tarihli bir Mamuretül-Âziz salnamesi aynen şöyle yazar: «1301 tarihinde dahil-i vilâyette bir hurufat matbaası küşat olunarak haftada bir defa ceride neşredilmekte ve yine aynı yılda Matbaa

(4) Zübed : Zübdeden gelir, hulâsa manasınadır. Bu tefsir, diğer tefsirlere hiç de benzemez, burada Ayetlerin değil, her kelimenin ayrı ayrı manaları gösterilmek suretiyle tefsir edilmiştir.

(5) Ayın yirmisinden sonra gelen günler.

(6) 1298. H. tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Bayezit Belediye kü. N. 24/1.

müdürlüğüne Hüseynikli Hacı Ömer bey, muharrirliğine Baboş Mustafa Ef., Destigâhına da yine Hurşit Ef. tâyin edilmiştir.» denilmektedir (7). Şu hale göre Elâzizde ilk defa neşredilen gazete, başlığını yukarıda gördüğümüz MAMURETÜL-ÂZİZ gazetesi olmuştur.

Şimdi sırasiyle 1884/1885 (1302. H) de Matbaa müdürlüğünde Sunguroğlu Hacı Kerim Ef. yi, (8) muharrirliğinde ise Kesirikli Süleyman Faik beyi (9), 1887/1888 (1305. H) de vali Ali bey zamanında matbaa müdür ve muharrirliğinde Ahmet Ef. namında bir zatı ve Litoğrafyacı olarak da yine Hurşit Ef. yi (10) 1890/1891 (1308 H) de vali Enis paşa zamanında müdür ve başmuharrirlikte, meşhûr şair Hacı Hayri beyi (11) görmekteyiz Hacı Hayri bey zamanında Mamuretül-Âziz gazetesinin vechesi tamamiyle değiştirilmiş ve Tercüman-ı Hakikat ayarında Edebî ve içtimaî makaleler, güzel şiirler ve mizahî hikâyelerle dolu olduğu halde çıkarılmıştır (12)

1892/1893 (1310 H.) de vali Şerif Mehmet Rauf bey zamanında matbaa nazırlığı, mektupcu Süleyman Faik beye (13) verilmiş, Hacı Hayri bey muharrirlikte ibka edilmiştir.

1894/1895 (1312.H) de Vali Rauf bey zamanında matbaa nazırı mektupçu, baş muharriri ise Baboş Mustafa Ef. (14) ve diğer muharrirliklerde ise Süreyya ve Şükrü beyleri (15), 1907 (1325 H.) de Vali Ali Ayni bey zamanında Matbaa müdürlüğünde Bitlisli İbrahim Ethem bey namında bir zatın bulunduğunu görüyoruz. (16) Ondan sonra bir aralık Şükrü paşazade Asaf beyin, bunu müteakip Çırpanîzade Ali Haydar beyin müdür, Hurşit Ef. nin ölümü üzerine makinist olarak Saraylı ? ve mürettip olarak da Hocazade İbrahim ve Şevki Ef. lerin bulunduklarını hatırlıyorum. Bu iki mürettibin bilâhare yazete idaresine karşı isyankâr hareketleriyle 10. Haziran. 1339 da vazifelerine son verildiğine de muttali bulunuyoruz. (17)

1913 (1329. R) de vali Kâzım Müfit bey zamanında müdürlüğe, bu valinin beraberinde getirdiği Cemil bey namında bir zat tayin edilmiş ve

---

(7) 1301. H. tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Üniversite K. N. 39442.
(8) Bak, bu kitabın şairler bölümü, s. 293.
(9) 1302. H. tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Bayezit Belediye K. N. 24/2.
(10) 1305.H. tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Bayezit Belediye K.N.24/4.
(11) Bak, bu kitabın meşhur âlimler bölümü, s. 132.
(12) 1308.H. tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Bayezit Belediye K.N.24/6.
(13) Bak, bu kitabın sivil büyükler bölümü Süleyman Faik bey, s. 362.
(14) Bak bu kitabın sivil büyükler bölümü, s. 349.
(15) 1312.H tarihli Mamuretül-Âziz salnamesi, Bayezit Belediye kü. N. 14/7.
(16) 1325. Htarihli Mamuretül-Âziz salnamesi,, Belediye Kü. N. 24/8.
(17) Satvet-i milliye gazetesi, 39 sayılı nüsha.

valinin ayrılmasiyle Cemil bey de müdürlüğü bırakarak gitmiştir. Ve yine bu yılda matbaanın idaresi, Hususî idareye geçmiştir.

1914 (1330.R) Vali Sabit bey zamanında Çırpanîzade Ali Haydar beyin vekâleten, daha sonraları mektubî kalemi mümeyyizi Pertekli Cüvelekzade İbrahim beyin asaleten matbaa müdürlüğünde bulundukları tesbit edilmiştir.

En nihayet 1926 (1342. R) da vali Cemal Bardakçı zamanında (Hususi muhasebenin dükkânları, mağazaları nesi varsa hepsi satılmıştı) bu meyanda matbaa da, bütün makine ve malzemesiyle birlikte Mehmet Çalık oğluna yok pahasına satılmış ve MamuretülAziz gazetesi, bu zat tarafından pek az bir zaman haftada bir gün çıkarılmış ise de idaresizlikten, 40 küsur sene ömür sürdükten sonra maalesef kapatılarak tarihe mal edilmiştir. Mehmet Çalıkoğlu, az bir müddet matbaayı hususî surette işletmiş ise de bilâhare İhsan Turan'a satmıştır. Yukarıdaki kılişede gördüğümüz gibi 1914 (27. Cemaziyel-Evvel. 1332) tarihinde 31 yaşında iken 1475 sayılı nüshası çıkmıştı.

ŞARK GAZETESİ

Elâzizde bu namda bir gazete ilk defa 1918 (1334.R) de Kesirikli Mevlüt Hoca tarafından çıkarılmıştır. Sahib-i imtiyaz ve baş muharriri yine kendisiydi, haftada bir defa vilâyet matbaasında çıkardı. Gazeteye Mevlüt Hoca, Agınlı M. Nuri, Hulûsi Yetişkin ve sair bir çok gençler yazı yazarlardı.

Yazı 138 — Şark Gazetesi

Bu gazeteyi, bilâhare Mevlüt Hoca Ajanscı Aziz beye devretmiş, bu sırada baş muharrirliğinde emekli binbaşı Mustafa Sabri bey namında bir zat bulunuyordu. Arada felce uğramış, 23 Ekim 1922 (1338.R) de tekrar intişare başlamış (18) buna rağmen ömrü kısa olmuş ve kapatılmıştır.

(18) Satvet-i milliye, 20 sayılı nüsha.

FIRAT MECMUASI

Şark gazetesi batıp çıktığı sıralarda ve vali Abdülkadir zamanında kurulan Dirilik cemiyetinin (19) Hitabet ve Edebiyat şubesi tarafından 1920 (1336. R) de bu namda bir mecmua çıkarılmağa başlanmıştı. Bilhassa gençlerin mürevvic-i efkârı olan bu, mecmuaya Dr. Piyer Taşo, Mustafa Sabri, Hulûsi Yetişkin gibi kalem sahipleri, ilmî edebî ve bilhassa istiklâl yolunda ateşin makaleler yazarlardı. Fakat mâalesef ömrü pek kısa olmuştur.

SATVET-İ MİLLİYE GAZETESİ

Elâzığda Satvet-i milliye namiyle üçüncü bir gazete daha çıkarılmıştı, bu gazeteyi de Hoguluzade Mustafa Hulûsi (Hulûsi Yetişgin) çıkarmıştır. Tesis ve neşir tarihi ve ilk nüshası 27 Şubat 1922 (1338.R) tarihlidir. Sahib-i imtiyazı Hulûsi Yetişkin, mesul müdürü İbrahim Ruhi olmak ve pazartesi günleri neşredilmek üzere siyasî, ilmî, edebî ve mizahî Türkçe gazetedir, diye vilâyet matbaasında neşre başlanmıştı. Sonra 24 Nisan 1922 de yazı işleri müdürlüğünü Ahmet Kemal (20) üzerine almıştı.

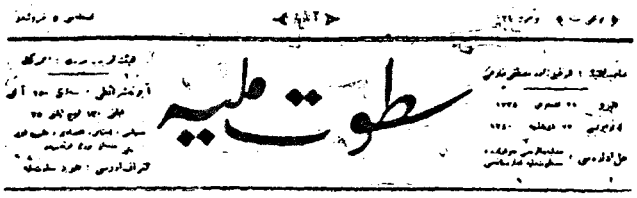

Yazı: 139 — Satvet-i milliye Gazetesi

Bir aralık 14 Eylül 1922 Elâziz Müdafaa-i hukuk cemiyetinin mürevvic-i efkârı olarak çıkmış ve bilâhare mahalli idareyi tenkit yollu (Âsayiş-i mahalliye ne âlemde ve Buyurun cenaze namazına) serlavhasiyle 9 Ekim 1922 gün ve 28 sayılı nüshada yayınlanan yazılardan dolayı Vali Süleyman Sami beyin «Bu başlıklı yazılar, memurin-i vilâyet hakkındaki isnadatı, namus, şeref ve haysiyeti muhil olduğu gibi bu suretle âsayiş i memleketi de muhtal göstererek ezhan-ı umumiyeyi tağlit ve tethiş etmesi de vilâyetin emniyet-i dahiliyesini ihlâle cür'et olduğundan müteasirleri hakkında takibat-ı kanuniye icrasını temenni eylerim. 12 Ekim 1922» emrleriyle mesulleri savcılığa verilmiş ve gazete kapattırılmıştır.

---

(19) Bu cemiyetin muhasibi mesulluğunda bulundum, İstanbula hareketimden sonra faaliyetine son verildiğini haber almıştım.

(20) Bak, bu kitabın genç şairler bölümü, Ahmet Kemal biyog. s. 492.

Beş aydan fazla bir zaman neşredilemeyen Satvet-i Milliye 31 Mart 1923 tarihinde mesul müdürü Avukat Emin Hüseyin bey olmak üzere, Matbaai vilâyetin inhisardan rafine kadar denilerek Şapoğrafla cumartesi ve salı günleri neşrolunur, Halk gazetesidir (21) diye 33 sayılı bir nüsha daha çıkarılmış ise de, bu da menedilmiştir.

Vali Süleyman Sami beyin tahvilinden sonra tekrar neşre başlayan Satvet-i Milliye, aynı karakterde neşrine devam etmekte bulunmuş ise de hangi tarihde faaliyetini tatil ettiğine dair bir bilgi elde edilemedi, ancak 1 Temmuz 1923 tarihli ve 39 sayılı nüshası elimizde mevcuttur.

Bu gazeteye, İstinaf reisi Ata bey, Dr. Piyer Taşo, Osman Remzi, Avukat Emin Hüseyin ve Hulûsi Yetişkin gibi kalem sahiplerinin kıymetli makaleler yazdıkları görülmektedir.

YENİ MEFKÛRE

Satvet-i Milliyenin kapanmasından sonra olsa gerek.. Sahib-i imtiyazı Süleyman Sırrı (22) ve Baş muharriri Tarık olmak üzere 9 Ekim 1923 tarihinde ve vali Hilmi bey zamanında «Şimdilik pazartesi günleri intişar eder, müstakil ve cumhuriyetci siyasî gazete» diye bu namda bir gazete yayınlanmaya başlamıştı.

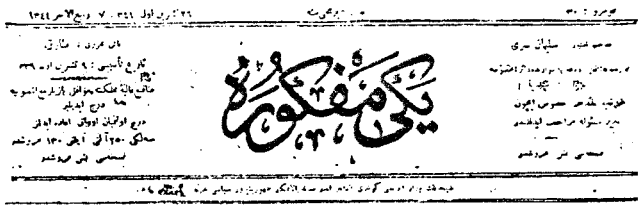

Yazı: 140 — Yeni Mefkûre Gazetesi

Kılişesi yukarıda görülen bu gazetenin 26 Ekim 1925 tarihinde 30 uncu sayısı çıktığına göre iki sene kadar ömür sürdüğü anlışılmaktadır.

TURAN GAZETESİ

Turan Gazetesi 1.5.1930 tarihinde ve Vali Fahri bey zamanında İhsan Turan tarafından neşredilmeğe başlamış, İhsan Turan ve oğulları Kemal ve İsmet taraflarından idare edilen bu gazete, sahiplerinin yılmak, usanmak bilmeyen çalışmalariyle uzun yıllar memleket kütürüne hizmet etmiş, hiç bir zaman sağa sola kaymayarak müstakil, siyasî bir halk gazetesi olarak titizlikle ve arada makine ve harfleri de islâh edilmek suretiyle devm etmekte bulunmuştur. 1951 yılında yirminci yılını yaşadığını

(21) Bu nüsha bu gün elimizde mevcuttur.

(22) Düyun-ı umumiye Müdürünün oğlu.

Çarşamba 31 OCAK - 951 | YIL : 20 No. 1917 | Fiatı 5 Kuruş
TURAN
Günlük Müstakil Siyasi Halk Gazetesi
Türk Öğün, Çalış, Güven Kemal Atatürk
Birleşmiş Milletler Siyasi Komisyonu kararile

Yazı: 141 — Turan Gazetesi

ve sayısının 1917 ye çıkarıldığını görmekteyiz ki, sahipleri her suretle takdir ve tebrike lâyıkdırlar. Aradan sekiz yıl daha geçmiştir, bir kaç sene sonra otuzuncu yılını idrak etmekle hepimiz bir arada memnun ve bahtiyar olacağız.

KÜRSÜ BAŞI

Kürsübaşı gazetesi, Harput - Elâzığ namına İstanbulda yüksek tahsilde bulunan gençler tarafından yılda bir defa tertip edilen Elâzığ Folklor gecelerinde çıkar. 1944 yılında neşre başlanmıştır.

Kürsü başı

Yazı: 142 — Kürsübaşı

Yukarıda başlığını gördüğümüz nüsha 31 Ocak 1949 da altıncı sayısını ve bilâhare 24 Nisan 1951 de yedinci sayısını vermiş ve maalesef gecelerin yapılamamasından ötürü bu yıla kadar neşredilememişti. Bereket versin ki, 27 Ocak 1959 da sekizinci nüshasını vermeğe muvaffak olmuş. mizahî bir gazetedir.

HARPUT GAZETESİ

Haftalık siyasi ve bağımsız olarak Ali Riza Alp tarafından İstanbulda 1 Nisan 1949 da Harput - Elâzığ ahvaliyle ilgili haftalık bir gazete çı-

İDAREHANE ... İSTANBUL FİATI: 10 KURUŞTUR
HARPUT
HAKKIN VE HAKİKATİN HİZMETİNDEDİR
Yıl : Sayı: 13 * Haftalık Siyasi Bağımsız Gazete * 29 Mart 1950

Yazı: 143 — Harput Gazetesi

karılmış ise de 14 nüsha kadar ancak çıkmış ve sonra her ne hal ise neşrinden vazgeçilmiştir.

ELÂZIĞ GAZETESİ

Bu gazete 1951 ocakda ve Vali Muharrem Bâlâsaygun zamanında Necip Bingölün tahsisden aldığı mükemmel bir baskı makinesiyle kurulan

Yazı: 144 — Elâzığ Gazetesi

matbaada ve yine aynı adla günlük siyasî demokrat bir gazete olarak neşre başlamış ve halen devam etmekte bulunmuştur.

ULUOVA GAZETESİ

Bu gazete 13.1.1953 yılında ve yine Vali Muharrem Bâlâsaygun zamanında Muhsin Parlar ve Şevket Çeçen tarafından kurulan ve aynı adı ta-

Yazı: 145 — Oluova Gazetesi

şıyan matbaada tab ve neşredilen günlük ve müstakil bir gazete olup halen faaliyetine devam etmektedir. Harfleri ve baskısı muntazamdır. 1681 sayısiyle altıncı yılını idrak etmektedir.

YENİ HARPU GAZETESİ

Yeni Harput, Vali muavini M. K. Gürlük'ün vekâleti zamanında 9.6.1955 tarihinde Mehmet ve Avukat Dursun Çolakoğulları tarafından

Yazı: 146 — Yeni Harput Gazetesi

yeniden kurulan bir matbaada tab ve neşre başlamıştır. Günlük siyasi bir gazete olup halen neşriyatına devam etmektedir.

ELÂZIĞ - HARPUT SESİ

Sayın Valimiz Vefik Kitapçıgilin emir ve işaretleriyle hususî muhasebe tarafından idare edilmekte olan bu gazete Ekim 1957 tarihinden itibaren pazardan maada her gün neşredilmektedir. Valimiz bu teşebbüsüyle eski hususî idare tarafından idare edilen ve makineleri bilâhare satı-

Yazı: 147 — Elâziğ - Harput Sesi

lan Elâzız matbaasını, Diyarbakırdan bir baskı makinesi satın aldırmak suretiyle ihya etmek emelinde olması dolayısiyle tebrike lâyıktır. Matbaa ve Gazetenin ihyası ancak gazetenin yeni ve muntazam harflerle hatasız ve mükemmel surette ve aynı zamanda münevver gençlerimizden müteşekkil bir yazı heyeti tarafından idare edilmesine vabestedir. Bunun tahakkukunu can-ü gönülden temenni etmekteyiz.

Aşağıda kaydettiğim bir kaç mecmua ile beş on kitabın da Elâzığ yayınları içerisine alınması gerekmektedir. 1935 - 1937 yıllarında Vali Tevfik Gür zamanında ve aziz arkadaşım Ömer Naimi Ef-gilin reis bulundukları sıra Elâzığ Halkevi çalıştırılmaları arasında İstanbulda Resimli Ay ve sonra Adanada Türk Sözü matbaalarında bastırılan nefis bir kaç mecmua ile, bilhassa edebi hüviyetiyle şöhretlenen ALTAN mecmuası ve yine aynı çalışma serisi dahilinde Harput-Elâzığ ve dolaylarının bazı türkü ve oyunlarını ve bilhassa dostumuz kemanî Sadi Günel tarafından armonize edilen üç ayak revüsünü içine alan on kitabı gösterebiliriz. Bunlar folklor bakımından hakikaten elde tutulacak memnun edici şeylerdir. Geceli gündüzlü çalışarak bu eserleri meydana getirenlerden başda Aziz arkadaşım Kâmilzade Hafız Osman, sonra Ferruh Arsunar ve Sadi Günelin feragat ve ciddiyetle çalışmalarını ve bu eserleri vermelerini memleketim namına takdirle, şükranla karşılarım.

S O N

1. ci CİLT HAKKINDA OKUYUCULAR TARAFINDAN YAZILAN YAZILAR

Harput yollarındaki eserin birinci cildi hakkında gerek mahallî gazetelerde, gerekse Türk Dili mecmuasında yazdıkları makalelerle, hususi şekilde bana gönderilen yazıları, tarih sırasiyle kitabımın ikinci cildine koymakla bu samimi zevata karşı duyduğum iyi hislerimi, şükranlarımı buraya kaydetmekle bir kadirşinaslık vazifesini ifa etmiş olduğuma kanîim.

Yazan : Ahmet Çorbacıoğlu
İşi : Elâzığ Belediyesi Yazı İşleri Müdürü.
Yayınladığı gazete : Uluova.
Tarihi : 17.Haziran.1958
Sayısı : 1640.

Sayın Üstad İshak Sunguroğlu :

(HARPUT YOLLARINDA) adlı eserinizin birinci cildinden bir tane edindim. Derin bir heyecanla ve sabırsızlıkla gözden geçirdim. Hayalimi, burada geçirdiğim gençlik devresine götürerek, bu mübarek beldenin geçirdiği istihaleleri ruh ve mana itibariyle haiz olduğu müstesna varlığı ve kendine has olan güzellikleri, çok cazip ve manalı şekilde tasvir eden böyle bir eseri bulduğumdan dolayı bir Harputlu olarak minnettarlık duygularımı arz ederken, baha biçilmez bu eserinizden dolayı sizi tebrik etmeyi büyük şeref ve bahtiyarlık addetmekteyim.

Evet, maalesef şimdiye kadar, ele alınmayan ve ihmal edilmiş bulunan bu mevzuun, kitap halinde saha'i istifadeye vazını, bütün hemşehrilerimiz çok kıymetli bir hediye telâkki etmektedirler. Bu bakımdan da şayan-ı tebriksiniz.. hiç şüphesiz ki, bu hediyeniz'e Harputluların kalbinde ilelebed yaşıyacaksınız.

Muhterem Üstad !Eserinizin Harputun portresi, başlığı altındaki kısmı okuduğum vakit heyecan ve teessürlerim son derece artmıştı. — Şimdi sana n oldu? Seni kim susturdu? Sana kimler kem nazarla baktı.. sorularına verdiğiniz cevapları, göz yaşlarımla gayr-i ihtiyari tekrarladım. İşte bu iç üzüntülerin tesiri bu hususda bir kaç satır yazmama yol açtı, müsaadenizi rica edeceğim.

Evet, sayın Üstad, yüzlerce âlimleri, fadılları ve şairleri yetiştiren Harputun şirin ve aziz yuvalarının, muazzam ve muhteşem konaklarının, tarihî eserlerinin ortadan kaldırılarak herabezar bir hale gelişine, muhteşem cami ve minarelerinin boyunlarının eğri kalışına ve nihayet bunlardan mahrum taş ve toprağı ile baykuşlara mesken oluşuna, taşralarda bulunan hemşehrilerimizden ziyade karşı karşıya bulunduğumuz için bizlere daha fazla e'em ve ızdırap çektirmekte, için için ağlatmaktadır. Kitabınızla Harputun eski mevcudiyet ve hatıralarının ihyası suretiyle gelecek nesillere devredilmesi bakımından ayrıca bir değer taşımaktadır. Diğer bakımdan Harputtan ayrıldıktan sonra bir daha ziyaret imkânını bulamayan ve Harput ismini işitince heyecanlanan hemşehriler de bu eserinizi gördükten ve okuduktan sonra kendilerini eski Harputda bulacaklar ve Harputu ziyaret etmiş gibi olacaklardır.

Harputun, kısmen olsun herabisine mani olmak gayesile bir zamanlar, samimi bazı hemşehriler tarafından izhar edilen arzu ve temennilere : (Buranın imar ve ihyası boş bir hayalden ibarettir, buna asla imkân yoktur) tarzında

verilen menfi cevap'ar, Harputun bir ân evvel herabeye çevrilmes'ne yardım etmiştir; Fakat hakkın bir cilvesidir ki, bu düşüncenin tamamen sakat ve yanlış olduğunu bu gün müşahede ettiğimizden son derece teselli bulmaktayız. Harputlular şimdiden yapıcı ve kudretli bir elin Harputa uzandığını sezmiş gibi o mesut günleri beklemektedirler.

Hocam, sana müjdeler o'sun, o gün de ge'miş çatmıştır. Kayabaşı denilen yerde bütün Elâzığ ovasını seyr-ü tmaşa eden modern bir Gazino, etrafı yemyeşil çam ve akasya ağaçlarıyla süslenen park, muazzam havuz ve tarihi eserlerini içinde toplayan Alâ cami müzesi, yolların islâhı, ağaçlandırılması suretiyle yerli ve yabancı ziyaretçileri celbe vesile teşkil eden bu varlığı, yaratan Sayın Valimiz Vefik Kitapçıgile, bütün Harputlular ebediyyen müteşekkir ve minnettardırlar. Bu hummalı faaliyet, pek yakın gelecekte Harputu, emsalsiz bir sayfiye haline getirecektir.

İşte Harputun bu imar ve kalkınmasını yakından görmüş o'saydınız, yanık yanık dile getirdiğiniz eserinizde bir sahife de bunun için ayıracak ve bu yüzden memnun ve müteselli olacaktınız.

Sayın Üstad! Eserin tab'ındaki itina ve nefaset, vakalara ait mühim belgelerin te'min ve tedarik edilmesi, nazar-ı dikkati çeken ve rağbeti artıran müstesna bir hususiyeti haiz ve gelecekde rahmetle anılmağa vesile olan böyle bir eserin müellifi bulunduğunuzdan dolayı manen bahtiyarsınız. Ne mutlu sana! Üstün saygılarımla.

A. Ç.

Yazan : Zeki Belirgen.
İşi : Ankara Yenimahalle Be'ediye Ş. Müdürü.
Şek'i : Hususî mektupla.
Tarihi : 23/6/953.

Bu defa neşretmiş olduğunuz «HARPUT YOLLARINDA» ki eserinizi okuyorum. Çok değer taşıyan bu eser, ciddî bir tetkikin mahsulü ve içten hissedilen hasretin bir afadesi olduğu kadar, her sahifesiyle Harputun binbir güzelliği gayet iyi bir üslûp ile kaleme alınmış, her okuyan üzerinde büyük heyecan uyandırabilecek vasıfda yazılmıştır.

Doğup büyüdüğünüz ve bir çok güzelliklerinden hakkile istifade ettiğiniz bir diyarı, en küçük noktalarına kadar tanıtmağa vesile teşkil edecek böyle kıymetli bir eseri, vücuda getirmek şeref ve bahtiyarlığında bulunduğunuz için, sizi candan tebrik ederim.

Yazan : A. Orhan Senemoğlu.
İşi : Avukat.
Yayınladığı gazete : Elâzığ — Harput sesi.
Tarihi : 4.Temmuz.1958.
Sayısı : 154.

HARPUT YOLLARINDA : Kıymetli bir hemşehrimiz oturmuş, yıllarını feda ederek, göz nuru dökerek «Harput yollarında» isimli bir kitap yazmış! hepiniz birinci cildini görmüşsünüzdür. Okumamış olsanız dahi ismi bir an

için kalbinizi ürpertmiş, hatıranızı yoklamıştır. Bu civarın çocuğu olupta, Harput kelimesi geçtiğinde duraklamayan, hatırasını yoklamayan, içi ürpermiyen yok gibidir.

İstanbulda yıllardır yerleşmiş olan yaşlı hemşehrilerimiz bile hâlâ uzun ömürlerinin yorgun ve acı günlerini, harputun adetlerini yadederek eski dostluklarını anarak masallarını anlatarak.. avunmaya çalışıyorlar! İşte bunlardan biride İshak Sunguroğlu! Fakat, bu hemşehrimiz Harputu sadece aile sohbetlerinde yaşamakla yetinmemiş ömrünün son yıllarını Harputu her tarafile her şeyile kaleme alarak, eserini hemşehrilerinin kadir şinaslığına takdim etmiştir!..

Sade ve mütevazı bir baskı ile çıkarılan «Harput Yollarında» isimli eserin ilk cildi, şehrimizde elde ele dolaşmaktadır. Bu eseriyle İshak Sunguroğlu, muhakkak ki bu şehre yıllar yılı yapılabilecek en büyük iyiliği yapmıştır. Müellifin en kısa zamanda eserinin ikinci cildinide hemşehrilerimize takdim etmesini temenni ederiz

«Harput Yollarında» müellifinin büyük bir iddiası yok! Ama muellif bizce bu şehir için, bu bölge için çok, pek çok şey ifade eden bir eser yazmış! Bu eser, bölgemizin bir ansiklopedisidir desek mübalâğa etmiş sayılmayız. Kitapta, Harput bölgesinin tarihi var, coğrafyası var, iktisadı var, edebiyatı var, musikisi var, folkloru var, örf ve adeti var, içtimaî nizamı dini var, eğlencesi, ıstırabı var, bu kitapta mâzisi, hali ve istikbaliyle bütün Harput var...

Gönül arzu eder ki «Harput Yollarında» isimli eser bir başlangıç olsun, bunu daha sistemli etüdler, ilmi eserler takip etsin. Bu eser, her bakımdan bir döküman hazinesidir. Kitabın müellifi, bize bu kitapla çok, pek çok şeyler haykırıyor!

Hemşehrilerimizin, bu eseri dolayısiyle müellifine minnetlerini arzedeceklerini ve içtimaî muhitimizin eski canlılığına tekrar kavuşmasının hayali ile tutuşacaklarını ümit ederim.

Yazan : Salâhaddin Aydınalp.
İşi : Elâzığ Emniyet Müdürü.
Yayınladığı gazete : Elâzığ — Harput sesi.
Tarihi : 12.Temmuz.1958.
Sayısı : 161.

(HARPUT YOLLARINDA) Masamda bu adı taşıyan bir kitap duruyor. İshak Sunguroğlu tarafından kaleme alındığı anlaşılan kitabın ilk cildi münderecat itibarile de oldukça zengindir.

Bu cildinde Harputun portresi, coğrafyası, Tarihi, Abideleri ilim müesseseleri, Alimleri, Şairleri, Zengin Folkloru, Aile tarihleri, Âdet ve An'aneleri ele alınmıştır. Harputun mecellesi mahiyetinde olan kitap döküman zenginliği içinde bulunmaktadır. İleride Harput hakkında ilmi etüd yapmak isteyenler için bol bol materyal ve müracaat kaynağı olabilme hissesine maliktir. Yılların göz nuru içinde hazırlanan eserin sahibini gönülden tebrik eder, diğer ciltleri için de aynı hislerimizi izhar ederiz. Vatandaşlarımıza bu eserleri hararetle tavsiyeyi faideli buluyoruz.

F. 35

Yazan : Kâzım Atakul.
İşi : Erzincan Valisi.
Şekli : Hususî.
Tarihi : 24.Temmuz.1958.

(HARPUT YOLLARINDA) ki eserinizi bir kaç haftadanberi zevkle okuyorum, muhakkak ki, boş vakitlerimi kıymetlendirmektedir. Bölümleri, sıralanışı ve muhtevası çok güzel.. Derin ve geniş, çok sabırlı bir tetkik ve tesbitin mahsulüdür. Diyebilirim ki, 400 sayfaya yaklaşan bu birinci cildin yarısından çoğu daha ziyade bir tarih kitabıdır. Edebiyat, Folklor, Bibliyografya bakımlarından ve mahalliyet çekiciliği yönünden ikinci cildin daha ziyade enteresan olacağını kuvvetle ummaktayım. Bu eserler şüphesiz ki, bir ömrün mahsulüdür ve gelecek nesillere, Harputlu gençlele, eşsiz bir armağan olacaktır. Yeni kabiliyetlere de teşvik ve kıymetli bir ma'hez değerindedir. Bu gerçekleri yazmak sizin var olan değerinizi bir kat daha arttımaktadır, yürekten tebriklerimi lütfen kabul ediniz.

Yazan : Ruhi Onur (Çemişgezeklizade).
İşi : Emekli Öğretmen.
Şekli : Hususi
Tarihi : 3.Ağustos.1958.

(HARPUT YOLLARINDA) ki eserinizi okuyorum. Devamlı bir tetkik, vakifane bir tetebbü mahsulü olmasına rağmen her bahsinde mahviyet ve samimiyetin şaheser ifadeleri cilveleşen büyük eseriniz, benim gibi bütün Harputluları müstağrak-ı sürûr etmiştir; Çünkü yarım asır gibi çok kısa bir zamanda, tarihi şehamet ve satvatiyle çöken Harput, bu eserinizle Lâyemût'luk sırrına ermiş bulunuyor. Eser, her cephesiyle Harputu ebediyete kadar yaşatacak, onun üfuliyle kaynayan, ağlayan muzdarip ruhumuz, teselli ve şifayı ancak ve ancak eserinizde bulacaktır.

Bu güne kadar geçmiş nesil içinde, Harputun şanlı tarihinde yer almış olanlar arasında şeref mevkiini aldınız, ne mutlu size Hocam! Adınızı ebedileştiren ve abideleştiren nefis eserden, her gün birer yudum almaktayım, bir abı-ı mukaddes gibi... Her fıkrasında, varlığınızdan birer parça taşıyan bu eser, benim için mukaddes tarihdir. Bu sahada duyduklarımdan yüzde birini olsun aks ettirememenin aczi içinde bunalmak ne zor Hocam! bilirmisiniz? Naçizane ve sonsuz tebriklerimi takdim ederken, ikinci cildini de görmek imkânına bizleri kavuşturmasını Ulu tanrıdan niyaz ederim.

Yazan : Ömer Naimi Efendigil.
İşi : Beyiğlu Müftüsü.
Yayınladığı Gazete : Uluova.
Tarihi : 10.Eylül.958.
Sayısı : 1710.

HARPUT YOLLARINDA : İlm-ü irfanla ilgili, en az dört yüz senelik bir Harputlu olan ve bununla iftihar eyleyen, bir adama «Bana» öz yurdumu tanıtan (Harput Yollarında) ki eser hakkında görüşlerimi, takdirlerimi, hayranlığımı arza vesile olsun diye muhterem gazeteniz sütunlarında görmekle cidden

bahtiyar olacağım.

Evet, eserin mübdii İshak Sungur beyi, bu eşsiz muvaffakiyetinden dolayı candan tebrik ve tebcil eylerim. Harput ve muhiti hakkında senelerdenberi yazılan Salnameler, Tarihler, Tarihçeler ve Makaleler sayılmıyacak derecede çoktur; fakat bunların hiç birisi, (Harput Yollarında) olduğu kadar Harputun Tarihini,, Ciğrafyasını, İklimini, İktisadiyatını İlm-ü irfana olan hizmetini, Makarr-ı Ulema, Üdeba ve Şuara olduğunu ve nihayet mahalli ve hususi Türk an'anelerini, Folklorunu bu kadar selasetle ve ince teferruatiyle mufassal bir surette ihtiva eylememiştir.

Eserin müellifi, bıkmak usanmak bilmeyen bir enerji ile on senedenberi kütüphaneden kütüphaneye, arşiv mahzenlerinden mahzenlerine koşmak ve nihayet bu ölmez eseri bizlere vermek şerefine nail olmuştur. Bütün harputlular namına kendisine teşekkür ederim.

Aynı zamanda (Harput Yollarında) Harputta yetişen eslâfın ruhlarını şad ve hayatta olan Harputluları da dilşad eylemiştir.

Müellifini, bir Hrput hemşehrisi olarak candan tebrik ederken, bu müstesna eseri sayın hemşehrilerime, tarihle uğraşanlara ve bütün Türkiyenin münevver ve bilgiye aşık gençlerine tavsiye eylerim.

Beyoğlu Müftüsü
Ömer Naimi Efendigil

Yazan : Hilmi Ziya Ülken.
İşi : Edebiyat Fakültesi Ord. Profesörü.
Yayınladığı mecmua: Türk dili, Ankara.
Tarihi : 1.Ekim.1958.
Sayısı : 85.

TERKEDİLMİŞ BİR ŞEHRİN HAYATI. — Daha birinci cildi birçok resimler, haritalar ve klişelerle dopdolu aramıza katılan **«Harput yolları»** bundan sonraki ciltlerile birlikte memleket bölge araştırmalarında büyük bir adım olacaktır. Fikri Hocanın «Antalya»sı, Uzunçarşılıoğlunun «Balıkesir» i, İ. H. Konyalının «Alanya» sı, «Akşehir» i gibi eserlerle başlıyan bölge araştırmalarını türlü açılardan yapmak mümkündür:

1 — Bir yerli veya yabancı bilim uzmanı bir bölgedeki belirli bir konuyu ele alarak fotoğraf objektifliği ile inceler. Bu bir coğrafya, arkeoloji veya sosyoloji monografisi olabilir. Fakat hiçbir zaman incelediği çevrenin halini, geçmişini yaşıyarak, duyarak anlatamaz.

2 — Bir kısım bölge araştırmaları oranın yerli ve meraklı yazarları tarafından yapılır. Çoğu kendi ilinin sınırlarından çıkmamış olan bu yazarların samimi ve iyi niyetli eserleri, ister istemez, birçok eksiklerle dolu olacaktır. İshak Sunguroğlunun eseri bunlardan her iki grupa da girmez. Çünkü o tam mânasile bir yerli yazar olmasına rağmen doğduğu şehirden çıkalı yarım yüzyıl olmuş ve bilgi ufkunu çok genişletmiştir. Kitap birinci elden kaynaklara, arşiv belgelerine dayanmaktadır. Bununla birlikte esere asıl değerini veren yön bu belgelerin soğuk bir malzeme anbarı halinde kalmaması, bütün duygusu ve heyecanı ile bir şehrin hayatını aksettirmesidir.

«Harput Yolları» kendi türünde az bulunur bir uzun mersiyedir. Öz Türkçede de buna sagu veya ağıt deniyor. Sunguroğlu, içinde gençlik yıllarını geçir-

diği harabolmuş bir şehrin, hem de üç bin yıllık bir şehrin hatıralarını canlandırırken Kaâninin Medayin manzumesi gibi bir mersiye hazırlamıştır. Bu tarzda Marcel Brionun La Résurrection des Villes Mortes adlı bir eseri vardır ki Mezopotamya, Suriye, Mısır, İran, Eti, Çin, Hint, Orta Asya, Afrika ve Amerikanın bütün yıkılmış, harabolmuş eski şehirlerinden bahseder. Fakat soğuk arkeiloji malzemeciliğini aşmış olan bu eserde de, nihayet dünya medeniyeti ilgisi gibi soyut bir düşünceden öteye gidemiyor. Sunguroğlunun kitabı ise insanın kendi başına çöken, kendi yaşadığı, kendi duyduğu faciayı anlattığı için çok daha gerçek ve insanidir. Yazar kitabına yıkılmış şehrinin harabeleri içinde döktüğü göz yaşları ile başlıyor. Eserde bol belge, resim, malzeme ve tarihi araştırmayı yoğuran ve onlardan bir Ağıt bütünü çıkaran bu gözyaşlarıdır. Burada hâtıralar, duygular, incelemeler birbirile çok iyi kaynaşmıştır. Kitap fikri bakımdan şöyle bir sıra takibediyor: 1) Şehrin coğrafî tetkiki, 2) Tarihi, 3) İdari ve mülkî tarihi, 4) Arkeolojik araştırmalar. Fakat bu soyut ve mantıki sırada her satırın arasından daima yazarın kendi kişiliği ve bu açıdan görülen, yıkılmış şehrin bütün macerası yaşamaktadır.

«**Harput Yolları**» nı meydana getiren sebep nedir? Doğu Anadolu'nun önemli merkezlerinden biri olan eski bir Ortaçağ şehrinin birdenbire yok oluşu. Yazar bunda birçoklarile birlikte bütün Harputluları, onların tasasızlıklarını sorumlu görüyor. Şehirden ayrı geçen uzun yıllardan sonra ilk dönüşünde karşılaştığı bu harabe görünüşü o kadar dokunuyor ki, ona ömrünün önemli bir kısmını verdiği bu eseri yazma kararını verdiriyor. Eski hâtıralarını canlandırarak şehri baştan araştırmağa başlıyor. Fotoğraflar çekiyor. Eski defterleri ve dosyaları topluyor, eski aile dostları ile temasa giriyor, nihayet İlkçağ'dan başlıyarak bütün devirlerde, Harputu arıyor. Başvekâlet Arşivinde, Seyahatnamelerde, Salnamelerde, Coğrafya ve hâtırat kitaplarında, her yerde, Mecnun'un Leylâ'yı aradığı gibi Harputu arıyor. Ve bu yorulmaz arayış ona bu değerli eseri kazandırıyor.

İshak Sunguroğlu kitabını yazmaya kalkmadn önce garip bir tesadüf eseri, ben de buna benzer bir meraka düşmüştüm. Bir yüzyıl önce Nizip savaşı sırasında ordunun iki yıl Malatyada kışlaması yüzünden şehir halkı evini barkını bırakarak Yaylakta kalmaya mecbur olmuş, ordu çekildikten sonra da harabolmuş evlerini tamire güçleri yetmediği için yaylakta yerleşmişler, bu yüzden eski Malatya boşalmağa başlamış, yavaş yavaş bütün halk bağlık bahçelik olan yeni Maalatyaya taşınmış. Buna benzer bir olayın Malatyada cereyan etmiş olduğunu Sunguroğlu haber vermişti: vali Ahmet Reşit Paşa aşiret beyleriile ava çıkmak için çoğu zamanını Mezraada geçirirken, nihayet orada bağ bahçe ve konak yaptırmış, şehre gidip gelmemek için daireleri de oraya taşıtmış. Bunu gören şehir eşrafı Mezraada birer konak tedarikine başlamıştır. Bu suretle başlıyan göç hızlanarak merkez mezraada yerleşmiş. Zamanla Harput bırakılmış fakat son otuz yıl içinde bu olay bir yıkıntı şeklini almış. İşte Sunguroğlunun Harputu ziyareti sırasında gördüğü acıklı manzara bu son safhaya ait idi. Eski Malatyayı gezenler de buna benzer bir manzarayla karşılaşırlar. Şu farkla ki orası bırakılalı çok zaman olduğu için hâtıralar silinmiş ve bunları tesbit edecek kimse kalmamıştır. Bu iki şehrin yer değiştirmesinde beni ilgilendiren mühim bir içtimai morfoloji olayı idi. Bu tarzda şehir kayması, yer değiştirmesi olaylarına çok raslanır. Hele transhumance ile yaşıyan yarı göçebe bölgelerde bu olay daha açıktır. İlk defa Malatyada 1938 de bu olay ile karşılaştım. İkinci defa 1951 de ziyaretimde iki Amerikalı profesörün aynı olayla

meşgul olduklarını ve bunu Elözığdaki Amerikan kolejinin etkisine atfettiklerini öğrendim.

Sunguroğlunun verdiği bilgiye göre Sultan Aziz zamanında valinin saraya gönderdiği mazbatadaki teklifi kabul edilerek vilâyetin adı Mamuretül-Âziz'e çevrilmiş. Sunguroğlu, yakınlarda El-Aziz kısaltılmış adının, etimolojik bir benzetme ile Elâzığa çevrilmesinin tarihî gerçeğe uymadığını ve Harput kelimesinin bir Urartu veya Eti kelimesi olduğunu, ermenice ile alâkası bulunmadığını delillerle gösterdikten sonra, bu keimenin eskisi gibi kullanılmasını teklif ediyor. Yazarın bu teklifi bizce de çok uygun ve yerindedir.

Yazar, 1944 de Elâzığda çıkan Turan gazetesinde arkadaşı Kesirikli Hoca Mevlüd Özaydının bir yazısından aldığı heyecanla işe nasıl başladığını anlatarak kitaba girmektedir. Bundan sonra Harputu sık sık ziyareti, harabeye dönmüş eski şehrin bıraktığı yürekler acısı intibalar birbiri ardından geliyor: önsöz ve Harput portresi bu ağıtın en acıklı kısımlarıdır. Fakat yazar Harputun coğrafî durumu gibi kuru ve objektif olması beklenen bölümlerde de aynı heyecanı gösteriyor. Harputun akşamlarını, güneş batışını, mehtaplarını, kırlarını aynı duygu ve heyecanla dolaşıyoruz.

Harputun tarihi en eskilerden ve çok geniş ele alınmıştır. Bütün kitapta, tarih, hâtıra ve duygu birbirile o kadar kaynaşmıştır ki burada da olayların kuruluğunu silen okul sıralarındaki ilk sıcak intibalarla başlıyoruz. Yazar, devirlerin üzerinden geçerken olayların birbirine arapsaçı gibi karışması yüzünden yalnız şehir ve civarında kalamadığını, daima bölge, hattâ bütün Anadolu tarihini ele almağa mecbur olduğunu işaret ederek devirleri gözden geçiriyor. Önce Harput kelimesinin aslını araştırıyor. Bunu ilk defa Milâttan 1280 yıl önce Etilerde Harpata şeklinde buluyor. M. VIII. yüzyılda yine Etilerde Harpata-vanas kelimesini buluyor. Araplar bununla birlikte Ziyata tâbirini de kullanmışlar, fakat Harput kelimesi kaybolmamıştır.

Bundan sonra Hurriler, Etiler = Hattiler, Uratular, Medler, Persler, Partlar, Sasaniler, Selefkiyos hanedanı, Ermeniler, Roma ve Bizanslılar, Suphane krallığı, ilk İslâm halifeleri, Emeviler, Abbasiler zamanında Harput ve bölgesinin tarihinden geçiyoruz. Fakat bunların çoğunda devrin büyük olayları arasında Harput, ya bir valinin tâyini, yahut bir savaş yeri dolayısile anılıyor. Bu uzak çağların kaybolmuş teferruatı arasından Harputa ait bir daha zengin bilgi ele geçirmek kabil olmadığı için, yazar her nerede Harput bölgesine ait bir olay bulmuşsa, köklerine kadar giderek onu yazmadan zevk alıyor. Çok defa bu tafsilât, yazarın da söylediği gibi, Harputa değil geniş çevresine aittir. Burada tarihi sıraya uygun olarak Partlardan sonra Romalılar, Bizanslılar ve oradan Sâsânier ve İslâmlara geçilmesi daha doğru olurdu gibi geliyor.

Bölgeye Türk akınları ve Doğu Anadoluya Türklerin yerleşmesi yeni bir faslın başlangıcıdır. Yazar çok haklı olarak burada Türklerin yerleşmesine VIII. yüzyıldan -726- başlıyor. 799 da Hazarların gelmesi, 1033 de Diyarbekir havalisine akınlar, 1041 de Amid civarına yerleşme, 1042 de Musula yerleşme, 1045 te Selçuk sultanı Tuğrul beyin Diyarbekir civarına gelmesi, 1053 de Harput civarına yerleşme, 1059 da Murad suyunu geçmeleri, 1062 de Dicle ve Fırat havzalarına yerleşmeleri, 1066 da Emir Gümüştekinin, Afşının, Ahmet Şahın büyük kuvvetlerle Doğu Anadoluya gelmeleri, 1067 de Malatya civarına yerleşmeleri, 1070 de Malazgirt zaferi üzerine Bizans ordularının esir edilmesi, Doğu ve Orta Anadolunun tamamen ele geçirilmesi üç yüzyıllık olaylar zinciri halinde takibediyor. Anadoluya dair yazılan eserlerin çoğunda bu olayların gözönüne

alınmaması, Malazgirt savaşında sanki Türkler ilk defa Anadoluya gelmiş zannını uyandırmakta ve Türklerin yeni vatanlarına yerleşme başlangıcı yanlış olarak 1070 diye kabul edilmektedir. Bu olaylar zincirine dikkat edilirse Anadolunun, hele Doğu Anadolunun Türkleşmesi VIII. yüzyılda başladığına göre, 12 yüzyıllık bir tarihi vardır.

Sunguroğlu, bundan sonra Çubuk emirliğini, Selçuklular devrini, Artuklular zamanında Harput'u, bölgeye Cengiz ve İlhaniler zamanındaki Mogol akınlarını, Dulgadır oğulları ve Akkoyunlular zamanında Harputu, nihayet Osmanlı idaresi zamanında Harputu anlatıyor. Büyük bir kısmı genel tarih kitaplarına girmiş olan bu olaylar arasında yazarın bulduğu en önemli noktalar mahallî araştırmaya ait belgelerdir. Bunlardan Uzun Hasan zamanına ait olan «Harput livası knunnamesi» teşkilât tarihimiz bakımından önemli bir belgedir. Osmanlılar devri de Yavuzdan IV. Murata kadar, IV. Murattan II. Abdülhamite kadar başlıca iki devre ayrılıyor. Bu sırada Harputa ait en önemli olaylar Yavuz ve Kanunînin İran seferleri sırasında, IV. Muratın Revan ve Bağdat seferleri sırasında meydana çıkıyor. Yazarın Başvekâlet arşivinden naklettiği başlıca belgeler de bu devrelere ait olanlardır. 2,5 yüzyıllık «perdeli» bir devirden sonra Harputa ait kayıtlı ve tafsilâtlı bilgi ancak II. Abdülhamit zamanında başlıyor. 93. seferi, Yunan muharebesi, Balkan harbi ve Birinci Cihan Harbi tafsilâtında tarihle hâtıralar birbirini tamamlıyor. Hâtıralar tarihî aydınlatmaya yardım ediyor; olaylar, duygulu, heyecanlı, reliefli kraşımızda canlanıyor. Çünkü bunların bir kısmında yazar olayların arasında yaşamış, bir kısmında da bütün inceliklerile şehrin yaşlılarından dinlemiştir. bu olayları canlandırırken Birinci Cihan harbi dolayısiyle yayınlanmış başlıca eserler de yazara yardımcılık etmektedir. En sonra Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışını ve Cumhuriyet devrinde Harputu görüyoruz.

Bundan sonraki bölümler Harput -Elâzığ- nüfusuna, vilâyetin idarî tarihine dairdir. Yazar, burada bulabildiği kadar bütün Salname ve nüfus tahriri kayıtlarını vermekte, III. Murat zamanından beri Harputun idarî bölümlerini ve M. Reşit Paşadan sonra -1836- Harputta valilik edenleri anlatıyor. Harput valileri arasında tanınmış isimler var; meselâ son yüzyıl Türkiye fikir tarihinde ız bırakan değerli profesör Mehmet Ali Aynideı birkaç satırla bahsederken gönül isterdi ki, başka valiler vesilesile birçok çıkışlar -istitratlar- yapan yazar burada da fikir adamımızdan daha etraflı bahsetsin. Bu bölümden sonra Harputun mahalleleri ve şehrin plânı etrafındaki bölüm geliyor. Tasarladığım içtimaî morfoloji incelemesinde böyle bir bölüm daha geniş bir yer alacaktır. Amacı bambaşka olan sayın yazarın burada verdiği bilgi bile böyle araştırmalar için birçok ipuçlarını içinde bulundurmaktadır. daha sonra askerî durum, en sonra Harputun bir müddet nahiye merkezi -hattâ köy- halinde kaldıktan sonra, halkın devlete başvurmaları üzerine kaymakamlık şekline getirilmesi ile bölüm bitiyor.

Son kısımlar Harputun bina ve âbidelerine ayrılmıştır. Yazar, burada bir arkeolog gibi çalışmaktadır. Eserleri teker teker görmüş, kitabelerini toplamış, eserlerin yapılışını aydınlatan tarihî kaynaklara başvurmuştur. Bu münasebetle Lehmann -Haupt'ın, H.F. Tozer'in eserlerine[1], Evliya Çelebi'ye, yine Başvekâlet arşivlerine, Salnamelere başvurduğunu görüyoruz. Kitabelerin okunmasında kendisine yardım edenleri bol bol anıyor. Burada incelenen eserler Harputun Süt kalesi, Camileri, mescitleri, türbeleri, zaviye ve ziyaretgâhları, kiliseleri, hamamları, çeşmeleridir. Şehirde halâ sağlam kalmış, yarı harap veya ta-

mamen yıkılmış tarihî eser olarak her ne varsa kitapta yer almaktadır. Hazırlanması mümkün olanlarının plânları yapılmış, kitabeleri yazılmış, eski veya yeni resimleri konmuştur. Binalar hakkında yalnız bir hâtıratçı veya tarihçi gibi değil, bir arkeolog ve mimarlık tarihçisi gibi de açıklamalar yapılmıştır. Burada da -eserin her tarafında olduğu gibi- en kuru ve objektif olması gereken yerler yazarın duyguları ve intibaları ile canlandırılmaktadır.

Sayın yazar, malzemesini toplarken büyük bir titizlik göstermiş, her konuda güvenilir bilim adamlarına ve uzmanlara başvurmuş, onların mütalâalarını almıştır. Fakat objektif bilgiye sadıklık bakımından gösterdiği titizlik dinî duygulara bağlılığını, evliyalara saygısını, millî ve dinî hâtıralara üstün değer vermesini ifade ederken hiçbir zarar vermemekte ve cephe birbirile birçok yerlerde iyice uyuşmaktadır. Tarihe ait bölümlerde çoğu kere uzak devirlerden işe başlaması Harputla ilgili olayların köklerine inmek için pek uzaklara açılmasına sebeb olmaktadır. Gerçi bu açılma ve genişleme gereksiz değilse de yapılan açıklama yalnız haşiyelerde bırakılabilir veya bir kısmından vazgeçilebilirdi. Meselâ Seçukluların köklerinden bahsederken Türk tarihine verilen yaygın bilgi bunlardandır. «Selçukiler de Türkler gibi Uygur ailesine mensup olup Oğuzların üç kolundan Kınık boyuna bağlı oldukları söyleniyor.» cümlesini tarihî bakımdan gerçeklendirmeğe imkân yoktur. Pek önemsiz omakla beraber, teknik bir noktayı işaret etmeden geçemiyeceğim. Özel adlar veya bazı deyimlerin parantez içine alınması okuyucuyu şaşırtabilir. Parantez yalnızca sadet dışı cümleler için kullanılsa ve has isimler hiçbir zaman parantez içine alınmasa, tarih veya ölçülerde parantez yalnız açıklayıcı kelimelerde kullanılsa okumayı kolaylaştıracaktır sanırım.

Sunguroğlu, baş taraflarda bir «saçlı hoca» dan bahsediyor. Bu zat hakkında Ahmet Kutsi Tecerden dinlediğim bir hatırayı kaydetmeden geçemiyeceğim : Harput boşaldıktan sonra bu adamcağız şehrin harabeleri arasında uzun müddet yapayalnız yaşamış. Yıkılmış binaların yıkıntısı içerisinden eski kitaplar bularak bunları bir yerde topluyormuş, böylece, bırakılmış Harputda bir kitaplık meydana getirmiş. Bu yarı meczup adamcağızın gayreti A. K. Tecerin pek içine dokunmuş, bunu önemle anlattı, sonra bu kitaplık ne olmuş? Orasını bilmiyorum. Eser sahibinden bu cihetin araştırılmasını ve «saçlı hoca» nın, hakkında halk arasında ne söylenirse söylensin, daha yakından tanılmasını rica ederiz.

«Harput Yolları» nın birinci cildi bize taptaze pekçok yeni bilgiler veriyor. Bizi samimî, sıcak bir duygu dünyasına götürüyor. Anadolunun canlı hâtıralarla, kahramanlıklarla dolu bir Ortaçağ şehri, şövalyeler ve evliyalar şehri havasını yaşatıyor. Bundan sonraki cilitleriyle tamamlandığı zaman Anadolu tarihinin bir ağıt anıtı olarak kalacaktır. Yorulmak bilmez yazarına Allahtan kuvvet ve başarılar dilerim.

HİLMİ ZİYA ÜLKEN

Sayın Üstad Hilmi Ziya Ülken, Ahmet Kutsi Tecerden dinlediği gibi Saçlı Hoca bir meczup değildir. Gerçi uzun yıllar, Harputun harabeleri içinde yaşadı; fakat bahsedilen kitaplık, Vali Tevfik Gür zamanında Harput Harabeleri üstünde yaptırılan bir halkevi binasına aitti. (Şimdi nahiye merkez binasıdır) Medrese kütüphanelerinden toplanan ve çoğu eski tarihlere dayanan ve büyük

kıymet taşıyan yazma eserlerden ibaret olan bu kitaplar, kütüphaneye yerleştirilmiş ve Saçlı Hocanın fakr-ü zaruretine binaen ücretle Halkevi kütüphane memurluğuna tayininden Galat olsa gerek!...

Üstadın merakının giderilmesi için bu satırları kayde mecbur kaldım. Esasen Saçlı Hoca (Ahmet Muhlis Ef.) nin biyografisi bu kitabın 392 nci sahifesinde kayıtlıdır.

Harputun büyükleri arasında Çötelizadelelin de yer alması lâzım gelmekte ise de bu aile, okadar dal budak salmıştır ki, bunları kaydetmeğe ve büyüklerinin biyografilerini tesbite kalkışırsak bu kitap kadar bir kitap daha hazırlamak ve yazmak icap ettiğini gördüm. Buna maddeten imkânım olmadığı gibi zamanım da müsait değildi.

Ve sonra Çötelizadelere ait bir tarihin mevcut olduğunu da işitmiştim. Bu iki sepebten dolayı doğrusu bu aileye ait tek kelime yazmaktan çekindim, beni mazur görsünler.

Eğer bu ailenin çocuklarından meraklı olanlar varsa ve ellerinde hakikaten böyle bir tarih mevcutsa bana lütfen müracaat etsinler, bu konuda kendilerine lâzımgelen yardımı yapmaya, fikir ve mütalâalarımı söylemeğe her zaman hazırım.

Yazar

Bu kitabın bilhassa 1 .nci cildindeki fotoğraflardan bir kısmının tedarikinde, maddi menfaat gözetmeden bana bizzat yardımlarda bulunmak suretiyle kitaplarımı süsliyen ve aynı zamanda Harputu çok seven Devlet su işleri Elâzığ bölgesi Foto ve Ressamı kıymetli sanatkâr Kâmil Kömüroğlunun bu alâka ve samimiyetinden dolayı kendisini burada sevgi ve sitayişle anmayı bir vazife sayarım.

Yazar

Yazaın Adresi : Maçka Kâğıthane Cad. No. 74/2 İstanbul.